

GURBANGULY
BERDIMUHAMEDOW

DÖWLET
GUŞY

Roman

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2014

UOK 894.361

B 50

Berdimuhamedow G.

B 50 Döwlet guşy. Roman. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gulguly, 2014.

Belent mertebeli Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň «Döwlet guşy» romanynda kakasy Mälikguly Berdimuhamedowyň Beýik Watançylyk ұşuna gabat gelen çagalygynyň bir ýarym ýylynyň mysalında onuň beýik ruhy-ahlak dünýäsi, maşgala ýüküni merdi-merdanalyk bilen çekişi, ir kämil çykyşy, il-gönüne, Watanya bolan pák söýgusi, her gunki bitiryän ymgyr uly işleri, ruhubelentligi, gaýduwsyzlygy, türkmen däp-des-surlary, edep-ekram gymmatlyklary ussatlyk bilen beýan edilýär.

Mähriban, Gahryman Arkadagymyz romanyna ýazan sözbaşysynda mekdep ýyllarynda kakasynyň öz ömür menzillerinden beren gyzykly, çuň manyly söhbetlerini okuwçy depderlerine belläp alandygyny, talyp ýyllary şol bellikleriniň esasyndaky döreden romanyny ýazyp guitarandygyny, atasy bilen kakasynyň kynçylyklara mertlerçe döz gelişleriniň özi üçin merdanalygyň, gaýduwsyzlygyň, ýasaýşa synmaz söýginiň, ruhubelentliğin simfoniyasy bolandygyny – her hili kynçylykly ýagdaýlar ýuze çykanda goldaw-tekte berendigini nygtáýar.

Romandaky çuňňur lirizme, ynsanperwerlige, gahrymançylyga ýugrulan ajaýyp obrazlar, olaryň içki dünýäleriniň inçelik bilen açylyp görkezilmeği, täsirli, dartgynly wakalar, pähim-parasatlar okyjylar köpçüliginde uly gyzyklanma döreder.

TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW

Eziz okyjylar!

Eliňizdäki «Döwlet guşy» atly romanyň wakalary, ondaky gahrymanlaryň bitirýän nusgalyk işleri, olaryň ajaýyp ahlak sypatlary – çagalyk ýyllarymdan bări Watanyň, halkyň, ata-eneňi ezizlemegiň, söymegiň, maksada okgunlylygyň, ruhubelentligiň beýik nusgasы bolup kalbymy heýjana salyp gelýän simfoniýadır, köne kitaplarda aýdylyşy ýaly, sement atymdyr – ylham, hyjuw atymdyr. Romanda çagalygy 1941–1945-nji ýyllaryň Beýik Watançylyk urşuna gabat gelen mähriban kyblamyň ömrüniň diňe bir ýarym ýyly – urşa giden kakasyndan maşgala garamatyny – iner ýükünü gerdenine alyp galan we ol ýuki şirin jynna döz gelip, giye-gündiz ýatman çeken, oba adamlaryna-da ýadawsyz, yhlasly kömek eden döwri.

Başa düşen agyr işler gahrymanlary dogurýar. Mähriban kyblamyň şol agyr ýyllardaky başdan geçirilen wakalary, bitiren ymgyr uly hyzmatlary, gaýduwsyzlyklary – uly gahrymançylyk. Men çagalykda mähriban kakamyň şol agyr geçen ýyllar hakdaky gürrüňlerini kän diňledim. Ol ýyllar kakama taplanyş, kämillik mekdebi bolupdyr. Şeýle agyr şatylara merdi-merdanalyk bilen döz gelip, oba adamlaryna goldaw-hemaýat beren, beýik gahrymançylyk görkezen kakama men çäksiz guwanýaryn, buýsanýaryn. Kalbyma dolan şol guwanç, buýsanç duýgularym durmuşa, Watana, il-ulsuma çäksiz söýgi, mertlik, tutanýerlilik, gaýratlylyk, ruhubelentlik, ynsanperwerlik mekdebi bolup, meni üstünliklerden üstünliklere atardy, bagta eltýän çelgi boldy, her hili çykgynszı pursatlarda, her bir ädimde maňa hemayat-goldaw berdi.

Mähriban kyblamyň özür ýoly – maňa nusgalyk ýol, onuň asylly beýik ahlak sypatlary meniň idealym, meniň durmuş uniwersitetim.

Bu romany men bir ýa iki ýylda däl, bütin ömrüme ýazdyn. Mekdep ýyllarynda kakamyň söhbetlerini okuwçy depderlerime ýazdyn, talyp ýyllarym bolsa bu eseriň gutarnykly nusgasы taýýar bolupdy.

Biziň baý, şahyrana dilimiz bar. Bu biziň halkymyzyň kalbynyň baýlygyndan, şahyranalygyndan habar berýär, çünkü dilde milletiň kalby ýasaýär. Dil halkyň milli durkunyň, ruhy ýasaýşynyň, arzuw-telwaslarynyň, örtenmeleriniň, duýgularynyň beýanydyr. Dilimizde gadymy döwürlerden saklanyp galan, äp-däplerimize esaslanýan, bu gün unudaňkyrlanan sözler juda kän. Ol sözleriň öz ýerlerinde manysyna görä ulanylmagy sözleme çuň many, ruhy gerim, ýakymlylyk berýär.

Men çagalyk ýyllarymdan bări öň eşitmedik, gabat gelmedik sözlerimi, olaryň aňladýan manylaryny depderlerime belläp almagy we şol belläp alan sözlerimi mahal-mahal okamagy, ýeri gelende ulanmagy endik etdim.

Depderlerime belläp alan şol del sözlerimiň käbirini şu romanymda peýdalanmagy makul bildim, sebäbi ol sözler romanda söhbedi edilýän döwrüň, şol döwrüň adamlarynyň ruhy dünýälerini öz döwrüne kybapdaş açyp görkezmäge gowy mümkünçilik berýär.

Dilimizi has başlaşdirmak, taryh akabasynyň haýsydyr bir öwrüminde ulanychdan galan gowy sözlerimizi täzeden dolanyşyga girizmek, kämilleşdirmek biziň mukaddes borjumyzdyr. Diliň kämilligi ruhuň kämilligidir. Milletiň kämilligi bolsa biziň baş maksadymyzdyr.

Men bütin ömrüme goldaw-tekte berip gelýän kalbymyň ruhubelentlik, bagtyýarlyk simfoniýasynyň diňe birje ülsünü – kakamyň çagalyk ýyllarynyň diňe bir ýarym ýylynyň wakalaryny, eziz okyjylar, size yetirmegi makul bildim. Sebäbi romandaky bütin ömrüme maňa goldaw-ganat berýän ol ruhy-ahlak sypatlarynyň siziň kalplaryňzy hem heýjana saljakdygyna, size nemuna-ideal boljakdygyna men berk ynanýaryn.

Biz sagdynlygyň we ruhubelentligiň, bagtyýarlygyň döwletini guryarys. Biziň bu döwletli işimizde geljegimize şamçyrag boljak beýik ideallar gerek.

Men mähriban halkyma durmuşda ideal gahrymanlarymyz deýin il-ulsuň bagtyýarlygy, parahatçylygy üçin beýikden beýik işleri bitirmegini, özünden mynasyp yz-at galymagyny arzuw edýärin.

Her günümiz toý-baýramlara, bagtyýarlyklara beslensin!

Birinji bölüm

YNAM – GÜÝÇ

Bu ýol Tejene barýar

Türkmen topragy – mertligiň, gaýduwsyzlygyň topragy. Türkmen topragy – rysgal-berekediň topragy. Bu toprak kalplara özi deýin giňlik hem salykatlylyk berýän toprak. Bu toprakda beýik pederlerimiziň yhlasy, arzuw-telwaslary, ömür menzilleri özlerine kökerip ýatyr.

Türkmen topragy – biziň şu bagtyýar günümiňiň, beýik geljegimiziň güwäsi.

Tebigata mahsus ähli ajaýyplyklar biziň topragymzda bar. Bir tarapy Köpetdag, beýleki tarapy Köýtendag, Garagum çöli bolsa şol daglara berkiden sallançaga meňzeýär. Bir seretseňem, çäge sine altın garylan Garagum türkmeniň mukaddes desserhanyna çalym edip dur.

Türkmen halky orta ýazylan mukaddes desserhana meňzeýän berekediň degre-daşyna egelenişip döwran sürüyär.

Garagum desserhanynyň ileri tarapynda – Tejen şäheriniň deňesinde önüňden Tejen derýasy çykýar.

Şäherden geçip gönü gitmek eýgertmeýän ýaly, derýa bu ýerde ugruny üýtgedýär: gaýralygyna – Merkezi Garaguma ugur alýar.

Derýa iki ýanyny akbaşa, gamşa, ýylgyndyr toraňña büräp, segsen kilometr çemesi oýly-oýmurly,

otarly-adyrlykly sähralygynyň içi bilen demirgazy-ga uzap gidýär. Derýanyň aýagy Garawekil jaryna sapýar. Ol hem çölüň içine onçakly girip bilmän, giden meýdany tokaýlyga öwrüpdür. Ana, şol ýerde – derýanyň Garawekiliň jaryna guýup soňlanýan ýeriniň aşak tarapynda Merkezi Garagumy ýanbaşlap oturan tenha bir oba bar.

Bu obanyň köneden gelýän ady Harjagaz, soň ol Stalin obasy diýlip resmileşdirildi¹.

Derýanyň gapdaly bilen bu oba Tejenden ýeke-täk bir gumak ýol gelýär. Ol ýeke-täk esasy ýol üç kolhoza bölünýän bu obanyň içinden geçip gidýär, çöle çykýar.

Ýoluň sag tarapy «Gyzyl çarwa», sol tarapy-da «Täze ýol» kolhozy. «Azatlyk» kolhozynyň ilatynyň esasy bölegi bolsa, obadan bir ýarym kilometr günbatarda ýazylyp-ýaýrap otyr.

Obada esasy ünsüni çekýän zat baglaryň köplüğü.

Daşy hem içi, üsti saman suwagly, kiçi penjirelli, aýnalary-da kileň döwlen, pessejik tamjagazlaryň öňünde – işiginde ululy-kiçili tutlar kölege salyp otyr, išikden biraz içde, mellekde almadyr erik, şetdalydyr nar ýaly miweli agaçlar eýýäm älemgoşaryň dokuz reňkinem özlerinde jemläp, oba aýratyn bir öwüşgin berýärler.

Bahar gelip, ýere ýyly girende, Zeminiň şähdii açylýar. Janly-jandarlaryň birnäçesi gyş ukusyndan oýanýar, ýene birnäçesi gyşyň ýesirliginden boşayar. Aprel diýlende, aklygyň, ak reňkiň göz öňüne gelýänligi tebigy zat. Sebäbi bosagadan aprel ät-

¹ Romanda 1943–1944-nji ýyllaryň wakalary beýan edilýär.

lände, her dürli miweli agaçlar nobata duran ýaly, yzly-yzyna güllemäge başlaýarlar. Köpüsiniň reňkem ak ýa agymtyl reňklerde. Zeminiň gujagynda tebigat adamlara özünüň nakgaşlyk ussatlygy bilen döreden al-elwan gözelliklerini güjeňleýär.

Owadan-owadan, her çeçegi dürli-dürli güljagazlar baglaryň arasynda uçuşyp ýör. Olar şeýlebir owadan, gözüni aýryp bolanok, emma ol güljagazlara adamlar, näme üçindir, «kebelek» ýa «perwana» diýýärler.

Her išikde üzüm dalbarlary uzap gidýär, ýöne ol dalbarlar meniňki bolsun diýer ýaly däl, çünkü dikilen sütünler, üste atylan agaçlar göni däl, uzyn däl, egri-bugry.

Oba ümürsin tokaýlyga çümüp otyr. Baharda bu obadan çykasyňam gelenok. Älemgoşar reňkini çäýýan güller göwnüňi telwaslandyrýar. Ylla seniň içki ahwalatyň duýýan ýaly, oba dükançysy Omar awçynyň bilbilleri saýramaga başlaýar. Tebigatyň demi hasaplanýan otuz iki görnüşli şemalyň iň ýakymlysy, megerem, şu obada bolmaly. Eşrepi deýin jana ýakymly howadan öýkeniňi dolduryp dem aldygyňça alasyň gelýär.

Tejenden gelýän ýol bilen Çommekdepäniň deňinden geçip, oba girilýän ýerde iki inedördül metrlikde mahabat dikilipdir. Dury asman reňkindäki galaýynyň yüzüne «Aşgabat oblastynyň Kirow raýonynyň Stalin obasyna hoş geldiňiz!» diýen sözler gyzyl reňk bilen ýazylypdyr. Megerem, oglanlaryň garagollugyndandyr, mahabatyň birki ýerinde mäşirik ýaly palçyk tokgalary gatap galypdyr.

Oba gireniňden soň hiç haýsy biri-birine meňzemeýän, dürli aralykdaky türkmen tamlary, olaryň

gapdalynda gara öýler, kepbeler başlanýar. Ýoluň iki gyrasy durşuna tutluk. Yssy günleri tutlaryň kölegelerini saýalap, islän öýüňe çenli baryp boljak. Wagtyň geçmegi bilen esasy ýol hasaplanýan – Tejenden gelýän ýol obanyň içine girende inçelýär. Megerem, ýoluň gyrasynda ýasaýan ýasaýjylar ýol tarapdan bir garyş ýer almagam özlerine bähbit bilendirler-dä.

Daşy hem üsti saman suwagly tamjagazlaryň käbir ternawlarynyň aşagyndan, gapdalyndan ýagyş suwy akyp, diwarlaryň ep-esli ýerini oýup-dilkawlap aşak syrygypdyr. Köp tamlaryň düýpleri yzgardan ýaňa küpürsäp ýatyrdy, iglän düýplerdäki gum tümmeleklerinde garynjalar, gürleňgүükler oýmur-oýmur öý ýasanyp, garabaşyna gaýdy.

On-on iki mellegiň deňinden geçeniňden soň, gaýra – çöle tarap barýan esasy ýoldan ýokary tarapa bir ýodajyk aýrylyp gaýdýardy.

Bu ýodajyk üç yüz-dört yüz metr geçip, töwregi giň tekiz meýdanly «Gyzyl çarwa» kolhozynyň daşy aklanan kontorasyna baryp direyärdi. Kontora girilýän ýerde iki sany uly mahabat dikilipdi. Olaryň birinde «Ähli zat front üçin!», ikinjisinde bolsa «Tyl – fronta» diýen ýazgy bardy.

Kontoranyň öñündäki giň meýdançanyň demirgazyk tarapynda, uly ýola ýakyn äpet bir gyşyk biten tut ýykylaýjak-ýykylaýjak ýaly bolup görünýärdi.

Esasy ýol bilen gaýralygyna ýoluň dowam etseň, ýene öňki adaty türkmen öýleri başlanýar. Köp hojalyklar ýol tarapyna odun-çaşşyl basypdyrlar. Sajyn-sajyn bolup duran çagşyllaryň beýikliginden, köplüğinden käbir öýler görünmeýärdem.

Gaýra barýan esasy ýol bilen on hojalygyň deňinden geçeniňden – obanyň aňry çetine ýetibereňinde, sag hem sol taraplara ýene-de ýodajyklar sowlup gidýär.

Çepe sowulýan ýodanyň ugrunda obanyň bäsden bir ilatey hem «Täze ýol» kolhozynyň kontorasý ýerleşýär.

Esasy ýoluň saga sowulýan ýodasynda «Wataný goramak her bir sowet graždanynyň mukaddes borjudyr» diýen ýazgylý mahabat dikilipdir. Ondan aňyrda iki gektar çemesi giň meýdan ýaýlyp ýatyr. Bu mekdebiň sport, bedenterbiýe meýdançasy bolmaly. Meýdançada futbol oýnamak üçin derweze, şéyle hem turnik bada-bat göze ilýär. Meýdanyň gaýra tarapynda bolsa üsti şiferli, bişen kerpiçden gurlan (bu oba ýerlerinde gaty seýrekdi) kaşaň mekdep ýerleşýärdi. Mekdebiň ýokary tarapynda uzgam edip üç sany birmenžeş ak jaý gurlupdyr. Bu başga ýerden gelip okadýan mugallymlar üçin gurlan ýasaýyş jaýlarydy. Bu jaýlar bilen mekdebiň aralygynda buljuraly* örme guýy görünýär. Örme guýynyň ýokarky çeteninde insizje uzyn sapak bilen daňlyp alýumin kürüşge goýlupdyr.

Mugallymlar üçin gurlan her öýüň öňünde se-kiz sotka mellegiň üçüsine-de bugdaý ekilipdir. Mellegi ýaşyl maýsalyk örtüpdir.

Ýokary çetdäki mellek beýleki iki mellekden görnetin parhlanýar. Onda dürli ir-iýimişli daragtlar seteran-seteran ekilipdir. Ytygsaman boýuny ýetiren ir-iýimiş daragtalary al-elwan güle bürenipdir. Ol güllerde ýasaýyşyň gözelligi, nepisligi, ýakymlylygy jemlenipdir.

Mellegiň günorta tarapynda uly bolmadyk, üsti akbaşdyr hyşa bilen basyrylan agyl ýerleşýär. Agylda bir gara alaşa, iki tokly, bir göleli sygyr görünýär.

Çetenden edilen agylyň arkasynda – ileri tarapda ýorunjalaryň, ýandaklaryň rejelenip basylyşyndan, biraz aňyrrikda ot-çöpleriň aşa tertipli goýluşyndan, mellegiň çilleriniň endiganlygyndan, daş işigiň arassalygyndan, iki ojagyň gapdalynnda bir gujak odunyň jaýlaşykly durşundan çen tutsaň, bu öýde tertipliligi, arassaçyllygy gowy görýän, şonam saklayán asylly maşgalanyň ýasaýandygyny bilmek bolýardy. Hakykatdan hem bu öýde ýasaýan kişi bihal adam däldi. Ol şu obanyň 6-njy doły däl orta mekdebiniň direktory Berdimuhamed Annaýewiň öýüdi.

Uzyndan inçesagt, sagdyn, agras, kyrk ýasa ser uran, pähimli-paýhasly, sowatly direktor obada hormatlanýan, sylanýan adam. Ol okuwçylara ýa mugallymlara käýäp, azgyrylyp ýören ýolbaşçy däldir welin, onuň gelýändigini görseler, edep saklap, gyra çekilerler-de, garaşarlar, uly hormat bilen baş atyp, salam bererler. Direktor olara mylaýym nazar aýlap, hal-ahwal soraşyp geçip gider.

Berdimuhamet mekdepde okaýan kyrk baş okuwçynyň ähligesiniň adyny, familiýasyny, gylyk-häsiýetini, nähili okaýandygyny, ähli ilen-çalanyny gaty takyk bilýändir.

Direktor, köplenç, çal penjekli, ak köýnekli, başy gara bagana telpekli gezýär. Gürlände howlukman her bir sözünü maňzyna ýetirip, ýuwaşja gürlärlär, sözünü diňledigiňçe diňläsiň geler.

Berdimuhamediň agzybir, döwletli maşgalasy bar. Aýaly Ogulbäbek adamsyna sözsüz düşünýär. Şonuň üçin olara käbir zady biri-birine käte aýtmagam zerur däldir. Biri-birine garaýyślaryndan düşünişerler. Olaryň Owadan, Mälíkguly, Amanguly¹ atly perzentleri edeplije, akyllýja, zehinlige.

Berdimuhamediň Mälíkguly atly uly ogly dör-dünji klasda okaýanam bolsa, eýýäm ýedinji klasyň okuw kitaplaryna çenli okap özleşdiripdi. Ol başda: „Ol näme?“, „Bu näme?“ diýip, okuw kitaplary boýunça düşünmeyän ýerlerini kakasyndan birsyhlý sorardы. Indi doly özleşdiren bolmaly, kakasynyň berýän sowallaryna emgenmän jogap berýär.

Käbir çaga aşa ýatkeş bolýar. Berdimuhamedиň çagalarynyň içinde Mälíkguly aşa ýatkeş. Ol eýýäm üç dessany, nusgawy şahyrlaryň ýüze golaý goşgusyny ýatdan bilyär. Özem onuň ýat tutmagy üçin şol bir goşgyny iki gezek diňlemegi ýeterlik. Ertesi şol goşgyny saňa ýatdan aýdyp berip durandyr.

* * *

Ähli türkmen obalaryna mahsus bir aýratynlyk bar: oba täze gelen kişini şeýle takyk tanaýarlar welin, dynnym ýalyjagam ýalňyşy ýokdur. Adamy çalt hem takyk tanamakda, türkmenler, megerem, Ginnesiň rekordlar kitabyna girsinler gerek.

Göräýmäge, obada hem her kim öz işi bilen gümrädyr, asyl ýolda-yzda onuň-munuň gürrüni-

¹ Ogulbäbek Berdimuhamedowa (1906-njy ýylда doglan), Owadan (1928-nji ýylда doglan), Mälíkguly (1932-nji ýylда doglan), Amanguly (1935-nji ýylда doglan).

ni edip duran adamlara-da eger-eger duşmarsyň. Yöne täze geleniň nähili adamdygyny uludan-kiçä bilmeýän ýokdur.

Berdimuhamed mugallymy tanamak babatda ýagdaý başgaça boldy. Sebäbi ol sopbaş gelip, obada haýdan-haý mekdep gurmakdan başlady.

Ol her gün ir ertirden giç agşama çenli gara der bolup işledi. Onsoň özleriniň çagalary üçin gije-gündiz işleyän Berdimuhamede seredip durmaga ynsaplary çatman, küren oba haşara çykdy. Netijede, oba adamlar-a Berdimuhamedi ýakyndan tanady, Berdimuhamedem oba adamlaryny tanady hem olara elipbiý öwretdi.

Berdimuhamed Annaýew on ýyldanam gowrak wagt mundan öň, Aşgabat oblast magaryf böülüminiň ýollaması bilen şu oba mekdep direktory bellenipdi. Ol direktorlyk işini obada mekdep gurmakdan başlapdy.

Mekdep bu gün diňe bir obada däl, oblastda iň owadan, kaşaň mekdep. Mekdebiň ykjam, uly gapylary, tekiz hem agardylan diwary, poly, potology ünsüni özüne çekýär, olar mekdebe aýratyn kaşaňlyk berýär.

Berdimuhamediň bu oba gelen gününden bări esasy aladasy oba adamlaryna hemaýat etmek, hat-sowat öwretmek boldy. Kimdir biri üçin hat-peteň ýazmaly bolsa-da, onuň ýogy – boýun gaçyrmasы ýok. Ol kimdir birine ýardamynyň degjegini bilse, raýon merkezine, hatda Aşgabada gidip gelmäge-de ýaltanmaýar, garaňky düşensoň bolsa, daşyna adamlary üýşürüp, türkmeniň geçmişinden gzyzklydan gzyzkly wakalary gürrüň berýär.

* * *

Tejen derýasy, köplenç, maý aýynyň ortalaryna çenli dolup akýar, soň suwy kesilýär. Ilatyň rysky-rozugäri şu derýanyň suwuna bagly. Suwuň ir kesilmegi – ryskyň ir kesilmegi. Yöne indi bu obanyň adamlary suwa görä bolýarlar: ekerançylyk ýerlerine, esasan, maý aýynda ýetişyän, soň suw gerek bolmaýan ak ekinleri ekýärler.

Ak ekinler güýzde ekilýär, maý aýynda eýýäm hasyla durýar.

«Altyda bir garyş, birde alty garyş» tapmaçasy ýöne ýerden döremändir: hakykatdan hem, bugdaý güýzüň soňky aýy, arly gyş hem ýazyň başky iki aýy – alty aýda bir garyş, soňky bir aýda bolsa alty garyş boý alýar.

Obanyň adamlary alabaharda Garawekiliň jaryna dürli gök ekinleri düme ekýärler.

Oba uly, onda bir yüz altmyş hojalyk ýasaýar.

Ir säherler, agşamara obanyň ortasyndan geçýän gumak ýoluň adamy, gatnawy köpelýär.

Obada bir maşyn hem dört sany furgon bar.

Maşyn obanyň esasy buýsanjy. Onuň sürüjisi Kerim gatlakly obada gaty sylanýar. Kolhozyň zerur işi çykanda, elbetde, şol gyssagly işi raýon merkezine çalt ýetirip bilýän ýeke-täk kişi ol. Yöne Kerim aga, köplenç, obada bolmaýar. Raýon merkezine – Kirowa gidýär, uzynly gün şol ýerde işleýär, ol raýon awtoparkynyň sürüjisi. Onuň kolhoza degişli ýeri ýok, ýöne kolhozlar awtoparkdan ýük çekmek üçin maşyn kärendesine soranlarynda ýolbaşçylar diňe Kerim gatlaklyny ýollaýarlar. Awtoparkyň başlygy – «Gyzyl çarwa» kolhozynyň baş-

lygy Mody Akyýewiň aýaly Nabat ejäniň körpe jiggsisi. Şeýle bolansoň Mody aga Kerim gatlaklynyň maşynyny edil kolhozyň maşyny ýaly peýdalanýar. Kerim gatlaklam polady ýumşak adam, onuň üstesine-de kime «ýok» diýmelidigini, kime asla «ýok» diýmeli däldigini gaty gowy bilýär. Mody başlyk hem «ýok» diýilmeli däl adamlardan.

Maşyn her gün ir bilen gidýär, garaňky düşüp, il ýatansoňam gelýär.

Kerim aganyň raýon merkezine gitmeýän günü hem bolýar, ýöne bu seýrek bolýar. Şol gün oba oglanlary üçin uly toýdur, uly baýramdyr.

Oglanlar Kerim aganyň öýüne üýşüp bararlar. Özem maşynyň eýesine hiç zat aýtman münerler.

Öýün bikesi maşynyň üstüniň gyzan bazara döñendigini adamsyna habar berer.

Kerim aga-da esli garaşdyryp, hawa, esli garaşdyryp, ernine «Pamir» çilimini gysdyryp, penjegini egnine ýasgynjaň alyp çykar.

Kerim gatlakly mäşirik ýaly süýri kelleli, erni mydama «Pamir» çilimli, orta boýly, gartasaň horja adam. Onda ulynyň-kiçiniň halamaýan bir endigi bar: ol hem çilimi aşa köp çekýänligi. Sypaýy adam, oglanlara gaty-gaýrym söz aýtmaz. Oglanlaryň güsürdeşip maşyn münmeklerini ol bolaýmaly zat ýaly kabul eder.

– Kerim aga, maşynyňza münüp göräyeli-dä
– diýip, oglanlar ýerli-ýerden Kerim gatlaklydan haýys ederler.

– Heý, onuňam bir gürrüňi bolarmy, inibatyr-
lar. Sizi mündürmän kimi mündüreýin men. Al-
kyş aýtsaňyz bolany maňa. Dünýäde siziňki ýaly
hümmetli alkyş bolmazmyş – diýip, Kerim gat-

lakly oglanlaryň göwünlerini awlamak bilen bolalar.

Ol başga bir gün bolsa, oglanlaryň özelenmele-rine şelaýyn ýylgyrar:

– Siz maşyna münendigiňizem bileňzokmy? Náme, häzir ýerde dursuňyzmy?

Oglanlaryň maşyna birugsat münendikleri hak, ýöne bu indi olary kanagatlandyranok. Olara maşynyň ýöremegi gerek, özem ýokary tizlikde. Özem az aralyga däl, gaty uzaga, mysal üçin, raýon merkezine – Kirowa çenli gitmeli, şondanam yza öwrülip gaýtmaly. Munuň ýaly maşynyň ýanynda ýigrimi baş kilometr hiç zad-a!

Islege çäk ýok. Öň maşyna münmek elýetmez arzuw bolan bolsa, soň maşynyň ýöremegi elýetmez lezzete öwrülýär. Oglanlar duýgur, juda duýgur. Olar Kerim gatlaklynyň her bir hereketinden, keşp-keşmerinden çen alyp durlar, işiň bitjegini-bitmejegini gaty tiz aňýarlar.

– Öz-ä keypi erbet däl, söğjege-hä asla meňzänok. Neti mündürip-aýlajaga meňzeýär.

– Şeýle bolsun-da hernä!

Maşynyň üstüni dolduryp duran oglanlar başly-barat gygyryşarlar:

– Gaýrat edäyiň-dä, Kerim gatlakly aga!
Oglanlaryň ekabyrragy ýanyndakylaryň sözüne düzediş berer:

– «Kerim gatlakly aga» diýmeli däl-how. «Ke-
rim aga» diýmeli.

– Kerim aga jan, bir gezek «Bolýar» diýäyiň.

Kerim aga «gatlakly» lakamynyň tutulmagyna gatyrganyp durmaz. Maşynyň daşyndan adaty

endigi boýunça bir öwrüm edip çykar-da, hemleli sözlär:

– Inibatyrlar, hemmäňiz aşak oturyň! Häzir ug-rayýarys.

Ýokardakylar gepsiz-gürrüňsiz aşak çökerler. Kerim gatlakly kabinasyna girjek wagty oturanla-
ra ýene birlaý nazar aýlar, soň kanagatlanma bilen
ruluň başyna geçer.

Maşynyň üstündäkiler ugramak üçin näçe ge-
zek gaz berilmelidigini gaty magat bilýärler.

Üç gezek!

Ondan köpem däl, azam däl.

Oglanlaryň käbiri maşyna öýküner:

– Gag-gag, gag-gag, gag-gag...

Olaryň esasy telwasy gidip barýan maşynyň
üstünde tutawaçdan ýapyşyp dik durmak.

Şemal elinden gelse, eşigiňi sypyryp, haýsydyr bir
zerury üçin alyp galaýjak ýalydyr, onam başarman-
soň, eşigiňi pasyrdadár, ýüzüňi sypap geçer durar.

Önde oturanlardan haýsydyr bir ekabyry ýerin-
den turar. Edil şoňa garasylyp durlan ýalydyr, beý-
leki oturanlar hem güsürdeşip, ýerlerinden turup,
biri-birinden ýapyşarlar.

Maşyn obadan çykar.

Ine, Çömmekdepe.

Onuňam deňinden geçerler. Degre-daşy hyşa-
lyk, akbaşlyk, syrkynlyk. Toraňnylyk.

Maşynyň üstünden gözýetimi synlap gitmegiň
lezzeti ap-aýry.

– Ur-ra-a!

– Öňe! Ganymlara garşy!

Maşyn uzaga gitmez, yzyna öwrüler.

Mazaly pursatlar mydama tiz geçýär. Maşynam oglanlaryň lezzetlerine bahyllyk edýän ýaly-dyr, derrew oba dolanar.

Maşyn raýonda «Berdimuhamediň mekdebi» diýlip tanalýan kaşaň ak jaýyň deňinde saklanar.

Indem maşyndan düşmelidir.

Hiç kimiň maşyndan düşesi gelmez. Kerim gatlakly: «Düşün!» diýip, sesine bat berip, üç-dört gezek gaýtalandan soň, oglanlar göwünli-göwünsiz, hüñürdeşip, düşmek bilen bolarlar.

Oglanlaryň maşyn münen günleri indi olaryň aňynda süýji ýatlama bolup galypdyr.

Sebäbi bir ýarym ýyl mundan öň uruş başlandy.

Uruş oglanlary maşyna münüp, hezil etmek sa-pasyndan kesdi.

Diňe maşyna münmekden kesilmek bolsa, wah, onda oglanlar oňa kaýyl-la!

Uruş uly-kiçiniň, halkyň başyna ajy horluk-hunaba getirdi, açlyk getirdi, ymgyr köp adamyň özür tanapyny üzdi.

Obanyň «men-men» diýen ärleri fronta gitdi, galabasy dolanmady.

Bir öýden iki-üç adam!

Käbir öýden-ä baş adam!

Parahat oturan ýurduň üstüne çozan ganym fassisltiere nälet okalýar.

Şindem okalýar.

Ýene okalar.

Bu obanyň on ýedi ýaşyny dolduran ýigitleri şindem fronta gidip dur.

Şu gün gidýänlerem bar.

Ýakyn günde gitjeklerem bar.

* * *

Kerim gatlaklynyň maşyny bu günem obada.

Ol bu gün ýakynda kämillik ýaşy dolan oglanlaryň birnäçesini fronta alyp gitmek üçin dur.

Hana, her sapar Kerim gatlaklynyň maşynyň görende kim öň münmeşek edýän oglanlar indi howlukanoklar, münjegem bolanoklar. Olar kolhoz kontorasynyň demirgazyk tarapyndaky gyşyk tuduň gapdalynda köçe bolup durlar. Olaryň arasında gürlemäge höwesegem ýok.

Mälíkguly arkasy goşhataly ýigitleri göz astyndan synlady. Olaryň ýekesiniňem ýüzi salyk däl, olar gaty ynamly, gaty dogumly. Bu ýigitleriň ganymalar bilen gorky-ürküsiz söweşjekdiklerine hereketlerinden ynamyň artýar.

Raýondan gelen harby eşikli kişi olara nämedir bir zatlar diýýär. Olaryň töweregine, umuman-a, maşynyň daş-töweregine obanyň aýal-ebatlary-garry-gurtulary egele bolup durlar.

Fronta barýanlaryň garry eneleridir mammalary, ejeleri öz mähribanlaryny gaty howply ýere ugradýandyklaryna howpurgap, sessiz gözýaş dökýärler. Olaryň içki hasratyny, heý, ogul duýmazmy, bilmemezmi?

– Aýyp bolar, ene, aýyp bolar. Biz ýeňip, hökman geleris ahyryn – diýip, fronta ugraýanlaryň birişi zarlaýar. – Il-gün näme diýer?!

– Özüňi goraweri, jan balam!

– Entek köp-köp toy geçireris!

– Şeýle bolsun hernä!

– Bolar, hökman bolar!

Bu pälwansypat ýigitleriň almajak galasy, ýeňmejek ganymy bolmaz!

Hanha, Kerim gatlaklynyň maşynyna arkalary goşhalty dogumly ýigitler münýärler. Olar maşynyň üstünde durup hem hossarlary bilen hoşlaşýarlar, ýeňiş bilen geljekdiklerini tekrarlaýarlar.

Bu gün fronta gidýän, maşyna münen on ýedi ýigidiň aýdýan sözleriniň manysy bir:

– Biz hökman ýeňip geleris!

Bu sözlerde jinnek ýaly-da ýalan ýok. Bu sözler ýüreklerden çykýan sözler. Olary ýalan sözlemäge mejbur edýän ýok. Asla onuň zerurlygy-da ýok.

Mälikguly birki günlükde kakasynyň aýdan sözlerini ýatlady:

– Watan gorkagy-da batyr edýär.

Dogry şol.

Gorky, dogrusy, Mälikguluda-da, onuň ýanında duran oglanlaryň hiç birinde-de ýok. Arkaňda uç-gyraksyz Watanyň, duşmanyňdan on-ýigrimi esse köp halkyň barka nämeden heder etjek!

Mälikgulynyň ululara gözü gidýär, biçak gözü gidýär. Şolara meňzemek isleýär. Ol kämillik ýaşyna ýeten bolsady, hökman, hawa, hökman fronta giderdi. İň soňky damja ganyna çenli Watan üçin, halky üçin söweşerdi.

Eline awtomat alyp, «Ur-ra!» diýip gygyryp, duşmanyň üstüne topulardy.

Watan üçin, il-günüň üçin görüşmek, söweşmek iň uly mertebe!

* * *

Ýagyşly günleriň birinde Mälikguly dagy tutuş maşgalasy bolup kolhoz kontorasyna gitmäge

şaýlandylar. Sebäbi ol ýerde Watana kömek için her kimden altyn-kümüş shaý-seplerini kabul etmek çäresi geçirilýärdi. Metbugatda ganymılara berk gaýtawul bermegiň, gitlerçi basybalyjylardan azat bolmagyň zerurdygy, munuň üçin bolsa ýurduň goranyş kuwwatyna kömegin gerekdigi, şu mak-sat bilen hökümetiň zähmetkeş halka kömek so-rap ýüz tutandygy¹ baradahabarlar yzygiderli çap edilýärdi. Bu çäre uly baýramçylyk dabarasý ýaly mahabatlandyrylyardy, haýsy kolhozçynyň näce mukdarda Goranmak fonduna kömek üçin gym-matbahaly shaý-seplerini tabşyrandygy hakda habar berilýärdi. Şol dabara öwrülen çäre bu gün «Gyzyl çarwa» kolhozynyň kontorasynda hem geçirilýärdi. Bu gün dynç günü diýlip yqlan edilipdi.

Ogulbäbek eje bukjasyndan gaýynenesinden, ejesinden sowgat berlen shaý-sepleri bir ýelyýrtan ýaglyga düwüpdi. Bilegindäki bilezigin, gulagyn-daky gulakhalkasyny hem ýaglyga saldy.

Mälikguly ejesini birinji gezek bileziksziz, gulak-halkasız görýärdi. Gözünüň öwrenišen zatlarynyň ýetmeýändigi aşgär duýulýardy. Mälikguly ejesiniň bileziksziz, gulakhalkasız, birgiden shaý-sepsiz galanya, olaryň gaýdyp yzyna gelmejekdigine düşünýärdi.

– Azym-küjüm däl – diýip, Ogulbäbek eje² hem düwünçegi ýene bir ýola saldarlap gördü. Dogrudanam, az däldigi ýaglygyň gabarasýdanam görünýärdi.

¹ 1943-nji ýylyň maý aýyna čenli Sowet Soýuzy boýunça ilatdan 7.392 kilogram gymmatbahaly shaý-sep goranyş fonduna tabşyrylypdyr. Sonuň 75 göterimi Türkmenistandan gowşupdyr.

² Ogulbäbek Berdimuhamedowanyň 1943-nji ýylyň 14-nji martynda Goranmak fonduna tabşyran altyn-kümüşleriniň umumy agramy 2 kilogram 428 gram bolupdy.

Olar ýagşyň şabyrdap ýagýandygyna seretmän, kolhoz kontorasyna ugradylar.

Mälikgulynyň, kakasynyň başynda telpekleri bardy. Ogulbäbek eje hem özüni, gyzyny ýagyşdan goramak üçin başyna kürte atynypdy.

Ýagyş şeýle güýçli ýagýan hem bolsa, ýol aýal-gyzlardan doludy. Olaryň birnäçesi kolhoz kontorasyna barýardy, eýýäm gelýänlerem bardy.

Bu gün oba adamlary adatkysyndan has gaýratly, dogumly görünýärdiler. Adamlaryň bu boluslarynda: «Ýeňiş üçin hiç zadymyzy gaýgyrmars, gerek bolsa şirin janymyzy-da bereris» diýen aýgytlylyk bardy.

* * *

Mälikguly kakasynyň hem ýakyn günlerde fronta gitjegini bilyär, ýöne bilmedikden bolýar.

Ol indi ýaş däl-ä!

On bir ýaşady ol!

Kakasy şeýle agyr pursatda urşa gitmezligiň hatadygyny nygtaýar. Özem bu hakda birsyhly nygtaýar. Ol özi urşa gidende oglunyň iner ýüküni – maşgala ýükünü çekip biljekdigine ynanýandygyny hetjikleýär. Mälikguly munuň ýöne ýere nygtalmaýandygyna gowy düşünýär. Ol ýakynda kakasynyň fronta gitmegi ýüregine berk düwendiği bilen baglanyşykly bir wakanyň shaýady hem boldy.

Ejesi agşamlyk naharyň taýýardygyny aýdyp, ony mekdepde hat-petegi bilen meşgullanýan kakasynyň yzyndan ugratdy. Bu mahal mekdepde okuwçylar ýokdy.

Mälikguly mekdebiň ikinji otagynda Mody başlygyň sesini eşitdi. Ol janygyp gürleyärди:

– Dogan, brony Mody başlyk berenok, ony hökümet berýär, hökümet. Hökümedem saňa galma-ly diýýär, saňa bron berýär, saňa bilim frontunda işlemeği tabşyrýar. Biziň kolhozymyzdan ýigrimi çopana, ýedi sany hem gullukça bron berildi. Hem açık aýdyldy. Şu adamlar tylda işlemeli. Sen bolsa men fronta gitjek diýip, harby komissarlyga barypsyň, raýkomyň birinjisiniň ýanyna barypsyň. Meniň bolsa, seniň raýon merkezine gideniňden hem habarym ýok.

– Aýtsam, siziň näme diýjegiňizi bilýärin-ä men.

– Men hiç wagt nädogry zat aýdýan däldirin, Berdimuhamed.

– Ўüregimdäkini aýtsam, siz maňa söz owa-danlaýarsyň diýersiňiz. Şonuň üçinem men size göni aýdýaryn. Meniň ornum frontda! Bu meniň ýüregimiň emri. Ўüregimiň hem garşysyna gidip bilemok. Raýkomyň birinjisi maňa düshündi, öňümde anyk şert goýdy. Şol şertden soň meni fronta ug-ratmaga söz berdi. Men ol şerti bitirerin.

– O nämäniň şerti?

Mälikguly gürrüne päsgel bermezlik için birki ädim yza süýşmekçi boldy, ýöne islegi tersine çykdy: oturgyja aýagy degip alaşakyrdy döretti.

Berdimuhamed içerden çykdy:

– Mälikguly, sen bärde mi?

– Ejem ugratdy. «Nahar taýýar» diýdi.

– Bolýar, häzir bararys.

Gürrüň, megerem, uruş barada bolandyr, ýöne kakasy bilen Mody başlyk nahar başında aralaryn-

da dartgynly hiç zat bolmadyk ýaly, dostlukly söhbет etdiler.

Mody başlyk nahara töwir galdyrdy, soňam Berdimuhamed bilen oba kethudası Goçgar aganyň öýüne gümür-ýamyr edişip gaýtmak üçin ugryadylar.

Mälikguly mekdepde gutarmadyk gürrüňi kakasy bilen Mody başlygyň ýolda dowam etjekdiklerine ynandy.

Kolhoz kontorasynyň ýanyndan fronta diňe Kerim gatlaklynyň maşyny bilen däl, Akmyrat takyryň furgony – arabasy bilenem alyp gidýärler.

Arabada öň üç gezek alnyp gidildi.

Akmyrat takyr bu gün dördünji gezek alyp gidýär. Megerem, ol gidýänleriň sany az bolanda alyp gidýär. Bu gün alty sany ýigit gidýär.

Akmyrat takyryň, hakykatdanam, kellesinde ýekeje gyl hem ýok, tap-takyr. Ol ýaşlykda gyrma kel bolupdyr. Kelligi öýlenensoň galypdyr. Ol ýaşka gaty guduman eken. «Öýlenensoň welin burny büýli ýaly boldy, ýuwaşady» diýip, gürrüňini edýärler. Ol dymma, aňsat-aňsat gürlemeýär.

Altmyş ýaşlaryndaky Akmyrat takyr ýaşlygynda mama keselinden görgi ýamanyny gören bolmaly. Sebäbi ýüzünde abat ýeri ýokdy: mama dişändi, mama onuň sag gözünü kör edipdir, sol gözüne-de hüjüm eýläpdir, ýöne kör etmändir, gözüniň iki ýerinde çalaja gül galdyryp saklanypdyr.

Mälikguly dostlary bilen ýene kolhoz kontora-synyň öňündäki meýdança geldi. Obanyň adamla-ram şu ýere ýygňanýşdylar.

Urşa gidýänleri küren oba bolup, ak pata berip ugratmak indi ýörelgä öwrüldi.

Ugradyşda Mody başlyk, oba sowetiniň başlygy Garadöwlet, oba kethudası Goçgar Gara, mekdep direktory Berdimuhamed mugallym çykyş edýär.

Mälikguly her sapar «Ähli zat front üçin!» di-ýen ýazgynyň öñünde edilýän çykyşlary dykgat berip diňleýär, kakasynyň çykyşyny has gowy gör-yär. Her sapar diňlände ýüregi jigläp-jigläp gidýär.

Hana, kolhoz başlygy bilen Berdimuhamed mu-gallym ýanaşyk dur.

Raýondan gelen harby eşikli kişi fronta gidýän arkasy goşhataly adamlary hatara duruzdy.

Üç kişi söz sözledi: kolhoz başlygy Mody aga, oba sowetiniň başlygy Garadöwlet aga hem mek-debiň direktory Berdimuhamed Annaýew.

Olar Watana uly howpuň abanýandygy, faşist-leriň edýän wagsylyklary, bet pygylary, azat ýasa-ýış, ar-namys üçin Watany iň soňky damja ganyaňa çenli goramagyň zerurdygy, mert pederlerimize mynasyp ogullar bolup gaýduwsyz söweşmegiň borçdugy hakda aýtdylar, fronta gidýänleriň ýeňiş bilen sag-aman dolanyp gelmeklerini dileg etdiler, soňundan Goçgar aga aýat okap, pata berdi.

Fronta gidýän alty kişi araba mündi. Araba ýola düşüp ugranda, oglanlar bilen duran Mälikgulynы kimdir biri hürsekledi.

Mälikguly yzyna seretse, obanyň iň owadan gyzy hasaplanýan Ýazly ýatagyň agtygy Zybagül

oňa eli bilen yzyna düşmegini yşarat edýär. Zybagül utanýar, aljyraýar. Ol utansa, aljyrasa hasam owadan bolýan eken.

Zybagül oglanlardan on bäs-ýigrimi ädim ýokardaky gyşyk tuduň aňyrsyna geçip yzyna öwrüldi.

- Çaltrak gel, oglan!
- Náme boldy? – diýip, Mälikguly gyzyň bolşuna kejikdi.
 - Senden bir haýyşym bar, bitirermiň?
 - Bitirerin. Náme üçin sandyraýarsyň?
 - Men sandyramok.
 - Sandyraýarsyň.
 - Haýyşymy bitirermiň?
 - Bitirerin diýdim-ä.
 - Onda sen arabada oturan Suhanberdä aýt...
 - Náme?
 - Sen náme diý-ä!..
 - Náme?
 - Sen oňa: «Suhanberdi – diý, Gözel aýtdy – diý, Suhanberdi özünü gorasyn diýdi» diý.
 - Kim ol Gözel?
 - Bar, aýt, soň aýdaryn. «Gözel araky aýdan sözüne ökünýär» diý.
 - Araky aýdan sözüne?
 - Hawa, änigine-şänigine ýetjek bolup durmasana, oglan, sen şeýle diýip aýt, onuň özi düşüner. «Gözel araky aýdan sözüne ökünýär» diý – diýip, Zybagül elewredi. – «Gözel sag-aman gelsin diý-di» diý.
 - Aýtmasamam, Suhanberdi özünü gorar, ony aýtmak nämä gerek?

Zybagülüň ýüzi boz-ýaz boldy, düyrükdi, gözünüň çikgelerinde nem-ýaş göründi. Sesi agy gatyşykly çykdy:

– Aýdaý-da, Mälikguly. Men senden haýış edýärin!

Mälikguly Zybagülüň garaçynydygyna şobada düşündi. Şeýle owadan gyzy tolgundyrýan, aglamaga mejbur edýän habar ýone-möne habar bolmaly däl. Ýone-möne habar üçin Zybagül oda-köze düşjek gyz däl-ä. Mälikguly sesini çykarmış, ýaň ugran arabanyň yzyndan ylgady.

Arabanyň yzyndan ylgap barýan oglan kändi.

Bu her gezegem şeýle bolýar. Oglanlar obadan çykan ýeriňdäki Çömmekdepä čenli ylgap gidýärler. Soňam tozan turzup barýan maşynyň, arabanyň yzyndan seredip oturýarlar.

Mälikguly tigirlerini jygyladyp, sogup barýan arabanyň yzyndan tiz ýetdi. Ylgap barýan oglanalaryň arasyndan geçip, arabanyň üstünde oturanlardan Suhanberdini gözledi.

Suhanberdi arabanyň ortasında oturan eken.

Ol pälwansypat, ýigrimi bäs ýaşlaryndaky üzynak ýigit, bimisil dilewar, her hili gulküli wakalary aýtmagy gowy görýär. Özem diýseň görmegeý, syratly ýigit. Kolhozda hasapçy bolup işleyärdi. Hasapçylyk uğrundan Aşgabatda ýörite okap gelipdi.

Mälikguly ylgap barsyna Suhanberdä ýüzlendi:

– Suhanberdi akga, aý, Suhanberdi akga, saňa habar iberdiler.

– Nämé habar? – Suhanberdi gaşlaryny gerjeşdirdi.

– Saňa «Özünü gorasyn» diýdiler.

– Kim diýdi?

– Gözel!

Suhanberdi bu ady eşiden dessine, towsup ýerinden galdy. Soňam gidip barýan arabadan böküp düşüp, Mälikgulynyn ýüzüne begençden doly nazaryny dikdi:

– Çynyňmy, Mälikguly?

– Çynam.

– Hakyt şeýle diýdimi?

– Hakyt şeýle diýdi. «Gözel araky aýdan sözüne ökünýär» diýdi...

– Gaýtalasana, inijigim! – Suhanberdiniň sesi sandyrap gitdi.

– Gözel araky aýdan sözüne ökünýär.

– Çynyňmy?

– Çynam!

Suhanberdi Mälikgulyny garsa gujaklady-da, daşyndan pyrlandyryp aylady:

– Dilleriňe doneýin, Mälikguly jan, dilleriňe doneýin. Sag bol, jigim, sag bol. Seniň bu sözleriňden soň maňa ölmek bolmaz. Men özümi goraryn. Ganymalary ýeňip, men hökman gelerin. Gelenimde men saňa harby papagymy bererin. Hökman! Sen ýeke söz bilen meni bagtly etdiň, jigim, düşünýärsiňmi, sen ýekeje söz bilen meni bagtly etdiň. Sen meniň zar bolup ýören habarlymy getirdiň. Sen oňa aýt: «Suhanberdi biçak begendi» diý. «Ol şeýle söze şeýlebir garaşan eken» diý.

– Aýdaryn, aýdaryn.

Suhanberdi Mälikgulynyn ýüzüne buýsançly bakdy:

– Sen meni nähili begendirendigiňi bileňok.
– Çalarak aňýaryn.
– Ine, munyň dogry. Mälikguly jan, gaýrat et, sen şol Gözele aýt: «Özümi hökman goraryn. Hökman ýeňiş bilen gelerin. Her günümi duşuşyk günnüne garaşyp geçirerin diýdi» diý. Ýadyňdan çykmaز gerek?!

– Ýadymdan çykmaز. Arkaýyn bolaý. Men oňa hökman aýdaryn. Ol saňa garaşar. Biz saňa garaşarys.

Suhanberdi Mälikgulynyň egnine kakyp, onuň bilen doganlarça hoşlaşyp, daşlaşyp barýan araba-nyň yzyndan ylgady.

* * *

Şol günüň ertesi Zybagül okuwdan çykyp, kolhoz işine barýan Mälikgulynyň öňünden çykdy.

Mälikguly Zybagülü görenden, onuň özüne ga-raşyp durandygyny aňdy.

– Salam.
– Salam. Şeýdip geçip gidiberjekmi?
– Onda näme edeýin?!
– Maňa aýtjak zadyň ýokmy?
– Näme aýdaýyn?!
– Düýn Suhanberdä meniň aýt diýen zadymy aýdyp bilmeliňmi?
– Ilki özüň aýt, men soň aýdaýyn.
– Nämäni?
– Gözeliň kimdigini?
– Sen ony tanaňog-a.
– Men obanyň ähli gyzyny tanaýaryn.
– Gözel biziň obamyzdan däl, ol ýokarky obadan.

- Haýsy obadan?
- Sen ony sorama, Mälikguly...
- Aýtmasaňam men Gözeliň kimdigini bilýärin.
- Kim?
- Menem aýdyp biljek däl – diýip, Mälikguly bilgesleýinden ýoluny dowam etdirdi.

Zybagülüň Mälikguludan eşidesi gelýän zatlary bardy, eşiderin diýen ince tamasy-da bardy, ýöne bolmady. Mälikgula: «Saklan, Suhanberdä habarymy aýtdyňmy?» diýip sorasy geldi, ýöne gyzlyk ejaby oňa ýol bermedi.

Onuň Mälikgula Gözeliň kimdigini, Suhanberdi bilen aralaryndaky gatnaşyklar hakda aýdasy gelýärди, ýöne dymdy.

Mälikgulynyň Zybagüle Suhanberdiniň yzyndan ýetip aýt diýen zatlaryny aýdandygyny, onuň bolsa arabadan böküp düşüp özünü daşyndan pyrlap aýlandygyny, begenmek begenendigini, ýeňiş bilen geljekdigini telim ýola gaýtalandygyny, süýjü dip-süýjü dip aýtmakçydy. Dogrusy, onuň bu hakda aýdasy, Zybagüli begendiresi gelýärди, ýöne ol, näme üçindir, aýdyp bilmedi, dymdy.

Dymmak – syrlylyk. Syrlylygyň güýji-hä azym-küjüm däl. Muny Mälikguly öz durmuşyndan bilýär.

Onuň üçin hazır iki sany syrly zat bardy. Ol syrlary bilýänler-de bardy.

Gözeliň kimdigi onuň üçin syrdy. «Gözel diýilýän Zybagülüň özi bolaýmasyn?!» diýen pikir Mälikgulynyň aňynda köwsar urýardy.

Ikinji syr birinji syrdan ymgyr ähmiyetlidi.

Ol kakasynyň fronta gitmegi üçin öňünde goý-
lan şert.

Ol nähili şert?

«Kakam haçan fronta gidýär? Eger kakam
fronta gitse, biz günümizi görüp bilermiňkäk?» di-
ýen şol bir pikir onuň aňynda üzňüksiz gaýtalan-
ýardy, örteyärdi.

Kakasynyň barlygynda, öýdeliginde durmuşda
hiç bir kynçylyk ýokdy. Onuň söhbetterini, masla-
hatlaryny diňlemegiň lezzeti hem gaty datlydy.

«Bu oglan Berdimuhamed Annaýewiň ogly»,
«Berdimuhamed direktoryň ogly» diýlip tanyş-
dyrylanda, Mälíkguly adamlaryň özüne nähili
mähir hem hormat bilen bakýandyklaryny magat
bilýärdi, bu oňa diýseň hoş ýakýardı. Oglanlar
bir garagolluk etseler, arasynda Mälíkguly bar
bolsa, ýaşulular geçirimlilik edýärdiler. «Indi
gaýtalamaň» diýärdiler. Ýazly ýatak atly ýaşa-
ly bolsa, hökman: «Arkaly atyň arkasyndan müň
at suw içer» diýerdi.

* * *

Mälíkgulynyň kakasy Berdimuhamed Annaýew
obada abraýly adam.

Sowatly adam!

Ol oba mugallymy.

Ol obanyň – üç kolhozyň ýeke-täk mekdebiniň
direktory.

Ol çagalary okadýar.

Ol ululary-da okadýar.

Ol kolhoz başlygy hem goňsusy Mody aga-
ny-da okadýar.

Sebäbi diňe bir ýaşlar däl, obanyň orta ýaşly adamlaram, ýaşy durugşan adamlaram ondan so-wat aldy. Olar ýaşlarynyň kän uludygyna seret-mezden Berdimuhamed Annaýewe: «Ýoldaş mu-gallym!» diýip ýüzlenýärler, ony hormatlaýarlar.

Köp kişi gelip, Mälikgulynyň kakasyna ýüregi-ni açýardy, syryny açýardy. Kakasy gaty köp ada-myň syrdaşydy. Ondan maslahat soraýardylar.

«Harjagaz» atly üç kolhozyň ilatyny özünde jemleýän obanyň adamlarynyň öýerinde nä-hili maşgala derdiniň, endişesiniň bardygyny Mälikguly bilýärdi. Oňa bu zatlary bilmegiň asla geregi ýokdy, ýöne öýde ol gelen kişiniň kakasy bilen edýän gürrüňlerini islese-islemese eşitmeli bolýardy. Eşitse-de, Mälikguly oglanlaryň ýanyn-da ýeke sözem aýdanok. Aýdaýmaly pursatlary bolsa köp ýuze çykýar. Sebäbi oglanlaryň başyny agyrtaýan zady ýok.

Ol «Dymmak – altın, gürlemek – kümüş» di-yilmesiniň hikmetini bilýär.

Kakasy Mälikgula ynanýar. Onuň bilen myda-ma uly adam bilen gürleşen ýaly gürleşýär. Käbir zatlary maslahatlaşýar. Oguz han aýdypdyr: «Ata ogluny on ýaşda biler». Mälikguly bolsa on bir ýaşady.

Olar mahal-mahal çöle odun ýygмага, tokáý-lyga – Aba kakanyň ýanyna gidýärdiler. Aba kaka Berdimuhamed mugallymyň süýtdeş agasydy. Ol kolhozyň atbakarydy, atşynasydy. Berdimuhamed mugallym agasyna: «Sen at boýunça akademik» diýärdi. Hakykatdan hem, Aba aga at hakda gaty köp zat bilýärdi. Atda haýsy ýaşda nähili keselleriň

döreýändigi, olaryň nädip öňüni almalydygy barada gürleýärdi welin, şeýle köp zady bilýändigine geň galar oturarsyň. Aba aganyň perzendi ýokdy. Keýwanysy Güljahan bilen ikisidi. Aba aganyň aňynda mydama bir pikir bardy – atlar! Ol haýsy zat hakda gürlese-de, soň hökman atlara syrygýardy, «Men atyň üstünde ulaldym» diýip, köp gaýtalayardy. Şahandaz, göwnaçyk,elaçyk adamdy.

Olar üç dogandylar. Ulusy Aba agady. Ortanjy-
sy Ýusupberdidi. Berdimuhamed körpe oguldy.

Aba aganyň külbesine – at bakýan ýerine bar-
mak Mälíkguly üçin durşuna bir toý-baýramdy.

Kä gije külbede – giň sähhrada ýatardylar, asyl
gijäni hemsöhbetlikde geçirerdiler.

Mälíkguly odun ýygmagyň hem, Aba kakanyň
ýanyna gitmegin hem şeýlekin bir bahanadygyna,
esasy maksadyň alada çay başynda türkmenler,
pederler, ýedi arka, durmuş, adamkärçilik hakda
hemsöhbet etmekdigine düşündi. Diňledi. Hezil
edip diňledi. Sebäbi kakasy ýönekeý zatlaram tä-
sirli aýtmagy başarıandy. Mälíkguly kakasynyň
her bir aýdan sözi barada oýlanýardy, öz ýanyn-
dan ölçerip-dökýärdi. Kakasy birsyhly bu zatlar
hakda giňişleýin, özem oduň başynda gürrüň ber-
mesiniň hikmetini gizlejek bolup duranokdy. «Siz
bu zatlary hökman bilmeli. Bu zatlary gürrüň ber-
mek, düşündirmek biziň borjumyz. Sizem ulala-
nyzda, öz ogul-gyzlaryňza gürrüň berersiňiz»
diýärdi.

Berdimuhamed agasy Aba agany gowy görýärdi,
wagt tapsa, onuň ýanynda bolmaga çalyşyardy.
Obada mekdep guransoň, ol Babarapdan agasyny

ýörite alyp gaýdypdy. Sebäbi hem-ä ýarawlygy ýokdy, hem basha-baslyk başlanypdy. Kolhoz başlygy hem onuň kolhoz ýylkylaryna atbakar bolmاغынан даңызынан атбакар болма-
gyny haýış edipdi, sebäbi onuň at tanaýşyna, yh-
laslylygyna başlygyň göwni ýetipdi.

Ol agasyny mydama gözegçilikde saklady, ýöne kesel oňa ýazylganlyk bermedi.

Bir günem dertmentlik ony düşege ymykly baglady. Ol dört aý ýatdy. Şol günler Berdimuhamedin bir aýagy agasynyň ýanynda boldy.

Aba aganyň sanalgysy dolan eken.

Doganynyň ýogalmagy Berdimuhamed mugalyma gaty agyr degdi, ol içini hümledip ýören adama öwrüldi, doganynyň aşyny-suwanı, kyrkyny berip, fronta gitmek bilen boldy.

* * *

Mälikguly kakasynyň howlukmaçlygyny, özünü oňaýsyz duýyandygyny görýärdi, ýüregini açaryna sabyrszlyk bilen garaşýardı. Raýkomyň birinji sekretarynyň goýan şertiniň nämedigini kakasynyň aýdaryna garaşýardı, ýöne onuň boş wagty ýokdy: okuwdan soň – öylän iki sany gyza – Bibisoltan bilen Akgyza aýratyn sapak geçýärdi. Soň bu gyzlaryň üstüne ýene başgyz goşuldy. Barysy hem ýedinji klasyň gyzlarydy.

Özem ol goşmaça sapagy ýarym ýıldanam gowrak wagt bări geçýärdi.

Mälikguly hem, köplenç, olaryň ýanynda bolýardı. Kakasynyň öwredýän zatlaryna içgin düşünmäge çalyşýardı.

Bir gün Mälikgulynyn kakasy üç-dört gün-lük Aşgabada gitjekdigini aýtdy. Ol Aşgabada ýeke gitmeýän eken. Goşmaça sapak geçen ýedi gyzy¹, olaryň hossarlary hem gidýän eken. Ola-ry aladaňdan Kerim gatlakly maşyny bilen alyp gitdi.

Bir hepdeden soň hem olar dolanyp geldiler.

Şol günüň ertesi alabaharda Berdimuhamed Mälikgula ýüzlendi:

– Mälikgulyym, çöle çykasyň, towşan kowala-syň gelenokmy?

– Gelýär – diýip, Mälikguly begençli jogap berdi.

– Onda ýör!

Mälikguly Dagarmana mündi, Berdimuhamed onuň gapdalyndan pyýada ýöredi.

Ol gün howa bulutlydy, ýagyş çisňäp durdy.

* * *

Obadan çykan ýeriň gür toraňnylykdy.

Toraňnylygyň içinde guşlar saýraşyardy.

Öňüňden guşlar güsürdeşip uçup gidýärdiler, towşanlar ýoluň kesip geçýärdi.

– Hana, keýik! – diýip, Mälikguly begençli ses-lendi, elini demirgazyga tarap uzatdy.

Dogrudanam, keýik! Özem ol ýeke däl. Iki sa-ny owlajygy-da bar. Keýik keýerjekläp durdy-da seretdi, soňam ümdüzine gitdi.

¹Akgyz Agadurdyýewa, Bibisoltan Goşaýewa, Uzan Ak-mammedowa, Doýduk Baýlyýewa, Altyn Garlyýewa, Güljan Orazowa, Doýduk Hojakowa dagy uruş ýyllarynda obada mu-gallym bolup işlediler.

Olar ilki Serbazguýynyň ilersindäki otarlyga bardylar. Bu otarda Aba kaka kolhozyň ýylky sürüsini bakardy.

Ine, şol tanyş külbe. Bu külbede köp oturypdy-
lar. Indi külbede Sapar käse atbakarlyk edýär.

— Berdimuhamed mugallym, hoş geldiňiz! — di-
ýip, ýetmiş ýaşlaryndaky atan-satan, ämert bir goja
olaryň öňünden çykdy. Bu goja ýigrimi baş ýaşla-
rynda oba käse getirip satypdyr, şondanam oňa kä-
se lakamy galypdyr. Goja ataly-ogly gadyrlı gar-
şylady. Derrew çay gaýnatmak bilen boldy. — Ge-
çiň, arkaýyn oturyň. Ýöne Aba agasyz bu külbäniň,
bu ýerleriň gyzygy ýok. Mälikgulynyň kakasynyň
hem rahatlygy bolmady, özünü oňaýsyz duýdy. Ol
oglana ümledi:

— Gideli.

Serbazguýa bardylar. Ol ýerde ot ýakdylar.

Berdimuhamed ojar oduň başynda mesawy gür-
leşip oturmagy biçak gowy görýärdi.

Gyş günleri daşary gardyr, şonda-da
Berdimuhamed käte ogullary bilen daşarda ojar ýa-
kyp oturardy.

— Biziň aňrymyz otparazlar bolmaly. Ot – Göktäňrynyň ýerdäki ikinji ady, Göktäňrynyň gaýta-
lanmasý. «Odun» sözem ot sözünden. Oduň başynda
oturmak tükeniksiz güýç, ýakymlylyk, rahatlyk,
giňlik berýär diýip, Berdimuhamed aýdardy. Nä-
medir bir zada lapykeç bolsa, ol hökman oduň ba-
şynda oturyp rahatlanardy. Ol: «Ot – rahatlyk» di-
ýip, köp gaýtalardy.

Ataly ogul tüňçäni alyp gaýdan suwlaryndan
dolduryp oda süsdürdiler. Getiren çörekleriniň ar-

kasyna çöp diräp, oda gyzdyrdylar. Oda gyzdyry-
lan çöregi kitirdedip iýmek, baý, gowy!

Açyk meýdan. Arassa howa. Garşyňda ojar
odun şatyrdap ýanyp dur. Uzaklara seredýärsiň. Şu
ýerden Merkezi Garagum başlanýar.

Asyl bu çöl däl-de, sähra ahyryn! Çünkü bu be-
reketli Garagumda bitmeýän ösümlik ýok. Gara-
gum – bereketli gum, bereketli sähra diýmek bol-
maly. Garagum – türkmeniň ýasaýyş çeşmesi, gor-
hanasy.

Baharda ähli beýikli-pesli depeleri, çulbalary,
oýlary-oýtumlary gyrymsy otlar örtüp çykýar.

Äpet-äpet sazaklar, ojarlar, çerkezler degre-da-
sy burundyk tokaýlyga öwrüp otyr. Uç-gyraksız
düňle çölde syrlylyk bar. Ol syrlylyk ümsümlilikde.
Çölde ýaşyl baharyň guran yzlary bar. Ýuwa-ýel-
mikli meýdanlar, gülälekli gollar, jümjümeli ýol
gyralary, bedýanly düzükler, çomuçly alaňlar,
adyrlyklar.

Dünle hem syrly, tebsirän sähreda Zybagül de-
ýin güzel gyzyň türpeligi duýulýar. Bu ýerde seni
gurşap duran, endamyňa degip, syzylyp geçip bar-
ýan wagtyň tüýsi, tebigaty üp-üýtgeşik. Onda ýaňy
gazylan guýynyň suwunyň, owuz süydüniň, täze
bugdaýdan bişirilen mele-myssyk nanyň tagamy
bar. Bu ýerde diňe arassalyk, päklik hem tâmizlik
bar. Bu taýda röwşen geljege badalga hem şert bar.

Adam bu hökmürowan ümsümligiň içinde özü-
ni üçünji biri hökmünde duýýar. Ýöne bu bipaýan
üçünjilik däl, bu üçünjilikde ýasaýşa, ýeňše çaky-
lyk bar. Bu çakylyk kalbyňa toşap bolup dökülýär,
dolýar. Şol aralykda-da ýaňy ýaradylanja täze wagt

gulagyňa pyşyndaýar: «Munda saňa garaşýarlar, Ýaradanyň özi seniň miweleriňe, bitirjek il-ulsa bähbitli, asylly işleriňe garaşýar. Ähli kişiniň nazarý sende. Bu dünýäde nazardan sypýan zat bardyr öýtme. Ähli zat görülýändir, bilinýändir».

Wagtyň jisimine öwrülýän şemal bu sözleri gözyetime sary alyp gidýär. Bu sözler şemalyň yzyna düşüp, şemalyň içine düşüp, Ýer-Gögüň arasyň doldurýar: «Saňa garaşýarlar, seniň miweleriňe, işleriňe, ýeňişleriňe garaşýarlar...»

Mälikguly bu gezelenjiň ýöne ýere däldigiňi kakasynyň aladaly ýüzünden aňdy: ýalňyşman eken, şeýle-de boldy.

Berdimuhamet çay başynda türkmen halkynyň batyrlygy, gaýduwsyzlygy, mertligi, birsözlüligi barada sözledi. Soň ganymalaryň ähtiýalanlyk bilen cozandyklaryny, köp ýerleri basyp alandyklaryny, Staliniň geçen ýyl bir ädim hem yza süýşmegi gadagan edýän 227-nji kararyny çykarandygyny, her daban ýer üçin jan berip-jan alynýandygyny, Annaýewleriň neberesinde Watanyň üstüne howp abananda hiç mahalam çetde durmandyklaryny, darkaşa girendiklerini, gahrymanlarça söweşendiklerini, öz neberäne – ata-babaňa mynasyp bolmagyň mukaddeslikdigini, hökmany ogullyk borjuňdygyny, şu günüňe özünüň ornunyň hem gazaply söweşleriň gidýän ýerindedigini, ýöne şu güne çenli özüne rugsat berilmändigini, şonuň üçin hem raýon harby komissarlygyna barandygyny we ol ýerde oňa: «Sen bronly, fronta gitmeli däl, çagallara – ýurduň geljekki nesline sowat öwretme-

li, munuň özem front!» diýlendigini, iki gezek fronta gitmek barada arza ýazandygyny, mese-läniň raýkomyň birinji sekretaryna çenli ýeten-digini, birinji sekretaryň bolsa: «Öz ýeriňe ýaş gyz maşgalalardan kadr ýetişdir. Olar okatmaga ukyply bolsun. Aşgabadyň mugallymlary taýýar-laýan kursunda ekzamen tabşyrsyn, eline mugal-lym diýen güwänamany alsyn, ana, şondan soň men meseläni oňyn çözüp bereýin» diýendigini, şonda özüniň: «Bir gyzy däl, ýedi gyzy taýýarla-ýyn» diýendigini, ýedi sanyň gowy sandygyny, adam ömrüniň, bedeniniň hem her ýedi ýyldan üýtgap-özgerip durýandygyny, şeýle hem ýedinji klasda jemi ýedi sany ýiti zehinli, mugallymçyly-ga ukyply okuwçynyň bardygyny, olary goşmaça okadandygyny, mugallymçylygy öwredendigini, Aşgabatda ekzamen tabşyryp, düýn gelendikle-rini, mundan beyläk ýedi gyzyň mekdepde mu-gallymçylyk etjekdiklerini, indi fronta gitmäge özünde mümkünçilik dörändigini kesgin aýtdy. Soňam «Meniň bu pikirime nähili garaýarsyň?» diýen terzde gollaryny gowjap, otdan nazaryny aýyrman oturan ogluna soragly bakdy.

Mälikguly şu wagta deňec özüni örtäp gelen raýkomyň birinji sekretarynyň kakasynyň öňünde goýyan şertiniň nämedigine şerribasy bilen düşün-di, kakasynyň pikirini goldady, oňa guwanç bilen bakdy.

Mälikguly dymyp oturansoň, ýene Berdimuhamed gürledi:

– Size kyn düşjegini bilýärin, oglum. Ýöne ýur-duň başyna şeýle apat inen wagty meniň bu ýerde

hiç hili sabyr-kararym, rahatlygym ýok. Ўüregim agzymdan çykyp gelýär.

Mälikguly öz pikirini aýtmalydygyna, muňa kakasynyň garaşyandygyna düşündi, ýone näme aýtsa, telek bolaýjak ýaly duýuldy.

Oba gaýdanlarynda, olar Dagarmany idip gaýtdylar.

Ýolda Berdimuhamed Dagarman hakda gürrüň gozgady:

– Men gitsem, Dagarmany näderis? Atyň size gereg-ä çykyp durmaz.

– Siz gelýänçäňiz Dagarmany gowy saklarys, kaka.

– Görüp ýörsüniz, at saklamak – dertment saklaýan ýaly gaty irnik hossa. Munuň hossasy size artykmaç boljak. Öz günüñizi dolasaňyzam uly zat.

Mälikguly kakasynyň pikirini aňdy:

– Bu meseläni bize goýmaň, özüňiz çözüň, kaka.

Şol günüň ertesi Berdimuhamed atyny Berkeli aga berdi:

– Berkeli aga, gelýänçäm Dagarmanymy size bereýin, hem-ä münüň, hemem idi ediň.

Berdimuhamed aty bilen hoşlaşdy, oňa özüniň obada bolmajakdygyny, gelýänçä Berkeli aga hyzmat etmelidigini aýtdy. Dagarman eýesiniň sözüne intipis edip, gussaly bakdy.

Dagarman eýesiniň sözüne ýa düşünmändir ýa-da düşünse-de, sargyda tabyn bolmak islemändir, ertesi Dagarman önküje ýerinde durdy.

Berdimuhamet ýene Dagarmany iýdip, Berkeli aganyňka ugrady. Goja atyň gidenini bilip, perişan halda otyr eken. Berdimuhamet ýene Dagarmany tabşyryp gaýtdy.

Şondan bir hepdeden soň, agşam palaw bişirildi. Gaty tagamly bolupdyr. Palaw iýlip bolnanyn-dan soň Berdimuhamet iki gezek ardyndy. Öýde ardynamagyň nämäni aňladýandygyna gaty gowy düşünýärler. Häzir möhüm bir zat hakda gürrüň boljak. Tejribeler aldamaýar:

– Adamyň ömrüniň manysy, esasan, perzentle-rinde. Şu babatda men bagty çüwen ata. Oğul ýe-rinde dogumly, akyllı ogullarym bar, gyz ýerinde asylly gyzym bar. Siziň üçin kökenek gerýän mäh-riban ejeňiz bar. Ýaşaýşymyzam, Hudaýa şükür, ganymat. Ýurduň başyna agyr iş düşdi. Bu belany ýeňmän, bagtly ýaşap bolmaz. Bize bolsa bagtly ýaşamak gerek. Şonuň üçin men il deňinde fronta gitmekçi.

– Haçan? – diýip, ýerli-ýerden soradylar.

– Ertir irden gitmeli. Kerim aga alyp gitjek, gepleşdim. Oglum, Mälíkguly, ejeň bilen masla-hatlaşdym, ojagy saňa tabşyrýaryn. Senden tamam, saňa ynamym uly meniň. Hudaýa şükür, sen üşük-li, zirek*, öjemeļ*, menikli, her edýän işiňe çulum. Nämə etmelidigiňi, nämə etmeli däldigiňi gowy bilýärsiň. Men: «Yzymda Mälíkguly oglum bar, ol ojagymy hor-zar etmän saklar, ejesine ýardamçy bolar, doganlaryna howandarlyk eder, hojalygyň garamatyny merdi-merdanalyk bilen çeker» diýip, saňa bil baglamakçy bolýaryn. Men muny seniň oñarjagyňa ynanýaryn. Hany, seniň özüň hem aýt,

oglum, nähili pikir edýärsiň? Hojalygyň garamaty-ny çekermiň?

– Kaka!.. – Doýmaz nazar bilen kakasyna ba-kan Mälíkgulynyň sesi janserek çykdy. – Size ys-nat getirmejek bolup, elimde baryny ederin.

– Men saňa ynanýaryn, Mälíkguly! Ejeňi, do-ganlaryň goragyn.

– Gelýänçäňiz gujur-gaýratymy gaýgyrmaryn. Men siziň ynamyňzy ödärin.

Mälíkguly ertirki gününüň kynçylykly boljagy-ny bilýärdi. «Kakam gelýänçä çydamaly» diýip, ol öz ýanyndan ençe gezek gaýtalapdy.

Ýöne uruş haçan guitararka?

Kakam haçan gelerkä?

Bu sowallar Mälíkgulynyň aňynda zol-zol peý-da bolýardy, köseýärdi.

Ol saçagyň başynda başyny aşak salyp otyrdy, uzak gije-de gözüne uky gelmedi, demi tutulýan ýaly birsyhly hopukdy.

Megerem, gije hiç kim hem oňly uklamadyk bolmaly.

Her öýüň öz aýratynlyklary bolýar. Bu öýüň hem üýtgewsiz kadalary bar. Şol kadalaryň ilkinji-sem daň bilen turmakdan başlanýar.

Ilki öý eýesi oýanar. Ol ýerinden galyp:

«Mälíkguly! Oýandyňyzmy?» diýer.

Mälíkgulynyň ukusy ýeňil, ol dessine oýanar hem kakasyna jogap berer:

«Oýandyk, kaka. Salawmaleýkim».

«Waleýkimessalam. Oýanan bolsaň, bar, og-lum, ejeňe-de taňry salamyny ber».

Mälíkguly törki otaga ugrar.

Mälikguly açyk gapynyň ýanynda durup seslener:
«Eje, aý, eje. Oýandyňyzmy?»
«Turdum, oglum, turdum».«Salawmaleýkim!»
«Älikessalam, balam».«Ýagdaýyñyz nähili, eje?»
«Hudaýa şükür, Hudaýa şükür, Hudaýyň beren
her demine şükür. Ýagdaýym gowy. Ine, gyzym
hem turdy. Kakaň hem sag-aman turdumy?»
«Turdy, eje, turdy».

Soň gezek doganyna geçer, ol hem ejesine sa-
lam berer, halynы sorar. Ejesi şol bir sözleri gaý-
talar.

Bu, göräýmäge, ýonekeý bir zat ýalydyr, ýö-
ne munuň aňyrsynda tükeniksiz güýç bar. Perzent
üçin her sabany öz mähriban ata-eneň mübärek
seslerini eşidip, olaryň sag-aman örendiklerini gö-
rüp garşylamakdan zyýada başga nähili ýakymly-
lyk, manylylyk bolup biler.

Mälikguly doganlary bilen daşaryk çykyp, haý-
dan-haý ojakda ot ýakarlar, tüñçeleri suwdan dol-
duryp goýarlar.

Kakasy bilen ejesi gelýänçä, kündükde gyz-
gyn suw taýýarlarlar. Gyzgyn suwly kündügi alyp
Mälikguly ata-enesiniň öňünden çykar.

– Kaka jan, gyzgyn suw taýýarladym, gelin, el-ýüzüňizi ýuwsaňyz, akydaýyn.

– Eje jan, gyzgyn suw taýýarladym, gelin, aky-
daýyn.

– Sag bol, oglum, sag bol!

Daň säherde ogul öz mähribanlaryndan sag bol
alar.

Öz kyblaň, öz käbäň eline gyzgyn suw akytma-
gyň ýakymlydygyny!

Mähriban ejeňi, mähriban kakaňy begendir-
mekden, olaryň hoşuna gelýän işi bitirmekden ogl
üçin başga gowy näme bolup biler!

El-ýüzünü ýuwan, süpürinen Berdimuhamed
penjegini ýasgynjaň alyp, daş işige aýlanar. Özem
her gün şeýder. Her gün hem ogullary onuň yzy bi-
len ýörär.

Berdimuhamedeniň berk ynanjy bardy (ol ynanç
indi maşgala ynanjyna öwrüldi): daňdan her kimiň
daş işiginden perişdeler aýlanarmyş, rysk-döwlet
paýlanarmyş.

Hakykatdan hem, säher – gije-gündiziň iň gud-
ratly pursady, bu pursadyň howasy-da gündiz bilen
gijäniň howasyndan görnetin parhlydyr.

Säher – mynajat çagy. Guşlardan ybrat alyň!

Garaňkylygyň giden, Günün entek gelme-
dik çagtynda guşlar jagyl-da-juguldyr. Olar
adamzadyň görmezýän syrlaryny, pynhanlyk-
laryny görýärlerem, duýýarlaram. Olar bu iki
reňkiň – gije garaňkylygynyň hem gündiz gi-
ňişliginiň aralygyndaky durulykda Allatagalal-
nyň Ýere inen tejellisine şäyat bolýarlar. Bu
beýik peýda bolmadan – Biribaryň jemalynyň
säheriň durulygynda tejelli etmesinden ylham
alyp, guşlar yzyny üzmän, nagma kakýarlar.
Guşlaryň şeýda nagmałyryndan dünýä dursuna
owaza, mukama öwrülýär. Üç ýasaýyş gudra-
tynyň – tejelliniň, durulygyň hem owazyň bir-
leşmesinden bakylygyň pana inen ruhy bildir-
ýär (Aslynda Tejen derýasynyň ady-da säherde

suwuň tejelli görnüşi, keşbi bilen baglanyşykly döräpdir ahyryn).

Gije geleýin diýse, pelekdäki garaňkylyk bent bolan, gündiz geleýin diýse, Asmandaky Güneş päsgel bolan tejelli birnäçe salymlyk Ýere inýär. Bu inişi guşlar duýyar.

Säher durulygynda guşlar heýjana gelýärler. Bu heýjana gelmek mydama bolup duran joşgulylyk däl. Bu gije-gündiziň çalşygyndaky sähelçe pursat: Allatagalanyň Zemine inen pursady. Bu pursat derrendeleriň* hem perrendeleriň*, ähli beşerleriň isleg-talwaslarynyň dykgata ýetýän pursady.

Mälikgulynyň kakasy säher ümүş-tamyslygynnda guşlaryň gara çynlary bilen janygyp saýraýylaryndan, säheriň jana parym hoştap howasyndan ýeňil dem alyp, säheriň bu pursadynyň aýratynlyklary, ajaýypliklary, tejellililiği barada gowudan-gowy söhbetler eder. Mälikguly ol söhbetleri düýrmegi bilen diňlär, waspy ýetirilýän durulygyň, gözelligiň içine girer. Pederlerimiziň ertire «guşluk wagty» diýip, guşuň ady bilen baglanyşdyrmagyň hikmetini bilmek üçin üýtgeşik bir üşük zeruram däl bolsun gerek.

Mälikgulynyň kakasy säheriň dury hem pæk şemallarynyň bakylykdan peýkam getirýändigini aýdar. Emma ol peýkam sözlerden hem pikirlerden däl, olarda ynsan süňňüne iberilen habar bar. Ol peýkamyň hakykatyny süňňüň syzgylary bilen kabul etmeli. Säher şemaly başyň, maňlaýyň apalap geçende, Biribaryň hökmürowanlygy hem ynsana söýgüsü seniň üçin has oraşan duýlar.

Mälikgulynyň kakasy bu ajaýyp ýasaýyş üçin Biribara alkyş aýtmalydygyny hem mynajat etmelidigini, näme isleg-talwasyň bar bolsa könlüne getirmelidigini, Allatagaladan islegleriň açyk soramalydygyny, sähériň mynajat pursadydygyny gaýta-gaýta nygtárdy.

Mälikguly hem her sähér kakasynyň, ejesiňiň janlarynyň sag bolmagyny isleýändigini öwrän-öwran gaýtalardy.

Ol uly-uly işleri, adamlaryň hoşuna geljek peýdaly işleri köp bitirmek, alkyş almak, kakasynyň aýdyşy deýin, öz öýleri, obasy üçin döwlet guşy, bagt guşy bolmak isleýändigini nygtardy.

Goý, adamlar Mälikgulynyň gelýänini görenlerinde begensinler. «Ynha, indi işimiz küşat bolar, çünkü biz Mälikgula – bagt guşuna gabat geldik» diýsinler.

Mälikguly özleriniň obada şeýle abraýly, deňli-derejeli, gurply ýaşamaklarynyň sebäbini her gün aladaňandan oýanýandyklaryndan hemem guşlaryň mynajatlaryna goşulyp, beýik Biribara ýagşydan-ýagşy mynajatlary edýänliginden diýip hasaplaýardy. Şonuň üçin her gün agşam başyny ýassyga goýanda daňdanyň ajaýypligyny duýjaklygyny, şol pursadyň şypakerdem, hoşruh howasýndan dem aljakdygyny buýsanç bilen aňynda aýlardy.

Mälikguly kakasynyň aýdan sözlerini ýatlaýar. Kakasy öz ata-babalarynyň ählisinde ir sähér oýanmak endiginiň bolandygyny, bu endigiň mundan buýana-da dowam etmeginiň zerurdygyny nygtardy.

Daňyň saz berip ugrandygyny üçünji – soňky gezek oba horazlary habar berýär. Olaryň habaryndan köp wagt geçmäňkä, Omar awçynyň bilbilleri saýrap başlaýarlar. Bilbilder Çömmekdepäniň ýanynda saýrasalaram edil bir öý aňyrda saýrap duran ýaly, şeýle açyk, şeýle ýakyndan eşidilýär. Ýöne olar ýaňy saýrap ugrandan garasarlar möwç alýar. Olar şeýlebir şadyýanlyk bilen jürküldeşýärler welin, bilbilleriň sesleriniň eşidilmesi galýar.

Garasarlar hakyt toý edýärler: o şahadan-o şaha böküşip, biri-birine gysmyljyraşyp jürküldeşýärler, olaryň daňyň atandygyna şeýle şatlanyp bilişlerine hakyt gözüň gidýär.

Bu gezegem şol adaty kada gaýtalandy.

- Mälíkguly, oýandyňyzmy?
- Oýandyk, kaka, salawmaleýkim.
- Waleýkimessalam, Mälíkguly.
- Oýanan bolsaňyz, baryň, ejeňize-de Taňry salamyny beriň!

Mälíkguly törki otaga ugrady.

Mälíkguly açyk gapynyň ýanynda durup sesslendi:

- Eje, aý, eje, oýandyňyzmy!
- Turdum, oglum, turdum.
- Salawmaleýkim.
- Älikessalam, Mälíkguly jan. Sag-aman turduňyzmy, ýagdaýyňyz gowumy?
- Gowý. Ýagdaýyňyz nähili, eje jan?
- Hudaýa şükür, Hudaýa şükür. Hudaýyň beren her demine şükür. Ýagdaýym gowý. Ine, uýaň hem oýandy. Asyl bu gije uklamadygam diýen ýaly. Kakaň hem sag-aman turdumy?

- Turdy, eje, turdy.
- Mälikguly uýasy bilen ejesidir kakasynyň ýuwunmagy üçin gyzgyn suw taýýarlady.
- Mälikguly gyzgyn suwly kündügi alyp, ejesidir kakasynyň öňünden çykdy.
- Kaka jan, geliň, el-ýüzünizi ýuwsaňyz, gyzgyn suw akydaýyn.
- Sag bol, Mälikguly.

Olar ertirlik edinip, kolhoz kontorasyna ugradylar. Kerim gatlaklynyň maşyny eýýäm taýýar durdy.

Berdimuhamediň hasaby boýunça kontoranyň öňünde, Kerim gatlaklynyň maşynynyň ýanynda hiç kim bolmaly däldi. Çünkü onuň ýeke özi gidýärdi, ol gidýändigini Mody başlykdan, Goçgar agadan, Kerim gatlaklydan özge hiç kimsä aýtmandy. Ýöne maşynyň ýanynda adamlar aýbermez märeke bolup durdylar.

Ýaşulular bilen elleşip salamlaşan Berdimuhamed geňirgenmesini daşyna çykardı:

- Ýaşulular, bu ýere ýygnanopsyňyz-la?
- Seni ugratmaga geldik, Berdimuhamed – diýip, obanyň kethudası Goçgar Gara jogap berdi.
- Sag boluň.
- Saňa pata berip ugratmasak, göwnümize makul bolmaz, dogan – diýip, Mody başlyk Berdimuhamediň elini berk gysdy. – Sag-aman ýeňiş bilen dolan.
- Agzyňzdan Hudaý eşitsin!
- Ogulbäbek başyny aşak salyp, gözýaşyny ýasyryp, sessiz aglaýardı.

Mälikguly kakasynyň gapdalynda durdy. Ol başyny dik tutmaga çalyşýardы, ýöne geljek günler oňa garaňky görünýärdi, şol hem ony howsala salýardы:

- Kaka! Uruş haçan guitararka? – diýip, ol ýant-gylap ýuwdundy.
- Tiz guitarar, biz hökman ýeňeris, Mälikguly.
- Gelermiň, kaka?
- Ähli zat Alla iſidir, oglum. Gelmek, gowy günleri görmek nesibämizde bar bolsun-da hernä.
- Ýok, kaka, hökman gel.
- Wah, oglum...
- «Gelerin» diý, kaka, «Gelerin» diý. «Gelein» diýäý-dä, kaka. Söz berseň, hökman gelersiň.

Berdimuhamet çynyrgatdy:

- Gelerin, oglum, gelýänçäm öýüň garamaty-ny göterseň bolany. Gelenimden soň, ähli ýuki öz gerdenime alaryn. Sen onsoň hiç zadyň aladasyny etmän, peýwre oýnaberersiň.
- Biz garaşarys, kaka. Her gün garaşarys.

Berdimuhamet bu ýere gelenler hem maşgalasy bilen hoşlaşdy. Iň soňunda-da Mälikgulynyn elini berk gysdy:

- Sen meniň döwletimiň başysyň.
- Ol maşyna mündi, ugradýanlara yüzlendi:
- Mähriban adamlar! Meniň sizden etjek bir haýyşym bar. Ýurtda uruş gidýär diýip, çagalarynyzy okuwdan alyp galyjy bolaýmaň. Çagalar oka-syn. Bir zady anyk biliň: biz hökman ýeňeris. Biz, nesip bolsa, ýeňiş bilen geleris. Uly toý tutarys. Gowy günlerde ýaşarys.
- Berdimuhamed, arkaýyn bol, aýdyşyň ýaly ederis – diýip, adamlar ýerli-ýerden seslendiler.

Kerim gatlakly adaty endigi boýunça maşynyň daşyndan bir öwre aýlanyp çykdy, soňam ru luň başyna geçip, üç gezek gaz berdi.

Maşyn ýola düşdi.

Mälikguly tozan turzup barýan maşynyň yzyn dan eňdi.

Ol bar güýjüni jemläp ylgady.

Obadan çykan ýeriňdäki Çömmekdepä čenli ylgady.

Maşyn eýýäm alatozan turzup, ondan arany mazaly açypdy.

Mälikguly Çömmekdepä dyrmaşdy.

Bu depe aşa kert, münmegem görgi, düşmegem. Barybir, muňa oglanlar münyärlerem, düşyärlerem.

Çömmekdepäniň üstünden maşyn görünýär.

Hanha, Tejen derýasy.

Ýol bilen derýa biri-birine ýanaşyk.

Ep-esli aralykda adyrlyk hem baýyrlyk ýaýlyp ýatyr. Maşyn baýyrlykdan geçensoň, gözden ýitýär.

Bu oýmur-oýmur çukanakly-gazganakly ýol, gör, näçe wakanyň şaýady. Bu ýoldan, gör, näçe adamlar geçdi. Bu ýol edil durmuşyň özi ýaly beýikli-pesli. Onuň nirede guitarýandygyny bilip bolanok. Asyl bu ýollar guitarýarmyka beri?!

Mälikguly bir zady welin magat bilýär: bu ýol Tejene barýar.

Bu ýol uruş başlanany bări, gör, näçe adamy äkitdi. Äkiden adamlary şindem gelenok. Ýöne olaryň ençemesi hakda eýýäm ajy habar – gara hat geldi.

Bu ýol ertekilerdäki doýmaz-dolmaz aždarha meňzeýär.

Ol süýnüp ýatyr.
Maşyn gözden ýitdi.

Onuň tozany welin, göterilen ýerine dolanman, asmanda asyl-asyl bolup dur. Ol oba ýetip gelýän hakyt egri-bugry, çülke-çülke agymtyl aždarha meňzeýär.

Mälikguly maşynyň giden aždarha meňses ýoluna seretdi durdy. Onuň göwnüne ähli zadyň se-bäpkäri şu ýol ýalydy – şu aždarha ýalydy.

Ol hemiše ululyga ymtiyldy. Ululyk onuň üçin çynlykdy, hakykylykdy, ýasaýsyň hem diriligiň dogry ýüze çykmasydy. Ululyk däl bolsa, onuň üçin ýalandy, galatdy, galplyga barabarlykdy, ýasaýsyň özi däl-de, onuň salgymydy, ýasaýşa emelsiz hem ýontem öykünmedi.

Şol sebäpdendir-dä, Mälikguly kakasynyň dünýewi, taryh, pederlerimiz, edep-ekram hakdaky söhbetterine gaty ir höwrükdi, dessanlara, nusgawy şahyrlaryň goşgularyna ir maýyl boldy. Ynam – ynsana güýç berip duran gudrat ahyry!

Muhammet pygamber Hudaýdan başga gudrat ýokdugyny öwran-öwran aýdan-da bolsa, barybir, halk ata-baba ynanyp gelýän gudratlaryna ynanýar. Sebäbi ejiz ynsana, dünýäde ýalňyz ynsana ýamaga güýç gerek.

Ynam – güýç.

Adamyň ynamynyň guitarýan ýerinden Allanyň ynamy başlanýar.

Kakasynyň, ejesiniň, oba adamlarynyň ynamy Mälikgula tükeniksiz güýç berýär. Ynam oňa ynanylan işi başarıjakdygyna ýardam berýär, ganat berýär.

Mälikgulynyň täze durmuşy başlandy.

Är gaýrat üçin dogar

Jaň sesi eşidildi.

Tanyş jaň sesi.

Bu sesi eşiden Mälikguly ziňk edip gitdi, zöwwe ýerinden galdy.

Ol depeden özünü aşak bökejem oklady. Soňam gumak ýol bilen mekdebe eňdi, gara çynyny edip ylgady. Sapakdan gjä galmak bolmaz, onda-da kakaşynyň urşa giden günü.

Jaň ýene üzňüsiz jyňňyrdady.

Birinji jaň okuwçylaryň ýerine geçip oturmalydygyny, häzir sapagyň başlanjakdygyny, ikinji jaň bolsa mugallymyň sapaga girmelidigini aňladýar. Mälikguly mydama birinji jaň kakylmanka, öz partasyna geçip oturýardy. Bu gün ol ilkinji gezek sapagyndan gjä galýar.

«Sapakdan gjä galmaly däl!»

Bu pikir Mälikgulynyň aňynda köwsar aldy, ýöne nädip ýetişjek?

Ýetişmeli!

Ine, häzir Bibisoltan mugallym klasa girer. Ol ilki okuwçylar bilen salamlaşar, ýerine geçip oturyp, sapakda okuwçylardan kimiň bardygyny, ki-miň ýokdugyny barlar.

Mälikguly birinji partada – mugallymyň gabat garşysynda oturýar, şonuň üçinem mugallym onuň ýokdugyny bada-bat biler.

Bibisoltan mugallymyň etjek hereketi, aýtjak her bir sözi Mälíkgula belli: ol Aşyrdan üm bilen: «Näme üçin partadaşyň ýok?» diýip sorar. Aşyr dymar, hiç zat diýmez. «Bilemok» hem diýmez. Sebäbi ol Mälíkgulynyň Çömmekdepede galany-ny bilýär. Bibisoltan mugallymyň özem ugradyşda bardy, ol oglanlaryň maşynyň yzyndan ylgap gi-denlerinem gördü.

Ýok, Aşyr dymmaz. Ol aýdar:

– Mugallym, Berdimuhamedow häzir geler!

Dogry, Mälíkguly ýene sähel salymdan barar.

Wah, Mälíkguly sapagy büs-bütin ýadyndan çykaran bolsa näme! Ýogsam, ol mekdepde, diňe mekdepde-de däl, obada iň tertipli, okun* oglan hasaplanýar. Kakasy oňa gowy okamagy öwran-öwran sargyt edip gitdi, Mälíkgulam söz berip galdy.

Okar.

Hökman gowy okar.

Hiç wagt sapagyndanam gjä galmaz!

Mälíkguly sapakdan gjä galýanyна juda gy-nanýardy, muny namys bilyärdi, içi-içine sygman sojaýardy, çünkü özüniň okuwdan gjä galmasyny uly hata, masgaraçylyk hasap edýärdi. Sapak geçip durka klasa girjegini göz öňüne getirende ýüzi lap-laplap gyzýardy. Ýogsam, howa sergindi, ylgap barýanlygy üçin şemalam onuň yüzünü sypap geçip, gyzgynyny sowatmakçy bolýan ýalydy.

Mälíkguly obany ikä bölýän ýeke-täk ýoldan ok ýaly bolup atylyp barýardy.

Ine, daşy-içi, üsti saman suwagly pessejik ta-nyş tamjagazlar. Käýerlerde gara öýlerem on dördi gjäniň Aýy ýaly tegelenişip otyrды.

Her öýüň gapysynda iki-üç düýp tut bardy, käsi uludy, käsi kiçiräkdi.

Öýleriň daş işiginde bu mahal görünýän adam-gara ýokdy. Bu Mälikguly üçin geňlik däldi. Uruş başlanmazyndan öň, ýagdaý düýpgöter başgady. Öýleriň ýanynda, mallaryň ýanynda, melleklerde adamlar gaý-da-gaýmalaşyk, her kim bir iş bilen mübtela bolardy.

Üç kolhoza degişli bolan bu ýeke-täk ýoluň gi-je-gündiziň dowamynada adamsyz wagty ýokdy.

Ýokdy.

Indi bu ýoluň gatnawy görnetin azaldy.

Üç-dört hojalyk öýünde äpet alabaý saklaýar. Olaryň borjy öyi del gözden goramak. Olar häzirem bar. Itler şindem ýoldan öňki endikleri boýunça eýlák-beylák okkesdirme geçýärler. Ol-a saýak-saýandyrak del kişi eken, öňküsi ýaly tanyş ýüzlere-de oňly gabat gelmeýän it görgüller nämä üýrjegini bilmän, üýrmäge hiç hili bahana tapman, gara heläk bolýarlar.

Mälikguly ylgap barşyna öňünden kimdir biriň alaşasyny gorduryp gelýändigini gördü. Gelýäniň kimdigini derrew tanady: ol gelýän Mody murt! Ol «Gyzyl çarwa» kolhozynyň başlygy, goňşulary, özem kakasynyň ýegre dosty.

Mody murt kelte boýlurak, deşli, egni penjekli, başy bagana telpekli, cukur gözleri eger-eger gülmeýän, hyrsyz. Haýbatly başlyk alaşasynyň üstünde gunt düşen ýaly bolup oturyşyna has haýbatly görünýär, onuň çal murtam haýbatly görünýär.

Mälikguly onuň ýüzünüň gülüp duran wagtyna hiç gabat gelmändi. Ol mydama nämedir bir zatdan nägiledi, özem köp geplemezdi. Geplände-de uzak

geplemezdi, birki agyz söz aýdardy. Adamlar birki agyz sözde-de başlygyň talabyna düşünerdiler, käyese-de, sögünse-de ony, näme üçindir, gowy görerdiler. Ol Mälikgululara goňşulygy üçin däl, kakasy bilen ümi alyşyandygy üçin köp gelerdi. «Kakam şeýle hyrsyz adam bilen näme üçin gatnaşyarka? Näme üçin dostlaşyarka?» diýip, Mälikguly içini gepledelerdi, sowalyna welin, teý, jogap tapmazdy.

Adamlar oña «Başlyk!», «Mody başlyk» diýip yüzlenýärdiler. Özuniň ýok ýerinde bolsa, onuň ýörgünli ady «Mody murtdy». Käbir kişi bolsa onuň adyny hasam ýonekeýleşdirerdi: «Murt!» diýerdi. Wessalam! Barybir, adamlar gürrüniň Stalin hakynda däl-de, öz başlyklary hakda gidýändigini bilerdiler.

Mälikguly her näçe howlugýan hem bolsa, ýoluň gyrasyna çykyp durdy.

Ýoldan ýaşuly geçip barýan bolsa, ýaşkıçı gyra çykyp, butnaman, edep saklap durmaly, edep bilen salam bermeli. Ýaşuly geçip gidenden soň ýoluň dowam etdirmeli.

Mälikguly hem edebi saklady: ýoluň gyrasynda durup, kolhozyň kontorasynyň öňünde görenem, salam berenem bolsa, ýene başlyga salam berdi.

– Jaň kakylsy, jaň! – diýip, Mody başlyk Mälikgulynyň ýüzüne hykaratly nazar aýlady.

Mälikguly sesini çykarmady, başlyk geçip gidenden soň, ýene ylgawyny dowam etdirdi.

Ylgady.

Onuň ylgap gelýänini gören Gyňyr atly jümjüme horaz moýmuldyklap geldi.

– Aýryl!

«Aýryl!» diylende aýrylýan bolsa, onda Gyňyr adyny göterjekmi ol jümjüme horaz. «Näme habar bar?» diýyän ýaly ses edip, ol Mälikgulynyn öňüne geçdi.

Mälikguly onuň üstünden böküp geçdi-de, içeri girdi.

Öýde hiç kim ýokdy.

Mälikguly kakasynyň otagyndan öňden taýýarlap goýan okuw esbaplaryny alyp çykdy.

Olary Bibisoltan mugallym okadýar.

Ol Mälikgula gjä galandygy üçin hiç zat diýmez. Barybir, mekdebiň talaby ähli okuwçy üçin deň. Mälikguly hiç kimden artykmaç hormata, abraýa hantama däl. Ol ähli okuwçylar bilen deň derejede okar. Düzgün-tertibi bozmaz. Öňem – kakasy mekdepde direktor, mugallym wagtam bozmandy.

Ýöne içinden muňa buýsanmak buýsanýardы, daşyna çykarmazlyga çalyşýardы. Adamlar mekdebiň jaýyna-da, başga ýerden gelenler üçin gurlan jaýlara-da, «köş ýaly jaýlar» diýyärdiler. Şonda Mälikguly öz ýasaýan jaýyny, mekdebi oba öýleri bilen deňesdirýärdi hem aýdylýan pikir bilen ylalaşýardы. Ylalaşmaz ýalymy?! Deňeşdireniňde tapawut ýer bilen gök ýaly ahyryn. Mälikgulynyn kakasynyň gurduran jaýlary bişen kerpiçden. Özem polly, potolokly.

Obada şu ikisinden başga bişen kerpiçden gurlan jaýam, polly-potolokly jaýam ýok. Göräýmäge, Mody başlyk bilen oba sowetiň başlygy Garadöwletiň öyi polly-potolokly bolaýjak ýaly, ýöne beýle däl. Olaryň öýlerem illeriň öýlerinden tapawutlanmaýar. Ähli öýlerde ilki boýra düşelýär, onuň üstünedenem kilim ýa keçe atylýar.

Oba oglanlary Mälikgulynyň ýanyна gelenlerinde öýi käsi açık, käsi göz astyndan synlamak synlaýardы.

Içeri illeriňkiden o diýen bir üýtgeşik däldi: bir uly, iki kiçi otаг bardy.

Myhmanhana atlandyrylýan uly otагda oturylyp-turulýardы, nahar iýilýärdi. Agşam onda Berdimuhamed iki ogly bilen ýatýardы.

Bir kiçi otаг kakasynyň iş otagydy. Onda, esasan, öýüň egin-eşikleri saklanýardы.

Ikinji kiçi otагda Mälikgulynyň ejesi hem uýasy ýatýardы.

Uly otагda iki sany sandyk bardy. Olaryň üstüne hem ýorgan-ýassyk gatbar-gatbar edip goýlandy. Sag sandygyň üstündäki ýorgan-ýassyklar myhmanlar üçindi, çep tarapdakylar bolsa maşgala üçindi. Poluň üstüne birmeňzeş bolmadyk keçedir haly düşelendi.

Oglanlar öýüň gapysyna geň galyp seredýärler. «Beýle owadan gapyny birinji gezek görýäris» diýärdiler.

Dogrudanam, agaçdan sünnälenip ýasalan gapylar göze gelüwlidi, olar mekdebiň gapylary bilen birmeňzeşdi. Mälikgulynyň kakasy bu gapalary Aşgabatdan ýörite getiripdi.

Mekdebiň jaňyny hem Mälikgulynyň kakasy Aşgabatdan ýörite getiripdi.

Şonda Berdimuhamed Mälikgula şeýle diýipdi:

– Oglum, seniň ýedi ýaşyň doldy. Indi sen okuwa barmaly. Eger okuwa çenli harplary öwrenseň, birinji sentýabrdı birinji jaňy saňa kakdyrjak.

– Mälikguly jan birinji sentýabra çenli harplary hökman öwrener, ilkinji jaňam kakar – diýip, Ogulbäbek eje ynamly aýdypdy.

Ene ýalňyşmandy, Mälikguly birinji klasa baranda ähli harpy öwrenipdi, ýazyp-da bilýärdi.

Arassaja geýnip, birinji klasa okuwa barşy Mälikgulynyň iň süýji ýatlamalarynyň biridi. Şol günleri ýatlamagyň lezzeti ap-aýrydy.

Ýone bu gün jaňy kim kakdyka?

Bibisoltan mugallym kakandyr.

Ol her gün jaňy özi kakýar ahyryn.

Mekdepde sapak gidýär.

Dälizde hiç kim ýok.

Mälikguly ylgap gelşine okaýan klasynyň gypsynyň öňünde birpaýyz aýak çekdi, demini dürsemäge çalyşdy. Uzak durmaga karary ýetmedi, ýygralyk bilen içeri girdi:

– Mugallym, mümkünmi?

Klasdakylaryň nazary Mälikgula gönükdü.

– Jaňyň kakylanyny eşitmediňmi? Öýüňiz uzakdamy?

Mälikguly Bibisoltan mugallymyň sowallaryna näme jogap berjegini bilmedi. Oňa derek Aşyr dillendi:

– Mälikgulynyň kakasy – mugallymymyz ýaňy urşa gitdi.

– Bilýän gidenini! – diýip, Bibisoltan mugallym Aşyra gatyrgandy, soňam Mälikgula seretdi:

– Berdimuhamedow, sapakdan gjä galmak saňa gelşenok. Geç ýeriňe!

– Bolýar, mugallym!

Bassaşlyk

Matematika sapagy.

Bibisoltan mugallym getirilen kwadrat deň-lemäniň formulasyny klas tagtasyna ýazmaga başlanda gapy açyldy, içerik Altyn mugallym girdi.

Okuwçylar ýerlerinden turdy. Altyn mugallym okuwçylar bilen salamlaşdy, soňam: «Oturyň, oturyň!» diýip, eli bilen ýşarat etdi. Bibisoltan mugallymyň gulagyna nämedir bir zatlar aýtdy.

Bibisoltan mugallym jorasynyň habaryny diň-läp, pikirini açık aýtdy.

– Mälikgula tabşyraýaly, ol oňarar.

Altyn mugallym jorasynyň pikirini unady:

– Oňarar, oňarar!

Bibisoltan mugallym Mälikgulynyň ýanyна geldi:

– Mälikguly dogan, seniň kömegiň gerek. Altyn mugallymymyzyň ejesi ýarawsyz ýatyr, şonuň üçin Altyn mugallym ejesiniň ýanynda bolmaly. Sen gaýrat edip, Altyn mugallymyň ikinji klasynyň okuwçylaryny su gün özüň okat.

Mälikguly baş atdy. Depder-galamyny alyp, gapa tarap ýoneldi, Bibisoltan mugallymyň ýene nämedir bir zat aýtmakçy bolýandygyny aňyp saklandy, soragly seretdi.

– Öň bar daýanjymyz kakaňdy, Berdimuhamed mugallymdy. Indi daýanjymyz sensiň, Mälikguly. Kakaň gelýänçä gaýrat et. Saňa ynamymyz uludyr.

Mälikguly merdem sözledi:

– Ýoldaş mugallym, gaty arkaýyn boluň, ynamyňzy ödärin.

Mälikguly bu sözi gaty ynam bilen aýtdy. Ha-kykatdan hem, näçe agyr iş bolsa-da, kynçylykdan gaçman işlejekdigi onuň gara çynydy.

Ol şu mahal diňe bir öyi üçin däl, mekdepde-de gerdenine ýük almaly boljakdygyna düşündi, ýöne bu onuň howuny basmady.

Ol ynam bilen gapa tarap ýöräp ugrady.

Mälikguly ikinji klasa girdi, öňki geçilen sapagy sorady. Altyn mugallymyň öwredip gidişi ýaly, täze sapak geçdi.

Mälikgulynyň ikinji klasda sapak geçýändigi üçünji arakesmeden soň mekdebiň ähli okuwçylaryna ýetipdi.

Arakesmede altynjy klasda okaýan kelteje boýly Şirmämmet şelaýyn ýylgyryşy bilen, Mälikgulynyň ýanyna geldi:

– Altyn Garlyýewa ikinji klasda özüne gerek okuwçylary okatmagy saňa tabşyryp gidipdir diýýärler. Şol dogrumy?

Mälikguly Şirmämmediň tumakly äheňini halamady, herhal, sypaýyçylygy saklady:

– Hawa, maňa tabşyrdy.

– Nâme üçin saňa tabşyrýar ol?

– Ejesi ýarawsyz ýatyrmyş.

– Ejesiniň ýarawsyzdygyny men bilýärin.

– Onda nä soraýarsyň?

- Aňmadyňmy?
- Şirmämmet, men-ä seniň bilen gep kesekleşmek islämok. Bir zat aýtjak bolsaň, etegiňdäki daşlaryň döküp soň aýt.
- Dökmände nädersiň?
- Sanaşyp durman ýanyňdan ötgägiderin.
- Sen uly ýalňyşlyk goýberipsiň.
- Näme?
- Sen mugallyma: «Ýoldaş mugallym, ikinji klasyň okuwçylaryny, goý, Şirmämmet Permanow okatsyn» diýmeli ekeniň.
- Näme üçin?
- Sen meniň altynjy klasda iň ökde okuwçydygymy bilmeýärmiň?
- Men ony hökman bilmelimi?
- Ony obamyzda bilmeýän ýok. Mekdepde meniň bilen bäsleşip biljek okuwçam ýok. Meniň ýaly ökde okuwçy barka, ikinji klasy okatmak näme üçin dördünji klasda okaýan Berdimuhamedowa ynanylýar. Ine, şuňa meniň janym ýanýar. Düşündiňmi?
- Mugallymlar kimiň-kimdigini, haýsy okuwçynyň janymakdygyny*, ökdedigini, haýsy okuwçynyň gowşakdygyny bizden gowy bilyärler.
- Oho, eşidýärsiňzmi, oglanlar, munuň diýyänini?! – Gotdaja Şirmämmet heşerlendi. – Bu janymakmyş, mendenem ökdemmiş, men bolsa gowşakmyşym. E-eý, sen «Men direktoryň ogludyryň, edenim öňümden gidýär» diýip gaty gitme. Öz ornuňy bil.
- Şirmämmediň sözleri, bu bolşy Mälikgula ýokuş degdi. Puşkiniň «Sanaşma samsyk bile» di-

yen sözlerini ýatlady. Barybir, gep alyp galasy gelmedi:

– Men ornumy gaty gowy bilýärin.

– Diýmek, sen-ä ikinji klasda sapak geçmäge ýeke-täk mynasyp okuwçy, mekdebiň iň zehinli okuwçysy Şirmämmet Permanowam oňa mynasyp däl? Şeýlemi? Sen menden ökdemi?

– Senden ökde bolmak, näme, uly zatmy?

– Eý, gulaklarym aýdylýan zatlary üýtgedip, ýoýup eşitdirýän bolaýmasyn? – Şirmämmet gaşlaryny gerjeşdirip, gulaklaryny çekişdirdi. – Eý, sen menden ökdemi?

Mälikgulynyň çydam käsesi dolaňkyrlady:

– Eý, Şirmämmet, sen özüni menden haýsy tarapdan artykdyryň öydýän bolsaň, güýç synanyşyp göreli. Alynyň ala meýdany alnyňda.

– Gara güýç öküzde has köp, ýöne adam akyly bilen öküziňem aýaklaryny güylüp, damagyna pyçak çalýar.

– Onda akyl göreşdirip göreli. Sonda, belki, bellibir derejede özüni tanarsyň. Ýogsam, Böwenjik ýaly gaty çişipsiň.

– Ýaryşaýarys. Özem matematikadan!

– Men taýýar. Okuw guitaransoň başlaly.

– Men seni özüni tanar ýaly ederin. Şu wagta çenli kakaň abraýyny zerli don edip geýip gezdiň. Kakaň gidensoň, zerli donsuz galaňsoň, seniň özüni tanamagyňa kömek edeýin men. Metdi-peçan edeýin men seni.

– Ýaryşyň emini men boljak – diýip, Aýyt aganyň oglы Saguly heşelle kakdy.

– Dostum diýip, Mälikgula ýeňillik etjek bo-laýmagyn.

– Emin adalatly bolýandyryr. Menem adalatly bolarbyn. Nury bilen Durdymyrat meniň orunbasarlarym bolar. Men bular bilen maslahatlaşyp, adyl çözgüt çykararyn.

– Her tarap kagyza baş sany mysal ýazmaly-da, ýaryşyanyna bermeli. Ýaryşyán hem her mysaly klas tagtasynda işläp görkezsin. Emin agzalary görsün – diýip, Şirmämmet ýaryşyň şertini mälim etdi.

– Men razy – diýip, Mälikguly öjügişdi.

Bu ýaryş okuwçylaryň köpüsini gyzyklandyrdy. Olar sapakdan soň boş klasa ýygnandylar. Klas okuwçylardan ýaňa hyryny-dykyn boldy.

Emin Şaguly Aýydow tagtanyň öňüne geçip, ýaryşyanylaryň hersine bir parta görkezdi:

– Yoldaş Şirmämmet Permanow, siz, ine, şu birinji partada oturyň. Yoldaş Mälikguly Berdimuhamedow, siz bolsa, meniň öňümdäki hatarýy birinji partasynda oturyň. Taýýarmy? Meniň orunbasarlarym, siz nähili, taýýarmy? Taýýar bolsaňyz, onda ýaryşa başlaýarys. Yoldaş ýeňijilige dalaşgärler, heriňize iki tagta kagyza berýäris. Ony meniň orunbasarlarym berer. Ähä, aldyňyzmy? Boldy. Şu ýerde men size bir zady öňünden aýdaýyn. Birinji kagyza mysallary ýazýarsyňyz. Ikinji kagyza bolsa, şol mysallaryň çözgütlerini ýazýarsyňyz. Birinji tagta kagyzy ýaryşyán ýoldaşyňza berersiňiz, çözgütler ýazylan ikinji kagyzy bolsa

maňa beriň. Men mysallary okuw kitabyndan göçürmäge rugsat berýärin. Soňundan her ýaryşýan okuwçy bäsdeşiniň beren baş mysalyny tagta çykyp işlär. Menem ony beren çözgüdiňiz bilen deňesdirip gorerin. Ikisi deň çyksa, onda mysalyň işlendiği hasap ederin. Iki tarapyň emine, eminiň orunbasarlaryna sowaly barmy? Ýok bolsa, onda başlaň.

Iki tarap ýaryşyň şertlerini bitirmäge girişdi, soňam birinji tagta kagyzy ýaryşýan tarapyna, ikinjini bolsa hormatly emine berdiler.

Şirmämmet mysallary okap, gaşlaryny bürüs dirdi:

— Yoldaş emin, meniň garşıdaşymyň beren mysallarynyň üçüsü düşnükli, ýöne ikisi düşnüs sız. Üçünji hem bäsinji mysallar düşnüs sız. Garşıdaşymdan anykla, bu mysallary nireden alypdyr, olary özi çözüp bilýärmişimmi?

Emin Şaguly Aýydow Şirmämmediň sowaly bilen Mälíkgula ýüzlendi.

Mälíkguly gapdalında duran Nura ýüzlendi:

— Hormatly eminiň orunbasary Nury Modyýewiç, men emini biynjalyk edip oturmaýyn. Siz düşünmeýän tarapa aýdyň. Meniň üçünji sowalym altynjy klasyň matematika okuw kitabynyň 184-nji sahypasynda ýokardan 21-nji setirde ýerleşýär. Ine, kitap! Bäsinji mysal bolsa ýedinji klasyň matematika kitabynyň 94-nji sahypasyndaky 21-nji mysal. Ine-de, 7-nji klasyň matematika kitaby.

Nury Mälíkgulynyň kitapdan bellän setirini Şirmämmede görkezdi.

Şirmämmet sahypany görüp, gözlerini tegeledi:

– Eý, ýoldaş emin, meniň garşydaşym entek bi ziň geçilmedik, özleştirdimedik temamyz boýunça meni dili gysga etmek maksady bilen bilkastlaýyn sowal berýär. Sowal şu güne çenli geçen sapaklar boýunça bolsun.

Emin baş atdy:

– Örän adalatly bellik, ýoldaş Permanow! Ýoldaş Berdimuhamedow, siz sowallary bäsini, altyn-jy klaslarda geçen hemem häzir geçilýän temalaryň esasynda beriň. Siziň garşydaşyňzyň 7-nji klasda däl-de, 6-njy klasda okaýandygyny unutmaň. Ine, size ýene bir tagta kagyz. Üçünji hem bäsini mysallary 5-nji hem 6-njy klaslaryň matematika okuw kitaplaryndaky mysallar bilen çalşyň.

– Men dördünji klasda okaýaryn, şonda-da...

– Hormatly Berdimuhamedow, emin bilen jelleşmek asla bolmaýar. Onuň aýdanyny gepsiz-sözsüz ýerine ýetirmeli. Meniň orunbasarlym, men dogry aýdýarynmy?

– Dop-dogry.

– Ine, şeýle jogap bermeli. Ýoldaş Berdimuhamedow, meniň ynamdar orunbasarym Nury Modyýewden nemuna alyň.

Mälikguly üçünji hem bäsini sowallaryny – mysallary täzeledi.

– Tagta ilki haýsyňz çykjak? – diýip, emin ýaryşyan ýoldaşlara sala saldy.

– Goý, meniň bilen ýaryşmaga milt eden garşydaşym çyksyn.

– Baş üstüne, çykyň, ýoldaş Mälikguly Berdimuhamedow!

Mälikguly baş sowalyň bäsisinem tagta ýazdy.

Emin hem emin agzalary (orunbasarlary) tagta ýazylan çözgütleri ikinji kagyza ýazylan çözgütler bilen deňesdirip, „dogry işlendi“ diýip hasap etdiler.

Ýagly golça ýaly tokgaja Şirmämmet moýmulpad tagta çykdy.

– Gurbannazar, nä sömelip dursuň? Gel-ä! – diýip, Şirmämmet partadaşyna jabjyndy.

Gurbannazaryň oglanlaryň arasyndaky ýörgünlü ady „Guýruksyz“. Ol tilki ýaly daş-toweregine gorky bilen seredip, gorka ädimläp partadaşynyň ýanyna geldi. Getiren ýaglygy bilen onuň gözünü daňdy, nämedir bir zatlar diýip byzbydyklady.

Gözi ýaglyk bilen daňlan Şirmämmet mysalyň jogabyny tagta ýazmaga başlady. Onuň sanlary dogumlylyk bilen yzygiderli ýazmagy okuwçalaryň göwnünden turdy, olar hezil edip, el çarpdylar. Gurbannazar bolsa eline desmal alyp, her mysal işlenenden soň tagtany süpürdi.

Şirmämmet bäsiniň sowaly hem dogumlylyk bilen işledi. Onuň kösenmän gözü daňylgy ýagdaýda baş mysaly işlemegine Mälikguly hem haýran galды.

– Häzir zehin derwezäm açyldy. Näçe sowalyňyz bolsa getiriň. Öý işleriňizem getiriberiň, işläp bereýin – diýip Şirmämmet sesine nazym berdi.

– Bu nämäniň dabarası? Nämä el çarpyşýarsyňyz? Permanow, aýyr gözüňden ýaglygy! Nämä öýüňize gitmän, klasda gizlenpeček oýnaýarsyňzymy?

Duranlar gapa seretdiler. Gapyda Uzan mugalym ýüzünden bady-boran ýagdyryp dur.

Emin Şaguly Aýydowiç ýaryşyň netijesini gys-sanmaç mälim etdi:

- Ýaryş deňme-deň, ara-çara gutardy!
- O, nämäniň ýaryşy? Ugraň öýli-öýüňize! – diýip, Uzan mugallym sesine bat berdi.
- Ýaryşyň soňundan elleşmeli – diýip, emin ja-nykdy. Ýöne onuň bu sözüne iki tarap hem garşy boldy.
- Eý, emin, meniň garşydaşyma aýt, ol diňe özüm akyldardyrın öýdüp ýörmesin. Özünden has akyllylaryň hem bardygyny hergiz unutmasyn.
- Ýoldaş emin, Berdimuhamedowyň galp pi-kirlere hergiz ynanmaýandygyny badyhowa bäs-deşime ýetirmegiňizi towakga edýärin. Goý, ol daşyna çöp aýlajak bolup haýyr-heläk bolmasyn, barybir, galpyň gazany gaýnamaýar...

Iner ýüki

– Mälikguly, aý, Mälikguly!

Mälikguly biygytáyá ráyándan turdy, sebäbi ol gitmelidi, öz adyny tutup gygyrýanyň kimdigini bilýärdi. Gygyrýan Aşyr bolmaly, özem ol ýeke däldir, obanyň beýleki oglanlaram bardyr.

Öýdäki mallary çöl etege otara çykarmaly, mallar-a otlardan garynlaryny göjemeli, senem boş oturmaly däl, kömelek çöplemeli, ýuwa-ýelmik ýygmalý.

Mälikguly atylyp daşaryk çykdy.

Hana, on-on iki oglan mekdebiň örme guýusyndan suw içip dur.

Mälikguly göleli sygyr bilen iki toklyny agyl-dan çykaryp, ýoldan geçip barýan mallaryň sürüsine goşdy. Bu süri hojalyk – çekene mallarydy. Gelenlerinde her kimiň maly öz agylynyň deňinde sürüden aýrylyp galýardy. Bu indi olara endik bolupdy.

Süriniň yzyndaky oglanlaryň mydama ýüki ýetik bolýardy. Her oglanyň egninde ululy-kiçili birki çalça bardyr. Ol çalçalar kömelekden, domalandan, ýuwa-ýelmikden, çomuçdan, kertikliden doludyr.

Oglanlar getiren oljalaryny daş işikde sererler, kakadylanyndan, guradylanyndan soň olary halta-

jyklara salyp, asyp goýarlar, soňam ýylyň ähli pas-lynda olardan nahar taýýarlarlar.

Çöle çykylandan soň oglanlar, köplenç, oýna güýmenýärler. Ogar-ogar oýnalar.

Her nesliň bir oýnáyan oýny bolar eken.

Mälikguludan öňki oglanlar ellerine iki sa-ny syryk alyp, olaryň birin-ä «at», ikinjisinem «gylyç» edinip, aklaryň üstüne at goýardylar. Bir tarapyň oglanlar-a «aklar» bolardy, beýleki tarapyň oglanlaram «gyzyllar». Gyzyllar myda-ma ýeňerdi.

Mälikguly bir zady magat bilyär: uruş başlan-mazyndan öň «gyzyllar – aklar» oýnundan baş-ga-da ak süýek, takylatdy, içýanagzy, peçiz, lukur, üçbökm, keçe-keçe, basyrynm, guşakgapdy, ýedi top ýaly on-on baş görönüslü oýun oýnalardy. Indi ol oýunlaryň köpüsi oýnalanok. Öň hem oglanlar çöli jähekläp oturan tokaýlyga mal bakma-ga giderdiler. Garaňky gatlyşyberende bir göterim bozagandyr garagan töňnesini odunlyk üçin alyp gaýdardylar.

Tomsuna, güýzüne bolsa bir göterim ot getirerdiler. Ot ýygmak sähel salymlyk işdi. Oglanlar galan wagtlaryny oýun oýnamak bilen geçirerdiler. Oýun köpdi, ol oýunlara gzygyp, oglanlar wagtlarynyň şeýle tiz geçendiginem duýman galardylar. Oýun oýnalsa, wagt gaty hümmetsizdi, ol niradir bir ýere howlugýan ýaly, gaty tiz geçýärdi. Hakykatdanam, wagt how-lugýan eken, ol urşuň başlanjak gününe howlug-ýan eken.

Uruş başlandy welin, ýyndam sarç atly wagt çaman atla öwrüldi. Asyl uruş başlanandan soň ol

pyşdyldanam ýáyal boldy, oglanlaryň şagalaňly günlerini ellerinden çöreklerini kakyp alan ýaly etdi.

Uruş başlanansoň, oýnalsa diňe bir oýun oýnalýardy, ol hem «uruş-uruş» oýny. Bir tarap-a ganymlar, beýleki tarapam sowetler – biziňkiler.

Iki tarapda-da ok-ýarag ýeter-ýetmezçiliği ýok. Iki tarapda-da näçe diýseň ok, awtomat, pullemýot, top, granat, mina bar. Guitarar gorkusy-da ýok. Çünkü eliňe ilen islendik kesek – granat, islen-dik degenek taýak – näçe atsaňam oky gutarmaýan awtomat, pistolet.

Kesekdir taýajygyň, çöpüň tapylmazlygy-da bu seniň ýaragsyzlykdan kösenjekdigiňi aňlatmaýar. Olary hyýalyňda bar hasap edeniň hem ýeterlik.

Birje tapawut bar, ol tapawut hem awtoma-tyna, pistoletiňe, topuňa derek özüň tatyrdamaly, tark-tark etmeli, gümmürdemeli.

Eliňde hiç zat ýogam bolsa, ony bar ha-sap etmeli: edil granat zyňan ýaly hereket etmeli, soňam zyňan granatyň ýarylanda saňa degmez ýaly ýapyrylmaly, edil şol wagt onuň «gümmür-r!» edip ýarylandygyny batly gygy-ryp aýan etmeli. Ýerden başyň çala galdyryp seretmeli, şol wagt öndäki ganymlar dik duran bolsa, onda olaryň eýýäm öлendikleri! «Eý, ga-nymlar! Granat ýaryldy. Siz öldüňiz! Ýatyň-a indi!» diýip gygyrmaly. Bu habary – granatyň ýarylandygyny eşiden görgüli ganymlar ýürek-lerini tutup, nemesce «Hoş gal, eje jan!» diýşip ýykylarlar.

Iki taraplaýyn gazaply söweşler başlanar.

Mälikgulynyň klasdaşy Depbi (Durdymyrat), köplenç, nemesleriň toparyna girizilýär. Sebäbi onuň hereketleri tagaşyksyzrak, özem şilliň uzyn, gözleri petreşip dur, dodagam mydama ary çakan ýaly pökgerip, aşak gaçaýjak-gaçaýjak bolup görünýär. Özem ol baran ýeri gap-çanak diýilýänlerden. Onuň baran ýerinde hökman bir başagaýlyk, bulam-bujarlyk bolýar.

Onsoňam oňa haýsy tarap bolanda-da parhy ýok: oňa oýun bolsa bolany. Onuň bir bolmaýan häsiýeti bar: «granat zyňýaryn» diýip, maňlaýny nyşana alyp, kesek ataýmasы bar. Elbetde, onuň oklan «granatlary» sowetleriň arasyňa düşende ýarylanok. Yöne maňlaýyňa degip ýaraýmasы bar. Bir gezek hakyt şeýle boldy. Ol «Foýer!» («Ot aç!») diýip nemesçe sözem öwrenipdir.

Onuň ýene bir sözi bar: «Zig!» (Ýeňiş!). Bu sözi ol yzly-yzyna granat (kesek) oklan gezegi gygyrýar. Iki granat oklanyň bilen ýeňiş gaza-nyp bolanok. Yöne zol-zol granat oklap dursa, biri bolmasa, beýlekisi sowet esgerine degäýýär. Ol gezegem «Foýer!» diýip, Depbiniň oklan granaty Nurynyň akja maňlaýynda tozap gitdi. Şonda-da «Foýer!», «Foýer!» diýip gygyrýar. Aşyr Depbiniň üstüne gygyrddy: «Depbi, edýäniň näme seniň? «Foýeriň» gursun seniň. «Foýer! Foýer!» diýip sen-how, Nurynyň maňlaýy-ny ýardyň». Depbi türkmen dilinde: «Entegem men nyşanalaman okladym, şoňa şükür ediň!» diýýär.

«Näme, mundanam beter etjekdiňmi?»

«Óýunda aglanyň başy şatyrkel bolýar, onsoňam meniň oklan granatym ýarylmady. Ýarylan bolsa baryňyzam «kaput» bolardyňyz, tike-tike bolardyňyz».

Mälíkguly kakasy fronta gitmezinden öň – şu güne çenli «biziňkiler» diýlip atlandyrylyan so-wet toparyna komandirlik edýärdi. Ol komandir diýseň komandirdi: syrdam boýly, dogumly oglan ol, haky komandirlik, harby gulluk üçin ýara-dylaýan ýaly şap bolup durdy. Hereketleri haky-ky komandiriň hereketleridi, takykdy, çalasyndy. «Esgerler» – oglanlar oňa gepsiz-gürrüňsiz tabyn bolýardylar.

Bu oýun her gün gaýtalanýardy. Oglanlar her gün aldym-berdimli söweşlere gatnaşyp, ýeňiş gazanyp – muňa hil bir iş bitiren ýaly kanagat-lanýardylar, her kim özünüň nähili çozuş eden-digini joşup-joşup ýoldaşyna gürrüň bererdi, as-la biri-birine gezek bermän gazanan ýeňislerine magtanyp, öýli-öýlerine gaýdardylar. «Biziňkileriň» ýeňişi alys günbatarda söweşip ýören ulularyň ýeňiş gazanmagyna ýardam edäýjek, ola-ram ertede-şu günde «Ýeňiş gazandyk» diýşip, ýylgyrjaklaşyp geläýjek ýalydy. Elbetde, oglanlar bu ýeňişde özleriniň goşantlarynyň bardygy-ny gelenlere-de, obada-da aýtjak bolup durmaz-lar. Esasy zat, urşa gidenler tizden-tiz gelse bolýar. Ýöne, wah, haýp, ululara ýeňiş gazanmak oba oglanlaryňky deýin çalt hem aňsat bolmadı. Olara ýeňiş gazanmak has agyr düşdi hem uzaga çekdi.

Oglanlaryňky ýaly bir günde ýeňiş gazanyp bolýan däldir-dä, elbetde, oglanlary şu ýagdaý gamma batyrýardy.

Oglanlar öz mähribanlarynyň ýeňiş gazanmaklary üçin hut şu pursat fronta gitmäge, ellerine ýarag alyp, söweşmäge taýýardylar. Olaryň ählisiniň ýüreginde ganymrlara çäksiz ýigrenç, Watanyны goramaga bolan çäksiz hyjuw-gaýrat bardy.

Mälikguly birinji gezek oýna gatnaşmady, ýogsam, oňa ýüzünden geçip bilmeýän ýegre dostlary Aşyr, Weli, Depbi, Nury, Şaguly, Derýa dagy töwella etmek etdiler.

Barybir, ol oýnap biljek däldi.

Bu gün onuň täze, has jogapkärli durmuşy başlandy ahyryn.

Kakasy fronta gitdi, ol gelýänçä Mälikguly diňe öýüň aladasы bilen bolmaly. Ertirki günüňem aladasyny etmeli. Kakasynyň ýoluny, işini dowam etdirmeli. Kakasy ýeňiş bilen geler, hojalygyň garamatyny oglunyň egninden alar, hemem: «Oglum, sen indi okuwyň, oýnuň bilen boluber» diýer. Ana, şondan soň Mälikguly oglanlaryň oýunlaryna goşular. Isleseler ogar-ogar, keçe-keçe, çilik hem oýnar.

Bu günler tebigat Hatamtaý deýin eçilýär. Giň meýdanda ummasyz berekedi seçeläp goýupdyr. Çöpläp alybermeli. Çöpläp almagyň hem öz lezzeti bar. Alaň-açyk adyrsow otarda üýşüp ýatan bolsa, onda domalandyr-kömelek çöplemegiň lezzetem bolmazdy. Çalaja gizlän bolup goýmak – adamgyzykdymak üçin bolmaly.

Ähli gizlin zatlary göresiň gelýär, olar höwesiň artdyrýar.

«Ine, bu ýerde-de bar», «Be, bu ýerde-de bar» diýip gidip otyrsyň, gidip otyrsyň, çalçaň-a galňap barýar. Senem soň kömelek gözlemäge gyzygyp, gaty köp aralygy geçeniň bilmän galýarsyň.

Mallar giň otarda sonarlaşyp ýörler, ýitjek gumaný ýok. Şonuň üçinem Mälikguly toraňňylagyň içinden çomuçdyr kertikli, domalandyr kömelek çöpledí, ýelmik ýygdy. Özem yhlas bilen ýygdy. Ýrgan-çöplän «oljalary» iki çalçany doldurdy.

Otardan mallary oba sürüp ugranlarynda Mälikguly daga «Täze ýol» kolhozynda, ýoluň aşak tarapynda ýasaýan oglanlaram gelip goşuldylar. Olaryň arasynda Şirmämmet hem bardy. Ol gürleyärdi, asyl onuň gürlemese, rahatlygy bolanokdy. Özem näme hakda gürrüň edilse, derrew bilýänden bolýardy. Aýdýan zatlarynyň galabasy nädogrudy. Ol özünü köp bilýän, akyllы görkezjek bolup, näme gürrüň gozgalsa: «Hä, men bu barada size has düýpli maglumatlary aýdyp bereýin. Men bu barada bir kitapdan okadym» diýip, gürlemäge başlardy.

Ol adaty endigi boýunça oglanlara nämedir bir zady gürrüň berip gelýärdi, birdenem onuň nazy Mälikgula düşdi. Keýpi gaçdy, dymyp, ýüzünü as ýaly edip, esli aralyga gitdi. Soňam elindäki taýagyny «awtomata öwrüp» «ta-tyr, ta-tyr, ta-tyr!» diýip uzak atdy. Soňam «awtomatyny» taşlap ýüregini tutdy. «Oglum!» diýip, aşak çökdi. Ölen esger deýin tekiz süýnüp ýatdy.

Şirmämmediň bu oýnuna hiç kim hezil etmedi,
gülmedi.

Mälikgulynyň welin keýpi gaçdy. Aşyr bilen
Weli onuň ünsünü sowmak üçin hersi bir zat diýdi.

Mälikguly öz ýanyndan oýlandy: «Şirmämmediň bar bujurygy meniň ikinji klasy okadanym
üçinmikä? Başga-da bir sebäp bar bolaýmasyn?
Başga näme sebäbi bolup biler? Onuň meni özüne
bassaş hasaplaýandygy-ha hak. Bassaşlyk döreýär-
mi ýa gazanylýar?»

Ol bu sowalyna anyk jogap tapman örtendi.

Hassanyň köňli dar bolar

Mälikguly mallary agyla salyp, çalçalarynda-
kylary daş işikde serişdirdi.

– Tüweleme, tüweleme, sen-ä bir ýyla ýe-
ter ýaly tagam getiripsiň – diýip, daşaryk çykan
Ogulbabek eje oglunyň başyny sypady.

– Tokaýlyk, durşuna bereket, eje. Çynyň et-
seň hasam köp ýygyp boljak, ýöne men bary-ýo-
gy iki sany çalça alyp gidipdirin. Olaram derrew
doldy.

– Dünýäň berekedini getiripsiň, balam. Bulary
arassalap, serip goýalyň.

– Eje jan, biz hor bolmarys. Kakam gelýänçä
gaýrat ederis.

– Saňa doneýin, Mälikguly jan. Kakaňa beren
sözünde tapyljagyňa ynanýaryn-a men.

Ýakyn bir ýerden at kişnemesi hem at aýagy-
nyň dükürdisi eşidildi.

Daş işikde duranlar hüşerilişdiler.

– Kakamyň aty!

Sähel salymdan Dagarman atylyp geldi. Ol du-
ranlardan ürkmedi, olaryň arasyна süsdürilip girdi.

Mälikgulynы öwran-öwran ysgady, töweregine
garanjaklady.

– Kakamy gözleýär – diýip, Mälikguly
Dagarmanyň boýnundan gujaklady.

– Wah, janawar!.. – diýip, O gulbäbek eje hyrçyny dişledi, ata nebsagyryjylyk bilen seretdi.

– Dagarman, munyň-a gelşiksiz, kakam saňa «Gaýrat et!» diý-dä, gaýrat et-dä. Berkeli aga seni gözläp ýörendir.

Mälikguly iki sany domalany Dagarmanyň agzyna tutdurdu.

– Ine, bular kakamy şeýle gowy göreniň üçin.

Kütürdedip domalan iýip ugran alaşanyň boýuny sypan Mälikguly geňirgenmesini daşyna çykardy:

– Titreýärsiň-le, Dagarman?!

Mekdebiň gappsy açyldy.

Dagarman birden ýaltyldap mekdebiň gappsy-na bakan daýrady.

Gapydan Bibisoltan mugallym çykdy.

Ony gören Dagarman sakga sagyndy. Birpaýyz durandan soň örme guýynyň ýanyна bardy. Guýynyň buljurasyň, onuň üstündäki gapagy ysgady.

– Dagarmanyň suw içesi gelipdir – diýip, O gulbäbek eje gobsundy.

Mälikguly alaşa suw berdi, soňam ony idip, Berkeli agalaryňka eltdi.

Berkeli aganyň öyi ähli kişiniňkiden parhlanýar. Köçe tarapa, diňe köçe tarapa-da däl, melleginiň dört tarapyna çetenden örüp çertek-germew edipdir. Mellegiň içini daşardan görüp bolmaýar. Diňe köçe tarapdan girilýän ýerde çertek ýok.

Mellegiň aýagynda mal agyly bar. Ana, şonuň daş işiginde, Mälikgulynyň kakasy Berkeli aganyň görkezen ýerinden ýörite getiren teblesini kakypdy hem şoňa Dagarmany daňypdy.

Namazşam mydama adamlar öýlerinden girip-
çykyp durandyrlar, nahar taýýarlaýandyrlar, mal-
laryna ot-suwy berýändirler welin, Berkeli agala-
ryň daş işiginde-de, melleginde-de hiç kim ýokdy.
Mälikguly Dagarmany teblesine berkitdi-de, sesini
çykarman yzyna öwrüldi.

Öye gelse, ejesi, uýasy, inisi saçak başında
otyrlar.

- Mälikguly jan, gelen bolsaň, nahar guýaýjak
- diýip, Ogulbäbek eje ýerinden turdy.
- Iýibermeli ekeniňiz-dä.
- Sen nahara «bismilla» edip bermeseň, biz sa-
çaga eli urup bilmeris, oglum.

Öň kakasy nahara «bismilla» edýärdi, şondan
soň nahara başlanýardy. Kä günler möhüm iş bi-
len gjä galjak bolsa, onda aýdyp gidýärdi ýa habar
iberýärdi: «Men gjä galmaly boldum. Siz nahary
iýiberiň. Mälikguly nahara «bismilla» etsin, so-
ňundan «omyn» etsin».

Türkmençilik öýde berk saklanýardy. Mälikguly
yedi ýasdan kulhuallany, elhemi, tebärek çykmagy
öwrenipdi.

Ogulbäbek eje bu gün agşamlyga kömelekli
çorba bişirdi.

Ol orta naharly ağaç çanagy getirip goýdy.

– Ýa, bismilla – diýip, Mälikguly saçakdan
çörek çykaryp, ony ejesine uzatdy. – Eje jan, ine,
çörek.

Çörek elden ele geçdi, her kim ondan bir ke-
semen döwüp aldy. – Eje jan, naharyň şeýle ta-
gamly bolupdyr. Siz mydama-da süýji bişirýär-
siňiz.

Mälikguly nahara «omyn» etdi, soň ortadan çanaklar aýrylyp, çay getirildi.

Ogulbäbek eje Mälikgula ýüzlendi:

– Oglum, Ýazly aga nähoş ýatyrmyş diý-yärler. Adamlar onuň halyny soramaga barýandyrlar. Bizem baryp, ýaşulynyň halyndan habar alyp gaýdaly. Häzir ücege çykyp, üç-dört sany alma getir. Onuň ikisini-hä Ýazly aga ber, galanynam, nesip bolsa, ertir özleriniz iýersiňiz. Bu ýylyň almasam tiz ýetişer, enşallasa.

– Eje, men Taýmaz agalara girmiše-de* bar-maly.

– Taýmaz agalara Ýazly agalardan gelenimizden soň baraý.

– Bolýar, eje.

Mälikguly üçekden alan almalarynyň iki sany-syny ýaglyga dolap, ejesi bilen ýola düşdi.

Ýazly agalardan çykyp barýanam bardy, olara gelýänem. Erkek kişiler bir aýry, aýal maşgalalar bir aýry otyrdy.

Mälikguly salam berip, erkek kişileriň oturan jaýyna girdi. Bu ýerde oturanlar az däl eken.

Mälikguly içerä beýemçilik edip oturan Ata gürmeniň görkezen ýerine geçip oturdy. Ýany bilen getiren iki almasyny düýpräkde ýatan Ýazly ýataga bakan süýşürdi.

Omar awçy iki almany Ýazly ýatagyň başujunda goýdy.

– Berdimuhamed direktoryň ogly Mälikguly ýagdaýyzy soramaga gelipdir, Ýazmyrat, ol, ine, şu iki almanam size getiripdir.

Ýazly ýatak ýorgandan yryl-çyryl galyp, ak desmaly bilen maňlaýynyň burçak-burçak derini gaýta-gaýta syldy:

– Sag bol, ogul, sag bol. Almanyň sysy birena-ýy. Täze hasyla çenli almany çüýretmän saklap bilmegem ökdelik.

– Mälíkguly ýagdaýyňzy soraýar.

– Ýagdaýymmy? Hudaýa şükür, ýagdaýym erbet däl meniň. Demim gelip-gidip dur entek. Ýöne, Mälíkguly jan, başyň ýassykda, gözüň išikde bolup ýatmakdan Hudaýyň özi gorasyn. Allatagala beren amanadyny aljak bolanda uzak ýatyrmış, Magtymgulymyzyň aýdyşy ýaly, «sag gözü sol göze», «agany inige mätäç eýlemän», uzak kösemän alsa gowy.

Ata gürmeniň sesi haýbatly çykdy:

– Goý, goý, Ýazmyrat, onuň ýaly mojuk söz aýtma. Näme etjegini Biribaryň özi senden gaty gowy bilýändir.

Mälíkguly bir gyrada oturyşyna, içerdäkileri göz astyndan birlaý synlady.

Ýazly aga ýaşy birçene baran süňkbaşy daýanykly adam. Diňe sakgal-murty däl, gaşlaryna çenli agarypdyr. Zehinli adam, akyllı-pähimli adam. Megerem, horlananlygy üçin bolsun ge-rek, onuň önem bir kiçi bolmadık gara gözleri has ulalan ýaly görünýär, at ýüzi durşuna göz bolup dur.

Ýazly aganyň özüniň ýok ýerindäki ýörgünlü ady Ýazly ýatakdy. Bu lakamy ol köp ýatýanlygy üçin däl-de, az ýatýandygy, gije-gündiz hysyrdanyp ýörenedigi üçin deňi-duşlary-

nyň ýaňsylap dakan lakamydyr öýdýärdiler. Lakamyň anygyna ýetjek bolup ýören ýokdy. Ýazly aganyň özem aýdanokdy. Aslynda «ýatak» lakamy aňyrdan gelýärdi. Olaryň ýedi arkasyna «ýataklar» diýyärdiler. Ýazly aganyň kakasyna Genjaly ýatak, atasyna Durdy ýatak diýyärdiler. Ýazly aga işeňir, çulum, iňirdegenräk adamdy. Her bir eden işini howlukman, sypap-sypap, kemini-köstüni goýman ederdi. Gaty arassacyldy.

Ýorunja endigan orlup, birmeňzeş desse- lenip goýlan, ýer maýdadan birmeňzeş, tertipli depilen bolsa, mahlasy, adatdan daşary sünnälenip bir iş edilen bolsa, hökman: «Näme, bu ýere Ýazly ýatak gelip gitdimi?» diýilýärdi. Ol kolhozda suwçy bolup işleýär: «Ýazlynyň baran atzynda bajak-da bolmaz, bajawam»*.

Adamlar onuň tokurtga dykyşyna, dikçil çekisine haýran galyp gürrüň edýärler. Onuň öýünde-de ähli zatlary tertipli, ýöne onuň bu bolşy, köplenç, oturylyşyklaryň, toylaryň esasy gürrüňine öwrülýär. Gürrüñini edýänlerem öz sakgaldaşlary. Özem nägile bolan bolup gürrüňini edýärler, ýöne ondan günleri aýry geçmeýär.

Bu günem onuň halyndan habar almaga gelen- leriňem köpüsi öz deňi-duşlary.

Içerde on iki adam bar. Şolaryň dördüsü – Geldi mys-mys, Allaberdi uzyn, Akmyrat takyr, Ata gürmen – Ýazly ýatagyň çagalykdan bile ösüp-ulalan- lary.

Myrry masat, Omar awçy, Garýagdy lukman elliden geçen adamlar, Toýly lök, Ýazly ýatak, Al-laberdi uzyn, Goçgar aga, Ata gürmen dagy ýetmiş arka atan gojalar.

Kakasy urşa gidensoň, maşgalanyň wekili bolup gelen Mälikguludan birki ýaş uly oglanlaram seslerini çykarman otyrlar.

Gapy açyldy. İçeri Goçgar Gara salam berip girdi.

Ýazly ýatagyň halyny soramaga gelenleriň ählisi zöwwé ýerlerinden galdy. Oňa salam berip, törden ýer görkezdiler.

Goçgar aganyň yzysüre Mody başlyk hem içeri girdi.

– Ýazmyrat, gowulaşýarsyňmy?

– Hudaýa şükür, Goçgar, Hudaýa şükür, enteg-ä sanalgymdan biraz bar ýaly, düýnküden bu gün kän gowy.

Goçgar Gara obada gaty sylanýan adamdy. Onuň sözi islendik meselede çözüji sesdi. Ol aýdansoň gürrüň guitarýardy, gepsiz-gürrünsiz onuň aýdany edilýärди. Kolhoz başlygy Mody aga, diňe bu kolhozyň däl, goňşy kolhozlaryň başlyklary Artyk park bilen Toýly hem her meseläni onuň bilen maslahatlaşýardы, çünkü kolhoz üç bolsa-da, oba birdi.

Ol eli hasaly ak perişde ýaly adamdy. Mydama ak kamysdan egin-eşik geýerde. Mälikguly Goçgar agany Gorkut ata meňzederdi. Onuň göwnüne, Gorkut ata hakyt Goçgar aga meňzeş goja bolan ýalydy.

Onuň kethudalygy gurplulygy üçin däldi, parasatlylygy üçindi. Onuň öýeren alty ogluny bardy. Ol iň körpe oglunuň öýerenine iki aý geçensoň uruş başlanypdy. Olaryň ählisi bir saçakdan naharlanýardylar, bir maşgala bolup ýasaýardylar, hätzirem ýasaýarlar.

Gojanyň dag ýaly alty oglunuň altysam urşa gitdi. Olaryň dördüsinden «Gahrymanlarça wepat boldy» diýen gara hat geldi.

Goçgar Gara öz derdini ile bildirmän çekip, gije-gündiz oba aladasy, hossasy bilen ýasaýardy. Adamlaryň agzybirlikde, aman-esenlikde, ylalashykly, aşa horluk, açlyk çekmän ýaşamagy Goçgar aganyň esasy aladasdy. Elbetde, ol diňe öz maşgala aladasy bilen ýaşap bilerdi, ýöne ol diňe öz maşgala aladasy bilen çäklenjek adam däldi. Ol käte öýme-öý aýlanýardy, adamlaryň hal-ahwalyny soraýardy, näme ýardamyň gerekdigini anyklayýardy, gerekli ýardamyň berilmeginem başarıýardy. Ýanynda Mody başlyk hem bolýardy. İki maşgalanyň ýa iki kişiniň arasında dörän dawanam, oňsuksyzlygam käte Goçgar Gara çözülmeli bolýardy. Öz bähbidini kör edip, il bähbidi üçin gije-gündiz paýendaz gojany obadaşlary hatyralaýardy, sylayýardy.

Goçgar aga Mälíkgulynyň kakasyny gowy görerdi. «Nesip bolsa, obanyň kethudalygyny, Berdimuhamed, men saňa ynanmakçy» diýerdi. Goçgar aga-ha ýetmişden geçen goja, Berdimuhamedem ýaňy kyrka ser uran kişişi. Şeýle-de bolsa, olar duşuşanlarynda edil dogan dogana duşan ýaly gadyrlydyalar. Özem olaryň ümi alyşýar-

dy. Goçgar aga köneden köp bilyärdi, pars dilinde okaýardy, düşünýärdem.

Saglyk-amalyk soraşmalaryndan, biraz degdim-gaçdym gürrüňlerden soň Goçgar Gara umu-my gürledi:

— Ýazmyrat, tiz sagaljak bol, dogan. Keselle-mäge-de el degmeýän agyr zamana boldy bu za-mana. Ýanyňda Garýagdy lukman bar. Näme dä-ri-derman gerek bolsa, ýardam eder. Özüň aýd-yardyň-a «Ýükli eşek aňnyrmaz» diýip. Bir hepde bări ýagyş-jala ýagansoň işlemedik welin, eýyäm keselläpsiň, ýagyrnysy derläp duran kişiniň ýany-na ýoň gelmez.

Garry-da bolsak, işlemesek boljak däl. Bu gün Mody raýona ýygnaga baryp gelipdir. Ge-lip ýygnak geçirdi. Häzir şondan geldik. Ýokar-dan edilýän talap has berkeýär. Boş bolmaly däl. Güýzde diňe ak ekin ekip oňmaly däl. Ýazda tiz ýetişýän gök ekinlerinem ekmeli, măşdir noý-ba-da, jöwendir mekgejöwenem ekmeli diýip-dirler. Garasaý, iki aýyň içinde ösüp-bişip ýetiş-jek nähili ekin bar bolsa ekmeli. Keremara işler barýar, ýöne MTS-iň¹ süren ýerleri az bolýar. Ekiş uzaga çekjek. Şonuň üçin üç sany düýämi-zem goşa salmaly boljak. Başga alaç ýok. Ýöne görüp otursak, goşda işlär ýaly erkek göbekli-mizem galmandyr. Aýallara-ha gelşiksiz bolar, hemem bu işi oňarmaz olar. Agyr iş-dä. Wah, aýallary, gyz-gelinlerimizi işletmesegem boljak, ýöne özüňiz bilýärsiňiz, olaryňam galabasy kü-

¹MTS – Maşyn-traktor stansiýasy. Bu biziň häzirki “Obahyzmat” paýdarlar jemgyýetine meňzeýär.

meçilige gitdiler, obada diňe biz galdyk. Şonuň üçinem, Ýazmyrat, özümüz ertirden başlap, işe girişmeli boljak.

Dymma başlyk çala baş atyp, Goçgar aganyň sözünü makullady.

– Goçgar gadyrdan, urşa gidenlerimiz gelýänçä näme etmelem bolsa ederis, kynçylykdan gaçmarys. Durmuşyň şatysyny, hossasyny biz diňe bu gün göremzog-a – diýip, Ýazly ýatak ýatan ýerinden aýtdy. – Ertire çenli gulanalma bolaryn. Garýagdy ýaňy maňa güýçli-güýçli dermanlary içirdi. Wah, siziň öňüňizde-de beýdip ýatasym gelenok. Tursam, başym aýlanýar. Garýagdam dermandan soň başyňy galдыrман ýat diýýär.

– Ýat diýen bolsa ýat, biz bolsa gaýtmakçy. Mundan gidip, Taýmazyň mellegini ýowar edip agdarmakçy. Her gün biriniň mellegini üýşüp agdarýarlar. Başga alaç ýok.

– Goçgar gadyrdan, sag bol. Ýowarly meseläni gowy tapdyň. – Ýazly aga uludan demini aldy. – Aý, hawa-da, Taýmazam «Diri bolup mazasy ýok, öli bolup yzasy ýok» diýilýänlerden boldy indi. Yaş wagty gaty dogumlydy, zaňnar.

– Bir el bilen dünýäň işini edip ýör. Şondan az görme. Ogulbagt bilen äbe-de-jüýjeliginiň özem az zat däl. Taýmazyň janyna berekella. Ömri uzak bolsun!

Bu sözlerden soň Taýmaz aga Mälikgulynyň göz atuwynda janlandy. Goja nebsi agyrdy.

Taýmaz aga Mälikguly dagynyň ileri tarapdaky goňsusy, aralykda diňe mekdebiň sport meýdança-

sy bar. Olaryň öýleri, daşardaky her bir hereketleri görnüp dur, her bir sözleri-de eşidilýär.

Taýmaz aga urşa ilkinjileriň biri bolup gitdi, frontda bir elini aldyryp geldi. Ol öňem arabakeşdi. Gelensoňam oňa öňki furgonyny berdiler. Ol gaty işeňňir adam, öýüň bar keşigini ýeke özi çekýär. Adamlar onuň bolşuny halanoklar. Oňa «heleýguly» diýýärler. Aýaly turýanca çáý gaýnadyp, el-ýüzünü ýuwmagy üçin gyzgyn suw taýýarlap, dikilgazyk bolup durýarmys diýip, Allaberdi uzyn bilen Geldi mys-mys uly gürrüň edýär.

Taýmaz aga polady ýumşak obataň adam.

Aýalynyň adyna Ogulbagt diýýärler. Olar Taýmaz aga bilen ýaşlykda obanyň adamlaryny haýrana goýup, Zöhre-Tahyr ýaly söýşenmişler. Olaryň söýüşyändigini şugullaýan bagbanam tapylaptdyr, Ogulbagtyň kakasam Babahan patyşadan kemje-kerdem bolmandyr.

Herhal, söýgüliler wysala ýetipdirler.

Häzirem düşünişip gowy ýasaýarlar. Ýöne oba adamlary Ogulbagt daýza barada: «Taýmaz görgüliniň boýnuna ýüpsüzje syrtmak salyp südenekle-dip ýör» diýýärler. Oturylyşyklarda deňi-duşlary Taýmaz aganyň çetine degýärler. Şonuň üçinem onuň gaçgyny öz deňi-duşlary.

Ogulbagt daýza owadan, süýji dilli aýal. Ol gyz wagty obanyň iň owadan gyzlarynyň biri eken. Ogulbagt eje elli ýaşdan soň ýarsyp ugraptdyr. Bu gün ol semiz, şeýlebir semiz, heý, goýaý. Moýmuldap zordan oturyp-turýar. Tursa oturmasy, otursa turmasy görgi. Turjagam, oturjagam bolsa

Taýmaz aganyň tekgesi gerek. Geldi mys-mysyň: «Taýmaz gelmedik bolsa, Ogulbagt gününi görüp bilmän ölerdi. Hudaý diýen ýeri bar eken» diýýär.

Ogulbagt eje ertirden aşşama çenli daş işikde oturýar. Ol öýüň ähli işini oturan ýerinden dolandyrýar. Onuň iş buýruşy üýtgeşik. Käbir oglanlar ýörite gelip, Ogulbagt ejäniň Taýmaz aga iş tabşyryşyny hezil edip diňleyärler.

«Sygra ot berdikmikäk?!»

«Mellege suw açyldymyka?»

«Bir käse çáý içilse nähili bolarka? Käsele-rem-ä külläp ýuwmalý bolupdyr. Kakasy, meni turuzsaňyz-a käseleri ýuwardym».

«Daş işigimize näçe wagt bäri sübse çalnanok. Myhman gelse-hä geňlär biziň bu bolşumyzy».

«Kakasy, siz oturyň, ýadansyňyz, nahary hazır tursam özümjik bişirerin».

«Kakasy, köýneginizem-ä kirläpdir, özümkinem çalyşdym, hana, iç işikde. Sizem eşiğinizi çalşyp, meniň köýnegimiň ýanynda goýuň, nesip bolsa, bu gün ýaramasam, ertir ýararynam, ýuwardynam».

Ogulbagt ejäniň ähli sözüne Taýmaz aganyň üýtgewsiz jogaby bar:

«Ogulbagt, özüm ederin».

Hakykatdan hem, ähli işi Taýmaz aganyň özi edýär.

Taýmaz aganyň iki ogly bilen bir gyzy bar. Ogullary frontda. Gyzy bolsa Garryçyrla obasyna durmuşa çykdy. Uruş başlanany bäri bir gezek geldi, onda-da kakasy gelensoň. Üç çagasy bilen bir hepde myhman bolup gitdi.

Taýmaz aga edil Akmyrat takyr ýaly arabaşes, ýöne ol «Azatlyk» kolhozynyň arabakeşi.

Taýmaz aganyň bir tanap ýeri bar. Şonuň dörtden üçsine güýzlük bugdaý ekilen. Galan ýerem gawun-garpyz, noýbadyr mäş, künji ekilmegi üçin boş dur.

Ana, şol boş ýerem şu gün ýowar edip agdar makçy bolýarlar. Ýazly aganyň halyny soramaga gelenleriň käbiriniň niýeti bu ýerden çykyp ýowara barmakdy. Şeýle hem etdiler: daşary çykylansoň, daş işikde goýan pillerini göterip, Taýmaz agalara ugradylar.

Mody başlyk öýüne gaýtdy. Mälikguly onuň yzyna düşdi.

Daşary süýt ýaly aýdyňdy. Howa juda hoştapdy, Aýyň ýagtysyna ýoluň iki gyrasyndaky daragtalar has haýbatly görünýärdi.

Mody başlyk yzyndan kimdir biriniň gelýändigini aňyp saklandy, yzyna öwrülip:

– Mälikguly, senmi? – diýdi.

– Mody aga, size bir sözüm bar, haýış etmekçi bolýaryn.

– Aýt, inim.

– Yaňy Goçgar aga üç sany goş bar, ýöne olary işletmäge adam ýok diýdi. Eger, Mody aga, rugsat berseňiz, biz üç goşy işledeli.

– Biz diýeniň kimler?

– Klasdaşlarym Aşyr, Weli hem özüm.

– Hä... – Mody aga ep-esli salym dymdy. Birinji gezek görýän ýaly, Mälikgulyny içgin synlady.

– İş-ä agyr...

– Bize agyr iş gerek.

– Şeýlemi asyl? – diýip, Mody aga geňirgendi.

– Biz kynçylykdan gaçmarys.

– Ertir okuwdan soň kontora baryň.

Mälikguly Mody aga bilen hoşlaşdy. Öýden pilini alyp, Taýmaz agalaryňka ugrady.

Hanha, eýyäm ýer depmäge başlapdyrlar. Ýer agdarýan dört-bas ýaşuludan özgesi ýedinji-altyn-jy klasda okaýan oglanlardy.

Mälikguly baryp, oglanlaryň gapdalynda ýer agdarmaga girişdi.

– Berekellaçylyk* edip, bize bir dessan gaçryp ber, Mälikguly – diýip, Ata gürmen ýer depmäge başlan Mälikgula ýüzlendi.

– Haýsy dessany?

– «Ýusup–Ahmedi».

– «Zöhre–Tahyry».

Ýok, oglanlar, munuň ýaly ýerde «Göroglyny» diňlesek gowy bolar – diýip, Toýly lök meseläni çözdi.

– Toýly aga, dessan aýtmagy menem oňarýaryn. Siz meniň aýdan dessanlarymy birki gezek diňlediňiz-ä.

– Diňledim, Şirmämmet, diňledim. Ikiňize-de göz degmesin, ikiňizem ökde.

– Haýsy dessany aýdyp bereýin? «Göroglynyň» haýsy şahasyny diňläsiňiz gelse-de aýdaýyň. Aýdymalary bilen aýdyp bereýin.

– Şirmämmet, häzir Mälikgulyny diňläli, erte agşam, nesip bolsa, seni diňläris.

– Erte agşam Berdimuhamed mugallymyň ogluny diňläyiň.

- Olam bolar.
- Haýsy şahasyny aýdyp bereýin?
- «Kempir» şahasyny aýdyp beräý – diýip, Al-laberdi uzyn endigi boýunça dilini çykardy.

Şirmämmet «Göroglynyň» «Kempir» şahasyna ýaňy başladam welin, alagaraňkylygyň içinden bir tanyş ses eşidildi.

- Mälikguly, saklan. Menem diňläýin!
 - Men – Şirmämmet!..
- Gelýän Mody başlykdy.

Palta çüwdesine gamçy kär etmez

Okuwdan soň, günortan üç bolup kontora baranylarynda Mody başlyk bilen Berkeli aga ikisi ga-raşyp otyr eken.

Mody aga gysga sözledi:

– Berkeli aga size etmeli işiňizi görkezer.

Berkeli aganyň sözem gysga boldy:

– Ыörüň, bürgütlerim. Palta çüwdesine* däni-nim, gamçy kär etmez. Size-de däninim, kynçylyk kär edip bilmez.

«Bürgütler» Berkeli brigadiriň yzyna düşdi.

Berkeli aga oglanlary kolhozyň mal ýatagyna eltdi. Ol ýerde üç sany düye gäwüş gaýtaryp durdy.

– Bürgütler, ine, düýeler. Heriňiz birini saýlaň. Soň her kim öz saýlan düyesine suw nemetsin, hemem däninim, ot nemetsin. Guýy, hanha, nemäniň ýanyndadır – Berkeli aga juwaza tarap elini uzatdy. – Şol ýerde iki sany neme-de bardyr.

– Näme bar? – diýip, Weli gözlerini güldürdi.

– Bedre bar, bedre. Näme, şonam däninim, ne-medeňokmy?

Düşnükli, düýelere suw görkezmeli, ot ber-meli.

Oglanlar şeýle hem etdiler.

Olar düye paýlaşmakda bije atyşdylar, her kim bijesiniň düşen düyesini aldy. Ot-suw berdiler.

Düýeler kolhoza dürli ýollar bilen düşüpdi, olaryň häsiýetleri-de meňzeş däldi. Mälikgulynyň alan düýesi aşa dyzmaç, gaharjaň eken, Aşyryňky bolsa, sähel maý tapsa gaçýar. Özem ol edil myltykdan çykan ok ýaly gidýär. Atlaram ozup geçjek ol. Weliniň düýesi bolsa ýalta, özem kejir.

Mälikguly dagy baran günü azallary, boýuntyryklary, serberleri*, boronalary düýä yükläp, sürrüm, ekiş geçiriljek atyza eltdiler.

Berkeli aga halypalyk etdi. Sürümi nädip geçirmelidigini öwretti. Azal, künde, garawüli* näme, büýle, boýuntyryk, goş, döşük*, depgi näme, toýnuk ýer*, boza çykmak*, gyzylgaty ýer*, çagat ýer*, ýanaw ýer*, tarp ýer, ödek ýer*, guran ýer*, garagata ýetmek*, gaýyr ýer*, garatap surmek*, gaty gatlak (garagaty)* näme, güýzki şüdügär, gök (giçki) şüdügär*, ýer göçürmek* näme, garasaý, kän-kän zat hakda «däninim» hem «neme» sözlerini birsyhly gaýtalap aýtdy, garaňky düşdi gitdi.

Mälikguly Berkeli aga daýhançylykdan şeýle köp zatlary bilyändir öýtmeýärdi. Ol obada ýaşap, ähli zady görüp ýörse-de, bilmeýän zadynyň gaty köpdüğine, öwrenmelidigine düşündi.

Ol şu gün işe başlarys öydüpdi, ýok, goşa girmegem ýone-möne iş däl eken, munuň üçinem köp zady bilmeli eken.

Gaty ýere ýetirip surmeli, onuň üçinem kündäniň sapynyň üstünden berk basmaly, basyp gitmeli. Şol bir wagtyň özünde-de kündäniň goni gitmegini başarmaly, eger-eger mandy galdyrmaly däl.

Daýhançylykda iň halanmaýan zat mandy galdyrmak.

Düye-de aýdanyň ediberenok. Onam boýun etmeli. Her buýrugyňdan çykmaý endik etdirmeli.

Berkeli aga on dönüm edýänçäň – biraz öwrenišyänçäň, öwrenyänçäň ýanyňdan aýrylanok. Ynanmazlykdan däl, ätiýaçdan düye gidip barýarka Berkeli aganyň elem kündäniň sapyn-dadyr.

– Azajyk däninim, saga al, haý, berekella. Indi göni gidiber, haý, berekella! – diýip, Berkeli aganyň bar ünsi sürümdedir. «Berekella» sözünü bolsa, ol sahylyk bilen eçilýärdi.

Başky üç gün iş has kyn boldy. Bu iş başartmajak ýaly göründi. Sebäbi kündäniň sapyndan basyp gitmek, ony ýagdaýa görä saga-sola gyşartmak ysgyn-deramatyň alýardy, zilläň çykýardy. Eliň özüňki däl ýaly bolýardy.

Ýekşenbede uzynly gün işlenildi. Mälikguly günortan arakesmede eline käse aljak bolýar welin, teý, eli ysanok, sandyr-sandyr edip dur. Bu ýagdaýyny gapdalynda oturan ýaşuly adamlaryň görmeginden howatyrlanýar. Allaberdi uzyn görse-hä, hezil edip güler. Oňa kimdir biriniň üstünden gül-mäge bahana gerek.

Mälikguly Mody başlyga aýdyp, kolhoza işe duranyna hemem ýarym zähmet gününü gazanýandygyna begenmek begenýärdi.

Ol klasdaşlary Aşyr bilen Welini aýratyn go-wy görýärdi. Olaryň içen suwlary aýry gidenokdy, üçusem klasyň başlıkçileridi. Olaryň üçusem halal,

pák oglanlardy, doğruçyldylar, dosta wepalydylar. Özüme däl, dostuma bolsun diýýän oglanlardandy. Olar ýegre, ýürekdeş dost bolsalar-da, häsiýetlerinde tapawut bardy, megerem, şol tapawutlar olaryň biri-biriniň häsiýetleriniň üstüni ýetirýändir. Mälikguly dagyny birleşdirýän güýç ruhlarynyň, göwünleriniň birligidi.

Tokarja Aşyr gönümeldi, ýüregindäki dilinde-di, obataňrakdy, dymmarakdy, özem öýkeçilräkdi, esasanam, Weliden öýkelärdi. Onuň eňeginiň aşagy, sag eli siňñillidi.

Weli Aşyr ýaly dymma-da, öýkelegem däldi. Ol saryýagyz, hortaňrak, dişleri başly-baradrak ösen, eňegi biraz öňe çykyp duran, jedelleşmigi, degişmigi, henek atyşmagy aşa gowy görýän zehinli oglandy. Kanunçylräkdy, şu kanunçyllygy üçinem, özünüňkiniň doğrudygyny subut etjek bolup jedele giregendi. Aşyr bilenem jedelleşerdi, ýöne ol jedelleşmeleriniň öz çägi bardy, şol çäkden geçmeyärdiler.

Mälikguly olaryň birine-de meňzänokdy. Ol agrasdy, az sözlüdi. Salykatlydy, her bir işi ýedi ölçäp bir kesmigi gowy görýärdi. Şeýle-de bolsa, töwekgellige salýan zatlary az bolmaýardı. Şol töwekgelligi mydama gowy netije berýärdi. Dostlary bile bolmakdan tükeniksiz lezzet alýardı. Ol ýalanan sözleýänleri halamaýardı. Dostlary söz beren zatlaryna geleňsizlik etseler, unutsalar, gaty ýokuş görýärdi, özünü iki gezek aldan, ýüňsakgal eden oglan bilen ol soň gatnaşyk saklamaýardı. Dostlaşjak, günäňi ýuwjak bolup, müň yhlas etseň ediber, peýdasy ýokdy.

Bu zatlary Aşyr hem, Weli hem gaty gowy bilýärdi. Çünkü Mälikguly ähli günäni bagışlap bilýärdi, ýöne ýalançylygy welin bagışlap bilmeýärdi.

Üç dostuň biri-birinden aýry zady ýokdy. Olar kynçylyga döz gelip işlemegi başarýardylar.

Goşçularyň işleýsinden Mody aga-da, Berkeli aga-da gaty razydy. Mody aga günüň dowamynnda birki sapar gelip, sürümiň gidişini barlap gidýärdi. Onuň şol bir aýdýan sözi bardy:

– Cuň sürüň, cuň! Gaty gatlaga* ýetmeseňiz, sürümiňiz bir köpük.

Berkeli birgädiň hem şol bir aýdýan sözi bardy:

– Berekella, bürgütlerim, berekella! Gaýrat ediň! Palta çüwdesine gamçy kär edýän däldir. Si-ze-de däninim, kynçylyk neme etmeli däldir. Agyr işler sizi ir är çykarar, bürgütlerim. Wagt geçende nemedersiňiz. Sonda «Berkeli agamyz öndengörüji eken, aýdanlary däninim, dogry çykdy» diýersiňiz.

Mälikguly dagy Berkeli agany gowy görýärdiler. Sebäbi ol aňsat-aňsat gaharlanmaýardy. Mydama tapbilerdi, ruhubelentdi, her kime bir hoş sözünü aýdýardy. Özem aýdym-sazy gowy görýärdi. Dessan diňlemegi halaýardy. Ol: «Adam adyna däninim, mynasyp bolup bilmeýär. Döwlet diýlip at dakylan, köplenç, bidöwlet, Akmyrat diýeniň ahmyryň bolýar. Sapada sapa, Penuada pena ýok. Guwanç guwandyrmayaýar. Meniň kakam welin adyna mynasyp bolupdyr, hakyky berekellaçy bolupdyr. Haşar döwri dünýäň pulu-

ny töläp, ony berekellaçy tutupdyrlar. Kakamyň berekellaçylygynyň däninim, hasabyna, biz gaty gurply nemetdik. Kakam maňa bereketli bolsun diýen niýet bilen Berkeli diýen at goýupdyr. Men kakamyň Berkelisi bolup bilmedim. Kakamdan maňa geçen zat diňe «berekella» sözi – diýip janygýardy. Soňundan hem şeýle diýerdi: – «Öňüm gelenden – soňum gelsin» diýlen pähime ýaşlykda-da, orta ýaşda-da pisint etmändiris. Yaş paýawlansoň däninim, yzyma bir hakyda aýlap, bu pähimiň manysynyň ymgyr uludygyna indi-indi düşünýärin».

Mody aganyň häsiýeti welin, Berkeli aganyňky ýaly açyk däldi.

Mälíkguly: «Şu adamyň gülýän wagty bolýarmyka?» diýip oýlanýardy.

Onuň göwnüne bolmasa, Mody aganyň sürülen ýeri barlaýsy, «Çuň sürüň, çuň! Gaty gatlagá ýetmeseňiz, sürümiňiz bir köpük!» diýmesi, gumy dörüp, köwçeläp görşi, mandy agtaryşy Mälíkguly dagynyň işinden her edip, hesip edip, bir kem tapmak, tapybam berkden berk temmi bermek üçin aşa yhlas edýän, kemçilik tapyp bilmän örtenýän ýalydy. Ol aňsat-aňsat «Berekella» aýtmaýardy.

Güýzde däne ekilmedik ýer juda bir köpem däldi. Esasan, täze açylan ak ýerlerdi*, kiçeňräk hemem suw çykmasy kynrak par pellerdi*.

Kolhozda täze ýer açmak iň kyn, ýylyň ähli paslynda dowam edýän işdi. Ekine diňe suw berseň bolany, başga iş ýok diýlen aýlary Mody başlyk aýal-gyzlary täze ýerleri açmaga iberýärdi.

Depeleriň, nädürs ýerleriň gumlaryny Garawekiliň jaryna döküp gaýtmaly. Gumi kim haltalap arkasynda, kim zemmerde, galtakda, majarda*, kim bolsa öküze, eşege ýükläp dasaýar.

Eşegiň üstüne horjun atan dek sebet ýasap atýarlar. Sebediň aşagy-da açylýar. Saklap duran ýüpüň daňsyndan çekseň bolany. Ýone iki tarapyň daňy ýüpüni deň çekmeli. Ýogsam ilki kesegi-gumy dökülen tarap ýeňläp, beýleki tarapa agýar, kesekli-gumly ýere gaçan çybykdan örulen sebedem çağşamak, döwülmek bilen bolýar.

Kolhozçynyň bir günde etmeli işiniň normasy bardy. Aýal-da bolsaň, garry-da bolsaň, ýaş oglanda bolsaň bir normady. Normaňy dolmasaň, garaňky düşse-de işläbermeli, iller bilen deň öýüne gaýtmak bolmaýar.

Agşam hem ýygnak geçirilýär. Ýygnakda kiňiň zähmet gününü bitirmändigini başlyk açık aýdýar. Munuň üçin brigadirleriň üstünden düşýär. Olary işlerini oňarmaýan adam hökmünde kötekleyär.

Ýygnakda Mody aga iki sözi köp gaýtalaýardy:

Birinjisi:

«Aýyň ahyrynda galla-ýarma almaly bolanyňyzda-ha utanman hemmeden öň gelyärsiňiz».

Ikinjisi:

«Nanýagylar!»

Şol bir nähak hem minnetli söz köp aýdylyberse degnaňa degýär. Mody aganyň ol sözleri hem adamlaryň degnasyna, namysyna degýär.

Adamlar Aýyt kümşülden haýyş etdiler: «Aýyt aga, siz obamyzyň iň abraýly, sözi diňlenýän adamlarynyň biri. Mody hem sizi diňleýär. Siz kyn görmän oňa aýdyp beriň. Goý, ol ýygnakda şol iki minnetli sözünü aýtmasyň».

Aýyt aga söz berdi, uly ýygnanyşyklaryň birinde-de başlyga adamlaryň haýyşyny göni aýtdy. Şonda başlygyň ýüzi gyzdy. Iki-üç aý şol minnetli sözlerini aýtmady. Barybir, iki-üç aýdan soň beren sözünü ýadyndan çykardy. Endik eden sözlerini totuguş deýin gaýtalamasyny ýene do-wam etdirdi.

Beterinden beterem tapyljak eken. Raýondan bir wekil kolhoza mahal-mahal gelip ugrady. Onuň haýbatyny göreniňde, sözünü diňlaniňde Mody aga depäňe täç etmeli perişdä öwrüläýyär. Başlyk käýese, diňe kolhozyň işini ýola goýmak bähbidi bilen käyeýär. Raýondan gelýän wekiliň haýbatynyň aňyrsynda özuniň hökmürowandygyny göz etmek men-menligi ýatyrdy.

Raýon wekiline Hanmyrat Geldimämmedow diýýärler. Ýöne ol özüne «Han Geldiýewiç» diýip yüzlenilmegini talap edýärmiş. Ol galla taýýarlaýyş edarasynda agronom bolup işleýärmiş. Ýöne raýkomyň birinji sekretaram, raýispolkomyň başlygam onuň ýanynda peşeçe-de ýok ýaly. Çünkü Han Geldiýewiç raýonda özuniň alnyndan çykyp biljek adamyň ýokdugyny, Aşgabatda, Moskwa-da güýçli arkasynyň bardygyny, ýeke sözde birinji sekretar Ýezden Mürzäýewem, raýispolkomyň başlygy Begenç Parçamowam işden kowduryp, islese, fronta, islese, türmä ugradyp bilýändigini,

Aşgabada baranda özüne birinji sekretaryň maşy-
nyň ýörite berilýändigini, şol üýtgeşik maşyn-
da nirä gidesi gelse gidip, gelesi gelende gelýän-
digini, Modynyň yhlasyny, kolhoz planyny doljak
bolup çyr-çytyr ylgaýşyny halaýandygyny, ýöne
onuň guramaçylyk ukybynyň aşa pesdigini, şo-
nuň üçinem Mody murt ýaly dört-bäs başlyga ýö-
rite sapak geçmekcidigini, arman, bu günler wag-
tynyň ýokdugyny, Watanyň bähbidi, ýeňiş üçin
gije-gündiz ylgamaly bolýandygyny joşup-joşup
aýdýarmış.

Mälíkguly Han Geldiýewiç hakda öň köp eşi-
den-de bolsa, özünü ýeke gezegem görmändi.

Bir gün gördü.

Gördem, elheder etdem.

Gün günortana sanypdy.

Ony gören oglanlar Aşgabatdan möhüm bir
başlyk gelendir öýtdüler. Öýtmez ýalam däl
asył!

Ap-ak ýorganyň elesläp gelşi, onuň üstünde
gotur-çotur ýüzüni as ýaly edip oturan ýap-ýasy
kişi gaty özüne çekijidi. Ýalpyldap duran ofiser
ädikli, gara golfir jalbarly, lowurdap görünýän ak
atlaz köýnekli, başy galaýynyň garyndysy ýaly sy-
taraly gara telpekli, edil Staliniňkä meňzeş murtly,
otuz-otuz baş ýaşlaryndaky daýanykly kişi ap-ak
atyň üstünde haýbatly otyrdy.

Eý-ho!

Bu kişiniň haýbatyna bir serediň-ä!

Onuň haýbatynyň, hyrsyzlygynyň ýanynda
başlygyň haýbaty, hyrsyzlygy bal bilen şeker eken.
Beter özünden beteri görende lal-jim bolýan eken.

Ine, Mody başlyk onuň ýanynda sesini çykarman, «dyp» edip bilmän dur.

Wekil Mälikguly dagynyň ýer sürüp gutaryp barýan peline geldi. Ýabysyndan düşmän sürlen ýerlere göz aýlady.

Megerem, Mody başlygyň sürümden tapyp bilmedik kemçiligini raýon wekili özünüň hem tapyp bilmejegini aňan bolarly. Şonuň üçinem ol kemçiliği başga ýerden gözledi:

— Mody, bu ýerde çagalar näme iş edýär? Ya şularyň gelim-gidimine-de zähmet gününü ýazyp, jantaýyňza urjak bolýarsyňyzmy?

Raýon wekiliniň aýdan sözleri Mälikgulynyň myrryhyny atlandyrdy. Ol «Biz çaga däl!» diýip pert aýtmakçydy. Çünkü olar uly adamlaryň edýän işlerini hernäçe agyr-da bolsa, çekip-çydap edip ýörler. Mälikgulynyň myrryhyny atlandyran zat diňe bir özleriniň çaga atlandyrylmagy däl-de, alt-myşdan geçen Mody başlyga otuz-otuz baş ýaşla ryndaky kişiniň «aga» diýmän, «siz» diýmän sen-siremegidi.

Munuň özi gaty edepsizlikdi. Mälikgula kaksiy bu barada gaty köp aýdypdy: «Özüňden bir aýlyk ula-da «siz» diýmeli, «aga» diýmeli. «Siz» diýlende, «aga-ini» diýlende adamyň mertelesi, hatyrasy artýar. Halk biri-birini hatyralamagy, mertebelemegi adaty ýörelgä öwrende uly-uly de-rejelere ýeter, bagtly ýasar. Köp zatlaryň açary hor-matdyr hem sylagdyr. Deňsinmedik dul galar, sen-sirän sandan galar».

Mälikguly kakasynyň bu pendini berk saklaýardy hem bu pentde durmuş süýjılıgını duýýardы.

Çünki «siz», «aga» diýlip yüzlenenilende, adama gürrüsiz mähribanlyk döreýärdi hem bitmejek ýaly görnen işiňem bitýärdi.

Wekiliň başlyk çagaka edil sallançagyny üw-rän kişi ýaly «Mody» diýmesi hem sensiremesi Mälikgulynyň nätanyş kişä bolan garaýşyny düýpgöter üýtgetdi.

– Wah, Han Geldiýewiç, ähli güýjümizi fronta ugratdyk. Hernä Berkeli aganyň şu ýigitleriniň ömri uzak bolsun. Bular, ynan, bir zähmet günündenem artyk işleýärler. Bilýärin, bular lüti çykyp ýadaýarlar. Şonda-da merdi-merdanalyk bilen işleýärler. Bu ýigitler biziň guwanjymyz.

– Mody, diýyäniň näme seniň! Bulardanam bir ýigit bolarmy. Bular çaga. Ýa meni aldajak bolýarsyňmy? Ýa meni ködür öydýärsiňmi? Meni aldap bilmersiň. Watan duzuny iýip, Watana ikilik etmekden gorkaňokmy? Çaga bular, ýene gaýtalayaryn, Mody, bular çaga! Bulara ýazaýsaňam, 0,20-den artyk zähmet gününü ýazmak bolmaz. Haý, Mody, Mody!..

Mälikguly saklanyp bilmedi:

– «Mody» diýmeli däl, «Mody aga» diýmeli. Özüňden ula «sen» diýmeli däl, «siz» diýmeli...

– Oh-o, Mody, sizde akademigem bar ýaly-la? Belki, bize pedagogikadan sapak geçersiň, ýoldaş akademik? – diýip, Han Geldiýewiç kinaýatly güldi.

– Indi sizi sapak bilen düzedip bolmaz.

– «Küýkini gabyr düzeder» diýmekçi bolýarsyňmy?

– Ýok.

- Onda meni – Han Geldiýewiçi gabyram düzedip bilmezmi?
- Bilmez.
- Gör-ä muny! – diýip, Han Geldiýewiç ýasma güldi, ýüzi welin nar deýin gyzardy. – Mody, dilli kelle kimiň dogmasy?
- Han Geldiýewiç, Mälikguly jan biziň buýsanjymyz, biziň şahyrymyz. Bu ýigit...
- «Ýigit» diýme-how, «çaga» diý.
- Han Geldiýewiç, Mälikguly jan mekdebimizň direktory Berdimuhamed Annayewiň ogly.
- Mugallymyň ogludyr öýtdüm-le. Muny maňa öňünden aýdaýmaly ahyryn, Mody.
- Mälikgulynyn sesi öýkeli hem gaharly çykdy:
- «Mody aga» diýmeli!
- «Mody aga», «Mody aga» diýip, ýürege düşdüň-aý, walla. Bolýar, Mody, men şu günden başlap saňa şu jünnegi sarynyň öwredişi ýaly, «Mody aga» diýjek.
- Sag boluň, Han Geldiýewiç.
- Mody aga, Mody aga... Öwrenišerin-dä – diýip, raýon wekili ýene güldi.
- Weli nişekisi* bilen sürülen ýeri baş-alty gezek saýgylady.
- Eý, joçga, sen nä ýeri gamçylap dursuň?
- Uly kesekleri owradýaryn...
- Eý, joçga, kesekleri ýörite küdüň* bilen owratmaly.
- Küdüňlerimizi urşa ugratdyk-da.
- Raýon wekiliniň bu pelde durasy gelmedi. Zut gitdi, Mody başlygam onuň yzyndan galmadı.
- Urra-a! – diýip, Weli bökjekledi.

Aşyr hem onuň hereketlerini gaýtalady.

– Biz ony ýeňdik! Mälikguly, oňaraýdyň şony!

– Biz başga bir uly ýeňiş gazandyk – diýip,
Mälikguly ýylgyrdy.

– Başga näme?

– Sen, heý, Mody aganyň birine «jan» diýip
ýüzlenen wagtyna gabat geldiňmi?

– Gabat gelemok – diýip, Weli Mälikgula so-
ragly bakdy. – Sen «Mody aga birinji gezek meniň
adymy «Mälikguly jan» diýip tutdy diýmekçi bol-
ýarsyňmy?

– Şunuň özi kiçi zatmy?

– Uly zat. Mody aga mert eken. Bilmän ýörüp-
diris, ol gaty beýik adam eken. Dogrudanam, ol bizi
gorady. Ol bir okda iki towşan urdy. Birinji okunda
o gedemiň biderek adamdygyny nyşana aldy, ikinji
okunda-da Mälikgulynyň adyny «Mälikguly jan»
diýip gaýta-gaýta aýtmak bilen özüniň minnetdar-
lygyny bildirdi, sagbol aýtdygy şol onuň.

Dogrudanam, Mody aganyň Mälikgula hälki
«Mälikguly jan» diýip ýüzlenmesi çäksiz minnet-
darlygydy. Bu minnetdarlygyň diňe bir «jan» bilen
çäklenmektekdigi, aşam Mälikgululara başlygyň
iki kile ýarma eltip gaýtjakdygyny entek hiç kim
bilenokdy.

Mahal-mahal barlag diýip kolhoza gelýän Han
Geldiýewiçi halaýan-a ýokdy. Mody aga-da hala-
maýan bolsun gerek, ýöne ol halamaýandygyny
ýaşyrmaga çalyşýardy.

Şol wakadan on üç gün geçenden soň, raýon
wekili Han Geldiýewiç kolhozçylaryň ýanynda
metdi-masgara boldy.

Ol meýdan düşelgesine ap-ak ýorgasyny sáp-jedip gelende kolhozçylar naharlanmak üçin ýaňy-ja oturypdylar. Başlyk şol gün «ekişi abraý bilen gutardyk» diýip, Taýmaz golagyň arabasynda bir goýun soýup eltipdi. Birki zenan gazan ataryp, şol etden nahar bişirmek bilen başagaýdy.

Adamlaryň keýpleri çagdy. Ýüzi agyr Mody başlyk ýylgyrmasa-da, adamlar bilen hoşamaý gürleşýärdi. Ol Goçgar Gara bilen Aýyt kümşüli hem ýörite çagyryp getiripdi hem olar bilen bile otyrды.

Aýyt kümşül, elbetde, kolhoz işinde išlänok-dy. Işläre ýarawlygam ýokdy. Hasasyna daýanyp yraň-daraň ýöreýärdi. Ony bu ýere getiren Mody başlykdy. «Aýyt aga, şu gün ekişi gutardyk. Şonuň üçinem meýdan düşelgämizde bir goýun soýup, tagam atarmakçy. Sizem biziň bu kiçiräk şagalanyaňmyza gatnaşyň» diýip, ony ýörite alyp gelipdi.

Mälíkguly «Ekişi raýonda birinji gutardy-nyz» diýip, wekil raýondan ýörite sagbol aýtma-ga gelendir öýtdi. Mody başlyk hem şeýle pikir eden bolmaly, ol Han Geldiyewiç gören dessine ýeňillik bilen ýerinden turup, oňa tarap ýöräp ug-rady:

– Yagşy ýigit aş üstüne geler. Han Geldiyewiç, sizem gowulygyň, toýuň üstüne geldiňiz. Gelin, geçiň!

– O nämäniň gowulygy, o nämäniň toýy? – diýip, raýon wekili ör-gökden geldi.

– Han Geldiyewiç, hany, ilki atdan düş. Gürrü-ňi soň edeli.

Raýon wekili göwünli-göwünsiz atyndan düşdi.

– Şu gün ýaz ekişimizi gutardyk, Han Geldiyewiç.

– Mody aga, kolhozda ekişden başga iş ýokmy?

– İşmi?

– Şeýle düşnüsiz gürläýdimmi?

– İş kän-le, Hanmyrat.

– Han Geldiyewiç – diýip, raýon wekili kolhoz başlygyna düzediş berdi. Soňam sesine bat berip ugrady. – Mody aga, utanyň, ýaşan ýaşyňyzdan utanyň, ýurt agyr ýagdaýda. Ýurtda uruş gidip dur. Näme, şunam bileňzokmy? Bronuň bar diýip, edeniňizi etjek bolýarsyňyzmy?

– Saçak başyna geçsene, inim.

– Maňa Han Geldiyewiç diýilýär.

– Uzak ýoldan gelipsiň. Gel, geç, bizem hazır nahara çykdyk. Bu gün kolhozymyzda kiçiräk bir toý.

– Toýý uludan etmeli ekeniňiz – diýip, raýon wekili aýj ýylgyrdu.

– Uly toýy, nesip bolsa, uruş guitarandan soň ederis.

– Siziň bu ýaltalygyňyz, işýakmazlygyňyz, toý-meýlis geçirisiňiz bilen ýeňiş entek-entekler bolmaz. Ýeňsi yza çekdirýänler siz ýaly meýli- si söýyänler, işýakmazlar. Her günde söwes meý- danlarynda näçe bigünä adamyň ölyändigi siziň perwaýyňza-da däl. Hawa, perwaýyňza-da däl! Frontdakylaryň jany demirden, siziňki bolsa toşap- dandyr.

– Han Geldiyewiç, hazır günortan. Bir döwüm çörek iýeli, ýürekselik edineli. Derrew turarys.

– Eger işiňden çykarylyp, fronta ugradylmajak bolsaň, toýuňyzy bes ediň. Ähliňiz turuň! İşe ugраň! Watana kän galla-önüüm gerek. Toýy diňe ýeňiňden soň geçirmeli. Düşündiňizmi, Mody aga! Derrew işe ugraň! Kolhozçylar, siz näme kermi? Eşideňzokmy? Men – Han Geldiyewiç, men aýdýaryn. Hemmäňiz işli-işiňize ugraň!

– Hanmyra-at! – Aýyt aganyň sesi hökümlü çykdy.

Wekil ziňk edip gitdi.

– Oho, başlyk, siz entegem dirimi?

– Hany, ot saçyp durma, gel, geç.

– Hä, özüni şindem başlykdyryň öydýäňmi? Senden döwran geçendir. Indi meni titredip bilmersiň. Indi meniň öňümde, goý, kolhoz başlykla-ry byzbydyklasyn. Öň däsir* sendedi, indi mende. Sen bu ýerde näme iş edýärsiň? Kolhozyň eňñere-sine gatnaşýarsyňmy??

– Akyllyrakmykaň öydüpdirin. Haý, meni öldürmeli, meni.

– Seni öldüreniň kesewisi gögär. Seniň beren güzaplaryň ömür unutmaryn. – Wekil Mody başlyga tarap öwrüldi. – Kolhozda işlemeýän adamlar bu ýerde näme işleyär? Onsoňam men turmalydy-gyny, işe ugramalydygyny arassa türkmen dilinde aýtdym, siz, näme, dile düşünmeýärsiňizmi?

Mody aga, elbetde, düşünýärdi. Ýöne ol näme etjegini, näme diýjegini bilmeýän ýaly töweregine garanjaklady. Nazary allowarradaky Taýmaz gola-ga düşdi, birotala şoňa bakan ylgaşlap gitdi.

– Taýmaz, aý, Taýmaz, dur. Maňa garaş. Meniň saňa möhüm işim bar. Düýn aýtjakdym, ýadymdan çykypdyr.

Mody başlygyň Taýmaz aga aýtmak isleýän zadynyň ýokdugyny, onuň bu sözleri dörän dartgynly ýagdaýdan çykmagyň ýeke-täk çykalgasy hasaplandygyna, bu ýerden haýdan-haý gidip başny gutarmak isländigine oturanlar, şol sanda wekiliň özi-de düşündi.

Goçgar aga ýerinden turdy:

– Hany, adamlar, hemmämiz däsirli wekiliň aýdyşy ýaly, işe ugralyň. Çöregi, nesip bolsa, agşam iýeris. Ýagdaýa görä bolalyň.

Meýdan düşelgedäki ähli kolhozçy goş-golamyny ýygnaşdyryp, işe turdy.

– Eý, birgäd! – diýip, Han Geldiýewiç işe gidip barýan kolhozçylardan gözünü aýyrman sesine bat berdi.

– Aýdyber, inim! – diýip, Berkeli aga meýdan düşelgäniň palçyk sekisiniň ýanyna geldi.

– Iýip-içer ýaly zat getir, çäý getir. Men kolhozçylar bilen bir saçagyň başynda oturyp iýip-içsem bolmaz-a. Atyma-da ot ber. Bede ber, iým ber, iýip-içip soňundan pinek etmesem, men gaty ýadaw.

Han Geldiýewiç alaşasynyň tanapyny tut agajyna daňyp, daşy aklanan iki otagly pessejik meýdan düşelgesiniň öňündäki boýra düşelen palçyk sekide oturdy. Ädigini ýassyk edinip, aýaklaryny uzadyp ýatdy, ýöne uzak ýatyp bilmedi. Onuň ak atyna bir zad-a boldy. Ol jyzzynlap Tejen sary zut gitdi. Zyk ýetdirer ýaly däldi.

– Sakla ony! – diýip, Han Geldiýewiç Berkeli aganyň üstüne gygyrdy. – Nä dursuň? Yet yzyn-dan!

Berkeli aga sesini çykarman Dagarmayna münüp gitdi. Ol öýüne gitdi.

Han Geldiýewiç gjara Çömmekdepäniň de-ninden geçip, raýon merkezine pyýadaja mytdyl-dap gidipdi.

Şol gün Aýyt aga keselledi. Bir hepde ýerinden galman ýatdy. Sekizinji günem işini bitirdi.

Aýyt aganyň kysmatyna oba adamlary düşün-yärdi, ýöne bu hakda bir kişi hem ýagşydan-ýamandan hiç zat diýmedi.

Mälikguly gölegçilere goşulyp, gonamçylyga gidip geldi.

Orak möwsümi

1943-nji ýylyň alabahary ýagyş-ýagmyrly boldy: tebigat ygal eçilmek eçildi. Yöne, adatça, maýyň ahyrynda kesilýän Tejen derýasynyň suwy ap-reliň ikinji ongönlüğinde kesildi. Köp ak ekinler suwsuzlykdan gurady. Bugdaýdyr arpa-da suwdan ganyp bilmedi. Şonuň üçinem hasyl öňki ýyllarda-kydan gornetin az boldy.

Bu ýylyň hasylyndan Mälikgulynyn tamasy uludy. Garawekiliň jaryna düme ekilen bir peýkal* ýerde bugdaýdyr künjüden özlerine zähmet günü hökmünde lomaýja paý ýeter öydüpdi. Onuň üste-sine sekiz sotuk melleklerinden hem bir batman* bugdaý çykar tamasy bardy. Çykmady. Ýarym çal-ça boldy, çyksa ýarym batman çykar. Kolhoz hem zähmet güne berýän ýarmasyny ep-esli azaltdy.

Her öýüň berekediniň bir adamyň başında bol-ýandygy barada Mälikguly oň birnäçe gezek eşi-dipdi. Ol bu pikiriň hakykatdygyna, öz öýleriniň berekediniň kakasynyň barlygyndadygyna magat düşündi. Tebigatyň bu gysyklygyny, guraklygyny hem kakasynyň öýden alysdalygyna ýordy.

Raýon wekili Han Geldiyewiç welin, bu ýy-lyň hasylynyň geçen ýylyň hasylyndan gornetin azlygyny kolhoz başlygynyň işi kadaly gurap bilmänliginden, kolhozçylary bol hasly ösdürüp ýe-

tişdirmäge ýeterlik güýç mobilizlemänliginden, onuň guramaçylyk ukybynyň aşa pesliginden, obada şindem bay-kulak galyndylarynyň, yrga pikirli mugthorlaryň barlygyndan gördü. Bu barada kolhoz kontorasında geçen ýygnakda raýispolkomyň başlygy Begenç Parçamow bilen gelen Han Geldiyewiç aýtmak aýtdy. E-eý, ol gara çyny bilen gürleyärdi. Özem hakyt ynandyryp barýardy. Ýakyndan gowy tanaýan-da bolsa, raýispolkomyň başlygy Han Geldiyewiçin çykyşyndan soň, Mody başlyga gyáa-gyáa garaberdi. Käýäsi gelip dur onuň.

Raýondan gelen wekiller her gezek Mody başlygyňkyda myhman bolup, ýazylyp-ýaýrap iýip-içip soň gidýärdiler. Bu gezek welin şol kadaný bozdular.

Bugdaýly atyzlara aýlandylar. Begenç Parçamowyň sözi gysga boldy:

– Hasyl ýetişipdir. Wagtynda ýygmalý. Ýekeje däne-de zaýa bolmaly däl, Mody. Düşnüklimi? Düşnüklimi diýýarin men?!

– Düşündim.

– Hanmyrat, seniňem bir aýagyň şu ýerde bolsun.

– Düşündim, başlyk, düşündim. Lepbeý.

Begenç Parçamowyň aty uly ýola tarap gönükdü.

Ýygnakdan çykan kolhozçylar göni orak orma-
ga ugradylar.

* * *

«Narly ýer» diýilýän atyz.

Bu kolhozyň dördünji brigadasynyň atyzy. Ol obanyň gündogarynda Garawekiliň jarynyň gapda-

lynda, meýdan düşelgäniň hem gündogarynda ýerleşýär. Atyzyň daşy durşuna ýylgynlyk, akbaşlyk, hyşalyk.

Töwerekde gara-çyra ýok. Dym-dyrslyk.

Dym-dyrslykda, çolalykda gorky bar.

Brigadanyň ýigrimiden gowrak kolhozçysynyň galabasy gelin-gyz. Olar ýeke bolmaga gorkýarlar. Biri-birine gysmyljyraşyp orak orýarlar. Biri-birine habar gatyp gülüşýärler. Olaryň bolşy ýap-ýaňja bolan ýygnak eýýäm ýatlaryndan çykan ýalydy.

Atyzyň bir gyrasyndan girilende, obanyň gyzlarynyň içinde iň gözeli hasaplanýan (Aslynda olaryň güzel däli ýog-a!) Zybagül Ogulbäbek ejä ýüzlendi:

– Ogulbäbek gelneje, Mälikguly bilen Owa-
dan Käkilik ikimiziň aramyzdan oraga giräýsin-dä.
Şonda biz bir täheki* bolýarys.

– Siziň diýeniňiz bolsun, hoşmanzar* gyzlar –
diýip, Ogulbäbek eje gyzlary goldady.

Indi üç gün bări orak ormak gidýärdi. Aladaň-
dandan tä garaňky mazaly gatlyşýanca orak orul-
ýardy.

Her kim bir iş edýärdi.

Kolhozçylaryň bir topary orak orýardy, bir to-
parы desse bogýardy, başga bir topary orlan bug-
daylaryň başlaryny ýygnap, döwege çekýärdi. Üç
düye, iki at, on dört eşek bilen üç ýerde döwek dö-
wülýärdi. Döwekçiler kileň ýaş oglanlardy.

Toýly löküň kerwenbaşylygynda Taýmaz aga
bilen Akmyrat takyr arabaly, baş düýeli her gün ra-
ýonyň galla kabul ediş edarasyna galla daşayardы-
lar.

Altynjy klasda okaýan Şaguly dagy orlan bugdayá başlaryny tagarlara*, çuwallara salyp, majarda* döwege çekýärdiler. Ikinji, üçünji klaslaryň oglanlary harmanda işleyärdiler. Mälikguly dagy-nyň klasynyň oglanlary bolsa orak orýardylar.

Aşyr bilen Weli ýygıgnaga gitmändi, olar başla-ryny galdyrman işleyärdiler. Mälikguly olar bilen bile işleyärdi. Zybagülüň haýyışyndan soň ol gal-maly boldy.

Käkilik dogumly işleyärdi, bilini ýazman işle-yärdi. Bugdayá sünbülleri onuň aňňalynyň agzyna düşende, birsyhly owsun atyp gidýärdi. Käkilik gysymyna sygan sünbülleri çugdamlap ýiti aňňa-lyny aýlaýardy, şatyrdadyp orup, olary desseleriň üstüne atýardy. Onuň işleýşine seretseň, iş şeýle aňsatlyk bilen bitýän ýalydy. Onuň alyp barýan tabasy gapdaldakylaryndan ýedi-sekiz ädim öň-dedi.

– A nerme-näzik gyz, işeňňir gyz, öň orak ormanyňdan soň bilýänem dälsiň. Ýatladaýyn: aram-aram biliňi ýazmaly – diýip, Zybagül haýdap işleyän Käkilige seredip, jykyr-jykyr güldi.

– Akylly maslahaty şu akylly gyzdan eşitdim, meniň bilmeýän zatlarymy şu akylly gyz bilýär.

– Eý, Hudaý jan, öň on ýedi sotuk ýeriň oragy-ny zordan orýardyk. Bu gün ýygınak edibem zäh-met gününü on ýedi sotukden ýigrimi ikä ýetiräýdi-ler – diýip, Zybagül biraz wagtdan soň ýene Käki-lige habar gatdy.

– Öleris-ýiteris, normamyzy dolarys, gyz – diýip, Käkilik aňňalyna bat berdi.

– «Normany dolarys» diýmek dilde aňsat.

– Bir aňsat zadam bolsun-a, gyz. Azajyk gaýrat et, ynhajykga, agam jan geler, onsoň ol seniň eliňi sowuk suwa urdurma.

– «Agam», «agam» diýip bu gyz-a meniň çamalagymy çasyrjak. Şo jyrrytdy haýran gözüne allanäme bolup görünýändir-dä seniň.

– Wah, agam jan gelensoňam bir aýtsadyň şu sözleriň!

– Aýdaryn, näçejiginem aýdaryn.

– Agam gelensoň «Suhanberdim», «Suhanberdi janym» diýip, mumly ýüplük ýaljak bolarsyň häli.

– Tapdyň mumly ýüplük boljak gyzy – diýip, Zybagül Käkiliňiň sözünü ýaňsa aldy.

Käkilik muňa o diýen intipisem etmedi, ol bir gujak bugdaýy desseläp, Mälíkgulynyn alkymyna dykylyp geldi.

– Aý, oglan, aýtsana, agam urşa gidip barýarka sen oňa näme habar aýdyp begendirdiň-ä? Şonda soramda aýtmandyň. Indi aýdaý-da!

– Näme soráyaň, gyz? – diýip, soragy anyk eşidenum bolsa, Zybagül mönsüräp, gzyzkylanan boldy.

– Wiý, ýogsa-da, Zyba, senem bardyň-a Suhanberdi agam dagy fronta gidende...

– Goý, gyz, men ýokduryn.

– Ýadyňdamy, men seniň ýanyňda Mälíkguludan soradym-a.

– Nämäni?

– Ony Mälíkguludan sora.

– Näme üçin?

– Bilmek üçin.

- Bilip näme edeýin men?
- Mälíkguly arabanyň yzyndan ylgap ýetdi-de, agam jana nämedir bir zat aýtdy. Agam hem begenjine arabadan böküp düşdi-de, Mälíkgulyny şapba gujaklady. Entek şu ömrüme men doganymyň şeýdip begenenini bir gezegem görmändim.
- Sen Suhanberdiniň begenmegine garşymy?
- Janymy ýakmasana, Zyba.
- Gaýtam sen meniň janymy ýakyarsyň.
- Nädip?
- Men näbileýin nädipdigini.
- Bilmeseň aýtmazdyň.
- Sen işlemäge geldiňmi ýa mundan ýetmiş dört gün öň bolan wakanyň anygyna ýetmäge?
- Sen näme, Suhanberdiniň giden gününü sanap ýörmüň?
- Sanap başyma ýapaýynmy? Suhanberdide-nem bir ýigit bolarmy?
- Bolar! – Käkilik biraz gaharlanyp pert jogap berdi. Onuň galpyldaýandygyny gören Zybagül biraz ýumşady.
- Dogan dogan üçin gowy.
- Suhanberdi saňa näme ýamanlyk etdi?
- Ol ulumsy. Men ony halamok.
- Ine, şu sözüň üçin, nesip bolsa, agama seni alyp berjek. Goý, ol şu sözleriň üçin gözünde ot ýaksyn.
- Barmaryn.
- Ony biz senjagaşdan sorap durmaýarys.
- Zybagül sesini çykarmady. Orak ormaga başlady. Käkiligem sowalyna jogap aljak bolup dur-

mady. Olam işe başlady. Yöne ýene uzak işlemän, Mälikgula ýüzlendi:

– Aýdaý-da, oglan.

Mälikguly syrly ýylgyrdy:

– Menden hiç zat soramaň!..

Aýtmasaňyz, aýtmaň, men ony, barybir, bilerin. Men Suhanberdä hat ýazaryn, soraryn.

Birden ýakyndan at toýnaklarynyň ýer sars-dyrýan dükürdisi eşidildi. Sesiň yzysüre-de Mody başlyk atyny daýradyp geçip gitdi. Yüzünde adam peşweri ýok. Bir ýowuz iş etjege meňzeýär. Hakyt şeýle-de boldy.

Başlyk ogly Nurynyň orak orýan ýerine bardy. Onuň ýanynda Durdymyrat, Gurbandurdy, Bäsim, Nurberdi dagy bardy.

Başlygyň gelenini Nurudan özgesi duýdy. Oňa soragly seretdiler. Nury bolsa haýdap maňħalyny* işledýärdi.

Mody başlyk eglip işläp duran oglunyň ýagyrynsyna gamçy calmaga durdy.

– Way! – diýip, Nury duýdansyz urga çydaman çirkin gygyrdy.

– Näme üçin işläňok, nanýagy? Näme üçin işläňok?

– Kaka, men işläp durun-a?!

– İşläňok sen, nanýagy, düşünüklimi, işläňok sen. Näme meniň gözüm ýokmy? Kimiň işleýänini, kimiň işlemeýänini görmän durunmy men? Özüň-ä bir işläňok, işlejeklerem gepe güýmeyärsiň – diýip, başlyk ýene oglunu saýgylamaga başlady.

– Kaka jan, indi urma? İşlejek men. İşlejek! Kaka jan, indi urma. Ýalbarýaryn, kaka!

– Normaňy dolmasaň, beýleki nanýagylar bilen daňdانا çenli işlärsiň – diýip, Mody başlyk sene bat berdi.

– İslärin, kaka. Normamy hökman dolaryn.

– Indi näme dursuň? İşle, nanýagy!

Bu ahwalaty görüp haýýaty göcen kolhozçylar ukudan oýanan dek tisgindiler, hasyrdaşyp işe giriþdiler.

Käkilik welin jalka aşak oturdy, içinden zarladы, soňam sojap-sojap aglady: «Nury görgülijigiň urulmagyna men sebäp boldum. Edenim bar bol-a! Wah, o görgüliniň arkasy persala bolandyr. Nädip çydaýarka ol?! Başlyk ýerçeken öz ogluna nädip dözdükä? Hay, ellerine bismil çyksyn hernä».

– Bes et, gyz, naçarlygyň! İşle, ýogsam, başlyk ýene baryp, ikimiz üçin oglunu urar.

Käkilik ýerinden tarsa turup, orak ormaga başlady.

Mälikguly orak orup barşyna mahal-mahal Nura seredýärdi, oňa nebsi-jany agyrýardı.

Mody başlygyň oglunu rehimsizlik bilen gamçylaması Mälikgulynyň uzak wagtlap göz öňünden aýrylmady. Ol işden soň öýlerine barýarka, Nura göwünlik berdi. Nury bolsa onuň asla garaşmadyk sözünü aýtdy.

– Kakam uranda sähelcejigem agyrmadı.

– O nähili agyrmadı?! Gamçynyň degen ýeri besse-besse yz bolup durandyr-a.

– Hiç hili yz ýok.

– O nähili ýok?

– Ýok-da. Görjekmi?

– Görjek.

Nury egninden sargylt çyzykly köýnegini çykaryp, Mälikgula arkasyny görkezdi. Dogrudanam, Nurynyň arkasynda besse-besse bolup duran gamçynyň yzy ýokdy.

– Näme, kakaň owsun okap urdumy?

– Şonam bileňokmy? Diňe ýüregiňe dökülüyän yzlar endamyňda galýar. Galan yzlar ýitip gidýär. Kakam janyň gamçysynyň yzasy ýüregime dökülmeli. Ol dözmän urýar-a. Ol işle diýip urýar-a. Onsoň, heý, onuňam bir yzy galarmy? O gamçy ýagyaly ahyryny. Men muny kakamdan eşitdim. Dogry eken şol.

Mälikguly Nuryny mähir bilen gujaklady:

– Dogan, sen juda gowy oglan.

– Senem gowy oglan.

– Ýok, sen has gowy oglan.

– Ýok, sen has gowy oglan.

Iki klasdaş hezil edip gülüşdi.

Olary näme ýakynlaşdyrýar?!

Käkilik – tokgaja, tosunja, titije gyz. Herketleri biçak ýakymly. Pökgüje dodagy biraz aşak sallanyp dur. Şeýle bolansoň akja dişleri görnüp, onuň gözelligine üýtgeşik owsun berýär. Ullakan ala gözlerinde çalaja gussa bar, ol ýylgyran wagtam gussaly görünýär. Bu gussalylyk, oňa aşa agraslyk, salykatlylyk, mähribanlyk çayýar. Iki örüm saçlary bolsa topugyna ýetýär. Öňe atylan saçlaryna mahal-mahal düzediş bermek Käkilige endik bolup gidipdir. Hätzir-ä ol şamar saçlaryny başyna orap, kelaýy ýaglyk bilen berk daňypdyr. Egnindäki jümjüme gülli gyzyl alaça-sy oňa, onuň bugdaýreňk yüzüne ýaraşýar. Onuň ezýaka salan nagşy-da bu obanyň ýeke gyznda-da, aýalynda-da ýok. Ol keşdäni Aşgabatda bir ökde tикинci ýörite gaýap berenmiş diýip gür-rүň edýärler.

Käkilik Allamyrat pälwanyň ýeke gyzы. Gurp-ly, baý ýeriň gyzы. Ol elini sowuk suwa urman, kölegeden güneyéye çykman ulalan tosun gyz hasaplanýar.

Allamyrat pälwan birmahal raýonyň alyjylar jemgyýetiniň başlygy bolupdy. Raýona gelýän tas ähli haryt diýen ýaly, Allamyrat pälwanyň elindedi. Öýüne her gün haltalap haryt getirerdi. Ol ge-

tirýän harytlarynyň galabasy azyk önumleridi, her hili nogul-nabatdy, süýji-kökedi. Obada Käkiligiň iýen nogul-nabadyny tutuş Kirowyň ilatam iýen däldir diýyärdiler. Gyzlar oňa «süýji gyz» diýip de-gisýärdiler.

Bu gün öň toýhana bolan döwletli öýüň bazarı sowlupdy. Allamyrat pälwanyň aýaly otuz sekizinji ýylда ýogalypdy. Şondan soň ol öýlen-jegem bolmandy. Sebäbi iki ogluny Kakabaý bilen Narmuhammedi öýeripdi. Uruş başlanan ýyly işinden aýryldy. Zordan türmä düşmän sypypdyr diýdiler.

Uruş başlananda Allamyrat pälwany iki ogly bilen bir gün fronta aldylar.

Öýde üç çyrçykly çagasy bilen Narmuhammediň aýaly, Suhanberdi hem Käkilik galdy. Kakabaý bolsa aýalyny kowupdyr, sebäbi çagasy bolmaýaramış. Anygyny bolsa, olaryň özlerinden başga hiç kim bilenokdy.

Allamyrat pälwan hakyky pälwandy. Dag ýaly kişiidi. Ýörände dagy ýer sarsýardy. Ana, şol pälwan kişi urşa gidip, oba dolananlaryň ilkinjisi-di. Ýone ony Kerim aganyň maşynynda getirdiler. Obanyň ýaşulularnyň dördüsü üýşüp, ony zordan maşyndan düşürip içeri saldylar. Görgüliniň sag eli bilen sag aýagy ýokdy. Sag gözem şikeslidi. Şondan goni üç aý geçenden soň, öñem bir oňly ýarawlygy bolmadyk Narmuhammediň mapraç aýaly bir düşnüsiz dert tapyndy-da, iki günem düşekde oňly ýatman, üç çagasyny döküp, ýurdu-ny täzeledi.

Bir ýyl öň nähilidi, indi nähili?!

Öýüň bar keşigini Suhanberdi çekýärdi. Ol «Azatlyk» hem «Gyzyl çarwa» kolhozlarynyň hasapçysydy, Aşgabatda hasap-hesip ugrundan ýörite okap gelipdi. Suhanberdi öýüň keşigini çekip, agasynyň çagalaryny-da, üç ýyl mundan öň ýediýylilik mekdebi tamamlan körpe jigisi Käkiligi-de hiç zada hor-zar etmän ýördi.

Fronta gitmelidigi baradaky çagyryş haty gelende, ol Käkilige hojalygyň ýükünü çekmegiň gaty agyr düşjegine gynanypdy. Kakasynyň haly-na-da gyýylýardy. Agasy Kakabaýyň söweşde gahrymanlarça wepat bolandygy baradaky gara hatam ol kakasyna, asyl hiç kime-de görkezmändi, bu barada hiç kime aýtmandy hem. Ol bu habary hem özi bilen alyp gitdi.

Öýüň ähli keşigi şu wagta çenli rozugär endişesini etmedik, iýse mydama öňünde, iýmese töwereginde bolan tosun Käkilige düşdi duru-berdi.

Ol kakasy, doganlary urşa gidende aglamandy. Dag ýaly kakasy düşege salnyp getirilende dili tutulyp, tas özünden gidipdi. Aglapdy. Aglamak aglapdy. Gelnejesi çagalaryny döküp gidende-de aglapdy. Ýöne ol agylar hiç eken. Ol Suhanberdi gidende özünü halys ýeke duýdy. Ol özünü giňlige saljak boldy. Mert boljak boldy. Ýöne ol Suhanberdini – agasyny nädip ugratjagyny bilmän elew-räpdi.

– Käkilik, saňa agyr düşjegini bilýärin. Ýöne edip biljek căräm ýok. Gaýrat et, uýam, gaýrat et. Nesip bolsa, Narmuhammedem geler. Menem gelerin. Öýümizi önküsü ýaly döwletli, baý ojaga

öwreris – diýip, Suhanberdi özüne zor salyp gürledi.

Şol mahal Käkiligiň gözýaşlary hakyt sil bolup geldi. Ol gözýaşlary saklamaga tosun gyz gaty ejizdi.

– Wah, doganym, agam jan, bar daýanjym sendiň-ä meniň. Sensiz men bu ojagy nädip saklaýyn-a?! – Şol pursat Käkiligiň ýadyna mähriban ejesi düşdi. – Eje jan, men nä günlere düsdüm, men nädeýin-ä?! Meni taşlap gidiberdiň-ä sen. Gelnejemem gitdi, eje jan. Gelnejemem çagalaryny döküp gitdi. Bu ojaga bir zad-a boldy, eje jan. Eje jan, meni ýanyňa al. Meniň ýapasym gelenok. Men bu dertleri çekerden gaty ejiz gelýärin.

– Goý, Käkilik. Saňa bir zat bolsa, kakama kim seretsin? Narmuhammediň üç çagasyna kim seretsin?

– Men näbileýin, doganym?! Men näbileýin?! Başarýan zadym ýog-a meniň.

Käkilik şol günüki ýaly hiç wagt aglamandy. Özüne erk edip bilmänligi sebäpli, ol doganyň-da öýden ugradypdy. «Aglap masgara eder- siň, fronta ugradylýan meýdança barma» diýip, Suhanberdi öýde Käkilik, şeýle hem kakasy, agasynyň çagalary bilen hoşlaşyp gidipdi. Käkilik, barybir, öýde oturyp karar tapmandy, fronta ugradylýan meýdança barypdy. Ol baranda araba ýola düşüpdi. Suhanberdiniň Mälikgulyny gujaklap pyrlanyşyny görüpdi. Doganyny çakdanaşa begendiren habaryň nämedigini ol bilmek isleyärdi. Yöne Mälikguly her gezek soranda-da jogapdan dürli bahanalar bilen gaçýardı.

Diýmek, ol habar Käkiligiň eşitmeli habary bol-maly däl.

Suhanberdi fronta gidensoň, Käkiligiň böwrüne diň salara-da wagty bolmady. Agasynyň alty, bäs, üç ýaşly üç çagasy bilen boldy. Ol öňem bu üç çaga seredýärdi. Indi ol kakasynam iýdirip-içirmelidi. Öň kakasyny Suhanberdi iýdirip-içirýärdi, ähli hajatyny çekýärdi.

Şol gün agşam öye Goçgar aga bilen Mody başlyk geldi. Olar Käkilik bilen açyk gepleşmek üçin gelipdiler.

— Gyzym, sen özüni ýeke duýmagyn. Aç köseneris hem öýtmegin. Obamyz arkaňda dag ýaly bolup durandyr. Biz mahal-mahal gelip durarys, kömek ederis — diýip, Goçgar aga ýuwaşja söze başlady.

Gojanyň ýürekden aýdýan sözleri, howandarlygy Käkiligi ýene ejizlige saldy. Garşysynda oturamlara gözýaşyny görkezmezlige çalyşdy. Yöne naçarlygy rüstem geldi:

— Eje-e, eje jan-eý, biz nähili günlere düsdüğ-ä. Wah, eje, men ýeke galdyn. Men çydap bilemok, eje jan, çydap bilemok.

Iki kethuda Käkilige aýtjak sözünü aýdyp, berjek maslahatyny berip bilmediler.

Mody başlyk, barybir, esasy pikiri aýtdy:

— Agyň agşam agla, ertir irdenem çagalalary Allamyradyn ýanynda goýup, kolhoz işe çyk!

Käkilik başlygyň aýdyşy ýaly etdi: uzak gije aglady. Daňdanam üç jigginsi kakasynyň ýanynda ýatyryp, özi kolhoz işine ugrady.

Agyr-u-ýeňil işi edip görmedik Käkilik näme buýrulsa, bitirmek bilen boldy. Ýap gazmak, pil çekmek, ders daşamak, olary bugdaýly atyzlara dökmek Käkilige gaty ýokuş degdi.

Aglady.

Agysyny ilden ýaşyrmaga çalyşdy. İsläp ýörşüne suw-sil gözýaş dökdi.

Ýadady.

Ol ýadady, biçak ýadady. Islendik ýerde süý-nüp ýatybermäge kaýyldy. Ýone onuň ýatmaga wagty ýokdy.

Ol ýaşamalydy. Agasynyň çagalaryl üçin ýaşa-malydy.

Ol kakasy üçin ýaşamalydy.

Obada «Gatyny görmedik gyz», «Süýji gyz», «Tosun gyz» diýip alan atlaryny indi tersine öwürmeli. Goý, «Käkilik asyl ejizlejek gyz däl. Käkilik dogumly, edermen gyz» diýsinler. Käkilik şu pikiri edibem aglaýardy. Göräýmäge, oňa ýeke-täk güýç berýän zat agy ýalydy. Aglanoň biraz köşesýärdi. Öz-özi bilen gürleşýärdi. Özüne ejizlemeli däldigini öwran-öwran sargyt edýärdi. «Ömürlük zat ýok, bu agyr günler geçer. Agalarym geler. Şonda ýüküm ýeňlär. Şoňa çenli çyda-maly. Başga hiç hili ýol ýok. Şu güne çenli agyr iş etmän wagtyň tosunlykda geçirip bildiň. Indi bolsa şol işlemedik günleriň öwezini dolmaly. Sen işlemeli, diňe işlemeli. Kakamy hem çagajykla-ry eklemeli. Hawa, eklemeli. Her gün diňe birem däl, iki zähmet gününü gazanmaly. İsläp ölen ýok, aç ölen welin bar. Ač Ölmezlik üçin işlemeli! Ýaz-ly ýatak «Adam açlykdan däl-de, aç ölerin diýen

gorkudan, alňasamakdan ölyär» diýyärmış. Belki, şu dogrudyr. Men alňasamaýyn, çydamly boláýyn. Ýadadym diýmek saňa bolmaýar, Käkilik. Sen dogumly, sen gaýratly bolmaly» diýip, ol şu pikirleri zol-zol gaýtalaýardy, öz-özi bilen sözleşýärdi, özüne pent berýärdi. Hut şu pendinde durmak üçinem her näçe ýadanam bolsa, oňa döz gelmäge, ýadandygy hakda oýlanmazlyga çalyşýardy.

Ol haýdap işleýärdi. Özge kolhozçylar arakesmä çykanda-da Käkilik atyzdan gaýtmaýardy. Zybagülüň sözi bilen işini goýmazdy, onsoň aýallar oňa käýinmäge başlaýardy. «Hä, sen hiç zat iýip-içmän aç ýykylyp galarsyň, ölersiň. Soň öýündäki çagajyklara, kakaňa kim seretsin, şolara haýpyň gelsin, gyz. Gel, bir agyz tötek iý. Soň işläber» diýip käýinen bolardylar. Köplenç, oňa Ogulbäbek eje ýa Aýnabat eje töwella ederdi. Her gezegem Käkilik şol bir sözlerini gaýtalarydy:

«Siz meni azar edinmäň. Özüniz naharlanyberiň. Meniň hiç zat işdäm ýok. Ertir irden gowuja naharlandym men» diýip, edip oturan işini togtatman jogap bererdi.

Ogulbäbek eje bu jogaby eşideni bilen oňaýmazdy:

«Seniň nähili işdäň ýoguny, seniň ertir nädip «gowuja» naharlanandygyň gowy bilýärin men. Utanaňokmy, meni gygyrdyp durmaga. Gel derrew diýyän men saňa, gel!».

Käkilik ysgyn-deramatsyz halda ýöräp ugrar, gözünüň alnynda kindiwanja uçgunjyklar gaýmala-

şar, asyl ýer hem käte pyrlanyp aýlanyp ugrar. En-tireklär, käte bolsa ýykylar.

Zybagül gelip, derrew oňa tekge berer.

«Bir zada büdräýdim-dä, gyz – diýip, ol aýbyny ýaşyrmagá çalşar, özüne zor salyp ýylgyrar. – Sen nähili owadanja gyz. Seni hökman agam jana alyp bererin. Durşuň bilen owadanlyga, mähre ýugrulan sen. Gözleriň ýürege köz basylan ýaly täsir edýär. Sen dek owadan gyz hiç ýerde ýokdur».

Günortan çáý içmäge oturarlar, her kim ýany bilen getiren tötekli düwünçegini öňüne alar.

Zybagüle öýünden berlip goýberilýän tötek köp däldir welin, ol her gün bir kesemen ciòregindenem galdyryp, Käkiligiň düwünçegine goýar:

«Jora jan, men-ä iýjegimdenem köpräk getirip-dirin. Sen şunam çáya batyryp iýäý».

«Özüň iýäýmeli ekeniň-dä, gyz».

«Ejem janyň eli bereketli. Ol maňa mydama iý-jegimden köp berip goýberýär».

Käkilik Zybagülüň bu sözünde zerre ýalan bardyr öýdenok, açık göwünden kabul edýär. Ol tötegi eline alyp, esli durýar-da, «Men muny öye alyp gideýin. Kakam jana bereýin. Ol erkek kişi. Ol köp iýmeli. Men iýmesemem oňaryn. Getirenjäm bilen ýürekselik edindim-ä men» diýip, ysgynszı sözleş-yärdi. Onuň günortanlyk diýip getiren tötegem köp däldir welin, şonuňam ýarysyny öýüne äkitmek bilen bolýar. Ol getiren tötegine «nätsemkäm?» diýyän ýaly esli salym seredip durýar. Taýly gezek ýuwdunýar. Her näçe iýesi gelýänem bolsa, ol öz işdäsiní ýeňmegi başarıyঃ bir döwüm çöregi yhlas

bilen ýaglygyna dolaýar. «Baran dessime kakama bererin», «Baran dessime çagalara bererin» diýip pyşyndaýar.

Mälikguly mydama Käkilik bilen Zybagüli göz astyndan synlaýar. Synladygyça olara buýsanýar.

Käkilik gönümel, sada, özem juda sada, ýüre-gindäki dilinde. Ol durmuşda oňly zat görmändir, diňe bolçulykda erkana ýaşapdyr. Näme aýtsa, cny bilen aýdýar, onsoň ilem şeýledir öýdýär. Ol Zybagülüň tötegi öz agzyndan kesip berýändigine düşünenok. Hakykatdanam, Zybagül dokdur, iýesi gelýän däldir öýdýär, oňa gözügidijilik bilen seredýär. Ol Zybagüli o diýen halabam baranok. Näme üçin halasyn? Käkiligiň çynar ýaly agasyna onuň göwni ýetenog-a. «Heý, Suhanberdi ýalam bir gowy ýigit bolarmy. «Deňsinmedik dul galar». Zybagülem şu deňsinmän ýörshi bilen ärsiz galar» diýip, ol pikir edýärdi.

Suhanberdi uruşdan gelensoň, agasyna Zybagüli alyp berjekdigi Käkiligiň gara cnydy. Onuň özüne gelneje boljakdygy ýadyna düşende, dymaýýardy, ýogsam, oňa aýdaýjak şerebelije sözlerem ýok däldi.

Obada Käkiligiň Geldi mys-mysyň oglý Atamyrat bilen gowy görüşyändigi barada myş-myş ýaýrapdy.

Zybagül Käkilik ýaly däldi: gaty akylliydy. İçki syryny hiç bir jorasyna açmaýardı. Oňa hyrydar ýigit köpdi.

Zybagülüň bolşy Mälikgula gaty syrly görünýärdi. «Gözel» diýip onuň atlandyrýan gyzy ýokdur, ol Zybagülüň özüdir öýdüpdi. Ýone beýle

däl eken. Gözel atly gyz bar eken. Ol Çapaýew kolhozyndan eken. Ol Ýazly ýatagyň Çapaýewe durmuşa çykaran uly gyzy Güljahanyň baldyzy eken. Ol uruşdan öň-ä hasam köp gelýän eken. Ony Käkilik gaty gowy tanaýan eken. Ol Käkilik bilen Zybagüllere-de üç-dört gezek barypdyr. Gözel her gezek gelende hökman Zybagül bilen duşuşypdyr. Onuň bilen uzak-uzak sözleşipdirler. Soňam bileje Käkiliklere gaýdypdyrlar. Suhanberdi hem Zybagül bilen Gözel öýlerine gelende galakyjaklaberýän eken, gyssagly bir ýere gitmellem bolsa, hiç ýere gitmeýän eken. Oýkanjyrap oturyberýän eken.

Suhanberdiniň ursa gitmelidigi belli bolan-soň, çapaýewli aýal doganynyň baldyzy Gözel hem gelipdi. Ol gelnejesi bilen Suhanberdini kolhoz kontorasynyň ýanynda fronta ugratmaga-da bardy. Gelnejesi bilen deň gözýaş hem döküpdi.

Käkilik Gözeliň gülküsini halamaýandygyny, Suhanberdi bir zat aýtsa, onuň jykyr-jykyr edip gülüyändigini Mälikgula janygyp gürrüň berdi. Ol Suhanberdiniň Gözele däl-de, Zybagüle öýlenmegini isleýändigini ýasyrjagam bolmaýardı. «Gözel Zybagülüň basyp giden aýak yzyça-da ýok» diýip, Käkilik göni aýdypdy.

Käkiliň şol sözünden soň Zybagülüň aldamaýandygyna, cynyny aýdýandygyna, jorasy Gözel üçin şeýle yhlaslydygyna düşündi.

Mälikguly Zybagülüň Käkilige biçak nebsiniň agyrýandygyny, oňa uly ýagsylyk etmek isleýändigini, ýöne elinden gelýän zadyň ýokdugyna, çäresizligine örtenýändigini açık duýýardı.

Iki gyzyň gatnaşyklary Mälikguly üçin üýtgesik bir eser okan deýin täsirlidi. Käte Zybagül işini goýup, haýdap işleýän Käkilige uzak wagt sere-dip durýardy-da, aglaýardy. Zybagüli synladygyça, onuň dünýäsine aralaşdygyça Mälikgulynyň bu gyza hormaty artýardy.

Käkilik bolsa perişde çaga deýin pækdi. Her bir işde onuň gara çynydy. Ol käte işden başyny gal-dyrman aýdyma hiňlenerdi. Özem onuň sesi belli aýdymçy Annagül Annagulyýewanyň sesi deýin ýakymlydy, diňledigiňče diňläsiň gelýärdi. Käkilik Magrupynyň «Ýusup–Ahmet» dessanyndan aýdardy. Özem mydama şol bir aýdymy aýdýardy:

Näzeninler, ýörüň begim alnyna,
Sowga alyň, gyzlar, agam geledir!
At çapyşyp Horezminiň ýurduna,
Sowga alyň, gyzlar, agam geledir!

Hemra edip ençe ýagşy beglerin,
Kaddy şemşat, husny täze begleriň.
Şikär eyläp murguzarly kölleriň,
Sowga alyň, gyzlar, agam geledir!

Meniň agam ýigitleriň agasy,
Oňa etdi Şahymerdan dogasy.
Jilwe berip, görünedir garasy,
Sowga alyň, gyzlar, agam geledir!

Abadan diýer, perizatlar ýoldaşym,
Gijeler hemdemim, gündiz syrdaşym.
Geldi Ýusup–Ahmet – iki gardaşym,
Sowga alyň, gyzlar, agam geledir!

Mälikguly «Ýusup–Ahmet» dessanyndaky bu aýdymy ýatdan bilýärdi, ýöne bu aýdymy Käkilik

aýdanda, aýdym täze owsun alýardy. Mälikguly bu aýdymy her gezek diňlände heziller edýärdi.

Käkilik bu aýdymy agşamara aýdýardy. Onuň sebäbi düşnüklidi: agşamara raýon merkezinden Taýmaz aga bilen Akmyrat takyr gelýärdi. Oba gaýdýanlar şolaryň ulagyna münüp gelýärdiler. Agşamara – raýon merkezinden oba gelinýän wagtdy.

İşde-de, işden soň öye gaýdylanda-da Mälikguly beýleki gyz-gelinleriň içinden Käkilik bilen Zybagülü synlaýardy.

Käkilik sülpüldäp çala ýöreýärdi. Sähel ýel bolsa ýykyljak-ýykyljakdy. Zybagül Käkilik bilen deň işlänem bolsa ýadamadyk ýalytdyr, sarç keýik deý keýerjekläp barýandyr. Ýogsam, Käkiligiň kätmenini hem özi göterýändir.

Gyzlary dünýäniň gözelligi hasaplaýarlar. Zybagülü dünýäniň gözellik nusgasy edip, äleme görkezseň, ähli görenler: «Aperin!» diýerler, haýran galarlar. Görüň-ä onuň çit köýnegini. Ol köýnek şeýle üýtgeşigem däldir. Zybagülüň egninde bolandygy bilen gaty üýtgeşik mata, eşige meňzeýär.

Zybagül diňe gözellik däl, ol gujur-gaýrat, çydamlylyk, sabyrlylyk, gaýduwsyzlyk nusgasy. Ol nähili gujur-gaýratly, nähili çydamly. Asyl ýadana, ýadajaga meňzänog-a ol.

Ýok, Zybagüle taý ýokdur. Beýle owadan gyzy Suhanberdi näme üçin görmedikä? Gözel onuň gözünü gapan bolmaly. Gözel Zybagülüň basyp giden yzyna-da degenok ahyryny. Bu zatlary Suhanberdä nädip düşündirip bolarka? Hökman düşündirmeli.

Goý, Suhanberdi bagtly bolsun!

Goý, Zybagül bagtly bolsun!

Bu Mälikgulynyň gelen soňky netijesidi.

Süýji nirede bolsa-da, soňy ajydyr

Kolhoz gallasyndan ýeke goşawuç hem almak gadagandy,

Işden soň gaýdylanda ýanyна bugdaý alan bo-laýmasyn diýen şübhe bilen edil erkek kişileri bar-laýylary deýin käte gyz-gelinleri hem barlaýardylar.

Iki gün barlag bolmady.

Üçünji gün agşamara Käkilik bir gozgalaň tap-dy. Onuň näme üçin howsala düşyändigi basym belli boldy. Asyl etmek islän işini Mälikguludan ýaşyrjagam bolup durmady: ol çugutdyryp oturyp, günortanlygyny salyp getiren akja çit ýaglygyna aýasynda owup, arassalan ýarym kile çemesindäki bugdaýy saldy, soňam berk çigdi.

Mälikguly Käkilikden beýle herekete garaş-mandy. Bu ogurlyk ahyryn! Ogurlyk hiç kime-de gelişýän zat däl welin, Käkilik ýaly owadan gyza asla-da gelşenok.

Mälikguly içki pikirini ýaşyrmady:

- Edýäniňiz näme?! Beýtmek bolmaýar ahyryn!
- Bolýan zadam barmy? – diýip, Käkilik gyňraldy.
- Beýtmäň, masgara bolarsyňz.
- Garlawajyň çagalary ýaly agyzlaryny açyşyp garaşýan jigijiklerime bulamak bişirip berer ýaly bir iki goşawuç dänäni äkidäýjek bolýaryn. Onuň

bilen kolhoz gedaý galma. Kolhoz biziň özümi-ziňki dälmi näme?

– Munyňyz bolanok, hiç bolanok.

– Wah, Mälikguly jan, seniň ap-ak, pæk ýüregiň bar. Şonuň üçinem men seni gaty gowy görýärin. Sen meniň bu düwünçegimi göreňok. Ine, şeýdip, men bu düwünçegi goltugyma gysdyraryl welin, hiç kimem görmez. Soňky günler barlaýan adam ýog-a. Onsoňam gözüme öýdäki garaşýanlardan başga adam görnenok meniň.

Şunuň bilen gürrüň gutardy. İşden gaýdylanda Mälikgulynyň howatyrlanmasy esasly bolup çykdy: öýlerine barýan kolhozçylaryň öňünde Mody başlyk bilen raýon wekili Han Geldiýewiç durdy.

Han Geldiýewiç şeýle barlaglardan çäksiz uly lezzet alýan bolmaly. Onuň süňni gaty ýeňil gopýardy, ýiti bürgüt nazaryny çalt oýnakladýardy. Özem süňni ýok ýaly bolup iki ýana towusjak bolýardy, ýöne haýsy tarapa, kimiň üstüne towusjagyny bilmän, duran ýerinde ýeňiljek tozan turuzýardy.

Mody başlyk Käkiligiň goltugyndaky düwünçegi görse-de, görmedikden boldy. Han Geldiýewiçiň welin aty çykana döndi:

– Oho, oho, o gyzyň goltugynda bir zat bar-la. Ol däne bolmaly. Saklan, gyz! – Han Geldiýewiç deňinden geçip giden Käkiligiň yzyndan ylgady. Goltugyndaky düwünçegi gazap bilen çekip aldy.

– Bu ýerçekeniň bolşy nähili? – diýip, Käkililik ör-gökden gelip, düwünçegini yzyna almakçy boldy.

– Bu näme, bu näme? – Han Geldiyewiç gykylyklap kolhozçylaryň ünsüni çekmäge çalyşdy.
– Däne bu! Däne! Ogurlyk bu!

– O nämäniň ogurlygy? Mundanam bir ogurlyk bolarmy? – Käkilik şindem özüne abanan howpuň niçiksi hatarlydygyny duýanokdy.

Han Geldiyewiç düwünçegi hasyr-husur çözdi. Ondaky ýarym kile çemesi dänäni töweregindäki aýal-gyzlara dabara bilen görkezdi:

– Ogurlyk! Ogurlyk! Bu gyzy atmaly! Görene göz edip atmaly! Goy, adamlar ogurlyk etseler, nähili güne düşjekdigini bilsinler!

– Nämä samraýarsyň sen, ýerçeken?!

– O düwünçek meniňki! – diýip, Zybagül Käkiligiň öňüne geçdi.

– Aýryl, gyz! O nädip düwünçek seňki bolýarmış? Şol-a meniňki! Meni gorajak bolma, gyz – diýip, Käkilik Zybagülü gahar bilen itdi.

– «Düwünçegimi göterip ber» diýip, häli saňa berdim-ä.

– Adyňy, familiýaň aýt! – diýip, Han Geldiyewiç ýylgyrjaklady.

– Käkilik men, Käkilik. Allamyrat pälwanyň gyzy men!

Käkiligiň adyny howul-hara kagyza bellän Han Geldiyewiç başlygyň alkymyna dykylyp bardy:

– Hä, ýoldaş başlyk, bu näme boldugy?! Sen kolhoz emlägini şeýdip alan-aldy, eňñere edýärsiňmi? Belki, seniň özüň çuwallap-çuwallap öýüne çekýänsiň? Ýurtda aldym-berdimli söweş gidýär. Uruş! Uruş! Illkinji nobatda, frontdakylary azyk bilen, galla bilen üpjün etmeli. Siz-ä bu cola ýerde

cepbe-cepbe çeýnäp, symışlap ýatmaly, toý yzyna toý toýlamaly, frontdakylaram açlykdan horlanma-ly. Hany siziň ynsabyňyz? Sizde jinnek ýalagam ynsap ýok. Ynsap ýok!

Raýon wekili uzak gykylyklady: türkmende hiç wagtam ogurlygyň bolmandygyny, ogurlyk etme-giň dünýäde iň gabahat işdigini, eger her kolhozçy kolhoz emlägine el ursa, onda ýurduň baýlygynyň towsa göteriljekdigini, tozjakdygyny, gallany köp öndürip, Watanyň kuwwatyna kuwwat goşmagyň zerurdygyny, kolhozyň öndürýän önüminiň ähli-siniň – ýarym dänäniň hem galdyrylman döwlete tabşyrylmalydygyny ýanjap-ýanjap aýtdy. Soňam daneli ýaglygy alyp galdy.

Bu garaşylmadık waka kolhozçylary gagşatdy. Käkilige kim nebsagyryjylyk bilen seretdi, kimem ýigrenç bilen.

– Wah, meni öldürmeli, meni – diýip, Zybagül örtenmek örtendi. – Ýanyňda bolubam, gapdalyň-da ýöräbem düwünçegiňe pisint bermändirin-dä. Gözüm gapylypdyr meniň, gözüm. Masgara bolduk, masgara.

– Iki goşawuç däne bilen döwlete hiç zat bolmaz. – Käkilik öykeli aýtdy. – O ýerçekeniň heşelle kakaýsyny!

Ol Han Geldiýewiçiň bolşuny juda ýokuş gördü, namys etdi. Ýöräp barşyna sojap-sojap, hünübırýan aglady. Aýallar ony köşeşdirmek üçin töwella etdiler. «Bela-beteriň sowuldygy bolsun – diýişdiler. – Mody aga o ýerçekeni üm-süm eder».

– Başlygy diňlejek adama meňzänok ol.

Şol günün̄ ertesi işe gelende Käkiligiň gözleri gyzaryp, gabaklary ýellenip durdy. Megerem, ol uzak gije uklaman aglan bolmaly.

Käkilik uzynly gün sesini çykarmen işledi. Hiç kim bilen gürleşmedem. Ýöne giç öylän işini goýup, aşak çökdi-de, sojap-sojap aglady. Bugdaýlygyň içinde Käkilik görnenokdy, ýöne zaryn agyssy welin, ýüregiň dilim-dilim edip barýardy.

Mälíkguly ony köşesdirmek isledi, ýanyna bardy:

– Size aglamak gelşenok. Siz ýaly ulugyzam, heý, aglarmy?

– Wah, dogan jan, men aglaman kim aglasyn? Meniň düşen günümi it görse gözü agyrar, ýok, diňe agyrmaz, kör bolar, sokur bolar. Meni Hudaý tutdy, Hudaý!

Käkilige söz gatmadykdan gowusy ýokdy, sebäbi «aglama» diýseň, ol kemsinip, beter aglaýardy.

Zybagül ylgap geldi:

– Käkilik jan, mert bol, mert bol.

Käkilik gelip, özüni gujaklan Zybagüli itdi:

– Aýryl, gyz, maňa seniň howandarlygyň ge-rek däl. Men metdi-masgara boldum. Doganlarym gelse, men olaryň ýüzüne nädip serederin? Men doganlaryma näme jogap bererin? Eý, Hudaý, al meniň janymy!

– Jigileriňe kim seretsin? Kakaňa kim seretsin? Hudaý jan, beterinden saklasyn. Şükür et, gyz.

– Mundan beter näme bolsun?

Mundan beteri bar eken.

Beteri şol günün̄ ertesi günortan boldy.

Kolhozçylar meýdan düşelgä gelipdiler. Ola-ryň ýanyна nätanyş bir maşyn geldi.

Maşyndan iki sany milisioner düsdi.

Oalaryň öňünden Berkeli aga çykdy. Gelenleri
çaýa çagyrdы.

Gelenleriň ýüzi as ýalydy. Olar oturmakçy däldiginı, möhüm iş bilen gelendiklerini – galla ogurlygynda tutulan, etmişи kolhozçylaryň öňünde boýnuna goýlan kolhozçy Käkilik Allamyradowany tussag etmek, äkitmek üçin gelendiklerini aýtdylar.

Berkeli aga bu habary eşidip, aşak gaýtdy. Goçgar aga gelip, Berkeli agany düşegiň üstüne çekdi.

Oturanylaryň arasyна dowul düşdi.

— Käkilik Allamyrdowa araňyzda barmy? —
diýip, murtly milisioner oturan gelin-gyzlara hay-
batly ýüzlendi.

— Käkilik Allamyradowa — men! — diýip, Käkilik tarsa ýerinden galdy, onuň ýüzi ak tam bolupdy.

— Allamyradowa, siz Kirow raýon prokuratürüsy tarapyndan tussag edilýärsiňiz. Siz häzir biziň bilen gitmeli bolarsyňyz. Düşnüklimi?

— Düşnükli! — Käkiligiň sesi gaty ysgynsyz cykdy.

— Maşyna münüň!

Saryýagyz milisioner elindäki pistoletini gal-gadyp, kolhozçylara haýbat atdy:

— Allamyradowa maşyna münýänçä hiç kim ýerinden gozganmasyn! Buýurýaryn. Kim-de-kim buýruga tabyn bolmasa ataryn! Allamyradowa, ýore! Maşyna mün! Buýurýaryn, maşyna mün!

– Duruň, duruň, ýigitler. Ilki bir düşünişeliň! – diýip, Goçgar aga milisionerlere tarap gönükdı.

– Ýene ýeke ädim ätseň, göni maňlaýyňdan ataryn! Butnama!

– Oglanlar, siziň munyňyz kada-kowahata sygjak zat däl.

– Eý, goja, gürleme. Indi gürleseň, gara çynym, maňlaýyňdan ataryn. Meniň atmaga hakym bar. Düşünişmek isleseňiz, raýon prokuraturasyna baryň. Biz diňe buýrugy ýerine ýetirýäris. Allamyradowa, nä dursuň? Saňa maşyna mün diýildi!

Käkilik töweregine men näme edeýin diýýän terzde naýynjar garanjakladı. Oňa hiç kim hiç zat diýip bilmedi, ähli kişi basyny aşak saldy. Käkilik biygytáar halda maşyna tarap ýuwaşja ýöräp ugrady. Maşyna ýakyn baryp, yzyna öwrüldi, adamlara ýüzlendi:

– Adamlar, meni ýazgarmaň. Ýalbarýaryn, meni ýazgarmaň.

Käkilik kemiş-kemiş etdi, soňam Zybagülüň adyny tutup gygyrdy.

– Zybagül, sen nirede?

– Men bärde, doganym – diýip, Zybagül ylgap Käkiliğiň ýanyна bardy.

Käkilik ony garsa gujakladı:

– Senden bir haýyşym bar.

– Aýt, Käkilik, aýt. Näme diýseň ederin.

– Suhanberdi uruşdan gelensoň saňa söz aýtsa, sen oňa ýok diýme.

Gözi ýaşly Zybagül baş atdy.

– «Ýok» diýmerin, Käkilik!..

– Söz berýärsiňmi?

– Söz berýärin, Käkilik, söz berýärin. Sen hiç zady gaýgy etme. Ähli zat geçer. Jigileriňe-de, ka-kaña-da gelýänçän özümüz serederis.

– Sen juda gowy gyz. Men kejirlik edip, seniň göwnüňe degdim. Sen meniň günämi öt.

– Men seni biçak gowy görýärin-ä, Käkilik.

– Bes ediň hyşy-wyşyňzy! Allamyradowa, maşyna mün!

Käkilik maşyna münjek bolup kösenmedi. Mündi.

Onuň pökgüje, näzijek dodaklary titir-tirir, kemiş-kemiş edýärdi, enaýyja eňegi bolsa titreyärdi, gözünden gözýaşlary sil bolup akýardy.

– Zybagül!

Ol gürläp bilmedi. «Zybagül» diýen sözi onuň obadaşlaryna aýdan iň soňky sözi boldy.

Maşynyň üstündäki gözü ýaşly halda durşy adamlaryň ony iň soňky görşi boldy.

Käkiligiň perişan, natuwan görnüşi, iň soňky sözleri Mälíkgulynyn aňynda möhür bolup galdy. Şol wakadan näçe ýyllar geçse-de, ol Mälíkgulynyn hakydasında çüpremedi.

* * *

Käkiligiň alnyp gidilmegi oba adamlaryna agyr urgy boldy. Elbetde, onuň eden işini hiç kim oňlamady, ýöne oňa nebsi agyrmaýan ýokdy.

Şol gün tä iş guitarýança, ýeke kolhozçam gürlemedi. Adamlar edil dilleşen ýalydylar.

İşden soň oba adamlary Goçgar aganyň öýüne ugrady. Hiç kim onuň öýüne girjegem bolup dur-

mady. Onuň öýüne diňe kolhoz başlygy bilen Ýazly aga girdi.

Maslahatlaşymaly mesele birdi.

– Haý, bu bolmady, hiç bolmady – diýip, Goçgar aga dışinden syzdryryp, gaýta-gaýta aýtdy.

Öň obada beýle ahwalat bolmandy. Bu obadan bas-ha-baslyk ýyllary kän adam basylypdy, ýöne olaryň hiç birem ogurlyk üçin basylmandy, nähak töhmet bilen basylypdy.

Bu obada birinji gezek ogurlyk üçin adamy ýygnapdylar. Ogurlyk üçin ilkinji türmä basylýanyaň aýal maşgaladygyna oba adamlary namys edýärdiler.

Ýazly aga köçä çykdy. Ol üýşüp duran adamlara salam berdi-de:

– Araňyzdan maslahata gatnaşmak isleýän bar bolsa, meniň yzym bilen gelibersin – diýdi.

Bu söze garaşyp duran ýaly, Garýagdy lukman, Toýly lök, Omar awçy, Myrry masat Ýazly aganyň yzyna düşdi. Mälikguly hem olara goşuldy.

Mälikgulynyn aýtjak möhüm habary bardy. Ol maslahatda aýtjak sözüne, şondan soňky etjek işlerine öz ýanyndan buýsanýardы.

Buýsanç bilenem ol ýaşulularyň üýüşüp oturan otagyna bardy. Edeп bilen salam berdi. Omar awçynyň gapdalynda gapa ýakyn oturdy.

İcerdäkileriň ählisi başlaryny aşak salyp otyrды. Hiç birisi-de geplejek bolanokdy. Olar oba kethudasy Goçgar aganyň aýtjak sözüne garaşýardylar. Gelenler jaýlaşykly oturanlaryndan soň Goçgar aga ardynjyrap, söze başlady:

– Bolan işe çäre ýok. Dogry, boljak zat boldy. Indiki mesele bu gün ýeke-täk naçar ekleýjisini ýitiren gözmonjuyý ýaly üç çaga bilen Allamyrat pälwana eýe çykmak. Dogry, eklenç aladasam kyn boldy. Sonda-da biz Narmuhammet dagy front-dan gelýänçä, Allamyrat bilen onuň agtyklaryny hor-zar etmän saklamaly.

– Goçgar aga, rysgally, agzybir obamyz bar. Allamyradam, agtyklarynam näçe wagt eklemeli bolsa eklärис. Hiç bir maşgaladan kem bolmaz – diýip, Mody başlyk her sözüne agram berip gürledi.
– Obadaşlar, Narmuhammediň çagalarynyň garamatyny öz boýnumyza almasak bolmaz.

– Dogry, obamyzyň abraýyny saklamasak bolmaz – diýip, Goçgar aga başlygyň sözlerini baş atyp makullady.

Oba adamlary agzybirdi, edil bir maşgala ýalydy. Uly uly ýerindedi, ýaşkiçi hem ýaşkiçi ýerindedi. Adamlar biri-birini sylaýardylar, hatyralaýardylar.

Uruş başlanansoň adamlar hasam jebislesdi, mähribanlaşdy. Agyr günlerde adam adama has zerur gerek eken.

Omar awçy (onuň üç lakamy bar: «drug», lakamy ýörgünli, «awçy» «dükançy» lakamlary onçaçly ýörgünli däl. Ol baş ýyl Orsýetde harby gul-lukda bolupdyr. Şondan oba gelensoň deňi-duşlarynyň käbirine «drug» diýip ýüzlenipdir. Ana, şol yüzlenmesem özüne lakam bolupdyr) söz aldy. Ol Allamyrat pälwan bilen duldegşir goňşy bolup ýaşaýandygy, uly ogly Kakabaý bilen gözlüje ýaşytdygy, şu güne çenli ýeke gezegem göwne degiş-

mändikleri, biri-birini gaty hormatlandyklary, go-wy görüşendikleri, oba dükannyaň müdiri, satyjysy bolansoň, hökümetiň berýän hak-heşdeginiň oňuş-mazça däldigi, munuň üstesine, özuniň awçylyk bilen hem meşgullanýandygy, mydama awunyň ganlydygy, bu günden başlap, mähriban dosty Nar-muhammediň kakasy Allamyrat aga, üç çaga eýe çykmagyň özuniň jana-jan borjy hasaplaýandygy hakda aýtdy.

– Yedi sany çagaňam saňa ýeterlik ýük – diýip, Goçgar Gara uludan demini aldy.

– Goçgar aga, ýedi bolmasa, on eken-dä.

Mälíkguly gobsundy. Nädip söz aljagyny bil-meýän ýaly, oturanlara birlaý nazar aýlap, Goçgar aga ýüzlendi.

– Goçgar aga, meniňem aýtjak sözüm bar.

– Aýt, ogul, aýt.

– Goçgar aga, adamlar, häli öýde maslahat et-dik. Ejem bilen, doganlarym bilen bir pikiri makul bildik. Şonam size aýtmagy öýde maňa tabşyrdlar. Adamlar, biziň öýümiziň hazır baş adamy bar. Başiň üçüsü – ejem, uly uýam, özüm kolhozda iş-leýäris. İki ýarym zähmet gününüň ýarmasy doly berilse, başı däl, ýedi-sekiz çagany saklamaga-da mümkünçilik boljak. Biziň bolsa mellegimizem, bagymyzam bar. Olardanam, hudaýa şükür, gowu-ja hasyl aldyk. Ýazda domalan, kömelek, gökda-mak, gzyldüýp, çomuç, gyzyl selme, ýuwa-ýel-mik hem ep-esli ýygnap-kakadyp-guradyp goý-duk. Olaram bir ýyla ýetjek. Ejemiňem, meniňem, doganlarymyňam pikirimiz bir çykdy: «Allamyrat aganyň agtyklaryna eýe çykalyň. Olar bizde özle-

rini gowy duýarlar. Otaglarymyzam giň. Sogap iş edeliň» diýişdik...

— Sag bol, Mälikguly, sag bol. Gizlemäýin, men seni indi birki ýyl bări göz astyndan synlap ýörün. Tüweleme, göz degmesin, kakaň fronta gitse-de, aljyramadyň. Tutumyň gowy. Maşgalaňzyň pikiri üçin sag boluň. Ýöne Allamyradyň öýünü haňladyp boş goýup bolmaz. Bu öýden mydama çaga sesleri çykdy, mundan beýlägem şeýle bolsun.

— Mälikgulynы menem keseden synlap ýörün – diýip, Ýazly aga Mälikgula buýsanç bilen baky. — Sag bol, ogul. Her bir hereketiň, her bir sözüň Berdimuhamedи ýatladyp dur. Ogul ata ýoluny seňiň ýaly mynasyp alyp gitmeli.

Sag gözü çasy, eňegi mama dişän, diňe bir sakgal-murty däl, gür gaşlaram, kirpiklerem ap-ak, atan-satan Myrry masat oýkanjyrady (Onuň hakyky ady Myratberdi bolmaly, ýöne bu ady obada bilyän adam ýok). Mälikguly mähetdel onuň bir zatlar aýtmakçy bolýandygyny aňdy:

— Adamlar, indi menem diňlăň. Ýaňy Awçy drug örän dogry aýtdy. Narmuhammet bilen Awçy drug ýegre dost. Onuň bilen menem ýegre dost. Menem onuň öňünde borçly. Allamyrat pälwanyň sag tarap goňsusy Awçy drug bolsa, çep tarapdaky duldeşir goňsusam men. Meniň bolsa, özüňiz bilyärsiňiz, çaga-çugam ýok. Aýalym ikimiz kolhoz işleyäris. Herimiz bir zähmet gününü gazanýarys, ýarma normamyzy alýarys. Makul bilseňiz, men aýalym bilen Allamyrat pälwanlara göçüp geläýjek. Aýalym-a çagalaryň ýanynda bolar, men Pälwan aganyň hajatyna ýararyn. Omar hem geler.

- Adamlar, Myrry ikimize «hä» diýäyiň.
- Omar, sen döwlement kişi, ýöne seniň merkezden gelýän her jüre awçylar bilen arak içip mes bolaýmaň bar-da. Şonda üç-dört günlüp dükanyň hem açylanok.
- Dogrymy aýdaýyn, Allamyradyn gyzy barada eşidip, men kän oýlandym: «Üç çaga kim hos-sar çykmaly?» diýip. Hossal çykmak üçin menden hem Myrrydan elhal, amatly maşgala ýok. Onuň üstesine-de, duldegşir goňşy. Şonuň üçinem Narmuhammet dagy gelip, çagalaryna eýe durýança men mertlik etmeli. Şol zährimardan datmaly däl diýip karara geldim, ine, şu adamlaryň öňünde si-ze söz berýärin. Agyr günde birek-birege hemaýaty-myzyz degmese, bizden türkmen bolmaz. Bizden adam hem bolmaz.
- Dogry. – Goçgar Gara oturanlara sala salýan terzde seretdi.
- Rast pikir. – Mody başlyk unady. – Kolhoz tarapyndanam ýagdaýa görä kömek berer durarys.
- Oturanlar Goçgar agany hem Mody başlygy makulladylar.
- Belli bir karara gelen bolsak, onda Omar, Myrry, siz gaýrat ediň. Bizem siziň ýanyňyzda bolarys – diýip, Goçgar aga maslahaty jemledi.
- Onda indi Allamyrat pälwanyň ýanyyna gideliň. Oňa ýagdaýy aýdalyň. Ol entek hiç zatdan habarsyzdyr. Oňa göwünlik bereliň. Goý, gysylyp-gowrulyp oturmasyn. Bir hepdeläp, adamlar, ýagdaýy-myzyň boldugyna görä gijesine-gündizine Allamyradyn ýanynda bolalyň. Yedi günden soň biraz köšeşer.

– Goçgar, ertir raýona gidip, prokuror bilenem, birinji sekretar bilenem gürleşmeli, gerek bolsa ýalbarmaly, gerek bolsa para-peşges bermeli. Gapymyň öňünde durarlar, ýöne puluň öňünde aňsat-aňsat durup bilmezler – diýip, Ýazly kesgin aýtdy. – Nirä barmalydygyny Mody gowy bilýändir.

– Ýazly dogry aýtdy. Ertir gidip ýalbaryp göreli. Obamyzyň ähli adamlarynyň adyndan haýış edeli. Netijesi bolmasa, alaç ýok. Belki, bize düşünerler. Türkmençilik edip gyzymyzy boşadyp goýbererler...

İçerdäkiler daşarda duranlar bilen goşulyşyp, Allamyrat pälwanlara ugradylar. Allamyrat pälwanlaryň öyi Goçgar agalaryňkydan uzakda däldi. Aralykda diňe Garýagdy lukman bilen Myrry masadyň öyi bardy.

Iň önde Goçgar aga barýardy. Mody başlyk bilen Ýazly ýatak ondan bir ädim yzdadylar.

Mälikguly ýaşululara goşulyşyp barşyna, näme üçindir, özünü oňaýsyz duýdy. Oňaýszlygyň sebäbini hernäçe oýlansa-da bilebilmedi.

Ol obadaşlaryna buýsandy. Neneň buýsanmajak?! Başyňa hernäçe agyr iş düşse-de, obadaşlaryň seni taşlajak däller. Seniň bilen iň soňkuja töteginem deňje paýlaşyp iýjekler, özi iýmän saňa iýdirjek mähriban adamlar bular. Şeýle mähriban, eziz, agzybir adamlaryň arasynda ýaşadygyňça ýasasyň gelýär. Şeýle gowy adamlaryň arasynda ýaşanyňda durmuşyň agyrlygam eger-eger duýulmaz eken.

Adamlar, göräýmäge, käteler biri-biriniň asgyn tarapyny aýdyp üstlerindenem düşerler, gyjalatam

bererler. Özüniň asgyn, kemçilikli tarapy aýdylany üçin öýke-kine edýän ýokdur. Her kim şol kemçiliği düzetjek bolup gara gündedir. Biri-birini görmeseler, ýürekdeş söhbet etmeseler, olaryň uly bir zady ýetmeýän ýalydyr.

Obada her kim biri-birine baş barmagy ýaly belet. Asyl biri-birinden gizläp biljek zatlary ýok. Belki, gizlemekçi bolanlaram barsa bardyr, ýöne oba adamlary özlerini «ýeriň aşagynda ýylan gäwüşese-de bilyänlerden» hasaplaýarlar. Şonuň üçin obada gizlin syram ýok.

Ine, hazır oba ýaşululary üýşüp, dünýäsi daralyp-daralyp iňňaniň gözü deýin kiçelen Allamyrat pälwanyň ýanyna bararlar, oňa göwünlik bererler. Bu obanyň adamlarynyň biri-birine dogandygyny aýdarlar. Goçgar aganyň aýdyşy ýaly, ýedi gün läbem onuň ýanyndan aýrylmazlar, ähli hajatyna ýardam bererler.

Goçgar aga agyr habary – Käkiligiň alnyp gidi-lendigini, gyzyň türkmençilikde gabahat hasaplanýan işi edendigini, soňundanam ýaşulularyň üýşüp maslahatlaşandygyny, anyk pikire gelendiklerini, gysylyp-gowrulyp oturmaly däldigini aýdar.

Nähili agyr pursatlar!

– Hemmämiz birden girmäliň. – Goçgar aga yzy-na öwrüldi. – Ilki Mody ikimiz baryp, agyr habary aýdalý, biraz teselli bereli. Siz birpaýyzdan giräyiň.

Olar dag ýaly bolup ýatan Allamyrat pälwanyň ýanyna bararlar. Önem haly egbar Allamyrat pälwan bu habary eşidip, nädip çekip-çydarka? Onuň düşjek ýagdaýyny göz öňüne getiren Mälikgulynyň ýüregi gyýym-gyýym boldy.

Içerde çagalaryň çyrlap aglaýan sesi eşidilýärdi. O çagalar Narmuhammediň çagalary bolmaly. Eý, Hudaý jan, olaryň ýanynda bu mahal hiç kim ýokmuka?

Myrry masadyň öýüniň deňindäki tuduň aşagynda çaganyň aglaýandygy üçinmi ýa Käkiligiň alnyp gidileni üçinmi, titräp-titräp aglaýan Zybagüle Mälikgulynyň gözü düşdi. Onuň ýanyna bardy. Oňa näme diýjegini bilmän, ýüzüne duýgudaşlyk bilen seretdi.

Zybagül Mälikgulyny sandyraýan elleri bilen gujaklap, sojap-sojap aglady.

– Doganym, bu nähili boldy-a?! Käkilik jany alyp gitdiler-ä. Ol o ýerde çydap bilmez. Ol köse-ner-ä, horlanar-a. Oňa derek meni äkiden bolsalar gowy bolardy. Indi çagajyklara kim sereder?

Mälikguly hem gözýaşyny saklap bilmedi.

S.S.S. – salamdan soňky sözüm

Mälikguly her gün okuwdan soň, ýarym zähmet gününü bitirmek üçin, giç agşama çenli başyny galдырман işлеýärdi, eglip orak orangoň bili, endam-jany agyrýardy. Barybir, özüne döz gelip, sütem edip işleýärdi.

Onuň bu perişan halyna göýä kakasy keseden seredip duran ýaly bolýar. Ol kakasyna ýüzlenýär: «Kaka jan, ganymalary haçan ýeňýärsiňiz-ä?! Çalt-rak ýeňip gelseňizlän. Obada ýagdaý gün-günden agyrlaşyp barýar. Frontdan «Gahrymanlarça wepat boldy» diýlip gara haty gelýän adamlaryň sany hem köpelip gidip dur. Maşat Akmämmet, Gulam Baba, Abdy Myrat, Garry Molla, Öwezow Kör, Gurban Şyh, Akmyrat Nepesow... – jemi elli alty sany adamyň «gahrymanlarça wepat bolandygy» barada gara hat geldi, olaryň patalary alyndy, kaka! Men urşuň tiz guitararyna, harby eşikde dolanyp geleriňize garaşýaryn. Her gün garaşýaryn diýsem uzak bolýar, men herdaýym, herdem garaşýaryn. Boş wagt tapsam – bugdaý oragy başlanany bäri-hä boş wagtam bolanok – Çömmekdepä çykyp, Tejene gidýän ýola seredýärin. Şol ýoldan birden görün-megiňizi isleyärin, kaka! Öýde her gün agşam sizi ýatlaýarys. Ejem siziň ýaşlygyňyz hakda, ýedi arkamyz hakda gyzykly gürrüňler berýär. Biziň üçin

dünýäde şol gürrüňlerden lezzetli zat ýok. Özumiň abraýly neberedendigime – ynanyň – juda, juda begenýärin. Size meňzemäge çalyşyaryn. Ýöne teý başaramok. Siz fronta gideniňizden soň ähli zadyň, ak-gök ekin-dikiniň berekedi gaçdy. Mellegimizden alan gallamyz bu ýyl bir batmana-da ýetmedi. Kolhozam bu ýyl hasyly az aljaga meňzeýär. Atyzlardan geçen ýylky ýaly hasyl alnanok, görnetin az çykýar. Şonuň üçin kolhozam her zähmet gününe berýän ýarmasyny azaltjakmyş. Bir zähmet gününiň normasy köpeldi. Öň bir zähmet günü on ýedi sotkady, indi ýigrimi iki sotka ýetirdiler».

Mälikguly birden öz eden pikirlerinden how-purgady: «Eý, Hudaý jan, meniň kakama aýdýan zatlarym näme? Ýok, ýok, onuň ýaly sözleri kakama aýdyp, ony alada goýmak bolmaz. Magtymgulynyň «Ýeldim tutuny», näme, unutdyňmy? Kakama ejizligiňi duýduryp bolmaz. Ejizlemek hem bolmaz. Kakam dogry aýdypdy: «Allatagala senden bir zat alýan bolsa, ýerine has gowusyny bermek üçin alýandyr, ýitirmän tapyp bolmaýar. Onsoňam Allatagala her kimsä çekip biljek ýüküni urýar. Adam bagtyny, döwletini kynçylyklardan tapýar. Kynçylyk synag pursady. Kim synagdan başlık bilen geçse, oňa rowaçlyk, üstünlik garaşýar. Her kim synaglardan – kynçylyklardan geçip, bagtyna barmaly. Bagta hiç wagtam aňsatlyk bilen ýetilmeýär. Aňsatlyk bilen ýetilen bagtyň ömri jyzlanyň ömri deýin juda gysga bolar. Sen hiç wagt kynçylykdan gorkmagyl. Ony ýeňmek üçin yhlas et. Ömürlilik zat ýok, kynçylyk hem uzak durmaýar. Yhlasyň öňünde durup biljek güýç ýok».

«Ka-

kam maňa bu sözleri ejizlejekdigimi öňünden aňyp aýtdymyka? Ýok, ýok, ejizlemek bolmaz. Menem ejizlemerin. Neberämize ysnat ýetirmerin. İşleme-li! İşlemeli! İşlemeli!» diýip, Mälikguly dogum-landy.

Ol käte hyálynda özi bilen hemsöhbet bolýar hem özüne ejizlemeli däldigini gaýta-gaýta nygtáýar. «Işläýin, yhlas bilen işläýin. Goý, maňa kakam guwansyn. Goý, maňa ejem guwansyn. Goý, maňa doganlarym guwansyn. Goý, meniň işleýşimi gör-enrenleriň ählisi guwansyn» diýip, Mälikguly pikir-lerini jemleyärdi.

Her gün işden soň öye baranda-da Mälikguly ejesine, doganlaryna özuniň aşa ýadawdygyny duýdurmazlyga çalyşýardy, agşamlyk owkadyny edinip, ýatmak bilen bolýardy. Gyşaran ýerinde uklap galýan gezeklerem az däldi. Şeýle bolanda ejesi onuň üstüne ýorgan ýapýardy. Ol ýorganyň ýapylandygyny hem ertir daňdan turanda duýup galýardy.

Ol bu günem ýadady. Gaty ýadady. Neti bir dö-wüm çörek iýip ýatmakdy.

İçeri giren dessine Mälikgula dogany hoş habar söýünjiledi:

- Mälikguly, kakamdan hat geldi, kakam jan-dan hat geldi.
- Hat?..
- Hawa, kakam jandan hat geldi.
- Hany?
- Ine, ine!
- Siz okadyňyzmy?
- Okadyk, okadyk.

– Näme diýyär?

Hemmämize salam ýollapdyr. Ýagdaýymyzy sorapdyr.

– Öz ýagdaýy nähilikä?

– «Öz ýagdaýym gowy» diýyär. «Ganymlaryň hüjüminiň öňuni aldyk, yza serpikdirdik. Indi ko-wup barýarys» diýyär. – Jigisi biraz dymdy. – Bil-yäňmi sen hakda näme diýyär?

– Näme diýyär?

– Ol: «Men barýançam Mälikguly sizi hiç bir zada hor-zar etmez. Ol gujurlydyr, akylliydyr» diýipdir.

– Özüm okaýyn häzir.

Mälikguly pelteli cyranyň ýanyna çökdi.

– Daşyňdan oka, oglum – diýip, Ogulbabek eje onuň ýanyna gelip oturdy. Doganlary hem onuň daşyna egele boldular.

– Siz öň okapsyňyz-a?

– Okanymyzda näme, ýene bir gezek diňläli.

Salam haty

Kim men diýende ara daşlykdan, ýürek ýakynlykdan 2-nji ukrain frontynda ganymlara garşıy söwesip ýören Berdimuhamedin tarapyndan Ogulbäbege, ogullaryma, gyzyma köp-köp dogaýy salam bolsun.

S.S.S.

Ogulbabek, ýagdaylarynyz gowumy? Oba saglykmy? Men size wagty bilen hat ýazyp bilmedim. Sebabı ep-esli wagtlap bellibir adresimiz bolmady. On-dan-oňa gitmeli bolduk. Indi adresim anyk. Hatymy alanyňyzdan soň, ine, şu adrese hat ýazyň.

2-oý ukrainskiý front

polk 4

wzwod 16.

Ýewreýtoru B.Annaýewu.

Ine, şeydip ýazsaňyz, men hatyňzy alaryn. Men sabyrsyzlyk bilen hatyňza garaşýaryn.

Bu ýylyň hasyly nähili boldy?

Mellekdäki bugdaýy orduňyzmy? Döwekden soň bir gün serip goýuň. Ýagdayýnyzyň ýeňil dälđigini bilýärin, ýöne gaýrat ediň. Nesip bolsa, tizara uruş gutarar, parahatçylyk bolar. Ýaşayşymyz has gowy bolar.

Mälikguly, seniň ýagdayýy nähili? Senden tamam uludyr, oglum. Men saňa ynanýaryn. Oglum, ejeňi, do-ganlaryny gora. Ejeň ýarawlygy ýokdur. Onuň edýän agyr işlerini özüň et. Ejeň kesellese, saňa kyn bolar. Men baramsoň, arkayýn dynç alarsyň. Soň öýüň ähli keşigini özüm çekerin. Siz meniň gije-gündiz aladam-syňz. Men siziň üçin janemy bermäge taýýar ahyryn. Siz meniň ömrümiň manysy. Siz meniň kuwwatym, daýanjym.

Siz abraýly, döwletli nesliň dowamysyňz. Neberäňize mynasyp bolmaga çalşyň.

Meni alada etmäň. Meniň sizden başga kem zadym ýok. Gizlemäýin, siziň ähliňizi juda göresim gelýär, her biriňiziň didar-keşmeriňizi görüp, gürleşip oturasym gelýär. Biziň goşunymyz bu günler ganymalaryň aldaýy ajal ýaly bolup gelen hüjüminiň yüzüni aldy. Ol indi pyssardy. Indi onuň işi gaçmak, biziňki bolsa kowmak bilen. Biz ganymalary haýsy deşige girse-de, tapyp ýok ederis, hem oba ýeňiş bilen bararys.

Ogulbäbek, men barýançam Mälikguly sizi hiç bir zada hor-zar etmez. Ol gujurlydyr, akylliydyr.

Hoş, sag boluň.

Salam bilen

Berdimuhamed Annaýew.

26-njy mayý, 1943 ý.

Mälikguly haty bir demde okap çykdy, ýeňillik bilen dem aldy.

26-njy maýda ýazypdyr, ondan bärem on iki gün geçipdir. 26-njy maý – kolhozda orak ormaga başlan günümüz.

Ganymalaryň yzyndan kowup ugran bolsalar uruş tiz guitarar.

– Eje, geliň, derrew kakama jogap hatyny ýazalyň. Goý, öýden haçan hat gelerkä diýip garaşyp ýörmesin. Hat şonsuzam on iki gün öň ýazylypdyr. Barýança-da on iki gün gerek bolar. – Mälikguly kagyzdyr ruçka, syýaçüýşe getirmek üçin ýerinden turdy.

– Oglum, haty bu gün ýazmalyň. Erte agşama čenli ýazjak zatlarymyz hakda oýlanyp gezeliň. Agşam üýüşüp ýazaýarys.

Ejesiniň bu sözi Mälikgula gaty geň hem syrly eşidildi.

– Näme üçin ertir? Häzir ýazaýaly-la, eje.

Bu sapar Ogulbäbek eje pikirini gutarnyklı aýtdy:

– Häzir däl, haty erte agşam ýazarys. Häzir ýatalyň.

Owadan bilen Amanguly hem ejesine özelen-diler: hatyň häzir ýazylmagyna rugsat bermegini soradylar.

Ogulbäbek eje ahyr ýüregindäkini açık aýtmaly – gönülemeli boldy:

– Siz maňa dogry düşüniň. Maňa hemme zady aýtdyrjak bolmaň. Bu gün sähetli gün däl. Er-tir sähetli gün – juma günü. Juma günü agşam hat ýaysak, Hudaý jan ýol berse, dileglerimiz gowşar.

Onsoňam bu gün gaty agyr gün boldy. Men hatyň
sähetli gün ýazylmagyny ryym edýärin, balalarym!
Bu sözden soň hiç kim sesini çykarmady.

* * *

Şol günüň ertesi Mälikguly meýdan düşelgä
baranda kolhozçylar ýaňy günorta çagyyna oturan
ekenler.

Ertirden bări onuň aňynda diňe bir pikir at
çapýardy, ol hem kakasyna ýazyljak agşamky
hatdy. Ol hatda nämeleri aýtmaly? Ine, şu pikir
esasy pikir. Mälikguly aňynda hatda ýazylmaly
zatlary doly göz öňüne getirip bilenokdy. Elbet-
de, «Gahrymanlarça wepat boldy» diýip gelen
habarlary aýdyp bolmaz. Käkiligiň düşen günü
hakda-da hiç zat aýtmaly däl. Goý, kakam biyn-
jalyk bolmasyn.

Ýogsa-da hazır Käkiligiň ýagdaýy nähilikä?

Mälikguly jaýlaşykly ornaşandan soň ejesine
seretdi. Onuň sag tarapynda Zybagül otyrды.

Zybagülüň bolup oturyşy gaty perişandy. Ol
başyny aşak salyp otyrды.

Her kim bir käse çay içmek, ýürekselik edin-
mek bilen başagaýdy. Diňe Zybagül iýip-içjek bo-
lanokdy.

Goçgar aga bilen Mody başlyk raýon merkezi-
ne gidipdi. Olaryň maksady raýon ýolbaşçylary bi-
len duşuşmakdy. Olara ýalbarmakdy hem Allamy-
rat pälwanyň gyzy Käkiligi boşadyp, özleri bilen
alyп gaýtmakdy. Obanyň uludan-kiçä ählisi oba
kethudalarynyň Käkiligi alyп gelerine sabyrszyllyk
bilen garaşýardy.

Kolhozdaky baş brigadanyň ählisi ýörite öz oglanlaryny Çömmekdepede goýdular. Ol oglanlaryň wezipesi Mody başlyk dagy göründigi, oba habar bermekdi.

Oglanlaryň ählisi oba hoş habar buşaslary gelip, böwrejikleri hürleşipjik durdy.

Ähli kişiden yhlasly garaşýan Zybagül bolmaly. Ol başyny diňe oba tarapa seretmek üçin gal-dyrýardy, oba oglanlarynyň biriniň hoş habar getirmegine garaşýardy.

Bu gün aýal-gyzlaryň arasynda-da, ýaşulularyň, ýaş oglanlaryň arasynda-da gürleşýän, biri-birine habar gatýan ýokdy.

Meydan düşelgesinde ýigrimiden gowrak kolhozçy bar hem bolsa dym-dyrslykdy. Şeýle bolan-soň, Mälikguly ejesiniň Zybagüle aýdan sözünü açık eşitdi:

– Beýdip oturma-da, bir döwüm nan iý, gyz!

Mälikguly Zybagülüň näme jogap berenini eşitmedi. Yöne onuň gozganman şol bir oturyşydy.

Kolhozçylaryň arasyndan ilkinji bolup Zybagül işe ugrady. Şondan soň beýleki kolhozçylar hem turmak bilen boldular.

Garaňky gatlышыberende Berkeli birgäd obadan habar getirdi: Mody başlyk bilen Goçgar aga ráyondan boş geldiler. İşleri bitmändir. Olar Käkiligi görenmişler. Käkilik duzam datmaýarmış. Soralýan soraglara-da jogap bermeýärmiş. Asyl ýeke agyz gürlemeýärmiş. Kellesini diwara urýarmış. Üsti-başy garaganmyş.

Berkeli aganyň birki agyz sözde aýdan ahwalty depe saçyň düýrukdirýärdi.

Ähli kişi başyny aşak salyp, gaty gamgyn ýagdaýda öýüne gaýtdy. «Barybir, bu hakda kakama hiç zat aýtmarys» diýip, Mälikguly kasyna ýazyljak hat hakda oýlanyp öýüne ug-rady.

Önde – tuduň aşagynda bir aýal maşgalanyň bir gysym bolup durşuny gören Mälikgulynyn, näme üçindir, ini jümşüldäp gitdi. Bu, megerem, tuduň aşagynda duran aýal maşgalanyň perişan, gözgyny ýagdaýy üçindir. Mälikguly duranyň Zybagüldigi-ni tanady. Ol özüne garaşýan bolmaly. Hakykatdan hem, şeýle eken.

Mälikgulyn gören Zybagül naýynjarlyk bilen ýanyna çagyryan dek yşarat etdi.

Mälikguly sesini çykarmış onuň ýanyna bardy. Näme diýjegini bilmän, gyzyň yüzüne soragly seretdi.

– Eşitdiňmi? – diýip, gyz pyşyrdap diýen ýaly sorady.

– Eşitdim, baryny eşitdim. Käkilige gaty gy-nanýaryn.

– Sen öten agşam olaryňka bardyňmy?

– Bardym.

– Çagalaryň ýagdaýy nähili? Enesiz, atasyz aç syňsyraşyp otyrlarmy görgülijikler?

– Üçusem bir ýerde çugutdyryp otyr eken.

– Açlykdan ýaňa turmaga ragbatlary ýokdur ol görgülijikleriň. Wah, Kakabaý aga, Narmuhammet aga dagy geläýse-hä olaryň maňlaýlaryndan dirärdi, o görgülijiklere hossar gerek, hossar. Allamyrat aga nätsin?! O bendäniň özüne-de tekge gereg-ä. Mälikguly, saňa bir ýumşum bar meniň. Ine, şulary

görgülijiklere eltip ber – diýip, Zybagül Mälikgula ak düwünçek uzatdy.

– Bu näme?

– Bu çörek, Mälikguly dogan, sen ýüksünmän şu çöregi şo çagajyklara paýlap elin iýdir, goý, olar aç oturmasynlar.

Mälikguly düwünçegi eline alandan nämäniň-nämedigine düşündi:

– Wiý, bu-ýä seniň günortanlygyň üçin öýüňden getiren çöregiň. Sen günortan hiç zat iýmän, asyl özüňe niýetlän çöregiňi Narmuhammet agaň çagalaryna bermekçi bolupsyň-da.

– Maňa hiç döwem çalmaz, Mälikguly. Aýal maşgalalar daşdanam, demirdenem çydamly diýýärler. Gör-ä, meniň ýagdaýym erbet däl-ä. Sen meni alada edinme, dogan. Bu barada hiç kimiň ýanynda-da hiç zat aýtma. Men saňa ýalbarýaryn, şu düwünçegi derrew çagajyklara eltip ber, iýip bolýançalar ýanylarynda otur. Iň gowusy, ýanyndajyk oturyp, elinje iýdir, Mälikguly, ýalbarýan saňa, şu ýumşumy ýüksünme.

Mälikguly Zybagüle nebsagyryjylyk bilen seretti, sessiz-üýnsüz razylaşdy.

Zybagülüň düwünçegini gösterip, göni Allamyrat pälwanlaryňka bardy. Barsa, bu ýerde iki sany aýal – Allamyrat aganyň sag hem çep tarapdaky goňşulary Akbibi daýza bilen Zöhre daýza ýetişiksiz gündे ylgaşlaýardylar: biri ga-zana ot salýardy, nahar bişirmek bilen başagaýdy, beýlekisi – obada «iň owadan gelin» adyny alan gözel Akbibi tamdyrda çörek ýapmak bilen başagaýdy.

Zagara hamyry tamdyrda aňsat-aňsat durmaýar. Ony duruzmagy belli-belli aýallar oňarýar diýýärler. Ýapan zagarasyny düşürmän ýapyp alýan aýallaryň birem güzel Akbibi bolmaly.

Zöhre daýza çagalara naharam äberipdir. Hanan, çagalar saçagyň başyna egelenişip otyrlar, işdämenlik bilen çorba içýärler. Çagalaryň her biriniň elinde-de Mälíkgulynyň getireninden kiçi bolmadık çörek bar.

İçerden erkek kişileriň sesi eşidilýär. Olar pesasy gürleşýärler.

Köçe tarapdan üç erkek kişi göründi. Olaram bu ýere gelýärler. Mälíkguly olary tanady: Ýazly ýatak, Toýly lök hem Ata gürmen. Myrry masat içerden boşan çäýnekleri alyp çykdy.

Myrry masada ile goşulmaýar diýýärler. Onuňam sebäbi owadan aýaly sebäplimiş. Başga biri bolsa, «Myrry obanyň harazynam, juwazynam ýeke özi ýöredýär. Hiç zada ýetişip bilenok ol. Şonuň üçin ondan hiç bir zady aýyp-syn etmeli däl» diýýär. Myrry masadyň biraz kemliräkdigi – garaguş kakynlydygy, şonuň üçin urşa-da ýaramsyz bilnendigi, aýal meselesinde bagtynyň çuwendigi, nesibesi çekip daşkyrak obalaryň birinden sebitde deňi-taýy bolmadyk gözelleriň gözeline öýlenendigi, onuň sebäbi ol gözeller gözeli güzel Akbibiniň birine äre gaçjak bolanda tutulandygy, muňa gahar edip, içini ýakmak üçin kemli Myrra durmuşa çykarandyklary haka-da aýdýarlar.

Eý, Hudaý, bu nämäniň alamatyka?

Näme üçin bu öýde gaý-da-gaýmalaşyk?!

Ýene gelip durlar. Bu gowulygyň alamaty bolmaly däl. Gör-ä, adamlaryň ýüzlerindenem sörtük gar ýagýar. Allamyrat aga amanadyny tabşyran bolmaly. Haý, bende! Gyzynyň düşen halyny ýüregi göteren däldir. Namysdan ölendir ol.

– Mälikguly, geldiňmi? Oňarypsyň. Ýör, onda baraly – diýip, Ýazly ýatak Allamyrat pälwanyň otagyna bakan ýöräp ugrady.

Mälikguly Ýazly aganyň yzyna düşdi. Ol öň merhumy görmändi. Diňe Aba aga hemem Aýyt aga ýogalanda gölegçilere goşulyp, obanyň golaýyndaky Atagylyç işan gonamçyligyna gidipdi hem merhumyň üstüne ýedi pil gum atypdy.

– Essalawmaleýkim!

Mälikguly Ýazly ýatagyň salam berşini geňle-di, sebäbi onuň salam berşinde içerde merhum ýatanyň alamaty – ýas alamaty ýokdy.

Hakykatdan hem, içerde merhum ýok eken: Allamyrat pälwan düýnki oturan ýerinde şindem sarsman otyr. Ýanynda-da üç-dört adam bar.

Türkmençilik dessury boýunça hal-ahwal so-raşmak başlandy. Käbir ýerde adaty endik boýunça hal-ahwal soraşysa soraşylýandyr, ýöne bu obada adamlar hal-ahwaly soraşmagyň hatyrasyna däl-de, gara çynlary bilen soraşýarlar.

Mälikguly şu wagta çenli oglanlyk dünýäsi bi-len köp zatlara pitiwa etmän eken, öz obasynyň içki dünýäsini oňly bilmeýän eken. Ol bu zatlara kakasy urşa gidip, onuň ýerine oña-muňa görün-meli, gatnaşmaly bolangoň göz ýetirip ugrady. Oba adamlary Mälikgulynyň haýsy ýylda, haýsy gün-de doglandygyny, şol gün obada başga nämeleriň

bolup geçendigini, Berdimuhamedиň aňyrsynyň haýsy abraýly neberedendigini, haýsy gün nähili haýyrly, sogaply işleri bitirip, adamlary begendi- rendigini takyk aýdyşyp otyrlar. Hakyt janly ensik- lopediýa olar!

Ýazly ýatak dagy ýanlary bilen getiren çörek- lerini ortadaky saçaga saldylar, çörek dolap getiren ýaglyklaryny bolsa ýanlarynda goýdular.

Mälikguly oňaýsyz ýagdaýa düşdi, çagalalyň ellerindäki çörek göz atuwynda peýda boldy. Ol hem bile içeri girenleriniň hereketini biygty- ýar gaýtalady: Zybagülüň agzyndan kesip çagalara ýörite berip goýberen bir kesemen çöregini çekine-çekine saçaga saldy. Onuň bar aladasы bu bir kesemen çöregi Ýazly aganyň görmezligidi. Görse, ol öz öýüniň çöregini tanar. «Biziň öýümiziň çöregi saňa nädip düşüp ýör?» diýip sorasa, näme jogap berjek? «Ýazly aga, bu çöregi agtygyňz Zybagül, Narmuhammet aganyň çagalalary üçin berip goýberdi» diýib-ä bolmaz. Ýazly aga gaty synçy adam bolmaly.

Eý, Hudaý, saçagy Ýazly agadan biraz düýbü- räge süýşürip bolmazmyka? Ol öz çöregini hök- man tanar. Onsoň çöregiň bu ýere nädip düşeni bilen gzyyclanyp ugrar. Ol gaty ynjk adam bolmaly.

İçerde Aşyr, Weli, Şaguly, Nury, Şirmäm- met, Derýa dagy hem bardy. Mälikguly olar bilen baş atyp habarlaşdy. Olaryň kábiri uzak oturman gaýtdy.

Ýaşulular özara gürleşýärdiler, Allamyrat päl- wanyň gaýga batyp otyrmazlygy üçin köp zat ha- kynda gürrüň boldy. Ahyry gürrüň ýaşlara syrykdy.

– Aramyzda ýaşlar otyr, tüweleme, bular mertlik bilen, hiç hili çyňny-pyňňysyz uly ýük göterýärler. Sag boluň, ýigitler! Size bir zady aýdasym gelýär, sebäp diýseň, siz ony hökman bilmeli hem şol ýoly bizden soňam dowam etdirmeli – diýip, Ýazly ýatak Mälikguly daga birlaý nazar aýlady. – Birmahallar patyşa öz ýurduna obama-oba aýlanar eken. Her oba gelende adamlara ýüzlenip: «Obaňyza kömege, goldawa mätäjiňiz, kösenýäniňiz barmy?» diýip sorapdyr. Şonda adamlar: «Hudaýa şükür, ählimiziň ýagdaýymyz oňuňmazça däl. Bir mydar edýäris. Birek-birek bilen goldaşýarys» diýseler, onda patyşa oba kethudasyna ýüz dinar serpaý berer eken. Soň başga oba ugrapdyr. Ol oba barybam şol bir sowalyny gaýtalapdyr: «Obaňyza kömege, goldawa mätäjiňiz, kösenýäniňiz barmy?». Garamaýak halkyň ýüregindäki dilinde, ol ýalan sözlemegi bilmeýär, ony öte günä hasaplaýar. Sebäbi Gurhanda-da ýalan sözlemegiň gaty ýaramaz zatdygy nygtalýar. Onsoňam her bir adamda üç mukaddeslik bar. Birinjisi, beýik Taňry, ikinjisi ata-eneň, üçünjisi ýurduň patyşasy. Bu üçüsine mydama ýüregiňdäkini aýtmaly hem olara wepaly bolmaly, olary eger-eger aldajak bolmaly däl.

Patyşa beren sowalyna kä oba baranda: «Patyşahy älem, biziň-ä ýagdaýymyz oňuňmazça däl, ýöne pylanynyň eklenji agyrrak. Görgüliniň adam-sy aýryldy. Onsoň üç sany çülpe çagasy bilen galády» diýen ýalyragam jogap eşidipdir.

Patyşa aýdypdyr: «Onda siziň kethudaňydan kethuda bolmaz. Onuň ýerine kethuda saýlar ýaly kim bar?»

Bu söze kethuda-da, oba adamlaram ör-gökden gelipdir: «Patyşahy älem, biziň kethudamyz gowy adam. Ony kethudalykdan aýyrmaň!». Patyşa aýdypdyr: «Adamlar, men size düşünýärin. Sözüm ýok, kethudaňyz, öz aýdyşyňyz ýaly, gowy adamdyr, adamkärçiligi, gylyk-häsiýeti gyzyl ýalydyr. Yöne kethuda bolmak üçin diňe gowy gylyk-häsiýetlilik ýeterlik däl. Onuň esasy borjy obany bir maşgalanyň adamlary ýaly edip, deň saklamak. Maşgalada kemisräk, ýarawsyzrak biri bar bolsa, hossarlary obada onuň kemini bildirmän saklama-
ga çalyşýandyrlar. Kethudanyň borjy hem obanyň adamlaryny jemläp, şol ýardama mätäje goldaw bermeli, hiç kimiň hiç zada hor-zar bolmazlygyny ýola goýmaly. Obaňyzda goldawa mätäç bar bolsa, tutuş oba şol maşgalany aýaga galdyrmaga, ile goşmaga çalyşmaly. Goşup bileňzokmy – bu obada agzybirligiň gowşakdygynyň alamaty. Agzybirlik bolsa, köp babatda kethuda bagly. Hiç kimde artyk-süýşük zat ýokdur. Yöne oba jebislesse, agzy-
bir bolsa, müşgil zat galmaž».

Patyşa bu sözleri aýdyp, oba täze kethuda saýlapdyr hem her ýyl gelip, ýa öz adamyny iberip, şol obanyň ýagdaýyny barlap durupdyr. Garasaý, oba agzybirligi ýola goýulýança patyşa rahatlanmadyr. Eger obada kethuda bolup biljek edenli bir kişi ýok bolsa, onda patyşa öz wezir-wekilleriniň birini oba wagtláýınça kethuda belläpdir. Onuň borjy oba agzybirligini ýola goýmak hem kethuda ýetişdirmek bolupdyr. Öz ýerine edenli, pähim-paýhasly birini ýetişdirendoň, patyşa öz adamyny sylaglap, öňki işinde goýupdyr.

Häzir başga döwür, başga zamana. Yöne obalar şol öňki, adamlaram şol öňki adamlar. Betbagtçylyk depäňden inende iliň betbagtçylygy has açyk duýulýar. Kynçylyklarda kimiň-kimdigى has oraşan tanalýar. Pederlerimiz bir pähim döredipdir: «Il bilen gelen ölüm toý-da-baýram» diýip. Wagtyň geçmegi bilen adamlar bu pähimden «ölüm» sözünü aýryp taşlapdyrlar. Elbetde, bu pähimde «ölüm» sözünü agzamanyňda-da nämäniň nämedigi düşnükli diýip pikir edendirler-dä. Hawa-da, türkmen nähili çykgynsyz ýagdaý bolanda-da «ölüm» sözünü agzamazlyga çalyşýar. Magtymguly atamyz bu pähimi has ýonekeýleşdiripdir: «Goç ýigide toydur-baýram, her iş gelse il biläni». «Her iş» sözüniň nämeleri aňladýandygyny aňýansyňyz. Türkmen ýene sähel wagtdan amanadyny tabşyrjak bolup ýatandyr welin, ýagdaýyny soraşaň, «Ýagdaýym erbet» diýmez. «Hudaýa şükür, ýagdaýym gowy» diýer. «Gowy» diýibem jan berýändir. Türkmen, oglanlar, – bilip goýuň, – şeýle çydamly, şeýle şükürli halkdyr. Türkmen indi öwrenäýmese, şu wagta çenli takga janyňyň çykjagyny bilse-de, zeýrenen däldir. «Il bilen gelen ölüm toý-da-baýram» diýmesiniň aňyrsynda-da türkmeniň çydamlylygy durandyr. Türkmen «Öý eýesine gerek bolsa goňsa haram» diýip däl-de, «Goňsa gerek bolsa öý eýesine haram» diýip ýaşandyr. Türkmen özüne gezek gelende biagyrdyr, ýöne goňşy-golamy, obadaşy babatda welin, bütinleýin başgadyr, çulumdyr, galdawdyr, hüsgärdir, ýürekdeşdir. Türkmen gerek bolsa, obasy üçin malyndan geçmäge mydama taýyndyr. Obada bir dogan

ýaly bolup ýaşamaly. Kim goldawa mätäç bolsa, ýoguňy bar etmeli.

Adamy iki zatda has anyk tanap bolýandyr. Birinjisi, öýünden. Öý – erkek kişiniň başarnygynyň, asyl kimdigineniň keşbidir. Ikinjisem, adamyň adama edýän hemáyatndan tanap bolýandyr. Haýyr işde sahawat bardyr. Birine kömek etmegi, özem hiç hili hantamaçylyksyz kömek etmegi başarıyan adam gowy adamdyr. Pederlerimiz: «Ýagşylyk et-de, balygy derýa at, balyk biler, balyk bilmese, Halyk biler» diýendir. Edilýän ýagşylygy Hudaý bilýärem, görýärem. Türkmeniň ýalkawlylygy ýagşylyga bitenligindedir. Öten agşam Goçgar Garanyň öýünde Berdimuhamediň uly oglы Mälikguly: «Biz öýde maslahatlaşdyk. Narmuhammet aganyň çagalaryna hossar çykmagy – öýümize getirmegi, ekläp-saklamagy makul bildik» diýdi. Bu sözi eşidip depäm gök diredi. Öten agşam ýatyrkam hem Mälikgulynyn bu sözleri ýadyma düşdi durdy. Begendim. Sag bol, Mälikguly! Ejeňe-de, doganlaryňa-da sag bol aýt!

Ýigitler, biz siziň ýaşyňzdakak, ýaşulular bizi öz ýanlarynda oturdyp, şu zatlar barada gürrüň ederdiler. Olar bize öwretti, öz ýaşlaryna baranymyzda biziňem ýaşlara öwretmegimizi pent etdiler. Bu gün bizem size aýdýarys, sizem biziň ýaşy-myza baranyňzda türkmeniň nähili halkdygyny, gowy-gowy däp-dessurlarymyzy, oturyp-turmagy, adamlar bilen nädip gatnaşyk etmegi öwrediň. Türkmeniň bu ýoly keremli ýoldur. Men häzir siže diňe bir zat hakda aýtdym. Aýtmaly zatlarymyz

bolsa juda kän biziň. Hemmesini bir günde aýdyp, soňuna çykar ýaly däl.

Ýazly ýatak her bir sözünü howlukman, edil aýat okaýan ýaly, labyzly edip aýdýardы. Onuň se-si, sözleri gulaga hoş ýakýardы. Labyzy süýjüdi. Onuň sözlerini diňledigiňce diňläsiň gelýärdi.

Türkmençilik ýoly hakda söhbet başlandy. Ýaşulular gyzykly söhbet edýärdiler. Olary diňlemek lezzetlidi, ýöne bu gün gürrüň diňläp oturmaga Mälikgulynyň wagty ýokdy. Ol bu gün kakasyna hat ýazmalydy, ol şoňa howlugýardы. Ýogsam, ol ýaşulularyň aýdýan zatlaryny hezil edip diňlejekdi.

Mälikguly Weliniň böwrüne hürsekledi:

- Gaýtmaga rugsat soralymy?
- Oturaly-la, gowy gürrüň gidip dur-a.
- Wah, men howlugýan-da.
- Nämé?
- Kakama hat ýazjak.

Ýaşululardan gaýtmaga rugsat alan Mälikguly ylgaşlap ýola düşdi. Oňa garaşýarlar ahyryn!

Nämeler hakda ýazmaly?

Mälikguly şu günüň dowamynda şu sowaly, gör, özüne näçe gezek berdi.

«Janymyz sag, kem zadymyz ýok diýmeli. Üç bolup kolhozda işleýäris. Biziň her günümize iki ýarym zähmet günü ýazylýar. Men okuwdan soň işe barýaryn. Zähmet günümize her aýyň ahyrynda galla-ýarma berilýär. Ol biziň maşgalamyza bol-telki ýetýär. Galýaram diýmeli. Hasylyň gowy bolmandygyny aýtmaly däl. Gaýtam gowy boldy diýmeli. Oňuşmazça däl ahyryn. Zähmet gününe görä şaly, çowdary, künji hem paýlandy.

Bize berlen şalyam çalçadan hem gowrak bol-
dy diýmeli. Mody başlyk: «Tüwiňizi saklaň. Ka-
kaňyz gelende, enşallasa, toý ederis. Birki gazan
atarmaly bolar. Şonda tüwi tapman kösenip ýör-
mäň» diýýär. Dogry şol. Tüwimizi üçegimizde çy-
karyp goýduk. Nesip bolsa, kaka, geleniňizde uly
toý edeli diýmeli. Obanyň ähli adamlaryny çagy-
rarys. Adamlara palaw çekerin, çay çekerin. Eger
isleseler, Magtymgulynyň goşgularyndan okap
bererin. Goý, adamlar şatlansynlar. Ol gün hök-
man uly toý bolar. Goçgar Gara toýumyzda be-
ýemçilik eder».

Daşary aýdyňdy. Asmanda dolan Aý, patrak
ýaly ýyldyzlar nämedir bir zada begenişip, gülüş-
ýän ýalydylar. Mälikguly her sapar ýyldyzly asma-
na seredende «Ata-enäniň göwni ogulda-gyzda,
ogul-gyzyň göwni dag bilen düzde» diýen pähimi
ýatlaýar. Soňundan kakasynyň sözleri hakydasyna
dolýar: «Zeminiň göwni ynsanda, ynsanyň göwni
Asmanda. Ynsanyň güzerany Ýerde, ykbaly bolsa
asmanda...»

Hana, ýyldyzlar hiç bir diregsiz durlar. Olar
hem edil Gün deýin ýedi reňkli şöhlelerini birleş-
dirip, ak reňkde Ýere ýalkym saçýarlar. Ak reňk
alnyňa ýagşy. Ol gowulygyň alamaty. Ýyldyzlar
hem badraşyp, ylla gowulyk arzuw edýän ýalydy-
lar. Çöl tarapdan şagallar harp öwrenýän okuwyçy
değ «uuu» diýip şol bir harpy gaýtalap uwlaşýar-
dylar. Omar awçynyň Ýolbars, Aždar diýen itleri
şagallaryň uwlamalaryna ýabjynysyp, üýrmek bi-
len jogap beryärdiler. Olar ylla arkalaşykly, ylala-
şykly gezekleşýän ýalydylar: şagallar uwlaýarka

itler üýrmeyärdiler, itler üýrüp başlanda-da, şagal-lar uwlamasyny kesýärdiler.

Şagallaryň hem itleriň gezekleşikli üýrmelerini, uwlamalaryny geňläp gelýän Mälikguly birden saklandy. Sebäbi bir kesek şuwlap geldi-de, onuň edil sag tarapyna patlap düşdi. Kesegin nireden aty-landygyny anyklamak üçin säginen Mälikgulynyn arkasyna ikinji kesek hütläp degdi.

Mälikguly kesegin nireden atylandygyny aň-dy: ýoluň sag tarapyndaky hataran tutbalaklygyň arasyndan atylýar. Ol kesege kesek bilen jogap bermegi makul bildi, aşak çökdi. Sermeleşdirip üç-dört sany kesek tapdy. Ol biri-birine ýanaşyk iki sany gojaman tuduň tutbalaklygyna kesek atyp ug-rady. Birini däl, üçüsini atdy. Üçünji kesek körüň kesegi ýaly iş bitirdi: tutbalaklygyň içinden «Waý, gözüm!» diýip, bir oglanyň çirkin gygyrmasy eşi-dildi.

Mälikguly biraz rahatlanyp, ýoluny dowam et-dirdi. Ol öz gapylarynyň öňünde erkek kişiniň iki jübüt köwsuniň durandygyny görüp geňirgendi: «Kakam hakda ýaramaz habar getiren bolaýmasynlar?! Ýok, ýok, beýle bolup bilmez. Bize myh-mançylyga gelendirler...»

Mälikguly içerde Goçgar Gara bilen Mody baş-lygyň oturandygyny pelteli çyranyň ölçügsi ýagty-syna saýgardy. Gorka salam berdi. «Başky eden pi-kirim cyn bolaýjak ýaly» diýip, Mälikguly dowla düşüp ugrady.

– Waleýkimessalam! Ine, garaşýan goç ýigidi-mizem geldi – diýip, Goçar aga Mälikgulynы boý-dan-başa synlady.

Mälikguly ýaşulularyň salam alyşlaryndan, Goçgar aganyň «Ine, garaşýan goç ýigidimizem geldi» diýmesinden çen tutup, biraz rahatlandy, çünkü bu sözler şum habaryň ýoklugyndan nyşandy.

«Eý, Hudaý jan, bu nämäniň alamaty? Bu ýaşulular maňa näme üçin garaşyp otyrkalar? Öz-ä habarlary erbet däl ýaly...»

Obanyň bu iki kethudasynyň Mälikgula näme işi bolup biler? Bir zat belli: frontdan şum habar gelse, poçtalýon ony kolhoz başlygyna eltip berýär. Onsoň başlygam Goçgar aga bilen şum habary aýtmaga ugraýar. Bu iki gojanyň bile görünmegine oba adamlary soňky günler düşüş bolupdyrlar: öldi habaryny getiren bolmaly.

– Mälikguly, göwnüne hiç zat getirme. Biz ýaramaz habar bilen gelmedik. Wah, adamlara-da düşünýäris, ýöne alajymyz näme. Nesip bolsa, diňe gowy habarlary aýtjak günlerimizem geler. Düýn kakañyzdan hat gelenini eşitdik. Onsoň, gel, Berdimuhamediň näme hakda ýazanyny eşideli hem Mälikguly dagynyň halyndan habar alaly diýip, bile gaýdyberdik – diýip, Goçgar aga howlukmaç gürledi. Mody murt hem gojanyň sözünü makullady:

– Hawa, hawa, Berdimuhamedten hat geldi diýdiler, onsoň biz hem-ä mugallymyň ýagdaýy hakda eşitmäge, hemem birotala halyňzdan habar alma-
ga geldik. Bu biziň borjumyz. Özüniz bilyänsiňiz, Berdimuhamed barka köp gelerdik. Kä gjeler da-
nyň atanynam bilmän galardyk. Berdimuhamediň eždatlarynyz hakdaky söhbetlerini kökerilip diň-

lärdik. Ol bize dessanlary hem okap bererdi. Berdimuhamed gidensoň gelmedigem bolsak, sizi keseden synlap ýörendiris. Bir gözümüz, bir gulagymyz sizdedir. Garasaý, ondan-mundan sorap, eşidip ýörüs ýagdaýyňzy. Ýagdaýyňzyň oňuşmazça däldigini bilibem biraz arkaýyn bolduk. Mälikguly, senden razydyrys, kakaň gelende, enşallasa, oňa-da aýdarys. Bilýärис, durmuş agyr, iş agyr, zähmet günleriniň normasam aşa agyr. Yöne ýurtda ýagdaýyň nähilidigini hemmämiz bilýärис ahyryny.

— Mälikguly, gel, saçak başyna geç — diýip, Ogulbäbek eje ogluna ýüzlendi.

Mälikguly myhmanlara kakasyndan gelen haty labyzly okap berdi.

Haty diňlän iki goja kanagatlanma bilen dem aldy. Hat ýazanlarynda öz atlaryndanam ýöriteläp salam aýtmagyny Mälikgula sargyt etdiler.

Ondan-mundan degdim-gaçdym gürrüň edildi. Gürrüň, esasan, oba durmuşy bilen baglanyşklydy.

Ýokardan gelen habara görä bu ýyl gyş agyr geljekmiş. Şoňa öňünden taýýarlyk görmeli. Mallar üçin ýeterlik ot taýýarlamaly. Muňa adam güýji azlyk edýär. Diňe bir hojalyklarda däl, kolhozda-da on müňden gowrak gara mal, üç ýüz ýylky, dört ýüz segsen düye bar. Esasan, gara mallardan her ýyl baş-alty müňi ete tabşyrylýar. Gyşda kolhoz mallary çölde oňşuk eder, ýone obalardaky hojalyk mallaryna, aýratynam, iri mallar üçin kyn boljak. Köp maşgalalaryň çöletekden ot ýygma-ga-da, çölden odun-çagşyl getirmäge-de gurby

çatjak däl. Munuň soňunyň gowy bolmajakdygy görnüp dur...

Iki goja gürleýärdi. Öydäkiler seslerini çykarman diňleýärdiler.

Ogulbäbek eje daşarda ojakda çáý gaýnadyp getirmek bilen başagaýdy.

– Birki áý bări size bir zady gürrüň bereýin diýip ýörün men – diýip, dymma başlyk saçagyň başynda oturan Mälíkgula nazar aýlady. Onuň bu bolşy sözüniň nähili täsir edýändigini barlap görmekçi bolýana meňzeýärdi.

– Aýdyň, Mody aga, aýdyň.

– Aýtsam, inim, belki, eşiden bolmagyň hem mümkün. Bilýän bolsaň has gowy. Meniň sözümem diňläý, artykmaçlyk etmez. Onsoňam her bir çaga öz kakasyny, ýedi arkasyny doly bilmelidir. Men siziň neberäňiziň abraýly neberedendigini bilýärin, seniň kakaň bilen ilkinji duşuşygymy, onuň bu oba gelip bitiren işlerini gürrüň berjek bolýaryn size. Goçgar aga, siz nähili görýärsiňiz?

– Oňarýarsyň, Mody, goý, Mälíkguly dagy hem doly bilsin.

– Ondan bări ep-esli ýyl geçipdir. Bir gün ýanyma oba sowetiniň başlygy Garadöwlet geldi. Nämə iş bilen ýanyma geleni şu wagt anyk ýadyma düşenok. Yöne ýanymda Garadöwletiň bardygyny, onuň bilen nämədir bir zat hakda gürleşip oturandygymyzy hakyt anyk bilýärin. Ana şonda ýigrimi baş ýaşlaryndaky, basan ýerinden ot çykarýan, edenli, nurana bir ýigit ýanymza geldi. Görenimden bu ýigide synym oturdy, agajet, at ýüzli bu nurana ýigit öň gören adamym däl. Men onuň bihal

ýigit däldigini şobada aňdym. Ony raýondan gelen barlagçydyr öýtdüm. Haýsy edaradan geldikä diýip oýlanýaryn. Raýonyň edaralaryndaky bize barlaga geljek ähli adamlary men o mahal tanaýardym. Ol tanaýanlarym-a meňzänok. «Aşgabatdan barlaga geläýdimikä?» diýip oýlanýaryn. Biziň kolhozymya barlaga Aşgabatdan gaty seýrek gelerdiler.

Merkezden barlaga iberilen wekil bolmaly diýip hakyt öz ýanymdan netijä geldim. Beýle pikir etmez ýalam däldi. Geleniň, elbetde, egin-eşigi üýtgeşik däldi, ýone gaty arassajady, egnine şaplaşyp durdy, ykjamjady, titidi. Özüni alyp barşy hem ynamlydy. Men ýene içimden pikir edýärin. Bu ýigidi meniň kemçiliklerimiň bardygyny aňyp, ýörite barlaga ugradandyrlar. Bu ýigit meniň kemçiliklerimi tapar. Onsoňam bu meniň ýaly çala sowat däldir. Özem gaty dogumly görünýär.

Men nätanyş ýigide çekine-çekine oturar ýaly ýer görkezdim. Ol oturdy. Men Garadöwlete seredýärin, olam indi näderis diýýän terzde maňa seredýär.

Onsoň men sypaýyçylygy saklap, nätanyş ýigitten hal-ahwal soradym. Ýigidem jogap berdi. Ol meniň ýagdaýyma düşünen bolmaly, goltuk jübüsinden kagyz çykaryp, maňa uzatdy. Aldym, hasyr-husur okamaga durdum. Kagyz işe ýollaýyş haty eken. Onda ýoldaş Annaýew Berdimuhamediň Aşgabat oblastynyň Kirow raýonynyň «Gyzyl çarwa» kolhozyndaky 6-njy doly däl orta mekdebe direktor wezipesine bellenilendigi ýazylypdyr. Begendim. Bu biziň isláp ýören zadymyzdy.

Tanyşdyk.

Ol 1904-nji ýylda Gökdepe raýonynyň Yzgant obasynda doglupdyr. 1907-nji ýylda kakasy ýogalypdyr. Onsoň Berdimuhamed garry enesiniň elinde ulalypdyr. 1926-njy ýyla – ýigrimi iki ýaşa çenli obada daýhançylyk edipdir. Bolmajak bolsa käte bolmaýar. Berdimuhamedиň başky etjek bolan işleri başa barmandyr. Öz obadaşlaryndan dört sany oglan bilen Magaryf kommissarlygynyň ýollamasy boýunça Daşkende okuwa gidipdir. Ýöne okuwa kabul edişlikde onuň dokumentleri hakyt ýitipdir. Ähli oglanlaryň dokumentleri bir daňyda eken. Şolaryň içinden diňe biriniň dokumentiniň sogrulyp ýitirim bolmagy gaty geň. Berdimuhamed bialaç yzyna dolanmaly bolupdyr. Onuň bilen giñenleriň bolsa dördüsem okuwa kabul edilipdir. Okapdyrlar, gelip abraýly işlerde işe başlapdyrlar. Şondan soň Berdimuhamed Amyderýadan Aşgabada, ondan hem Hazara çenli Garagum derýasyny gurmakçy bolýan suw edarasyna işe giripdir. Garagum derýasyny çekmek pikiri ak patyşa döwründe başlanan eken.

Berdimuhamed bu edara işe duransoň, üç aýyň içinde hakyt on dört sany arza gelipdir. Hemmesini ýazýanam hakyt bir adammyş, hemmesinde-de şol bir pikir gaýtalanýarmyş: «Berdimuhamed Annaýew – baýyň ogly!». Berdimuhamede «Biže rahatlyk gerek. Dogan, seniň bir duşmanyň bar, şony arza ýazmaz ýaly edäýmeseň, biz seniň bilen işleşip biljek däl» – diýipdirler. Berdimuhamed Daşkentde dokumentlerini gürüm-jürüm edeniň hem, suw edarasyna arza ýazýanyň hem özüniň dört dostunyň biridigini bilyän eken, ýöne bahyl-

lyk edýän dostunyň ýüzüne gelip bilmändir. Soň Berdimuhamed indiki etjek işlerini hiç kime gür-rüň bermezligi makul bilipdir. Şu pikir bilen hem Aşgabat şäherinde açylan üç aýlyk mugallymçylyk kursuna okuwa giripdir, ony tamamlap, öz obala-ryndaky 16-njy mekdepde mugallym bolup işe başlapdyr.

Otzynjy ýyllaryň başında sowatsyzlygy ýok etmäge girişilýär. Onsoň gysga möhletli kurslar açylýar, olarda mugallym kadrlary taýýarlanylýar. Onsoň olar uzak obalara, mugallymlaryň ýetmez-çilik edýän ýerlerine ugradylýar. Diňe bir okatmak däl, mekdeplere ýolbaşçylaram gerek. Onuň üçin guramaçy, başarıjaň bolmaly. Ana, şol döwürde seniň kakaňy Aşgabada çagyryp, «Ýaş ýigit, seniň guramaçy, zehinli ýigitdigiň, halk döredijiliginı go-wy bilýändigiň barada eşitdik. Bize seniň ýaly go-wy kadrlar gerek. Eger garşy bolmasaň, seni uzak obalaryň birine mekdep işini ýola goýmaga ugrat-makçy. Bu hökümetiň, partiýanyň talaby. Sowat-syzlygy ýok etmeli» diýipdirler. Berdimuhamedeniň bar maksady il-ulsuna peýdaly iş bitirmek, ýaş-laryň, umuman-a halkyň sowatly, bilimli bolma-gy. Berdimuhamedden: «Başararmyň, gidermiň?» diýip sorapdyrlar. Berdimuhamedeniň jogaby gaty anyk hem gysga bolupdyr: «Il-gün üçin peýdaly iş etmeli bolsam, bir demem oýlanyp durmam bol-maz. Giderin, ynanan işiňizem oňararyn».

Şeýlelikde, 1926-njy ýylyň maý aýlary Berdimuhammet Gyzylarbat raýonynyň Paraw obasyna mugallym bolup barýar. Şol ýerde ata-ene-leriň çagalalaryny mekdebe bermegi üçin köp alada

edýär, mekdebiň işini bir ýyllap yhlas edip ýola goýyar.

Iş bitirseň, ökde bolsaň, seni tiz tanaýarlar. Parawda bitiren işleri Berdimuhamed iň tejribeli mugallym, ökde guramaçy hökmünde meşhur edýär. Şonuň üçin ony ýene çagyryarlar. Oňa: «Ýoldaş Annaýew, biz seni uzak obalaryň birine mekdep direktory edip ugradýarys. Ýöne ol ýerde mekdep ýok. Sen ol ýerde mekdebi gurmaly, mugallymlar kollektiwini döretmeli» diýýärler.

Berdimuhamed bu gezek hem razylaşýar.

Ine, şeýdibem kakaňyz biziň obamyza düşdi.

Onsoň men aýtdym:

«Berdimuhamed, direktor belleneniň-ä gowy welin, ýöne obamyzda mekdep diýer ýaly mekdep ýok. Iki otaglyja hütdügimiz bar. Onam «mekdep» diýip atlandyrmaga utanyp ýörüs».

Berdimuhamed arkaýyn hem ynamly gürledi:

«Mekdebi derrew gurarys, ýaşuly».

«Nädip?»

«Iller nädip gurýan bolsa, bizem şeýdip gurarys, ýaşuly. Türkmen geçmişde-de owadan-owadan, beýik-beýik ymaratlary guran halk. Indem gurarys. Özem bişen kerpiçden gurarys. Täze tipli ak mekdep bolar ol. Özem ony polly-potolokly ederis».

Berdimuhamediň bu sözleri, doğrusy, meniň üçin erteki ýalydy, asla bolmajak bir arzuw ýaly bir zatdy. Şonuň üçin biygtyýar soradym:

«Nädip?»

Berdimuhamed ýene başky sözlerini gaýtalady:

«Iller nädip gurýan bolsa, ýaşuly, bizem şonuň ýaly edip gurarys».

«Iller nädip gurýar?»

«Hökümet täze mekdepleri gurmak, okuw es-baplaryny almak üçin köp mukdarda pul goýberýär. Bizem hökümetiň, ana, şol pulunyň hasabyna mekdep gurarys. Biz-ä gurarys, hökümedem materiallaryň puluny tölär, guran mekdebimizde biz çagalary okadarys, çagalaram okar, wessalam».

«Haý, dogan, näbileýin-dä. Dogrymy aýdaýyn, senden gizlemäýin, meniň üçin-ä bu işiň gaty garanýky görünýär. Özüň-ä gaty ynamly, gujurly görünüärsiň. Başa barsyn-da hernä diýýän zatlaryň».

«Ýoldaş başlyk, mekdep gurmak – aýdan zatlarymyzy amal etmek üçin sizden baş sany haýış bar. Siz şol baş işi etseňiz, galan işiň agramyny size yetirmerin, özüm ederin» diýip, Berdimuhamed biraz öýkeliräk aýtdy.

«Bäş işmi? Baý-bo, köp eken öz-ä. Hany, göreli, aýt, bitirip bolar ýaly iş bolsa, bitirerin».

«Bitirip bolmaz ýaly iş ýok!».

«Aýt, dogan, şol baş işini».

«Ýoldaş başlyk, siz maňa, birinjiden, mekdep gurmak üçin ýer bölüp beriň. Şol bölüp beren ýeriňizde, nesip bolsa, şaraňlap duran mekdep gurmak hemem şol mekdepde üç kolhozyň – «Gyzyl çarwa», «Täze ýol», «Azatlyk» kolhozlarynyň çagalalaryny okatmak meniň bilen...».

«Ýer bölüp bermegiň işi haýyr-la. Ony edil häzir bölüp bererin. Ýöne seniň şaraňlap duran mekdep gurjagyň teý akylyma sygdyryp bilemok».

«Ony wagt görkezer».

«Birinji haýyşyň-a bitdi hasapla. Hany, galan dört haýyşyň hem aýt, ýoldaş direktor!» – diýip,

men Berdimuhamedиň asyl bitirip bolmajak zady aýtmagyndan heder edýärin.

«Ikinji haýyşym, agşam obanyň – üç kolhozyň adamlaryny ýygynasaňyz, onda hem maňa söz berseňiz, üçünji haýyşym bolsa, siz şol ýygynakda oba ilatyna mekdebiň gurluşygyna ýagdaýlarynyň ýetdiginden el kömegini bermegini haýyş etmegiňiz».

«Bu iki aýdanyň haýyşam hasaplama. Agşam adamlary ýygynaryn hem olara: «Ine, täze guruljak mekdebiň direktory şu adam. Bu adam obamyzda şaraňlap duran, polly-potolokly, täze tipli ak mekdep gurmakçy bolýar. Şoňa el kömegini hökman ediň!» diýip buýraryl. Saňa-da söz bererin. Beýleki iki kolhozyň başlygam meni, seni goldap çykyş eder. Hany, sen iň esasy, agyr haýyşlaryňam aýt. Sen olary aýtman dursuň welin, aňýan, gaty agyr bolmaly olar».

«Mody aga, siz Berdimuhamed bitirip bolmaz ýaly bir zat haýyş eder öydüp pikir edýärsiňiz. Men sizden bitirip bolmaz ýaly zady haýyş etmerin».

«Aýt dördünji hem bäsiniň haýyşyň!»

«Dördünji haýyşym, ýaşuly, mekdebiň açylyş dabarasyna gatnaşmagyňyz hem «Bismilla!» diýip açyp bermeginiz» diýip, Berdimuhamed güldi. Garadöwlet ikimizem gülüsdik. Haýran galaýmaly, Berdimuhamed aramyzdaky resmiliği, howatyrlanmamy derrew aýyrmagy başardy, ol mähriban ada ma öwrüldi.

«Berdimuhamed, sen-ä mekdebi ap-aňsat guräýdyň» diýip güldüm.

«Ýoldaş başlyk, mekdebi gurmak aňsat düşmez. Men muny gaty gowy bilýärin. Eger aňsat iş

bolsa, onda men bu ýere Gökdepe ýaly ýerden ýurt söküp gelmezdimem, bu işe razylygam bermezdim. Durmuşyň bar lezzeti, keýpi kyn işi, ähli kişiniň bitirip bilmeýän işini bermekde dälmi näme? Meniň üçin-ä, durmuşyň bar lezzeti agyr işleri bitirmek. Göwnüm uly-uly işleri bitirmek isleýär. Bu dünýä gelip, özüňden gowy at galdyrjak bolmaly ahyryny. Gowý iş bitirmek – mekdep gurmak, çagalalary okatmak, olara gowy sowat öwretmek hem olaryň durmuşda öz orunlaryny tapmagyna hemayat etmek üçin men, ýaşuly, goş-golamymy hem alyp size göçüp geldim».

Berdimuhamediň bu sözlerinden soň düşnüsiz zat galmadı. Onsoň özümi onuň öňünde ejiz hem müýnli duýdum, gülenime utandym. Onsoň onuň gaty akyllı, edenli ýigitdigine göz ýetirdim.

«Bäşinji haýyşyňam aýt ahyryny».

«Ony size nädip aýtsamkam?» diýip, Berdimuhamed oýa batdy.

«Men esasy, iň kyn haýyşyň nädip aýtjagyňy bilmän durandygyňy aňdym-a. Bilyärin, ol aýtjak haýyşyň raýon bilen, oblast bilen baglanyşyklydyr».

«Ýok, haýyşymyň raýon bilen baglanyşygy ýok. Ol siziň özüñize bagly».

«Wah, özümden bitýän iş bolsa haýyr-la. Onuň gürrüni ýok. Arkaýyn aýt!»

«Aýtsam, ýoldaş başlyk, siz käte-käte gurluşyk edýän ýerimize baryp, «Armaň-how, ýigitler!» diýip gaýtsaňyz, ýadawlygymyz aýrylan ýaly, arka-myza dag bar ýaly boljak».

Onsoň dünýäm giňap gitdi. Üç bolup gülmek güldük.

Mekdebiň guruljak ýerini direktora görkezmek üçin daşaryk çykdyk.

Daşarda at arabasy dur eken. Üstünde münderlenip duran goş-golam görjekdim, ýok. Men Berdimuhamede ýüzlendim: «Goş-golamyň nirä düşürdiň?».

«Goş-golamym arabada».

Onsoň baryp görsem, arabanyň nowasynda iki sany nagyşlyja sandyk bar. «Bar goş-golamy şu iki sandyk bolsa, onda bu ýigit ýer urup ýerde galan garypdyr» diýip pikir etdim.

«Bar geýim-gejimiň, goş-golamyň şu iki sandyga sygdymy?».

«Ýoldaş başlyk, häzir-ä, sop özüm geldim. Özüme-de üýtgeşik goş-golam, geýim-gejim hökman däl».

«Onda bu sandyklar näme?».

«Bu sandyklarda, ýoldaş başlyk, kitaplarym bar. Bu sandyklardan ýagyş geçenok, munda kitaplar yzgar çekenok. Şonuň üçinem kitaplarymy ýörite şu sandyklarda saklaýaryn¹.

Onsoň men sandyklaryň ikisinem açyp gördüm. Hakykatdan hem olaryň ikisem kitapdan, depderden doly eken.

Onsoň biz kanturdan çykyp, ine, hakytyň şu häzirki oturan ýerimize geldik. Öň bu oturan ýerimizde hiç zat ýokdy, obanyň çetidi, diňe käbir ýerde ýylgyn gögerip otyrды. Häzirki mekdebiň gündogar burçunda iki otaglyja bir tünek bardy. Ol Hanja Magrupy diýen bir kanunçylrak garamaýagyň tü-

¹ 1948-nji ýylyň 6-njy oktyabryndaky aýylganç Aşgabat ýer titremesinde ol kitaply sandyklar kesekleriň aşağında galypdyr.

negidi. Ol ilkinjileriň biri bolup gyzyllaryň tarapyna geçdi. Şonuň üçinem Tuşı diýen baý bir gije bir topar atly bilen gelipdir hemem ony maşgalasy bilen öldürip gidipdir. Öň beýle ahwalatlar köp bollardy, soň-soňlar galdy beýle ýowuzlyklar. Hanja Magrupy görgüli Marydan göçüp gelendi. Gatnaşýan adamam ýokdy. Bu gün ony-da ýatlaýan adam hem ýok.

Onsoň agşamara üç kolhozyň kolhozçylaryny çağyrdyk. «Täze mekdep guruljakmyş» diýen habary eşiden halaýyk eňäýipdir kantura. Kanturyň öňündäki açyk meýdanda ýygnak geçirdik. Üç kolhozyň başlygy bolup gatnaşdyk. «Täze ýol» kolhozynyň başlygy Toýla, «Azatlyk» kolhozynyň başlygy Artyk parka Berdimuhamediň Aşgabatdan biziň obamyzda täze mekdep gurmak üçin ugradylandygyny, direktor bellenendigini, resminamanyň özümdedigini aýtdym. Olaram obada ak mekdebiň guruljagyna ynanyp bilmeler: «Hany, göreli bakyly» diýişdiler.

Ýygnagy men açdym. Onsoň Berdimuhamedet hakda aýtdym, onuň Aşgabatdan obamyzda mekdep gurmak üçin ugradylandygyny, täze mekdepde üç kolhozyň çagalalarynyň okamalydygyny aýtdym. Soň Berdimuhamede söz berdim.

Özüniz bilýärsiňiz, Berdimuhamediň ýag ýaly mylaýym sesi bar. Aýdýan zatlary kolhozçylaryň diňe bir islegine däl, asyl arzuwyna hem sygmaýan zatlar. Adamlar Berdimuhamedi kökerilip diňlediler. Şonda bir aýalyň çagasy çala ses etdi welin, ýerli-ýerden gygyryşyp, görgüli aýaly derrew ýygnakdan wazyrdadyp çykaryp goýberdiler.

Berdimuhamet gürlemäge hakyt ökde eken. Ýüregiň üstünden hakyt aýakýalaňaç ýoreýär. Men Gaýgysyz Atabaýam diňläp gördüm. Olam gürlemäge bimisil ökdedi, ýatan ýeri ýagty bolsun. Berdimuhamed bir sagat çemesi gürledi. Adamlar dem alman diňlediler.

Berdimuhamediň şonda aýdan zatlary dek häzir aýdylan ýaly hakydamda dur. Men onuň hemmesi hakda aýdasym gelýär. Aýtsam, gürrün gaty uzaga çekjek. Ony men size başga bir öwrümde aýdyp bererin.

Berdimuhamediň çykyşyndan soň söz sözlän köp boldy. Goçgar aga, ilki siz çykyş edipdiňiz.

– Ýadymda – diýip, kolhoz başlygyny dykgat bilen diňläp oturan Goçgar aga çala baş atdy.

– Soň Artyk park, Toýly, Baýsähet Söýün, Garadöwlet dagy gürledi. Adamlaryň ählisi Berdimuhamede sagbol aýtdy, el kömegini etmäge söz berdiler, sözlerinde-de durdular.

Onsoň Berdimuhamede kolhoz kanturyndan bir otagy «Ine, şu otagda ýasaber» diýip berdik. Yöne ol berlen otagyna bir gezegem barmady. «Gerek däl» diýdi. Ine, şu oturan ýerimiziň demirgazyk tarapyndan özüne musaçynyňky ýaly bir calamydar telär edindi-de, şonda ýatyp-turdy. «Ýasaýan ýerim musaçynyň calamydar höwürtgesi ýaly bolsun, şonda howlukmagym üçin gowy bolar» diýip, ol aýdýardı. Asyl ol telärine-de oňly barmady. İşledi, gije-gündiz işledi.

Şindem göz öňümde dur. Goçgar aga, siziňem ýadyňyzdadır, ine, şu oturan ýerimizden gaýra otuz-kyrk ädim ýoreseň, uly depe bardy. Ol tas

bir tanap ýeri tutup otyrды. Ил оňа «Hanjadepe» diýerdi. Onuňam sebäbi namazşam çaglary Hanja Magrupy görgüli depäniň üstünde baýguş ýaly gymyldaman, gugaryp oturardы. Ol otursa, çagalaran oýnamak üçin depä çykyp bilmezdiler. Men: «Berdimuhamet, şu depäni aýryp ber diýermikäň öydüp howatyr etdim» diýdim. Berdimuhamed bolsa depäniň gumuny barlap görüp begendi: «Bu depe – bize tüýs gerek depe. Bu depe biziň müşgil işimizi asan eder» diýdi.

Berdimuhamet dogry aýdan eken. Bişen kerpiç guýmak üçin ol gaty amatly boldy. Onsoň şol günnüň ertesi Berdimuhamed depäniň gumundan palçyk ýasap, ýugrup, ondan çig kerpiç guýmaga başlady. Onsoň adamlaram mähetdel etmän üýşüp geldiler. Çig kerpiji gowy gataýança açyk meýdanda bir hepdä golaý saklap, soň olary üstme-üst örüp goýdular. Bir aýyň içinde depäniň gapdalyndan kerpiç depesi döredi. Soň Berdimuhamed baş-on sany düye bilen ýanyna-da on sany kömekçi alyp, çole gitdi. Çolden gandymdyr sazak ýygyp geldiler. Gandymdyr sazak soňam on-on iki tapgyr getirildi. Garasaý, kerpiçleriň arasynda gandymdyr sazak örüp çykyldy. Soňundanam kerpiç dagynyň üstem, dört tarapam palçyk bilen ligin ýaly galyň suwaldy, körük ýasaldy. Soňundanam gandymdyr sazaklara ot berildi. Küreler göni kyrk gün ýandy. Kerpijiň bişirilişini men öň görmändim. Nädip kerpiç bişirilýändigini Berdimuhamed Aşgabatda öwrenip gaýdan eken.

Kyrk günden soň kerpiç küreleriniň üstünü açdyk. Ine, saňa gözüne söweýin, sary ýag ýaly

sap-sary bişen kerpiçler. Aý, bir begenendiris-ä. Bütin obamyz bolup begendik muňa. Uludan kiçä çenli bişen kerpiçleri görmäge geldi.

Ana, şonda mekdebiň gurulmagyna onçakly ynanyп bilmän ýörenleriň ählisi şol gün ynandylar. Berdimuhamede ynanmazlyk mümkün däldi. Onda özüne imrikdiriji, kökeriji bir üýtgeşik güýç bar. Onda alasarmyкlyk ýok, ähli edýän işi, ähli aýdýan sözi açyk, düşnükli.

Ol näme aýtsa çyny bilen aýdýar.

Dessanlary aýdyp berende-de düýrmegi bilen, çyny bilen aýdýar.

Ol cyn ýasaýar.

Men «Ol cyn ýasaýar» diýenimde, esasan, iki zady göz öňünde tutýaryn. Bir-ä ol edýän işini, tutýan maksadyny amal etjegine berk ynanyп ýasaýar. Ikinjem, ol il-gün üçin haýyrly, sogap iş bitirmek üçin çalyşýar. Ömrüniň manysyny il-gününe sogaply, haýyrly işleri köp-köp bitirmekde, alkyş almakda görýär. Beýle adamlary Hudaý goldaram, goraram. Maksadyna ýetmek üçin Berdimuhamed şirin jynyna buýrup, dözüp bilýär, kynçylyklardan birjik-de emgenmeýär. Ýalňışmaýan bolsam, bitirýän sogap işleri oňa güýç-kuwwat berýän bolmaly. Ýogsam, mekdep gurlanda onuň ökjesiniň ýeňil gopuşyny, bir günde edýän işleriniň abyrşız köpdüğini gören bolsadyňz! Şonda-da onuň ýadadym diýip, dem alyp oturan pursadyny görmedik. «Berdimuhamed haçan ýatyp-turýarka?» diýip adamlar geň galýardylar. Men bu soragy oba adamlaryndan köp eşitdim.

Kürelere ot berlensoň, Berdimuhamed birnäçe günläp obada bolmandy. Ol ilki raýona barypdyr, ol ýerdenem Aşgabada gidipdir. Bu edaradan ol edara gatnap, ähli hat-petegini düzedipdir.

Berdimuhamedeniň gidenine onunjy gün diýlen-de oba dört sany maşyn geldi. Onça maşyn biziň obamyza şondan öñem, soňam gelenok.

Maşynlarda cement, gurluşyk materiallary, on-luk tagta, çüý, şifer bar eken. Şofýorlar:

«Şu zatlary obaňzyň direktory Berdimuhamed Annaýew Aşgabatdan ugratdy. «Kolhoz başlygy Mody Akyýew kabul edip alar» diýdi. Gaýrat edip, gol çekip, kabul edip alyň» diýdiler.

Maşyndaky zatlaryň baryny düşürdik. Dünýän zady!

Şofýorlardan soradyk:

«Hany, biziň direktorymyz?».

Şofýorlar:

«Ýoldaş Annaýew Aşgabatda galdy. Haçan geljegini bize aýtmady» diýdiler.

Sol günüň ertesem, birigünem Berdimuhamed gelmedi.

Şondan dört günden soň gjara Tejen tarapdan obamyza gelýän düýe kerweni göründi. Düýeleriň üstlerinde-de äpet-äpet gyzyl reňkli zatlar bar. Biz içimizden pikir edýäris: «Düýeler beýle uly ýuki gösterip uzaga gidip bilmez».

Düýe kerweni Aşgabatdan biziň obamyza gelýän eken. Olaryň ýükem mekdep üçin eken. Düýeleriň öňünden Berdimuhamed atly gelýär. Onuň süňni ýeňil gopýar, göwni şat. Onuň ýanynda ýene

bir atly bar. Ol Berdimuhamedden ýaşuly, ýöne olar bir almany iki bölen ýaly meňzeş.

Düýeler mekdep guruljak ýeriň ýakynynda çökerildi. Onsoň olaryň üstündäki uly-uly gyzyl zatlar düşürildi. Soň görüp otursak, düýelere ýüklenen zatlar agyr däl eken, diňe gabarasy uly eken, hem düýä ýüklemäge gabylsyzrak zatlar eken. Biz getirilen tagtadan edilen gyzyl zatlaryň näme üçin gerekdigini bilemezok. Hiç kim hem bilenok. Onsoň: «Berdimuhamed, bu kerwen bilen getiren ummasyz zatlaryň näme? Öňki iberen zatlaryň nämedigin-ä bildik welin, bu getiren tagasyksyz tagtalaryň nämä gerekdigini bilmedik» diýdim. Berdimuhamed ýylgyrdy: «Mody aga, bulara «parta» diýilýär. Okuwçylar munda iki-ikiden oturmaly». Soňam ol partada oturmagymy sorady. Biler bolsaňyz, Berdimuhamedin getiren partasynda ähli kişiden, okuwçydan öň, ilki oturan mendirin. Ilden ýaşyryň Berdimuhamedden ilki bolup sapak alanam mendirin. Ol işiniň daşyndan meni okatmaga-da wagt tapýardy. Men ýaşkam jezitçe okadym. 1927-nji ýylda bolsa ýurtda elipbiý çalyşdy: latyn elipbiýine geçildi. Jezitçe elipbiýini öwrenen kişi latynça elipbiýine geçilensoň nätsin? Asyl iş-alada başagaý bolup elipbiý öwrenmegin başyna-da barman ýördüm. Bir günem raýonda ýygnak geçirildi. Kolhozyň görkezijilerini ýazyp ber diýseler durun-da. Gaty masgara etdiler. Hernä Berdimuhamed maňa halasgär boldy.

Giden meýdan parta bolup dur. Men partada otyrkam Berdimuhamedin ýany bilen gelen uzyn boýly kişi gorsaň-gozgalaň tapdy: Ol: «Wah, wah,

görgüli. Saňa sütem etdilermi? Bilen däldirler, bilen däldirler. Bilseler beýle sütem etmezler» diýip, meniň meňsepen baýtalymyň daşyndan aýlanýar. Soň çep gapyrgasynyň ýokarsyna aýasyny goýup esli diňşirgendi. Men derrew onuň ýanyна bardym. «Näme bolupdyr?» diýdim. «Baýtal seniňki-mi?» diýip, ol ýüzüme gyňraldy. «Meniňki» diýdim. «Baýtala beýdip sütem etmeli däl ekeniň. Bu birinji garnyna bogaz. Üç aýlyk ýapagam öli. Sen onuň ýapagy düşürmäge ýol bermedik bolmaly. Ýogsam, kyn-u-aňsat öli ýapagy düşürerdi. Wah, dogan, sen atyň aram-aram ullakan garamyk gözlerine bir seret ahyryny. Gözlerinde ähli derdini aýdýar-a ol» diýdi. «Aý, hiç zadam bolmaz» diýip men geleňsizlik etdim. Meniň bu sözümden soň hälki nätanyş atyň ýanyndan aýrylyp Berdimuhamediň ýanyна bardy.

Şol günüň ertesi görsem, meňsepen baýtalym işini bitiren eken. Derrew Berdimuhamediň ýanya ygladym. Barsam, ol düýnki kyrk ýaşdan geçen berdaşly nätanyş bilen nämedir bir zat hakda gürleşip dur eken. Men nätanyşdan soradym: «Sen meniň baýtalymyň öljetegini düýn bildiňmi?». Ol: «Bildim» diýdi. «Näme üçin aýtmadyň?» «Aýtdym, sen diňlemediň». «Atym-a öldi. Sen onuň öljetegini nädip bildiň? Sen kim?»

«Mody aga, men sizi tanyşdyraýmandyryny. Bu meniň uly agam Aba. Agamyň ýaşlykdan bar işi at bilen, at seýislemek bilen. Gowý-gowý atlary seýisläp ýetişdirdi, köp-köp toýlara, ýaryşlara gatnaşyp baýrak aldy. Büzmeýin, Gökdepe töwergeniň adamlary atlaryna bir zat bolsa, agamyň ýa-

nyna ylgaýarlar» diýip, Berdimuhamed meni agasy Aba bilen tanyşdyrdy. Men Aba: «Atdan gowy baş çykarýan ekeniň. Saňa bir işim bar» diýdim. Ol: «Aýt» diýdi. «Biziň kolhozymyzyň ýylky sürüsi bar. Sürä gideli. Sen sürimiziň ýagdaýyny görüp ber hem olaryň içinden maňa gowuja bir ýorga saýlap ber» diýdim. «Agam eýyäm gaýtmaga howlugýar-a» diýip, Berdimuhamed bir agasynyň, bir meniň ýüzüme seretdi. Men çykalga tapdym: «Bu gün-ä gaýtmak barada gürrüň etmegem bolmaýar. Geleni üç gün myhman almak parzymyz biziň. Üç gün myhmanymyz bolanyňyzdan soň, gaýtmak barada zyýapat başynda gürleşeris. Gürrüň gutardy».

Onsoň şol gün agşam men Aba zyýapat berdim. Ertesi bolsa ýylky sürimize otara gitdik.

Tejeniň aýagy Türkmenistanda iň güzel ýer bolsun gerek. Giden bir tokaýlyk, giden bir otarlyk-adyrlyk. Bu ýerde adyny tutan otuň, adyny tutan daragtyň, adyny tutan jandaryň bar. Tokaýymyzy, otarymyzy, Serwazlyguýynyň töweregini, ol ýerlerde dowarlaryň, ýylkylaryň agaýana sonarlap ýörüşlerini görüp, Abanyň göwni çag-çag açyldy. «Beýle jenneti ýerem bar eken-ow» diýip, ol birki gezek gaýtalady. Onsoň Aba ýylkylarymyzy gördü, göwni ýetdi. «Hiç hili kemi ýok» diýdi. Ýöne suwdan kösenýändiklerini bada-bat aýtdy. Ol dogry. Biziň atbakarymyz geleňsizrök adam. Yssy günleri guýudan suw çekmäge ýaltanyp, owarramçylyk edýän gezekleri az bolanokdy. Aba durup bilmän, derrew Serwazlyguýudan suw çekip ugrady, ähli nowalary suwdan doldurdy. Ýylkylar suwa gelende bolsa, olaryň içinden birini saýlady, kowdy

yzyn dan. Onuň aty gaty ýyndam eken. Bir sagat geçirip-geçmäňkä, bir dor ýorgany tutup getirdi. Şol ýorgany men kyrkynjy ýyla çenli mündüm. Kyrkynjy ýyl da bolsa Aba maňa häzirki münýän alaşamy tutup, baş öwredip berdi. Men Berdimuhameden agasynyň şu ýerde galyp atbakarlyk etmegini sora-dym. «Wah, agam ýanymda bolsa maňa gaty gowy boljak. Onuň biraz ýarawlygam ýok. Onsoň ýag-dagy nähilikä diýip mydama ünjüde gezip ýörün. Bile aýdaly» diýdi. Soň bile aýtdyk. Eýdip-beýdip razy etdik.

Aba neresse, hakykatdanam, Berdimuhamedeniň aýdyşy ýaly, at ugrunyň akademigidi, ýöne neres-säni kesel halys egbarlatdy. Ömri gysga eken onuň.

Aba bări göçüp gelensoň, ýylkylaryň ýanyndan aýrylmady. Duyelerimize-de sarwanlyk etmegem Aba ynandyk. Ol gelip mekdebiň gurluşygyna kö-mekleşmäge-de wagt tapýardy.

Mekdebi gurmak işi gaty gyzykly geçdi. Menem, köplenç, şu ýerde boldum. Bu ýerde bolmak-dan meniň iki bähbidim bardy: birinjiden-ä, mek-depli bolýardyk, ikinjiden bolsa, elipbiý öwrenýär-dim.

Berdimuhamedeniň elipbiý öwredişi üýtgesik-di. Ol kerpiç örmesini goýup, ýere bir harp ýazar. «Mody aga, şu harpa «B» harpy diýilýär. Ine, şeý-dipjik ýazylýar. Bu basma «b» harpy, bu-da ýazuw «b» harpy. «Baýram badam berdi» diýenimizde üç sözem «b» harpy bilen başlanýar. Hany, şuňa meň-zedip ýazjak boluň» diýýär. Men ýazýaryn. Ýany-myzdakylaram harp öwrenjek bolup ber-başagaý. Olaram ýere menden öň «b» harpyny ýazyp öw-

renýärler. «Bilim bilmek bolsa «b»-ni bilmekden başlanýar». «Biz Berkeli Berekellaçy baýyň baýrak berjegini-bermejegini bilmedik, bu barada bir baý bilýär, berse-hä begenmek begenjek» diýip, «b» harpy bilen başlanýan sözlerden sözlem düz-mäge çalyşýarys. Berdimuhamed ýalňyşan ýerimizi düzedýärdi-de, «Ertire çenli ýazyp özleşdiriň» diý-yärdi. Şol günüň ertesi men ýene Berdimuhamedin ýanyna barýaryn. «Berdimuhamed, «b» harpyn-a öwrendik» diýýärin. Gurluşykda işläp ýörenlerem ýere «b» harpyny ýazyp, Berdimuhamede görkez-yärler. Berdimuhamed kimiň çöpjagaz, kimiň süýem barmagy bilen ýere ýazan «b» harpyny barlap çykar, kimi öwer, kime düzediş berer. Gurluşyk guitarýanca şol ýerde işlänleriň-ä hemmesi, ýarym-ýalta işlänlerdenem baş-on adam elipbiý öwrenip sowadyny çykdy.

Onsoň Berdimuhamedin aýdany boldy: hakykatdanam, şaraňlap duran, polly-potolokly, täze tipli ak mekdep guruldy. Klaslaryň içine çäge suwag etdiler, soň agartdylar, partalary klaslara saldylar.

Onsoň başga ýerlerden gelip okatjak mugallymlar üçin diýibem üç sany hersi üç otagly jaý guruldy. Şolaryň birinde-de, ine, hazır otyrys. Bu jaýyň ähli ýerinde Berdimuhamedin eliniň yzy bardyr.

Berdimuhamedin iki sany içi kitaply sandygynam içeri saldyk.

– Diýyän sandyklarynyz şular bolmaly – diýip, Mälikguly törde duran, üstüne ýorgandyr ýassyk münderlenip goýlan sandyklary görkezdi.

– Hawa, hawa, şular – diýip, Mody aga tördäki sandyklara siňe-siňe seretdi. – Ýarym ýyldan sähel gowrak wagtyň içinde Hanjadepäň ýerinden köş ýaly ak mekdep guruldy.

Berdimuhamet mekdepde okadar ýaly mugallymlaryňam aladasyny eden eken. Özi bilen deň-duş dostlarynyň baş sanysyny mugallymlary taýýarlaýan gysga möhletli kursa salypdyr. Ol mekdebiň açylmagyna sanalgyja gün galanda Aşgabada gidip, mekdepde işlejek baş sany ýaş mugallymy¹ ýany bilen alyp geldi. Siz olary bu gün gowy tanaýarsyňyz. Olar abraý bilen işläp ýörler. Soň ol baş mugallymyň hataryna raýonymyzyň «Türkmenistan» kolhozyndan Meretdurdy Kakalyýewem goşuldy.

Berdimuhamet gurluşyk gidip durka arasynda wagt tapyp, köplenjem gün ýaşansoň, obany öýme-öý aýlanyp çykdy. Kimiň okuwa çykmaly ogul-gyzynyň bardygyny hasaba aldy.

Birinji sentýabrdı-da mekdebiň darabaly açylsy boldy. Oňa raýondan, Aşgabatdan magaryf ugrunyň wekilleri geldi. Onda söz sözlendi. Men Berdimuhamedin baş haýşynyň soňkusyny hem bitirdim: dabaraný açdym. Onda oba adamlaram çykyş edip, Berdimuhamede alkyş aýtdylar. Mekdebe ep-esli okuwçy geldi. Mekdebiň açylan gününi oba adamlary ýatlaryndan çykarmaz. Sebäbi ol gün obamyzda ýatdan çykmajak gün boldy.

Berdimuhamet gündiz çagalary okadardy. Agşamlaryna bolsa uly ýaşly adamlary okadardy. Ag-

¹Täşli Ataýew, Gurbandurdy Annadöwledow, Rejep Anna-berdiýew, Wepa Hojaberdiýew, Esen Kulyýew.

şamky okaýanlara «likbez» diýlerdi. Sowatszylygy ýok etmeli diýip ýokardan talap edýärdiler. Berdimuhamedиň ýadamasy-ýaltanmasy bolmazdy. Ýüzi mydama ýylgyryp durandyr, nuranadyr.

Kä gün agşam likbezden soň Berdimuhamedиň ýanyna üýşüp gelerdik ýa özünü kimdir biriniňkä çagyrdy. Başlanardy bir meýlis.

Onsoň bagşylarymız aýdym aýdardы. Olara dynç berlen wagty bolsa gyzykly-gyzykly gürrüňler ediler. Henekler, ýomaklar aýdyşylardы. Käte kimdir biriniň üstünden düşerdik.

Kä gün bolsa ýörite Berdimuhamedи diňlärdik. Ol bize köne kitaplaryndan okap bererdi. «Zöhre-Tahyr», «Şasenem-Garyp», «Leýli-Mejnun», «Ýusup-Ahmet», «Babaröwşen», «Zeýnelarap» ýaly dessanlar, Magtymguly, Kemine, Seýdi, Zeñili, Mollanepes, Mätäji ýaly şahyrlaryň kitaplary okalardы. Iň köp okalýan Magtymguludy, «Görog-ludy».

Berdimuhamedde täze çykan kitaplaram bardy. Berdi Kerbabanyň, Şaly Kekiliň goşgulary okałardы. Abdylhekim Gulmuhammedowyň «Deňsin-medik dul galar» diýen bir gyzykly, durmuşy kys-sa eserini diňlemegi hasam gowy görerdik. Ony okap bermegini Berdimuhamedden haýyış ederdik. Berdimuhamedиň özem bu eseri gowy görerdi. Ol Abdylhekim Gulmuhammedowyň özünem gowy tanaýan eken. Onuň bilen eden hemsöhbetlerini hem aýdyp bererdi.

Berdimuhamed keremaralyk bilen obamyzyň adamlaryny özüne, bilime, edebiýata kökerdi goýaýdy. Soň-soňlar adamlar özara gürrüňlerinde

dessanlardan, şahyrlaryň goşgularyndan mysal getirip ugrady.

Berdimuhamed haçan gelsem, bir zat okap ýa ýazyp oturan bolýardy. Ol obamyzyň adamlarynyň aýdan käbir rowaýatlaryny, ertekilerini, nakyllaryny ýazyp alardy. Özi goşgy hem goşardy. Ýöne ol goşgusyny aňsat-aňsat okamazdy. Belli şahyrlaryň goşgusyny okamaly bolsa welin, ýok diýmesi ýokdy. Ol öz goşgularyndan ikisini özli-özümüz bolup üýüşen kiçeňrak üýşmeleňlerimizde okardy. Ol «Türkmen sen» hem «Ak gerek» diýen goşgular. Onuň «Galar» diýenem bir goşgusy bolmaly.

Tüweleme, Berdimuhamed gaty ýatkeş adam. 1939-njy ýylyň awgust aýy ýadyma düşyär.

Ol Aşgabatdan geldi. Göni kantura bardy. Men ony gören dessime salamlaşmadan, hal-ah-wal soraşmadan öň «Nätdiň?» diýip soradym. Berdimuhamed ýylgyryp: «Nädendir öydýärsiňiz?» diýip sorady.

«Girensiň. Sen girip bilmeseň, onda oňa hiç kimem girip bilmez».

«Ynamyňyz üçin sag boluň, men ynamyňzy ýere çalan däldirin».

Biz garsa gujaklaşdyk. Men onuň instituta okuwa girenine juda begendim, ony gutladym.

Berdimuhamed gaýybana okady, her ýyl kankul döwri ekzamen tabşyrmagá gitdi.

Ol üçünji kursda okap ýörkä hem urşa gitdi. Gelip yzyny dowam etdirer ol.

Mälikguly, men size bu zatlary gije ukudan goýup ýöne ýere gürrüň beremok. Öz kakaňzyň nähili gowy adamdygyny bilmegiňiz, oňa myna-

syp gowy adam bolup ýetişmäge çalyşmagyňyz, il içinde at-abraý alyp ýaşamagyňyz üçin aýdýaryn. Siziň hem Berdimuhamede mynasyp ogullar bolup ýetişjekdigiňize men ynanýaryn, eşidişime görä, siziň neberäňiziň ählisi il-günüň aladasy bilen ýaşan adamlar. Siz hem öz neberäňize, ýedi arkaýaza mynasyp ogullar boluň. Mynasyp bolmaga jan ediň.

Mälikguly, seniň Magtymgulynyň, Keminäniň, Seýdiniň, Zeliliniň goşgularyndan hemem iki-üç sany dessany ýatdan bilyändigiňi, käbir ýerlerde ýatdan aýdyp beryändigiňi adamlardan eşitdim. Goşgy goşýandygyň hakda hem eşitdim. Muňa öz ýanymdan begenip ýörün.

Mälikguly Mody murtuň kakasy hakdaky ýakymly sözlerini uly lezzet bilen diňledi. Oňa öň kakasy hakda şeýle giňişleýin hiç kim gürrüň bermändi. Mälikguly, elbetde, adamlardan kakasyňň Gökdepeden gelip, mekdep gurandygy, diňe çagalary däl, ululary hem likbez açyp okadandygy hakda birem däl, telim ýola eşidipdi. Özem ähli kişi edil dilleşen ýaly şol bir sözleri gaýtalaýardy: «Berdimuhamet mugallymyň ömri uzak bolsun. Ol juda gowy adam», «Berdimuhamediň oglы bolsaň, saňa zowal ýok».

Mälikguly Mody başlygy peýwere gürleýändir öýtmeýärdi. Gürleýän eken. Gürlemeýän, gürlese-de, az gürleýän adamyň gürrüňini diňlemek juda täsirli bolýan eken.

Mälikguly kakasyna öňem guwanýardy, ýöne Mody aganyň söhbedinden soň kakasynyň mertebesi hakydasynда ýene bir gez beýgelen ýaly bol-

dy. Özi hem il içinde edil kakasy ýaly hatyralanýan, gowy görülyän adam bolmak isledi.

Edilýän gürrüni Ogulbäbek eje içki otagda gyzy bilen diňläp otyrды. Wagt eýýäm daňdانا sanyp ugrapdy.

Goçgar aga wagtyň birçene barandygyny aýdyp, töwir galdyrды. Soňundan Mälikguludan öýde näme ýeter-ýetmeziň bardygyny sorady.

– Sag boluň, ýaşulular. Biziň, Hudaýa şükür, kem zadymyz ýok.

– Ýagdaýyňzyň erbet däldigini aňýarys. Düýnki Allamyradyň agtyklaryna hossalryk etjek diýmeginizem, netiňizem gowy. Şonda-da, bu durmuş-da. Käte ýagdaýym gowy diýip durkaň hem garaşmadyk zadyň ýüze çykaýýar. Şeýle bolanda çekinmän göni aýdyň.

– Bir mesele-hä bar, Mody aga. Men bu hakda indi bir aý bări oýlanyp ýörün. Özüňiz soradyňyz, rugsat bolsa, menem aýdaýyn.

– Aýt, aýt, Mälikguly. Çekinme.

– Başda şu ýylyň gysynyň agyrrak geljekdigiňi, käbir maşgalanyň bolsa, öýüne ot, odun getirmäge mümkünçiliginiň ýokdugyny aýtdyňyz.

– Hawa, aýtdym. Dogry şol.

– Mody aga, biziň klasymyzda gowy oglanlar bar. Eger kolhozyň üç düyesini berseňiz, güýzki sürüme, ekiše čenli hem ondan soň tä gyşa čenli biz kösenjek hojalyklara otam, odunam çekip berip bilerdik.

– Bä-ä! – Begençden ýaňa Mody murtuň gözleri uçgunaklady. – Bä, sen-ä Hydyr ata bolduň onda. Bä-ä, tüýs boljak şüý-ä! Sen-ä meniň müşgi-

limi aňsat etdiň oturyberdiň-ä! Bä-ä! Gör, muny!
Munyň-ä är gürrüni boldy. Hakyt maňa gerek gür-
rүň bu. Şeýle iş etseňiz, gaty uly iş boljak. Bä-ä,
ymgyr gowy pikir bu.

– Berekella, Mälíkguly, köp adamyň alkyşyny
alarsyňyz – diýip, Goçgar aga başlygyň pikirine
goşuldy.

- Klasdaşlaryň razy bolarmy?
- Olary razy etmek meniň bilen, Mody aga.
- Orakdan soňky güýzki ekiše çenli, ekişde-
nem soň düýeler siziňki.
- Siz kimiň öyüne näçe düýe ot, näçe düýe
odun getirmelidigini aýtsaňyz bolany.
- Ony Goçgar aga aýdar.
- Aýdaryn, aýdaryn – diýip, Goçgar aga Mody
murtuň sözünü makullady.

Iki goja hoşlaşyp daşary çykdy. Mälíkguly ola-
ry ugratdy.

- Baý-bo, wagt daňdana ýakynlapdyr – diýip,
Goçgar aga başyny ýaýkady.
- Menem aňdym öz-ä – diýip, Mody başlyk
Goçgar aganyň sözünü makullady. – Mälíkguly,
sen galyber indi.

Mälíkguly yzyna dolanyp gelse, ejesi, doganla-
ry oňa garaşyp otyrdylar:

- Oglum, kakaňa hat ýazaly diýipdik. Wag-
tam-a birçene bardy. Ýazsag-a gowy bolar. Dogan-
laryňam saňa garaşyp otyr.
- Wagt birçene baranam bolsa, kakama hat ýa-
zaly, eje.
- Ýazalyň – diýip, jigisi pelteli çyrany orta al-
dy.

Mälikguly döşüni ýassyga berip, kakasyna hat ýazmaga hazırlendi.

– Eje, näme ýazaýyn?

– Mälikguly jan, sen göwnüňe getirişiň ýaly ýaz. Bize seniň ýazanyň bolýar – diýip, Ogulbäbek eje ogluna jogap berdi, çyranyň peltesini biraz gal-dyrdy, içeri ýap-ýagty boldy.

Salam haty

Kim men diýende ara daşlykdan, ýürek ýakyn-lykdan Mälikguly tarapyndan kakam jana köp-köp dogaý salam bolsun, Mähriban kaka, salawmaleý-kim. Size ejem jandan, Amanguludan, Owadandan köp-köp dogaýy salam bolsun. Biziň bu ýerde jany-myz sag, kem zadymyz diňe siz. Biz siziň ganymalary ýer bilen ýegsan edip, ýeňiş gazanyp, obamyza sag-salamat gelmegiňizi beýik Perwerdigärden gi-je-gündiz dileg edip ýaşap ýörüüs. Sizden hat geldi. Köp şat bolduk. Saglygyňzyň gowudygyny bilip örän begendik. Goçgar aga bilen Mody aga hem gelip, siziň ýazan hatyňzy diňläp gitdiler hem si-ze öz atlaryndan, obamyzyň adamlarynyň adyndan köp-köp dogaý salam aýtmagymy sargyt edip gitdi-ler. Size obamyzdan köp-köp dogaýy salam bolsun.

S.S.S.-den soňky sözüm budur ki:

Kaka, biz sag-aman işläp, okap ýörüüs, ejem bilen Owadan-a işe gatnaýar. Her gün iki zähmet gününü gazanýarlar. Menem okuwdan soň kolhoz-da işleyärin, ýarym zähmet gününi gazanýaryn. Iki ýarym zähmet gününe berilýän galla-ýarma paýy-myz bize doly ýetýär.

Kaka jan, obada siziň abraýyňz uly. Ähli kişi siziň adyňzy hormat bilen tutýar. Olar maňa «Ka-kaňa mynasyp ogul boljak bol» diýýärler.

Bu gün agşam bize Goçgar aga bilen Mody aga geldi. Mody aga siziň bu oba direktör bolup gelşiňizi, mekdep gurşuňzy şeýlebir gyzkly gür-rüň berdi. Häzir jahan ýagtylyp ugrady. Şu wagta çenli Mody aganyň siz hakdaky gürrüňlerini diň-ledik. Gaty üýtgeşik zatlary gürrüň berdi. Indem hemmämiz üýşüp size hat ýazyp otyrys. Siziň ýeňiş bilen geleriňize garaşýarys. Diňe biz däl, siziň tiz-räk geleriňize Berkeli aga berip giden Dagarma-nyňz hem garaşýar. Ol birki gezek gazygyndan boşanyp öýümize geldi. Gelip teblesiniň daşyndan aýlanýar, içerden-daşardan sizi görjek bolýar. On-soň her gezek men ony Berkeli agalara eltip gaydýaryn. Şonuň üçin size Dagarmanyňzyň adynda-nam köp-köp salam aýdýarys.

Kaka, biz mydama size mynasyp perzent bol-maga çalşarys, siziň ýaly kakamyzyň bardygy bol-sa, mydama başymyzy gök diredyär. Siz geleniňiz-den soň durmuşmyzyň hasam süýjejekdigine, go-wy ýaşajakdygymyza ynanýarys. Her gün daňdan turup biziň size salam beresimiz gelyär. Eliňize gyzgyn suw akydyp, hyzmat edesimiz gelyär. Siziň oturýanja körpeçäňizi her gezek saçagyň başyna geçenimizde, hormat bilen ýazýarys. Siziň ornuňyz boş dur. Sol düşekçäniň üstünde öňkiňiz ýaly bolup oturmagyňzy gije-gündiz dileg edýäris. Sol bagtly günlerimize sabyrсыzlyk bilen garashýarys.

*Maşgalamyzyň adyndan
haty ýazan uly ogluňyz*

*Mälikguly.
21-nji sentýabr,
1943-nji ýyl.*

Şagallaryň uwlaşmalaryna pitiwa etmän, horazlar daňyň ýakynlandygyny oba adamlaryna habar bermäge – gygyrmaga başladylar.

Birden açık gapydan at aýaklarynyň tapyr-tupury eşidildi. İçerdäkileriň ählisi hüserilişip daşaryk diň saldy.

Tapyr-tupur barha ýakynlaşdy.

– Kakama hat ýazýanymyzy duýup, Dagarman gelýän bolaýmasyn?

– Belki, şoldur...

Çak dogry çykdy: açık gapydan Dagarman göründi. Ol sägindi-de, gapa bakan ýöredi. Gapydan içerà boýnuny uzatdy. Onuň bolşy gaty howsallydy. İçerà nazar aýlady, ýok, ol içerden hakyky eýesini gözledi. Hakyky eýesine nazary düşmedik Dagarmanyň lapy keç boldy. Ol birsellem sulhup durdy. Owadan gara gözlerinden düwme-düwme gözýaş syrykdy.

– Eje, seret, Dagarman aglaýar, kakamy göresi gelip aglaýar.

– Özem siňir-damar bolup galypdyr janawar. Kakam jany göresiň geldimi seniň-ä? Kakam jany göresiň geldimi?

Mälikguly ýerinden turup, Dagarmanyň kelle-sini gujaklady. Onuň gözünden syrygýan ýaşlary eli bilen süpürdi:

– Ynan, Dagarman, kakam gelse, ilki bilen, saňa buşlaryn. Men saňa söz berýärin. Nirede bolsa-

ňam men seni taparyn. Men saňa garşy ylgasam, şol kakamyň geldigidir. Kakam hazır ganymlar bilen söweşyär.

– Biziň «ýok» diýenimize ynanman gapydan kellesini sokaýdy. Görgüli delmirinip agtarýar – diýip, Ogulbäbek eje hem gapynyň agzyna bardy.

– Çörek beräýeli, eje?

– Ber, Mälíkgulym, ber – diýip, Ogulbäbek eje göwünjeň razylaşdy.

Mälíkguly saçakdan çörek bölüp aldy-da, Dagarmanyň agzyna tutdy.

Dagarman çöregi gaýta-gaýta ysgady-da, işdämenlik bilen iýdi.

– Kakamyň ýoklugy Dagarmana-da agyr düşdi – diýip, Mälíkguly atyň sekilinden sypady.

Dagarman yza tesdi, gapydan boýunuy çykar-
dy. Tebil tapyp, mekdebiň giň meýdançasyna çekil-
di. Guýynyň daşyndan aýlandy. Soňam mekdebiň
daşyndan bir öwrüm etdi-de, Garawekiliň jaryna
– gündogara çapyp gitdi. Derrewem gözden ýitdi.

Gün nähilidir howlukmajy bar ýaly, Ýerden
göterilip, jümle-jahany ýagtylyga öwrüp gelýärdi.

Är ryskyny daşdan çykarar

Orak-da gutardy, okuw-da.

Indi üç aý kanikul. Mälikguly başinji klasa geçdi.

Kanikulyň üç aýyny mydama edilişi ýaly, ýene ýazlagda – kümeçilikde-dümeçilikde geçirmeli bolar. Oňa ertirden gitmeli. Erte irden gitjek adamlar kän. Olar hem ogul-gyzlarynyň üç aý kanikula çykmagyna garaşypdylar.

Her ýyl orakdan soň, gallaly sekiz-on çalça iç işigiň sag tarapynda tä burça çenli aralygy degiş-degiş doldurar durardy. Ýöne urşuň başlanmagy bilen gallaly çuwallaryň, çalçalaryň sany gornetin azaldy, diňe bir Mälikgulularda däl, ähli hojalyklarda hem azaldy. Öň kolhozyň bir ýyllyk girdejisine görä kolhozçylara girdeji-hak tölenerdi. Şol hem, köplenç, galla bilen tölenerdi. Indi ýyllyk girdeji üç çalça-da ýetenok. Kolhoz her aýyň soňunda zähmet gününde görä ýarma ýa galla berýär. Ol hem doýagarna iýere ýetenok. Adamyň garnyndan öň gözü ajygýan eken. Garnyň doýmagy üçin, ilki bilen, gözüň doýmagy zerur eken.

Mälikguly unly çalçany her gün göterip, agramlap görýär. Galanja galla näçe güne ýetjek, näçe gün mydar edip boljak. Kolhozyň aýyň ahyrynda paýlajak ýarmasyna göz dikseňem, aňryň-

da azda-kände gorjagazyň bolmaly diýen pikir Mälikgulynyň aňyndan aýrylmaýardy. Munuň şeýle bolmagy üçin hem çalyşýardy. Saçaga, her günki iýilýän çorege Mälikguly berk gözegçilik edýärdi. Ýekeje owuntyk gaçyrylsa, inisine, uýasyna käýemek käyeýärdi. Köp iýmegin peýdaly däldigi, gaýtam zyýanlydygy, adamyň açlykdan däl-de, gorkudan öyländigi, aç galaryn diýen gorkynyň wehim salmazlygy üçin, öýde mydama bir aýlyk süýşürintginiň gerekdigi, şeýle ýagdaýda ýüregiň suwluja boljakdygy, her döwüm çoregi, her owuntygy isrip etmeli däldigi barada janygyp aýdardy. Onuň aýratyn nygtáyan bir sözi bardy. Ol: «Işçilere bir günde bary-ýogy yüz elli gram çörek berilýär. Biz hem şolardan köp iýjek bolmaly däl». Ogulbäbek eje bolsa oglunyň janykmalaryny mydama makullardy.

Ertir ýazлага gidilse, uny ep-esli tygşytlap boljakdygyna Mälikguly begenýär, bu begenjini içinde saklaýar. Ekin üstünde ak-gök bilen garyn doýursa, mydar etse bolýar.

Barybir, ol bu gün haraza gitmelidi. Sebäbi bu gün ejesi kümeçilige alyp gitmek üçin çörek ýapmakçydy. Eýýäm hamyr edip bolupdy. Çalçada bolsa urbalygam un galmandyr. Ekine-de un alyp gidilmese bolmaz. Şonuň üçinem Mälikguly bir batman barly-ýokly çalçadaky galladan bir boş çalça geçirmäge durdy.

Ogulbäbek eje oglunyň edip duran işine geňir-gendi.

– Wiý, Mälikguly, ony iki çalça bölüp äkiden-den majarymyza* ýükläp çekäýmeli ekeniň-dä.

– Eje, men gallany agyr boljakdygy üçin däl, onuň ýarysyny harazda üwetmäge äkitmekçi bolýanlygym üçin ikä böldüm.

– Baram köp zat däl. Bir üwedeniň görä barjasyny üwedäýmeli ekeniň-dä, balam.

– Häzirlikçe şuny üwedäýeli, eje.

– Hä, näme üçin?

– Gerek wagty üwedäýeli-le. Haçan barsaň, Myrry aga derrew un edip beryär-ä.

– Özüň gowy bilýänsiň – diýip, Ogulbäbek eje haýsydyr bir iş bilen içki otaga geçdi.

Mälikguly ýarty çalça töwerek gallany arkasyna alyp, haraza ugrady. Ol baranda töwerek gum-guklukdy. Harazda-da, juwazda-da adam bara meňzänokdy.

– Myrry aga bir ýere gidäýdimikä? – diýip, Mälikguly iki ýanyna garanjaklady.

Myrry masat bar eken. Ol haraz bilen juwazyň aralygyndaky ullakan tuduň aşağında ýazylan keçäniň üstünde çay içip otyrdy. Gapdalynda-da Akbibi daýza otyr.

Mälikguly goşa gumry ýaly bolup otyran är-aýala höwes bilen tomaşa etdi.

Myrry masat äwmezlik bilen bir döwüm zagarany maýda-maýda bölüp iýyärdi, aram-aram hem çay owurtlaýardy. Akbibi daýza sesini çykarman, öz bişiren zagarasyny adamsynyň işdä bilen iýip, çay içisine guwanyp-buýsanyp otyrdy. Ol adamsyndan gözünü aýranokdy. Käsesindäki çayý sähel azalsa, tüñceden üstüne çay guýup berýärdi. Akbibi daýzanyň seredişinde adamsyna tükeniksiz mähir, tükeniksiz söýgi bardy.

Ýyllaryň ediberisini görsene! Durmuşa çykan uçurlary owadan Akbibiniň Myrry masada asla göwni ýetmändir. Myrry masat bir zat aýtjak bolup sakawlaberse, Akbibi hünübırýan aglamaga başlapdyr. Ol aglasa, Myrry masadyňam garaguş kakyny tutupdyr, titräp, agzyndan ýaşyl köpürjik çykaryp ýatyberipdir, muňa ýaş gelniň zähresi ýarylan ýaly bolupdyr, doňup galypdyr, başda essinden gidipdir. Ikisinem özüne getirmek gara görgi bolupdyr.

Ýöne soň-soň owadan Akbibi täleýine ten beripdir: täze durmuşa öwrenişipdir, adamsynyň garaguş kakyny tutsa, oňa derrew kömege howlugypdyr, agzyny açyp, bokurdagyna tegek bolýan dilini çekipdir. Soň aglasam, biynjalyk etsem, birden garaguş kakyny tutup, birden ärsiz galaýmaýyn diýen howatyr bilen mydama mylakatly bolmaga çalşypdyr, adamsynyň göwnüni awlamak üçin paýan-peteke ylgapdyr, hoşuna geljek bolup yhlas edipdir. Adamsy ýarym salkyn görünmese, ýüregine dowul düşüp elewräberýärmiş. Gaty ysnyşyklyja ýasaýar-myşlar.

Mälikguly äbede-jüýje bolup oturan är-aýalyň ýanyna salam berip bardy.

– Waleýkimessalam, ýigit. Ne döwür, ne zama-na boldy, diýip perizadym bilen gürrüň edip otyrys häzir. Öňler galla üwetmäge gelýänleriň yzy üzümmezdi. Haraz gije-gündiz hünläp işlär durardy. Indi galla üwetmäge gelýän gaty seýrekledi – diýip, Myrry masat howlukmaç töwir edip turmak bilen boldy.

– Wiý, bu görgülijigiň getiren gallasy ýarty çalça-da ýok, baş-üç kiledir-dä – diýip, oral aýal bolanam bolsa, aşa owadan Akbibi daýza Mälikgula nebsagyryjylyk bilen seretdi, hyrçyny dişläp, başyny ýaýkady.

– O näme üçin baş-üç kile diýýärsiňiz? On kileden-ä az däldir – diýip, Mälikguly owadan daýza seretdi.

– Wah, jan ogul, sen göwnüňe alma. Men muny göwnüňe degmek üçin aýtmadym, gynanyp aýdýaryn. Uruşdan öň adamlaryň üwetmäge getirýän gallalary azyndan dört-bas halta bolardy. Ulurak maşgalalar ýigrimi halta gallasyny üwedip giderdi.

– Biz özümize gereğini üwetmekçi.

– Perizat, sen täzeden çay goý. Men häzir çayyň gaýnaýança Mälikgulynyň gallasyny üwäp berip goýbereýin – diýip, Myrry masat aýagyna çokaýyny ildirdi. – Ýör, inim.

Eltilen galla çay gaýnar salymda un boldy. Myrry masat ýene öňküje ýerine geçip oturdy. Mälikguly haltasyny göterip, onuň ýanyна bardy.

– Myrry aga, üwäp bereniňiz üçin şundan biraz un alaýyň.

– Bu näme diýdigiň boldy, Mälikguly? Halal zada haramlygy goşup bolmaz. Haraz meniňki däl, kolhozyňky. İslänim üçin haky maňa kolhoz berýär. Şonuň bilen perizadym bilen oňnut edinýäris. Gaýdyp şeýle söz aýtma. Sen gaty sylagly oglansyň.

– Sag boluň, Myrry aga – diýip, Mälikguly Myrry masada öwran-öwran minnetdarlyk bildirip, öyüne gaýtdy.

Mekdebiň öňündäki örme guýynyň ýanynda Ogulbäbek eje Bibi gyşygyň sözünü diňläp durdy.

Bibi gyşyk ýaşy birçene baran-da bolsa, gaty edenli, gujurly, bili gyrmyzy ýaglyk bilen berk guşalgy, atýüzli, giň maňlaýyna entek ýekeje gasynam düşmedik, ýüzi ýag çalnan ýaly lowurdap duran pes boylurak gaýratly áyaldy.

Hana, Ogulbäbek eje Bibi gyşygyň sözünü geň galyp diňläp durdy. Bibi gyşyk bolsa, ýetişibildiginden gürleýärdi:

– Sen ony tanaňok, gyz. Tilki şır dogmaýar. Tilkiden tilki, şirden şır dogýar. Awçy drugyňam aňyrsy halal däl. Kakasynyň, atasynyň näçe aýal alyp, näçe aýala zulumlyk-jeberutlyk edendigiňi aýtsam, ýakaňy tutarsyň, gyz. Hudaý saklasyn. Awçy drug görer göze yşnaklyja, süýji dilli kişi. Aýallaryňam gözü gulagynada. Gulagyna ýakymly söz eşitseler ynanýarlar. Men diýen erkek kişi aldaýandyr, yşkbazdyr öýdenok. Aýal jellady ol. Üç gyz alyp kowdy ahyryny! Üç gyz. Heý, beýle-de bir naýynsaplyk bolarmy?! Üç aýal maşgalanyň bagtyny garaltdy. Hersinden tapýan bahanasam iňňän gözüce-de ýok. Onuň raýon merkezinde-de bir sarygulpagy barmış, ondan üç ýaşly oglý-da barmış. Şeýle aýal jellady-da bolsa, bar küyi-köçesi adamlaryň derdine ýarajak bolmakdyr. «Toý etjek. Mata-marlyk gerek» diýseň, Aşgabada gidip-gelmelem bolsa ýaltanmaz. Özem alan bahasyna berer. Gurplurak maşgala bolsa-da, senden pylança manat peýda görjek diýip açık aýdar. Çagalaryna gowuja terbiye bermegi-de başarıyar. Gaty çagaçyl, hamrak ol. «Çagalarym» diýip olar üçin kökenek.

Özem haýran galaýmaly, ýedi çagasyň ýedisem biçak owadan, görmegeý. Onuň edeplije, akyllýja, biçak owadanja çagajyklaryndan gözüni aýrasynň gelenok. Ýone şo zährimardan bir dadansoň, üç-dört günläp näme edenini bilenog-a ol. Raýon merkezinde-de birki sany alkaş meslekdeşi bar. Olar gelse-hä onuň geçisi daga ýáýrar. Berdankalaryny göterip çöle awa giderler. Birki gündenem atlaryna aw etinden mas ýükläp gelerler. Ýene meýlis başlanar...

Mälikguly dünýäni unudyp gürläp duran Bibi gyşyga salam berdi.

Bibi gyşyk onuň salamyny alyp, içgin synlady.

– Tüweleme, tüweleme, gaty meniklijе çagalmaryň bar, Ogulbäbek. Gözden-dilden Hudaý janýň özi gorasyn hernä. Mälikguly jan dagy üç bolup ýekelli hojalyklara ot diýene ot, çagşyl diýene çagşyl eltip berýärmişler. Uly sogap gazanýarlar. Uly il alkyş aýdýar. Bir gezek Soltantäçlere bardym. Görgüli ýekeje özi gugaryp otyr. Barsam, elimden tutup çekýär. «Yzyma düş!» diýär. Yzyna düsdüm. Görsem, agylyň bir tarapynda ot küde bolup dur, ýene bir tarapynda çagşyl sajyn bolup dur. «Ine, bulary Ogulbäbegiň ogly Mälikguly jan dagy mura-mugt getirip berdi» diýip aglaýar. Şol wagt ýanymyza Hajar geldi, gyz... Wiý, Mälikguly Myrry masadyň ýanyndan – harazdan gelýän ýaly-la. Tüweleme. Aklyk bilen geldi. Bu gowulygyň nyşany. Myrry ýaşka oňa «masat» lakanyny dakan Allaberdi agaňyz bolmaly.

– «Masat» näme?

– Üýtgeşik manysy ýok onuň, jan ogul. Myrry sünnet edilende gorkudan sakaw bolupdyr. Şolam galypdyr. Özem çalt gepleýär-a onuň. Sakaw çalt geplese, köp sözüň manysam üýtgäberýär. Allaberdi agaňyz raýon merkezine gidende bir çepeк satyn alypdyr, olam gelip geýip görse, özüne kiçi gelipdir. Oglanlaryň ýanynda satjakdygyny aýdypdyr welin, ähli oglan ol çepegi alarman bolupdyr. Son-da Myrry «Maňa sat, maňa sat!» diýip elewräpdir. «Maňa sat!» sözem çalt aýdylansoň, «masat!» bolup eşidilipdir. Siz nä Allaberdi agaňza näbeletmi, ol derrew Myrry görgülä «masat» lakamyny ýel-mäpdir.

Myrry adamyň gowusydyr. Eger-eger iliň hakyň iýjek bolmaz. Öz gününe kaýyldyr. Haýp, çagalary bolmady-da olaryň. Men-ä gjirägem bolsa bolaýsady diýip dileg etdim. Akbibiniň öňüne düşüp, Hoja kelleli öwlüýäsindenem, Kerimberdi işan öwlüýäsindenem aýlap gaýtdym. Peýdasy bolmady-da. Giç doglan çagalar akyllıja bolýarlar-a. Men Myrry dagydanam bir Şirmämmet, Şaguly ýaly akyllıja oglanlar dogar öýtdüm. Özüňiz bilyärsiňiz, Şaguly jan Aýyt aganyň soňky aýalyndan on bir ýyl bolman-bolman boldy. Permanberdiniň ýeke dikrary Şirmämmet dokuz ýyl garaşdyryp dünýä indi. Ikisem akyllı oglanlar. Yöne Şirmämmet gaty gedem diýýärler.

– Eje, hamyrymyz-a gelipdir – diýip, Owadan geldi.

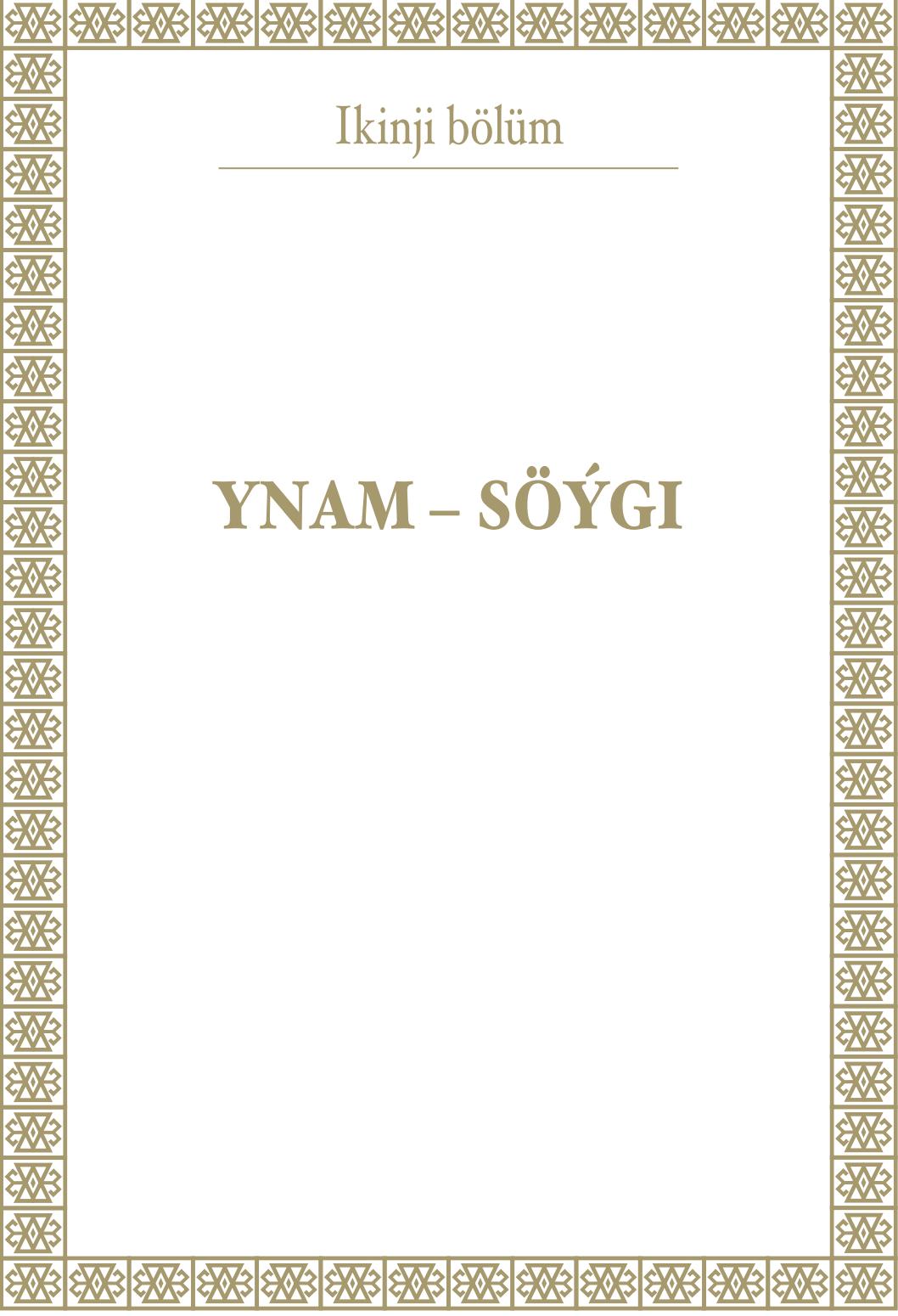
– Gelendir. Men ony ir bilen gardym-a – diýip, Ogulbäbek eje gozgalaň tapdy. – Bibi daýza, siz düsek üstüne geçiň. Men derrew çörek ýapyp ge-

leýin. Onsoň gürrüňi gyzgyn çöregiň başynda do-wam etdiräýeli.

— Taňryýalkasyn, Ogbalbäbek, men gideýin. Öýde Allaberdi agaňyz maňa garaşyp ýatandyr. Ol agtyklarynyň elten çagyňnam içmez. Oňa diňe me-niň gaýnadan çagyym gerekmiş. Agtyklarymyz ka-nikula çykdy. Onsoň Allaberdi agaňyz bilen bizem olary alyp, ertir kümeçilige gitmekçi.

Mälikguly çala agsaklap gidip barýan Bibi gy-şygyň yzyndan seredip durşuna geňirgendi: «Bu daýza munça zady kimden eşidýärkä? Öz-ä onuň diňe gürleyär. Birini diňläp duran wagtyna gabat gelmedim onuň. Ýa oňa oba habarlaryny gürrüň berýän ýörite adam barmyka?»

Ikinji bölüm

YNAM – SÖÝGI

Gözel söýgä toba ýok

Agşam işden öýüne baranda, doganlarynyň ýylgyryşmalaryndan Mälikguly bir täzeligiň bardygyny duýdy. Soramakdan saklandy. Sebäbi ol öz doganlaryna belet. Olar aýtmadykdan bolarlar. Syrly ýylgyryşmalaryna pisint etmeseň welin, olar uzak saklanyp bilmezler. Näme habarlarynyň bardygyny biminnetjik aýdarlar.

Mälikguly daş çykyp, el-ýüzüni ýuwup geldi. Şonda ol tanyş goşgy setirlerini eşitdi.

Gün hanjary gökden ýere inende,
Güne garşy dogan aýy güzel sen,
Ista Jepbar işi, Senjap jüpbesi¹,
Ispyhanda gurlan ýaýy güzel sen.

Saçbagyň ujunyň simdir² işmesi,
Üstünden ýol düşse, kyndyr aşmasы,
Agzyň aby-haýyat, Zemzem çeşmesi,
Aýnalbaky suwnuň laýy güzel sen.

Gyzyl diýsem – gyzyl, al diýsem – al sen,
Hindistanda – şeker, Bulgarda – bal sen,
Yşk bilen açylan bir täze gül sen,
Ýusup-Züleýhanyň taýy, Gözel sen.

¹ Jüpbe – eşik ady.

² Sim – kümüş.

Her kim güýcli bolsa oňa pir diýrler,
Dertli guluň dermanyny biýr diýrler,
Gawunyň ýagşysyn şagal iýr diýrler,
Aşyk Suhanberdiň paýy Gözel sen...

Mälikgula doganlarynyň syrly ýylgyryşmalary, Magtymgulyň «Gözel sen» atly goşgusyny içerini ýaňlandyryp okamaklarynyň hikmeti düşnükli boldy. Ol laňña ýerinden galды:

- Haty beriň maňa!
- O nämäniň haty?
- Mönsüremäň. Ony siziň özüňiz mendenem gowy bilýärsiňiz. Beriň.
- O nämäniň haty? – diýip, Ogulbäbek eje gyzyklandy.
- Eje, Gözel diýen bir gyza hat gelipdir.
- Kimden?
- Allamyrat pälwanyň ogly Suhanberdiden.
- Kim ol Gözel?
- Gözeliň kimdigini Mälikguludan soraň.
- Mälikguly, kim ol Gözel?
- Şonuň kimdigini, dogrymy aýdýaryn, meniň özüm hem bilemok, eje. Iň gowusy, bu barada men-den hiç zat soramaň.

Mälikguly ýatmazyndan öň, Suhanberdiniň hatyny okap çykdy. Kagyzyň bir ýüzünde şeýle ýazylandy:

«Mälikguly, başlan haýyr işiňi ahyryna çenli do-wam et. Bu haty elin gowşur. Menden hemmelere salam aýt.

Eliňi berk gysmak bilen Suhanberdi.

Hatyň arka tarapy owadan harplar bilen Gözele ýazylandy:

Salam haty

Gözel, salam. Bu haty saňa belorus frontunda söweşip ýören Suhanberdi ýazýar. Meniň ýagdayýym gowy. «Gyzyl ýyldyz» ordeni bilen sylaglandym. Meniň gayratly söweşmegimde seniň uly payýň bar. Men tizden-tiz oba barmak pikiri bilen ýaşaýaryn.

S.S.S. budur ki:

Gözel, fronta ugranymda arabanyň yzyndan ýetip, kiçi doganymyň ýetiren habary meni diiýpden başga adama öwürdi. Ynan, özümiň bagtlydygymy, Hudaýyň meni şeýle gowy görýändigini şonda sesimiň ýetdiginden gygyryp, äleme jar edesim geldi. Sen ýekeje agyz sözüň bilen meni dünýäde iň bagtly adama öwürdiň. Nesip bolsa, men seni aýamda saklaryn. Ezisläp saklaryn. Biz bagtly ýaşarys. Uly aýal doganymyň meni görse, mydama gürrüni sendiň. Ol hemise seniň üýtgeşik owadan-dygyň, asyllı, akyllı gyzdygyň wasp edýär. Wah, men aýal doganym aýtmasa-da, seniň biçak owa-dan gyzdygyň özümem bilyärin. Seni indi näçe ýylyň içidir, ýatlamaýan sekundym ýok. Gowy görýän adamyň görünmese-de, ol mydama hyálynda ýanyňda bolýar. Sen hem mydama meniň ýanym-dasyň. Saňa öňünden aýdayýn. Birinji oglumyzyň adyna Mälikguly dakjakdyryny. Bilyärin, sen hem meniň bu islegime garşy çykyp durmarsyň...

Mälikguly okap oturan hatyny ýassygynyň aşagynda goýdy. «Galanyň soň okaryn-da» diýip içini geplet-di.

Ýöne ony näme üçin okajak? Hat Gözele niýetlenen-ä! Buý-ä gowy däl. Mälikguly hatyň ýaryny okapdy. Hatyň soňunda Magtymgulynyň goşgusy bardy.

Suhanberdi haty okan ýerlerini eýýäm ýat tutupdy. Ol, aýratynam, Suhanberdiniň bir sözünü halapdy: «Gowy görýän adamyň görünmese-de, ol mydama hyýalyňda ýanyňda bolýar». Dogry bu! Kakasy hem Mälikgulynyň mydama ýanynda. Ol hyýalynda kakasy bilen gürleşýär. Her bir edýän işine kakasy seredip duran ýaly bolýar.

Ol tüm garaňky otagda ýokary garap ýatyşyna, Suhanberdiniň haty barada oýlandy. Onuň gözlerine uky gelmedi. Uklar ýaly boldumy? Bu bolýan zatlara akylyň çatar ýaly däl. Mälikguly geň galýar hem gyýylýar.

Nädip geň galmajak, nädip gyýylmajak?

Suhanberdiniň bolşy teý akylyňa sygar ýaly däl ahyryn!

Ol sebitdäki iň owadan, iň akyllý, iň mähriban gyza – Zybagüle göwün bermän, uly aýal doganyň baldyzy Gözele göwün berýär. Onuň ady Gözel bolany bilen özi gözel däl-ä.

Eý, Hudaý jan, Zybagül Suhanberdä göwün bersin, Suhanberdem Zybagüli söýsün.

Olar obada uly toý etsin. Ol toý hem gowy geçsin. Toýda Hänek bagşy joşup-joşup aýdym aýtsyn.

Adam nämäni gara çyny bilen islese, şol hem bolýar diýýärler. Şol dogry ekeni. Mälikgulynyň islegi hem kemal tapdy. Uruş gutardy. Urşa giderleriň köpüsi gaýdyp geldi. Ana, şol gaýdyp gelen-

leriň içinde Mälikgulynyň kakasy, Suhanberdi, Hänek bagşy hem bardy.

Ilki Berdimuhamed mugallymyň sag-aman frontdan ýeňiş bilen gelendigini eşidip, obanyň ähli adamy geldi. Gaty uly toý boldy. Şol toýda Suhanberdi bilen Zybagül mekdebiň bir boş otagy-na girip gürleşdiler. Uzak gürleşdiler. Mälikguly gapynyň öñünde garawul durdy. Ýogsam, oňa hiç kim garawullamak hakda hiç zat aýtmandy. Asyl Suhanberdi bilen Zybagül daş išıkde Mälikgulynyň durandygyny bilenokdylar.

Mälikguly bir sözi açık eşitdi:

– Käkiligiň isläni bolsun.

Zybagülem şol sözi gaýtalady:

– Käkiligiň isläni bolsun!

Bu diňe bir Käkiligiň isläni däl, bu Mälikgulynyň hem isläni ahyryny.

Altmyş dört günden soň Mälikgulynyň isläni boldy: obada öň görlüp-eşidilmedik toý boldy. Oňa Çapaýew, Kalinin, Lenin, Karl Mars adyndaky, «Sosializm» kolhozlaryndan, Kirowdan myhmanlar geldi. Raýispolkomyň başlygy Begenç Parçamowam geldi. Hänek bagşy toýda aýdym aýtdy.

Gelnalyjy üçin, elbetde, Mälikgulynyň kakasynyň (öň ony Berkeli birgäd mündi) Dagarmanyны bezediler. Eý-ho, Dagarmany tanar ýaly bolmady.

Üstüne ýüpek haly atdylar. Ähli shaý-esbabynы dakdylar.

Zybagülem bezemek bezäpdirlер. Asyl ony bezemäniňde-de owadan-a! Bezelensoň-a, ony ýöne çay-çörekden galyp, aňkarylyp synlap oturmalы boldy. Gyzyň ýarym görki eşikde eken asyl! Nä-

çe seretseňem ondan gözüň doýjak däl. Gaýtam, seretdigiňce seredesiň geljek. Zybagüle tekge berdiler: ol ýeňil gopup ata atlandy. Atyň çar tarapy toýuň mähellesi.

Toý mähellesi Dagarman bilen ýola düşdi. Köçä adamlar syganok. Olar şadyýan. Gülüşýärler. Degişýärler.

Märeke Allamyrat pälwanlaryň işigine baryp saklandy. Aralyk uzagam däl-ä!

Daş išikde öz deňi-duşlary bilen Suhanberdi dur. Ol toý lybasynda.

Dagarman gelip saklanýar.

Mähelle ýerli-ýerden Suhanberdini howluk-dyrýar:

– Hany, başla.

Deňi-duşlary gapdalynda duran mejimededen sary alma alyp, Suhanberdiniň eline beryärler.

Suhanberdi almany bat bilen Zybagüle atýar.

Alma degenok. Ol ýere gaçmanka adamlar ony garbap alýarlar.

Zybagüle hem alma uzadýarlar. Ol almany alyp, bürenjeginde gyá garap näziklik bilen atýar welin, Suhanberdiniň telpegine degip, ony üç-dört ädim ýeňsä gaçyrýar.

Baý-ba, adamlaryň bir güläyişlerini!

– Bu Suhanberdiniň gelninden basyljakdygy-nyň nyşany.

Türkmende her bir zadyň öz yrymy bar. Toýuň geçişinde-de dessurlar, äp-däpler kän.

Ýöne soňky döwürler gelniň atly getirilmesi galypdyr. Oňa derek düýä kejebe urup, şonda-da

getirýärler. Mälikgulynyň kakasy toýuň gadymy türkmen dessury bilen geçirilmegini isledi.

Atyşylýan almalar-da Mälikgululardan alnyp gaýdylan almalar. Hänek bagşy edil şol pursat Zöhre bilen Tahyryň toý tutuşlaryny, biri-birine alma atyşyşlaryny ýatlap aýdym aýdýar. Özem şugulçy bagbanyň Babahan patyşaha ýamanlap aýdan aýdymyna gygyrýar:

– Bagynda jem bolmuş bir bölek peri,
Söwdügine roýma¹ atar her biri.

Tahyr – Zöhre jany, Zöhre – Tahyry,
Alma bilen atyp urdy kösgünde...

Mälikguly oýandy, gören düýşünü aňynda aýlady. Düýşün dowamyny görmek isläp gözlerini ýumdy, ýöne düýşün dowamyny görüp bilmedi. Düýşuniň oraşan bolmagyny dileg etdi. Kakasyň geçen ýylky aýdan sözleri aňynda gaýtalandy:

«Gadymy döwürlerde Magtymgulynyň goşgularynda, Mollanepesiň «Zöhre–Tahyr» dessanynda aýdylyşy ýaly, türkmen gyzlary bedew atda durmuşa çykypdyrlar, söýen ýary bilen alma atyşypdyrlar.

Düýede kejebeläp gelin getirmek araplardan gelen dessur. Olarda düye ýörgünli. Türkmente bolsa bedew at ýörgünli. Düye – çarwa halkyňky. Türkmeniň bolsa baş ulagy bedew aty.

Yslamyň gelmegi bilen biziň Oguz handan, Gorkut atadan gaýdýan köp-köp däp-dessurlarymyz ýitipdir, käbiri ýonekeý görnüşe geçipdir. Diňe iki sany mysal getireýin. Birinjisi. Oguz za-

¹ Roýmal – ýaglyk.

manlary çaga iki ýediliği – on dört ýaşy dolduryp hünär görkezýänçä at dakmandyrlar. Dogulmak – at almak däl, at almak dogulmak. Oglan Gorkut atanyň öňünde özünüň hünärini görkezip, mynasyp at alýan eken. Yslam gelensoň, çaga dogan dessine musulmançylyk ýoly boýunça at dakypdyrlar, özem kiçi-girim at däl, kileň pygamberleriň atlaryny dakypdyrlar, on dört ýaşy dolduryp, soň Oguz adynam göteripdirler, ikinji at ýörgünli bolupdyr. Ýöne wagtyň geçmegini bilen ikinji at dakmak Gorkut ata ýaly hormatly atalyga däl-de, halka geçipdir. Halk at dakmak wezipesini öz üstüne alypdyr. Biz bu gün ol dakylýan atlara «lakam» diýýäris. Ikinji. Gelni bedew ata mündürip getirmek hem gzyzyň ýigit bilen alma atyşmasy. Bu-da mazmunyny üýtgedipdir. Alma atmak däbi halka ynanylýpdyr. Halk hem almany ýumurtgadır kesek bilen çalşypdyr. Gelin alnyp gaýdylanda atylýan kesekleriň aňyrsy – alma atyşmak bolmaly.

Türkmende täze döwlet guruldy. Bu sowet gurlusynda galanja däp-dessurlarymyzy saklap biler-mikäk? Ya könäniň zyýanly galyndysy hökmünde ýene-de olara talaň düshäýermikä?!»

Mälikguly öten agşam ýassygynyň aşagynda goýan hatyny aldy-da, üçege çykdy. Ony üçegiň demirgazyk burçunda bir bölek tagtanyň aşagynda gizledi. Möhüm bir iş eden dek ýeňil dem aldy.

«Men ýalňyşýan bolaýmaýyn?!» diýen pikir aňynda köwsar urdy. «Ýok, ýok, ýalňyşamok, gaýtam, başky goýberen ýalňyşomy düzedýarin».

Şu pikir Mälikgulynyň aňynda mekdepde sapak geçilyärkä-de, sapakdan soňam aýrylmady.

Günortan arakesmesinden soň Mälikguly Zybagülüň gapdalyndan paý aldy.

– Ýagdaýyňyz gowumy? – diýip, Mälikguly Zybagüle habar gatdy.

– Erbet däl – diýip, Zybagül orak ormasyny do-wam etdirdi. Birdenem orak ormasyny goýdy-da, Mälikgula bakan üç-dört ädim ýöredi. – Náme ha-bar?

– O nämäniň habary? – diýip, Mälikguly mönü-süredi.

– Suhanberdiden hat geldimi?

– Ony náme üçin soraýarsyňz?

– Ýüregim syzýar.

– Náme diýýär ol ýürek?

– «Náme diýýär?» diýýärsiňmi? Ýüregim Suhanberdiden Mälikgula hat geldi diýýär.

– Be, duýgur ýüregiňiz bar siziň. Yöne durmuşdaky käbir duýmaly zatlary duýanok siziň ýüregiňiz.

– Nämäni? Sen beýle çökder sözi nämä esaslanyp aýdýarsyň, oglan?

– Mysal üçin, siz Suhanberdiniň juda gowy ýigittidigini duýmaýarsyňz, dünýäde onuň ýaly ökde, onuň ýaly gowy, onuň ýaly daýaw, onuň ýaly janymak gerçegiň ýokdugyny, bolup-da bilmejekdigini duýaňzok.

– Wiý, o atan-satan jyrrytdynyň nämesi gowu-myş, nämesi daýawmyş, nädip janymakmyş ol?

– Ine, gepem şonda-da! Siz şo zatlary duýaňzogam, bileňzogam. Suhanberdi akga Aşgabatda okanda ähli kişiler öýlerinden çykyp, onuň nura-na keşbini synlapdyrlar. «Bä-ä-ä, türkmen şeýle

süňňi iri, görmegeý halk-ow» diýipdirler. Gyzlar bolsa, onuň birje gezek mübärek didaryny görmek üçin yzyndan süri-süri bolup gelýärmişler. On ýedi sany gyz büdräp maňlaýyny çilik ýaly çışiripdir.

- Zybagülüň ýanynda meni öw diýip ýazypmy ol atan-satan, germe-satan jyrrytdy?
- Birden agzyňz gyşaraýmasyn.
- Meniň agzym näme üçin gyşarmalymış?
- Suhanberdi akga ýaly nazarkerde, juwanwert ýigide dil ýetirendigiňiz üçin.
- «Boýy uzynyň akyly gysga bolar» diýip, megerem, sen eşiden dälsiň. Sen ýaş-da entek.
- Men ýaşam bolsam, şol nakyly bilýärin men. Ýöne siziň aýdýan bu nakylyňz Suhanberdä degişli däl. Onuň ýaly akylly, pähim-parasatly ýigit dünýäde ýokdur. Dünýäde barsa biri bardyr, olam Suhanberdidir.
- Tüweleme, tüweleme. Seni gowy okadypdyrlar.
- Ine, bu-da siziň bilmeýän ikinji bir zadyňyz. Men – ýagny Mälikguly Berdimuhamedow dogabitdi okuwly. Ony Bibisoltan mugallymdan ýa Akgyz mugallymdan sorasaňyz doly aýdarlar. Isleseňiz, Esen mugallymdan, Baba mugallymdan, Rejep mugallymdan, Meretdurdy mugallymdan hem sorap bilersiňiz.
- Sen jedir-jedir edip maňa nämäni subut etmekçi bolýarsyň?
- Men siziň köp zat barada hakykaty duýmaýandygyňzy çalaja ýaňzytmakçy bolýaryn.
- O nämäniň hakykaty?

– Yaňky aýdan hakykatym-da. Suhanberdi akgä matematika ökde, ebjet hasabyna-da ökde ol. Özem okamadyk kitabam ýok onuň. Käte şeýlebir tapmaçalar aýdýar. Biler ýaly däl. Suhanberdi akgä bolsa ol tapmaçalary eddil çigit çigitlän ýaly edi-ip otır.

– O nähili tapmaça?

– «O nähili tapmaça?» diýip soraýarsyňz? – Mälikguly biraz oýlandy. – «O nähili tapmaça?» diýýärsiňizmi? Dürli-dürli tapmaçalar-da... Mysal üçin... Mysal üçin, aýtsam şeýle. Bir mysal aýdaýyn. Mysal üçin, Tejen derýasyndan gaýykda ýeke-ýekeden möjegi, geçini, bedäni geçirmeli, özem möjek geçini, geçi-de bedäni iýmesin.

– Wiý, seniň bu aýdýan tapmaçaň köne, saç-sak-galy agaryp giden. Ony bilmeýän ýog-a. Men bu tapmaçaňy entek gundagdaky çagakam hem bilýärdim. Ilki geçini derýadan geçirmeli, geçini kenarda goýup, soň möjegi alyp geçmeli. Geçini yzy-na alyp gaýdyp, başky duran ýerine getirmeli. Soň bedäni alyp gitmeli, soň gelibem geçini alyp gidersiň, wessalam. Dünýäde deňi-taýy bolmadyk o atan-satan jyrrytdynyň akylynyň zordan ýetýänem entek çagajykkam bilýän şujagaş tapmaçammy? Baý, onda dünýäň akylam çüpräp ugrapdyr.

– Siz gyşyk-gyşyk gürrüň eden bolmaň. Suhanberdiniň bilýän zatlarynyň milliondan birinem ikimiz bilýän däldiris. Onuň aýdan tapmaçalaram agyr.

– Aýt-da!

– Aýdaryn.

– Aýt-da onda.

– Mysal üçin, biri-birine nätanyş üç sany kişi Tejen derýasynyň sag kenaryndan çep kenaryna geçmek üçin gelipdir. Olaryň ýanynda aýallaram bar. Kenarda bolsa iki kişi ýerleşer ýaly ýeke gaýyk dur eken. Ana, şo iki adamlyk gaýykda üç är-aýaly o kenara geçirmeli, ýöne erkek kişileriň hiç birisi beýleki bir erkek kişiniň aýaly bilen gal-maly däl. Hany, çözüň!

– Biraz pursat ber-dä, ilki bir içimden oýlanaýyn, geçiréyin.

– Oýlanyň, geçiririň. Suhanberdi akga gelyänçä, çözüp bilseňizem, siziň bar aýdanyňza dogry diýerin.

– Onda häzirden diýiber.

Olar seslerini çykarman orak ormaga başla-dylar. On-on baş ädim aralyk orlanyndan soň, Mälikguly Zybagüli howlukdyrды:

– Suhanberdiniň bir demde çözýän tapmaçasy-ny çözmeň kyn düshäýdimi?

– Maňa aýt, men çözeýin – diýip, gyzlaryň bi-risi tapmaçany çözermen boldy.

– Ýok, özüm çözermen häzir.

Zybagül ýene orak orup ugrady. Ol haýdap iş-leýärdi. Çalt çözüp bilmeýänine kejigýändigi me-saňa duýulýardy. Ol birdenem orak ormasyny goýup, içini hümlədip durýardy. Onuň bu bolup durşuny köpler Zybagül bilini ýazmak üçin durandyr öýdýärdi. Onuň bilini ýazmak üçin durmandygyny Mälikguly gaty gowy bilýärdi. Zybagül aşaky do-dagyny süýem barmagy bilen oýnap esli durýardy, soň ýene bugdaý sünbüllerini çep gysymynda çug-damlap, sag eli bilen düýbünden satyrdadyp orýar-

dy. Soň ýene düýrläp getiren sünbüllerini şatyrdadyp orýardy, eger birinji gezek gysymy dolmasa, onda elindäki dessäni silkip goýberýärdi-de, aňňaly bilen düýpläp getiren sünbüllerini orýardy, doły bir gysym sünbüllerini rejeläp, dessäniň üstüne eda bilen goýýardy. Zybagül birden çasly gygyrdy. Elindäki aňňalyny honda taşlap goýberip, çep elini tutdy.

– Wäg-eý, waý-waý-eý...

Zybagülüň bugdaýyň düýbi diýip aňňal salan ýeri çep eliniň süýem barmagy eken. Onuň elinden al gan akýardy.

Gyzlar, gelinler hüwwe Zybagülüň daşyna üýşdüler.

– Tapmaçasy artyp galsyn – diýip, Zybagül janagyryly hüñürdedi. – Bolgusyz tapmaçany çözämäge wagtym ýok meniň. Men o atan-satan jyrrytdy ýaly işsiz däl. Goý, bolgusyz tapmaçalary şol bolgusyzyň özi çözüsün.

– Eliňi sarara mata bölegem-ä ýok – diýip, gyzlar alakjaşdylar.

Mälikguly hernäçe islemese-de, ezýaka köýneginiň synyndan oragy bilen kesip bir bölek aldy.

– Uruş guitaransoň, täze köýnek alyp berersiň – diýip, Mälikguly ýylgyrdy.

– Nämä ýylgyrýaň? – diýip, Zybagül gaşyny bürüşdirdi. Soňam pyňkyryp goýberdi. Gyz-gelinlerem Zybagüle goşulyp gülüşdiler.

Köp wagt bări gyz-gelinler şeydip gülüşmändiler.

– Bir bolgusyz tapmaça tapyp, kellämi çasyrdyň. Özümi saňa ökde görkezjek bolup, tapmaçany

çözjek bolup yhlas-a etdim, ýöne ol yhlasym bar-magymyň üstünden düşdi. Hany, indi çözgündini özüň aýt.

– Suhanberdiniň yüzünüň ugruna çözýän tap-maçasyny çözüp bilmändigiň boýun alýarsyňz-my?

– Çözüp bilmedim diýdim-ä, oglan.

– Düşnükli bolar ýaly, derýanyň aňyrsyna, çep kenara geçmekçi bolýan ol nätanyşlary Berkeli aga, Goçgar aga hem Mody aga diýip atlandyralyň.

– Aýdyber.

– Mody aga aýaly bilen gaýyga münýär-de, çep kenara geçýär. Aýalyny o kenarda ýeke gal-dyryp, özi yzyna dolanýar. Berkeli aga bilen Goçgar aganyň aýallary gaýyklyja çep kenara ugra-yalar. Mody aganyň ýeke duran aýalynyň ýanya-na barýarlar. Olar baransoň, Mody aganyň aýaly erkekleriň duran sag kenaryna gaýykly gaýdýar. Soňra Berkeli aga bilen Goçgar aga gaýyga mü-nüp, aýallarynyň ýanlaryna – çep kenara barýar-lar. Berkeli aga aýalyny alyp, yzyna sag kenara yüzüp gaýdýar, Mody aganyň ýanyna gelýär. Berkeli aga bilen Mody aga sag kenarda aýallaryny galdyryp, özleri gaýykda Goçgar aganyň ýanya-na yüzüp gaýdýarlar, soňra Goçgar aganyň aýaly gaýyga münüp, Mody aganyň aýalyny alyp gaýdýar. Şondan soň gaýygы Berkeli aga alýar-da, sag kenarda ýeke galan aýalyny alyp gaýdýar. Wes-salam.

– Tapmaçaň bilen dälä owsun okan ýaly etdiň, gözümi-başymy ayladyň, oglan, ony nireden tap-dyň-a?

– Suhanberdiden eşidipdim. Aýdan sözümiň hylapy ýokdur görseň. Onuň ýanynda bolsaň, içiň gysmaýar. Ol biçak gyzykly gürrüňler berýär. Aň-karylyp diňläp oturmaly. Onuň bilmeýän zady ýog-ow.

- Hany hat?
- Kimiň haty?
- Atan-satan, germe-satan, tapmaça düzegen jyrrytdynyň haty?
- Näme etjek ony?
- Okajak.
- Men ol hatyň Gözele düşmegini islämok.
- Onda näme isleýärsiň?
- Siziň Käkilik görgülä beren sözüňizde tapylmagyňzy isleýärin.
- Näme söz berdim?
- Käkilik görgüliniň size eden soňky sargydyny eýýäm unutdyňyzmy? Bä, owadan gyzlar akylly bolmaýarlar diýlen söz dogry-da onda?
- Sen maňa nämeler diýip dursuň? – diýip, Zybagül gatyrgandy. – Ilki bilen-ä men Käkilige beren sözümi unudamok. Onsoňam sen näme üçin Käkilige «görgüli» diýýärsiň. Ol ölenok, diri...

Mälikgulynyn Žybagülden göwni galdy. Oňa nägilelik bilen seretdi. Gulmuhammedowyň «Deňsinmedik dul galar» diýen eserindäki wakalary ýatlady. Ondaky baş gahryman Oguldursuny Žybagüle meňzetdi. Eý, Hudaý, men Žybagüli kime meňzedýän-ä? Heý, bu nusgalyk gyza-da çirk ýetirip bolarmy? Ýok, ýok...

Žybagül müýnli halda Mälikgulynyn alkymyna dykylyp geldi:

– Mälikguly doganym, seniň hormatyň gaty uludyr. Saňa ejap edip, aýdyp bilmeyän sözüm bar. Şonuň üçinem men özümi seniň öňünde gaty müýnli duýýaryn. Men ony, barybir, bir gün aýtmaly bolaryn...

– Mälikguly, aý, Mälikguly!

Mälikguly sesiň çykan tarapyna seretdi. Hana, atyzyň gyrasynda Berkeli aga dur. Ol elini bulaýlap ýanyna çagyryar.

Mälikguly dessine bir ýaramaz habaryň bardygyny aňdy. Gowý habary bar bolsa, onda ony Berkeli aga duran ýerinden gygyrybam aýdardy. Eý, Hudaý, eýgilige bolsun-da. Mälikguly uly howsala bilen Berkeli aganyň ýanyna bardy.

Berkeli aga Dagarmandan düşüp, pyşyrdap diýen ýaly gürledi:

– Sen, inim, ýanyňa Aşyr bilen Welini, Şaguly bilen Nuryny alyp, Atagylyç işan gonamçylygyna git. Mody dagy gelýänçä ýerini nemedip taýýar ediň. Eger däninim, gidenler garaňky düşmänkä gelseler-ä, onda Atagylyç işan gonamçylygyna elteris. Eger garaňky gatlyşandan soň gelseler, onda bir gije myhman almaly bolarys.

– Haý, Käkilik görgüli – diýip, Mälikguly uludan demini aldy.

– Ömri gysga eken. Ýazgytdyr-da – diýip, Berkeli aga atyna münmek bilen boldy. – Öýüňizden pilem äkidiň. Gaýrat ediň. Men Allaberdi uzynam ýanyňza ugradaryn. Ol size nädip gazmalydygyny nemeder.

– Arkaýyn boluň, Berkeli aga, aýdyşyňyz ýaly ederis.

Keýik owlagy

Gyş agyr geldi. Gyşyň soňky aýynda-da gar on bäs günläp dagy eremedi. Yaňy gün çykjak-çykjak ýaly etse-de, derrew gatbar-gatbar bulut gelip, Günnün öňüni örtti.

Gyş gjeleri uzak bolýar. Ana şol uzak gyş gjelerinde Mälikguly kakasynyň depderlerindäki ýazgylary okaýardy. Ejesi bilen doganlary bolsa hezil edip diňlärdiler.

Mälikguly bu gün agşam hem kakasynyň ýazgylaryny okamakçydy, ejesi bilen doganlary eýyäm häzir bolup otyrdylar.

Ine, üstüne ýorgan münder-münder goýlan iki sandyk. Gyralary sary galaýy bilen jäheklenipdir.

Uly sandykda diňe gadymy kitaplar bar. Olaryň içinde iň könesi Sopy Allaýaryň «Fawzun-Nejat» hem «Sebatul-ajazan» diýen kitaplary. Olar 1802-nji ýylda çykypdyr. Mälikgulynyň kakasy bu iki kitabyny aýratyn gowy görýär hem olary ýatdan bilyär. Yaşka Bayly molladan sapagy şu iki kitap boýunça alypdyr. Berdimuhamed şonda bu kitaplary ýat tutupdyr.

Mälikgulynyň kakasynyň başga-da gowy görýän, adamlara hezil edip okap berýän kitaplary az däl. Olaryň içinde Muhammet Fizulynyň 1805-nji ýylda çap edilen «Rend-u Zahid», 1806-

njy ýylda çykan Muhammet Ependiniň «Pirguly kitaby», Jelaleddin Rumynyň mesnewiler kitaby, Magrupsynyň «Seýpelmelek kitaby» (1807-nji ýyl) iň köne kitaplar. Olaryň çap edileninden bări tas bir ýarym asyr geçipdir. Köp okalanyndanmy ýa üstünden ýyllaryň köp geçenindenmi – nämemi, kitaplaryň gyralary tozupdyr, pamyk ýaly ýumşak, sähel bolsa kindiwanja bölekler aýrylyp, pytrap dur.

«Totynama» (1848 ý.), Fizulynyň «Leýli we Mežnun» (1848 ý.), Bakyrqanyň «Goşgular» (1848 ý.), «Tagbirnama» (1848 ý.), «Melike kitaby» (1851), Alynyň «Kitab-e kyssaáýy hezreti Ýusup» (1852 ý.), «Jemşit hekaáaty» (1857 ý.), Şeýdaýynyň «Goşgular» kitaby (1862 ý.), Hoja Ahmet Ýasawynyň «Hikmetler» kitaby, Abulgazynyň «Şejere-i terakime» (1903 ý.), Andalybyň «Kyssaý-i kitaby» (1904 ý.), «Melike Dilaram» (1904 ý.), «Melike we danyşment» (1905 ý.) kitaplaram köp okalýan kitaplar.

Bu kitaplary Mälikguly kakasynyň 1926-njy ýylda bir belli ahun bilen bir süri dowara çalşandygy barada üç-dört gezek eşitdi. Şondan soň olaryň maşgalasynyň «bugdaý ekilýän on desýatin ýeri, bir göleli sygry hem-de düýesi bar eken»¹. Bu haka- da ol kakasynyň özünden eşitmek isleyärди. Yöne şu wagta çenli bu barada soramagyň teý ebeteýini tapmandy.

¹Mugallym. Esger. Ilhalar adam. Berdimuhamed Annaýewiň gahrymançylykly ömür ýoly. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Baş döwlet arhiwi. Aşgabat, 2010 ý. 10 sah.

Mälikgulynynň kakasy kitaplaryny adamlara görkezmezlige çalşardy. Sandykdan diňe bir kitap çykarardy. Başga kitap çykarmazdy. Şol çykaran kitabynam adamlara okap bererdi. Ol adamlara kitap görkezse, esasan, soňky ýyllarda çapdan çykan kitaplary görkezerdi. Köne kitaplary welin, edil eşrepi deýin aýap saklardy, aňsat-aňsat görkezmezdi.

Mälikguly ýuwaşlyk bilen kiçi sandygy açdy.

Soňky wagtlar diňe kiçi sandykdan okalýardy. Onuň hem sebäbi bardy. Bu sandykda Mälikgulynynň kakasynyň öz ýazan zatlary saklanýardy.

Mälikguly kakasynyň depderlere ýazan zatlarynyň hemmesini diýen ýaly ýatdan bilýärdi. Ondaky depderleriň üçusi Mälikgulynynň kakasynyň ýazan goşgularydy. Dördünji depderden başlap, ýigrimi sekizinji depdere çenli diňe bir zat hakda-dy. Olaryň ählisiniň ýüzünde «Türkmen taryhyna degişli maglumatlar» diýlip ýazylandy.

On sany daşy ýaşyl depder bardy. Olar, esasan, Berdimuhamed Annaýewleriň ýedi arkasy barada-dy. Bir depderiň ýüzüne «Gök baý (Pyhy baýyň oglы)», başga bir depderiň ýüzüne «Nepesaly baý (Gurbanguly hanyň oglы)» diýlip ýazylypdy.

Ýene iki depderiň ýüzünde bolsa «Anna aga (1869–1904 ý.) Gök baýyň oglы)» diýlip ýazylyp-dyr. Ikinji depder birinji depderiň dowamydy. Gök baýyň özür beýany bolsa üç depderden ybaratdy.

Mälikgulynynň eline alan depderiniň ýüzünde «Türkmenleriň käbir häsiýet aýratynlyklary. 7-nji depder» diýen ýazgy bardy. Türkmenleriň käbir häsiýet aýratynlyklary barada on sekiz depder bar-dy. Ol depderleriň ählisi ak sahaplydy.

– Türkmeniň käbir häsiýet aýratynlyklary. 7-nji depder) – diýip, Mälikguly depderdäki ýazgyny okady.

– Oglum, eliňdäkini okaý bu gezek – diýip, Ogulbäbek eje ýuwaşja aýtdy. Doganlary hem bu pikiri bada-bat goldadylar.

Mälikgulynyň bu günki islegi Nepesaly baý barada okamakdy. Ýöne ejesiniň, doganlarynyň sözünden soň, depderi alyp, çyranyň öňüne çökdi.

Depderdäki ýazgylar Mälikgula-da, öydäkile-re-de tanyşdy. Sebäbi bu ýazgylar öň telim ýola okalypdy. Ýöne ol ýazgylary okadygyňça okasyň gelýärdi. Türkmenligiňe, olaryň mert, gaýduwsyz gahryman kişiler bolandygyna buýsanjyň artýardy. Bu buýsançly ýazgylary Mälikguly ýat tutupdy.

Mälikguly her gezek bu depderi okap çykan-dan soň, özünü saý bedewiň üstünde milli eşikde, eli gylyçly göz öňüne getirýärdi. Ol gylyjyny buláylap, bedewiniň sagrysyna gamçy çalýardy.

Bedew peýkam deýin süýnüp gidýärdi...

Mälikguly okaýardy, okaýan zatlaryny, wakalaryny göz atuwynda janlandyrýardy. Şeýle bolan-soň, ol joşgunly okaýardy, kä ýerde sesini batlan-dyryp, kä ýerde säkdirip okaýardy. Gapdalyn daky-lar seslerini çykarman diňleýärdiler.

Türkmenler dünýäde haýsy häsiýetleri bilen tanalýar

Her bir adamyň özünü doly tanamagy üçin, ilki bilen, öz neberesini, halkyny, olaryň dünýäsini baş barmagy ýaly bilmelidir, şonda adam özünü tanap biler.

Öz halkyny söýyän adam iň bagtly adamdyr.
Arkaňda halkyň barlygy gorkagam batyr edýär.

Gaýgysyz Atabayew türkmen halkyna, Türkmenistana degişli gadymy golýazmalardan parçalary moskwaly, leningradly gündogarşynaslara arap we pars dillerinden terjime etdirip, «Materialy po istorii turkmen i Turkmenistana» atly galyň iki jiltli kitaby rus dilinde çapdan çykardypdyr. Bu kitaplardaky golýazma maglumatlary bilen tanşanyňda, türkmen halkynyň nähili buýsançly, beýik halkdygyna, nähili beýik taryhyň bardygyna göz yetirýärsiň.

Her bir halk dünýäde özboluşly bir aýratynlygy bilen tanalýar. Eýsem, biz – türkmenler haýsy häsiyetlerimiz bilen dünýä halklarynyň hakydasynada galypdyrys?

Türkmenler sypaýylygyny, myhmansöýerlik äp-däbini ähli döwür-zamanalarda saklapdyr. Myhman – Ýaradanyň iberen adamy diýlip hasap edilipdir. Şonuň üçin biziň ilde dil biten çagadan başlap, bakyýet ýoluna taýýarlanýan gojalara çenli hemmeler «Myhman ataňdan uly» diýen nakyly bilýär we oňa eýerýär.

Biziň ata-babalarymyz öz döreden döwletleriň çäklerinde ýasaýan gaýry halklary, dini başga adamlary hiç haçan gyrakladan, kemsiden däldir. Tersine, türkmenleriň anyk ýörelge edinýän parahatçylyk söýüji syýasaty, adalatlylygy, ynsanperwerligi olara orta asyrlarda Aziýanyň, Gündogar Ýewropanyň we Demirgazyk Afrikanyň ähli künjeklerinde köp-köp ululy-kiçili döwletleri, şol sanda beýik soltanlyklary gurmaga kömek etdi.

Şeýle täsin ahwalatyň syry nämede? Ilkinji nobatda, ol türkmenleriň gylyk-häsiýetinde, olaryň ýasawynadadır, kalbynyň perdeleriniň näzik sazlaşygyndadır.

Biziň pederlerimiz dünýäde tanalyp başlanan ilkinji günlerinden başlap, şol döwrüň ähli ynsalaryny bir hakykat – bu halkda jemagatyň adalatly gurlandygy haýran galdyrypdyr. Ýunanly we rimli taryhçylar türkmenleriň rehimdarlygy, we padarlygy, dostanalygy, ogry-kezzaplary ýigrenendigi hakynda ýazýar, olaryň ata-enä sarpa goýýandygyny we aýal-gyzlarynyň edep-ekramlylygyny wasp edýär. Miladynyň başynda rim taryhçysy Pompeý Trog skifler – türkmenler hakynda şeýle ýazýar: «Adalatlylyk diýen düşünje olara (türkmenlere) kanunlar bilen öwredilmän, eýsem olaryň aňyétiň miwesidir. Kişiň zadyna el gatmak olarda iň agyr günä hasaplanýar... Eý-ho, eger beýleki döwletlerde-de kişiniň maly babatda şunuň ýaly durnuklylyk we halallyk bolsady, elbetde, onda ähli asyrlarda we ähli ülkelerde munça jeň-dawalar bolmazdy».

Pompeý Trogyň bu sözleri türkmenleriň ata-babalaryna – turlara – skiflere bagışlanypdyr, ýöne iki müň ýyl geçenden soň, häzirki türkmenleriň aň-düşünjesinde şol asyllı gylyk-häsiýetleriň, üýtgeşik aýratynlyklaryň saklanyp galandygy, gör, nähili täsin!

Adamzat taryhyna mahsus bir aýratynlyk bar: her bir adam öz ynanýan zadyna başgalaryň hem ynanmagyny isleýär, ynanmadıklyar dinden çykan hasaplaýar. Günüň şöhlesi ýedi reňki birlesdirip,

bize ak reňkde görünýär. Esasy zat, ähli reňkleriň bir akaba birleşip, şuglaly, ýakymly ýagtylyk döretmeklerinde. Türkmenler hem dürli milletleriň, dürli dinleriň wekilleri bilen özboluşlylygynda bitewileşmegi, umumy bir maksada birleşip, döwleti has-da kuwwatlandyrmagy başarypdyrılar.

Türkmenleriň gapylary elmydama açyk bolupdyr. Olar gulp diýen zadyň nämedigini hem bilmändirler. Ogurlyk, kesekiniň zadyna el uzatmak diýen zat biziň halkymyzыň arasynda bolmandyr. Eger-de obada ogry bar bolsa, bütin oba ondan ýüz öwrüpdir, onuň bilen hiç kim salamlaşmandyr, hiç kim ony myhmançylyga çağyrmandyr. Türkmen üçin şundan elhenç jeza bolmandyr. Iliň üýsen ýerlerinde wejera edipdirler. Ogrynyň elini kesmek usuly hem ulanylypdyr. Ogryny näletläp, obadan çykaryp kowupdyrlar. Soň ony hiç bir oba kabul etmändir. Adam özünü ýalňyz duýan wagtynda, ol düzelp başlaýar, adamlaryň özi hakdaky pikirini üýtgetmäge çalyşýar. Munuň özi biziň milli özboluslylygymyzdyr, munuň özi biziň täsin ruhy terbiýämizdir, bu biziň taryhymyzdyr – türkmençiliğimizdir.

Türkmenler myhmana uly hormat goýupdyr. Hatda duşmany öýüne myhman bolup gaçyp gelse, onuň hununy geçipdir. Ya-da myhman bir etmişli bolup gaçyp gelse, öý eýesi ony yzyndan öz almaga gelenleriň eline bermändir. Ata-babalarymyz myhman garşylamagy häsiýetine siňdiripdir. Her gün nahar bisirende «myhman paýyny» goşup bisiripdir.

Pederlerimiz adamlaryň agzybir gatnaşykdä bolmagy üçin köp tagallalar ulanýan eken. Eger bir

säw bilen ara tow düşen bolsa, sylanýan ýaşulular bilen töwellaçy barylýar. Töwellaçynyň töwellasy alynmasa, türkmençilikde erbet görülyär.

Türkmende bir ýere gitjek bolnanda, bir işin başy tutuljak bolnanda, kesp-hünär öwrenip, işe başlajak bolnanda, halypadan, ýaşuludan ak pata alynýar. Görogly Harmandäliniň ýanyna gitjek bolanda Agaýunus: «Şähri-Bossanda Aşyk Aýdyň pir bardyr! Şonuň hyzmatyna baryp, bir aý, kyrk gün hyzmatynda bolgun, haýyr-patasyny alyp, onsoň barsaň, abraý taparsyň» diýýär.

Türkmenler köp işleriň başyny geňeş bilen tutupdyr. Şol geňeşlerde ýa bir adamyň ýa-da tutuş iliň ykbaly çözülipdir. Geňeše, esasan, iliň ýaşulalary, han-begleri ýolbaşçylyk edipdir. Olar meseläni orta atyp, iliň pikirini jemläpdir. Kähalat geňeşilýän mesele hakynda iki pikir ýüze çyksa, haýsy tarapyň sesi köplük bolsa, şolaryň gepi sana geçipdir.

Ata-babalarymuz halky elmydama azatlykda, garaşsyzlykda, bagtly durmuşda görmegiň arzuwy bilen ýaşapdyrlar. Türkmen halkynyň üstüne ýaman niýet bilen gelen duşmanlaryň hiçisi-de halkymyzyň yüzünü ýere salyp bilmändi. Çünkü türkmen Watan üçin mert durup, janyny orta goýmagy başarypdy. Ata-babalarymuzda biziň şu günki neslimize görüm-görelde bolup biljek beýik ygrarlylyk, Watana buýsanç, çäksiz söýgi bardy. Watana bolan beýik buýsanjy we söýgini bolsa hiç bir güýç basyp bilmez...

Pederlerimiziň geçmişde gylyç oýnadyp, jyza parladyp, duşman bilen gaýduwsyz söweş

gurmagy başarıandygyny biz taryhdan gowy biliýäris. Şolar bilen bir hatarda goşunbaşy hökmünde harby ussatlyk görkezip, türkmen halkynyň taryhynda at galdyryp, oňa şanly sahypalar ýazan, bütin dünýä diýen ýaly owazasy dolan Oguz han, Frat, Süren serdar, Ärsak şa, Bumyn han, Atylla, Mahmyt Gaznaly, Alp Arslan, Çagry beg, Togrul beg, Jelaleddin Meňburny, Ärtogrul Gazy, Aba serdar, Soltannyýaz beg, Gowşut han ýaly serkerdelerimiziň hem bolandygy buýsançly ýagdaýdyr.

Bizde guwanara milli gahrymanlarymız kän. Çünkü biziň halkymız üçin harby sungat ýat däl. Aty mydama eýerlengi, duly ýaragly taýýar duran halk öz harby sungatyny arkaba-arka ýaş nesle öwredip geldi.

Harby sungatymyzyň gözbaşı türkmenleriň nesilbaşysy, müňlerçe ýyllyk taryhy bolan Oguz han döwründen ugrugyp gaýdýar.

Biziň ady rowaýatlara öwrülen atamyz beýik Oguz han döwletiň güýjuniň we halkyň abadançylgynyň, ilkinji nobatda, döwletiň içinde tertibiň berjaý edilmegine baglydygyny, her bir adamyň – begzadanyň hem, garamaýagyň hem öz borç-ygytyýarlaryny takyk ýerine ýetirmegindeligin aýdypdy.

Ýurdy gorap saklamagyň goşuna hem-de şol goşunda harby sungatyň düzgünleriniň berk ýerine ýetirilmegine baglydygyny-da Oguz han wesýet edipdir. Özi-de muny durmuşda subut edipdir.

Oguz hanyň goşun düzümi ýedi görnüşden ybarat bolupdyr. Bularyň her haýsynyň ýörişde

ýa-da söweſde özüniň ýerine ýetirýän wezipesi bolup, hemmesi bilelikde uly bir güýji emele getiripdir.

Oguz handan soňky gurlan türkmen döwletlerinde, soňky sekiz asyrlyk özbaşdak döwletsizlik döwründe-de türkmenleriň harby syýasatynyň özeni mydama ýurduň, iliň-günüň bitewüligini üpjün etmekden ybarat bolupdyr.

Gerek ýerinde türkmen öz ýurdunyň çäklerini giňeltmegi hem başarypdyr.

Hiç haçan türkmen ýersiz-ýere özgäniň üstüne sürünmändir, özgäniň ýurduna göz gyzdymändyr, özgäniň üstüne goşun sürmändir. Özgä meçew bermändir, özgä gylaw bermändir. Gaýtam ursanlary ýaraşdyrjak bolupdyr.

Hiç bir babatda türkmen gözü gülüp durup, ýuregi ýigrençden doly halk bolmandyr. Beýle häsiýete namartlyk diýlipdir. Namartlyk bolsa biziň halkymyzyň ýek ýigrenýän zady. Ylaýta-da, harby meselede namartlyga orun bolmandyr. Asla, türkmen namartlar bilen iş salyşmagy hem mertlik hasaplamandyr.

Soňky sekiz asyryň dowamynda türkmen halkynyň özbaşdak döwleti bolmandygy üçin, onuň bitewi goşuny hem bolmandyr. Ýöne bu ýagdaý türkmenlerden serkerde ýigitleriň bolmandygyny aňlatmaýar. Ilat ondan-oňa göçüp-gonup ýörse-de, olar öz mekanlaryny daşarky howpdan goramagy başarypdylar.

Mertligi, dogumlylygy, bir sözlüligi, jomartlygy, ugurtapyjylygy bilen türkmen ýigitleriniň da-barasy dag aşyp, at-owazasy illere ýetipdir.

Türkmenler dünýä halklarynyň aňynda mertli-
giň, wepadarlygyň, halallygyň, myhmansöýerligiň
nemunasy hökmünde galypdyr...

Wagtyň birçene baranyna seretmezden,
Mälikguly joşup okaýardy.

Ýaňy alty ýaşyny dolduran jigisi yzly-yzyna
pallady.

— Mälikguly, indi ýatalyň. Wagt birçen boldy.
Yzyny erte agşam diňläris – diýip, Ogulbäbek eje
ýerinden turdy.

Depderdäki wakalar biçak gyzyklydy, täsirlidi.
Ýöne wagtyň öz hökmürowanlygy bardy. Sen oňa
boýun synmaly, ýogsam, ol seniň garşyňa özuniň
uky lesgerini gönderýär. Oňa boýun synmasaň, er-
tir rahatlygyň bolmaýar, özüňi gowy duýmaýarsyň.

Ýene gar ýagýar.

Ertir gar atyşyp oýnasa bolar. Geçen sapar ýa-
ganda, baý, gar atyşypdylar-a.

Weli şol gezek garagolluk edip Aşyry käýinje
goýupdy. Ol ilk-ä Aşyryň arkasyna bukulyp, klas-
daşy Sona yzly-yzyna gar atdy. Onuň atan gar tok-
gasam Bägülüň ýüzüne degdi. Ol gary atan Aşyr-
dyr öýtdi, aglap gidip, mekdebe ejesini alyp geldi.
Aşyra käýemek käýediler. Aşyr görgüli özuniň at-
mandygyny janygyp-janygyp Doýduk mugallyma
düşündirjek bolýar. Ýöne onuň sözünü pitiwa al-
madylar.

Şol günüň ertesem Weli ýene bir hokga tapdy.
Mekdebiň gapysynyň iç tarapynda durup, Doýduk
mugallym gapa ýakynlaberende, Aşyra öňden taý-
ýarlan iki sany gar tokgasyny atdy. Aşyram jogap
bermeli ahyryn. Ol hem öz gezeginde atdy. Weli

aşak egildi welin, wazlap gelen gar tokgasy Doý-duk mugallymyň çat maňlaýyna degdi.

Weli gaharlanan bolýar.

– Aşyr, mugallym bilen beýdip oýun etmeli däl-ä! Eger gar zyňşman oňmaýan bolsaň, onda maňa zyň, çydaryn. Öz hetdiňi bil-ä sen!

Gagal, hötjet bolansoň, iýeni ýüzüne çykmaýan Doýduk mugallym Aşyryň gulagyndan şeýlebir çekdi, şeýlebir käýemek käýedi.

– Bagışla, mugallym, men sizi däl-de, Weli-ni urjak boldum. Onuň özi ilki gar zyňdy – diýip, Aşyr janygýar.

– Mekdebiň içinde gar ýog-a – diýip, Weli mönü-süreýär. Ýüzüne seretseň, eger-eger garagolluk etjege meňzänok ol. Bir gowuşgynsyzja okuwçy ýaly ýüzüni naýynjar edipjik dur. Oňa yanamazlyk eger-eger mümkün däl.

Mälikguly depderi sandyga saldy. Okan zatlaryny hakydasında aýlap hem süýji uka gitdi. Düýüşünde harby uçılışä okuwa girdi, okady. Her gün türgenleşik geçdi. Bir günem yzyndan kakasy bardy. Özem Dagarmaña münüp bardy.

– Oglum, gaty gowy kär saýladyň. Adama Watany goramakdan mukaddes zat ýokdur. Türkmeniň beýik ogullary Watan gorap, ölmez-ýitmez bakylyk gazanandyrlar.

Nurana ak garly gyşlar Zeminiň imisala düýüşüne meňzeýär. Adamzadyň düýşlerine-de ak gallaryň nury çagyylanydr. Hut şonuň üçinem huşda mümkün bolmadyk nur, nuranalyk bar. Düýşde gündiz aklygy bar. Bu aklyk ylahy nuranalygy döredýär. Aklygyň mawy öwüşginler bilen utgaşy-

gy bolsa sende syrlylyk täsirini döredýär. Mawylyk asman alyslygynyň, bakylygynyň reňki. Aklyk düýş dünýäsine belentlik, mukaddeslik çáýsa, mawy reňk syrlylygy, dünýä çäginden aňyrky özgeligi berýär. Düýş – janyň tene, asmanyň zemine berýän içki habary. Ol özge dünýäniň az pursatlyk şu dünýä gelmegi, diňe reňkleriň däl, dünýäleriňem başgaça utgaşygy.

Düýşün ýüzi geljege sary. Ol Allatagalanyň bize geljegi duýmak üçin beren mümkünçılıgi. Aslynda «düýş» sözüniň özi «duýuş» kökündendir. Özüniň nurlulygy bilen ol geljegin nämälimligine açylan gapy, yş. Ol geljegin özboluşly mümkinqadar görnüşi bolup, eýesiniň kimligine baglylykda, onda geljegini görmek mümkünçılığı ýatýar.

Düýşde öň aýak basylmadyk dünýä aýak basylýar, entek el degrilmedik dünýä el degrilýär. Şonuň üçinem onuň tebigatynda el degrilmediklik, aýak basylmadyklyk aýratynlygy bar. Ýasaýşyň, durmuşyň, wagtyň gidişindäki adam akylyna, huşuna elýeterli bolmadyk syrlary, hakykatlar düýş arkaly adamyň jynyna, ruhuna aýan bolýar. Huşuny wagta aldyran adam düýşünde wagtyň o tarapyndaky hakyatlara baryp bilýär.

Huşda wagt yzyna tarap akýar. Huşdaky nämälimlik düýşde düşnükligé öwrülýär. Wagtyň yzy däl, öňe akýanlygy sebäpli, düýş juda gysga salymyň wakalaryny özünde saklaýar.

Düýş – teniň däl, ruhuň sözleýşi. Hut şonuň üçinem düýş huşa, daşky dünýä ýetdirmeyän nurlulyga eýe. Ol daşky dünýäniň adamyň içinde goýyan yzlary däl, ol adamyň ruhunyň dünýäniň gelje-

gini görüş ukyby. Düýş arkaly ruh geljege beýleki duýgulardan, asyl geljegin özündenem öň baryp ýetylär.

Düýşleriň köpüsi tiz ýatdan çykýar, käbiri bütin ömrüňe hakydaňda saklanýar. Käbir düýş seni aşa tolgundyrýar, oýlandyrýar.

Gören düýşi Mälíkgula güýçli täsir etdi. Göwnüne bolmasa, kakasy daş işikde duran ýalydy. Ol gulakjynyny omrakaý geýip, egnine ýasgynjaň alan garma donunyň ýakasyny içinden berk gabşyryp, daş çykdy. Alagaraňkylyk. Barybir, töwerek ap-ak. Gardan ýaňa gapы hem kynlyk bilen açyldy.

Daş işikde maýda malyň yzy bar. Agyldaky iki goýun boşanaýdymyka? Agylyň agzynam-a özi gaýym ýapypdy. Näme üçin olar gapynyň öňünü torç etdikäler?!

– Oho... – Mälíkguly aňk-taňk boldy.

– Näme bar? – diýip, Ogulbäbek eje oglunyň nämä geň galanyny anyklamak üçin daş çykdy.

– Eje jan, salawmaleýkim. Sizem bimaza edäý-dimmi?

– Äleýkessalam, balam. Biynjalyk edeňok, häzir turaýyn diýip ýatyrdym. Saglykmy-esenlikmi?

– Gowý, eje jan.

Agylyň agzynyň öňünde bir owlakly keýik but-naman durdy.

Özüne tarap bir oglanyň gelýänini gören keýik gaçdy, owlagy welin galdy. Wah, başarsa olam gaçjak, ýöne sag aýagyndaky gapan ony oňly ýoredenokdy, agsaklap zordan gaçýardy. Keýik uzak gitmän saklandy. Maledi: owlagyny çagyrdy.

Owlak enesine bakan gaçjak boldy, ýykyldy.

Mälikguly baryp titräp duran owlagy gujagyna aldy, aýagyndaky gapany aýyrды. Owlagyň öň sag aýagy döwlüp, kül bolupdyr. Şalkyldap ýatyr.

Mälikguly owlagy agyla salyp, ejesi bilen te-bipçilik etdi: döwlen aýagyň daşyna nert ýylgyn çybyklaryny goýup berk daňdylar.

– Bir aýda biter – Ogulbäbek eje edilen işden göwnühoş boldy. – Wah, wah, janawarlar, başlaryna iş düşüp, adamdan delalat isläp geläýipdirler.

– Omar awçynyň gapany! – diýip, Mälikguly uly demir gapany eliniň tersi bilen wazyrdadyp zyňdy. – Onuň ähli gapanyны ýok etmeli.

Mälikguly owlagyň öňüne biraz bede dökdi.

Owlak öňünde goýlan bededen iýjek bolmady. Ol Mälikguly daga gorky bilen seretdi durdy.

Ene keýik gitdi.

* * *

Owlak wagtyň geçmegi bilen agyla, oglanlara öwrenişdi. Ogulbäbek ejäniň aýdyşy ýaly, bir aý-dan onuň aýagy bitişdi.

Oglanlar owlaga, owlak oglanlara halys öwreniňdi. Owlagy soňabaka açık meýdana-da goýberdiler. Ol gaçjak bolmady. Käte diriň-diriň böküp, öydäkilere oýun görkezdi.

Özlerinde keýik owlagynyň bardygyna Mälikguly dagy begenýärdi. Käte oglanlaram üýüşüp gelip oňa tomaşa ederdiler.

«Sakarja» diýlip at goýlan keýik owlagynyň daş išikde bolmagyna öydäkiler hezil etselerem, Gyňyr atly jümjüme horaz welin, oňa asla çydam edip bilenokdy. Niçik Sakarja göründigi, jümjüme

horaz gorsaň-gozgalaň tapyp ugraýar. Gorkyny-ürküni unudyp, göni owlagyň üstüne topulýar. Pasyr-dap uçup urýar çükünü Sakarjanyň maňlaýyna.

Owlak görgüli zähresi ýarylan ýaly zyk gaçýar.

Jümjüme horaz esli aralyga onuň yzyndan kowýar. Giň daş išikden owlagy kowanoň, ol dolanyp gelýär. Adaty sahylygyna başlaýar.

Bugdaý ekilen mellekden haýsam bolsa bir ýerini ylas bilen pešeýär. Bir zatlar tapangoň bolsa petekesini gaýşardyp, ganatlaryny biraz ýazyp, pasyr-pasyr etdirip, alases bilen towuklary çagyrýar. Hersi bir ýerde ýer pešeşip ýören towuklar moý-muldaşyp horaza bakan gaýdýarlar. Gelip, horazyň öñündäki zyýapatdan dadýarlar.

Hil bir iş bitiren jümjüme horaz ýene bir ýere baryp hälki bolşuny gaýtalaýar.

Ezizleyän ezizlener

Adam özüne näme ýetmeýän bolsa, şol zat hakda hem köp oýlanar eken. Obada diňe bir ýa iki adama däl, ähli kişä bolelin ýetmeýän, şol se-bäplem özi hakda oýlandyrýan zat, elbetde, nandy. Nan atlydy, adamlar pyýadady. Hyýallar atlydy, barybir, ol nanly ata ýetmekde çaman çykýardy. Nan günsaýyn atyny ýyndamlaşdyryp, adamlardan düş-nüksiz bir maksat içre ar almakçy bolýan ýalydy.

Adamlara bellibir derejede göwünlerine tekge berýän, köşeşdirýän bir güýç bardy. Ol ertirki günnüň röwşen, bereketli, duz-çörekli boljagyna bolan berk ynamdy. Şol ynam adamlara çydamlylyk, sabyrlylyk berýärdi. Şol ynam adamlary kanagatly bolmaga maýyl edýärdi.

Adamlar agyr günleriň jyzlanyň ömri deýin gysga boljagyna ynanýardylar.

Adamlar Ýeňsiň ýurda bereket bolup doljakdygyna ynanýardylar.

Adamlar urşa gidenleriň sag-aman geljekdigi-ne ynanýardylar.

Şol günlere uludan-kiçi sabyrıszlyk bilen ga-raşýardy.

Sabır käseleri suw bolupdy.

Käbir kişiniň sabır käsesi dökülýärdem, ýöne ondan peýda ýokdy, diňe zyýan bardy.

Ýagþylygyň öz serhetleri bar, ýöne ýamanlykda, ýowuzlykda serhet bolmaýar. Agyr durmuş beterinden-beter ýowuzlyklary tapýar.

Gara gyş adamlaryň çydamlylygynyň, sabyrlylygynyň synagy boldy. Her hili garaşylmadyk keseller obalara çozuş eýledi.

Olaryň içinde garahassalyk keseli iň beteri boldy. Ol keselden obada on ýedi adam ýogaldy. Şolaryň altysy çagady. Adamlar garahassalygyň ýazda has örç almagyndan howatyrlanýardylar. Birlän-ikilän akylyndan azaşýanam ýok däldi. Şol agyr gyş günlerinde Mälíkguly iki klasdaşy bilen mätäç hojalyklara düyeleri mas ýükläp çagsyl getirip berýärdiler.

Üç klasdaş mydama ähli ýerde bilediler. Sapakda Mälíkguly Aşyr bilen oturýardy. Weli bolsa olaryň yzyndaky partada Depbi bilen oturýardy. Matematikadan barlag iş ýazylanda Weli bilen Depbi hürsekläp rahat oturmaýardylar.

– Göçürdäý-how, içigara bolmaň beýle.

Ähli sapaklarda Mälíkguly birinji hasaplanýardy. Soň Sona, Ogulşypa, Güljahan, Jeren, Bägül, Nurtäç, Aşyr dagy hem başlıkçı hasaplanýardy. Weli hem zehinlidi, ýöne ol okuwa onçakly geleň etmeýärdi.

Diňe sapaklaryna ökdeligi üçin däl, ekabyrlygy, salykatlylygy, ýatkeşligi, köp zatlary ýatdan bilýänligi bilen Mälíkguly deňi-duşlaryndan parhlanýardy, oglanlar onuň aýdan her bir sözüne boýundylar. Mälíkguly ähli meselede olaryň öňbaşçysydy.

Olar köp zat barada söhbet edýärdiler, ulalanylarynda kimiň haýsy käri saýlajagy esasy gürrüňdi. Ikinji söhbet hem synpdaky gyzlar, söýgi hakda-dy. Söýgi hakdaky söhbетler bäsinji synpa geçilen-soň-a hasam köp edildi.

Aşyr bilen Oğulşypa, Weli bilen Sona ysnyşyk-ly gatnaşýardы. Aşyr bilen Weli gürrün edenlerinde «seniňki», «meniňki» diýip duluna geçirip goýan öz hususyýeti ýaly gaty eýemsiräp gürleyärdiler.

Bu meselede Aşyr bilen Weli Mälikgula gaty müňkür bolýardylar.

«Seniňki haýsy? Baharmy, Jerenmi?» diýip, ondan zol-zol soraýardylar. Oglanlar her saparam Mälikguludan şol bir jogaby eşidýärdiler:

«Hiç haýsam däl».

«Birini söýyänsiň, ýöne ony bizden gizleýän-siň».

«Meniň sizden gizlin syrym ýok, oglanlar».

«Seniň söýyän gyzyň hökman bolaýmaly, bizi aldap bilmersiň. Hana, gözüň aýdyp dur-a bardygyny» diýip, Weli ýeň berenokdy.

Weliniň oturýan partasynyň yzynda Sona bilen Oğulşypa oturýardы. Matematikadan agyr mysal işlemeli bolsa, Welä aýtmagyň geregi ýokdur, ol öz mysalyny şatyr-şutur işlärdi-de, Sona geçi-bererdi. Sona mysaly göçürip, depderi yzyna gaýdyp bererdi.

Aşyr Weliniň üstünden gülerdi:

«Eý, Hudaý jan, men gaty geň galýaryn-eý».

«Nämä geň galýarsyň?» diýip, gürrüniň özi hakdadygyny aňsa-da, Weli aňmadykdan bolup gyzyklanardы.

«Sonanyň ýanynda özüni şeýle asylly, şeýle asylly alyp barýarsyň. Ulugyzlaram käbir zatlary gelip senden öwrenip gidýärler. Sona görgülijik Welnazar Gatakowiç mydama şeýle asyllydyr öýdýändir. Munuň hakyky keşbini dagy bilse, «Depde riň başyňy iýsin, seniňkiden göçüren ellireme bismil çyksyn» diýerdi».

Munuň ýaly ýagdaýda Aşyrdan gep alyp galsa, onda ol Weli boljakmy?! Ol hökman bir bulawaçlygy tapýar:

«Aý, men seniň ýaly däl!»

«Ýeri, men nähilimişim?»

«Özüň-ä «Ogulşypa, Ogulşypa» diýýärsiň. Oňa kömegem etmeýärsiň. Ogulşypa görgülijigiň kaka-sy frontda-da hazır. Kakasy gelse-hä altynjy klasda okaýan Kerwen saçyndan tutup bilmezdi onuň. Hossarsyz bolangoň, Kerwen Ogulşypanyň saçyny çeke-çeke goparara getirdi. Hälem men baryp Kerweni sakladym. «Ýene bir gezek Ogulşypanyň saçyndan çekseň, ak saplyny döşünde jür edip dike-rin» diýdim. Ol menden gorkdy. Zut gitdi».

«Çynyňmy?»

«Saňa ýalan bergim ýok meniň. Ýa barmy? Ol Sonanyň saçyndan çekäýmez. Çekse, meniň ony nä güne saljagymy bilipjik dur ol. Ol seni ýelýürek görýär...»

Aşyr ynanjaň, özem gaty ynanjaň. Ol «Weliniň sözüne ynanyp bolmaz» diýýär, ýöne oňa Weli sözüni ynandyrýar. Ýene ynandyrdy.

Okuw guitaransoň Aşyr Kerweniň ýoluny sak-lady. Ony ýanyna çagyrdy. Aşyryň titräp, galpyl-dap durşuny gören Kerwen:

«Aşyr, saňa näme boldy?» diýdi.

«Bileňokmy?»

«Ýok!»

«Asla bileňokmy?»

«Asla bilemok».

«Hi-iç bileňokmy?»

«Hi-iç bilemok.»

«Bilesiňem gelenokmy?»

«Bilesim gelýär»...

«Ine, bilesiň gelse!» diýip, Aşyr Kerweni ýuze-kessir urdy. «Malç» edip urlan ýumruk Kerweniň gözlerinden hakyt ot çykardy.

«Bu näme etdigiň, Aşyr?»

«Indi-hä bilersiň» diýip, Aşyr ýene yzly-yzyna ýüzekekessir suňsurdy:

«Kerwen, bilip goý, bujagaş uranym uly urgy-myň elkyssasydyr – girişjagazydyr. Ogulşypa azar berseň, ana, sonda görersiň, meniň näme edýändigimi».

Keseden seredip duran Weli «Oňardyň, nas etdiň, paçak etdiň» diýen terzde oňa yşarat etdi.

Aşyr Ogulşypanyň yzyna düşdi. Maksady ony öýüne çenli goraglap ugratmak. Ogulşypa zat diýmek özgelere gadagan.

Aşyr şol günden başlap Ogulşypany her gün okuwdan garagörnüm yzyndan öýüne ugratdy. Muny Ogulşypa duýupdyr. Tatlaryň birine bukulyp, Aşyryň gelerine garaşypdyr. Birden Ogulşypany gözden ýitiren Aşyr ot-elek bolupdyr. Ogulşypa tuduň aňyrsyndan çykypdyr.

«Aý, oglan, kimi beýle yhlasly agtarýarsyň?»

Aşyr birotala aljyrapdyr.

«Hiç kimi».

«Sen her gün meniň yzyma düşýärsiň. Näme üçin?»

«Çynymy aýdaýynmy, Ogulşypa?»

«Çypbakaýja-çynyň aýt».

«Aýtsam, seni gorayaryn».

«Näme üçin?»

«Oglanlaryň biri azar beräýmesin. Eger biri azar berse, men onuň myžzygyny çykararyn».

«Maňa hiç kim azar berenok».

«Azar beripdir-ä»

«Kim?»

«Kerwen».

«Kerwen maňa azar berenok».

«Geçen bäsiniňi gün azar beripdir-ä?»

«Baý, bu oglany. Kerwen meniň daýym-a. Ol kakamdan hatyň gelýändigini-gelmeýändigini sorady».

«Ol näme üçin saçyňdan çekdi?»

– «Allakessim, Aşyr, ol meniň saçymdan çekmedi».

«Ýeri, bolýar. Ýöne biri azar berse, maňa hökman aýtgyn».

«Sen meni gorarmyň, Aşyr?»

«Goraryn, Ogulşypa, goraryn. Saňa hiç kim bir zat diýmäge milt edip bilmez. Sähel diýdigi men onuň başynda ahyrzaman gopduraryn».

«Men arkaýyn bolaýynmy?»

«Hawa, sen gaty arkaýyn bolgun. Arkaňda men bardyryny».

«Men seniň baryňy bilýärin-ä, Aşyr. Sen gowy oglan».

Aşyr ýýrş etdi:
«Men gowumy?»
«Gowy».
«Gaty-gaty gowumy?»
«Gaty-gaty gowy».
«Sen hasam gowy, Ogulşypa. Klasymyzda sen-den gowy gyz ýok».
«Bu seniň gözüňedir».
«Ýok, gözüme däl. Men çynymy aýdýaryn. Getir, sumkaň göterip bereýin».
«Aý, hökman däl».
«Getir, getir».
«Öýüň ýanyna geldim-ä men».
«Barybir, götereýin».
«Me!»
«Ýör indi».
«Meniň sumkamy näme üçin döşüňe basyp barýarsyň, oglan?»
«Seniň sumkaň hem, özüň hem gowy».
«Çynyňmy?»
«Hawa, çynym».
«Çypba-çynyňmy?»
«Çypba-çynym».
«Çypba-çypba-çynyňmy?»
«Çypba-çypba-çynym».
«Hemiše gowy görermiň?»
«Tä ölyänçäm gowy görerin».
«Wiý, ýogsa-da, Aşyr... – diýip, Ogulsypa bir zat aýtmakçy boldy, hyrçyny dişledi. – Aý, aýtma-ýyn».
«Mendenem gizlin zatmy?»
«Senden gizlin zadym ýog-a meniň».

«Aýt-da onda».
«Onda sen hiç ýerde aýtma, bolýarmy?»
«Aýtman. Erkek söz berdi, gutardygydyr».
«Sen Mälikguly bilen Baharyň duşuşygyny görmediň».
«O nähili duşuşyk? O nähili Bahar?»
«Mälikguly saňa aýtmadymy?»
«Maňa-ha hiç zat aýtmady».
«Men gördüm-dä şony».
«Nämäni-how, nämäni?»
«O gün okuw guitaransoň, mekdebiň örme guýusynyň ýanynda Mälikguly bilen Baharyň duşuşygyny».
«Kim ol Bahar?»
«Kim bolar ol, gyz. Ol Bahar-da, Omarowa, Omar dükançynyň gyzy Bahar-da».
«Hä, o Baharmy? Bilýän, bilýän, aýdyber».
«Bahar Mälikgula sumkasyndan çykaryp bir gysym daşy owadan kagyzly süýji berdi».
«Bir gysymmy?»
«Hawa, bir gysym. Baş-on sany süýji-dä. On-dan saňa dadyrmadymy?»
«Juk, dadyrmadý».
«Hemmesini ýeke özi iýendir onuň».
«Aý, ýok, ol nämesi bolsa, biziň bilen deň paý-laşýar-how».
«Bu seniň göwnüňedir».
«Göwnümemikä?»
«Hawa, göwnüňedir. Náme, maňa ynanaňok-my?»
«Heý, saňa-da ynanman bilerinmi-how men, Ogulşypa?»

«Onda näme?»

«Men Mälikguludan beýle zada garaşmandym.
Maňa hiç zat aýdanok. Özem meniň jan ýaly dos-
tum, partadaşym. Yzyny aýtsana. Yzy nähili bol-
dy? Olar uzak gürleşdilermi?»

«On sagad-a gürleşip durandyrlar»...

«On sagatlapmy?»

«Aý, bilmedim, ep-esli durdular öz-ä. Özem
jykyr-jykyr edişip gülüsdiler. Mälikguly Bahar-
y güldürmek güldürdi. Bahar şondan bări gülüp
ýör. Ine, öýün deňine geldik. Indi meniň sumka-
my beräý».

«Ogulşypa, näme işiň bolsa maňa guk diýäý-
gin. Men hökman ähli ýumşuňy bitirerin. Bol-
ýarmy?»

«Bolýar, Aşyr. Ertire çenli sag bol».

«Ertire çenli sag bol, Ogulşypa...»

Ogulşypanyň habary Aşyry haýrana goýdy.
Ol örme guýynyň başında geçen duşuşyk hakda
Mälikgulynyň özüniň gürrüň bererine garaşdy, ýöne
Mälikguly hiç zat aýtmady. Ol gün geçdi. Aşyr
birki gezek osmakladyp sorady: «Mälikguly, yşk
ataşyna uçran bolaýma?»

«Näme diýjek bolýarsyň?»

«Sementden ýykylaýma».

«Näme?»

«Köne edebiýatda yşk atyna «sement» diýilýär. Senem yşk atyndan ýykylaýma. Berk ýa-
pyş».

«Aşyr, sen bir zad-a diýjek bolýarsyň?»

«Men hiç zat diýjek bolmaýaryn. Men ýöne
šeýlekin aýdýaryn».

«Gözleriň-ä şeýlekin aýdýanyňky däl, gijen gözleriň bir zad-a aýtmakçy bolýar».

«Men saňa ýonekeý zat aýtdym: «Mälikguly, yşk ataşyna uçran bolaýma? Sementden ýykylaýma» diýdim. Sen bolsa, «gijen» diýip, «tejen» diýip, meniň soragyma sorag berýärsiň. Meniň sora-gyma «hawa» ýa «ýok» diýip jogap berip bolanok-my?»

«Bolýar. Jogap bereýin: ýok. Ýone meniň bu jogabym bilen ýylymsyrap duruşuňdan çen tutsak, kanagatlanana meňzäňok».

«Kanagatlanmaýan bolsam, onda sen dogryň aýdýan dälsiň».

«Sen bir habar-a eşiden bolmaly. Şol eşiden habaryň, belki, bize-de aýdarsyň?»

«Maňa hiç kim hiç zat aýdanok-how. Kimdir biri maňa bir zat aýtmalomydy?»

«Aşyr, soňky bir hepdäniň içinde sen biraz üýtgediň. Öňki Aşyr-a däl sen. «Kakaňdan hat gelýärmi?» diýip, Ogulşypadan sorandygy üçin Kerwen görgüliniňem-ä burnuny urup döwüpsiň sen. Indi onuň burny sorag alamaty ýaly bükülip dur. Men seniň adyňdan ötünç soraý-soraý ony zo-ordan köşeşdirdim. Ýogsam, başyňa ala ýabylynyň günü düşýärdi. Saňa kim gep berdi? We-limi?»

«Weliden gep alyp bolmaz, zadam. Onuň gepine-de ynanyp bolmaz».

Aşyr açyk pyşgymady. Ýone Bahar bilen Mälikgulynyň duşuşandygy, jykyr-jykyr gülşendi-gi hakdaky Ogulşypanyň habary Aşyryň ýadyndan çykanokdy. Ol amatly pursada garaşdy.

Olar uzynly gün bilediler. Kä gün agşam bolsa üýşüp oturýardylar.

Olary käte Aşyryň ejesi Şirin daýza çagyryárdy.

Oglanlar işden soň olaryňka üýşüp barýardylar. Şirin daýza adyna mynasyp daýzady. Hakykatdanam, onuň dilem şirindi, bişirip berýän naharlaram şirindi. Bu gün işden soň ýene Şirin daýza çagyrdy.

Nahardan soň Aşyr içinde saklap ýören habaryny Mälikguludan anyklamak isledi. Ol myssa ýylgyrddy.

– Nâme ýyrşarýarsyň? – diýip, Weli ondan sorady.

– Bir üýtgeşik rowaýat ýadyma düşdi. Şony ýatlap ýylgyraýdym. Isleseňiz, şol rowaýaty siže-de aýdyp berip biljek.

– Gulagymyz sende.

– Bu wakanyň haçan bolup geçeni belli däl, ýöne onuň bolup geçeni hak. Gören gözler gürrüň berýärler ki, bir derýanyň aýagynda ümürsin baglyga çümüp oturan ajaýyp bir ýurt-şäher bar erdi. Ol şäherde Şasenem hem Garyp atly ýaş juwanlar ýaşar erdi.

– «Şasenem–Garyby» gürrüň berjek bolýarsyňmy?

– Mälikguly, nädýärsiň-aý. Ahyryna çenli diňläň-how. Men «Şasenem–Garyp» dessanyny gürrüň berjek bolmaýaryn. Meniň gürrüň berjek kyssam bütinley başga-how.

– Aýdyber onda.

– Täzeden başlamaly boldum. Elkýssa, rawylar rowaýat kylar erdilerki...

- Aýnaman aýtsana – diýip, Weli kejikdi.
- Onda aýtjagam däl-how – diýip, Aşyr torsaryldy.
- Aýtmasaň aýtma.
- Şeýle ajaýyp rowaýaty eşidesiňiz gelmeýän bolsa aýtmaryn men.
- Yeri, ýeri, bolýar-laý, Aşyr, sen Weliden öýkeleme. Öz öýünde asla öýkelemek bolmaýar. Aýdyber.
- Andag rowaýat... Haý, Weli, gül ýalak rowaýatyň işini gördüň, kuh berdiň. Indi başkym ýaly joşup aýdybam bilemok. Indi geplemäň. Bu ýurt aşyklar ýurdy erdi.
- Haýsy ýurt? – diýip, Weli gobsundy.
- Bu andag rowaýaty, ýoldaş Mälikguly Berdimuhamedow, size tirip berýärin. Şu jaýyň içinde diňe ikimiz otyrys. Ýa, Mälikguly, otagna üçünji biri-de barmy? Ýokdur-la. Dogry. Jennetiň «Selsebil» diýen çeşmesini ýatladyp duran çeşmäniň boýunda biziň Garyp atly uzyn boýly, juwanmert, janymak aşygymyz çeşmä garap, öz ýaryna intizarlyk bilen garaşyp otyr erdi. Hawa, şeýle jana ýakymly şemaljyk ösýär erdi. Bu otuz iki tüýsli şemalyň ýigrimi dördünjisi erdi. Çesmede Garyp özünüň görmegeý keşbini görýär. Ol öz Şasenemine garaşýar erdi. Onuň gelmeli wagty bolupdy. Ynha, birdenem günorta tarapdan äleangoşar gösterilen ýaly boldy erdi. Selsebil çeşmesi äleangoşar ýalkymyna hasam nurlandy. Biziň mähriban Garybymyz eda bilen başyny galdyrды. Görse äleangoşar öwüşgini bilen Şasenem gyz baga ýetip gelýär. Şu ýerde, elkyssa,

aýdym aýdylýar. Mälikguly, şu ýerde seniň kömegiň gerek.

Şasenem gyzyň kaddy-kamatyny wasp ederge rawy Aşyr ibn Baýsahet ibn Söýüniň dili ajiz gelýär erdi. Şasenem gyzyň çar tarapyndan Omar awçynyň öýündäki bilbiller kah-kah urup, şirin-şirin saýraşyp gelýär erdi.

- Mundanam bir rowaýat bolarmy?
- Ýuwaş, Weli, Aşyry diňläli-le.
- Mälikguly, men bir wyzzyldy sesini eşidäýdimmi?
- Ýok, hezreti rawy, ses ýok, aýdyberiň.
- Rawy aýdar ki Şasenem gyzyň yzynda edil Omar awçynyň işigindäki ýaly eýjejik keýikler süri bolup gezer erdiler. Şasenem Omar awçynyň Bahar gyzy ýaly biçak owadan erdi.
- Haý, rowaýat bolaýşyny. Däliniň samrama-sam mundan gowudyr ki.
- Rawy gaty giň adam erdi. Ol sakawyň soňuna sabyr etmegi başarmaýanlara pi-sint etmän, rowaýatyny dowam etdirer erdi. Aşyklar biri-birine intizar, giriftar, emenek nazar birle bakyp ýöräp ugradylar. Olaryň arasy barha ýakynlaşýardy, barha ýakynlaşýardy. Behişdiň çar ýanyndaky radiolar- dan Mylly Täçmyradowyň «Humarala» sazy ýaňlanýardy.
- Nämeleri samrap otyrsyň? Mylla aga şo ýere baryp saz çalypmy?
- Rawy ymgyr sabyrlydy. Ol aşyklara seredip on sagat bäri aňkarylyp durdy.
- On sagat?

- Ep-esli wagt seredib-ä durdy erdi-how. Aşyklar şindem biri-birine bakan ýöräp gelýärdi.
- Aralygy on kilometr dagy barmy olaryň?
- Olar messan-messan, seýkin-seýkin basyp ýoreýärdilerki.
- Garybam seýkin-seýkin ýoreýärmى?
- Garyp görgüli Şasenemiň husny-jemalyna aňkarylyp, örme guýynyň ýanynda ýöremän doňup durdy.
- Indem doňdumy ol?
- Ol doňmandy, ýöne aňk bolmadan ýaňa doňan ýaly bolupdy.
- Ýöräbersin-dä.
- Aralyk barha we barha ýakynlaşýardy.
- Eý, ibn Baýsähet, duşuraý-da indi şol görgülleri eliňden gelýärki.
- Rawy aýdar ki, käte ibn Çatakowyň hem aýdany geler erdi. Olar biri-birine ýakynlaşdylar. Olaryň aýdyşan gandu-şeker-nabat sözlerini örme guýy ebedilik ýat tutdy. Ol guýy aşyklaryň söhbetterini asyrlardan asyrlara aşyryp, biziň neslimize ýetirdi.
- «Eý, Garybym, bu senmi?» diýdi ki...
- Garagy gapykmy onuň garşysyndaky erkek kişini tanaman?!
- Bu häki bir giriş sözüdir ki how.
- Ondanam giriş sözi bolarmy?
- Rawy aýdar ki, akylly rawylar wyzzyldylara üns bermeýärki. Garyp aýdar boldy: «Salam, Şasenem jan».
- «Salam, Garybym».
- Baý-bow, olar ýaňy salamlaşyp ugradylar.

– Garyp aýtdy:

– «Eý, Şasenem, sen meniň gündiz huşumda, gije düýşümdesiň. Men seni şeýlebir, şeýlebir söýyärin. Meniň söýgimiň odundan daglar-daşlar ereýär».

Şasenem aýtdy:

«Eý, Garybym, eý, söýgülim. Men olsem ýeriňki, ölmesem bolsa, nesip bolsa, Hudaý jan ýol berse, seniňki bolaryn. Bizi hiç bir güýç aýry salyp bilmez» diýdiki. Olar biri-birini bagryna basdylarki, hoşwagt boldularki.

Garyp soradyki:

«Eý, söýgülim, gysymyňdaky nämedir ki?»

Şasenem aýtdyki:

«Eý, Garyp, gysymymdaky kakamyň raýon merkezinden getiren süýjülerindendirki. Bulary men saňa getirdim. Ine, on sany süýji. Al! Noş bol-sun, saglyk bolsunki..»

– On däl. Sekiz sany. Indi seniň rowaýatyň hikmeti düşünükli. Gör, seniň rowaýatyň köwsarlap-köwsarlap nireleri urýan eken.

– Eý, Mälikguly Berdimuhamedowîç, siz entek yzyny diňläň ki. Rawy rowaýatyny dowam etdirerki. Garybyň iki sany ýegre dosty bar erdi ki. Ol iki dosty aşa sadady ki. Olar Garypdan hiç zat gizlemeýärdiler, ýöne Garyp ol iki dostuna ýüregini açmaýardy. Ol gaty üýtgeşikdi. Süýjüleri hem lak-luk atar erdi. Şasenem aýdar boldy:

«Men bu on sany daşy owadan kagyzly süýjini saňa getirdim. Sen bularyň birini ejeň janyňa ber, ikisini doganlaryňa, galanlaryny bolsa özüň iýgil».

Garyp aýtdy:

«Dostlaryma bermäýinmi?»

Şasenem aýtdyki:

«Dostlaryň zakguny iýsin».

Garyp aýtdy erdi: «Eý, Şasenem, hak sözi senden eşitdimki. Dogry, Şasenem, men bu süýjüleri hiç kime paýlamaýyn, tenha özüm iýeýin. Men bilyärin. Bu süýjüler seniň lebleriň kibi süýjüdir».

Bu pikir bilen Şasenem gyz ylalaşdy hem olaryň ýeke-ýekeden daşynyň kagyzyny aýryp, olary Garybyň agzyna tutdy. Garyp süýjüleri derrew iýip gutardy, rowaýat hem gutardy erdi.

– Sen seredip durduňmy?

– Rawylara seredip durmak hökman däl erdi how. Agaýunus periniň seýir dogasyny okap ähli zady oraşan görüp durşy kibi, rawylara-da örme guýa seretmek ýeterlik erdi. Örme guýy öz ýanında hak aşyklaryň biri-biriniň ellerinden tutuşyp emenen bakyşlary hakda joşup-joşup gürrüň berýär erdi.

– Bä, Mälikguly, Aşyr rawy ibn Baýsähet ibn Söýün bin Oraşanlynyň aýdýan rowaýaty hakmy-dyr? Sen, dost, ýiti gözli Ýežowdan syparsyň, ýöne ibn Rawydan sypmarsyň. Eý, Rawy, sen meniň günäjigimi geç. Men düşünmän, siziň gülden näzik göwnüňize degipdirin, rowaýatyňzy diňlemejek bolupdyryn. Wah, men bir pekge tüntaw-da, seniň aýtjak bolup dyzamaňdan bir zatjagaz aňaýmaly welin, öldür aňmandyryny. Indi sen gürlände men gulpduryn. Birden gürläýsem, «Rawy aýdar ki» diýgin, men dessine sesime suw guýaryn, özem ber eliňi.

Iki dost elleşdi. Bu olara az göründi, gujaklaş-dylar.

- Weli ibn Çatak, saňa sözüm bar-how.
- Saňa doneýin, sözüne doneýin, aýdyberki.
- Indi Mälíkgulynyn rowaýatyny diňläli. Gör-bak, ol näme diýýär-how.
- Makul adamdan makul sözi eşitdim-how men-ä.

Aşyr bilen Weli Mälíkgulynyn gaşyna geçip oturdy.

- Mähriban dostlarym, doganlarym, siz maňa gözleriňizi çüýjerdip seretmäň. Meniň sizden gizleýän zadym ýok. Aşyr janyň rowaýatynyň ba-ry-ýogy sekiz sany dänesi bar, galanlary harpyk.
- Sekiz sany süýjumi?
- Hawa, sekiz sany süýji.
- Hany olar? Süýjiniň berleni hakykatmy?
- Hakykat.
- Bolupdyr-da onda – Weli ikidyz oturdy. Bu onuň gep söweşine häzirlendigidi.
- Nämlesi bolupdyr?
- Eger söýmeýän bolsa, saňa sekiz sany daşy owadan kagyzly süýji getirip bermezdi.
- «Söýyän», «söýýär» diýmäge utanaňzok-my?
- Allanyň eçilen eşretleriniň utanju bolmaz.
- Eý, Aşyr, Weli, goýsaňyzlaň beýle sözi. Biz ýaňy on iki ýasadyg-a. Söýgi adama on dört ýaş-dan soň gelýär. Allatagala adam ömrüniň her ýedi ýylyny bir maksat üçin ýaradypdyr. Biz häzir ikinji ýediliğiň içinde. Biziň ýaşymyz dünýäni tanamak ýaşy. Ine, on dört ýaşarys, on baş ýaşarys. Mag-

tymguly: «On başimde gyzlar girdi düýşüme» diý-ýär-ä.

– Goý, goý, Mälikguly, Mälikguly, Berkeli aga örän rast sözleýär. Durmuş bizi wagtyndan ir ýigit çykardy. Men-ä söýyärin. Senden, Aşyrdan gizlämok. Özem Sonany söýyärin. Sona-da me-ni söýyäär. Aşyr O gulşypa-söýyäär. Ogulşypa-da Aşyry söýyäär. Sen bu hakykata, belki, «ýalan» diýersiň? Biz saňa Bahar bilen söýüşyäniň hökman boýun al diýip, dyzap duramzok. Islemeseň aýtma. Ýüregimizdäkini aýtmaga bize rugsat berseň bolýar.

– Ynanaňzokmy?

– Söwer dost üçin türkmen, pederlerimiz, gör, nämeler etmändir. Dost gerek bolsa şirin jandanam geçirilýändir. Seniň üçin şirin janymyzy bermäge taýýar biz. «Ynan» diýseň, saňa «ýok» diýip bilmiris. Her näçe ynanasymyz gelmese-de ynanarys. Şunuň bilen gürrüňimizi guitarýarys. Saňa ymgyr sagbolsun aýdýarys. Indem turalyň. Şirin gelnejä, süýji nahary üçin taňryýalkasyn aýdalyň.

Weli nahara töwir etdi.

Mälikguly Aşyrlaryňkydan öýüne keýpsiz do-landy. Ýolboýy, uzak gije aňynda diňe bir pikir tü-weleý turuzdy:

Söýgi näme?

Mälikguly söýginiň gözden başlanýandygy hakda köp eşidipdi.

Adam göz bilen gözelligi, durmuşy kabul edýär. Göz – ruhy ölçeg. Ynsan göz bilen aşyk bolýar. Gözler oňa ýasaýşyň, diriliğiň tagamyny dadyrýar. Gözelligi gören, bilen adam ondan aňsat-aňsat aý-

ry düşmek islemeýär. Hemiše şonuň bilen bile bolasy gelýär.

Söýmek ýasaýyş bilen mähir gatnaşyklaryna girmekdir.

Söýgi ýasaýyş hyjuwlarynyň oýanmagydyr.

Allatagala adama söýginiň dürli görnüşlerini beripdir. Olaryň birinjisi ýetginjeklik söýgüsüdir. Bu söýgi her bir ynsanyň başyndan geçýär. Her bir kişi oňa on üç-on dört ýaşlarynda duçar bolýar. Bu ýetginjeklik söýgüsü adama ýuwaş-ýuwaşdan oylanlykdan saýlanmaga ýardam edýär. Ol ynsan bedeninde teniň gurnan oýnudyr. Munuň netijesinde adam şahsyýet hökmünde kemala gelip ugraýar. Ýetginjeklik söýgüsü adamyň özüniňki däl, başga dünýä ikinji gezek gadam goýmagydyr. Ynsan munuň üsti bilen özünden başga bir jynsyň bardygyna göz ýetirýär. Aslynda-da islendik söýgi seniň üçin şu wagta çenli ýaşan dünýäňden tapawutly başga bir dünýäniň açylmagydyr.

Ýetginjeklikde ten özünden başga bir jynsdaky teniň bardygyny görýär. Bu açыş oňa keseki gözelligiň açыşy bolup görünýär.

Ýetginjeklik söýgüsü öz-özünü doly aňlap bilmeyän söýgüdir. Ynsan öz duýgularynyň wysaly bolan şahsyýeti däl-de, bary-ýogy geň, düşnüsiz hem ýat jynsy görýär, özüniňem entek şahsyýet bolup kemala gelmedik döwri bolandygy üçin, ol geň-taňlygy, süýji, emma näbelli duýgy öwrümle-rini doly aňlap bilenok.

Ynsan ýetginjeňlik, juwanlyk, kämillik söýgülerini başdan geçirýär. Birinji derejeli söýgi – ýetginjeklik söýgüsü jany sag, akyly ýerindäki ähli

adamlara elýeterlidir. On sekiz ýaşlarynda gelýän juwanlyk söýgüsü eýyäm uçdantutma hemme kişä däl-de, adamlaryň esasy köplüğine ýeterlidir. Kä-millik söýgüsini diňe belli-belli adamlar başdan geçirýär, bakylyk söýgüsü bolsa sanaýmaly adamyň paýyna düşýändir. Munuň sebäbi söýgüde däl-de, adamyň özündedir.

Bu ýokary galdygyňça, barha uzalyp barma, bu saýlap-seçme ynsan ýüreginiň beýikligi hem çuňlugy bilen baglanyşykly.

Dürli söýgi derejeleri Allatagalanyň ruhy seçme usulydyr.

Nämä ukyplı bolsaň, Perwerdigär şony-da berýär. Nämä mynasyp bolsaň, Allatagala şony-da nesibäňden çykarýar.

Nesibe mynasyplykdandyr.

Mälikguly söýgüsiniň, nesibesiniň, mynasybetiniň bu obada däldigini magat bilyärdi. Ol muny dostlaryna nädip düşündirjekdigini welin, teý bilmeyärdi.

Ähli dessanlar, tas ähli goşgular yşkyň, söýginiň waspy.

Aslynda, Mälikguly bu zatlar hakda oýlanmazlyga çalyşýardy. Ýöne Welidir Aşyryň boluşlary oňa gaty agyr urgy boldy. Olary ynandyryp bilmändigine gynandy. Birden aňynda Bahar peýda boldy.

«Bahar gowy gyz, aşa owadan gyz. Men ony gowy görýärin. Ýylgyryşy-da ýakymly. Bu söýgümikä? Eger söýgi bolsa onda men näme üçin gozgalaňa düşemok? Bahar näme üçin gije-gündiz meniň aňymda ýaşanok? – diýip, Mälikguly oýa

batdy. – Onda men beýleki gyzlaram söýyärinmi? Bahary gowy görüşüm ýaly, men beýleki gyzlaram gowy görýärin-ä».

Ertirçaý başynda Mälikguly Baharyň beren süýjülerinden ejesine, doganlaryna ýeke-ýekeden paýlady. Galan süýjüleri jübüsine saldy. Niýeti dostlarynyň öýkesini ýazmak üçin olara süýji paýlamakçydy.

Ol işde süýjüleriniň birini Aşyra uzatdy:

– Me, al. Baharyň süýjüsinden.

– Ýok, iýjek däl. Sag bol.

Mälikguly Welä süýji uzatdy:

– Me, al. Baharyň süýjüsinden.

– Sag bol, iýip biljek däl. Maňa lukman süýji iýme diýdi.

Üç dostuň arasynda düşünişmezlik bolmaýardy. Olar biri-birine ýarym sözden düşünýärdiler.

Bu gün arada düşünişmezlik döredi. Özem ol düşünişmezligiň sebäpkäri Mälikgulynyň özi.

Ýeri, muňa näme diýip, näme aýdarsyň?

Ara tow düşmesin.

Aşyr bilen Weli biçak gowy oglanlar. Olaryň mydama göwünleri açık. Yürekdeş oglanlar. Özlerem Mälikgulyny aşa gowy görýärler, hormatlaşýarlar.

Üç dostuň hersi bir dünýä. Megerem, olaryň hersi biri-birini özünde ýetmeýän aýratynlyk bilen dolýandyr. Olar birleşenlerinde gaty uly güýje öwrülýärler. Olaryň hersiniň gowy görýän zady hem bar. Weli daýhançylygy gowy görýär. Ol daýhançylygyň, maldarçylygyň ähli tilsimlerini bilýär. Daýhançylykda, maldarçylykda ulanylýan, köneli-

şen ähli zatlaryň atlarynam bilýär. Daýhançylykdan, maldarçylykdan näme bilesiň gelse, Weliden soraýmaly. Ol jak-jaklap gülüp duranam bolsa, birden agraslanýar-da, sowalyňa gara çyny bilen jogap berýär.

Aşyryň bar gyzyklanması tehnika bilen. Geldi mys-mys traktory bozulsa, käte kömekleşdirmek üçin Aşyry alyp gidýär. Aşyr traktory söküp-düzmekden tükeniksiz lezzet alýar.

Aşyryň kakasynyň «Iž» motosikleti bar. Käte ony sürmegi Aşyra-da ynanýardy. Kakasy urşa gi-densoň, Aşyr wagt tapsa, motory söküp-düzyärdi. Sebäbi kakasy oňa: «Motosikleti ýüz gezek söküp-düzseň, gowy öwrenersiň» diýipdi. Aşyr motory tarladyp, öýüniň töwereginden aýlanýardy. Has takygy, Ogulşypalarylý öýüniň deňinden yzy-na öwrülýärdi. Aşyr ýakynda motor söküp-düzmесиниň ýetmiş dörde ýetendigini Mälíkguly daga buşlapdy.

Aşyryň kakasyna Baýsähet Söýün¹ diýyärdiler. Ol gaty edenli, dogumly adamdy. Brigadirdi. Ol brigadirligi Berkeli aga tabşyryp fronta gidipdi. Ony haýsydyr bir kolhoza başlyk bellejek bolanla-rynda onuň: «Men öz obamdan çykjak däl. Näme edip bilýän bolsam, obama etjek» diýendigini kä-te-käte ýatlaýardylar.

Weliler welin ýer urup-ýerde galan garypdy. Olaryň öýünde birki aýlap gazanyň gulagynyň gyzmaýan wagtlary köp bolýardy. Weli doganlarynyň iň ulusydy, özünden kiçi alty dogany bardy. Ejesi

¹ Baýsähet Söýün (1901-1982 ý.) 1947-1950-nji ýyllar aralygynda «Gyzyl çarwa» kolhozynyň başlygy bolýar.

kolhoz işleýärdi. Mydama gaharlydy. Weli öýünde uly adam ýalydy. Öýüň ähli keşigini çekýärdi. Ejessiniň hem göwnüni awlaýardy. Oňa işden gelensoň derrew çáý gaýnadyp berýärdi. Öýdäkileriň hersine bir hoşamaý sözünü aýdyp, olary alaýaz ederdi. Özüne sütem edip, zor salyp işleýärdi. «Kakam jan frontdan gelensoň, özüm elinje palaw bişirip berjek» diýip, öýde köp gaýtalaýardy. Onuň garryja enesi welin Welini has gowy görýärdi. Oňa «Meniň Welnazarym – meniň begnazarym» diýýärdi.

Weliniň özünü alyp barşy bilen maşgala durmuşy asla gabat gelmeýärdi. Ony tanamadyklar Weli bir baý maşgalanyň läligidir öýdýärdiler. Sebäbi ol özünü mydama lälik çaga ýaly alyp barýardy. Onuň gamly wagtyna eger-eger gabat gelmersiň. Ol ýönekeý zatdanam şatlyk tapmagy başarıyärdi.

Baý kişi mydama özünü garyp görkezmäge, garyp kişi bolsa mydama özünü baý görkezmäge çalyşýar. Weli hem maşgala durmuşynda ýok zady bar edip görkezmäge çalyşýardy, adamlaryň ýanynda özünü gaty göwnaçyk, dokuzy düzüw, kem zady ýok, şadyýan, alçak adam ýaly alyp barýardy, aslynda, onuň durmuşy, ýasaýşy bütinleý başgady. Muny gözüň bilen görmeseň, ynanar ýaly hem däldi.

«Ýeldim tut!»

Mody aganyň ýüzünden haçan görseň bady-bo-
ran ýagýar. Berkeli brigadir welin, beýle däl. Gaty
mylaýym, ýüzi-gözi gülüp dur. Özem Mody başlyk
ýaly kolhozçylaryň üstüne gygyrjak, haýbat atjak
bolmaýar. Näme aýtsa-da, halys gahary gelse-de,
sypaýçylygyny elden berenok.

Mälikguly geň galýar: ilat, barybir, Berkeli
agadan mydama ýüzi kokuşyp duran gagal başlygy
gowy görýär, özem ony öwmek öwýär.

Adamlar näme üçin Berkeli agany däl-de, haý-
batly Mody murty ýagşy görýärler? Başlyklygy
uçinmikä? Aý, ýok, onuň üçin-ä däl ýaly.

Berkeli aga ikinji «myş-myşa» – ýetmişe giren
adam. Şonda-da onuň süňni ýeňil gopýar. Onuň
boş oturan wagtyna gabat gelmek kyn. Ol haçan
görseň, nämedir bir iş bilen gümradyr. Tüýs azap
alla diýip dörän adam, onuň ýazylyp-ýaýrap otu-
ran wagtyny Mälikguly bir gezegem görmedi. Ýö-
ne ol mydama ýazylyp-ýaýrap oturyp, nahar iýip,
çaýdan nepesini durlap turan ýalydyr. Oglanlar
günortan onuň özleri bilen naharlanmagyny is-
leyärdiler, ýöne ol günortan az wagtlygam bolsa,
öýüne gidýärdi. Gelende-de «Öýden naharlanyp
gaýtdym. Keýwanymyňçaýyny içip, naharyny iý-
mesem, ol meniň günümé ala ýabylynyň gününü

saljak. Siz ony tanaňzok. Men otur diýen ýerinde oturyp, dur diýende durup oňşuk edýärin onuň bilen. Ýöne, dogrusyny aýdaýyn, bişiren zadyny welin, bal-şeker edip bişirýär. Indi menem öwrenişiп gidipdirin muňa. Her gün günortan keýwanym bilen yüzbe-ýüz naharlanmasam, nämedir bir zadym ýetmeyän ýaly bolup dur meniň. Ýöne siziňem bir käse çäýyňzy içäýerin men» diýip, çäý içmek bilen oňardы.

Aýal-gyz, oglan-uşak onuň bu sözüne ynan-sa-da, garry kolhozçylaryň köpüsi ynanmazdy-lar, ýylgyryp oňaýýardylar. Olaryň seredişlerinde: «Berkeli, sen bizi aldajaksyň welin, biz seniň egre-niň dokap goýdug-a, içini bilýaris-ä, maşgala ýag-dayýny bilýaris-ä» diýýän ýalydylar. Mälikgulynyň göwnüne gojalaryň müňkür bolmasynda, bir syr bar ýalydy. Onuň öýden naharlanyp geleni ynandyryjy däldi. Sebäbi goja aýsaýyn horlanyp, diňe süňk bolup barýardy. Soňky üç-dört aý bări goja başy aý-lanma derdine hem ýolukdy. Başy aýlanyp özünden gidýär, onsoň onuň agzyna suw damdyryp, özüne getirýärler. Ol soňky iki aýyň içinde iki ge-zek Dagarmanyň üstünden ýkyldy. Olaryň birinde boýununy, ikinjisinde bolsa bilini möçükdiripdi.

Başy aýlanyp ýkylanda ýarym sagat çeme-si ýatardy. Özüne gelensoň, şol ýerde durmazly-ga çalşardy. Sakgaldaşlary oňa töwella ederdiler: «Sen bir gün bir çiliň gapdalynda ölüp galarsyň. Onam wagty bilen hiç kim bilmez. Özüne biraz re-him et, aýa. Sen olseň öýüňdäkilere kim seretsin?» Berkeli aga mylaýym ýylgyryp, olar bilen ylalaş-yardy, ýöne dynç almaýardy. Ol bir görseň, düýeler

üçin ot getirýändir, bir görseň, Mälikguly dagynyň süren ýerlerine tohum sepip ýörendir.

Günortan öýünden gelende Berkeli aga käte gazet getirerde. Ony Mälikgula berip, «Oka!» diýip ýşarat ederdi.

Mälikguly okardy. Gazet habarlaryndan ganymalaryň ýan berip ugrandygy duýulýardy. Sowet esgerleriniň azat eden şäherleriniň, obalarynyň saňy artyp gidip otyrды.

Ülker ýaly bolup oturan kolhozçylar ýeňillik bilen dem alardylar.

– Adamlar, ähli zat, däninim, geçýär. Adam däninim, keselindenem gutulýar. Urşam bir ýowuz dert bolup indi halkyň başyndan. Ýöne, nesip bolsa, bu ýowuz derdem sowlar, geçer gider. Biz hökman ýeňeris. Biz ganymlardan san taýdanam onlarça esse neme ahyryň! Onsoň biz ýeňmesek bolmaz-a! Olar däninim, biziň üstümize cozup ýalňyşdylar. Indi puşman edýändirler-le. Biz entek olaryň dünýä inen günlerine-de neme etdireris. Ýeňiş gazanýançak, giden bürgütlerimiz gelyänçä, biz gaýrat etmeli bolýarys. Adamlar, sizem gaýrat ediň. Mälikguly dagy uly iş edýär: men bularyň gaty ýadaýandyklaryny, horlanýandyklaryny bilip durun, ýöne däninim, olara edip bilýän nemäm ýok. Hudaýa şükür, Mälikguly dagy juwanmert, iş näçe agyram bolsa, seslerini çykarmış nemedip ýörler. Bular bir juwanmertlige ýugrulan bürgütler-dä. Gamçy däninim, palta çuwdesine nädip kär etsin?! Uruş gutaryp, bürgütlerimiz gelensoň, nesip bolsa, Mälikguly dagynyň elini sowuk suwa nemetdirmesis. Ähli işi özümüz nemederis. Şonda

bu bürgütlere: «Siz däninim, işläp bildiňiz. Sag bo-luň, indi bolsa däninim, arkaýyn oýnaberিň» diýe-
ris – diýip, Berkeli aga mähir bilen aýdar.

Oturanylaryň göwünlerine eýýäm uruş gutaran
ýalydyr.

Birki käse çáý içse, Berkeli aga käte Mälikgula
ýüz tutýar.

– Mälikguly bürgüdim, sen nirede?

– Men gapdalyňyzda, Berkeli aga.

– Haý, gözlerim çöňnelipdir. Kimi nemetme-
semem, seni däninim, görmeli ahyryň men. Ýü-
züňe-de häliden bări garap otyryň-a men. Şon-
da-da nemetmändirin. Diýmek, sen däninim, baý
boljaksyň, gaty uly däninim, döwletli boljaksyň.
Mälikguly, hany, gaýrat et, bürgüdim!

Mälikguly gaýrata galar:

Ýeldim tut

Dünýe görmeý, tutgun galsaň bir künçde,
Bady-paý¹ dek ýer ýüzüne ýeldim tut.

Çyn-Maçynda, Rumda, Hindde, Hebeşde,
Bolan-bolmuş hünärleri bildim tut.

Aç hem bolsaň barma ile dilege,
Diý: köşkde men, başym barmış pelege,
Çölde galsaň, hiç tapmaýan kölege,
Erem bagy içre gamsyz galdyn tut.

– Gördüň-ä, Magtymgulynyň diýiberşini! Hiç
däninim, ruhdan düşmeli däldir, adamlar. Dünýä-
ni görmedim diýip egniňi gysyp oturma diýýär ol.

¹ Bady-paý – ýel aýak, ýyndam.

Aç däninim hem bolsaň, ilden dileme, özüň däniňim gazan diýýär ol. Özüňi köşkde ýaly nemet diýýär ol. Gör-ä, «Çölde galsaň, hiç tapmaýan kölege, Erem bagy içre gamsyz galdym tut» diýýär-ä ol! Eý-ho. Magtymguly atamyzyň aýdyberşini bir ne-mediň-ä! – diýip, Berkeli aga rahat oturyp bilmez, galkyjaklaberer.

Mälikguly goşgyny dowam etdirer:

Aş göreňde özüň atma dillenip,
Gerçe aç hem bolsaň, halka bellenip,
Zerler döküp, çyn gullarny gollanyp,
Tiz hem olseň, Nuh ýaşyna geldim tut.

Mätäçligiň Hakdan özge bilmese,
Ol rozugär besdir, açdan ölmese,
Hindi kimin egin örtiň bolmasa,
Patyşalyk puşes çigne saldym tut.

– Görüň-ä, adamlar, Magtymgulynyň aýdyberşini! Her setiri dünýä malyna degýär-ä onuň. Aç oljegem bolsaň müzzermek bolmaýar, adamlar. «Mätäçligiň Hakdan özge bilmese, Ol rozugär besdir, açdan ölmese, Hindi kimin egin örtiň bolmasa, Patyşalyk puşes çigne saldym tut» diýýär-ä ol – diýip, Berkeli aga rahat diňläp bilmän Mälikgulyny saklar. Soňam «dowam ediber» diýen terzde başatar.

Suwa, ýele hökmi geçen Süleýman,
Bak: olardan ne nam galdy, ne küşan!
Teşne galyp, jaýyň bolsa çölüstan,
Derýa içre men Isgender boldum tut.

Ýoldaş bolsaň dile düşmez mur bile,
Ýer tapmaýyn, bile ýatsaň mar bile,
Ýigrimi alty keret ýüz müň är bile
Karun hazynasyn ele aldym tut.

– Magtymgulynyň «keret» diýyäni million bolmaly – diýip, Berkeli aga goşga düşündiriş berer.

Magtymguly, çekseň jepa-jebir, bil –
Hudaga hoş geler şükür-sabyr, bil,
Gylça jana gyzyl teni gabyr bil,
Gyzyl tiliň sözlär eken, öldüm tut.

– Eý-ho-o, eý-ho – diýip, Berkeli aga ýene du-rup bilməz. – Diliň gepläp durmasyna şükür etmeli, Hudaýyň berýän her demine şükür etmeli, adamlar. Bu dünýäden eger-eger nadyl bolmaly däl...

«Ýeldim tut» ilkinji ýa ikinji gezek okalanok. Ol gaty kän gezekler okaldy. Biriniň öýüne ýyg-nanyşylanda-da, adamlar Mälikguludan goşgy okamagyny haýyış ederdiler. Okalýan goşgularyň arasynda «Ýeldim tut» bijebaşydy. Bu goşgynyň haýsy bendinden soň säginmelidigini, Berkeli aga-nyň düşündiriş sözlerini, buýsanjyny hökman aýt-jakdygyny Mälikguly bilyär. Berkeli aga ýüreğin-däkini aýdansoň, her gezek ol dowam edýär. Indi bu ýagdaýa ol düşüş bolup gidipdir.

Allaberdi uzyn Berkeli aganyň çetine degýär.

– Berkeli, bu oturanlary düşünmeýändir öýd-yärsiňmi? Bularam adam, düşünýärler. Sen Mälikgulynyň sözünü bölme.

Berkeli aga dawalaşjak bolup durmaz, baş atyp ylalaşar, ýöne goşgy okalyp başlansa welin, beren sözünü ýadyndan çykarýar.

«Ýeldim tut» goşgusyndan soň «Könlüm», «Içinde» goşgulary okalar. Berkeli aga bu goşgulary ýatdan bilyärdi. Şonda-da bu goşgular okalanda ilkinji gezek eşidýän ýaly sesini çykarmen diňlär. Gaty sust oturar, agyr-agyr oýa batar, başyny ýaýkar. Şuňuň ýaly agyr goşgulardan soň, Berkeli agany biraz galkyndyrmaly. Onuň üçin bolsa «Islärin» ýa-da «Gerekdir» diýen biraz adatyrap goşgular okalmaly.

Gerekdir

«Menem» diýen goç ýigide
Bir mynasyp ýar gerekdir.
Arap at, ýowly ýigide
Almaz zülpük ar gerekdir.

Ýigit öler ýurt üzerinde,
Janyn berip ar üzerinde,
Goç ýigitler il üzerinde
Namys bilen ar gerekdir.

Bäs gün köňül hoş etmäge,
Saçak ýazyp nan dökmäge,
Abraý alyp, at etmäge,
Golda bendi-bar gerekdir.

Mekgä baran bolar hajy,
Aýralyk ölümden ajy.
Goç ýigide ar gulyjy,
Aşyga didar gerekdir.

Artdyr pelek ahy-zaryň,
Alar elden ygtyýaryň.
Magtymguly, söwer ýaryň
Syýa zülpi tar gerekdir.

Bu goşgudan soň goja özüne gelen dek başy-ny galдырыды, ýüzünde mylaýym ýylgyryş peýda bolardы. Şondan soň durmuş, bu dünýäniň manysy, namys-ar, özüňden gowy at galдыrmak hakda uzyn gürlärdi. Berkeli aga Magtymgulynyň «Gerekdir» goşgusy bilen «Göroglynyň» «Ýigidesini» deňräk görerdi. Aslynda «Magtymguly, mes günüň, «Görogly» bolsa pes günüň tenekar deýin zerur» diýip nygtamagy gowy görerdi. Bu sözden soň, elbetde, «Görogludan» «Ýigidäni» okamaly bolar.

Ýigide

Owalbaşda Hudaýymdan
Döwlet gerekdir ýigide.
Ýkylanda goldamaga
Medet gerekdir ýigide.

Gala-gala sözleşmäge,
Ner-bugra dek dyzlaşmaga,
Ar-namysy yzlaşmaga
Dogan gerekdir ýigide.

Atdyr ýigidiň ýoldaşy,
Oguldyr döwletiň başy,
Gyzam bolsa köňül hoşy,
Zürýat gerekdir ýigide.

Işigi eýwan ojakly,
Duly zerewşan saçakly,
Uzyn boýly, giň gujakly
Gözel gerekdir ýigide.

Atyn jaýynda baglaýan,
Kesip jigerin daglaýan,
Ölende zaryn aglaýan
Naçar gerekdir ýigide.

Görogly beg, munda ýörseň,
Nesipde baryny görseň,
Kazaň dolup bir gün ölseň,
Iman gerekdir ýigide...

Mälikguly Berkeli agany juda gowy görýärdi, ony hatyralaýardy. Her bir aýdan sözünü üns berip diňleyärdi, ondan many çykarmaga, gojanyň dünýäsine içgin düşünmäge çalyşyardy. Ol gojany diňledigiçe, onuň bilen baglanyşykly her bir wakada, özüni alyp barşynda, adamlar bilen mähribanlygynda, ulyny-kiçini öz mähriban dogany ýaly görüşünde täze bir dünýäni açan ýaly bolýardy.

Barybir, goja onuň üçin bir syrly dünýä bolup galýardy.

Mälikguly bir ýola Berkeli agadan öz ýaşlygy hakda gürrüň bermegini sorady. Şonda goja ajy ýylgyrdy:

– Wah, bürgüdim, ýaşlygym hakda näme nemetjegimi bilemok men-ä. Bütin ömrümüz däninim tut-da-baslykda, gorkuda geçdi. Ertirki günümüziziň endişe-tälkewine ýetişmän ylgap ýaşadyk. Dogry-

my nemedeyin, ýaşlygymdan gojalygyma ylgap geläýen ýaly bolup durun. Men seniň ýasyňdakam Gökdepe pajygasy nemetdi. Kakam Nurberdi han bilen gowy gatnaşykdady. Ýone han pajygadan bir ýyl öň wepat etdi. Çala ýadymda, şonda Berdimyrat batyr bilen kakam daşarda bir zadyň maslahatyny etdiler, özem gaty uzaga nemetdi ol maslahat. Soň nemetsem, olar daşarda kimdir birine garaşan ekenler.

Gökdepe pajygasynda kakam wepat etdi. Biz däninim, ýedi erkek dogan, üçem aýal dogan bolup galyberdik. Ejemiz görgüli näme nemetsin? Onuň elinden näme gelýär? Özümüz aýaga galmaly bolduk. Şol wagta çenli kakamyz bize rozugär endişesi- ni ýetirmän eken. Başymyza düşensoň bildik. Uly doganymyzyň ady däninim Amangeldidi. Ol edenli, gerdenlek, hemem däninim, dogumly daýaw ýigiti- di. Basan ýerinden ot-ýalyn çykarýan ýigitdi.

Dagyň eteginde oturýardyk. Obamyzda käl hem jar bar bolansoň, oňa Kelejar diýerdiler. Ol obada biz giden bir syrgyn bolup oturýardyk. Bu asyra geçilende, men däninim, murtuny palta çap- maz diýilýän är ýigitlerdendim. Öýlenipdim. Otuz ýaşym bardy. Alty oglum bardy.

Parahat ýaşap ýörkäk, Mälikguly jan, aklar, gy- zyllar diýen däninim, bir düşünje nemetdi. Ynky- lap boldy. Ynkylap bolansoň baý-kulak, halk duş- many diýen ýowuz bela nemetdi.

Meniň doganlarymyň ählisi – altisy-da bir gi- jede baý-kulak diýip däninim, ýygnaldy. Ýogsam, bizde baýlyk küje, zat küje. Diňe Söýün serdaryň ogullary diýen adymyz bardy.

Ýedi doganyň içinde ýeke özüm galyberdim gugaryp. Özümiňem tohumlyk galdyrylmajakdygymy, bu gün bolmasa, ertir ýygnaljakdygymy aňdym. Kyrkdan gowrak dowarym hemem däninim, baş sanam sygrym bardy. Olary doganlarymyň maşgalalaryna paýlap berdim, özümem goş-golamymy, çagalarymy on iki sany düýäme yükläp çöllün içi bilen niredesiň çörekli Tejen diýip däninim, ýola düşdüm. Alty gün ýol ýöräp, ine, şu oba gelip düşdük. Alty oglumyň ikisi ýanymdady, galanlarynyň hersi bir ýerdedi. On baş ýaşly körpejämiz keselledi, ýogaldy, şu Atagylyç işan gonamçylygynda-da depin etdik. Bu obada ilki duşanym hem Goçgar boldy. Şonuň maslahaty bilenem, ine, görşüň ýaly, şu obada düşledim. Şondan bärem nemedip ýörüs, Mälikguly jan.

Berkeli aga maşgalasy hakda gürlemegi halamazdy. Yöne obada bilinmeýän zat barmy näme? Berkeli aganyň ilden ýaşyrandyryň öýden hem öýdýän zatlary hakda adamlar oraşan gürrün edýärler. Olar hakyt Berkeli aganyň ogullary, ähli zady barada şeýle jikme-jik aýdýarlar welin, ynanmaz ýaly däldi. Onuň ogullary hajyraw, garadangaýtmaz, gözsüz batyr ýigitler eken. Körpesi neresse bilen Hanguly atly ogly mydama ata-enesiniň ýanynda bolýan eken. Galan dört ogly Eziz hana gulluga durupdyrlar. Ogullarynyň ikisinden wepat boldy habary gelipdir. Berkeli aga olaryň üstüne ýeke pilem gum atyp bilmändir, mazarlarynyň niredigini şindem bilmeýärmış, iki ogly hem dereksiz ýitipdir. Näçe wagt geçse-de, olardan habar-hatyr ýokmuş.

Uruş başlananda Berkeli agany raýon harby komissariata çagyrypdyrlar, üç-dört gezegem idegläp öýüne gelipdirler. Alty günläp ondan sorag etdiler. «Hany iki ogluň? Guldurdy bilen Hudaýguly nirede? Sen olary urşa ibermejek bolup bir ýerde gizleýänsiň. Derrew tap, ýogsam, gözüni Sibirde açarsyň» diýip gaty heläk edipdirler. Mody aga gürriň berýär: «Men Berkeli agany on ýyl bări tanaýaryn. Şu geçen döwür içinde men onuň ejizlänini bir gezegem görmedim. Yöne üç sany harby adam onuň üstüne abanyp, iki oglunyň nirededigini sorap haýbat atyp ugranlarynda ol başda çydady. «Wah, doganlar, men olaryň nirede syňsyrap ýörenedigini bilemok. Bilsem aýdaryn-a men» diýip odanmak odandy, zarynlamak zarynlady. Harby adamlaram onuň jibrinip aýdýan sözüne ynanman, ýene başky sowalyny gaýtalaýarlar, haýbat atýarlar: «Aýt, ogullaryň nirede gizleýärsiň?» Berkeli görgüli altynjy gün çydap bilmeli. Erkek kişi, özem tanaýan, hormat goýup ýören ýaşulyň aglasa gaty erbet bolar eken. Berkeli aga-da çydap bilmän möňňürüp goýberdi welin, menem gapdalynda gözýaş döküp, ýöne aglap otyryn. Töhmet belasyndan Hudaýyň özi gorasyn».

Berkeli aganyň ysmaz ýatan oglunyň ady Hanguly bolmaly. Ol gaty güýçli tebipmiş. Ol kakynlylary, was-wasylary, däli-telbeleri bejerýärmiş. Adamlaryň ykbalyna-da seredip berýärmiş. Biri bir zadyny ýitirse-de, ogurlatsa-da, göni Hangulyň ýanyna barýarmış. Bu ukyp urlup, ysmaz edilensoň, oňa hudaýtarapyn berlenmiş...

Biz ýeňeris!

Mälikguly kagyza geçiren goşgusyny ejesine okap berdi.

– Göz degmesin hernä. Ýaňy on iki ýaşyna gi-den oglan ýazandyr diýer ýaly däl. Uly adam ýazan ýaly. Hakyky şahyr ýazan ýaly – diýip, Ogulbabek eje ogluna guwandy.

Mälikguly «Biz ýeňeris!» atly bu gosgyny mundan bir hepde-on gün öň ýazypdy. Berkeli aga-nyň islegi bilen Mälikguly ony düýn meýdan dü-şelgesinde kolhozçylaryň öňünde okady. Şol wag-tam Mody başlyk geldi. Mälikguly goşgusyny ýe-ne okamaly boldy.

Biz ýeňeris!

Jeňbazlaň bolşuna, gohuna bakmaň,
Göroglyny, Alp Arslany ýat eýläň.
Gaýtmarys duşmany sürenne dykman,
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

«Ähli zat fronta!» «Ähli zat jeňe»,
Söweşde her türkmen taý geler müňe.
Goç ýigitler, öňe, batyrlar, öňe!
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

Guduz açyp jöwlan urýandyr Gitler,
Jahana howp salýar jeňbaz ýezitler,
Söweše, doganlar, ýakynlar, ýatlar!
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

Çagalar aç-gallaç, nana geda bar,
Şum habar kän, pida yza pida bar,
Alňasamaň, arkamyzda Huda bar,
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

Söweş günü goç ýigitler gerçekdir,
Watan üçin jan alyp, jan berjekdir,
Ganhörlaryň ordasyny ýer çeksin,
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

Şäherlermiz weýran, kentler haraba,
Uruş ody ot beripdir garaga,
Ýerden ýörän ýapyssyn, goý, ýaraga,
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

Ýa Biribar, ganymalary ýer çekdir,
Biziň baş ýaragmyz agyz birlikdir.
Duşman ýüzi gara, Ýeňiş bizlikdir,
Biz ýeňeris hökman, ýeňeris hökman!

Goşgyny Mody murt halady-da: «Mälikguly, sen goşgyňy maňa kagyza ýazyp ber. Ertir Berkeli aga dagy – brigadirler bilen raýona ýygıñaga git-meli. Ana, şol ýerde men goşgyňy raýispolkomyň başlygyna okap berip, haýrana goýaýyn. Sen goşgyňy kagyza ýazyp, Berkeli aga gowşuraý. Men ondan alaryn» diýdi.

Mälikguly ertir irden goşgyny Berkeli aga gowşurmagyň pikirini etdi. Gijäniň tizräk geçmegini, daňyň atmagyny isledi. Mälikguly çykgyntsyz ýagdaýa düşdi:

- Eje!..
 - Seni näme biynjalyk edýär, balam?
 - Men hazır Berkeli agalaryňka gitsem, baryp goşgyny gowşursam gelşiksiz bolarmy?
 - Wiý, onuň nämesi gelşiksiz bolsun? Gaty gelşikli bolar ol. Ýöne ertir gowşuraňda näme?
 - Berkeli aga irden Mody aga bilen raýona gidýär. Başlyk goşgyny ýany bilen äkitmekçi bolýar. Men hazır baryp goşgyny Berkeli aga bersem, olam ertir Mody aga gowşurar. Men Berkeli aganyň öýüne aladaňandan barmajak bolýaryn. Sebäbi daň bilen biriniňkä barylsa, köplenç, şum habary ýetirmek üçin barýarlar-a.
 - Yrym edýärsiňmi? Göwnüňe getiren bolsaň, onda hazır Berkeli aga eltip ber, balam. Olar entek ýatan däldirler.
 - Men Berkeli aganyň haçan ýatýanyny ýaňy soradym. Ol gaty giç ýatýan eken.
 - Bar onda, ýone Berkeli aga öýüne biri barsa halanok diýýärler. Seni halaman durmaz-la.
 - Ol meni gowy görýär.
- Mälikguly bir tagta kagyza ýazan goşgusyny alyp, öýden guş bolup çykdy.
- Aralyk onçakly uzagam däl. Has takygy, Mälikgulylaryň öyi bilen Berkeli aganyň öýüniň arasynda on alty hojalyk bar. On ýedinji öý Berkeli agalaryň öyi. Olaryň öyi obanyň gündogar tarapynda. Olaryň öýünden Gara-

wekiliň jary onçakly daş däl. Meýdan düşel-gä-de ýakyn.

Ine, Berkeli agalaryň öyi. Mälikguly bu öýün deňinden köp geçdi, ýone ýeke gezegem gelip gör-mändi. Diňe birki gezek Dagarmany mellegiň aýagyndaky teblä daňyp gidipdi.

Howly gap-garaňky. Bu oba üçin adaty ýag-daý. Hiç kimiň öýünde-de «Iliç çyrasy» ýok. Iliç çyrasy diňe şäherlerde barmyş, obalarda bolsa ýedilik çyra. Oňa kerosinem tapylyp duranok.

Hojalyklaryň hiç birinde-de derweze ýok. Kö-çä ýakyn gurlan ululy-kiçili, pessejik, üsti, diwar-lary saman suwagly, kiçeňräk äpişgeli jaýlaryň ählisiniň töwerekleri alaň-açyk.

Bir tapawut: jaýyň içine köče tarapdan däl-de, tersine, mellek tarapdan girmeli.

Berkeli aganyň mellegine il arasynda «Ber-keliniň galasy» diýilýär. Onuň hem sebäbi mellegiň daşyna ýylgyndan çertek-diwar galdyrylypdy. Özem öý, mellek gorner ýaly däl. Köče tarapda bir arşyn inlilikde girelge bar. Howla diňe şol girelge-den girip-çykyp bolýar.

Palçykdan edilen kiçeňräk jaýyň iki tarapy pes-sejik üzüm dalbary. Aşak tarapda – üzüm dalbarynyň guitarýan ýeri bilen mellegiň daşyna aýlanan çertegiň aralygynda mal-gara geçmegeni üçin bir gu-laç çemesi inlilikde ýodajyk bar.

Mälikguly girelgeden girdi, üzüm dalbarynyň aşagyndan eglip, seresaplylyk bilen geçip gapa bardy. Köneje gapy. Gapynyň tagtalarynyň arasyndan içerde çyranyň ýanýandygy görünýär. Berkeli

aganyň sesi eşidilýär. Ol kimdir biri bilen-ä gepsyýär.

Berkeli aga aýaly Näzik ejäniň taýýarlan tagamly, ýagly naharyndan hezil edip iýyändir. Belki, ol häzir aýalyna raýondan gelen wekil Han Gediýewiç hakda gürrüň berýändir.

Näzik eje adamsyna etlige gutap taýýarlap goýandyr. Bular baý bolmaly ahyryny. Berkeli aganyň özi gürrüň berdi, men Söýün serdaryň ogly diýip. Raýon wekilem oňa «Baý-kulagyň galyndysy» diýýär-ä!

Näzik eje şeýlebir elaçyk, şeýlebir sypaýy, şeýlebir dilewar aýal diýýärler, ony Mälikguly bary-ýogy bir gezek görüpdi. Ol orta boýly, owdan, mapraç aýaldy. Näzik eje nahar bişirse, ilki bilen, goňşulara dadyrýarmış, soň: «Duz dadyp gidiň» diýip köçeden howlugyp barýanam gününe goýman nahara çagyryarmış, oturdyp hezzetleyärmış, şondan lezzet alýarmış. «Düýn Berkeli agaňyz bir tokly soýdy. Eti şeýle tagamly eken. Durşuna derman. Iýip görün, janyňyz hezil eder» diýip öydäki etlerindenem gelene berip goýberýärmış. Berkeli aga: «Hudaýyň bir ýalkajak ýeri bar eken, obanyň aýagyndan mellek beripdir. Oba gelinýän ýerde dagy öýümiz bolan bolsa, onda aýalym öýümi towsa götererdi. Wäherigar, sen öyi tozdurdyň, meni jüt goýduň» diýýärmış aýalyna.

Mälikguly gapyny çekinjeňlik bilen çekdi:

- Berkeli aga!..
- Kim?
- Men Mälikguly.

Mälikguly içeri girdi. Girmesine girdi wellin, soň girenine münde bir ökünmek ökündi. Ýüzi lap-laplap gyzdy. Ol doňan ýaly boldy durdy. Çykyp gidibermegiň hem ebeteýini tapmady.

– Gel, bürgüdim, gel. Bizden hiç bir zady aýyp-syn etme.

Mälikguly gözlerine ynanmady, hiç ynanasy gelmedi. Ýöne gözüň görüp duran zadyna nädip ynanmajak? Eşideniňe ynanman bolar. Haýp, bu görünüşe çyn diýer ýalam däldi.

Berkeli aga aýbogdaşyny gurap otyr, ol bu gün bir gysym bolup galan ysgyn-deramatsyz kempiriniň kellesini çep dyzynyň üstünde goýup, çemçe bilen oňa çorba içirýärdi.

Birmahalky maňyzly-maýaly, mapraç Näzik ejeden nam-nyşan galmandyr. Durşuna süňk bolup dur, at ýüzi hasam kiçelip, ullakan ala gözleri hanasyndan çykaýarly görünýär.

– Taňryýalkasyn, Hanguly janyň kakasy, taňryýalkasyn. Men doýdum, alada edinmäň indi – diýip, Näzik eje ysgynsyz seslendi.

– Ýene birki çemcejik içäý, keýwany?

– Indi işdäm ýok, Hanguly janyň kakasy.

– Ýeri, bolýar. Haçan iýip-içesiň gelse aýdaý.

– Aýdaryn, Hanguly janyň kakasy, aýdaryn. Gaty süýji bişiripsiňiz. Mälikguly jany düsek üstüne geçiriliň-ä, Hanguly janyň kakasy.

Berkeli aga Näzik ejäni düşeginde edil wawwasy bar ýaly gaty seresaplylyk bilen ýatyrdy, agzynyň daşyny aýasy bilen süpürdi.

– Çekinme, Mälikguly, geçiber.

Öýüň töründe ýene bir düşek bardy. Onda Berkeli aganyň ogly Hanguly ýatyrdy. Onuň aýaklarynyň ysmaz bolandygy barada Mälikguly eşidipdi, ýöne Hangulyny görmändi.

Çyranyň öçüsgi ýagtysyna Hanguly çala görünüärdi.

– Mälikguly, sen nä dursuň? Ojakbaşa geç. Ýogsa-da pejiň üstündäki zagarany beýlesine öwrüp goýber, birden köýäýmesin. Men hazır gap-gaçlary ýygnaýyn. Ana, onsoň arkaýyn çayý içerisinde. Öwürdiňmi? Sen, iň gowusy, Hanguly janyň ýanyna geçiräý. Ol gaty gürrüňcildir.

– Men geçip oturmaýyn, Berkeli aga...

– «Peşe diýip agyrtmagyl, içinde jany bardyr» diýýärmi Magtymguly?! «Oturmaýyn» diýip, biziň göwnümize degmekçi bolýarsyňmy?

– Göwnüňize degmek niýetim ýok.

– Onda Hanguly janyň ýanyna geç. Men hazır çayý demläýin. Oňa çenli zagaramyzam bişer. Gyzgynja zagara iýeris. Geç, geç.

– Men bir zat aýdaýjakdym, Berkeli aga.

– Çayý başında bir däl, ikisini aýt, bürgüdim. – Berkeli aga okaradır çemçäni alyp ýerinden turdy.

– Hangulym, saňa ýene birje susak çorba beräýeyín?

– Kaka, kemi galmary. Ejem dogry aýtdy: gaty süýji bişiripsiňiz.

– Onda indi çayáa geçeli. Mälikguly, seniň geleňiň gaty gowy boldy. Seniň kömegin gerek.

– Men näme etmeli bolsa taýýar, Berkeli aga.

– Gelnejeň bilen Hanguly jan soňky döwürler biraz ruhdan düşjek bolýarlar. Meniň sözüm bula-

ra, görýän welin, onçakly täsir edenok. Sen gaýrat edip, bulara Magtymguly atamyzyň «Ýeldim tutu-ny», gaýrat et-de, okap ber. Goý, bular nähili ýasha-malydygyny bilsinler.

Mälikguly göz astyndan ýassyga ýaplanyp ýatan Hangulyny synlady: onuň eti-gany ýerinde, eginlek, ýüzüne içeriniň reňki uran, saç-sakgaly ösen, gabaklak, dodaklak, alkym eti towugyň zigirrigi ýaly sallanyp duran bir kişi awuna garaşýan ýolbars ýaly çugutdyryp ýatyr. Mälikguly Hangula ikinji gezek seretmezlige çalyşdy. Maýyp kişi köp seredilmeýär ahyryn.

Goja pejiň sag tarapynda ýazan kendiriginiň başyna geçdi. Kendirigiň üstünde hamyrly okara bardy. Berkeli aga güm-gümläp ojar oduny ýanyp duran pejiň üstündäki zagara nany ýene bir gezek öwürdi. Okaradaky hamyry kendirigiň üstünde ýaýmaga başlady.

– Men ertir irden başlyk bilen raýona gitmeli. Ýygnak barmış. Öýleden soň gelerin. Şonuň üçinem yzymdan rahat bolarym ýaly, saçagy çörekden dolduryp gideýin. Ýogsam, yzymdan rahatlygym bolmaz meniň.

– Men ertir näwagt ugraýandygyňzy biläýjek boldum, Berkeli aga.

– Ertir siziň işe başlanyňzy görüp, ýola düşeris, nesip bolsa.

– Men Mody aganyň kagyza ýazyp ber diýen goşgusyny taýýarlap getirdim.

– Ine, şuny oňarypsyň. Adamy dogumlylyk bezéýär. Mydama şeýle dogumly, ynamly bol. Şonda almajak galaň bolmaz.

Berkeli aga ikinji gezek aýdansoň, Mälikguly Magtymgulynyň «Ýeldim tut» goşgusyny okady. Özem sesine biraz bat beribräk okady. Sebäbi ol goşgy okap başlanda, öýdäkileriň Magtymgulynyň sözlerine aşa suwsandyklaryny duýdy. Ol gygyrybrak okanda-da sesi gaty pessaý çykýan ýalydy. Beýle ahwalata Mälikguly birinji gezek gabat gelýärdi.

Hanguly ýatan ýerinden: «Dogry, dogry. Hä-ä, hä-ä!» diýip, öwran-öwran gaýtalady.

– Tüňçe gaýnady öýdýän, Hanguly janyň kaka-sy. Mälikguly jana çáý beriň – diýip, Näzik eje me-jalsyz seslendi, başyny ýassykdan galдыrjak boldy.

– Häzir demlejek – diýip, Berkeli aga bişen zagarany alyp, täzesini goýdy. Şondan soň çáý demlemegiň ugruna çykdy.

– Mälikguly, adyňy kakamdan köp eşitdim – diýip, Hanguly Mälikgulyny içgin synlady. – Kakam her gün seni öwmek öwýär. «Berdimuhamet mugallymyň üşükli, zehinli çagalalary bar. Mälikguly eýyäm uly adam ýaly, parasatly adam ýaly» diýip. Seni nähili oglanka diýip pikir edýärdim. Göz öňüne getirişim ýaly ekeniň. Mälikguly, seniň maňa kril elipbiýini öwretmäge wagtyň bolmazmyka? Ynan, meniň täze çykan kitaplary, gazet-žurnallary okasym gelýär. Men mekdepde jezitçe okadym. Soň latyna geçildi, latynam öwrendim. Ýöne ursuň öňüsrysasy krile geçildi welin, dünýäden üzne galaýdym.

– Öwrederin, hökman öwrederin! – diýip, Mälikguly gaty ynamly, gaty çyny bilen aýtdy.

– Işıň gyzgalaňly wagty sen Mälikgula azar berme, Hangulym.

– Men garaşaryn, kaka. Howlugýan ýerim ýok.

Mälikguly Berkeli agalardan çykyp gaýanda, özüni üýtgeşik bir dünýäden çykan ýaly duýdy. Alagaraňkyda düwdenekläp barşyna Hangula kömek edip biljekdigine begenip, uçup barýardy.

Är deminden belli

Asmanda Garry mama günde-günaşa sanajyny kakdy, onsoň ýagyş jahany suw-sil edip ýagdy.

Berkeli aga «Şu ýagyşlar ekinimize zyýan berer öýdüp gorkýaryn» diýip gaýtalaýardy. Brigadi-riň howatyrlanmasy ýöne ýere däl eken. Köp atyzlarda ýaňy ese-boýa galan, tümmüle girip ugran bugdaý maýsalary depeden guýulýan ýagşa ýykylyşyp ýatyrdy.

Şol ýagyşlar özleri bilen birgiden gurçuk hem getirdiler. Olar ýaş maýsany ýowuzlyk bilen iýýärdiler welin, köne ertekilerdäki obanyň başyna düşyän towky döwe meňzeýärdi. Döw her gün birnäçe adam talap edýän bolsa, gurçuklar bugdaýyň birki atyzyny iýse-de, doýdum-doldumy ýokdy. Olaryň öňünde durup bolmajak ýalydy. Gurçuklar gyzlaryň elliň deýin ýumşajykdy, näzijekdi, tâmizjedi, külbike barmagyňa meňzeýärdi. Siňe seretmeseň, olary saýgaryl hem bolanokdy, sebäbi olar ekinleriň reňkindedi. Haýsy zady iýse, reňkem şoňa meňzeýän eken.

Mody başlyk ähli kolhozçylary gurçulkary çöpläp ýok etmäge sürüpdi. Mälikguly dagy hem günortana çenli okap, öylän fartuk-halata dakynyp gurçuk çöpleýärdiler, soňam olary ýörite gazylan çukura döküp gaýdýardylar.

Gurçuk çöplemegiň hem normasy bardy. Bir günde her kolhozçy üç fartuk – on kile gurçuk çöpläp çukura dökmelidi.

Soňky üç gün bări ýagyş ýaganokdy. Atyzlaryň içi taba gelipdi.

Mody murt aram-aram kolhozçylaryň ýanyna gelip, işin gidişinden habar alyp durýardy. Berkeli aga bolsa, ähli kolhozçylar bilen deň durup gurçuk çöpleýärdi. Mälikguly ýaşy ýetmişe baran gojanyň ýadawlygyny duýdurman ertirden-agşama çenli dynuwysz işleýşine seredip, haýran galýardy. Mody murt ondan on-on baş ýaş kiçi, barybir, ol Berkeli aga ýaly galjaň däl.

Mälikguly Berkeli aganyň gurçuk çöpleýşine seredip, ýanyna Mody başlygyň geleninem duýman galdy.

– Näme gyzykly zat bar?

– Salawmaleýkim, Mody aga!

– Waleýkimessalam, niçik taplar?

– Gowy, sag boluň.

– Geçen hepde beren goşgyň-a «Kirowçy» raýon gazetinde çykypdyr. Ony raýkomyň birinji sekretaram, raýispolkomyň başlygam gowy görüpdir. Ýygnakda öwgiňi ýetirdiler.

– Gazeti gördüm, çykan eken...

– Indi sen diňe Stalin obamyzyň däl, tutuş raýonymyzyň guwanjy, şahyry.

– Sag boluň, Mody aga.

– Men seniň ýanyňa ýörite geldim – diýip, Mody aga möhüm bir zat aýtmakçy bolýan ýaly, birki gezek ardyndy. – Şahyrym, biz ertir raýona gitmeli. Ertir sagat onda raýonda uly ýygnak boljak. Ana,

şol uly ýygnakda sen «Biz ýeňeris!» diýen goşgyň okamaly. Bu raýkomyň birinji sekretary ýoldaş Ýezden Mürzäýewiçiň ýörite tabşyrygy. Sekretaryň özem ýygnaga gatnaşjak. Ýygnagy onuň özi alyp barar. Men ýanyňda bolaryn. Hiç zatdan çekinmegin. Gaty arkaýyn okagyn.

Mälikguly baş atdy. Mody başlyk sözünü do-wam etdirdi:

– Agşam saňa Berkeli aga öz Dagarmanyňzy berer. Onsoň daňdan sagat altyda bileje gidibereris.

– Mody aga, meniň okuwym, işim bar-a?

– Okuwyňdan eýýäm rugsat aldym. İşden bolsa saňa, elbetde, özüm rugsat berýärin. Bolýarmy? Gowuja geýin, üst-basyň gelşiklije, arassaja bol-sun.

Mody murt Mälikgula aýtmaly sözlerini aý-dansoň, atyzyň gyrasyndaky atyna tarap ugrady, ýolugruna hem gurçuk çöpledı.

Başlygyň habary Mälikgulynyn göwnüni gö-terdi. Aşyr bilen Weli bu habara begenip, diriň-di-riň bökdüler. Mälikgulyn gujakladylar.

Mälikguly tizräk normasyny dolmak üçin haý-dap işledi. Fartugy dolangoň, atyzyň günbatar gy-rasynda gazylan cukura ugrady. Ol ýerde dört-bäs sany kolhozçy gyz-gelin haltalaryndaky gurçukla-ry cukura dökýärdi, özara nämedir bir zadyň gürrü-ñini edýärdi. Diňe bir gyz olaryň gülküli gürrüňine goşulman, basyny aşak salyp durdy. Ol haltasynda-ky gurçuklary cukura döken bolmaly, boş halaýy-gyny inçejik biline daňmak bilen meşguldý.

Mälikguly ony tanady:

Zybagül!

«Eşidäýdimikä?» diýip, Mälikguly biygytáyrabyşyrdady.

Düýn Suhanberdiniň gahrymanlarça wepat bolandygy baradaky habar oba ýaýrady. «Nury poçtalýon haty getirende Mody aga bilen Goçgar aga Allamyrat pälwana bu habary nädip aýtjagyny bilmänmişler. Barybam aýdyp bilmän gaýdypdyrlar» diýip, Allaberdi uzynyň aýaly Bibi gyşk görenine buşluk habary bar ýaly aýdýarmış.

Şol habardan bări Mälikgulynyn aňyndan Zybagülüň keşbi aýrylanokdy. Käkiliň iň soňky Suhanberdi barada Zybagüle eden sargydam onuň göz atuwynda öwran-öwran janlanýardy. Bu habary Zybagülüň eşitmezligini, Suhanberdiniň «Gahrymanlarça wepat boldy» diýlen habaryň ýalan bolup çykmagyny beýik Perwerdigärden dileg edýärdi.

Mälikguly Zybagülüň ýanyndaky gyzlar gidýänçä garaşdy, gidensoň onuň ýanyna bardy.

– Salam!

Gyz Mälikgulyny görüp tisginip gitdi. Ellerini gerip üç-dört ädim ätdi. Birdenem saklandy, elliřni yüzüne ýetirdi.

Mälikguly Zybagüli ýakyndan synlap, geň galdy: öňki owadanlykda deňi-taýy bolmadyk gyzy bu gün tanar ýaly däl. Onuň gül meňzi solupdyr. Nar ýaly, alma ýaly lowurdap duran ýüzüne kül urlan ýaly bolupdyr. Şol owadan yüz biraz pökgeripdir. Cişen gabaklar owadan gözleriň üstünü örtüpdir.

Zybagül Mälikgulyny görende çyn hossaryny gören dek ejizledi, kemiş-kemiş etdi, hamsykdy.

– Nämä boldy? – diýip, Mälikguly bihabarlyga saldy.

– Eşitmediňmi nä? Suhanberdi wepat bolup-dyr-a. Hat gelipdir-ä Suhanberdi wepat etdi diýip.

– Kim aýtdy?

– Obada ony senden başga ähli kişi bilyär.

Maňa-ha Bibi gyşyk aýtdy.

– Siz ynanmaň oňa, ejeke.

– Haty Allamyrat pälwana Goçgar aga dagy eltipdir-ä.

– Eltende näme?! Hat gelende näme?!

– Nädip ynanmaýyn-a men?! – diýip, Zybagül zarynlady.

– Suhanberdi akgam ölmez! – Mälikguly bu sözi şeýle ynamly aýtdy. Bu sözleri nädip aýdanyny onuň özem duýman galdy. Ýüregi oňa şu sözleri aýtdyrdy. Onuň Zybagüle teselli beresi geldi.

Mälikgulynyň sözüne Zybagülüň gaşlary tırsıldap gitdi:

– O nähili ölmez!

– Özüne siz ýaly owadan ýar garaşyandygyny bilýän är ýigidem, heý, ölermi? Suhanberdi akgam ölmez. Men onuň hatlaryny okadym. Ol hatlardan men onuň ölmejegine ynanýaryn.

– Çynyňmy, doganym?

– Çynam. «Sosializm» kolhozyndanam biriniň yzyndan geçen ýyl hat gelipdir: «Gahrymlarça wepat boldy» diýlipdir. Ol bolsa ýarym ýyldan soň: «Men ýaralanyp gospitala düşdüm. Ýene fronta ugraýaryn» diýip hat ýazypdyr. Häzirem ondan hat gelip durmuş. – Mälikgulynyň ýüzi gyzardy, sebäbi ol bu wakany özünden toslapdy, ýöne şuňa meňzeş wakalaram eşidilmän duranokdy aslynda.

- Sen «Geler» diýseň, ol geler, doganym. Se-bäbi sen bihal oglan däl, sen döwletli ýeriniň çaga-sy. Suhanberdi, hiç bolmasa, maýyp bolup gelsin welin, ýöne gelsin hernä.
- Ynha görersiň, Suhanberdi akgä geler.
- Agzyňdan Hudaý eşitsin, doganym. Sen-ä meniň synan göwnümi seýiklediň.
- Sen nä Gözelmi?
- Aý, Zyba, biz saňa garaşyp durus-a! – diýip, Akjagül gygyrdy.
- Barýan, gyz – Zybagül Mälikgula mähir bi-len seretdi. Ol bakysda taýsyz ynam, taýsyz min-netdarlyk bardy. – Gaýrat etginiň.
- Nähe?
- Özüň bilýänsiň – diýip, Zybagül gyzlaryň yzyndan gitdi.

Mälikguly onuň yzyndan seredip durşuna «Gaýrat etginiň» diýen sözünü ýormaga çalyşdy. Näçe oýlansa-da, Zybagülüň näme diýmekçi bo-landygyna, nämä gaýrat etmelidigine teý düşünip bilmedi.

Bu sözi Zybagül näme üçin aýtdyka? Mälikguly näme etse, garaçyny bilen edýär-ä. Edýän işiniň kemini-köstüni goýman etmäge çalyşýar. «Şu gün işiňde kemçilik goýberipsiň», «Bu işi başdansow-ma edipsiň», «Bu işi oñarmansyň» diýen ýaly sözü Mälikguly şu güne deňiç öýde-de, okuwda-da, iş-de-de eşitmedi. Ol eden işi üçin mydama sagbol aldy. Eden işiňden sagbol, alkyş eşitmegiň lezzeti gaty datly ahyryn.

Mälikguly ertirem sagbol alar. Ol muňa ynan-yar. Raýon ýolbaşçylary, kolhoz ýolbaşçylary uly

ynam bildirip durkalar, olary ýüňsakgal etmek bolmaz. Ýöne ol ertirkı gününiňbihuda geçjekdigine gynanýar: ertir mekdebe barmaz, hiç zat öwrenmez, bugdaýyň başyna inen aldajy gurçuklary azaltmaga gatnaşmaz. Onsoň günüňbihuda geçdi- gi bolar-da. Ýöne bu pikiri Mody aga aýdyp boljak däl. Ol ertirkı çärä uly ähmiýet berýär. Onuň göw- nüne ertirkı ýygnač baş-on bugdaýly atyzy gurçuk- dan saplamakdanam ähmiýetli.

Berkeli aga-da, näme üçindir, ertirkı ýygnač uly ähmiýet berýär. Ol hem «Raýon ýolbaşçylaryny aňk edip gaýtgyn» diýip iki gezek sargyt etdi.

Mälikguly haýdap işlemäge başlady. Üç-dört atyzda kolhozçylar hatara bolup gurçuk çöpleýär- diler.

Mody aga gelip gidensoň, geçse bir sagat ge- çendir, obadan şum habar geldi: Allamyrat pälwan bolmandyr.

Kolhozçylar oba gaýtdy.

– Haý, ýürek çydamandyr. Ogly Suhanberdi- niň wepady agyr degdi oňa. Öňem sary giden ýü- rek bagyr awusyny göterip bilen däldir – diýip, Ata gürmen ýolda taýly gezek başyny ýaýkady.

– Hudaý beýle kysmaty gaýdyp adam ogluna salmasyn hernä – diýip, Ýazly aga onuň sözünü makullady. – Çeker ýaly dert däl-ä!

Allamyrat pälwanlaryňka eýýäm adamlar ýyg- nanyşypdyr. Goçgar aga bilen Ýazly aga Allamyrat pälwanyň öýüne bardylar, içeri girip, uzak saklan- madylar.

– Bu gün myhman alsakmykak ýa ugradalyň- my? – diýip, Mody başlyk Goçgar aga sala saldy.

– Eger namazşamdan öň ýerini taýýarlap ýetişseg-ä ýerine elten ýagşy. Türkmençilikde garaşdyrmak halanylýan zat däl, käte uzakdan ogly-gyzy gelmeli bolanda bialaç garaşdyrylýar. Allamyradyň bolsa gelmelisi ýok. Çapaýew kolhozyna çykan gyzam hazır şu ýerde eken. – Goçgar aga töweregine garanjaklady. – Ýazly, sen gaýrat et-de ýerine git. Ýanyňa birki sany adam al.

– Kim bar?

– Taparys. Hany, Mälikguly ýokmy?

– Men bärde, Goçgar aga – diýip, Mälikguly köpçülügiň içinden çykdy.

– Sen, ogul, öz oglanlaryň alyp, Ýazmyrat agaň bilen git. Öýünizden kepje alyň. Bilyärin, bu iş siziň ýaly ýaş oglanlaryň işi däl, ýöne bizde başga çykalga-alaç ýok. Iki sany kepje meniň öýümde hem bardyr.

Mälikguly, Aşyr, Şaguly, Nury, Depbi dagy elleri pilli Ýazly aganyň yzyna düsdüler.

Eşitmek bir zat, gözüň bilen görmek başga bir zat. Ýazly aganyň gaty sünnäçil, iňrew adamdygy barada Mälikguly dagy öň telim ýola eşidipdiler, bu gezek ony gözleri bilen görmeli bolular.

Ýazly aga ýaranmak görüdü. Pil tutuşyňa-da, gum çykaryşyňa-da düzediş berýärdi. Bir sagatdan gowrak wagtyň içinde Ýazly aganyň düzediş bermedik oglany galmadı.

Edilen iş göwnündäki ýaly bolmasa, goja rathanlanmaýardı. Nädip etmelidigini aýdýardı. Käbir oglanyň elinden kepjesini alyp edip görkezýärdi. Gojanyň kepjesiniň degen ýeri şeýle endigan,

göwnemakul bolýar. Oglanlar onuň işleýşine, ir-nikligine gözügidijilik bilen seredýärdiler.

Ýazly aga çykarylan gumlary kepjesiniň arkasý bilen urup, owradyp çykdy, ulusy däne ýaly seçelenip duran gum.

– Allamyradyň üstüne kesek oklap bolmaz ahyryny. Oňa durmuşda atylan keseklerem az bolmady. Soňky öýünde bir rahat ýatsyn görgüli – diýip, Ýazly aga kesekleri owradyp, gabryrý timarlady.

Gölegçiler gelýänçä gabyr taýýar edildi.

Tabydy getirip haýrandepede – gabyrдан çykarylan üýşmek gumuň üstünde goýdular.

Oglanlar ulularyň edýän her bir işini, hereketini üns berip synlaýardylar. Merhumyň üstüne ilkinji gumy Myrry masada atdyrdylar. Sebäbi olar daşgynrak garyndaşdylar. Pälwanyň obada başga garyndaşy ýokdy.

Allamyrat pälwan depin edilenden soň, ähli gölegçiler oturyp aýat okadylar. Aýady Ýazly ýatak okady. Ol Buharada medrese gutarypdyr. Arap dilinem gowy bilýärmiş. Gaty labyzly okaýan eken.

Gaýtmak üçin turlanda, Goçgar Gara adamlara ýüzlendi:

– Obadaşlar, Allamyrat Gurban nähili adamdy?

Adamlaryň ählisi jogap berdi:

– Gowy adamdy.

Goçgar aga sowalyny üç gezek gaýtalady, adamlar üç gezegem şol bir jogaby berdiler: «Gowy adamdy».

Mälikguly Allamyrat pälwanlaryňkyda gije çenli boldy.

Oba adamlarynyň galabasy dessur boýunça merhumyň öýünde ýatmak üçin düsek ýazanla-rynda, Mälikguly öýlerine gaýtdy. Ol öýüne ýa-kyňlanda Dagarmany gördü. Berkeli aga ony geti-rip, öňküje teblesine daňyp gidipdir. Ol öýdäkilere Mälikgulynyň ertir irden raýon merkezine ýygnaga gitmelidigini, onuň ýygnakda «Biz ýeňeris!» diýen goşgusyny okamalydygyny, ýanynda Mody başly-gyň boljakdygyny, bile gidip-bile geljekdiklerini, öýdäkileriň gaty arkaýyn bolmalydyklaryny hem aýdyp gidipdir.

Täsin ahwalat

Mälikguly irden turup Dagarmanyň öňüne bugdaý samanyny dökdi, suw berdi. Soň özi alma bilen çörek iýdi.

Ejesi oglunyň üst-başyna birki ýola seredip çykdy.

– Oglum, bilesigelijilik edip, oňa-muňa sere-däýmegin. Mody aganyň yzyna kelte tirkelen ýaly bol. Ony birden nägile edäýmegin.

– Arkaýyn boluň, eje.

Mody başlyk geldi. Mälikguly Dagarmana atlanyl, başlygyň yzyna düşdi.

– Inim, ir bilen ýaşululara Taňry salamyny berip geçeli – diýip, başlyk Allamyrat pälwanlaryň öýüniň deňinde saklandy, atyny ýoluň gyrasynda-ky tuda daňdy. – Ýör senem.

Mälikguly başlygyň yzyna düşdi.

Ine, öten aşsam Mälikgulynyň gije çenli oturyp giden otagy. Bu otagda Allamyrat pälwan bolýardy. Ony iň soňky ýoluna-da şu otagdan ugra-dypdylar.

Otagyň içi adamdan doludy. Olaryň ýarysy ýorgan-düşegini ýygnamak bilen, birnäçe-si ertirki namazyny okamak bilen meşguldy, namazyny okap, çäý içjek bolup ýörenlerem bardy.

Ine, Goçgar Gara, Ýazly ýatak, Allaberdi uzyn,
Toýly lök, Ata gürmen, Akmyrat takyr, Taýmaz aga
çaý içip otyr. Olar gelenleri çay başyna çagyrdylar.
Başlyk raýon merkezine barýandygyny, ol ýerde
sagat onda ýygnak boljakdygyny, şol ýygnakda
Mälikgulynyň çykyş etmelidigini – goşgy okamalıdygyny, wagtynyň ýokdugyny aýtdy.

Allamyrat pälwanyň ýatan ýeriniň ýagty, jaýynyň jennet bolmagyny beýik Biribardan dileg edip,
aýat okadylar.

Allamyrat pälwanyň ogly Narmuhammediň öýünden girip-çykýan aýal-ebatlaram az däldi.
Mälikguly obadaşlarynyň Allamyrat pälwany hatyralaýyślaryna buýsandy. Ýedisi geçýänçä merhumyň ýakynlaryny ýeke goýanoklar, gije ýatýalar,
her kim ýedi günlär bir zatlar bişirip getirýär.
Merhumyň ölen öýünde ýedi günlär naharyň bişirmezliginiň sebäbi, eger nahar bişirilse, onda ony
al-arwahlaryň zäherlemeginiň mümkünligi üçinmiş.

Türkmeniň herki zat babatda öz ýörelgesi,
däp-dessury bar. Goňsy-golam merhum çykan
öye nahar getirende tabagy ýuwup bermeli, bu
«ölüm ýokaşmasyn» diýen ryym bilen edilýär.
Mälikguly öten aşsam baş-alty sany jamy daşary
çykaryp aýallara beripdi. Sebäbi daşarda iki sany
ýaş gyz getirilen jamlary ýuwmak üçin ýörite
oturdylypdy.

* * *

Mälikguly Dagarmany Mody başlygyň atyndan
bir egin yzdan sürüp barýardy.

Säheriň howasy diýseň jana ýakymlydy, hoştapdy. Jana tenekar şemal ada ösýärdi. Ol ýüzüni näziklik bilen sypap-sypap geçýärdi.

Entek jahan doly ýagtylmandy, alagaraňkylykdy.

Atlar tanyş ýollary bilen barýardylar. Mody başlyk sarsman otyrды, Mälikguly bolsa daş-töwe-regini synlaýardы.

Baharyň tebigaty özgerdiberiň gudratyna bir bakyň. Baharda Günün şuglasynyň mähri artyp, onuň täsiri bilen howa ulugzyzyň demi deýin ýumşak, ýeňil, meýmirediji, bendiwan eýleýji bolýar. Bir ýerlerden üýüşüp, toplanyşyp gelýän gara bulutlar ýaz ýagşynyň ysyny getirer. Olardan üzülip-üzülip gaýdýan damjalar ilkibada selçeňem bolsa, soňabaka gürelij, bat alyp gider oturar. Günde-günaşa Asmandan seleňlik, terlik, serginlik ýagyp duransoň, howa-da gitdigiçe üýtgar, mähir bilen ygalyň utgaşygy janly-jandar üçin eşretli hem sapaly diriliği artdyrar.

Mälikguly adamlaryň özüne mähirli garaýylaryny säheriň häzirki jana ýakymly howasyna meňzetdi. Ol durmuş bilen tebigatda sazlaşyk, bitewülik duýdy. Bu bitewüligi, sazlaşygy Allanyň ýalkawy hasaplady. «Bu dünýäniň bar süýjılıgi iş bitirmekde eken» diýip, Mälikguly içini geplettdi. Ine, ol häzirem iş bitirmäge barýar. Onuň bitirýän işinden brigadir, kolhozçylar, kolhoz başlygy razy. Raýon merkezindäkilerem razy. Olar bu günem razy bolarlar. Adamlaryň sagbolsunlaryny almak, guwançly bakyşlaryna mynasyp bolmak çäksiz uly

lezzet. Onuň kalbynda ýene bir buýsanç bar. Ol kakasynyň ynamyny ödemeňi başarıandygy, kyn hem bolsa, iner ýükünü göterýänligi. Kakasynyň gelip: «Oglum, sag bol. Sen meniň tamamy ödediň» diýip aýtjakdygyna ol ynanýar, şol güne-de her gün garaşýar.

Ýolda Mälikguly çekine-çekine Mody aga ýüzlendi:

– Mody aga, men düýn «Biz ýeňeris!» diýen goşgymyň başga bir nusgasynam ýazdym. Okap bereýinmi?

Başlyk esli aralygy dymyp gidensoň güňleç seslendi:

– Hany, oka!

Mälikguly okady, hyjuw bilen okady.

– Gowy!.. – diýip, Mody başlyk baş atdy. – Şu ny okaý!..

Olar uzak ýörediler. Raýon merkeziniň gaýrasyndan girenlerinde Gün mazaly ýokary galypdy.

– Biz, ilki bilen, biriniň öýüne degip geçeli, ýükümizi düşüreli – diýip, Mody murt alasynna bökerilgi çalçasyna kakyp goýberdi.

Olar şäherçäniň darajyk köceleri bilen esli ýöräp, üsti şiferli, öni birmeňzeş tagtajyklardan germewli, gyzyl gapyly öýleriň biriniň deňinde saklandylar. Bu öý türkmen aganyň öý tutumyna meňzänokdy. Mälikguly beýle öyi öň görmändi: gapydan tagta germewe çenli aralykdan on-on iki ädimlik ýerjagaşyň ortasyndan darajyk ýodajyk edilipdir. Oňa birmeňzeş, gelşiklije maýda daş düşelipdir. Ýarym metrlik inlilikdäki daş düşelen ýodajygyň iki ýanyna her hili al-elwan güller ekilipdir. Güller

šeýlebir açylypdyr welin, olardan gözüňi aýrar ýaly däl.

Gapynyň iki tarapyndaky nagyşly penjire obalardaky penjirelere asla meňzänok. Özem aýnalalar biçak arassa, ol ýap-ýaňja yhlas bilen ýuwlup arassalanan ýaly görünüýär.

– Sen şu ýerde atymy saklap duruber – diýip, Mody başlyk atyndan bökderilgi iki sany çalçasyny alyp, göterip, gapa tarap ugrady. Çalçalaryň birinde et bar bolmaly, ganjaryp durdy, beýleki çalçadaky bolsa däne bolsa gerek, belki, tüwüdir, belki, ýarmadýr diýip, Mälikguly öz ýanyndan çaklady.

Bu öý Mody başlygyň köp gelýän gappsy bolmaly, ol gaty arkaýyn içeri girdi. Özüniň gelenini içerdäkilere duýdurjak bolup adaty edilýän ardynamyramanam etmedi.

Başlyk ýarym sagat çemesi garaşdyryp çykdy.

– Mody aga, gjä galaýdyk öýdýän?

Mody başlyk ýagşydan-ýamandan hiç zat diýmän, asyl Mälikgulynyň bardygyny hem unudan ýaly, başyny aşak salyp ýola düşdi.

Raýkomyň öñündäki meýdançada adamlar myg berýärdi. Olaryň içinde birini ýitirseň, soň tapar ýaly däldi. Mälikguly Mody aga nirä barsa, yzyndan galanokdy.

Olar ýýgnaga däl-de, raýondan fronta dabaraly ugradyş çäresine çagyrylan eken. Mälikguly fronta gitjek adamlaryň, olary ugratmaga gelenleriň öñünde çykyş etmeli eken. Bu gün raýon boýunça otuz alty sany fronta gidýän eken.

Dabarada Mody başlyga-da çykyş etmelidigini aýtdylar. Ol ýüregi ýarylan ýaly garşı çykdy. «Ma-

ňa ýer dep diý, ýone gürle diýme» diýip, kes-kel-läm garşy çykdy. Peýdasy bolmady. Fronta ugra-dylýanlaryň öňünde raýkomyň birinji sekretary Ýezden Mürzäýew hem çykyş etjekmiş.

Iki sany harby eşikli kişi ellerindäki kagyz bo-yunça fronta ugradylýanlaryň atlaryny, familiýala-ryny okap, ýanlaryna çagyryardy, kagyza gol çek-dirýärdi, soňam olary nyzama duruzýardy.

– Essalawmaleýkim, Mody aga!

Mody murt geleni bada-bat tanady. Ony Mälíkguly-da tanady. Ol tanamaz ýaly adam däldi, ol oba özünü tanadybilipdi. Stalin obasynda ony ta-namaýan ýekeje-de adam ýokdur.

– Oho, bu sizmi asyl. Biz size obada garaşyp ýörüs-ä – diýip başlyk sypaýyçylyk etdi.

– Wah, garaşýanyňzy bilýärin. Men işden, kynçylykdan gaçan, gaçýan adam däl, ony özüňiz bilýänsiňiz.

– Hawa-la.

– Men şindem siz bilen işleşmäge taýýar, ýone käbir haramzada meniň ak ýurek bilen işleýänime görüpçilik edýär, Mody aga.

– Saňamy? – diýip, Mody aga ör-gökden geldi.

– Maňa! Maňa! Wah, başga birine bolsa, onda men janygyp onuň gürrüňinem edip oturjak däl-le. Gürrün özüm hakda barýar.

– Bä, seniň bilen erjeşmäge het edip bilýänem barmy?

– Bar, bar. Gepem şonda-da...

– Kim ol arslan ýurekli?

– Oňa arslan ýurekli diýmek bolmaz. Onda sy-çanyňkyça-da ýurek ýok.

- Kim ol? – diýip, Mody aga gyzyklandy.
- Wah, gepem şonuň kimdiginiň iksliginde-dä.
- Nämeliginde?
- Belli dälliginde. Men onuň kimdigini bilemok. Bilsem, bu wagta çenli men onuň külünü çykarardym hem ähli tohum-tijiniň jürünü dikerdim.
- Adama bile-göre ýamanlyk etmek adamçylykdan-a däl. – Gürrüniň näme hakda gidýändigine düşünmedik Mody başlyk umumy äheňde gürledi, töweregine göz aýlady: bu onuň söhbetdeşinden sypmak üçin bahana gözledigidi. – Bolmandyr ol.

Mody başlyk nämäniň bolmandygyny bilenokdy. Ony soramakdan saklanýardy. Nämäniň bolmandygyny garşysynda duranyň özuniň aýtjakdygyny, içiniň ýanyp durandygyny aňdy.

Ol aňmasa kim aňsyn? Başlyk on ýedi ýaşdan bări ile baş bolup ýör-ä. Ol ömrüni adamlar bilen iş salşyp geçirdi. Adamyň kimdigini tanamaga, näme aýtjakdygyny bilmäge ökdeledi ol. Oba adamlarynyň näme aladalarynyň, pikirleriniň bardygyny, haýsy sözden soň näme diýjegini bäs barmagyndan gowy bilýär-ä ol. Ol raýon ýolbaşçylarynam gowy tanaýar. Kime näme diýmelidigini, näme diýmeli däldiginem gowy bilýär. Han Geldiýewiçem gowy tanady ol. Onuň bu işde uzak durmajagyny, bir bela-betere duçar boljagyny anyk bilýärdi. Başlygyň pikir edişi ýaly bolandyr. Näme bolandygyny häzir Han Geldiýewiçin özi anyk aýdar.

Mody başlyk ýalňışmandy.

- Armanly gitmeli boldum, Mody aga. Armanly, uwlap-uwlap gitmeli boldum.

– Nirä? – Başlyk Han Geldiýewiçiň nirä gitme-li bolandygyny eýýäm aňan hem bolsa mönsüredi.

– Wah, senem meniň janymy ýakýarsyň. Ni-rä bolar öýdýärsiň? Toýa çagyrmajaklary-ha bel-li – diýip, Han Geldiýewiç yzly-yzyna ýuwdundy.
– Çüwdäme depdiler. Çüwdäme. Urşa gitmeli bol-dum. Armanlyja ölmeli boldum, agam. Armanlyja, haýsydyr haramzada sebäpli.

– Urşa gidýärsiňmi? Oňarýarsyň.

– Wah, «Oňarýarsyň» diýip senem janymy ýakýarsyň meniň. Janymyň ýanmasy ýöne ýerden däl-ä meniň, Mody aga. Men saňa häliden bări şu-ny aýdyp otyryň. Men ölüme barýaryn. Ölüme! Menden göwnüňiziň sähel galan ýeri bar bolsa, Mody aga, meni bagışlaň. Siz şu gün meni iň soň-ky gezek görýärsiňiz. Gaýdyp meni görmersiňiz. Öz obamda, öz öýümde ölmek ýok eken meniň şum takdyrymda. Men öz raýonymdan, gör, näçe müň kilometr uzaklykda ölmeli! Ölemde tanyş-bi-lişlerimden ýeke kişem üstüme bir kepje gum atyp bilmez.

– Hanmyrat, beýle ruhdan düşme. Front habar-laryny her gün diňläp durus. Tiz ýeňeris, siz bar-ýançaňyz, urşuň gutarmagam mümkün.

– Uruş gutarsa-da meni atarlar. Bir saňsar ok atylsa, ol aýlanyp-öwrülip başga adam tapmaýan ýaly, meniň çat maňlaýymdan çümer. Sebäbi me-niň ýazgydyn şeýle. Meniň ölendigim hakda ýene bir aý geçmäňkä eşidersiňiz. Meni ölüme ugrad-ýarlar, ölüme. Bilýärin, siz maňa teselli-göwünlik berjek bolýarsyňyz, ýöne men ömrümiň nähili gu-tarjagyny bilip durun-a. Birinji çawup gelen saňsar

ok meni tükgerder. Hut şeýle bolar. Siz maňa ynaňzokmy? Ynanmasaňyz ynanmaň. Maňa raýkomyn birinji sekretaram, Begenç Parçamowam, harby komissarymyzam ynanmaýar. Olar asyl meniň arzany ýazmandygyma-da ynamadylar. Bagtyň ýatsa, ynamdan hem gaçýar ekeniň.

– O nämäniň arzasy?

– Aýtmadymmy?

– Ýok.

– Şeýle diýseňizläň. Özüm bilemsoň sizem bilýänsiňiz öydendirin. Indi meniň öňki jöwher ýaly akylymam, huşumam ýok. Biler bolsaňyz, Mody aga, bir haramzadanyň haramzadasy harby komisara meniň adymdan nejis arza ýazypdyr. Özem iki gezek ýazypdyr. O haramzada näme diýip ýazandyr öydýärsiňiz? Akylyňa gelmejek zat ol. Ol: «Meniň Watan goragyna gidesim gelýär. Meniň häzirki edýän işimi obadaky islendik ýaşuly-da, aýal maşgala-da edip biler. Men bu ýerdebihuda wagt geçirýärin. Asyl meniň galla taýýarlaýyş edarasynda agronom bolup edýän işim ýok. Kolhoz başlyklaryna haýbat atyp, ýarma para alýaryn. Men özümi pälanzan hasaplaýaryn. Sebäbi aýalymyň gapdalynandan ýene bir aýaly ogryn saklaýaryn. Iki aýalym bar. Meslik edýärin. Indi meniň ynsabym oýandy. Ynsabym maňa gije-gündiz rahatlyk berenok. Fronta gidesim gelýär. Eden jenaýatlarymy ganym bilen ýuwmak isleýärin. Hormatly harby komissar, meni her ediň-hesip ediň, ýone fronta ugradyň. Menden bronyňzy aýryň. Eger aýdanymy etmeseňiz, onda men fronta gaçyp giderin. Şeýdibem sizi masgara ederin» diýip ýazypdyr. Aşagyndanam meniň ady-

my, familiýamy goýupdyr. Harby komissar gör-güli özuniň masgara bolmagyndan howatyrlanyp Aşgabada gidip, meniň bronymy aýyrdyp, fronta gitmegime ygtyýarnama alyp gelipdir. Meni ýanyaňna çagyrdy. Hil bir iş bitiren ýaly, dylym-dylym edýär. «Arzaňy kanagatlandyrmagà rugsat aldym» diýyär. Men: «O nämäniň arzasy?» diýip sorasam, ol öňüme meniň adymdan ýazylan iki sany nätanyş arzany goýýar. Men: «Bu näme?» diýdim. Ol: «Seniň ýazan arzalaryň» diýdi. Tas ýüregim ýarylypdы. «Men munuň ýaly arza ýazamok. Mende munuň ýaly owadan poçerk hem ýok» diýdim. Harby komissar ör-gökden geldi. Arzalary kimdir bir näke-siň maňa ýamanlyk edip ýazandygyny raýon ýolbaşçylarynyň ählisine, oblast ýolbaşçylarynyň hem birnäçesine düşündirdim. Olar hiç zat kömek edip bilmediler: «Boljak iş bolupdyr. Indi bu meseläni düzederden biz ejiz» diýdiler. Käbiri bolsa: «Fronta gidýänlerem seniň ýaly adamlar» diýen bolýar. Meniň gadyrym bilinmedi. Meniň, ine, şuňa janym ýanýar. Şu gün raýondan otuz baş adam gitmeli, ýöne ony otuz alty etdiler. Men otuz altynjy. Men artyk.

Hanmyradyň sözlerini diňledigiçe Mälikgulynyň jebegezi daraldy, ony ýigrenmek ýigrendi.

Iki sözünüň birinde «Watan» sözünü badyhowalyk bilen aýdýan öňki raýon wekiliniň bu gün sandyrap durşy ynanar ýaly däldi. Mälikgulynyň oňa seredesem gelmedi. Hanmyrat muny aňan bolma-ly, ol Mody agadan sorady:

– Mody aga, bu oglan meniň atymy gaçyraran oglanlaryň birimi? Şonda atymy gaçyranyň kimdi-

gini anyk bilmedim. Bilen bolsam, bularyň jürünü dikerdim.

– Atyňzy men gaçyrdym – diýip, Mälikguly ýigrenjini ýaşyrjagam bolup durmady. – Siz Aýyt agany öldürdiňiz.

– Eşitdim, eşitdim, baryny eşitdim – diýip, Hanmyrat uludan demini aldy. – Şol gezek biraz gaharym gelip halypama gygyraýdym-da. Şondan soň ýerinden galmandyr ol. Bir hepdeden soňam ölüpdir. Eşitdim. Gowý adamdy. Maňa eden ýagşylygy ýogam däl onuň. On ýaşda ýetim galamda hossar çykyp, örňedip-ösňedip goýberdi, okatdy. Öýerde, üstüme jaý dikip berdi. Daşkendiň politehniki institutynda okatdy, soň işe ýerleşdirdi. Kemçiliklerini göni ýüzüne aýdyp, başlyklykdan pensiýa ugratdyramda, menden biraz göwni galdy-da onuň. Ýöne men nädeýin? Hakykaty kim bolsa-da, göni ýüzüne aýtmasam bolmaýar meniňki. Hakykatçyl adam men...

– Yör! – Mody başlyk Mälikgulynyn elinden çekdi. – Bize, hanha, garaşyp durlar. Biz çykyş etmeli.

Mälikguly özlerine garaşyp duranyň ýokdugyny bilyärdi. Mody başlygyň halamadyk adamynyň ýanyndan: «Hana, maňa garaşyp durlar» diýip, adam-ebtatsyz tarapa zut gidýändigi barada Mälikguly öň telim ýola eşidipdi. Raýon wekili meýdan düşelgede dergazap bolup gygyryp ugrranda hem Taýmaz aganyň arabaçynyň ýanyна: «Taýmaz, garaş, saňa işim bar» diýip gidenini görüpdi.

Mälikgulynyň çaky dogry çykdy. Olar ugrat-maga gelenleriň jümmüşinde saklandylar. Bu ýer-den Hanmyrat görnenok.

Olar uzak durmaly bolmadylar. Raýkomyň birinji sekretary Ýezden Mürzäýewiç birki sany iş-gäri hem raýonyň harby komissary bilen geldi.

Ýezden Mürzäýewiç Mody başlyk bilen gadyr-ly salamlaşdy. Soňam:

– Biziň şahyrymyz hem geldimi? – diýip, baş-lykdan sorady.

– Ine, biziň şahyrymyz, Ýezden Mürzäýewiç – diýip, Mody aga dabara bilen Mälikgulynyň eg-nine elini goýdy. – Biziň Mälikgulymyz şu ýigit.

– Durşuna dogum eken. Berekella, ýigit. Gel, tanyş bolaly. Men – raýkomyň birinji sekretary Ýezden Mürzäýew. Goşgyň gowy gördük. Sen hazır urşa gidýänleriň öňünde «Biz ýeňeris!» diýen goşgyň okap ber. Eger watançylyk temasyndan başga-da goşgy ýatdan bilyän bolsaň, olary-da oka. Watançylyk temasyndan ýatdan bilyän başga goşgyň barmy?

– Bar.

– Üç goşgudan az bolmasyn. Onda gepledik-mi? – diýip, raýkomyň birinji sekretary hoşallyk bilen ýylgyryp, Mälikgula elini uzatdy. – Ýörüň onda.

Ýezden Mürzäýewiç tegelek ýüzi gasyn-gasyn, äýnekli, inçesagt, kelte boýly, gartaşanrak kişi eken. Ol ýantabrak ýöreýän eken. Aşa do-gumly, gujurly kişi eken. Ol dabarany açdy. Gür-ledi. Her bir raýatyň Watan öňündäki borjy hakda sözledi, bu gün ýurduň ýagdaýyny, ganymalaryň

yza serpikdirilýändigini, ýöne ýeňiş näçe tiz gazylsa, halk üçin has bähbitlidigini, halka asuda, parahat durmuşyň zerurdygyny aýratyn nygtady. Soňundan raýonyň harby komissaryna söz berdi. Komissar gaty täsirli gürledi. Lenin adyndaky, «Sosializm», Kalinin adyndaky, «Gyzyl çarwa» kolhozlarynyň başlyklary çykyş etdiler. Mody agadan soň Ýezden Mürzäýewiç dabara bilen Mälikgula söz berdi.

– Adamlar, raýonymyzyň «Gyzyl çarwa» kolhozynda – Mody Akyýewiň kolhozynda bir şahyr bar. Şahyra Mälikguly Berdimuhamedow diýýärler. Ol ýaňy on bir ýaşyny doldurypdyr. Dördünji klasda okaýar. Ana, şol oglanyň ýüregi halkyň ýüregi bilen deň urýar. Ol ýürek halkyň begenjine begenýär, gynanjyna gynanýar. Onda ganym duşmanlara ýigrenç, biziň ýeňjekdigimize berk ynam bar. Ol «Biz ýeňeris!» diýýär. Dördünji klasda diňe başlik bahalar bilen okaýan Mälikguly Berdimuhamedow hem biziň şu dabaramyza gatnasýar. Goý, Mälikguly Berdimuhamedow öz döreden «Biz ýeňeris!» atly goşgusyny okap bersin. Mälikguly üç dessan, klassyk şahyrlarymyzyň ýuze golaý goşgusyny ýatdan bilyär eken. Gelň, ondan öz goşgusyndan başga-da watançylyk temasyndan gowy görýän birki sany goşgusyny okap bermegini hem haýyış edeliň. Mälikguly, sen nirede, hany, şu ýere – meniň ýanyma gel, ogul. Okaber goşgularyň!

Adamlar ýaş oglanyň goşgy okamagyna garaşman ekenler. Olar «Hany göreli bakaly» diýen garayýış bilen Mälikgula seredýärdiler.

Mälikguly «Howlukmaly däl, aljyramaly däl» diýip, içinden birki gezek gaýtalady. Münbere çykyp, biraz demini dürsedi, soňam goşgy okamaga başlady. Ol gözlerini biraz sözüne nazym berip, goşgularyny manylaryna görä, käte ellerini-de hereketlendirip okamaga başlady. Ilki kakasynyň «Türkmen sen», «Ak gerek» diýen goşgularyny okady. Iň soňundan hem öz «Uruş bolmasyn!», «Ýeňiş biziňki bolar» atly goşgularyny okady.

Türkmen sen

Sensiň Oguz hanyň mirasdar oglы,
Agzybir, abadan illi türkmen sen.
Bu dünýäň töründen tutupsyň orny,
Sylagly, sarpaly, synly türkmen sen.

Ýagşydan ýagşsyň, ýagşyzadasyň,
Ejizlere hossar, güýcli agasyň.
Dine berimsizdir urp-u-adatyň,
Pygamberli, din-imanly türkmen sen.

Sen ulusyň, seň ulugdan ulyň bar,
Sygynmaga keramatly weliň bar,
Dünýä ýaly dana Magtymgulyň bar,
Belent derejeli-deňli türkmen sen.

Döwran sürdüň oguz bolup, hun bolup,
Döwlet gurduň, beýik Bilge han bolup,
Ýaşadyň jahana şirin jan bolup,
Soltan-şaly, hanly-begli türkmen sen.

Gyz-gelinleň halylaryn uçurmyş,
Seyísleň bedewin ýeldeni geçirmiş,

Göwni galkyp, ýyldyrymlap göçermiş,
Sahawatly desterhanly türkmen sen.

Türkmen şir ogludyr, gaýtmaz garadan,
Arslandan ärdemli, gaýym gaýadan.
Türkmen ilin aýar, janyn aýamaz,
Söweş günü demir donly türkmen sen.

Arslan kimin azym urup darkaşda,
Döwüş gurduň gadym Wasda, Arkaçda,
Aýlawlarda baýrak aldyň sarç atda,
Amul, Maru-şahu-jahanly türkmen sen.

Müň bir şahyr ýazybilmez tarypyň,
Müň bir alym açabilmez taryhyň,
Bardyr Kubra, Mäne ýaly aryfyň,
Beýik Biribardan ýolly türkmen sen.

Garagum – rysgally desserhanyňdyr,
Ulug Diýar – görwärň, Watan – janyňdyr,
Bu toprakdan kimiň mähri ganypdyr?
Hudadan halatly-hally türkmen sen.

Arşdan rysgal secer Burkut atasy,
Ýerden nurlar saçar Gorkut atasy,
Keramatdyr, mukaddesdir Watany,
Diýar dinli, Watan janly türkmen sen.

Ak gerek

Adam ogly, ýaşa, ýaşan şekilli,
Ýüz-göze nur gerek, ýürek ak gerek.
Bu dünýäde orarsyň sen ekenňi,
Netiň-päliň düzüw gerek, pæk gerek.

Şa-soltanmyň? Adalat bol, adyl bol,
Beg-u-hanmyň? Parasat bol, akyl bol.
Asylzada ataň ýaly asyl bol,
Gursagyňda Hak nurundan ot gerek.

Uly baýlyk başa gelen beladyr,
Sogap işler gapyl başa galadyr,
Topragyň deý rysgally bol, eý, adam,
Zat nämendir? Bu dünýäde at gerek.

Çynar bolsaň, saýaň sal iliňe,
Çyn är bolsaň, ýagşylyk ýaz ýoluňa.
Gidäýme melgunyň mekru-alyna,
Kalbyňda şeýtana orun ýok gerek.

Her kişiniň kalby özüne tagtdyr,
Sogaby nesýedir, günüsi nagtdyr,
Ýagşy adam müň miweli daragtdyr,
Zybanyňa müň miweden dat gerek.

Akar suwmuň? Päkize bol,çaý ýaly,
Nurana bol, görkana bol, Aý ýaly,
Kalpdan gaýry ýaşamaga jaý barmy?
Sere duman, göwünlere bat gerek.

Adam ogly, pany dünýä – düşelge,
Dostuňy dogan san, ýatdan üýşenme.
Işin gaýdyp, başyňa iş düşende,
Gardaş gerek, ýakyn gerek, ýat gerek.

Adam ogly, açylmadyk dünýäsiň,
Allaň ýşkyndandyr seniň binýadyň.
Sylap söyer ýaly ýakynyň-ýadyň,
Ýuze Hakyň nury, göwün sat gerek.

Uruş bolmasyn!

Ähtiýalan duşman cozdy Watana –
Weýran boldy ençe şäher-obalar.
Atalar gitdiler söweş meýdanna,
Ýetim galdy ýüzläp-müňläp çagalar.

Çagalygny ogurladan oglanlar
Ululaň ornuny tutmaly boldy.
Ýer sürdüler baýdak boýly gelinler,
Orak orup, harman atmaly boldy.

Stalingradda Gyzyl Goşunmyz
Zarba urup ýok edýärler duşmany.
Indi olar yeňse berip başlady,
Faşistlere etdirýärler puşmany.

«Biziň işimiz hak, hökman yeňeris!»
Diýen şygar bilen zähmet çekýäris.
Yeňiş shaýyn tutmak üçin uludan
Arpa-bugdaý, güýzlük-ýazlyk ekýäris.

Jahanda bu uruş iň soňky bolsun,
Adamzat başyna gaýdyp gelmesin!
Parahat ýaşasyn bütin ýer ýüzi –
Mundan beýlæk şeýle uruş bolmasyn!

Yeňiş biziňki bolar!

Biz hökman yeňeris, oňa güman ýok,
Ýöne yeňiş aňsat ýerden bolmaýar.
Urşuň kanuny ýakmak-ýandyrmak,
Gana suwsan duşman onsuz oňmaýar.

Tyllyndan ygtybar Gyzyl Goşunmuz
Ganymlara berk gaýtawul berýärler.
Goç ýigitler urup, çapyp, ýok edip,
Faşistleri sürenine sürüärler.

Fronta bagş edip gelin-gyzlarmyz
Altyn shaý-seplerin orta goýdular.
«Kem bolmasyn ok-ýaragy goşunyň,
Bize ýeňiş bolsa bolýar» diýdiler.

Ulularyň göreledesine eýerip,
Kynçylyga döz geleris, işläris.
Berlinde parlanda Ýeňiş baýdagmuz,
«Uruş ýatdy» diýip, dünýä buşlarys.

Adamlar Mälikguludan beýle täsirli çykyşa ga-
raşmadyk bolmaly, olar joşgunly el çarpdylar.

– Biz hökman ýeňeris! – diýen sesler dum-
ly-duşdan batly ýaňlandy.

Adamlaryň bu galkmasy Ýezden Mürzäýe-
we-de täsir etti. Ol ýerinden turdy-da:

– Hemmämiz bile üç gezek gaýtalalyň! – diý-
di.– Biz hökman ýeňeris! Biz hökman ýeňeris! Biz
hökman ýeňeris!

Ähli kişi «Biz hökman ýeňeris!» diýip üç ge-
zek gaýtalady.

Dabaradan soň fronta ugraýanlar goşhatalary-
ny alyp, öňden taýýar duran iki ýük maşynyna mün-
düler. Otuz alty kişiniň birinden özgesiniň ýüzünde
gorky-ürki, nägilelik ýokdy. Olar gaty ynamlydy-
lar. Maşyn ugranda bolsa, «Ýeňiş biziňki bolar!»
diýip ellerini galgadyşyp hoşlaşdylar.

Biz ýeňeris!

Olaryň ýeňiş bilen geljeklerine ugradýanlar berk ynanýardy.

Iki maşyn gözden ýitenden soň «şyt-şyt» edip ýagyş damjalap ugrady. Günbatardan müňzeşip gelýän dag ýaly-dag ýaly äpet gara bulutlar asmaňň ýüzünü örtmäge howlugýan ýalydy. Ýagyş barha güýjedi.

– Hudaýa şükür, ýagşa galdyrman bugdaýymyzy ýygnap ýetişdik – diýip, Mody murt özbaşyna hüñürdedi.

Olar hälki gyzyl gapyly öye geldiler.

Mälikguly gapydan içeri girende, edil başga bir dünýä düşen ýaly boldy. Ol öň beýle öye girip görmändi. Ap-ak diwardan her hili suratlar, şekiller, nyşanlar asylgydy. Iki ýerde krowat bardy. Olaryň üstem ap-ak mata bilen örtüldendi.

Otagyň ortarasında Aýyň bölegi ýaly bolup, üýtgeşik bir geýimde biçak owadan, ak mapraç zenan durdy, eginlerine dökülip duran sary saçlary hem onuň owadanlygyna aýratyn bir gelşik berýärdi. Zenan Balzak ýaşlaryndady – otuz-kyrk ýaşlaryndady.

Aýyň bölegi ýaly bu owadan jenneti zenan ap-akja, näzijek ellerini Mälikgula uzatdy. Mälikguly şu güne çenli şeýle akja, şeýle eýjejik, pagta ýaly ýumşajyk eli, asyl şeýle owadan daýzany görmändi.

Mody murt owadan daýza bilen Mälikgulyny tanyşdyrdy. Köp öwgüli sözleri aýtdy. «Poet» sözünü birki gezek gaýtalady. Mälikguly başlygyň rus dilinde aýdan ähli sözlerine düşündi. Ol mekdepde rus dilinden diňe başlık alyp okaýar ahyryny.

Rus dilini suwara öwrenmek isleýärdi, bu dili juda gowy görýärdi. Bu dil Puşkin, Lermontow, Tolstoý, Turgenew, Çehow, Gorkiý ýaly beýik ýazyjy-şahyrlaryň ene dilleri ahyryny. Mälikguly Puşkiniň «Ýadygärlik» goşgusyny ýat tutupdy. Uzan mugallym¹ Mälikgulynyn bu goşgyny ýatdan bilýändigine biçak begenipdi. Raýondan barlagçy gelende, Mälikguly şol goşgyny ýatdan okamaly bolupdy. Barlagçam begenipdi. «Sen bize gaty uly kömek etdiň. Barlagçy gaty hoşal bolup gitdi. Baryp mekdebiňizi başlyggymyň ýanynda öwerin diýdi» diýip, Uzan mugallym begenjine guş deýin uçaýjak boldy.

Owadan zenan akja gollary bilen olaryň oturمالы oturgyçlaryny görkezdi.

Ortada giň stol durdy. Üstünde, gözüne söweýin, ak ors çöregi, bir mejimedede ýaga bisirilen çelpek, byzmyk goýlupdyr. Onuň sag tarapynda – Mälikgulynyn oturjak ýerinde üýtgeşik farfor gaбыnda mürepbe, kiçeňräk gapda-da ak gant dur.

Mälikguly başlykdan soň owadan zenanyň görkezen oturgyjynda seresaplylyk bilen oturdy. «Gaty baý daýza bolmaly bu» diýip, ol içini geplettdi, göz astyndan içérini synlamasyny dowam etdirdi.

Mody başlyk üzümiň suwy ýaly bu owadan zenanyň adynyň Nina Wasilýewnadıygyny, onuň söwer dosty Nikolaýyň aýalydygyny, Kolýa bilen Gyzyl Goşunda aklara garşı alty ýyllap bile söweshendigini, alty ýylyň içinde her hili hatarly pursatlaryň örän köp bolandygyny, howply pursatlarda mydama biri-birini goldandyklaryny, içen suw-

¹Uzan Akmämmedowa.

larynyň aýry gitmändigini, ynkylapdan soň onuň raýonyň MTS-inde baş inžener bolup işländigini, traktor gerek diýende mydama kömegini gaýgyrmandygyny – Geldi mys-mysy ugradandygyny, onuň aýalynyň raýon merkezindäki mekdepde rus dili we edebiýaty mugallymasdygyny, bu öye öň juda köp gelendigini, dosty bilen kä gjeler tä daňdana çenli hemsöhbet gurap oturandyklaryny, maşgalasy bilen bäs-alty gezek öz öýüne myhmançylyga barandyklaryny, uruş başlananda dostunyň ilkinjileriň hatarynda fronta gidendigini, gitjek günü Nikolaýyň «Meniň maşgalamdan hem habar alyp dur, ýagdaýyň ýetirse, aram-aram kömek et-jek bol» diýip sargandygyny, türkmen dilini gaty höweseklik, ylas bilen öwrenendigini, köplenç, «O söz näme diýmek bolýar?», «Bu söz näme diýmek bolýar?» diýip sorap aňkasyny aşyrandygyny, onuň birki sany türkmen aýdymyny ýat tutandygyny, toý-meýlisi, oturyşlygy gaty gowy görendigini, Keminäniň «Söwdügimini» aýdyp ugrasa, bu onuň keýpiniň çag-çag açylandygynyň alamatydygyny, olaryň Kolýa atly on-on iki ýaşly ogullarynyň bardygyny, Kolýanyň türkmen dilini suwara bilýän-digini, türkmen mekdebinde okaýandygyny gürrüň berdi.

Mälíkguly Nina Wasilýewnanyň bir endigini tiz aňdy: ol ýüzüne dökülýän sap-sary tyllaýy saçlaryny mahal-mahal süýem hem orta barmaklary bilen yza atýan eken. Bu endigi oňa aşa gelşik berýär, ony aşa näzik görkezýär.

Nina Wasilýewna kiçeňräk daş okaralarda na-har çekip ugrady.

Ine, içine her hili tagamly zatlar goşulan «bors» atly nahar. Mälikguly demir çemçede çorba içme- giň ebeteýini tapmady, işdä saklamagy makul bil-di. Çöregem gowy eken, doýup iýesiň gelýär.

Nina Wasilýewna sypaýy, alçak zenan eken. Onuň bar aladasy myhmanlarynyň işdä bilen iýip-içmekleri boldy. Ol biraz salymdan ýalpak mejimedede gowrulan et getirdi.

— Ajygypdyrys – diýip, Mody başlyk işdämen- lik bilen iýýär, onuň işdä bilen kümüş-kümüş edip iýşını göreninde, işdäszleriňem işdäleri açylyp ha-jymelige öwrüljek. Mody başlyk üç çemçe alanda Mälikguly birje çemçe gowrulan et dogramcasyny iýdi. Et dogramçasy şeýle ýumşak, süýji gowru- lypdyr, oňa biraz pomidor, sogan hem atylypdyr. Bu «sous» diýilýän nahardy.

Mejimedäki sous bahym gutardy. Aslynda-da mejimedäki nahar köp däldi.

Nina Wasilýewna ýene mejimäni dolduryp ge- tirdi. Bu birinji mejimededenem çalt gutardy.

— Getir – diýip, Mody başlyk mejimäni öý bi- kesine uzatdy.

Nina Wasilýewna ýene getirdi. Näme üçin bu daýza naharyny uly mejimedede getirmeýärkä? Ýa uly mejimesi ýokmuka? Zol-zol getirip durandan uly bir jamy dolduryp ortada goýaýmaly ahyryn. Ilki bilen, nahardan gözüň doýmaly. Bu tyllaýy saç daýzanyň nahary kiçi gapda zol-zol getirip durma- sy-ha bolmaýan eken. Aý, hawa-da, her kimde bir kemçilik bolýar ahyryn. Özi şujagaz mejimedäki nahardan doýýarmyka? Ýa beren naharyny süýjüt- mek isleýärmi-nämemi.

Nahardan, herhal, doýuldy. Şondan soň Nina Wasilýewna seresaplylyk bilen ýöräp, hum çäýnek getirdi. Özem çäýnegi iki eli bilen tutup getirdi. Ony Mody murtuň öňünde goýdy.

Mody aga şakäsede çäýy üç gezek gaýtardы.

– Nina, çäýy az atypesyň. Getir, özüm atjak – diýip, Mody murt maňlaýyndan syrygýan burçak-burçak deri süpürdi. Goşawujyny dolduryp, çäýnege çäý atdy. – Nina, öwren ahyryn men gelende çäýy nädip atmalydygyny.

Gapy batly açyldy. İçeri eli sumkaly ýaş oglan kürsäp girdi. Hortap, orta boýly, gök gözleri mähirli balkyldaýan oglanyň saryýagyz ýüzi güne biraz garalypdyr. Egin-eşigi arassaja, tertipli. Başynda çal papagy bar.

– Ine, Nikolaý Nikolaýewiç hem geldi – diýip, Nina Wasilýewna ogluny gujak açyp garşylandy, onuň bilen ammangujak etdi, ýaňagyndan taýly gezek ogşady.

– O, moý dýadýa Mody! – diýip, oglan gygyrdy. Ylgap gelip başlygy gujaklady.

Başlyk Nikolaý Nikolaýewiçiň başyny sypady:

– Kiçi Kolýa, nähili ýagdaýlar?

– Gowy, dýadýa Mody, gowy. Diňe başlık alýaryn. Şu gün Magtymgulynyň «Türkmeniň» goşgusyny geçdik. Men goşgyny ýatdan aýdyp berip başlık aldym.

– Berekella!

– Dýadýa Mody, size-de okap bereýinmi?

– Okap ber, okap ber.

– Nikolaý, ilki naharlan, goşgyny soň okarsyň

– diýip, Nina Wasilýewna gaşlaryny çytdy.

– Eje, okaýaýyn-la. Şeýle bir okap beresim
gelyär-dä meniň. Men bir minutda okap bola-
ryn.

– Nina, zat diýme oglana. Okasyn.

Kiçi Kolýa Mody agadan iki-üç ädim yza çeki-
lip, dim-dik durup, goşgy okamaga durdy.

Türkmeniň

Jeýhun bilen Bahry-Hazar arasy,
Çöl üstünden öser ýeli türkmeniň.
Gül-günçasy, gara gözüm garasy,
Gara dagdan iner sili türkmeniň.

Hak sylamyş bardyr onuň saýasy,
Çyrpynşar çölünde neri, maýasy,
Reňbe-reň gül açar ýaşyl ýaýlasy,
Gark bolmuş reýhana çöli türkmeniň.

Alu-ýaşyl büräp çykar perisi,
Kükeýip bark urar anbaryň ysy,
Beg, töre, aksakgal, ýurduň eýesi,
Küren tutar güzel ili türkmeniň.

Ol merdiň ogludyr, mertdir pederi,
Görogly gardaşy, serhoşdur seri,
Dagda, düzde, kowsa saýyatlar, diri
Alabilmez, ýolbars oglý türkmeniň.

Köňüller, ýürekler bir bolup başlar,
Tartsa ýygyn, erär topraklar-daşlar,
Bir suprada taýýar kylynsa aşlar,
Göteriler ol ykbaly türkmeniň.

Köňül howalanar ata çykanda,
Daglar lagla döner gyýa bakanda,
Bal getirer joşup derýa akanda,
Bent tutdurmaz gelse sili türkmeniň.

Gapyl galmaž, döwüş günü har bolmaž,
Gargyşa, ne zara giriftar bolmaž,
Bilbilden aýrylyp, solup zar galmaž,
Daýym anbar saçar güli türkmeniň.

Serhoş bolup çykar, jiger daglanmaž,
Daşlary syndyrar, ýoly baglanmaž,
Gözüm gaýra düşmez, köňül eglenmez,
Magtymguly, sözlär tili türkmeniň.

– Haý-haý, berekella! – diýip, Mody aga ýerinden turup Kolýany gujaklady. – Dýadýa Modyň ýatdan bilmeýän goşgusyny ýatdan bilyärsiň-ä sen. Mendenem saňa bir jylka başlik.

– Dýadýa Mody, düýn kakamdan hat geldi. Bu onuň on ýedinji haty. Hemme hatynam men saklayaryn.

– Näme ýazypdyr?

– «Gazaply söweşýäris. Öň elden gidiren şäherlerimizi ganymalaryň elinden bu gün gaňrypjyk alýarys. Biz hökman ýeňeris» diýip ýazypdyr.

Mälíkguly Nikolaý Nikolaýewiçiň goşgy okaýsyny, Mody başlyk bilen gürleşisini dykgat bilen diňledi. Kolýa türkmen dilini gaty gowy öwrenipdir, gürleyşi arassady. Ýöne adaty däl bir zat bardy: Kolýa gurlände türkmen dili täze bir süýjülige eýe bolýan ýalydy. Ol şeýle süýji sözleyärdi. Ony diňlemek ýakymlydy.

— Dýadýa Mody, kakam hatynda sizem sorap-dyr. «Dýadýa Mody kömek edýärmi?» diýipdir, salam aýdypdyr. Ynanmasaňyz haty görkezeýin. Ýa okap bereýinmi?

— Nikolaý, boldy indi. Hany, eliňi ýuw-da, stol başyna geç. Men saňa nahar guýjak.

— Kiçi Kolýa, ejeň dogry aýdýar. Sen naharyň iý. Haty ýene bir gelenimde okap beräýersiň. Iň esasy zat – kakaňyň janyňyň saglygy. Biz häzir howlugýarys. Oba gaýtmaly. Ýogsa-da, kiçi Kolýa, sen täze dostuň bilen tanyş bol, bu ýigidiň ady Mälíkguly. Mälíkguly biziň guwanjymyz, buýsan-jymyz, şahyrymyz.

— Şahyrymyz?..

— Hawa, şahyrymyz. Sen Magtymgulu-dan bir goşgy bilýän bolsaň, Mälíkguly Magtymguludan otuz-kyrk goşgyny ýatdan bilýär. Özem goşgy goşýar. Şu gün Mälíkguly fronta ugradylýan otuz alty adamyň öňünde goşgy okady. Özüniň döreden «Biz hökman ýeňeris!» diýen goşgusynam okady. Adamlar hor bolup, «Biz hökman ýeňeris!» diýip üç gezek gaýtaladylar. Fronta gidýänler maşyna münenlerinde hem Mälíkgulynyň «Biz hökman ýeňeris!» diýen sözlerini aýdyp hoşlaşdylar. Gaty täsirli boldy.

— Birinji gezek şahyr görýärin – diýip, Nikolaý Nikolaýewiç Mälíkguly bilen elleşdi.

— Ýok-la, men şahyr däl. Kakam: «Magtymguludan soň türkmende men şahyr diýip öne çykmak örän kyn düşer. Onuň üçin Hudaýtarapyn bir halat-ly bolmaly» diýdi.

Mälikgulynyň bu sözleri Nikolaý Nikolaýewiçé nämedir bir zady ýatladan ýaly boldy, ol elliňini daldalatdy.

– Ýogsa-da meniň kakam hatynda, bilyäňiz-mi näme diýipdir? Ol: «Türkmenlerde «Ýigit başy gowgaly gerek» diýip nakyl bar. Gowgadan, uruşdan howatyrlanmaly däl, söweşlerde özuniň nähili adamdygyň subut etmeli. Durmuşyň manysy hem şonda» diýipdir. Şeýle pikir Mihail Lermontowa-da bar. Ol: «A on mýatežniý, prosit buri, Kak budto burýah ýest pokoý» diýyär.

– Örän gowy aýdypdyr – diýip, Mälikguly baş atdy.

– «Ýol ogly – ýolda ýagşy», Mälikguly. Biz ýola düşeli. Garaňky düşmänkä, oba aşjak bolaly – diýip, Mody aga yh-çohlap ýerinden turdy.

Nikolaý Nikolaýewiç myhmanlary ugratmaga çykdy.

– Mälikguly, sen näčenji klasda okaýarsyň?

– Dördünjide.

– Näçe ýaşyňda?

– On birimi doldurdym.

– Onda ikimiz gözlüje ýaşyt ekenik. Menem on bir ýaşymy doldurdym. Özümem dördünji klasda okaýaryn. Men seni onunju klasda okaýansyň öýt-düm. Şonuň üçin soradym.

Nikolaý Nikolaýewiçin beýle pikir etmesi esassyz däldi. Mälikguly ondan bir garyş çemesi uzynyndy hem daýawdy.

– Biziň ýigitlerimiz şeýle daýaw, şeýle süňk-başydyr, ýoldaş kiçi Nikolaý. Eger şeýle berdaşly, daýaw ýigit bolup ýetişmek isleseň, obamyza bar.

Üç aýlap kanikulda kolhozda işle. Üç aý kolhozda işläp gelseň, ejeň seni tanamazam. Kakaň gelendir öýder.

– Ejem maňa kanikulda eder ýaly iş tapyp berdi, dýadýa Mody.

– Ýeri, onda bolýar. İşleseň, adam bolarsyň. İşlemedikden hiç wagt gowy adam çykmaž.

Mälikguly Kolýanyň gulagyna çawuş çakdy:

– Kolýa, bir haýyşym bar.

– Náme?

– Hälki Lermontowdan okan iki setiriň ýat tutup ýetişmedim. Şol iki setiri ýene gaýtalasana. Ýat tutasym gelýär şony.

– Bir dakyk* garaş – diýip, Kolýa süýem barmagyny çömmeldip ýylgyrdu, içeri girdi. Uzak garaşdyrmanam geldi. Elinde-de Lermontowyň bir jiltlik kitabı.

– Okamagyň üçin wagtlagyň berýarin. Okap bolanyňdan soň, ýoluň düşende özүň elin getirip berersiň. Elin getirgin. Dýadýa Modydan ýa Kerim gatlaklydan iberäýme. Olaryň aladasy özlerine ýetik, kitabı nirededir bir ýerde galdrarlar, ýatlaryndan çykararlar. Soňam kitap tapylmaz. Şonuň üçin üç-dört aý giç gelsin, ýöne elime elin gelsin.

– Özüm saňa elin gowşuraryn. – Yüzüne «Izbrannyýe soçineniýa» diýlip ýazylan gaty sahaply galyň kitabı eline alan Mälikguly begendi: ol gaty uly baýlygyň eýesi bolan ýalydy. Minnetdarlygyny nädip bildirjegini bilmedi.

Asmana seredip duran Nina Wasilýewna:

– Oba ýetmäňkäňiz jala başlar öydüp gorkýan – diýdi.

– Nina, sen beýle diýme. Sen näme diýseň, käte degişme bilen aýtsaňam, şol bolaýýar – Mody başlyk Ýyldyryma atlandy. – Bize ýagyş garalla bolup bilməz.

Şäherçeden çykylanda Mody murt öwran-öwran asmana seretdi. Günbatardan üzönüksiz göç bilen erňege eňip barýan lemmer-lemmer bulutlar edil üstüne gelip çökäýjek ýaly görünýärdi.

– Ýagşa galmasak ýagşydyr.

Mody murtuň Nina Wasilýewna: «Sen näme diýseň, käte degişme bilen aýtsaňam, şol bolaýýar» diýeni cyn bolup çykdy: olar entek Kerimberdi işan öwlüýäsiniň deňine ýetmäňkäler, her biri ülje ýaly damjalar seçelenip ugrady. Ýöne uly damjalar tiz üýtgedi: ilki pitirdäp, soň şybyrdap-çisňäp ýagdy. Ýagşyň damjalary on minut çemesi wagtdan soňam düýpgöter üýtgedi, kindiwanja damjalar şabyrdap ýagmaga başlady.

– Haý, bolmady, biraz garaşaýmaly ekenik. Garaşan bolsag-a ýagyş geçer giderdi. Tomsa ýakyn ýagan ýagyş uzakçyl bolmaýar. Heý, penalar ýaly zat tapylmazmyka? – diýip, başlyk töweregine garanjaklady. Başlyk Mälikgulynyň göwni üçin töweregine garanjaklan bolmaly, ýogsam, ol bu ýakynda penalar ýaly hiç zadyň ýokdugyny bilyärdi.

Ine, ýoluň iki gyrasy. Giden ýylgynlyk, kä ýerde akbaşlyk agaryp görünýär.

Ýagyş hernä goýaýady-da.

Goýmady. Gaýtam beterinden beterine sapdy. Dünýäniň suwa düşesi gelip gidipdir: heziller edip depesinden suw eňterip ýuwundy. Mälikguly ja-

ladyr boranyň şeýle içigip ýagmasyna, guýmasy-na öň ýeke gezegem gabat gelmändi. Jala uly-uly damjalar bilen ýagyp ugrasa, bu uzak ýagmajagy-nyň, onuň bahym guitarjakdygynyň alamaty hasap-lanýar. Bu gün tersine boldy. Ýagyş içigip-içigip ýagdy. Stalin obasyna barýan iki atlynyň egin-eşigi öl-myžzyk boldy.

Mälikguly papagynyň agralandygyny, ondan geçip, jalanyň saçlaryny ezendigini aňdy. Ol pa-pagyny çykaryp, birki gezek sykdy-da, täzeden geýdi.

Onuň esasy goraýan baýlygy Mihail Lermon-towyň bir jiltlik galyň kitabydy. Ol jala guýup ug-randa egnindäki penjegini çykaryp kitabyň daşyna berk dolapdy. Indem ony bagryna basyp, Dagarmanyaň üstünde sarsman otyrdy.

Mody murt penjegini çykardy-da, Mälikgula uzatdy:

– Al, geý.

– Ýok, ýok, Mody aga, hökman däl. Geýsem, meniň özümde-de bar ahyryn.

– Yaşuly bir zat et diýende onuň bilen erje-şip durmaly däldir. Yaşuly edýän işini bilyändir. Meniň süňňüm gatap-gatap demre dönen. Ma-ña hiç döw çalmaz. Saňa welin derdiň haýsy ýer-den geljegi belli däl. Onsoňam saňa bir zat bolsa, Berdimuhamed mugallymyň ýüzüne nädip serede-rin men? Geý diýdim, gutardy, geý!

Mälikguly Mody başlygyň penjegini geýdi. Barybir, jala başlygyň galyň penjegindenem geç-di. Mälikguly egin-eşiginde suwa çümüp çykan ýalydy.

Ol jalanyň şabyrdap, suw-sil bolup ýagmasyna pisint etmän, öz pikir ummanynda gulaçlap barýardy. Gaýtam jala onuň gözlerini szüp öz dünýäsine girmegine ýardam berýärdi. Keseden geljek pikirleri özi bilen ýere garýardy.

Mälikguly hyálynda dostlary Aşyrdyr Weli dagynyň ýanyna talwas edýärdi. Olar jala şeýle güýcli ýagsa-da, Çömmekdepede garaşyp oturandyrlar, Mälikgulynýň çykyş edendigi baradaky habaryna garaşýandyrlar, öz dostlarynyň çawynyň respublika dolmagyny isleyändirler, onuň raýona çykyş etmek üçin çagyrylmagyny gaty uly üstünligiň ilkinji buşlukçysy atlandyrýandyrlar.

Düýn Mody aga gelip, ertir raýon merkezine çykyş etmäge gitmelidigi hakda aýdanda Aşyr dagy aýlawda atlary çikan ýaly begenipdiler. «Ur-ra!» diýip, papaklaryny ýokary oklap-gapyp, bökmek böküpdiiler.

Bu mahal Aşyr dagy minutlaryny sanap Mälikgula garaşýandyrlar. Wah, Mälikgulam olary tiz görmäge, raýondaky çykyşy hakda aýtmaga howlugýardy.

Mälikguly olara fronta ugradyş dabarası, üç goşgy okandygy hakda gürrüň berer. Aşyr bilen Weli onuň gürrüni esasynda ugradyş dabarasynyň geçişini göz önüne getirerler, ylla olaryň özlerem dabara gatnaşan ýaly hezil ederler.

Onsoň Mälikguly öýüne barar.

Ejesi, doganlary, onuň öňünden ýylgyryşyp çykarlar. Ondan raýonda nähili çykyş edendigini, gören-eşidenlerini sorarlar. Mälikguly öýde dostlaryna aýdan sözlerini gaýtalamaz, salykatalylygy

saklar. Sowallara «Erbet bolmady» diýip umu-my äheňde jogap bermek bilen çäklener, öydäki-ler üçin şu jogabam ýeterlikdir. Çünkü bu jogabyň aňyrsynda dördünji klasda okaýan, ýaňy on bir ýa-şy dolduran Mälikgulynyň raýon derejesinde ar-zylanýandygy, raýonda tanalýandygy, özem şahyr hökmünde tanalýandygy, onuň bu günem raýonda-ky ýolbaşçylaryň, köpleriň ynamyna mynasyp bo-landygy durýar. Şunuň özi uly zat ahyryny.

Ogulbäbek eje ogluny gorar:

– Meniň ogluma azar bermäň. Ol uzak ýoldan ýadap geldi. Ol dynç alsyn, bir käse çay içsin. Onuň Mody aga bilen daňdanky cykyp gidişi. Şondan bări meniň oglum aýak üstünde bolandyr – diýer.

Ogulbäbek ejäniň aýdanlary bilen ylalaşarlar, sebäbi ol hakykaty aýdýar. Mälikguly ýadap ge-lendir.

Mälikguly Lermontowyň «Ýelken» («Parus») goşgusyny ýatlaýardy. Onuň göwnüne daş-töweregi ylla deňizdi. Mody aga bilen hersi bir ýelkenli gaýykda ýüzüp barýan ýalydy, şabyrdap guýyan jala bolsa deňizdäki gaýdy.

Iki ýelkenli gaýyk äpet-äpet gomlary böwsüp öñe barýardy. Gaý-tupanyň barha güýçlenmegi iki ýelkenli gaýygы asla gorkuzyp bilenokdy. Olar özlerine gaty ynamlydylar, deňizdäki bu harasada köpden bări garaşan ýalydylar. Gomlaryň dik de-peden alases edip inmesine ünsem berenokdylar. Olar bu gomlarda, kynçylyklarda ömürleriniň ma-nylaryny görýärdiler. Hut şonuň üçinem olar gaýyklaryny barha ynamly hem buýsançly kürekle-yärdiler.

Jala günbatardan köwsar alypdy, ol muny Mälikguly dagynyň maňlaýyndan urmak üçin eden ýalydy. Ynha, indi tas bir sagat wagt bări jala iki atlynyň öňlerinden urýardy. Güýçli çabga olara dandaw bolýardy. Posalaw ýol şykga batga öwrülipdi. Atlaryň aýaklaryny batgadan götermegi kynlaşýardy.

Olar iki sagat çemesi jalanyň aşagynda ýol ýorediler. Olaryň bedenleri oturmakdan, ezilmekden ýaňa gurşup gitdi.

Hana, Çömmekdepe görünýär. Onuň üstünde oglanlar barmy? Öz-ä bar ýaly. Bar, hakyt bar.

– Oglanlar-a saňa garaşýar – diýip, Mody aga dillendi.

– Olar garaşarys diýipdiler.

– Şundan göni öýüne bar. Eşikleriň çalyş. Soňundanam aýja çagy iç. Derläp bilseň-ä hasam gowy.

– Allamyrat pälwanlaryňka görünmeli bolarys-a?!

– Men saňa şony aýtjak bolýaryn. Eşigiňi çalşyp, çagy içeniňden soň Allamyrat pälwanlara görün diýmekçi bolýaryn.

– Aýdyşyňyz ýaly ederin, Mody aga.

Çömmekdepäniň ýanynda jala-da, çabga-da, baran-da, ýagyş-da ýaganok. Depäniň üstünde on-on baş oglan bar. Olar aşak düsdüler.

– Essalawmaleýkim, Mody aga – diýip, oglanlar salam berdiler.

– Waleýkimessalam – diýip, başlyk keýpihon-luk bilen jogap berdi.

– Mody aga, men siziň penjeginizi bereýin.
Sag boluň. Berkeli aganyň atyny hem häzir eltip
bererin.

Mälikguly başlyga penjegini uzatdy. Şol wagt
hem ýüreginde aýylganç bir agyry döredi. Özem bu
çekip-çydap bolmaz derejedäki agyrydy. Ol agyra
çydap bilmän «Waý!» diýip, gaty gygyrdu, atdan
nädip ýykylanyny-da bilmedi. Onuň göz atuwynda
sargylt reňkler, akja kindiwan uçgunlar peýda bol-
dy, bedenine adaty bolmadyk gyzgynlyk aralaşdy...

Süňni ýeňlän bolmaly, ol kem-kemden eýerden
ýokary galды. Ganaty bolmasa-da uçmaga başlady.

Munuň gowudygyny!

Her hili gudrat boljak eken. Onuň endamynda-
ky gyzgynlyk artdygyça uçuşy bat alýar.

Mälikguly obanyň depesinden uçup ugrady.
Özem edil akja kepderi ýaly bolup uçup barýar.

Ine, obany ikä bölýän ýol.

Obanyň bir tarapynda «Gyzyl çarwa», beýleki
tarapynda-da «Täze ýol» kolhozy.

Hanha, kolhoz prawleniýesiniň jaýy...

Mälikguly uzak uçup bilmedi. Bedenindäki,
süňňündäki güýcli agyry onuň janyны alyp bar-
ýardy.

Ýüregi endiräp sançýardy, yzly-yzyna erbet,
juda erbet sançdy.

Kellesi hem agyrydan ýaňa ýarylyp barýardy.

Mälikguly agyra çydaman ýene gygyrdu:

– Waý!..

– Mälikguly, aý, Mälikguly, saňa näme boldy?

– diýip, hüwwe daşyny gallan dostlary elewredi.

Mälikguludan jogap bolmady.

– Egninden penjegi çykarandan soň boldy oňa, näme bolsa – diýip, Weli örtendi.

Weliniň bu sözünü Mody başlyk halamady:

– Penjegi çykarany üçin-ä däl ol.

Mälikguly käte bir iňňildäp, özünü bilmän süý-nüp ýatyrdy.

– Näme boldy-how? – diýip, Aşyr ýüregi ýarylyp barýan ýaly gygyrdu. Dalda isläp Mody murtta seretdi. Onuň bu seretmesinden: «Sen näme etdiň meniň dostuma?» diýen many okan Mody aga müýnli dymdy.

Weli başky pikirini ýene gaýtalady:

– Penjegi çykaran dessine üýtgedi ol.

– Penjekde hiç zat ýok – diýip, Mody murt elindäki penjegini galgadyp, soňam ony atynyň eýeriň üstüne oklap goýberdi.

– Mody aga, indi nätsekkäk? – diýip, Şaguly gorkuly sorady.

– Biz iki sagada golaý jalanyň aşagynda bolduk. Süllümباý ezildik. Ýagyş Mälikgulynyn süňňune geçen bolmaly. Muny derrew öyüne elteliň. – Başlyk töweregine garanjakladı. Ýakyna gelmän biraz aňyrrukda iki jahan owarrasy bolup duran Şirmämmede tabşyryk berdi: – Şirmämmet, sen derrew Garýagdy dogtoryňka git. Ýagdayý aýt. Özem meniň adymdan aýt. Goý, ol derrew Berdimuhamed mugallymyň öyüne däri-dermanyny alyp barsyn. Şaguly, Weli, hany, sizem derrew Mälikgulyny ata mündüriň. Öyüne elteli. Biriňiz öňden ýöräň. Biriňiz sagyndan, beýlekiňiz solundan ýöräň, birden ýykylaýmasyn. Tutup gidiň. Hany, boluň.

Derrew Mälikgulyny Dagarmana mündürip ýola düşdüler.

Ogulbäbek eje Dagarmanyň üstünde başyny aşak salyp oturan ogluny oglanlaryň tutaklap gelişlerini görüp, haýýaty göçdi. Ellerini sandyradyp elewredi.

– Waý, meniň oglum!..

– Ogulbäbek, bolan zat ýok, gorkma. Uzak ýol ogluň biraz usurgatdy. Jala biraz heläk etdi. Aza-jyk üzän bolmagy mümkün – diýip, Mody murt müýnli halda çalt-çalt gürledi.– Häzir Garýagdy dogtoram geler. Yzyndan adam ýollandym men. Ol däri-derman etse, nesip bolsa, Mälikguly aýaga galar ötägider. Raýonda-da, tüweleme, gül ýalak çykyş etdi. Baý, el çarpyşdylar. Ähli kişi sag bol aýtdy.

Kitap dolanan penjegini berkden berk gujaklap, özünü oňly bilmän, käte bir iňläp ýatan Mälikgulyny Weli bilen Şaguly göterip içeri saldy.

– Ogulbäbek, sen Mälikgulynyň başga eşigini getir, egnindäkiler öl-myžzyk. Oglanlar derrew eşigini çalyşsynlar.

– Penjegini berenok. Onuň içinde gaty gymmatly bir zat bar öydýän – diýip, Depbi penjegi birki gezek aljak boldy, alyp bilmedi.

– Kitap dolady ol penjegine. Wah, ol özüni däl-de, kitaby gorady jaladan. – Mody başlyk Mälikgulynyň üstüne gerildi. – Mälikguly, penjegini ber. Biz häzir seniň eşikleriň çalyşjak. Kitabyňdan howatyr etme. Biz ony ejeňe bereris, ol ony gorap saklar.

Mälikguly bu sözleri eşiden bolmaly, penjegi bermejek bolup durmady.

Onuň eşigini çalyşdylar, üstüne ýorgan atdylar.

Oglubäbek eje elewräp, oglunyň sag gapdalyna çökdi, sandyraýan eli bilen onuň maňlaýyny tutup gördü.

– Mälikgulym, Mälikguly janym, balam, saňa näme boldy? Näme jogap bereňok? Men seniň ejeň. Bir zatlar diý ahyryn. Dillen ahyryn, balam. Men seniň sözüni bir eşideýin-ä.

Mälikguly çalaja seslendi:

– Kaka! Kaka-a!

– Wah, balam, kakaňam geler, enşalla. Näme boldy saňa? Göz boldumy, dil boldumy?

Mälikguly iki ýana urundy.

– Kaka, kaka! Kaka, men bärde!

– Kakaňdan düýn hat geldi, oglum. Ony bize özüň okap berdiň-ä – diýip, Oglubäbek eje odandy. Oglunyň maňlaýynyň gyzgynyny zol-zol barladı. – Üýtgeşik gyzgyn-a ýok ýaly... – Jalanyň beýle bekine tutjagyny bilmedik-dä. Ýogsam, diňyänçä garaşardyk. Kerimberdi işan öwlüýäniň deňine geliberenimizde başlady ştyrdap. Uzak ýagman diňer öýtdük, olam diňmän geçdi. Men onsoň ýolda penjegimi çykaryp geýdirdim.

– Gelen wagt-a ýylgyryp geldi ol. Yöne egninden Mody aganyň penjegini çykaranдан soň, birden üýtgedi, özünden gitdi – diýip, Weli aňyna ornan pikirini ýene gaýtalady.

Mody aga gahardan ýaňa sandyr-sandyr etdi, elini galgadyp, Weliniň üstüne süründi. Ol Welini düýt-müýt edäýerli göründi.

– Gözüme görünme, nanýagy! Gözüme görünme!

Başlyk Weli gidensoň uludan demini aldy. Aýdylýan pikir dogry. Mälikgulynyň şu hala düşmeginde Mody aga diňe özünü günükärleýärdi, şu pikir bilenem ýanyp-bişýärdi, ýöne Weli-niňki welin, onuň myrryhyny atlandyrýardy. Ol: «Ogulbäbegem meni günükärleýändir. Dogry. Ol «Mälikgulyny elin alybam giderin, elin getirerinem. Hiç zat bolmaz» diýip, uly-uly sözländigini ýatlap örtenýärdi.

Eý, Hudaý, Mälikgulynyň derdine bir alaç tapylmazmyka? Obada ýoňlaýanam, dümewleýänem köp, jalanyň aşagynda galýanam, garyň aşagynda galýanam köp, ýöne olaryň birem Mälikguly ýaly özünü bilmän samrap ýatanok.

– Mälikgulynyň derdi hele-müçük derde-hä meňzänok. Munuň derdi gaty aňyrdan öz-ä. Düýpli dert bu. Köneden bir derdi bar bolaýmasyn? Belki, şol bilmeýän köne derdi gozganandyr?! – Köne derdi gozgan bolaýmasyn, Ogulbäbek? – diýip, Mody başlyk töwekgellik etdi.

Ogulbäbek eje ör-gökden geldi:

– O nämäniň köne derdi?

– Ön çaga wagtam şeýdip, käte-käte keselleýärdimi?

– Ýok, ýok, Mälikguly jan, Hudaýa şükür, keslemäňjik ulaldy. Men-ä onuň nähili köne derdiniň bardygyny bilemok. Biri: «Mälikguly öňem şeýle hala düşýärdi, köne derdi bar» diýdimi?

– Ogulbäbek, hiç kim hiç zat diýenok.

– Onda näme?

– Men köne bir derdi bar bolaýmasyn, şol goz-gaýan bolaýmasyn diýip oýlandym.

– Toba, toba. – Ogulbäbek eje başlyga müňkürlik bilen bakdy. – Mälíkguly öň kesellän oglan däl. Şu wagta çenli kesellemän ulaldy. On iki synasy sagatja diýip begenip-guwanyň ýördük biz-ä.

Mody aga ömründe köp bela-beterleri, her hili dertleri, keselleri gördü, ýöne ol şu güne çenli ýylgyryp, deňi-duşlary bilen salamlaşyp duran oǵlanyň birden özünden gitmesine, agyr dert tapyn-masyna welin, ýeke gezegem gabat gelmändi. Mody aga sowuklamany bilyär. Sowuklama bilen-ä adamlar özlerinden gidenok.

– Garýagdy gelibermedi-le! – diýip, Mody başlyk aram-aram gapa seretdi.

– Häzir geler – diýip, Şaguly daşary çykyp git-di.

Şondan köp wagt geçmäňkä-de Garýagdy luk-man geldi. Başlyk oňa närazylyk bildirdi:

– Dogtar, gaty eglendiň-le?

– Şaguly baran dessine yzyna düşdüm, başlyk. Şaguly bilenem ylgaşlap gelşimiz şu – diýip, özünü aklamaga çalyşdy.

– Şirmämmet barmadamy?

– Şirmämmed-ä görmedim.

– Mälíkgula näme bolanyny bilip ber.

– Mody aga, häzir näme bolanyny bilerisem, aýak üstüne galдырысым. Düýnjük raýondan güýçli-güýçli dermanlar alyp geldim. Bu dermanlar ölinem direltjek dermanlar. Sähel sowuklama üçin oda-köze düşüp durmaň ahyryny. Gelneje, derman, ilki bilen, siziň özüňize gerek. Yüzünizde

gan-pet, adam peşweri ýog-a siziň. Hany, özüňizi ele alyň.

– Wah, dugtor, men nädip özümi ele alaýyn-a. Mälikguly jan gidip barýar-a. Özüni bilenog-a ol.

– Mälikguly sagat oglan. Men oňa belet. Oňa hiç döwem çalasy ýok. Gelneje, gözüň ýaşyny süpür, derrew akyja çay demläpjik getir. Inimize däri-derman edenimden soň, bir käse akyja çay içireli. Nädersiňiz ogluňyz ýyldyza toýnuk salyberse.

– Şeýle bolsun-da hernä.

Garýagdy lukmanyň çaky çykmady: Mälikguly edilen sanjym, içirilen dermanlar, endamyna çalnan spirt bilen aýňalmady. Ol käte bir iňnildäp ýatyrdy.

– Inimiziň derdiniň bir syrjagaz-a bolmaly – diýip, başky çaky çykmadyk lukman pyssardy. Onuň bu pikiri Mody başlyk bilen Ogulbäbek ejäni gozgalaňa saldy. Ikitsem iki ýerden seslendi:

– O nämäniň syry?

– Näme syr ol? Bize-de aýt ony.

Lukman iki sowala-da jogap berip bilmedi. Näme diýip jogap bersin?! Ol Mälikgulynyn dert tapynmasynyň bir hikmetiniň bardygyny bilýär, ýöne onuň nämädigini welin takyk bilenok. Onsoň ol bilmeýän zadyny nädip aýtsyn?

Lukmanyň pikiri Mälikgula sanjym edip, derman içirip, endamyna spirt çalyp, soňundan onuň derläp çay içip ugranyny görüp gaýtmakçydy. Eden emleriniň täsiri açık duýulmady. Mälikguly şindem özüne gelmäninden soň, ol öýüne gaýtmak pikirini goýbolsun etdi. Näsag özüne gelýänçä ýanyanda bolmagy makul tapdy. Hudáy saklasyn, luk-

man sanjym edip gidensoň, Mälikgulynyn ýagdaýy hasam agyrlaşdy diýseler, lukman bilgeşleýinden başga sanjym edip gidipdir diýseler, ana, şonda näme jogap berjek?! Onsoň galan ömrümi türmede geçirmeli bolaryn diýip, lukman içini gepletdi. Indi içki pikirini daşyna çykarmakdan saklandy.

Ogulbäbek ejäniň getiren ajy gök çaýyny Garýagdynyň ýeke özi içdi.

Mody murt «Tiz geljek» diýip çykyp gitdi. Başlygyň öl-myžzyk eşiginden oturan halysynyň üstüne suw syrygypdyr, haly ähli suwy özüne siňdirip bilmändir, ak ýaýyn bolup, tegelenip dur.

Başlyk aýdyşy ýaly, uzak eglenmän geldi. Özem ýeke gelmedi. Goçgar Gara bilen geldi.

Goçgar Gara içerdäkiler bilen sowuk salamlasyp, Mälikgulynyn gapdalynda oturdy, onuň maňlaýyna elini goýup, gyzgynyny barlady.

- Gyzgyny-ha ýok munuň.
- Gyzgyny bolmaz, sebäbi men ukol etdim.
- Mälikguly, aý, Mälikguly, saňa näme bolýar?
- diýip, Goçgar Gara Mälikgulynyn elinden tutdy.
 - Jogap bolmady.
 - Kesellemän ýören adam kesellese, ol agyr ýatýar – diýip, lukman ýanyndakylary köşesdirmek üçin aýtdy. – Öňküsinden-ä gowy.
 - Öňküsinden nämesi gowy? – diýip, Mody başlyk lukmana nägilelik bildirdi.
 - Parahat dem alýar.
 - Ol öň nä parahat dem alanokdymy?
 - Garýagdy, sen Aşgabatda lukmançylyk ugurandan ýörite bir ýyllap okap geldiň. Sen lukman,

bu ugurda sowatly adam. Hany, sen aýt, Mälíkgula näme bolupdyr?

Garýagdy lukman synag tabşyrmakçy bolýan talyp ýaly ykjamlandy:

– Sowuklan adamlaryň öýkenlerinde haşyrdy peýda bolýar. Mälíkgulynyň öýkeninde bolsa hiç hili haşyrdy ýok.

– Näme diýjek bolýarsyň? – diýip, Mody murt gazaplandy.

– Mody, hany, aşak otur, köşeş.

Mody murt Goçgar aganyň otur diýip görkezen ýerinde uludan demini alyp oturdy.

– Sowuklamadyk bolsa, öýkeninde haşyrdy ýok bolsa, onda, Garýagdy, inim, aýt, biziň Mälíkgulymyza näme bolupdyr, näme derdi bar? Bu özüni bilmän ýatyr-a. Mälíkgulynyň näme kесeliň bardygyny anyk aýdyp biljekmi? Bu ýigidiň özüne gelmegini, sagalmagy üçin näme etmeli? Sen hiç kimden çekinme. Goni aýt, em üçin näme gerek diýseň, biz bu oglan üçin guşuň süýdünem taparys, nirä gitmelem bolsa gideris. Biz bu oglan üçin hiç zadymyzy gaýgyrjak däl. Gerek bolsa, häzir ähli adamlary aýak üstüne galdyraly, obamyzda, Hudaýa şükür, bu inimizi juda gowy görýärler. Munuň şu halda ýatanyny entek hiç kim bilenok. Bilýän oglanlaram, hana, daş işikde gözlerine ýaş aýlaşyp durlar.

– Goçgar aga, Mälíkguly başlyk bilen şu gün daňdan Kirowa gidipdir. Gaýdyşynam – gelýärkäler çabga guýup başlapdyr.

– Inim, men o zatlary bilýärin. Süllümbaý ezi-lenlerinem bilýärin. Hana, Modynyň egin-eşigin-

den häzirem suw akyp dur. Egin-eşigiňi çalşyr diýsemem, wagt ýitirmek islemedi. Häzir sen aýtdyň Mälikguluda sowuklama ýok diýip, sowuklama ýogam bolsa, sen sowuklama garşı ukol etdiň. Şeýlemi?

– Hawa.

– Onuň zyýany bolmazmy?

– Aý, bolmasa gerek.

– Derdi näme?

Garýagdyny der basdy. Nädogry sanjym etdiň diýip, sykajyga salyberseler nätjek?

– Derdi ýadawlyk, Goçgar aga. Uzak ýol biraz söküpdir. Oglana häzir rahatlyk gerek. Gorkuly hiç zat ýok. Ertir, nesip bolsa, gulanalma bolup turar.

– Ine, bu sözüň makul. Men gelenimden bäri senden şu sözi eşitjek bolýaryn.

– Başda aýdyp bilmediňmi şu sözüni? – diýip, Mody aga gatyrgandy.

– Mody aga, siz meni gürledeňzog-a.

– Aýylaşma, inim. Sen maňa dogry düşün.

– Men size düşünýärin, Mody aga. Abraý hemmämize-de gerek. Men size Mälikguly barada bir zady gaty uly ynam bilen aýdyp biljek: oglanda gorkuly ýekeje derdem ýok. Diňe ýadaw. Ine, bar bolany.

– Sag bol, inim.

– Ogulbabek gelneje, sizem elewremäň. Oglunyzda ýadawlykdan başga kemçilik ýok. Özüniz gördüniz – men ýörite barlap çykdyň. Özünizem, ine, şu dermanjagazy atyň. Yzyndan bolsa suw içiň.

– Taňryýalkasyn – Ogulbäbek eje dermany ag-zyna atdy, bir owurt suw içdi, ak düwünçegi luk-manyň öñünde goýdy.

– Men-ä indi gaýdyberjek – diýip, lukman ak düwünçegi goltuk jübüsine dykdy.

Goçgar aga bilen Mody başlygam gaýtdy. Daşarda duran oglanlar içeri girdi. Olar gjie Mälikgulynyň ýanynda oturyp geçirdiler. Goçgar aga bilen Mody başlygam ýarygijeden soň geldi. Olar öýlerinde rahat ýatyp bilmändiklerini aýdyp, Mälikgulynyň gapdalyna çökdüler.

Lukmanyň aýdyşy ýaly bolmady. Daň atdy, ýöne Mälikguly turmadı. Ol süýji uka giden ýalydy.

Mälikguly uzynly gün hem özüne gelmän ýatdy.

Garaňky gatlyşyberende Goçgar aga, Mody başlyk Ýazly ýatagy aýaly Ogultäç tebip bilen bile alyp geldiler.

Zybagülüň enesi Ogultäç mamanyň guragyrysy bardy, eli hasaly zordan ýoreýärdi. Şonuň üçin ol aňsat-aňsat öýünden çykmaýardı. Çagasy bir dert tapynan kişi Garýagdy lukmanyň ýanyna däl-de, Ogultäç mamanyň ýanyna barýardı. Ogultäç mama orta boýly, dolmuş aýaldı.

Ogultäç mama obanyň baş lukmanydy, tebi-bidi. Aýratynam, çagalaryň lukmanydy. «Ogultäç mamanyň etegine düşmän, emini alman obada ulalan ýekeje çaga-da ýokdur. Onuň eli degensoň welin, iň agyr ýatan çaga-da ýerinden turup, oýnamaga gidiberer» diýip köp aýdyardylar. Şol ynanç bilenem Goçgar Gara bilen Mody başlyk Ogultäç mamanyň yzyndan ýörite

barypdylar. Olara ýolda Allaberdi uzynam goşulypdy.

Ogultäç mama ýagdaýy eşidensoň, eline hasajygyny alyp ýola düşüberdi. Yhlap-çohlap ahyry geldi.

Ol Mälikgulynyn başujuna baryp çökdi. Sesini çykarman oňa seretdi. Onuň gabaklaryny galdyryp, gözünüň agyna čiňerilip-čiňerilip seretdi. Soň möhüm bir zady unudan ýaly, howlukmaçlyk bilen Mälikgulynyn çep eliniň aýasyna göz aýladı. Ýüreginiň urgusyna diň saldy. Onuň sesini çykarman oturmasy içerdäkileriň howsalasyny artdyrdы.

– Düýn Kirowa gitdi. Gaýdyşynam jalanyň aşagynda gelipdirler. Sowuklan bolaýmasa – diýip, Ogulbäbek eje jandurmazlykdan aýtdy. – Öten aşamky özünden gidişi. Bir gije-gündiz wagt geçdi.

– Ýok, gelin, ogluňa jala-ha kär etmändir.

– Onda näme bolduka? – diýip, Ogulbäbek eje Ogultäç mama soragly seretdi.

– Gelin, ýüregiňi eliňe alyberme. Gorky-ürki eder ýaly zat ýok. Bu oglana hele-muçük zat täsirem edip bilmez. Sebäp bu oglanyň arkasynda ýagşyzadalar, perişdeler dur. Depesinde-de döwlet guşy haçan gonsamkam diýip aýlanyp dur. Bu oglana hiç döwem çalmaz. Häzir bir em ederin wellin, Göroglynyň ýigitleri ýaly, asgyryp-üsgürüp turuberer.

– Agzyňzdan Hudaý eşitsin.

– Ynha, görersiňiz, bu oglan uzak ýaşar. Soňy geler. Köp-köp sogap işleri bitirer. Hana, aýasynda Hudaýyň ýazgydy mesaňa bolup dur-a.

– Näme dert tapynypdyr meniň oglum, Ogultäç mama? Düýnden bări özüni bilmän şo ýatyşy. Bir owurt suwam içmedi.

– Yüregi gob sunypdyr bu oglanyň.

– O nähili?

– Yüregi ýerinden süýşüpdir. Bir zatdan aşa gorkupdyr.

Ökde tebibiň bu sözlerine içerdäkiler onçakly ynanmadylar. Bu söz heňe gelmejek söz bolup eşidildi.

– Raýonda owadan gyz görüp, aşyk bolan bo-laýmasyn bu ýigit? – diýip Allaberdi uzyn Mody başlyga syrly seretdi.

– Men-ä raýonda sülümüräp ýören gyz görmedim.

– Sen görmersiň, elbetde. Ýöne seniň görmediğiň Mälikguly görer.

Mody murt Allaberdi uzyna bir göz aýlady-da dymdy.

– Bu oglana raýonda biriniň gözü degendir – diýip, Ogultäç mama aýtdy.

– Dogry – diýip, Mody aga makullady.

– Dogry – diýip, Ogulbäbek eje makullady.

– Dogry – diýip, içerdäkileriň ählisi bu pikiri makullady.

– Indi näme em edip bolarka? Munuň emi ýokmy?

– Gelin, diňe ölüme em ýok, galan zatlaryň emi bar.

– Gaýrat ediň.

– Ilki oglanyň ýüregini ýerine salaly. Iki-üç sa-ny ýumurtga gerek.

– Ўumurtga bar. Häzir getireýin.

– Soňundanam muňa zäk çalaýyn. Zägi men ýanyň bilen ýörite getirdim. Zäk çalmazdan öň bu oglana erkek kişiniň gözü degipmi áya aýal maşgalanyň gözü degipmi, onam anyklalyň – diýip, Ogultäç mama gyňajynyň çowuna daňyp getiren kiçeňräk zägini aldy. Pyşyrdap nämedir bir zatlary aýdyşdyryp, ony Mälíkgulynyň başyndan üç gezek aylady. Soňam zägi Aşyra uzatdy.– Aşyr, me, şu zäge üç gezek ýeňiljek tüýkür, bally. İçerdäkileriň ählisi zäge üç gezek yrym-yrym, ýom-ýom tüýkürip biri-birine geçirsin.

Erkek kişilerem, aýal maşgalalaram zäge üç gezek ýeňil tüýkürdiler-de, ýene Ogultäç mama berdiler.

Ogultäç mama ýene pyşyrdap nämedir bir zatlар diýişdirip, zägi Mälíkgulynyň depesinden üç gezek aylady, soňam ony Ogulbabek ejä berdi:

– Şuny oda atyp, eredip gel, gelin. Zägimiz oda atylangoň, erkek kişiniň gözü degen bolsa, erkek kişiniň esasy alamatyna, aýal maşgalanyň gözü degen bolsa-da aýal maşgalanyň esasy alamatyna öwrüler. Zäk eränsoň maňa getirer-siň. Häzir men bu oglanyň ýüregini ýerine salayýyn. Ýa bismilla rahmana rahym, meniň elim däl, Lukman Hekimiň eli – diýip, Ogultäç mama Mälíkgulynyň döşüne, arkasyna ýumurtganyň sarysyny çaldy. Ýumurtganyň sarysy bedene siňyän ýalydy.

Ogultäç eje ýumurtganyň sarysyny çalan ýerle-riniň üstüne üç-dört gat ýaglyk goýdy. Soňam olaryň üstünden daňdy.

Oňa çenli ot kimiň gözünüň degendigini aýan eýledi. Ogultäç mamanyň zäge seredip ýuwaşja aýdan sözi gygyryp aýdylan ýaly eşidildi.

– Bu oglana bir owadan aýal maşgalanyň gözü degipdir.

Mody başlyk Mälikgula ýagyş-ýagmyr kär et-mändir diýlenine begenip, ýaňy arkasy inine ýazylypdy. Ýöne Ogultäç mamanyň bu gutarnykly çözgüdi ony önküsindenem baş beter pyssartdy. Ýaňy taýzaryp ugran çal murty ýene salpardy. Hiç kim hiç zat soramasa-da, gorkan öňürder etdi, ellerini daldaladyp hüñürdedi:

– Haý, men-ä bilmedim.

Allaberdi uzyn dilini zuw-zuw çykaryp, çasy gözünü güldürdi:

– Mody, dünýäde bilmeýän zadym bar diýip çagalary ynandyryp bilersiň, ýöne Ýazlynyň şaty-syna çydap ýören Ogultäji ynandyryp bilmersiň. Bu köpimiziň egrenimizi birki gün öňünden do-kap goýýar. Ogultäjiň aýdany pak çykypdyr diýip men-ä eşidemok, senem eşidensiň öýdemok. Sen ýöne hakykaty aýdaý.

– Kolýalara-ha bardyk...

– Mälikgula gözü degen o zenan kim?

– Sen meni sud eden ýaly gysaja salyp ugra-dyň-la – diýip, Mody başlyk gazaplandy.

Allaberdi uzyn degişmäniň ýeri däldigine dü-şünip dymdy.

Ogultäç mama Mälikgulynyň ellerine, aýakla-ryna zák suwap çaldy, üstüni gowuja basyrdy.

– Emiň-ýomuň şu bolsun hernä. Gaýdyp ke-sel ýanyňa gelmesin. Gelin, ogluň ýarygijeden soň

suwsap, ajygyp turar. Iýip-içer ýaly zadyny taýýar edip goý – diýip, Ogultäç mama gaýtmak bilen boldy. Ogulbäbek eje Ogultäç mamany köp-köp alkyşlar bilen ýola saldy. Zybagül daşarda enesine garaşyp dur eken. Ol enesine tekge berip gitdi.

Ogultäç mamanyň aýdany dogry çykdy...

* * *

Mälikguly her hili dürüşde düýşleri görýärdi. Olaryň birem aňynda saklanmaýardy. Yöne onuň soňky gören düýsi gaty oraşandy.

Ol kakasy bilen söweše gatnaşýardy. Kakasy ony goráýardy. «Oglum, gaty seresap bol!» diýip zol gaýtalaýardy.

Agyr söweş başlandy.

Onda Mälikguly gaty agyr ýaralandy. Kakasy oglunyň düşen ýagdaýyny görüp, ýüregi ýarylan ýaly gygyrdy, elewredi.

Lukmanlar Mälikgulynы zemmere salyp alyp gitdiler.

Oglum, gaýrat et, çyda! – diýip, Berdimuhamed gygyrdy.

Men çydaryn, kaka. Men gaty çydamlydyryn.

Ine, Orsýetiň ümürsin tokaýlygy. Ine-de, tokaýlygyň içinden geçýän insizje ýoda. Ýodanyň sag tarapynda brezent oraçasy gurnalypdyr. Bu oraça kiçi däl, içi giň. Oraçanyň sag hem sol taraplarynda iki-ikiden dörtburç penjirejikleri bar. Bu oraçanyň gapysy-da brezentden. Ony bir gapdala syryp, ak ýektaýly lukmanlar hem harby eşikli adamlar girip-çykyp durlar. İçeri daşarynyň howasyna garanda biraz salkyn. Şonuň üçinem ýaşlary durug-

şan, ýüzi ýygyrt-ýygyrt ak ýektaýly aýal oraçanyň töründäki peje odun salyşdyrýar. Pejiň turbasy göni ýokary çykýar. İçerä tüssäniň ysam-a çykypdyr welin, dermanyň – hloroformyň ysy agdyklyk edýär.

Ortada uzyn stol goýlupdyr. Onuň ýokarsyn-dan üç sany panus çyrasy asylypdyr. Stoluň üstünde bolsa egnindäki eşikleri gara gan bolan bir esger ýatyr. Ol Mälíkguly. Onuň endam-jany agyrýar. Şonda-da ol çydaýar. Onuň ýagdaýynyň agyr-dygyny egni ak ýektaýly, cepiksi, hor, gözü áynekle lukman asla duýmaýana meňzeýär, belki, duýsa-da pisint etmek isleýän däldir. Sebäbi ol äwmezlik bilen gaty haýal hereket edýärdi. Asyl göwünli-göwünsiz hereket edýän ýalydy. Belki, bu cepiksi lukmanyň aşa ýadawlygyndandır, belki-de, ol her gün ir ertirden giç agşama çenli dowam edip duran şol bir işine öwrenişip gidendir. Ol esgeriň döşünden sodalyk bilen akýan al gany görmeyän ýaly, skalpelini birsyhly ada işledýärdi. Birsalymdan esgere çümen demir gyýçagy çykaryp aldy-da, ony gapdalınyndaky alýumin kürüşgä oklap goýberdi.

Lukman:

– Çöregiň bitin eken seniň – diýdi.

Stoluň üstünde sesini-üýünü çykarmış ýatan Mälíkguly bu sözi ylla eşitmeýän ýalydy. Yöne onuň ýumrukrary berk düwülgidi. Ol göýä jany-ny ýumrugynyň içinde berk saklaýan, ony aljak bolýanlardan goraýan ýalydy. Şeýle berk ýumlan ýumruklar çalaşa sandyraýardı. Ol ýüregine batyp duran ähli yzasyna döz gelip, çydap, çekip ýatyrdı, iňnildemegi özüne namys bilýän ýalydy. Yogsam,

lukman oňa bedenini biraz gowşatmagyny, ses etmegini, çünkü ah çekilende, iňňildi edilende adama ýeňillik bolýandygyny birnäçe sapar ýaňzytdy. Barybır, kellesi ýaraly esger bir durkuny, bir bolşuny üýtgetmedi, esgeriň bu häsiýeti lukmany geň galdyrdy. Şonuň üçinem ondan sorady.

– Sen haýsy milletden?

Esger jogap bermedi.

– Ine, mertlik. Beýle mertlik adamyň diňe zandynda bolup biler.

Bu esgere derek stoluň sag hem sol taraplarýnda brezendiň üstünde hataran ýatan ondan gowrak agyr ýaraly esgeriň yzalaryna çydaman gygyrmalary allowarralardanam eşidilýärdi. Ýöne olary köşeşdirjek, ýarasyna em etjek bolýan ýokdy. Olar öz nobatlaryna garaşmalydylar. Nobat boýunça ýaraly esgerleri stoluň üstüne çykaryp bejerýärdiler, soňam olary zemmere salyp gapdaldaky brezent oraçalaryň birinde ýerleşdirýärdiler.

Geleňsiz lukmana beýleki ýaraly esgerlerden düýpgöter parhlanýan bu ýaralynyň haýsy milletiň wekilidigini anyklamak höwesi rahatlyk bermedi. Ol zemmere salnan esgeriň jübüsinden resminama-syny çykaryp okady. Soňam Pifagoryň «Hiç zada geň galma» diýen sözünü ýatlady. Beýle mert ýigitleri göreniňde nädip geň galmajak?! «Şeýle mert raýatlary bolan ýurt gürrüňsiz ýeňiş gazanar» diýip, äýnekli rus lukmany pyşyrdady...

Mälikgulyny ýaraly esgerleriň arasynda eltip ýatyrdylar. Şol wagt Berdimuhamed kürsäp içeri girdi. Gelip, oglunu bagryna basdy, ýüz-gözünden

gaýta-gaýta ogşady: «Meniň mähriban oglum, meňiň janym» diýip pysyrdady.

– Ýagdaýyň niçik, oglum?!

Meniň ýagdaýym gowy, ýöne siz özüňizi goňraň. Siz ýaralanopsyňyz, kaka. Özüňizi bejerdiň. Siziň üst-başyňyz gara gan bolupdyr...

Seniň ýaly mähriban oglu bolan kaka hiç döwem çalmaz...

Şu ýerde düýş kesildi.

Mälikguly şondan soň parahat uklady, aladaň-dan hopugyp gözünü açdy. Haşlap demini aldy:

– Kaka, kaka! – diýip gygyrdy.

– Mälikguly jan, özüňe geldiňmi? Oýandyňmy, balam? – diýip, oglunyň başujunda perişan halda bükülip oturan Ogulbäbek eje titredi. Sandyraýan elli bilen oglunyň yüzünü sypady. – Meniň mähribanym, meniň eýjejik oglum turaýdy hernä.

– Eje jan, sizi biynjalyk edäýdim-dä men.

– Wah, balajygym, sen nämäniň gürrüňini edýärsiň. Seniň janyň sag bolsa, başga zadyňam gürrüňi bolarmy. Janyň saňa sadaga bolsun, jan oglum. Wah, men seniň dilleriňe doneýin.

Cyranyň peltesini galdyrdylar, içeri ýagtylyp gitdi.

Mälikguly töweregine göz aýlasa, ýatman elewräp oturan diňe ejesi däl eken: hana, doganlary onuň özüne gelenine, garysyna galanyna begenip, begenjine gözýaş döküp durlar. Olar gelip doganyň gujakladylar.

Onuň dostlary hem öýde eken: Aşyr, Weli, Şaguly, Derýa, Depbi daşyna egelendiler. Hana, beýleräkde Goçgar Gara bilen Mody aga otyr. Olar

hem Mälikgulynyň oýananyň, garysyna galany-ny görüp begendiler. Derrew ýerlerinden turup, Mälikgulynyň ýanyna geldiler.

Mälikguly daşyny gallap duran adamlaryň özüne şeýle mähribanlyk bilen bakyşlaryny, eziz gör-yändiklerini duýdy. Şeýle mähriban adamlar bilen ýasaýandygyna guwandy, olary bagryna basaá-sy geldi. Özünü şeýle gerekli, şeýle bagtly duýdy. «Gör-ä, bular meniň üçin ukusyny karam edip oturypyrlar» diýip içini gepletdi. Olara özuniň çäksiz minnetdarlygyny nädip bildirjegini bilmedi.

Mälikguly ejesine soragly bakdy:

- Eje, maňa näme boldy?
- Sen azajyk ýaramajak bolduň, oglum.
- Goçgar aga, salawmaleýkim, Mody aga, sa-lawmaleýkim!
- Waleýkimessalam, Mälikguly.

Mälikguly ýerinden turdy. Yöne özüne erk edip bilmedi. Entirekläp gitdi-de, jalka aşak oturdy.

- Maňa näme bolýar-a?!
- Häzir turarsyň – diýip, Goçgar aga göwünlik berdi.

Mälikguly ýene ýerinden turdy. Başy hyr berip aýlandy.

- Ýagdaýyň nähili?
- Biraz ysgynym ýok. Ýaman ajygypdyryn. Suwsadym.

– Ine, ilki şu sowan çaydan iç – diýip, Ogulbäbek eje bir käse sowan çay uzatdy.

Mälikguly ejesiniň beren çayyny teşnelik bilen içdi.

– Ýene içjekmi?

– İçeýin.

Aşyr bilen Weli Mälíkgulynyň bir tarapyndan tekge berip, daşary aýlap geldiler. Ol içeri girende çyraýy biraz açylypdy.

– Gaty ajygýaryn.

– Mälíkguly, sen onda arkaýyn ýürekselik edin. Biz bolsa indi öye gaýdaly – diýip, Goçgar aga ýerinden turdy.

Daşarda Mody aga Mälíkgulynyň egnine elini goýdy:

– Mälíkguly inim, biz ýeňeris, ähli kynçylykla-ram ýeňeris.

Mälíkguly buýsanç bilen baş atdy.

Näsagyň ýanynda geçirilen wagtyň ömrüňe goşulmaýar

Mälikguly Berkeli agany gowulykda kime meňzetjegini bilenok. Ol hiç kime meňzänok, öz-boluşly bir ýurekdeş adam, uly bilen uly ýaly, kiçi bilen kiçi ýaly diýilýänlerden. Her kimiň dilini tapýar, ulumsy däl. Ähli kişi bilen ýurekdeş.

Begener, şatlanar ýaly zat ýokdur, gaýtam oňa birgiden şowsuzlyklar ýarandyr, şonda-da haçan görseň, Berkeli aga özüne şuş-şu pille juda bir üýtgeşik hoş habar aýdylan ýalydyr. Hasraty bardyr öýder ýaly däl. Dogabitdi häsiýeti bolmagy-da mümkün, ol mydama adamlaryň hoşuna geljek söz aýtmaga, iş etmäge çalyşýar. Şundan zyýan görýän pursatlaram az bolanok. Barybir, onuň şol bir göwnühoşlugsy, mylaýymlygy, şol bir bolşy: öz göwnüni syndyryp, iliň göwnünü görmek.

Ol haçan görseň bir işiň başyndadır. Mälikguly «Berkeli aga haçan aýagyny uzadyp dynç alýarka?» diýip oýlanýardy. Nädip oýlanmasyn, onuň ýaly ýetmiş ýaşy arka atan gojalalaryň otursa turmasy, tursa oturmasy görgi, yh-çoh bilen mydar edip ýörler. Berkeli agada welin, yh-çoh ýok.

Ýöne ol toýlara, ýaslara aňsat-aňsat barmaýar. Barsa-da, Geldi mys-mysyň sözleri bilen aýdylanda, «Yzyndan ýow kowup gelyän ýalydyr,

gaçaýmasa bolar ýaly däldir. Gider – «gaçar». Ol Allamyrat pälwan ýogalanda-da görünmedi. Diňe üçüne bardy. Goçgar aga Allamyrat pälwanyň ölen günü görünmändigi, jaýlaşmaga gitmändigi üçin Berkeli aga biraz käýäpdir diýip, adamlar öz aralarında aýdyşýarlar.

Mälikguly Berkeli aganyň ýagdaýyna düşünýär. Ol uzynly gün işde. Daňdan ilden öň işe barýar, agşamlyk hem ähli kolhozçylardan soň işden gaýdýar. Kolhozçylaryň eden işlerine birlaý sere-dip çykýar, galan-gaçan, unudylan zat barmy-ýok-my, şony anyklaýar. Giçlik öýüne gelýär.

Mälikguly bu gün agşam Berkeli agalara barmakçydy.

Berkeli aganyň özem Mälikgula bu babatda ýaňzytdy:

- Bürgüdim, Hanguly jan-a saňa yhlas bilen garaşyandyryr.
- Bararyn, Berkeli aga, bararyn.

* * *

Mälikguly agşamlyk edinip, galamdyr depder, Mollanepesiň «Zöhre-Tahyr» kitabyny alyp, Berkeli agalaryňka ugrady.

Ol Berkeli agany Allamyrat pälwanlaryňka gi-dendir öýtdi (ýedisi geçýänçä her gün agşam barylýar ahyryn!), ýöne ol gitmän eken: gapynyň agzy-na gelen Mälikguly mellektörden aýalyny arkasy-na hopba edip gelýän Berkeli agany görди.

– Biz-ä Näzik gelnejeň bilen seýle çykdyk, Mälikguly – diýip, Berkeli aga, näme üçindir, tö-weregine garanjaklady. – Sen içeri giriber. Saňa

Hanguly jan garaşyp otyr. Iki gün bări: «Mälikguly gelmedimi?» diýip, ol meniň gulak etimi kamata getirdi. Menem oňa: «Mälikguly söz beren bolsa geler, arkaýyn bolaý» diýýarin.

Mälikguly Näzik ejä salam berdi. Garry ene ýagdaýyna utanyp, ysgynszja salam aldy.

– Mälikguly gelen ýaly-la? – Içerden Hangulynyň sesi eşidildi. – Gel, Mälikguly, gel.

– Gir, bürgüdim, gir. Sen Hangulynyň ýanyна bar. Men Näzikjemal gelnejeň bilen her gün aşam şu wagtlar daşarda oturýaryn, hana, şol palçyk merzde* ikijämiz jukguldaşyp oturýarys, öten-geçen günlerimizi birin-birin hakydamyzyň uçakgöz eleginden geçirip çykýarys.

Hakykatdanam, gapynyň ýedi-sekiz ädim çep tarapynda üç-dört adam ýerleşer ýaly ýerden bir gulaç beýiklikde palçyk seki bar eken, onuň üstüne keçe-de taşlanypdyr. Öň gelenem bolsa, Mälikguly bu palçyk sekini görmändir ýa oňa üns bermändir.

Berkeli aga Näzik ejäni palçyk sekiniň üstünde oturtdy, ýöne ol oturyp bilmän süňksüz ýaly sag gapdalyna ýykyldy, kellesi sekä uruldy, «düňk» edip ses eşidildi. Berkeli aga ony saklap ýetismänine ökünip, düşnüsiz hüñürdedi, aýalynyň kellesiniň aşagyna ýassyk goýdy. Nägele nazar bilen Mälikgula seretdi.

Mälikguly oglan bilesigelijiligi bilen seredip duranyna utandy. Derrew içeri girdi. Hanguly bilen köne dost ýaly gadyrly-mähirli salamlaşdy.

– Bagışlaň, birki günläp gelip bilmədim.

– Zyýany ýok. Men enuwalla gelmezmiň öytdüm. Kakam: «Geler. Ol Kirowdan gaýdanla-

rynda çabga galyp ýoňlapdyr. Öýünde galman ýatyrmış» diýdi. Kakamyň aýdany cynmy ýa ol maňa şeýlekin aýdaýdymyka?

– Biraz násagladym. Berkeli aga dogry aýdypyndyr.

– Şeýle diýsene – diýip, Hanguly biraz oýa batdy. – Onda sen, Mälíkguly, kakamyň halyňdan habar soramaga barmany üçin aýylaşmaweri.

– Berkeli aga bardy.

– Baran däldir.

Mälíkguly ýatyrka kimleriň bardygyny hakydasyna getirdi. Goçgar aga, Mody aga, Allaberdi uzyn, Garýagdy lukman, Aşyr dagy... Dogrudanam, olaryň içinde Berkeli aga ýok.

– Berkeli aga eşiden däldir.

– Kakam bilýär.

Mälíkguly «Berkeli aga meni gowy görýär» diýen pikir bilen ýasaýardy. Onuň bar ynamy, bar buýsanjy kül-uşak bolana döndi. Gojadan göwni galdy. «Onuň «Mälíkguly jan», «bürgüdim» diýmesi ýalan eken. Aýdan hoş sözleri dilujy aýdylýan sözler eken. Başyma bir iş düşse, Berkeli aga meniň üçin agyr-ýeňil boljak däl eken. Meni asla ýatlajagam däl eken...» Öz pikirlerine gümra bolan Mälíkguly Berkeli aganyň içeri gireninem, hum çäýnegi demläp öňünde goýanynam duýmadı.

– Mälíkguly, Hanguly jana kyn görmän, çäý guýup bereweri, ol gaty çäýhordyr.

Mälíkguly Hangula çäý guýup berdi, ýany bilen alyp gelen depderini, galamyny, «Zöhre-Taýhyr» kitabyny berdi, depdere bellän harplaryny görkezdi.

— Kril harplarynyň gapdalyndan jezitçe, latynça harplary ýazdym. Haýsy harpy bilesiňiz gelse sere-däyiň. Ine, bu bolsa «Zöhre–Tahyr» dessany. Bu kitaby men wagtlaýyn getirdim. Kitap kakamyňky. Elipbiý öwreneniňizden soň, kitaby alyp giderin.

— Geň, juda geň – diýip, Hanguly kitaby eline aldy.

— Nämę geň?

— Biler bolsaň, Mälikguly, şundan alty ýyl öň, tebigat ýaňy janlanyp ugranda meniň ýüregime do-wul düşdi. Ejem bilen kakama ýük bolmaýyn diý-dim. Şonda kakam seniň kakaňy – Berdimuhamed mugallymy öye çagyrdy. Mugallym şonda, ine, şu kitaby bilen gelipdi hem muny maňa okap berip-di. Dessany ýaşkam dessançy bagşylardan birki ýola diňläpdim, ýöne kakaň okap berşi has täsirli bolupdy. Ol diňe bir okamandy, käbir sözlere, käbir wakalara düşündirişlerem berýärdi, her sözünü däne-däne edip aýdýardy. Soňunda kakaň «Zöhre–Tahyry» bir aý maňa goýup gitdi. Menem şonda dessany tas ýat tutdum.

— Dessany gowy bilýän bolsaňyz, elipbiýi öw-renmek size hasam aňsat düsher. Kakamyň size goýup giden «Zöhre–Tahyry» latyn elipbiýinde bol-maly, ol kitap hem öýümizde bar. Ýöne men size krilçe çykan «Zöhre–Tahyry» getirdim.

— 1920-nji ýylda Hywanyň Şirgazy medresesi ýapyldy. Oňa derek daryl-müderresi mekdebi açyl-dy. Men, ana, şonda 1928-nji ýyldan başlap, dört ýyl okadym. Kakamyň maksady meni Gökdepe-de Gurbanmyrat işan ýaly belli din hadymy edip yetişdirmekdi, maňa guwanmakdy. Men üşüklije-

dim, zehinlidim. Ymla* ýazmakda, ymtykan* tabşyrylanda hemiše nusgalyk hasaplanýardym. Meni mydama «üşükli, zehinli» diýip magtaýardylar. Kakamyň maksady gowudy, juda gowudy, ýöne onuňky paşmady. Men kakamyň çydamlylygyna, demir erkine haýran galýaryn. Türkmen çydamly, sabyrly, kanagatly halk. Öz ýanymdan pikir edýärin, eger türkmeniň nähili halkdygyny görkezmeli bolsa, onda, kakamy görkezmeli, ana, şonda türkmeniň ýüzi gyzmaz diýýärin. Sen meniň kakamy garran çagty görýärsiň. Onuň meniň ýaşymda nähili adam bolandygyny bir gören bolsadyň, haýranlar galardyň. Kakamyň içdimagyny obamyzda köp adam bilenok. Sebäbi biz Gökdepeden göçüp geldik, has dogrusy, gaçyp geldik. Menem köp zatlary bilemok, ýöne kakamyň nähili söweşyändigini göreniňde iniň tikenekleyärdi. Meni şu güne salan on bir sany saýyrdyň ýigitdi. Olar on bir bolup daşyma geçdiler. Urup-urup, depip-depip abat ýerimi galdyrmadylar. Şol depgilerden soňam aýagym ysmaز boldy. Men näme üçin urulyandygynyň sebäbini bilemok. «Näme üçin urýandygyňzy aýdaýyň-how, jan doganlar» diýip ýalbarýaryn. Eger-eger, hiç zat diýmediler. Şindem näme üçin urlandyggynyň sebäbini bilemok. Indi bilesimem gelenok. Yöne meniň urlup şu güne düşüşim barada il arasynda her hili gep-gürrüň ýaýranmyş. Biri: «On bir sany bolup gelip, Hanguludan Eziz hanyň nirededigini sorapdyrlar, aýtdyrjak bolupdyrlar, barybir, aýtmandyr, şonuň üçinem şu güne düşüpdir» diýse, başga biri: «Söýýän gyzy üçin şu güne düşüpdir» diýýärmiş. Garasaý, her hili zat diýilýär-

miş. Hanguly geçip barýanlara sögeni üçin şu güne düşüpdir diýyäňem barmış.

Meni on bir sany goç ýigit urup durka, Hydyr ata ýaly bolup, kakam ýetip geldi. Ol atyndan tow-sup düşüp, meniň ýanyma geldi. Görse hiç ýerim ysanok, üst-başymdan hem gara gan akyp dur. Meni uranlaryň arasyndan birki sanysyny kakam tanaýan eken. Ol uranlaryň arasyndan biriniň adyny tutup, «Meniň oglumy nädäýipsiň?» diýdi. Ýakasyndan ebşitläp tutdy. Şonda gahardan ýaňa kakamyň gözleri hanasyndan çykaýarly görünýärdi. Şol mahal duranlaryň biri gelip, oňa ýumruk saldy. Ana, şol ýumruk hem olaryň ählijesiniň bagtyny ýatyrdy. Darkaş juda bir uzaga-da çekmedi. Kakam: «Siz meniň oglumy nädäýipsiňiz, köpeý ogullary?», «Siz meniň oglumy nädäýipsiňiz, köpeý ogullary?», «Mundanam erkeklik bolarmy?» diýip, birki gezek gygyrdy, on bir sany ýigit şüdürögür bolup, serrelip ýatyr. Olaryň näçesiniň ölüp, näçesiniň diri galanyny takyk bilmedim, iňnildeşip ýatan-a az däldi. Özem haýran galan ýerim on bir ýigidiň ählijesiniň sag gulagy ýokdy, ondan zogdrylyp gan akýardy, kakam meni göterip ata mündürip durka arkasyndan biri gelip ony depdi. Ana, şol ýigid-ä öläýdi öydýärin. Eý-ho, kakamyň ursy ýaly adam urluşyny men ömrümde bir gezegem görmändim. Eý, Hudaý jan, indem görmäýin.

– Aýagyňza em etmediňizmi?

– Dertli otuz iki damaryndan gan aldyrar: şu dertden dynjak bolup ýykylmadyk öwlüyämiz, tebibimiz, etmedik emimiz galmadı, ýöne nep bolmady.

- Il-ä size gaty uly umyt baglayár.
- Meniň tebipligim barada aýdylýan zatlaryň ýarysy ýalan. Meni gaty ulaldýarlar. Men adamlara düşünýärin. Olar kimdir birine ynanmak isleýärler. Sebäbi ynam adama güýç berýän, adamý ýaşadýan ýeke-täk gudrat. Ynamyň gutaran ýerinde ýaşaýyş guitarýar. Ähli kişiniň kimdir birine, nämedir bir zada ynanasy gelýär diýmek, onuň ýaşasy gelýär, ýaşamaga çykalga gözleyär diýmek. Meniň hem ynanasym gelýär. Meni ýaşadýan güýç hem şol ynam. Adamda ynam döredip bilmek gaty uly döwletlilik. Men tebiplik edip kän-kän adama ýaşaýşa ynam döretdim. Men ýene adamlara ýagşlyk edip, olarda ýaşaýşa ynam döredesim gelýär, şu isleg hem meni ýaşadýar. Edil maňa ynanyşlary ýaly menem Ogultäç mama ynanýaryn. Hudaýa hudawende, şol mamaň ömri uzak bolsun.
- Ol ýörärsiň diýyän bolsa, hökman ýörärsiňiz.
- Ýörärsiň-ä diýdi.
- Haçan?
- Wah, bürgüdim, bizem telim ýola soradyk ony. Mama: «Wagty gelende aýdaryn. Entek seni öyereris. Üç sany burny sümüklije-de öner senden» diýdi. Ondan bări baş ýyl geçdi.
- Bäs ýyl?
- Hawa, baş ýyl. Uruşdanam öň aýdypdy.
- Nämé üçin garaşdyryarka ol?
- Bilmedim-dä. Umytly ýaşaýaryn. Umytsyzlykdan Hudaý saklasyn. Men näçe garaşmaly bolsa-da garaşaryn. «Öňüm gelenden soňum gelsin». Mälíkguly, meniň birje arzuwym bar.
- Nämé?

– Obanyň köçesinden tekgesiz ýöräp, Çömmekdepä barsam, oňa çykybam töweregime seretsem, soňam ýöräp öye gelsem, bar bolany şol. Başga armanym-arzuwym ýok. Şu arzuwyma ýetenimden soň, Hudaý jan janymy takga alaýsyn. «Wäk» diýmerin.

– Beýle diýmäň, Hanguly aga. Esasy durmuşyňz, görjek hözirlikleriňz şondan soň başlanar. Soň siz kakaňza, ejeňize kömek etmeli. Olary taşlap gidiberseňiz bolmaz-a. Olara kim seretsin?

– Munyň-a dogry, Mälikguly. Hudaý bar, bu hakda oýlanmandyryny.

– Nesip bolsa, bir gün Ogultäç mama öýüňize hasasyny tyrkyldadyp geler. «Hanguly, meniň aýdan günüm-ä geldi: hany, ýeriňden tur» diýer. Sizem ýeriňizden böküp turarsyňyz. Aýaklaryňzy elleşdirip görüp geň galarsyňyz. «Bä, aýagym ysýar eken-ä. Men näme üçin aýagym ysanok diýip ýatdymkam?» diýersiňiz. Myrry masadyň aýaly ýaly, bir maňyzly-meňzeşikli, owadan zenana öýlenersiňiz. Toýam uludan tutarys. Bizem şol toýda hyzmat ederis.

Hanguly uludan demini aldy:

– Mälikguly, ýigitkäm men bir gyzy haladym. Netim şol gyza öýlenmekdi. Gyzyň öýüne osmakçy iberdik. Garşy dälmişler. Kakamyň neti hem meni şol ýylyň ekinahyrynda öýermekdi, üstüme ak öý dikip bermekdi. Gyzyňka sawçy ýollandı. Toý sähedem belli edildi. Ýöne boljak işe çäre ýok. Gyzyň hossarlary maňa garaşdylar. Ýöne men aýaga galybermedim. Soň kakama ýalbardym: «Meniň sagalmagyma garaşmasynlar» diýip. Kakam baryp

gyzyň hossarlaryna rugsat berdi. Şondan gyzy durmuşa çykardylar.

– Garaşmandyr...

Berkeli aga içeri girdi:

– Mälikguly, gelnejeň saňa şu iki kişdäni iýsin diýdi.

– Meniň işdäm ýok, sag boluň.

– Şony gelnejeňe-de bir aýdyp gör. Öýkelär.

Geçen sapar Mälikgula hiç zat hödür edip bilmedik diýip, görgüli uzak gije örtenip çykdy. Gaýtmakçy bolanyňda gelnejeňe kişde üçin sag bol aýt, gowy eken diý.

Mälikguly kişdäniň birini göwünli-göwünsiz agzyna saldy. Berkeli aga çykyp gidensoň, Hanguly gürrüňini dowam etdirdi.

– Onuň iki çagasy boldy. Adamsy urşa gitdi. Mundan bir ýyl öňem adamsynyň gahrymanlarça wepat bolandygy barada gara hat gelipdir. Men saňa ýüregimdäkini aýdaýyn, Mälikguly, eger Ogultäç mamanyň aýdyşy ýaly, men ýöräp ugrasam, netim şol dul galan iki çagaly aýala öýlenmek. Meniň ýüregimi gozgalaňa salan ilkinji gyz şol. Şindem men ony ýadymdan çykaramok. Uruş guitarandan soňam bir ýyllap garaşjak. Bir ýerde diri bolsa, bir ýylyň dowamynda äri uç berer. Uruş guitaransoň bir ýyllap uç bermese, onda onuň hakykatdanam olduğu bolýar.

Mälikguly öz ýanyndan: «O iki çagaly aýal kimkä?» diýip oýlandy. Iki çagaly, adamsynyň öldi habarynyň gelenine bir ýyl geçen maşgalany teý hakydasyna getirip bilmedi. Ejesinden sorap görmegi makul tapdy.

– Mälikguly, seni sulhum aldy. Saňa ýüregimi açdym, seniň sözleriň maňa rahatlyk berdi, göwnümi gösterdi. Kakam ýöne ýerden adyň köp gaýtalamaýan eken. Sen üýtgeşik gowy oglan ekeniň, ýürekdeş ekeniň.

Mälikguly Hangulynyň göwnüniň gösterilendigini duýdy. Şonuň üçinem oňa ýene hoş söz aýtmagy makul bildi:

– Men Ogultäç mamanyň aýdan sözüne ynanýaryn. Ol esassyz hiç zat aýtmaýar. Ol anyk göz ýetiren zadyny aýdýar. Men-ä indi Ogultäç mama-nyň şol habaryny aýdaryna howlugyp ugradym.

– Ol gün meniň aşa begenjek günüm bolmaly-myş.

– Aşa begenjek?

– Hawa, Ogultäç mama şeýle diýdi: «Seniň ýorejek günüň seni çakdanaşa begendirjek waka bolalar» diýdi.

– Onda ol urşuň guitarjak günüdir – diýip, Mälikguly çak urdy.

– Ejem-ä: «Goşa habar geler, hem-ä urşuň guitarandygy baradaky habar, hemem dereksiz ýiten iki doganyň gelýändigi baradaky habar. Sen olaryň öňünden ylgap çykarsyň» diýýär.

– Näzik eje dogry aýdypdyr.

– Ogultäç mamanyň şol sözünden soň aýak üstünde durjak bolup, özüme zor salýaryn. Bir minut çemesi durýarynam. Ýone ondan uzak durjak bolsam, näme üçindir, gözümiň öňünde kindiwan-kindiwan uçgunjyklar köpelip, dünýäm gara-lyp ugraýar. Özem gara dere batýaryn. Mälikguly jan, şu dünýäde ýaşamagyň, ýöräp ýörmegiň nähili

uly bagtdygyny başyňa dert düşende bilyär eke- niň. Adam Allanyň eçilen eşretliklerine öwrenişip, olary adaty bir zat ýaly görüp, kabul edip geziber- ýär eken. Kakamyň gaýtalaýan bir sözi bar: «Bir gözümde juwazyň okuny aýlaň, ýöne bir gözüme şu dünýäni görmäge mümkünçilik beriň». Men bu söze gaty gowy düşünýärin. Bu söz owadanlamak üçin aýdylan söz däl. Bu söz ýürekden çykan söz. Köçeden geçip baryan adamlara gözüm gidýär. Dünýäni bagryma basasym gelýär. Men bu dünýä- den üýtgeşik bir zat hantama däl, ýöne şu dünýäde ýaşap ýörenligiň özem gaty uly baýlyk.

Mälikguly gaýtmakçy bolanda goltugyndan bir sary almany çykaryp, ony Hangula yzatdy:

- Şuny size getirdim.
- Sag bol, Mälikguly! – Hanguly almany hö- wes bilen aldy, ony gözlerini süzüp gaýta-gaýta ysgady. – Men muny iýmäýin, Ogultäç mamanyň hoş habar getirjek gününe goýaýyn. Ol hoş habar aýdar welin, şol wagt men oňa şu almany sowgat bereýin.
- Siz muny hazır iýiň. Ogultäç mamanyň hoş habar getirjek günü men size ýene alma bererin.
- Men saňa Ogultäç mama bermek üçin sakla- ýan zatlarymy görkezeýin. – Hanguly ýassygynyň gapdalynda duran haltajyga elini sokdy. Ondan ga- tan nan böleklerini çykardy.
- Olar näme? Çörek ýaly-la?
- Hawa, çörek. Bular kakamyň iý diýip goýup giden çöreklerinden tygsytlanja süýşüringtilerim. Begençli günüm – ýörejek günüm, Mälikguly jan, elim boş ýatsam, maňa utanç bolar-a. Dogrumy?

Maňa hoş habar getiren Ogultäç mamany men boş goýup bilmerin-ä. Men oňa şu çöreklerimiň hemmesini berjek. Goý, ol hezil edip iýsin. Doýýança iýsin. Öýündäkilerem iýsin. Çaýa batyrsa ýumşar galar. Meniň ýorejek günümi gelip aýdanda, ynan, Mälikguly, men Ogultäç mama üçin hiç zadymy gysganmaryn. Meniňki dogrumy?

– Dogry, dogry.

– Ýene bir zadym bar – diýip, Hanguly has açyldy. Ýassygynyň aşagyndan ak kamys mata do-langy bir tokga gant görkezdi. – Muny iýmäge men mynasyp däl. Muny iýmäge diňe hoş habar getirjek Ogultäç mama mynasyp.

Mälikgulynyn Hangula juda nebsi agyrdy. Ol hoşlaşyp daşary çykanda, palçyk sekiniň üstünde Berkeli aga aýaly Näzik ejä gyzykly bir wakany göçgünlilik bilen gürrüň berýärdi.

– Näzik eje, kişdäňiziň baly goýalyşyp giden eken, hezil edäýdim. Sag boluň, taňryýalkasyn.

– Bolupdyr, guzym. Geçen sapar seni boş gaý-taraýdyk-da. Eliýukalyk gursun.

– Hemme zat gowy bolar, gelneje.

Ýolboýy Mälikgulynyn aňynda Hangulynyn sözleri, pikirleri gaýtalandy.

Mälikguly şu wagta çenli Hanguly ýaly adama gabat gelmändi. Ol Hangulynyn ysmaz halyna nebsi agyrýardı, ýöne durmuşa bolan çäksiz söýgüsine guwandy. Mälikguly Watana, tebigata, gyzyň ýigide, ýigidiň gyza söýgüsü hakda köp eşidipdi. Ýöne Hangulyňky ýaly sözleri eşitmändi. Ol adamalaryň birek-birege, obadaşyň obadaşa goýyan çäksiz hormatyny, sylagyny her gün duýýardı, görýärdi.

Gözde juwazyň äpet okuny aýlamagyň nähili agyryly boljakdygyny aňynda aýlady. Adamlar bir gözünde juwazyň okunyň aýlanmagyna razy, ýone bu ýagty jahany görüp ýaşasalar bolýar.

Bir obadan iki ýüzden gowrak adam fronta gitdi. Uruş uly töwekgellik. Ýone olary urşa äkiden güýç bu ýasaýşa bolan söýgi, ertir röwßen durmuşda ýaşajakdygyna bolan synmaz ynam ahyryn. Adamlar özlerini okuň öňüne ýone ýere tutanoklar. Elbetde, olaryň hem ýaşasy gelýär. Jan şirin, ýone maksat jandan-da şirin. Adam diňe bir öz aladasy üçin däl, ol maşgalasynyň, il-ulsunyň, ertirki gününiň parahat, sapaly, bolelin bolmagy üçin söweşyär, geljegine berk ynanýar. Bu söweş Hangulynyň «Bir gözümde juwazyň okuny aýlaň, ýone beýleki gözüme bu dünýäni görmäge mümkünçilik beriň» diýen janykmasy dälmi näme?!

«Başa iş düşende adamlar birek-birege has ýakyn, mähriban bolýarlar» diýip, Berkeli aga hak aýdýar. Bu Tejeniň aýagyndaky obanyň adamlary başlaryna iş düşende-de, iş düşmände-de biri-birine has ýakyn, has mähriban. Olary birleşdirýän, dost edýän, dogan edýän güýç bu durmuşa bolan teşnelik, söýgi dälmi näme?!

Mälikguly tä öýüne barýança bagt, Hangulynyň durmuşa çäksiz söýgüsi hakda oýlanyp gitdi.

Beýik Perwerdigär adamy bagta ymtlylyjy edip ýaradypdyr. Bagt – her kimsäniň ymtylýan mak-sady. Adam bagta ýetende özuniň kimligini görýär, şol wagt oňa başga zada ymtylmak artykmaç hossa bolup görünýär. Mundan bagtyň başga zatlar däl-de, eýsem, adamyň özuniň iň eziz görýän

zadydygy aýan bolýar. Ymtylynýan maksatla-ryň, eziz görülyän mertebeleriň köp bolýandygy üçinem bagt eziz, artyk görülyän mertebeleriň iň peýdalysy. Adam bagty gazanyp, ondan çäksiz kanagatlanma hem lezzet tapýar, şol pursatda adam özüniň hiç bir zada mätäç däldigini görýär. Sebäbi ýeten bagtyň seni şol pursat doly kanagatlandyrýar, saňa aşa lezzet beryär. Ýöne durmuşda her bir adam bagty aýry-aýry zatda görýär. Ine, Hanguly ony öýünden Çömmekdepä pyýadaja ýöräp baryp gelmekde görýär. Mälikguly hem onuň dostlary kakalarynyň tiz ýeňiş bilen frontdan dolanmaklaryny isleyär. Şirmämmet obada, diňe obada hem däl, raýonda gaty zehinli oglan, bilmeyän zady ýok diýen ady-hormaty edinmek isleýär.

Diýmek, her bir kişiniň öz öňünde goýan mak-sadyndan, edýän arzuw-hyýallaryndan şol adamyň içki mazmuny, kimdigi açylýar. Adamyň kimdigi gatnaşyklarda açylýar. Bagty adamlar eşret hökmünde kabul edýärler.

Eşret – bagt her bir öye ýar bolsun!

Hoşamay sóz süňk döwer

Mälikgululara Geldi mys-mysyň aýaly Hally-gözel eje gelipdir. Ol Mälikgula garaşyp otyr eken.

Gelmän-gelmän, ahyry ogullary Atamyratdan hat gelipdir.

Hallygözel eje şol haty Mälikgula okatmak üçin edil şu mahal gelen eken.

— Ine, Mälikgulynyň özem geldi. Ol size haty-nyzy okabam, ýazybam berer — diýip, Ogulbäbek eje ýerinden turdy.

Mälikguly salam berip içeri girdi.

Hallygözel eje Ogulbäbek ejä aýdan sözlerini ýene pyşyrdap diýen ýaly gaýtalady:

— Atamyrat janymyzdan hat geldi. «Hudaýa şükür, sag-salamat eken. Onsoň Mälikgula hem-ä okadaryn, hememdänin hat ýazdyrarylın diýip gaý-dyberdim.

— Hallygözel gelneje, onuňam bir gürrüňi bolarmy? Hatyňzy okabam bererin, ýazybam bererin — diýip, Mälikguly gaty-gaty sözledi. Onuň gaty sözlemegi bu öýde pyşyrdap gürlemegeň zerurlygynyň ýokdugyny Hallygözel ejä duýdurdygydy.

Ogluna düşünen Ogulbäbek eje-de Hallygözel ejä açık aýtdy:

— Hallygözel eje, pyşyrdap-çekinip oturmaň. Bizde arkaýyn gürläberiň.

– Düşünýärin-le. Oulgäbek, ýöne adam nä-mäni öwrense, soň ony aňsat goýup bilmez eken. Atamyradyň kakasam: «Keýwany, pyşyrdaman il ýaly gürläber. Ýogsam, obada: «Hallygözel ýaly pyşyrdaman, gatyrap gürle» diýýärler. Kim ýuwaş gürlese, saňa meňzedýärler» diýip ençeme gezek aýtdy. Ejem pahyram pyşyrdap gürlärdi. Mydama: «Ýuwaş boluň, kakaňyz dynç alýar», «Ýuwaş bo-luň, kakaňyz pinek edýär» diýip köp aýdardы. Kakkasy maňa «pyşyrdama» diýse-de, pyşyrdap gürlä-nimi gowy görýär. Meniň goýyan hormatym-sarpam oňa hoş ýakýar, hezil edýär. Ähli erkek kişi aýalynyň özünden döwüniň pes bolmagyny, çekin-megini, hyzmata gaýym bolmagyny isleýär-ä. Äriň hoşuna gelmek maşgalanyň abatlygy, agzybirligi ahyry.

Bu saçы duwak bolan, sag gözünüň aşagy hally, bugdaýreňk, uzyn boýly, inçesagt garry daýza sözlerini süýjütmek üçin pyşyrdap sözleyän ýalydy. Onuň çep gözü çalaja çashyrakdy. Bu çalaja çashyly-gam, sag gözünüň aşagyndaky hal hem Hallygözel ejä aýratyn bir gelşik berýärdi. Ol şindem ýaşlyk näzikligini doly ýitirmändir.

Şeýle edaly maşgalanyň, ata-enesiniň ýüzüne gelip, Geldi mys-mys bilen gaçandygyna ynanar ýaly däldi. Ata-enesi bilen ýaraşmak üçin görgüli köp çytraşypdyr. Özi birki gezek atasy öýüne dolup-daşyp barypdyr. Her gezegem yzyna it salyp kowup goýberipdirler. Näçe gezek abraýly-abraýly adamlary töwellaçy ýollapdyrlar. Hossalralary: «Bizde Hallygözel diýen gyz ýok. Bolanam bolsa indi ýok. Biz ony öz dünýämizden çykaryp taşladyk. Ol

biziň tüýküren tüýküligimiz. Tüýküligimizem yzy-na almakçy däl» diýip ýowuz jogap beripdirler.

Hallygözel ejäniň köp wagtlap çagasy bolmandy. Muny biri ata-enesiniň gözýaşy tutdy diýip de-lillendirse, başga biri gaýynenesi ýogalanda çilesi düşüpdir diýdi. Ony çileden açmak maksady bilen obada hatyralanýan Rejepnur aga ýogalanda gö-legçileriň öňünden geçirdiler. Ana, şondan soňam Atamyrat dünýä indi. Ony lälik sakladylar. Ol zehinlige çagady, Tejende okatdylar, soň ol Aşgabada okuwa gitdi. Oba gaty seýrek geldi. Ol ilki Aşgabatda, soň Daşkentde okady. Ata-enesi ony öýermek isläp ýörite çagyrdy, ýöne Atamyrat gelmedi. Geldi aga bilen Hallygözel eje ogullarynyň yzyn-dan gitdiler. Megerem, ogullaryndan garaşan tama-lary çykmady, oba lapykeç dolandylar. Ogullary barada gürrүň etmekden saklandylar. Şondan soň obada myş-myş ýaýrady: «Atamyrat Aşgabatda bir sarygulpakla öýlenipdir». Bu habaryň çyndygyny-ýalandygyny obada Geldi aga bilen Hallygözel ejeden başga bilýän ýokdy. Göräymäge, dünýäden habarly Bibi gyşygam bilýän ýaly, ähli zady gözü bilen gören, ýanynda duran ýaly bolup köp zatlary aýdýar, ýöne onuň aýdýanlaryna oba adamlary o diýen ynanyp baranokdy.

Mälikguly Atamyratdan gelen hata göz gezdir-di. Hat sünnälenip, ylas bilen ýazylypdyr.

Salam haty

*Kimden diýende uzak aradan, ýakyn ýürekden
Türkmenistandan uzakda, Kaliningradyn eteginde ga-
nymlar bilen garpyşyp ýören Atamyratdan kakam ja-*

na, ejem jana, goňşy-golamlarymyza köp-köp dogaýy salam bolsun. Siziň ýagdaylaryňyz gowumy, janlaryňyz sagmy?

S.S.S şudur ki:

Kaka, eje, ýagdayym gülala-güllük diýsem, ýalan sözledigim bolar. Ýöne adam her hili kynçylyklar bilenem öwrenişek eken. Bizem bu elkin, howply-hatarly ýagdayá öwenişip gidipdiris. Depämizde «ok» atly şum ajal şuwlap geçip, adam gözleyär, dannawy ýok. «Özüni gora!» diýipdiňiz. Men özümi gorayaryn, pikir edişiňiz ýaly juda bir geleňsizem däl men. Hiç kimin ölesi gelenok, her kim özünü gorayär. Ýöne özümi gorajak diýip busup oturmak gaty utanç, namys. Bu ölüme barabar, ýok, türkmençilikde ölümdenem erbet ol. Üstümize bet niyet bilen sürnüp gelenleriň merkini bermek, eden işlerine müň keren puşeyman etdirmek biziň borjumyz. Jan – Allanyňky. Beren amanadyny haçan almak islese, oňa ýok diýip bolmaýar. Ganymalaryň üstüne çozup, merkini beryäris. Nesip bolsa, biz ganymalaryň tizara pirlerini kädä gabarys. Ýeňiş bilen bararys.

Kaka, eje, meniň size aýtjak bir zadym bar. Men şu güne çenli gaty geleňsiz bolupdyryny. Siziň gadyrynyzy ýeterlik bilmän, diňe ýük, hossa bolupdyryny, we-pam bolmandyr. Bu gün men öz goýberen ýalňyşyma doly düşünýärin. Sag-aman barsam, nesip bolsa, sizi depame täc edip ýaşajakdyryny. Gije-gündiz ýanyňzdan aýrylman, hyzmatyňzda durjakdyryny. Heriňizi ojakbaşynyň bir tarapynda oturdyp, eliňize gyzgynja suw akydyp bererin, elliňizi süpürerin. Çayý guýup bererin. Iýjek zatlaryňzy agzyňza tutup bererin. Size näçe hyzmat etsem hem az. Men muny günsaýyn has aşgär duýýaryn. Siziň öňüňizde baş egip, tagzym ede-

sim gelýär. Geçen günlerime, eden geleňsizliklerime ökünip aňyrsyna çykyп bilemok. Sizi ýüregimiň nähili talwaslayandygyny, gije-gündiz sizi ýatlayandygymy, «Meniň mähribanlarym!» diýip bagryma basmak isleyändigimi bir bilsediňiz. Dünýäde siz ýaly geçirimli, siz ýaly sabyrly, siz ýaly gowy ata-ene başga ýokdur. Men siziň aýaklarynyza togap etmek isleyärin. Huday jandan şol günlere ýetirmegini dileg edýärin.

Mähriban kaka, mähriban eje, siz özüňizi gorap saklaň, agyr iş etmäň. Sag-aman baranymdan soň, nesip bolsa, öýde iş galdyrman, ähli işi özüm ederin.

Biler bolsaňyz, biziň wzwodymyzyň komandiri wepat boldy. Onuň ýerine başga bir ýefreytory komandir edip getirdiler. Men ol arzylanyp getirilen komandir kimkä diýyärin. Familiýasyna Annaýew diýdiler. Men öz ýanymdan türkmendir diýip oýlandym. Bir uzyn, dayaw komandir ýetip geldi. Garşymda Annaýew dur. Ol maňa: «Oho, Atamyrat, senem bu ýerdemi?» diýdi. Çiňerilip seretdim. Görsem, hakyt Berdimuhamed mugallym eken. Men ony başda harby eşikde bolan-soň tanamandyryny. Begendim. Gujaklaşdyk. Indi bir aý bări Berdimuhamed mugallym (komandir) bilen 2-nji ukrain frontunyň 748-nji atyjylyk polkunda bile söweşýäris, bile çörek iýyäris. Berdimuhamed mugallymyň çäksiz gowy adamdygyny men öňem bilyärdim. Geçen bir aýyň içinde men bu juwanmert kişini has ýakyndan tanadym. Tanadygymça-da bu juwanmert kişä hormatym artyp gidip otyr. Berdimuhamed mugallym juda ruhubelent adam. Ol mugallymçylyk institutynda üçünji kursda okap ýörkä, arza ýazyp urşa gelipdir. Bu adamynň öwüt-ündewleri meniň gözümi açdy, maňa uly bir uniwersitet boldy.

Nesip bolsa, ganymalary ýeňip, Berdimuhamed aga bilen oba bile bararys, uly toý ederis. Siz näme diý-

seňiz, meniň «ýogum» bolmaz. Size makuly maňa-da makul. Házirlıkçe hoş, sag boluň. Hat ýazar ogluňyz Atamyrat.

20. 04. 1944 ý.

Hallygözel eje haty diňläp oturyşyna hünübiryń aglaýardy. Muny Mälikguly hat okap otyrka duýupdy. Şonda-da duýmadyk ýaly, okamasyny dowam etdiripdi. Hat okalyp bolandan soňam Hallygözel eje begenjinden, tolgunmadan ýaňa gözýaşyny saklap bilmedi. Ol:

- Sag bol, ogul, sag bol! – diýip, öwran-öwran gaýtalady.
- Atamyrat daýý kakam bilen bile söweşýän eken – diýip, Mälikguly begendi.

Bu habara diňe Mälikguly däl, öydäkileriň ählijesi begenipdi. Olar Atamyradyň täze komandiri hakda aýdan sözlerine hasam begenipdiler.

- Indi, ogul, yüksünmän Atamyrat janyma hatam ýazyp ber. Salgysy hatyň yüzünde bar diýdiler.
- Hawa, adresi bar – diýip, Mälikguly hat ýazmak üçin bir tagta kagyzy öňüne aldy. – Gelneje, haty kimiň adyndan ýazaýyn?
- Kakasynyň adyndan, kakasynyň adyndan – diýip, Hallygözel eje pyşyrdady. Onuň howlukmaç, aljyraňny pyşyrdamasy Mälikgulynyň ylla gaty bir uly gabahat iş etmeginden howatylanýan ýalydy. – Ogulbäbek, döwletlidien döwlet ýoksun diýip yrym edip, birki öý aşyp siziňkä geldim. Gelenim gowam bolupdyr. Atamyrat jan Berdimuhamed bilen bir ýerde eken. Men indi hasam arkaýyn. Berdimuhamedi diňlese, köp zada

düşüner ol. Uruşdan soň Berdimuhamed mugallym bilen oba bile bararys diýipdir. Sag-aman gelsinler, gelenlerinde uly toý tutarys. Hiç ýere gitmez ýaly, derrew aýagyny hem duşaklarys. Gelinligi bolsa taýýar.

- Kim ol gyz?
- Meniň göz öňünde tutýanym-a Pudagyň gyzy Zybagül.

Bu habara Mälikguly ör-gökden geldi. Asyl dünýäsi gapyşana döndi. Öz apalap ýören baýlygy elinden ardurja gidip barýan ýaly elewredi:

- Zybagülüň özi bilyärmi?
- Ogulbäbek eje oglunyň sowalyny gelşiksiz gördüm, nämemi, howlukmaç gürledi.
- Tüweleme, kemi ýok. Ýazmyrat aganyň agtygy Zybagül gaty asyllı, edepli-ekramly gyz, owa-dan gyz. Sur bagana ýaly saýlanyp dur ol. Gowý gelinlik saýlapsyňz.

- Pudak janyň gyzy Zybagüli kän wagtlap synladym. Ahyr şonda durdum. Ejesi Enegüle-de şeýle-kin ýaňzydyp goýdum. Galanynam Hudaý oňarsyn.
- Nesip bolsa, ähli zat gül ýalak bolar.
- Agzyňdan Hudaý eşitsin, Ogulbäbek.
- Zybagüle kesesinden syn etdim, juda synym oturdy oňa. İşde-de gözüm şonda. Allanä-me. Ol bize köp gelýär. Hat-pat ugratjagam bolsa, Mälikgulynyň ýanyna gelýär. Arada özi bir hat ýazypdyr, adresi nädogry ýazylypdyr diýip yzy-na gaýdyp gelipdir. Şondan bări Zybagül adresini Mälikgula ýazdyrýar.

Mälikguly uly bir syryň üsti açylyp barýan ýaly howsala düşdi:

– Hallygözel eje, men näme ýazaýyn?

Hallygözel eje ylla bu sowala garaşmadyk, näme ýazmalydygy barada asla pikirlenmedik ýaly, ör-gökden gelip, böwrüne diň saldy.

– Ilki salam aýt. Hemmämiziň janymyz sag diý. Diri aýralykdan başga kem zadymyz ýok diý. Hemmämiz seniň sag-aman gelmegiňe garaşyarys diý. Hemmämiz salam aýdýarys diý... – Hallygözel eje Oulgabek ejä seredip ada ýuwdundy. – Gelin, hany, sen aýt. Atamyrat jana Zybagül jan hakda aýtsakmykak?

– Aýtsaňyz gowy bolar, Hallygözel eje. Goý, ol gelinliginiň kimdigini bilsin. Atamyradyrň özem: «Size makuly maňa-da makul» diýip açyk aýdyp-dyr-a.

Mälíkguly ejesine nägilelik bilen nazar aýlady:

– Soňundan Zybagül göwnemese nätjek? Belki, Zybagülüň halaşýan ýigidi bardyr?

– Biz-ä aşyk-magşuk bolup söýşüp ýören oğlan-gyzy göremzok. Söýüşmek dessanlarda bar ol. Biziň gyzlarymyz asylly. Ata-enesi näme diýse, şoňa razy olar. Sebäbi ata-enesiniň ýedi ölçäp bir kesendigini, erbet ýere bermejegini bilip dur olar.

Oulgabek eje birden Hallygözel daýzanyň Geldi mys-mys bilen gaçandygyny ýatlap dymgyzyl boldy, aýdan sözüne ökündi.

– Dogry aýtdyň, Oulgabek. Asylly gyzlarymyz bar biziň. Men Zybagüli kän synladym. Erkek kişi bilen gepleşip duranyny ýeke gezegem görmedim onuň.

– Ogluňyz Zybagüli halamasa näme?

– Wiý, munuň aýdýan sözünü. Pudagyň gyzы halamaz ýaly gyzmydyr? «Gelinligiň Zybagül» diýseňiz, Atamyrat begenerem. Hat ýazyşyp ýörler-ä olar. Mälíkguly janam olaryň arasynda durýar...

Mälíkguly ejesiniň bu sözünü eşitmedikden boldy:

– Ogluňyz başga bir gyzы söýyän bolsa näme?

– Kimi?

– Bilmedim. Onda men hat ýazyp ugraýaryn. Ilki «Salam haty» diýip ýazýaryn. Soň «*Kimden diýende ara daşlykdan, ýürek ýakynlykdan Geldiniň tarapyndan...* – diýip ýazaýyn. – *Bu haty oglumyz Atamyrada ýollayarys. Biziň obada janymyz sag, diňe diri aýralygyň zaryny çekip, ganymalary ýer bilen ýegsan edip geljek günüñize sabyrсыzlyk bile garaşyp ýörüüs.*

S.S.S. şudur ki:

Atamyrat, hatyň alyp örän begendik. Bizi alada etme. Özüni gora, her ädimiňi bilip ät. Ätiýajy hiç wagt elden berme.

Atamyrat, bu ýerden habar bersem, hemme zat şol görüp gidişiň ýaly, üýtgän zat ýok. Küren oba ýeňše garaşýar. Bizem sabyrсыzlyk bilen garaşýarys. Men köne ÇTZ-äm bilen kolhozlarda ýer sürüyärin. Köneje işim. Köplenç, meydanda. Ejeň ýeke. Hojalygyň ýüki ejeň gerdeninde. Oňa menden oňly goldaw ýok. Ýöne ejeň bir merdana, gaýduwsyz zenan. Gije-gündiz hysyrda-nyp ýör. Kolhoz işindenem galanok. Kä günler jüýjeli palaw bişirýär welin, ondan iýip doýup bilemok. «Wah, şu wagt öýde Atamyrat janam bolaýsady» diýip, ejeň göwün ýüwürdýär. Ol näme bişirse, mydama seniň üçi-

nem bişirýär. «Atamyrat janymyň paýy» diýýär. Biziň bar mydarymyz, ömrümiziň manysy sensiň, oglum. Her dem saňa garaşyp ýaşaýarys. Ejeň görgüli daşarda bir zat «şygyrt» etse, «Atamyrat janym gelen bolaýmasyn» diýip daşary çykyp ýola seredýär. Oglum, seniň başyň dik bolsa, bize uly döwletlilik şol. Hudáy jan, bizi hernä şol döwletlilikden aýyrmasyn. Atamyrat, biz saňa bir möhüm zady aýtmagy makul bildik. Sen indi uly adam. Seniň deňi-duşlaryň ählisi öýli-işikli, birki sany burny sümüklisi bar. Okuw diýip düinýäden katumyt galyp ýören diňe sen. Geleniňden soň, nesip bolsa, senem öýli-işikli etmekçi. Sen, oglum, obamyzyň hayýsy gazynda göwnüň eglenen bolsa, çekinmän ýaz. Biz keremara toy aladasy bilen boluberjek. Toyuň halat-serpaýy artygy bilen bar. Sen ejeňe belet ahyryn. Ol sen entek sallançakdaky çagakaň toyuň üçin taýýarlyk görüp ugrady. Biz seniň hatyňa – jogabyňa sabyrszylk bilen garaşýarys.

- Wiý, Mälíkguly, saklanaweri – diýip, Hally-gözel eje gob sundy. – Sen «Zybagül» diýip anyk aýtmadyň-la?
- Aýtmadymmy?
- Ýazmadyň, ogul, ýazmadyň.
- Onda indi ýazaýaryn. Nähilirák ýazsam kam?
- Göni ýaz.
- Göni ýazaýyn. «Oglum, Atamyrat, sen Ýazmyrat ýatagyň agtygy – Pudagyň gyzy Zybagülü nähili görýärsiň? Ol, umuman-a, onçakly ýaramaz gyzam däl, eger başga birinde göwni ýok bolsa, onda saňa...»
- Wiý, beýle diýip ýazma, jan ogul. «Zybagül gyzlaryň güli» diýip ýaz.

- «Zybagül gyzlaryň güli».
- «Ejeň Zybagüli gowy görýär. Onuň törümize dolmagyny isleýär. Ejeň islegine senem garşy bolup durmarsyň» diýip ýaz.
- «Ejeň Zybagüli gowy görýär. Onuň törümize dolmagyny isleýär. Ejeň islegine garşy boljakmy? Belki, sen başga bir gyzy gowy görýänsiň?...».
- Soňky sözüň hökman däl. Indi haty gutaraý.
- «Hoş, onda sag bol. Hat ýazan kakaň. Berdimuhamede-de salam aýt». Boldumy?
- Boldy, ogul, boldy. Taňryýalkasyn.

Hallygözel eje: «Boldy, ogul, boldy» diýse-de, hatyň soňy isleyşiçe bolmady: Zybagül baradaky ýazylan zatlar onçakly maňzyna batmady. Umu-man, gowy, esasy zat, oglunyň ýazan tolgundyryjy haty.

Hat Hallygözel ejäni aşa tolgundyrypdy. Oglundan, dogrusy, beýle hata garaşmandy. Bu haty Hallygözel eje gowulyga ýordy. Begenjiniň çägi ýokdy. Begenjinden ýaňa şindem gözýaşyny saklap bilenokdy. Adamsynyň oglundan gelen hatdan bihabardygyna welin gynanýardy, bu haty okasa, adamsynyň hem begenjekdigini bilipjik durdy.

Hatyň ýazylyşy Mälikgulynyň göwnüne-de onçakly makul bolmandy. Ol özünü hata iş eden ýaly duýdy.

Hudaýyň özi gowusyny etsin hernä!

Ýürek mähribanlyk küýseyär

Bu günler kolhozda iş köp: ot ýygmalý, ýandak çapmaly, küdelemeli. Tejeniň suwy gutarmanka bugdaý ekilen atyzlary suwa-da ýakmaly.

Mälikguly klasdaşlary bilen ýandak çapýardy. Bir günün normasy otuz dessedi. Desseler uly bolmalydy. Mälikguly dagy okuwdan soň ýarym normany dolmak üçin giç agşama çenli işlemeli bolýardylar.

Ýandak çapmakdan atyzlara suw tutmak aňsatdy. Böwedi wagtynda açsaň-ýapsaň bolanydy. Ekiňi suwa basdyrmaly däl. Berkeli aga «Suw bilen ekini ösdüribem bolýar, guradybam» diýýär. Ol bu sözi ýöne ýere aýdanok. Bu onuň ýaşlyk edip atyzlary suwa basdyraýmaň diýdigi. Bir gezek Weli oğlanlar bilen oýna gyzygyp, atyzyň suwdan dolandygyny görmändir. Suw bolsa çillerden agyp, jara akypdyr. Muny Berkeli aga gelip görüpdir hem böwedi ýapypdyr. Bu geleňsizligi üçin Berkeli aga Welä şol ganatly sözlerini ýatlatmalydy, ýöne ýatlatmady. Ylla hiç zat bolmadyk ýaly, ol barada ýagsydan-ýamandan dil ýarmady. Ýöne Ýazly aga diýdi:

– «Arkaly atyň arkasyndan müň at suw içer» diýleni dogry. Mälikguly – arkaly at, sen şonuň üçinem käýinc eşitmediň, Welnazar. Seniňki ýa-

ly hatany men goýbersem, ýa başga biri goýberse,
Berkeli hökman bir söz aýdardy.

Ýazly aga mydama delje söz aýtmagy gowy
görýär. Muny ol başarıaram.

Mälikguly eden işinde mydama kem goýmaz-
lyga çalyşýardy, işine çulumdy. Şonuň üçin dost-
lary ony «Boldy edäý-how indi» diýip howlukdyr-
ýardylaram. Barybir, ol başyna baran işini göwnü-
ne makul etmese oturmazdy. Elbetde, onuňam öz
deňi-duşlary ýaly oýnasy, özem dünýäni unudyp
oýnasy gelýärdi. Adam oýnap-oýnap bu dünýä-
niň oýun däldigine düşünýär. Ýazly aganyň baş-
ga pikiri bar: «Oglanlar oýnap ýörkäler bu dünýä-
niň oýundygyna düşünseler-ä soň, akyllı, pähimli
adamlar bolup ýetişýärler, bu dünýäniň oýun däldi-
gine düşünenlerem adaty adamlar bolýarlar». Alla-
berdi uzyn derrew Ýazly aga sowal berýär: «Geldi
ikimiz haýsy topara degişli?». Ýazly aganyň jogab-
y by mydama taýýar: «Allaberdi, Geldi ikiňiz ol to-
paryň ikisine-de degişli...»

Mälikguly gojalaryň özara gürrüňlerini diňläp,
soň dolan atylaryň böwetlerini ýapdy. Eýýäm ga-
raňky düşüp ugrady. Bu günüň işi gutarypdy.

Şonuň üçin Mälikguly işden göni Çömmekde-
pä ugrady.

Berkeli aganyň dördünji brigadasynyň ýetmiş
gektar ýeri bardy. Brigadanyň ýerleri obanyň gün-
dogar tarapyndady. Ýöne birinji brigadada adam
güýji gaty az bolandoň, olaryň alty atyzyny – ýig-
rimi gektar ýeri dördünji brigada – Berkeli aga be-
ripdiler. Bu alty atyz – ýigrimi gektar ýer raýon
merkezinden oba girilýän ýerdedi, Çömmekdepä-

niň ýokary tarapyndady. «Başga ýerden otuz gettar beriň, ýone Çömmekdepäniň ýanyndan ýer bermäň» diýip, Berkeli aga Mody başlyga zarynlady. Ýone brigadiriň sözi geçmedi.

Berkeli aganyň bu ýerden ýer almajak bolmasyna başlyk gowy düşünýärdi. Bu ýer raýondan gelýän ähli ýolbaşçylaryň görýän atyzlarydy. Şu atyzlaryň ýagdaýyna seredip, üç kolhozyň ekiniňe-de baha berilýärdi. Sähel bir kemçilik tapsalar, brigadiriň üstünden düşyärdiler. Birinji brigadanyň brigadiri Gurbanmämmet ýegeniň näçe gezek käýinç eşidendigini Berkeli aga bilýär-ä.

Bir gowy tarapy, bu ýerleri üme toprakly* ýerlerdi. Dökün oňly dökülmese-de, her ýyl gowy hasyl berýärdi.

Bu alty atyza suw tutmagy Berkeli aga Mälikgula tabşyrdy.

Bu ýerde işlemegiň bir gowy tarapy bar: böwetleri açanyňdan soň Çömmekdepä çykyp oturybermeli. Sebäbi bu depeden atyzyň içi mesaňa görünýär, nireshine suw bardy, nireshine baranok. Onsoňam bu depeden, Kirow tarapdan gelýän ulaga seredip oturyp bolýar. Mälikgulynyň göwnüne, ol şu depä çykyp garaşmasa, urşuň guitarandygyny eşitmän, kakasynyň gelyänini görmän galaýjak ýalydy. Ol urşuň guitarandygy hakdaky habary ilkinjileriň biri bolup eşitmek isleýärdi, urşa gidenleriň topar bolup gelişlerini bolsa ilki görüp oba buslasy, kakasynyň öňünden ylgap çykasy, onuň boýnuna böküp gujaklasy gelýärdi.

Ol hyýalynda kakasynyň obadaşlary bilen gelşini uzakdan görýärdi hem oňa tarap ylgayardy.

Harby eşikli kakasynyň boýnuna bökyärdi, berkden berk gujaklaýardy. «Kaka jan, salawmaleýkim! Men sizi uzakdan tanadym. Sizi şeýle göresim geldi» diýyärdi. Mälikgulynyň kakasy hem ogluny berk gujaklaýardy, «Meniň mähriban oglum – diýip, kakasy oglunyň egninden, ýüzünden sypaýardy. – Meniňem sizi göresim geldi. Indi mydama bileje bolarys».

Kakasy başyndaky gulakjynyny çykaryp, ogluna geýdirýärdi.

Mälikguly özünü ylla harby ofiser ýaly duýyärdy. Bu duýgynyň ýakymlylygyny hiç zat bilen deňär-ölçär ýaly däldi. Ol çaltrak ulalmak, ofiser bolmak isleýärdi.

Kakasy hatlarynyň birinde harby eşikde duran suratyny-da ýollapdyr. Bu surat öýde iň arzyly surat. Ony penjiräniň tekjesinde goýdular. Ol otaǵyň haýsy ýerinde durup seretseňem görnüp dur. Mälikguly penjiräniň öňünde kakasynyň suratyna seredip durmagy gowy görýär. Özüniň hem harby eşikde bolasy, kakasynyň ýanyна baryp harbylarça salam beresi gelýär. Soňky günler Mälikguly nirä gitse, kakasynyň suratyna seredip gitmegi endige öwürdi. Kakasynyň suratyna seredip giden gezegi, eden işi mydama oňuna bolýardy.

Mälikguly bu gün ýene Çömmekdepäniň ýanyndaky «Üçlük» diýlip atlandyrlyan atyza suw tutmaga gitmelidi. Ol kakasynyň suratyna seredip daşary çykanda, Sakarja atly towar keýik owlagy gelip ony ysgaşdyrdy. Jümjüme horaz alazenzele bilen tomalanyp, towar keýik owlagynyň üstüne gaýtdy. Towar owlak görgüli jümjüme horazyň

özünü gowy görmeýänlige düşüş bolupdyr, ol gaçmak bilen boldy. Jümjüme horaz hil bir iş bitiren ýaly petekesini gaýşardyp, ganatlaryny biraz ýaýybrak, giň işikde dähedem-dessemläp ugrady. Mälikguly ony çagyryp, ýaňyja iýen almasynyň galan çöpüni uzatdy. Jümjüme horaz alma çöpüni alyp, dört-bäs ädim agyla tarap gitdi-de, ony ýerde goýdy. Haýbatly sesi bilen alazenzele turuzdy. Peýwagtyna iým gözleşip ýören towuklar derrew moýmuldaşyp horaza bakan howlukdylar. Jümjüme horaz čünki bilen «awuny» görkezdi-de, petekesini gaýşardyp durdy. Towuklar sähel salymda alma çöpüni lak-luk atdylar. Jümjüme horaz ýene Mälikgula seretdi. Onuň seredişi: «Mälikguly, erkek kişi meniň ýaly sahy bolmalydyr» diýýän ýalydy.

Agylyň gapdalynda Mälikgulynyň ejesi goňsusy Ogulbagt eje bilen nämedir bir zatlar hakda gürleşip durdy. Olar gyzygyp bir zadyň gürrüňini edýärdiler. Mälikguly işe gidýändigini aýdyp gitmek üçin olara tarap ugrady. Keseden gürrüň diňlemek gowy görülýän zad-a däl welin, Mälikguly gürrüňiň özi hakda barýandygyny bilip biygtyýar sägindi.

– Goňşy, diňe bir ol däl, ine, şu görýän sekiz sotuk mellegimiziň bugdaýynam Mälikguly janyň özi ekdi. Başda gowy edip agdardy. Ýeke kesegem goýmady. Özem tep-tekiz. Suw bir gyradeň çykýar. Tutuma görä allanäme boýam aldy, indem görün tümmülli. Dokmañyz-dokmañyz hoşalar. Hernä Mälikguly janyň ömri uzak, jany sag bolsun diýip her gün daňdan Alladan dileg edýärin.

Mälikguly jan her gün okuwdan soň – özüňiz bil-yärsiňiz – işe gatnaýar. Bir gün ýandak çapýarlar, bir gün bugdaýa suw tutýarlar, atyzlary giňeltmek, birleşdirmek üçin beýigräk ýerleriň gumuny jara döküp gelmek işinde işleýärler, garasaý, kolhoz näme iş buýursa, dannawsyz edip ýör, arasynda dümeçiligimizdäki peýkalymyza barybam işläp gaýdýar. Sähel boş wagt tapsalar, klasdaşlary bilen mätäç hojalyklara düýeli ot, çagşyl eltip berýärler. Berkeli birgädiň adama aňsat-aňsat göwni ýetýän däldir, ana, şolam: «Mälikguly janyň eden işiniň kemi bolmaz, uly adam ýaly» diýýär. Dogry şol. Mälikguly jan eden işiniň kemini goýmaýar. Özem ýadadymy ýok, ýaltandymy ýok. Işden gelensoňam bir döwüm çörek iýensoň oturmaz. Mallara ot berer, suw berer. Hojalygyň ownuk-döwnük ähli işini edip ýörenendir. Menden öň işden gelse, «Ejem ýadap geler» diýip derrew çäý gaýnatmak bilen bolar. Allanäme, daýhançylygam gowy öwrendi. O gün «Gawun-garpyzdan gowy hasyl aljak, olary her hili mör-möjekden, keselden gorajak bolsaň, künji bilen garyp ekmeli. Künjiniň bar ýerine mör-mö jegem, keselem gelmez» diýip, öz deňi-duşlaryna uly adam ýaly düşündirip otyr.

– Tüweleme, tüweleme, allanäme çagalaryň bar. Hemmesem gowy – diýip, Ogulbagt eje goň-şusynyň sözünü makullady. Ol hasasyna söýenip, zordan semiz göwresini saklap durdy. – Biz goň-şy ahyryn. Onsoň isleseň-islemeseň, edilýän işlere gözüň düşýär. Uly ogluň geçen gysda iki oglan bilen üç düýe çagşyl getirip berdi. Ýarysy bu ýyla-da galdy. Ömürleri uzak bolsun.

Mälikguly Ogulbagt daýza özünü synlaýandy, asla tanaýandy hem öýtmezdi. Gör, ol Mälikguly daga seredýän eken, olary synlaýan eken. Ogulbagt ejeden beýle sözleri eşitmek aňsat däldir-le. Goňsy daýzanyň sözi gowudy, ýöne iň gowy söz, baha Mälikguly üçin mähriban ejesiniňkidi. Ol ejesiniň özünü gowy görýändigini bilýärdi. Kesellände ejesiniň ogluna şeýle buýsanýandygy hakda pikirem etmändir. Ejesinden eşiden sözleri Mälikgulyny galkdyrды. Baryp ejesini garsa gujaklaýasy geldi. «Wah, eje jan, sen meni, gör, nähili gowy görýär-siň-ä» diýesi geldi. Ol edilýän gürrüni mundan artyk diňlemezligi makul bildi. Birki gezek ardyndy:

- Eje, men işe gitjek.
- Bolýar, balam, gidiber. Ynha, menem hazır ugrajak.

Mälikguly ýola düşdi. Ol ejesiniň hem goňsusy Ogulbagt daýzanyň özüne buýsanç bilen seredip durandygyny görmese-de açık duýyardy. Ýone ol duýmaýandan-bilmeýänden boldy, yzyna garaman gitdi.

Çömmekdepä çykdy.

Magallaklykdan hemme ýer eliň aýasyndaky ýaly badraşyp görünýär.

Ýokary tarapdan Garawekiliň jary geçýär. Tejeniň aýagy bolansoň, onuň ikiýany gür ýylgynlyk, hyşalyk, akbaşlyk, toraňnylyk bolup ýatyr.

Ine, Stalin obasy.

Obanyň içinden geçýän ýol mekdebiň gapdalından geçip gidýär. Şondan soň obanyň çeti bilen ýokarlygyna gidýär. Mekdebiň bärsindäki öý Taý-

maz agalaryňky, soň Akmyrat furgonyň öyi. On-dan bärde oba sowetiniň başlygy Garadöwletiň öyi bar. Üç kolhozyň bir oba soweti bar. Ol Stalin oba soweti. Ol hem «Gyzyl çarwa» kolhozynyň çäginde ýerleşýär. Muňa «Gyzyl çarwanyň» adamlary begenýärler, magtanýarlar. Olaryň ýene bir dilleriniň uzyn ýeri bar: «Azatlyk» kolhozynyň başlygy Artyk parkyň öýem, «Täze ýol» kolhozynyň başlygy Toýlynyň öýem «Gyzyl çarwa» kolhozynyň çäginde. Olar «Gyzyl çarwaly». Mody başlygyň öyi welin «Täze ýol» kolhozynyň ýerinde – köçäniň çep tarapynda – Taýmaz agalaryň gabat garşysynda. Mody agalaryň öyi Mälikguly dagynyň öýünden gysda görünýär. Ýazda, tomusda bolsa tutlaryň ýapraklary olaryň öýüni görkezenok.

Obada iň gowy bag Mälikgulularda hem Ýazly ýataklarda bar. Ýazly agalaryň melleginiň ýarpydan gowragy bag. Bugdaý ekýän ýeriniň gyralaram bag. Özem adyny tutan miweli daragtyň bar onda.

Çömmekdepä iň ýakyn öý klasdaşy Baharlaryň – Omar drugyň öyi. Olaryň daş işiginde iki sany eldekileşdirilen keýik gezip ýör. Awçynyň tazysy keýikleri mellege salanok, uzaga-da goýberenok. Bu onuň borjy.

Mälikguly oba seredip durka, oba oglanlarynyň baş-altyssy geldi. Olaryň arasynda Aşyr bilen Welem bardy.

Aşyr birden «Üçlük» atlandyrylyan atyza sere-dip, Mälikgulyny hürsekledi:

– Dogan, howluk, ýogsam, gepe galýarsyň.

Mälikguly «Üçlüge» seretse, Berkeli aga eý-yäm atyza suw düzüp, burda işläp* durdy.

Mälikguly howlukdy, derrew bardy:

– Berkeli aga, özüm açardym-a.

– Sen nä maňa näbeletmi, Mälikguly? Suw-a
açyldy. Indi galany siziň bilen. Çömmekdepede
oturyň-da, atyzlary gözden salmaň.

– Arkaýyn bolaáyýň.

– Mälikguly, sen gelen bolsaň, onda men öye
gidip geljek. Ertirden bări duzam dadamok.

– Özüm atyzlara sereder duraryn, Berkeli aga.

Berkeli aga biraz gidensoň, atyny yza dolady.

– Berkeli aga, ýumuş barmy?

– Ýumşum-a ýok, ýöne saňa sag bol aýtman-
dyryny-a men.

– Nämä sag bolsun aýtjak bolýarsyňyz?

– Sen meniň Hangulomy kuwwatlandyrypsyň.

Onda ýasaýşa höwes artypdyr. Daňdan tursam ýyl-
gyrjaklap otyr. Ol: «Kaka, ýaňja üç minut çeme-
si diwara ýapyşyp aýak üzerinde durdum» diýýär.
Ol indi boş ýatanok. Bir görseň, diwardan ýapy-
şyp turjak bolup ýör, bir görseňem kitaba dümtünip
otyr...

Berkeli aganyň, näme üçindir, hykga damagy
doldy, sesi endiräp çykdy. Şonuň üçinem ol dym-
dy. Sesini çykarmış gitdi.

Mälikguly onuň yzyndan seredip galdy.

Üçüncü bölüm

YNAM – GANAT

Geljegi gelmiş bil

Sykylyk, özem yzly-yzyna ýogynly-inçeli çykan sykylyk töwerekgi ýaňlandyryp gitdi.

Mälikguly Çömmekdepä seretdi. Hana, dostlary el bulaýlap, ony ýanlaryna çagyryarlar.

– Gel-how bahymrak!

– Biri gelýärmi?

– Gel-how bahymrak!

Mälikguly oglanlaryň ýanyna tüweleyý göteren ýaly atylyp çykdy:

– Kim gelýär?

– Gelyän adam ýok. Biz seni mynajata çagyrdyk – diýip, Depbi ýoldan gözünü aýyrman jogap berdi.

– Başlalimy? – diýip, Şaguly Mälikgula seretdi.

– Başlaly! – Mälikguly ýüzünü demirgazyga öwürdi. Oglanlar onuň hereketini gaýtaladylar. Bir hatara düzüldiler. – «Üç!» diýenimde başlaýarys. Bi-ir, i-iki-i, ü-ü-üç!

Her kim öz urşa giden hossarynyň adyny tutup gygyrmaga başlady.

– Kaka-a, kaka-a, kaka ja-an-ow. Biz saňa ga-raşýarys! Kaka ja-an, seni göresimiz gelýär! Ka-ka-a, ge-el! Ka-ka-a ja-an, seni göresimiz gelýä-är!

– diýip, Mälikguly sesiniň ýetdiginden zowladyp gygyrdy.

Onuň ýanyndaky oglanlaram sesleriniň ýetdiginden gygyryp, öz urşa giden kakalaryny, agalaryny çagyrýardylar.

– Eý, Hudaý ja-an, gaýrat e-et, kömek et, bizi ýalka! Kakam jan sag-aman gelsin!

Çagyryş, mynajat uzaga çekdi. Gygyrmakdan, mynajatdan ýaňa oglanlaryň başlary aýlanyp başlady. Elbetde, mynajaty gutarmaga çen bolupdy, ýöne guitarsalar, Hudaý olaryň mynajatyny az görüp, hossarlaryny getirmegi yza tesdiräýjek ýaly bolup durdy. Onsoň beýle möhüm işde, özlerinden bitýän işde kem-köst galdyrmajak bolýardylar.

– Eý, oglanla-ar!

Oglanlar üçünji gezek gygyrylanda eşitdiler, Tejene gidýän ýola seretdiler.

Tejene gidýän ýolda Mody başlyk Ýyldyrymynyň üstünde abşarylyp otyr. Ol raýon merkezinden gelen bolmaly.

Oglanlaryň nyzamy bozuldy.

Mody başlygyň keýpi çag-çagdy.

– Hany, aşak düşüş, nanýagylar!

Düşnükli: kimem bolsa biri frontdan gelipdir.

Gelýän Akmyrat takyryň furgonynyň nowasyndadır.

– Ur-ra-a!

– Uruş gutarypdyr!

– Biziňkiler ýeňipdir!

– Urra-a-a!

Oglanlar sähel salymyň içinde depeden aşak bökejem atdylar, Mody başlygyň daşyny galladylar.

– Uruş gutardymy, Mody aga?

– Kakam gelýärmi, Mody başlyk aga? – diýip, Depbi başlygyň synyndan çekdi.

– Wüjürdeşmäň! Siz meni diňläň! – Mody başlyk biraz gazaplandy.

Dym-dyrslyk.

Diňe Mody başlygyň Ýyldyrymynyň dem almasy eşidilýär. Oglanlar dem hem alman, sommagy bilen gulaga öwrülipdiler.

– Diňläň meni!

– Diňleýaris, Mody aga.

– Gulagymyz sizde, Mody başlyk aga.

– Wüjürdeşmäň diýdim-ä men size.

Oglanlar «Düşünýaris» diýen sözi hem aýtma-ly däldiklerine düşündiler. Başlygyň gahar edip, birden «Size hiç zat aýtjak däl» diýmegi mümkün. Iň erbedi şol bolar.

Mody başlyk oglanlaryň «dymp» etmän durus-
laryna göz aýlap, göwni bitdi:

– Allamyrat pälwanyň körpe ogly gelýär!.. Elbetde, uruşda sag aýagyny aldyrypdyr, galan synasy abat. Goçaklar, baryň oba buşlaň. Adamlar – aýal-ebtat, oglan-uşak, garry-gurty – hemmesi Allamyrat pälwanlaryňka gelsin. Toý boljak diýiň!

– Urra-a! – diýip, oglanlar başly-barat gygy-
ryşdylar.

Bu habara Mälikgulynyň endamy dyglap, depe
saçy düýrügen gitdi, ol Ýyldyrymyň agyzdyrygyn-
dan sapba tutdy:

– Suhanberdimi?

Bu sowaly başlyk halamady:

– Men Allamyrat pälwanyň körpe ogly diýdim dälmi näme?

– Körpe ogly diýdiňiz.

– Allamyrat pälwanyň körpe ogly diýilse, Suhanberdi bolman, eýse, kim bolsun?! Akmyrat takyr alyp gelýär ony. Ol derrew geler.

Oglanlar eýýäm oba sary şuwlaşyp barýardylar. Mälikguly hem olaryň yzyndan eňdi.

Ol nirä barjagyny, kime buşlajagyny bilyärdi. Çünkü bu habara hemmeden beter garaşýan bardy. Ana, şol garaşýana-da Mälikguly habar bermekçidi.

Ol dazlap barýardy. Gumak ýoldan eýýäm ýenil tozan göterilýärdi. Bu tozan öňden giden «buşlukçylaryň» tozany bolmaly.

Mälikguly öňden barýanlary ýetmek barada pikirem edenokdy. Suhanberdiniň gelendigini özüniň kime buşlaýandygyny ol dostlarynyň bilmegini-görmegini islänokdy. Bu onuň mähriban dostlaryndan-da pynhan saklan syry ahyryn. Ol bu barada ejesine-de aýtmandy. Indi hemme zat belli bolar. Indi Mälikguly ejesine ähli zady aýdar. «Öňden barýanlaryň yzyndan ýetmäýin» diýip, ol içini geplettdi. Onuň beýle pikir etmesi düşünüklidi. Eger ol Weli daga goşulsa, onda olar «Ilki kime buşlamaly?» diýip sorarlar. Mälikguly olara näme jogap bersin?! Olara ýüregindäkini aýtmaga haky ýok.

Şemal şuw-şuwlap Mälikgulynyň gulagynda ses edýär.

Ine, Ыazly agalaryň, has takygy, Zybagülleriň öyi.

Mälikguly ylgawyny kemmän, Ыazly agalaryň howlusyna ýetdi. Gapyny batly açyp, içeri atylyp girdi. Ol badyna daşary çykjak bolup iç işige gelen eli kündükli Ыazly aga baryp urdy.

Goja beýle urga garaşman eken: deňagramly-lygyny saklap bilmedi, yh-çohlap ýören calamydar Ыazly aga ýykylmajag-a boldy. Mälikguly onuň elinden çeken bolsa, belki, ol ýykylmasa-da ýykylmazdy, ýöne nämä garaşsa-da, Ыazly aganyň gapya özüne pete-pet gabat gelmegine garaşmadyk Mälikguly göz ýumup-açasy salomyň içinde bolup geçen bu ahwalata akyl ýetirip ýetişmedi.

Ýazly ýatak Mälikgulynyň gelip urulmasynyň badyna saklanyp bilmän, honda atylyp düşdi. Kellezi baryp diwara gülçüldäp degdi. Diwardan sy-pyrylybam aşak gaýtdy. Iki sany käsäniň üstüne gütläp düşdi. Käseleriň döwlendigini olaryň jygrydysyndan, gojanyň yüzünüň erbet bir eňşäninden aňmak bolýardy. Goja görgüli «hyk» edip, yüzünü ýokary tutup, bir ses etdi. Ol sesi, hykgyldyny söz bilen beýan eder ýaly däldi. Goja kellesiniň awusyny unutdy, bar yza, bar bela-beter aşakdady. Kellesindäki çögürmesi Akmaýanyň bitin çöregi ýaly tigirlenip,aşak tarapdaky gapa tarap gitdi. Gapydan geçip, sag tarapa agdy.

Ýazly aganyň ýere gaçan kündüginiň gyzgyn suwy gülýän ýaly «lyk-lyk» edip, Mälikgulynyň aýagyny ýuwymaga durdy.

Ýazly aganyň çögürmesini göterip, gapyda Ogultäç mama peýda boldy, ol adamsynyň perişan

halyna bada-bat düşündi, käsäniň döwlendigini gördi.

– Käse jäj bolsa gowulygyň alamaty bolmaly. Mälikguly jan-a gowy habar getirene meňzeýär.

Mälikguly çöwürmäniň giden, Ogultäç mama-nyň duran otagyna bakan ok bolup atyldy:

– Nirede ol?

– Kim? – diýip, Ogultäç mama geňirgendi.

Mälikguly kesgin sorady:

– Zybagül ejekem nirede?

Är-aýal bu sowala aňka-taňka boldy.

Mälikgulynyň sesini eşiden Zybagül atylyp geldi:

– Näme?

Mälikguly Zybagülüň alkymyna dykylyp bar-
dy-da, pyşyrdap sorady:

– Men geler diýip aýtdym gerek?

– Nämäni?

– Yzynda seniň ýaly owadan gyz garaşsa, ölmmez diýdimmi? Ol geler diýdimmi?

– Geldimi? – diýip, Zybagül birden silkindi. – Geldimi?

– Men aýtdym gerek?

– Aýtdyň, doganym, aýtdyň. Menem «Sen gelер» diýeň hökman geler diýdim-ä. Şondan bări men umytly ýaşap ýörün. Hany, aýtsana, geldimi?

– Geldi!

– Nirede?

– Eýyäm öýüne gelendir. Akmyrat takyryň fur-gonynda geldi. Hemmeler şolaryňka barýar. Häzir uly toý boljak, başlyk aýtdy.

Zybagül enesine seretdi.

– Zybagül jan, ertirden bări Owadanlara gitjek diýip şindem gideňok. O görgüli uzak gün saňa garaşyp oturandyr. Gör-ä, yzyňdan Mälikguly jany iberipdir. Bar, söz beren ýeriňe baryp gaýt, birini garaşdyrmak gaty gelşiksiz ahyryny.

Zybagül baş atyp gapa ýoneldi.

Mälikguly Ogultäç mamanyň Zybagüle gitmegi üçin çykalga tapyp bermesine haýranlar galdy. Owadanyň Zybagüle garaşmaýandygyny aňsa, Ýazly aga-da aňandyr, ýöne ol ynanandan boldy.

Mälikguly Zybagülüň yzyna düşdi, ýöne onuň dirk-dirk edip ýöreýşini halamady, ylgamaly ahyryny!

– Ylgaly-da.

– Wiý, diýyäniň näme, oglan? Il näme diýer?

– Gör-ä, köçede hiç kim ýok.

– Iliň görmeýän zady ýokdur, oglan. «Zybagül ylgap barýar eken» diýseler, masgaraçylyk bolar-a.

– Pyşdylam sizden tiz ýöreýändir.

– Ýuwaş. Il eşidäýmesin!

– Wiý, sen aglaýarsyňmy? Gözünde ýaş bar-la.

– Ýuwaş, oglan. Maňa seretme.

Akmyrat takyryň furgony eýýäm gelipdir. Ol Allamyrat pälwanlaryň öýüniň deňinde dur. Ondan uzyn boýly, harby eşikli, goltugy pişekli ýigit düşdi. Obanyň adamlary onuň daşynda. Ol harby eşikli ýigit Suhanberdi bolmaly, hakyt Suhanberdi ol. Ol Zybagülüň yhlas bilen garaşan goç ýigidi.

Zybagül furgonyň ýanyna barmady. Myrry masadyň öýüniň deňinde saklandy.

Zybagül hyrra yzyna öwrüldi. Ol aglaýardy, içigip-içigip aglaýardy. Mälikgula elini uza-

dyp, nämedir bir zatlar diýjek boldy, aglaýandygyny görkezmejek bolup ýüzünü kese sowdy. Soňam:

– Şu ýerde garaş! – diýdi-de, öýüne gitdi.

Zybagül uzak eglenmedi: ol köp wagt geçmänkä, Goçgar agalaryň öýüniň deňinde göründi, elinde bir ak zad-a bar onuň. Ol ak kumaş mata bolmaly. Zybagül şol ak kumaş matany döşüne basyp, dirk-dirk edip gelýär. Özem ol gelşine Mälíkgula nämedir bir zatlar diýýär. Onuň gözlerinden şindem gözýaşlar öylänçi deýin seçelenýär.

Mälíkguly Zybagül Garýagdy dogtorlaryň deňinden geçip, Myrry masatlaryň deňine ýakynlanda ak kumaş matanyň nämedigini çaklady. Ol Suhanberdä niýetlenen ezýaka köýnek bolmaly: hana, onuň bir ýeňi galgaýar.

Zybagül Mälíkgulynnyň ýanyna gelip, hiç zat aýdyp bilmän, diňe dodaklaryny kemiş-kemiş etdirip, gözýaş döküp dur. Ol sandyraýan elli bilen ak kumaş köýnegi Mälíkgula uzatdy:

– Al, doganym!

– Näme?

– Geý, doganym, geý.

– Menmi?

– Sen geý, doganym, sen geý. Bu menden saňa sowgat, doganym.

– Birhili dälmi?

– Nähili bolsa-da geý, doganym.

– Bu maňa uly geler, kime niýetläp tiken bolsaň, şol geýsin.

– Oňa-da tikerin, entek köp tikerin. Ýöne muny sen geý. Saňa näme sowgat etsegem azdyr.

Zybagül Mälikgulynyň köýnegi elinde saklap, näme etjegini bilmän ýaýdanjyrap durmasyny makul görmedi: ony kakyp aldy-da, Mälikgula özi köýneginiň üstünden geýdirmäge durdy. Geýdirdi. Soňam synlady:

- Biraz-a uly, zyýany ýok, tiz ulalarsyň.
- Sag bol... Suhanberdi geler diýdim-ä.
- Diýdiň, Mälikguly, diýdiň. Heý, men seniň ol sözleriň unudarynmy?
- Suhanberdä ýene bir zat aýdaýynmy?
- Aýt, doganym, aýt. Gözel seniň geleniňe juda begendi diý. Ine, bu jambörügi bolsa geýsin – diýip, Zybagül iňňeden çykma jambörügi Mälikgula gowşurdy.
- Häzir gowşuraryn.

Köýnek Mälikgulynyň dyzyny ýapyp durdy hem inlidi. Muňa Mälikguly ünsem berip durmadı. Täze köýnek geýmegin lezzeti ap-aýry.

Ol Suhanberdiniň ýanyна ylgady.

Egnindäki köýnegiň özi üçin tikilmändigini ululygyndan, hopul-sopullygyndan bildirip duran Mälikguly Suhanberdiniň ýanyndakylaryň ählisiňiň nazaryna ildi.

- Essalawmaleýkim! – diýip, ol Suhanberdä salam berdi.

Täzeje ezýaka köýnekli Mälikgulyny gören Suhanberdi ziňk edip gitdi, gözleri jöwherlendi. Ýylgyrды welin, bu mahal onuň ýaly bagtly adam älemde ýokdy.

- Oho-o, gör, kim geldi. Meniň mähriban inim geldi. Meni arşa göteren doganym geldi! Mälikguly jan, ömrüň uzak bolsun seniň. Men seniň öňünde

bütin ömrüme bergidardyryň. Bütin ömrüme gullugynda durup, eden ýagşylygyň ýerine salyp bilsem, özümi juda bagtly saýaryn. – Suhanberdi pişegine daýanyp, Mälikgulynyň elini berk gysdy. – Ýadyňdamy, men saňa gelemde harby ofiser papagyny getirip bererin diýipdim. – Ol başyndaky ofiser papagyny çykaryp Mälikgula uzatdy. – Bu seniňki, meniň mähriban inim. Hany, geý. Saňa juda gelişdi. Dur entek, men seniň biliňe, ofiser kemerinem dakaýyn.

Kemerı biline dakan Mälikguly Suhanberdi eşider ýaly ýuwaşja gürledi:

– Bilyäňmi näme, maňa häzir şu köýnegi kim berdi? Kim geýdirdi?

– Çak-a edýän...

– Muny maňa Zybagül geýdirdi. Sowgat berdi edil şumat.

– Şumat geýdirdimi?

– Hawa, şumat geýdirdi. Men oňa seniň geleniňi ilki baryp buşladym. Olam soň maňa şu köýnegi sowgat berdi. Yöne bu köýnek seniň üçin tikilen bolmaly. «Men oňa entek köp-köp köýnek tikip geýdirerin» diýdi.

Suhanberdi ýuwdundy, gaýta-gaýta ýuwdundy.

– Şeýle diýdimi?

– Hawa, şeýle diýdi. Ine, bu iňňeden çykma jambörügi bolsa, elin geýdirmegimi tabsyrды. Hany, biraz egil. Ine, boldy. Saňa gelişdi.

– Gözeliň tiken zadam, heý, maňa gelişmezmi.

– Zybagül diýdi: «Gözel geleniňe juda begendi» diýdi.

– Gözel jan begendi diýsene! Inim, doganym, Mälikguly, senem Gözele aýt, meniňem ony şeýlebir göresim geldi, şeýlebir göresim geldi. Gije-gündiz aňymda diňe Gözel. Dur, doganym, gel, ikimiz bir gujaklaşaly-la. – Suhanberdi bilen Mälikguly ammangujak etdiler.

Suhanberdi bir aýagynyň ýokdugyny ýadyndan çykardy. Mälikguly onuň daýaw göwresini saklap bilmedi. Olar bilelikde güpürdäp ýykylدilar.

– Nämе boldy size? Guda gürrüniňiz barmy si ziň? – diýip, Allaberdi uzyn Suhanberdiniň ýerden turmagyna tekge berdi.

Başy ofiser başgaply, egni kumaş köýnekli, bili ofiser kemerli Mälikguly köpcüligiň içinden saýlandy. Myrry masatlaryň öýüniň deňindäki goşa tuda bukulyp, mähelläni synlap duran Zybagül Mälikgulynyn ýetip gelýändigini görüp, onuň öňünden çykdy.

– Nämе diýdi?

– «Gözel ýalançy» diýdi.

Zybagül beýle söze garaşmadyk bolmaly. Ol aňk-taňk boldy. Ýüzündäki şatlyk alamatlary aýryldy.

– Hakyt şeýle diýdimi?

– Hakyt şeýle diýdi.

– Nämе üçin?

– «Men Gözel däl» diýip seni aldapdyr – diýdi.

– Men Gözel beýle ýalançydyr öýtmändim» diýdi. Men dogry diýdim. Men-ä saňa ynandym. Sen bolsa meni aldapsyň. Men ýalançylary halamok. Özüm-ä hiç wagt ýalan sözlemeýärin. Gurhanda-da iň ýekinde ýigrenilýän ýalançylarmış.

– Edenim bar bol-a. Wah, doganym, näme diý-seňem hakyň bar. Men günäkär. Sen meni bagış-la. Jan doganym, meni bagışla. Men saňa başda hakykaty aýtmagy gelşiksiz gördüm. Utandym, juda utandym. Soň seniň şeýle arassa, pæk ýürek-li oglandygyňa, syrymyzyň hiç ýerde açylmajak-dygyna göz ýetirdim. Ana, şonda «Mälíkgulynyný ýanynda ähli zady aýdaýyn» diýdim. Aýratynam, gelip Suhanberdini öwmek öwen gezegiň. «Käki-lige beren sözünde dur» diýip zynharlan gezegiň. Şonda aýtmagyma sähelcejik galdy. Ýüregimi bire baglap aýtjak bolup durkam, Berkeli aga seni çagyraýdy-da. Bilyärin, men seniň göwnüne degdim. Men seniň ir-u-giç şu sözleri diýjegini bilyärdim. Men şundan hemise gorkup gezdim. Eý, Hudaý, indi näme etsemkäm? Eger meniň günämi ötme-seň, bu maňa juda agyr deger. Seniň menden öýkeli bolmagyň dyma islämok. – Zybagül ýene gözýaş döküp upgrady. Mälíkgulynyn oňa nebsi agyrdy.

– Bu gün bir aglama-da.

– Sen menden öýkeli bolsaň, men nädip agla-maýyn? Indi on ýyl bări ol jyrrytdy maňa «Gözel» diýýär-ä.

– Berkeli aga çagyran gezegi men seniň näme aýtjak bolýanyň bildim-ä, ýöne bilmedikden boldum. Suhanberdiniň seni göresi gelipdir, şeýle-bir göresi gelipdir. Ol Gözel diýen gyza aýt diýdi: «Eý, Gözel, meniň gije-gündiz aňymda diňe sen. Seni şeýlebir göresim gelýär» diýdi.

– Çynyňmy?

– Çypbakaý-çynym. «Eý, Gözel jan, men seni söýýärin» diýdi.

- Goý-a, oglan, «Söýyärin!» diýen däldir.
- Diýäýdi öýdýän, beren jambörügiňem oňa şap boldy. Gaty görmegeý boldy ol «jyr-rytdy».
- Doganym, sen menden öýkeleme-dä.
- Aý, bolýa-da.
- Ber eliňi! – Zybagül Mälíkgulynyn elini berk gysdy. Soňam gaty-gaty ýöräp öýüne gaýtdy.

Hana, Mody başlyk gelýär. Egninde-de daýaw bir işsek. Ol apaň-apanya basyp gelýär, Mälíkgulynyn durandygyny görüp, haýbatly aýtdy:

– Ýör!

Obada gytçylyk, açlyk. Şeýle-de bolsa, toý üçin ähli zat tapyldy. Mody murt öýünden bir işsek getirensoň, adamlaryň gorsaň-gozgalaň artdy, toý höwesi olary gurşap aldy. Köp højalyk gurbunyň çatdygynyndan bir okara-ýarym okara ýarma getirdi, kim sogan getirdi, kim kak-sök.

Iki tamdyrda – Allamyrat agalaryň hem Myrry masatlaryň tamdyrlarynda çörek ýapdylar.

Suhanberdiniň uly dogany Narmuhammedin üç çagasyňyň hem geçileri daga ýaýradı, alaşowhun edip oýnadylar. Olaryň biri Suhanberdiniň öňünde otır, beýlekisi onuň jambörügini geýip görýär, iň körpesi bolsa, onuň egninde aýaklaryny hallanladyp, «çüw-çüw» diýip, «at» çapýar. Suhanberdi olaryň garagolluklaryny onçakly halamasa-da ugurlaryndan gopýar.

Çagalar ýene sähel wagtdan özleriniň öýden çykaryljakdygyny bilenoklar, bu hezillik häzir hemişelik ýaly olar üçin.

* * *

Mälikguly Allamyrat pälwanlarda uzak oturdy. Aşyr, Weli, Şaguly, Nury, Derýa, Şirmämmet, Depbi dagy hem otyrdy.

Göni garşysynda oturanlygy üçinmi, nämemi, Taýmaz aga Mälikgula ýüzlendi:

– Mälikguly, bu ýeri aýdylmaly ýeri-hä däl, şonda-da aýdaýyn, her gün aşsam aglyňzyň agzyny gowuja ýapgyn. Ýogsam, keýik owlagyň gaçyp gider. Soňam gaýdyp gelmez.

– Taýmaz aga, owlak günüzyn daşarda gezip ýör, bir gezegem gaçjak bolmady.

– Wah, inim, onyň dogry. Men muny görüp ýörün. Yöne siziň habarynyz ýok, tas her gije diýen ýaly, ene keýik gelýär. Ene keýik bilen owlak her gije tä daňdana çenli ysgaşyp durýar. Agylyň agzy açyk bolsa, ene keýik owlagyny gürrüňsiz yzyna tirkäp alyp gitjek. Owlak her gije agyl-dan çykjak bolup urunýar, ýöne çykyp bilenok. Ene keýik her gezek daňdan yzyna garaý-garaý gidýär. Men ene keýigi birki gezek kowup goýberdim.

– Owlak ekdi boldy diýip ýördüm men-ä.

– Gurt çagasy, keýik owlagy ekdi bolýan däl-dir, Mälikguly, maý tapdyklary giderler.

Bu habara Mälikguly gynandy. Tä gaýdylýanca onuň hiç zat bilen seri bolmady.

Mody başlyk bilen Goçgar Gara gaýtmak üçin turanlarynda, oglanlar hem olara goşuldy.

Garaňkylykdy. Ýoluň çala saýgarylý bolýardy. Hana, baş-alty ädim önde Mody başlyk barýar. Ol durup yzyna öwrüldi. Janagyryly sözledi:

— Eý, Hudaý, uruş çaltrak gutarsa. Gidenlerem gelse!

Wah, bu ähli kişiniň arzuwy-telwasy ahyryn!

Mälikguly kakasynyň nädip geljekdigi hakda oýlandy. Ol nämede gelerkä? Gidende Kerim gatlaklynyň maşynynda gitdi. Belki, gelende-de şonuň bilen geler. Sebäbi geljek köp bolar. Onsoň Mody başlyk gelenleriň yzyndan Tejene maşyn ug-radar. Hökman ugradar. Maşynyň üsti harby eşikli adamlardan doly bolar. Olaryň ählisem şu obanyň adamlarydyr.

«Kakamy harby eşikde tanarmykam? — diýip, Mälikguly oýlandy. — Tanaryn, hökman tanaryn, nähili eşikde bolsa-da tanaryn. Ony gözümden öň ýüregim tanar»...

Garaşylmadyk hat

– Gijem bolsa geläýdik biz-ä – diýip, Gel-di mys-mys düşege geçdi. Hallygözel eje bolsa Ogulbäbek bilen ýanaşy whole oturdy.

– Oňarypsyňyz – diýip, Ogulbäbek eje olaryň öňünde saçak ýazdy.

– Saçak ýazma, Ogulbäbek. Biz işlije geldik. Oglumyzdan ýene hat gelipdir. Şony Mälíkgula okadaýaly diýdik. Irgözin gaýtjak bolup durkak, Allamyrat pälwanyň ogly Suhanberdi geldi diýdiler. Soň onuňka bardym. Görsem, Mälíkgulam şol ýerde eken. Mälíkgulynyň turanyny görübem öye gelip, «Keýwany, gideli häzir» diýdim.

Hallygözel eje ýany bilen getiren düwünçegini çözüp, ondan iki tokga nabat çykardı, ony saçagyň bir gyrasynda goýdy.

– Wiý, hiç zat gerek däl.

– Mälíkguly oglumyzdan gelen haty okap berip, günümüzü süýjüdýär, onsoň bizem ýagdaýymyza görä Mälíkgulynyň agzyny süýjütmesek bolmaz-a – diýip, Geldi mys-mys ýylgyrdy.

– Öňki ýazan hatymyz entek baryb-a ýeten däl-dir. Ondan bäri bir hepde geçenok ahyryny – diýip, Mälíkguly Atamyratdan hatyň gelmesine geňir-gendi.

– Geleni gowy. Gelip dursun.

Haty eline alan Mälikguly garagyýçak ýylany eline alan ýaly tisgindi. Ýüregi jigläp gitdi. «Men nämeden gorkaýyn? Hat – gara hat-a däl, muny Atamyradyň özi ýazypdyr» diýip, Mälikguly içini geplettdi.

– Men Hallygözele aýtdym: «Hat iberenimiz düýn-öňňin. Oglumyz toba gelenini gaýtmyşym et-jek bolýan bolaýmasyn?» Hallygözel bolsa: «Ýok, Berdimuhamed mugallymyň sözlerinden soň ol aýyl bolupdyr. Içi-içine sygýan däldir. Onsoň kakam bilen ejeme hoş sözümi aýdaýyn, kagyzymy gysganmaýyn diýýändir» diýdi. Garrasaň, diňe keýwanyň aýdany dogry bolup dur göwnüňe. Keýwanyň yzyna düşesiň, maslahatyny diňlasiň gelip dur. «Erkek garrasa gorkak bolar, aýal garrasa erkek» diýleni çypba-çyn eken. Hany, Mälikguly, haty aç, okap ber. Soňundan hatam ýazyp ber.

Mälikguly haty wawwasy bar ýaly açdy.

Salam haty

Kimden diýende ara daşdan, ýürek ýakyndan duşmanlaryň başyna Görogly begiň wellemşaha, it urşy oýunlaryny salyp söweşyän Atamyratdan mähriban kakama, mähriban ejeme köp-köp dogaýy salam bolsun. Menden dogan-garyndaşlarymyza, goňşy-golamlara hem köp-köp dogaýy salam bolsun.

S.S.S

Kaka, eje, öňki sapar hem ýazyşym ýaly, meniň ýagdayýym bu ýerde gülala-güllük diýsem ýalan sözledigim bolar. Ýöne kynçylykler, agyr şertler meni ey-mendirenok. Siz her demde meniň göz öňümde dursunyz, onsoň her gezek söweše girenimde sizi ýatlayaryn,

sizi ýüzügara etmejegimi aýdýaryn. Siz ogluňyzdan gaty arkayýn boluň. Men mertlerce söweşip, Berlini mugyra getirip, ol ýerde ýeňiş baydagyny parladyp dikip, soň, nesip bolsa, öye bararyn.

Kaka, eje, meniň size bu haty ýazmagymyň iki sany sebäbi bar, özem olaryň ikisem meniň üçin garaşmadyk zatlarym.

Men size haty on günden gowrak öň ýazypdym. Niýetim şol hata jogabyňyz gelýänçä hat ýazmakçy däl-dim. Ýöne bolmady. Hat ýazmagyma sebäp bolan iki ýagdaýy size aýdaýyn. Ilki bilen, özüme degişli wakan dan başlayýyn.

Kaka jan, eje jan, men goýberen hatalaryma, geleňsizliklerime bu gün gaty gowy düsünyärin. Men bu hatymda öňki hatymda aýdanlarymy gaýtalap oturmaýyn. Ýöne geçen saparky hatymda ýazmaga gaýratymyň çatmadyk hakykatymy – ýagdaýymy bu hatymda ýazmaga mejbur boldum. Onuň sebäbini häzir size gürrüň bereýin.

Temeni haltada gizläp bolmaýsy ýaly, meniň ýagdaýym hem uzak gizläp bolmajak ýagday.

Men Aşgabatda gowy, pully işde işlämsoň, özüme Uspenskiý köçesinden howly satyn aldym. Siz oña baryp görüpdiňiz.

Gepiň küle ýeri, men öýlenipdim. Özem sizden patasız öýlenipdim. Şonuň üçinem yzy gowy bolmady. Aýalym telefon stansiýasynda operator bolup işleyär. Biziň oglumyz boldy. Adyna atamyz pahyryň adyny dakdym. Aýalym muňa garşy bolmady. Oglum Gurbangylyç häzir bäs ýaşynda.

Siz baranyňzda meniň gaçgalaklamagyň sebäbi syrymyň açylmagyndan gorkandygym üçindi. Kwartirant ýasaýaryn diýip elten öýüm meniň öz howlym bolmaly. Siz gidýänçäňiz men aýalymy oglum bilen

atasy öýüne ugradypdym. Bilyärin, şonda siziň menden göwnüňiz galypdy.

Düýn aýalymdan hat geldi. Ol menden aýrylyşyandygyny, başlygyna durmuşa çykýandygyny, eyýäm bir gyzjagazynyň dünyä inendigini, adyna Tatýana diýip goýandygyny, howludan çykmak islemeýändigini, çünki ikinji adamsynyň garry ata-enesi, ärden aýrylyşan aýal dogany bilen ýaşayandygyny, ol ýerde özünüň täze adamsy bilen adam şekilli ýaşamaga mümkünçilikleriň ýokdugyny, eger howlyny öz adyna geçirsem, onda özünüň hem eglişik etmäge taýýardygyny – siz barsaňyz, Gurbangyllyjy hemişelik berip goýberjekdigini ýazypdyr. Kaka, eje, siz muňa gynanmaň. Janym sag bolup dursa, men onuň ýaly howlularnyň üç-dördüsi ni almaga-da pul taparyn. Ýöne atamyň ady dakylan oglumy tapmaryn. Kaka, eje, bu habary eşidip hapa boljakdygyňzy bilyärin. Ýöne men bu zatlary size aýtman kime aýdayyn. Öň Berdimuhamed aga barka, oňa ýüregimi açýardym, biraz ýeňleyärdim. Indi daş-töwe-regimizdäkiler kileň nätanyş adamlar.

Uruşdan soň Allamyrat pälwanlara gudaçylyga barsaňyz gowy boljak. Sebäbi gyzy Käkilik maňa garaşmaga wada beripdi.

Indiki aýtjak zadym Berdimuhamed mugallym...

– Oka, Mälikguly, oka! – Ogulbäbek ejäniň se-si howsalaly çykdy.

Mälikguly hatyň yzyny okamaga gorkdy. Dünýäsi gapyşan ýaly boldy. Gapyşdy asyl. Ol bar güýjüni jemläp, haty okamasyny dowam et-dirdi:

– *Indiki aýtjak zadym Berdimuhamed mugallym hakda.*

Düýn gazaply söweş boldy. Biziň wzwodymyz ganymalaryň üç sany tankyny tükgertdi. Bu ganymlara ýaramandyr. Olar tanklara garşy atylýan okuň nireden çykýandygyny anyklap, biziň bolýan ýerimizi top okuna tutdular. Berdimuhamed mugallymy şol wagt polkuň komandiri sagbol aýtmak üçin ýanyna çagyrypdy. Okopda ýatan bolsa, ol aman galsa galardam. Ähli zat Hudaýyň işi bolmaly. Ýazgydyňdan gaçyp gutulyp bolmaýar. Garymlarda-da durar ýaly bolmady. Men-ä, dogrusy, wzwodymyzdan diri adam galan däldir öýt-düm. Hernä meniň çöregim bitin eken. Iki esger-ä tanar ýaly bolmandyr. Ýatan ýerleri ýagty bolsun, ikisem musulmandy olaryň. Timoşenko diýen bir alçak ukrain oglan bardy. Edil Allamyrat pälwanyň Suhanberdisine meňzäp durdy ol. Ikimiz gaty gowy görüşyärdik. Ol hem ölen eken.

Mälikgulynyň başy aýlandy. Top oklary hut oturan otagynda ýarylan ýaly boldy. Eli sandyrady, sesi-de sandyrap çykdy.

– Nämé bolupdyr? – Ogulbäbek eje ýerinden zöwwé galdy.

– Wiý, kakasy, edenimiz bar bol-a – diýip, Hallygözel eje pyşyrdap ýakasyna elini ýetirdi.

– Öz-ä birhili bu. Hoş habar diýip getirenimiz şum habardan doly ýaly.– Geldi mys-mys ikidyz oturdy.

– Kakama bir zat bolupdyr-a! – diýip, Owadan ejesiniň egninden ýapyşyp, sandyr-sandyr etdi.

– Mälikguly, nämé üçin yzyny okaňok? Oka ahyryn! – Ogulbäbek ejäniň sesi bu sapar agy gatyşykly çykdy.

Hallygözel eje Ogulbäbek ejä delmuryp bakdy:

– Atamyrat jan «öldi» diýmändir-ä. Hiç zadam bolan däldir.

– Sen bizden hakykaty ýaşyrjak bolma. Näme bolan bolsa eşideli. Doly oka, Mälikguly.

– Getir men okaýyn.

– Ýok, gyzym, ony diňe Mälikguly okasyn – diýip, Ogulbabek eje gyzyny gujaklady.

– Okasyn-da onda.

Mälikguly özüne zor salyp, okamasyny dowam etdirdi:

– Berdimuhamed aganyň ýagdaýy gaty agyr. Ol gara gana bulaşyp ýatyr eken. Atyşyk guitarýança, ýanyna baryp bilmedik. Onuň yüz-gözem, üst-başam gara gan. Men atyşyk mazaly guitaransoň, baryp Berdimuhamed agany yraladym. «Mugallym, janyň beri barmy?» diýdim. Ol bolsa: «Häzir-ä bar, ýöne uzak boljaga meňzänok. Eger öлsem, neberämiziň dowam etjekdigi hakda oýlanýaryn. Yzymda ogullarym, gyzym bar. Men yzyymy uly oglum Mälikgula ynanyp gaýtdym. Men ogluma: «Hökman gelerin. Egniňden maşgala ýüküni aýyraryn» diýip söz beripdim. Hay, bolmady. Dili gysga boldum» diýdi.

Berdimuhamed aga bu sözleri aýdandan soň özünden gitdi. Gan bolsa sodalyk bilen şol akyp dur. Wah, anyk bir ýerinden gan akyandygyny bilsem, daňjak men. Hemme ýeri gara gan bolandan soň, men onuň niresinden gan akyandygyny anyklap bilmedim, ony arkama hopba edip, tokaylygyň içindäki sançasta eltdim. Bir hor aýnekli lukman Berdimuhamed aganyň iňlemän ýatyşyny görüp geň galdy. Brezent palatkanyň içinde ýaraly esgerler hataran ýatyr eken. Berdimuhamed mugallymy operasiýa edilýän stolda

ýatyrdym. Bir aýal nobaty bilen seretjek, aşak düsür diýdi. Hor äýnekli lukman akyllly eken, ol: «Bu esger dogry etdi. Ýaralynyň ýagdayy has agyr. Şonuň üçinem muňa nobatsyz seretmeli» diýdi. Soň meni ol ýerden çykardylar. Hudaý gowusyny etsin. Men ýeitim galan ýaly boldum. Berdimuhamed aga barka, arkamda dag duran ýalydy. Indi dagsyz galdym. Bu gün Berdimuhamed mugallymyň halyndan habar alayýn diýip, düýnki garaňky düşüp gelýärkä goýup gaydan sançastyma bardym. Ol ýerde Berdimuhamed mugallym ýok eken. Nirededigini üç-dört sany ak ýektaýlydan sorabam anyk jogap alyp bilmedim. Keýpim gaçdy. Şondan gelibem size şu haty ýazmaga oturdym.

Kaka, Berdimuhamed mugallymyň pajygasyny hiç ýerde hiç kime aýtmaň. Agyr sözi bizden bir eşitmesinler.

Berdimuhamed mugallym uly ogly Mälikgulynы köp ýatlayárdy. Agyr ýatyrka-da şony ýatlady. Men Mälikgulynы teý göz öňüme getirip bilemok. Aý, ha-wa-da, meniň obadan çykyp gaýdanyma on ýyldan köp wagt geçdi.

Kaka, eje, özüňizi goraň. Atajany (Gurbangylyç-jygy) Aşgabatdan alyp gaýdyň. Ol türkmen dilini bilenok, ýöne obada bolsa tiz öwrener.

Ýagşy günlerde duşuşýançak hoş, sag boluň. Ogluňyz Atamyrat.

27.04.1944 ý.

– Kakam haýsy çisloda ýaralanypdyr-a? – diýip Amanguly gyzyklandy.

– 26-njy aprelde.

– Wiý, ol-a seniň kelläni tutup özüňden giden günüň bolýar – diýip, Ogulbäbek eje haýran galmadan ýaňa gözlerini petretti.

Otagyň içi dym-dyrslyk. Geň, göýä bu dym-dyrslyk gulagynы deşip barýardy.

Uzaga çeken dymyslykdan soň, Geldi mysmys ýerinden galdy:

– Ogulbäbek, siz bizden – bisowatlardan aýyp-syn etmäweriň. Niýetimiz-ä gowudy. Boljak işe çäre ýok.

Geldi aga aýaly bilen çykyp gidensoň, içerde ýene birpaýyz dymyslyk höküm sürdi. Bu dymyslygy Mälikgulynyň gyz dogany bozdy, ol ejesini gujaklap, aglamaga başlady.

Mälikguly ejesiniň hem sessiz aglaýandygyny duýýardy. Ol şu ýerde özünü mert tutmalydygyna, özi göwünlige mätäckä ejesine, doganlaryna göwünlük bermelidigine düşündi.

– Kakam ýaradar bolupdyr. Ynha, görersiňiz, ol sagalar. Kakam hökman geler.

Mälikguly geplemezlige çalyşdy, sebäbi geopollese aglajakdygyny bildi. Ol aglamaly däl ahyryn!

Ogulbäbek eje wagt birçene baransoň, ýatmak bilen boldy, çagalaryna hem wagtyň birçen bolandygyny, ýatmalydygyny aýtdy.

Ýatsa-da ýatdylar welin, hiç kimiň gözüne uky gelmedi.

Mälikguly özüne erk edip bilýärdi: islän wagty uklaýardy, haýsy wagtda turmalydygyny öňünden aňynda birki gezek gaýtalasa, soň şol turmaly wagty oýanýardy. Bu gezek welin şol endigini gaýtalap bilmedi. Näçe uklaýyn diýse-de, Atamyradyň ýazan haty onuň aňynda gaýtalandy durdy, uky bermedi.

Mälikguly ýuwaşlyk bilen turup, daşaryk çykdy. Mekdebiň töwereginde aýlandy. Ol hazır nämedir bir zada güýmenmegin makul bildi. Sebäbi nämedir bir iş edeniňde başga zat hakda oýlanma-
ga mümkünçilik bolanok.

Belki, gidip ýandak çapmalydyr?!

Atyzlara suw tutsa-da boljak...

Mälikgulynы birden tok uran ýaly boldy: ol «Üçlük» atyzyna suw açypdy ahyryny.

Suhanberdiniň gelmegi bilen ähli zat ýadyndan çykypdyr.

Mälikguly kepjesini aldy-da, «Üçlüge» sary ýumlukdy.

Ol «Üçlüge» gelende böwediň ýapylandygyny, ýöne onuň ýanynda bir adamyň aýbogdaşyny graps oturandygyny gördü.

Oturam kim?!

Böwedi ýapan-a Berkeli agadır. Sebäbi işden soň ähli kolhozçylaryň eden işlerini barlaýar. «Üçlüge» gelende-de böwediň ýapylmandygyny görendir. Böwedi şol ýapandyr.

Rast böwedi ýapan Berkeli aga bolsa, onda oturanam şonuň özüdir.

Ýöne ol näme üçin otyrka?

Käýemek üçinmikä?

«Böwedi ýapmandygy Mälikgulynyň ahyr ýadyna düşer, geler, şonda käýärin» diýip garaşyp oturan bolaýmasyn? Käýejek diýip ukudan galar-myka? Onda näme üçin otyrka?

Belki, başga biri bolaýmasyn?!

Başga kim bolup biler?

Belki, gije gezýän höt-hötdür, arwahdyr?! Aý, ýok...

Ol Berkeli aganyň adyny tutup birki gezek gygyrdy. Jogap bolmady.

Mälikguly kepjesini öňe tutdy, hüjüme häzirlendi. «Söweşmeli! Ýeňmeli! Gorkmaly däl! Hiç gorkmaly däl!» diýip çuslandy.

Mälikguly durşy bilen gujur-gaýrata, gaýduwsyzlyga öwrüldi.

– Kim? – Mälikgulynyn bu sowalyna hiç hili jogap bolmady. Onsoň ol ýene «kim?» diýip birki gezek gaýtalady. Gara sarsman otyrды.

Ol hüjüm etmek üçin ýöräp ugrady, ýöne oturanyň kimdigi welin, ony biçak gyzyklandyrdy. Höt-hötem bir böwet ýaparmy? Ol adamlara diňe ýamanlyk edýär-ä. Belki, Mody agadyr? Belki, Ýazly ýatakdyr? Ýöne gije ýarpydan agan-soň, kim bu ýerde irikgä otursyn? Haýsy maksat bilen?

Mälikguly sowalyna jogap tapmady. Kim bolsa-da anyklamaly. Mälikguly öňe aýgytly gadam goýdy.

– Nämé üçin seni gowy görýärler?! Ä? Nämé üçin? Senem ýalňyşýarsyň-a. Gör, böwedi ýapman gitdiň-ä. Eger men şunuň ýaly ýalňyşlyk goýbersem, obada uly gürrüň ederler. Maňa käýärler.

– Nämé üçin otyrsyň?

– Saňa garaşýan.

– Nämé üçin?

– Böwedi ýapmandygyň ýüzüňe basmak üçin.

– Ýadymdan çykaraýypdyryny. Sag bol. Ýör, gaýdaly, ýolda gürleşeris.

Mälikguly Şirmämmet bilen tirkeşip oba gaýtdy.

Şirmämmet gaharlanýardy: «Düşün-how, men senden iki ýaş uly. Düşünýärmiň, men senden iki ýaş uly. Özem gowy okaýaryn. Diňe bäslik okaýaryn. Näme buýursalar, ýok diýemok. Garagolluk edemok. Sonda-da meni däl-de, seni öwýärler. Näme üçin? Näme üçin? Obada men birinji bolmaly, ýöne menden iki ýaş kiçi oglan obada birinji bolýar? Adamlaryň meni gowy görmegi üçin nähili yhlas edýändigimi sen bir bilsediň. Men gizlämok, açyk ýüzüňe aýdýaryn. Saňa goriplik edýärin.

- Sende goriplik ýok, basdaşlyk bar.
- Seni öldüresim gelýär. Ýöne dözemok. Sebäbi seniň gowy oglandygyň bilýärin. Saňa köp-köp ýamanlyk edesim gelýär. Näme etjegimi bilmeýärin.
- Sen maňa ýamanlyk edip bilmersiň, Şirmämmet.
- Näme üçin? Ederin.
- Edip bilmersiň.
- Düşündir-dä.
- Bu gün düşündirjek däl, başga bir gün düşündirerin. Gije birçene bardy, indi gidip ýataly.
- Men ýatjak däl.
- Hoş, sag bol, onda men gitdim.

Mälikguly öyüne baryp, düşegine geçdi. Yene ukusy gelmedi. Birki sagatdan soň daşarda şakurdy eşidildi.

Mälikguly daşaryk çykdy.

Kimdir biri agyldan çykyp, gündogara tarap tapyrdap, ylgap gitdi.

Mälikguly baryp görse, agylyň agzy açık, on-dan keýik owlagy çykypdyr.

Daşarda ene keýik owlagyna garaşyp dur eken. Olar teşnelik bilen ysgaşdylar. Kellelerini degrişdiler. Soňam çöle tarap gönükdiler. Mälikguly biygtyýar gygyrdy.

– Sakarja, aý, Sakarja, saklan, gitme!

Sakarja saklandy-da, Mälikgula seretdi. Bu hoşlaşык garaýsy eken.

Iki keýik garaňkylygyň içine siňip gitdi.

Gara habar ýerde galma

Mälikguly göwün ýüwürtdi: «Ganatym bolsa, uçup gidip, kakamyň söweşyän ýerine barsam. «Salawmaleýkim, kaka, saglygyňyzy soraýyn diýip geläýdim men-ä. Atamyrat öýüne hat ýazyp-dyr. Hatynda siziň ýaradar bolandygyňyzy aýdyp-dyr. O haty öýdäkileriň ählisi diňledi. Indi olaryň ählisem derdeser» diýsem, kakam: «Wah-eý, Atamyrat oňarmandyr. Söweşde erkek kişiniň ol-bul ýerinden gyltyz ýara düşmesi aýdylyp ýörülýän zat däl ahyryn. Görogly begiň kyrk ýerinden ýara düşende ýyldyz görüp gutulyşy ýaly, men senden hat gelende ýadawlygymam unudýaryn, gyltyz degen ýaramyň hem öz-özi bitip gidiberýär» diýer. «Kaka, ejem dagy size bir zat bolandyr öýdüp gorkýarlar. Men gorkmaň, kakama hiç zat bolan däldir, ynha, görersiňiz» diýsemem, asyl rahatlanyp bilenoklar. Onsoň ýagdaýyňyzy gözüm bilen bir göreýin diýip gaýdyberdim». «Mälikguly, eý, meniň bagt guşum, sen ýene guş bolup uçup git-de, ejeň daga aýt. Kakamyň ýagdaýyny elin görüp gaýtdym. Ýagdaýy gulanalma eken diý!». «Kaka, uruş ýaman uzaga çekdi. Muny derrew gutaryp, ganymalary şark-şurk pürreläp bolmaýarmy? Biz-ä oglanlar bilen «uruş-uruş» oýnasak, ganymalary derrew ýeňyäris». «Wah, oglum, şol entek ba-

şardanok. Yöne, sen maňa ynanaý, biz ýeňeris, ýeňeris. Ýaşlygyň ajaýypliklary kän. Ýaşlykda guşlar deýin uçup bolýar. Ganymalar bilen garpyşyp, paýhynlap bolýar, beýik-beýik işleri bitirip bolýar. Yöne adam ulaldygysaýyn, şol ajaýyp hyýaly dünýäsi çüpрап, arzuwlary anyklaşyp, ýalaňaç dünýä bilen ýüzbe-ýüz galýar. Çagalara Hudaý şahyr ýürek, hyýalyýet dünýäsini beripdir. Yöne, oglum, siziň ýaşlygyňz gaty agyr döwre gabat geldi. Hyýalyýet dünýäsine girmäge eliňizem ýetýän däldir. Ýaşlykdan gerdeniňize agyr ýük, iner ýuki düşdi. Yöne bir zat belli. Bu ýuki çekeniňizden soň, siz gürrüsiz gaty gowy, adamkärçilikli adamlar bolup ýetişersiňiz». «Biz size her gün garasýarys, kaka». «Siziň garaşýandygyňzy men bilýärin, bagt guşum!»

Hyýalyndaky bu duşuşyk, didarlaşmak Mälikgula biraz göwünlik berýärdi. Yöne Atamyradyň haty göz öňüne gelende hyýalyndaky duşuşygyň täsiri çüpreýärdi. Üüreginde dowul artyp ugraýardı. Hiç bir zada gyzygyp bilenokdy. Ol dünýäni unudyp işlejek bolýardı, ýöne birden hat hakydasyna dolup, ony işden saklaýardı.

Agşam owkat edinildi, saçak aýryldı. Edil şu pursada garaşyp duran ýaly, Bibisoltan mugallym bilen Akgyz mugallym gelip girdi. Olaryň ikisem bu öye ýakyn maşgalalar – Berdimuhamed mugallymyň okuwçylary. Olar özleriniň düşünmeýän zatlary hakda mugallymlaryndan soramaga köp gelýärdiler. Berdimuhamed mugallym ähli işini gapdala goýup, okuwçylaryň ähli sowallaryna joga gap bererdi, gaýtalap-gaýtalap düşündirerdi.

Indi ol günlerden bări, bir ýyldan gowrak wagt geçipdir. Olar indi abraýly mugallymlar, öz işlerine düýrmegi bilen berlen mugallymlar. Okuwçylara sowat öwretjek bolup yhlas edýärler. Raýondan gelýän barlagçylaryň Bibisoltan mugallym bilen Akgyz mugallymy öwmek öwýändigi hakda Mody başlyk birki ýygnakda aýdypdy. Sekizinji mart baýramynda Bibisoltan mugallyma, Akgyz mugallyma hemem Uzan mugallyma, Altyn mugallyma, iki sany Doýduk mugallymlara, Güljan mugallyma bir kişilik mata hem sowgat berlipdi.

Mälikguly iki mugallymyň näme üçin gelen-diklerini bilýär: olar Mälikguludan Ogulbäbek ejä arz aýtmaga gelen bolmaly. Ýamanlajakdyrlar.

Mälikgulynyň ýüzi gyzdy. Olaryň gelenini ha-lamady.

Olar näme diýerlerkä? Ilki kim başlarka?!

Bibisoltan mugallym başlasa gerek. Ol gaty dillije. Akgyz mugallymam şol alyp gelendir. «Arz edeli» diýip gününe goýan däldir.

«Hany, başlaberiň-ä» diýen terzde Mälikguly mugallymlara seretdi. Mugallymlar ylla arz et-mäge gelmedik ýaly. Okuwa gelen ilkinji gününü, klasdaşlaryny ýatlap, Ogulbäbek ejä gürrүň ber-yärler. Bibisoltan mugallym jedirdäp, soňundanam jykyr-jykyr güldi.

Bu iki mugallym «Täze ýol» kolhozynda, ýag-ny köçäniň aşak tarapynda ýasaýarlar. Özem olar Mody aganyň goňşularы. Öýleri mekdebe ýakyn.

Bibisoltan mugallym öñem-ä hordy welin, soň-ky bir ýyl bări görnetin horlanypdyr, aýsaýyn hor-lanyp barýar ol. Çepiksije bolangoň, onuň hordugy

hasam açyk duýulýar, derdiniň nämediginem bil-meýärmişler.

Akgyz mugallym welin mähriban, mylaýym, misgin gyz. Aňsat-aňsat gaharlanmaýar, ýatkeş. Okuwçylar bilen mydama mylaýym gepleşyär, her sözünü däne-däne edip aýdyp, sapagyny äwmän-tellesmän oňat düşündirýär.

Bibisoltan mugallym Mälikgulynyň ejesinden öz mugallymlary hakda sorady. «Bibisoltan mugallym başlajag-ow – diýip, Mälikguly içini geplettdi. – Elbetde ol başlar. Nämeler diýer? Mälikguly sapakda otursa-da, aňy başga ýerde. Ol başyny aşak salyp otyr. Nähe sorasaň, jogap berenok. Ýogsam, telim gezek: «Saňa näme boldy? Kakaň hakda şum habar geldimi näme?» diýip soradyk. «Ýok, geleinok» diýdi. «Onda näme sortduryp otyrsyň?» diýsek, jogabam berenok. «Meniň kakamdan gara hat geldi. Kakam öldi, kakamyň yzyndan gara hat geldi» diýip men sortduryp ýöremog-a. Öleniň yzinda nä ölüp bolýarmy? Ogluňyza bir döw-ä çalday. Gama batyp otyr. Onuň gamlanyp oturmagy ýanyndaky okuwçylara-da ýaramaz täsir edýär» diýer. Onsoň Mälikgulynyň ejesi hasam gyýlar. «Daýananyň gara dag, gara daga gar ýagdy» diýer.

– Biziň mugallymymyzdan hat gelip durmy, gelneje?

– Bir zad-a bolupdyr, Bibisoltan. O gün Geldi aga dagy ogly Atamyratdan gelen haty Mälikgula okatdylar. Atamyrat hatynda Berdimuhamed mugallym biziň komandirimiz diýip begenip ýazypdyr. Üç-dört gün yz ýany ýene hat geldi. Ol hatda bolsa «Berdimuhamed mugallym ýaralan-

dy, göterip lukmana eltdim» diýipdir. Gan köp akanmyş. Şo habary eşidip titreşip otyrys biz-ä, Bibisoltan.

– Şonuň ýaly bir zadyň bolanyny-ha aňdyk
– diýip, Bibisoltan mugallym sözünü soňlaman dymdy.

Mugallymlar özlerini oňaýsyz duýdular. Näme göwünlik berjegini bilmeýän ýaly, biri-biriniň ýüzüne seretdiler.

Bibisoltan gürledi. Mert bolmalydygy, Berdimuhamed mugallymyň sagaljakdygy, gaýa-gopuz ýok ýerden ýüregiň eliňe alybermeli däldigi hakda aýtdy. Mälikguly bu sözleriň, esasan, özi üçin aýdylýanyна düşündi.

– Gelneje, onda biz turaly. Sag oturyň. Nesip bolsa, mugallymymyz geler – diýip, Akgyz mugallym turmak bilen boldy.

Mälikgulynyň mugallymlaryndan göwni bitdi. «Hiç zat aýtmanam adama täsir edip bolýan eken» diýip Mälikguly içini gepletdi. Olaryň gelip gitmegi bilen kakasynyň sagaljakdygyna, geljekdigine onuň ynamy goşalandı.

Mugallymlar gapa ýakynlaberende daşardan:

– Ogulbäbeg-u, aý, Ogulbäbek! – diýen aýal sesi eşidildi. Sesiniň yzyna düşüp, Bibi gyşyk ýantaklabrak içeri girdi. – Wiý, biziň çyraýly mollumlarymyzam bärde eken. Siz nä men gelsem turuberdiňiz, gyzlar?

– Biz gitjek bolup durduk, Bibi daýza – diýip, Akgyz gapdala çekildi.

Bibi gyşyk gidip barýan gyzlara pisint bermän, Ogulbäbek ejäni şapba gujaklady:

– Aman-esenlikmi, gyz? Zamana agyr gelen-soň, baş-başa, jan-jana bolaýdyk. Asyl öň peýwe-re gürleşer oturardyk, günün nädip geçeninem bil-män galardyky, gyz. Indi bolsa, daňdan turanyňdan bar pikiriň-zikiriň hekirtmegin, itenek-çomanak bolup ýörüs. Men şumat Meret köpbilmişlerden gelýärin. O köpbilmiş haýranyň gara haty geleni-ne geçse, bir ýyl geçendir. Ogulbäbek, yşan, saňa ýalan, maňa çyn, Meret köpbilmişiň aýaly Almagül hakyt oral aýala öwrüläýipdir. Ýogsam, ol otuz ýaşlaryndaky ortamyýana, baly goýalyşan, maňzly-maýaly ýaşawa gelin bolmaly. O görgülide ortamyýanalygam, maňzlylygam, maýalygam galmandyr, ekinahyryň läsekisi ýaly, bir zat bolup galypdyr. Almagül meniň aýal doganym Täjigözeliň baldyzy. Onsoň iki oglunyň körpesi keselmiş diýseler, baraýmanmy, gyz, yşan, saňa ýalan, maňa çyn, o görgüllileriň dışiniň kirini sorup oturyşlaryny it görse gözü agyrar, ýok, it görse, sokur bolar.

Yşan, gyz, ogullarynyň ikisem tükel däl. Biriniň hakyly ýerinde däl, ikinjisine üç ýasa-sa-da, dil çykanokmyş. Almagüle Hudaý jan göz görkezipdir, göz. Bu dünýäde bihasap zat ýok, görseň.

– Bibi daýza, dyz epseňizläň. Bir käse çay içiň – diýip, Ogulbäbek eje mürehet etdi.

– Wah, gyz, otur diýseň, göwnüň üçin bir dem oturaýyn. Ýogsam, wagtym-a ýok meniň. Allaberdi agaňzyň gözü ýoldadır – diýip, Bibi gyşk dy-kyylan çalça çalymdaş dim-dik göwresini aşak goý-berdi.

Owadan Bibi gyşygyň öňünde iki käse bilen bir hum çäýnek çáý getirip goýdy. Gyşyk daýza Owadana gözügidijilik bilen seretdi-de, ýuwdundy:

– Ýaňky Akgyz mugallymy görsem, öz ýaşlygym ýadyma düşýär. Menem birmahal ed-dil Akgyz ýaly çyraýlyja gyzdym. Allaberdi agaňyz o wagtlar uzyn boýly, bir gözü gympaýragam bolsa, gaty gelşikli-meňzeşikli är kişi. Ol meni öň görmändi, men baý gzyydym. Oba toylarynyň birinde Allaberdi agaňyz meniň bilen ýörite duşusdy. Şobada-da aşyk bolupdyr. Ol ýerçeken meni aldady, menem onuň sam-samyna güp yşansam nätjek. Ýogsam meni başga birine berjek bolup ýördüler. «Nädip aldady?» diýip, soraýarsyňz-my? «Oglany göz aldar, gazy – söz» diýleni çyp-ba-çyn bolmaly. O ýerçeken maňa: «Bibijemal, seniň maňlaýyňda «Allaberdi» diýlip ýazylypdyr. Maňlaýyňdaky şol ýazgy meniň adym bolmaly» diýdi. Menem muňa güp yşandym, gyz, çyndyr, ýazylgydyr öydýärin. Allaberdiden başga birine äre barsam, betbagt bolaryn diýip gara çynam bilen ynansam nätjek?! Ýazgynyň ýokdugyny og-lum Musurmanguly aýdandan soň bilip galdym. Gaty sada bolupdyryň, gyz.

Men çyraýlyja gelindim. Göreniň maňa hakyt gözü gidýärdi. Dogrymy aýdýaryn, gyz, yşan, meniň ýaly asyllı, meniň ýaly owadan gelin obada az-azdy. Yşan, Ogultäç menden kän ýaşam bolsa, meniň ýaly telkiboz, edenli däldi. Oturan-çöken ýeri özüniňkidir. Ýöne, yşan, ýaşka-da tebiçilige ökdedi. Ejesi Akgül mama ondan kän ökdedi. Ol gije ýatyp-turansoň, gyzyny ugradar eken: «Gy-

zym, pylany gelnejeň ýanyna baryp gaýt. Öten agşam çagasy aglady welin, ýarawsyzlyk tapynyp-dyr, iki gulagyna-da göwsünden süýt damdýrsyn. Agşamara-da gaýtalasyn. Şeýtse çaganyň gulagyňň agyrmasy aýrylar» diýipdir ýa-da: «Gyzym, pylan gelniň ýanyna baryp aýt, çagasyna gaýdyp sygryň süýduni bermesin» diýerdi. O wagtlar adamlar gaty eşitgirdi. Obada edilýän gürrüňler uzagrakdanam eşidiler durardy. Bizem derýanyň şogurdysyny eşider ýörerdik. Indi ýanymda top atylsa-da eşidemok.

Erkek kişilere görä aýal görgüliler sese me-lul bolagan. Erkek kişiler biperwaýrak bolýar, aýal maşgala welin, bir gürrüň eşitse, beýlesine atyp oturandyr. Aýal görgüliler ähli ýagşy-ýama-ny hem içine salýarlar. Olar bir, yşan, gyz, um-man. Aýallaryň içine salýan ahy-perýatlarynyň ýarynam erkekler göterip bilmezler. Aýallar ge-çirimlidir, emma muny erkekler başarmaz. Hana, Hallygözel neresse Geldi ýerçekeneniň ähli jebri-je-berutlygyny çekip otyr. Hossarlarynyň arkasynda durmajagyny bilensoň, o ýerçeken gara ýer ýaly ýuwaş Hallygözeli depip-depip urýar. Üç çaga-syny düşürdi. Ony Geldi urup maýyp etdi. Yşan, gyz, Hallygözeliň iýen depgileriniň, ýumrukla-rynyň hetdem ýok, hasabam ýok. Haçan barsaň, gara gana bulaşyp ýatyr. Men ýigrimi-otuz ge-zek özünü bilmän süýnüp ýatyrka üstünden bardym görgüliniň. Hallygözel näme üçin pyşyrdap gürleyär? Geldiden gorkujygyna pyşyrdap gürle-yär. «Ejemem pyşyrdap gürleyärди, maňa şondan geçipdir» diýýärmiş. Hallygözel bu sözi meniň

ýanymda aýdyp bilmez. Sebäbi men onuň ejesi ni tanaýaryn. Ejesi, Annagözel mesawy gürlände obanyň aňry çetinde eşidilip durandyr. Käbir kişi el-aýak ýaly ogluny ugradar: «Öýümizde násagy-myz bar, ýaňy ymyzgandy. Annagözel gaýrat edip biraz ýuwaş gürlesin» diýerler. Annagözeliniň şaňny sesi bardy, ýatan ýeri ýagty bolsun. Äri ony ursa urandyr, diňe: «Seniň şaňny sesiň zerarly obamyz uklap bilenok» diýip urandyr. Hallygözeliniň Geldi bilen gaçmagynyň bir sebäbi şol şaňny sesden tizräk dynmak üçin bolmaly. Wah, Hallygözel dirije ýandy, dirije. Alajym ýok. Allaberdi agaňyz Geldi mys-mysyň ýanynda gyzyl-jowahyr ýaly adam. Geldi mys-mys ilin arasynda, göräýmäge, allanäme ýaly. Etjegi içinde ol ýerçekeniň. Erkegiň mahawy misginsokarydyr. Ondanizar bolup ýalňyz ogly Atamyrat gaçyp gidipdi. Näçe gel diýselerem gelmändi. Ýogsam Atamyrat Allamyrat pälwanyň körpe gyzy Käkilik görgüli bilen ähti-peýman edişen eken. Kakasynyň sütemini görmejek bolup söwer ýaryndan geçip, sarygulpaga öýlenmeli bolupdyr. Indem Geldi ogluny Pudagyň gyzy Zybagüle öýerjek diýip ýörmüş. Heý, Atamyrada Zybagül razy bolarmy? Geldi ýerçeken Zybagülüň Allamyrat pälwanyň ogly Suhanberdä lebiz edendigini bilenok...

Mälikguly saklanyp bilmedi:

– Kim aýtdy?

– Wiý, nätdiň muny, ogul?! Suhanberdi bilen Zybagülüň söýüşyändigini obada bilmeýän bar my näme? Ynha, indem toý etjek bolup ýörler. Erte agşam Goçgar aga bilen Mody Ýazly ýatakla-

ra gudaçylyga barjaklar. Suhanberdi gudaçylyga «Mälikgulynam äkidiň» diýýärmiş.

– Biz-ä eşitmändiris – diýip, Ogulbäbek eje göz astyndan Mälikgula seretdi.

– Piliň gulagynada uklap ýörenler ony bilmeýärler. O zatlary bilmek üçin biraz boşlagçylyk gerek. Ýaşap, bir zada hakyt hakyl ýetirdim, gyz. Adamlaryň iki ýüzi bar eken. Biri çyn ýüzi, biri ýalan ýüzi, gyz. Adama baha bereniňde onuň ikinji ýüzi boýunça baha bermeli. Ikinji diýýänim meniň, yşan, gyz, her kimiň hakyky keşbi. Adamyň hakyky bolşy, kimligi onuň maşgalasy bilen gadyr-myłakatynda belli bolýar. Aýaly erkek näçe ýaşaşsa-da takyk tanap bilmez. Sebäbi onuň içi hüjre-hüjredir. Yöne, gyz, yşan, erkegi welin, aýal gaty bahym kem-köstsüz tanar. Erkegiň näjüredigini aýalyndan sorabermelidir. Bu babatda aýallaryň iň gowşagam erkekleriň iň ökdesinden ökdedir. Hana, Berkeli bilen Modyny gör. Men olaryň aýallaryndan eşitdim bir zady: Berkeli ýaşka gaty podul, dymma, ämwezek eken. Mody bolsa göwnaçyk, mylaýym eken. Yşan, gyz, bu ikisi häzir häsiýetlerini çalşypdyrlar.

– Aslym maşatköwli bolangoň, bu obanyň köp adamynyň ýaşlykda nähili bolanyny bilemok. Ýöne bir zady men, gyz, magat aýdaýyn. Toýly löküň çagalygyndan bări şol bir durky diýýärler. Ol ýyg-ralygyny, sypaýylygyny üýtgetmändir. Toýly lök on gzyň içinde ýeke ogul eken-dä. Şonuň üçindir, haly dokamaga gaty ökde eken. Bir gezek aýaly Oulgeregi göreýin diýip barsam, Toýly hakyt haly dokap otyr-da, ýerçeken. Onuň elem-ä sandyraýar. Şonda-da halyny gowy dokaýar. Aý, hawa-da, eli

sandyrap durka-da il oňa ýüreginden önen ogluna sünnet etmegi ynanýar, haly dagy onuň ýanynda näme! Ol elli ýylyň ussasy. Toýly lök diýseň ony tanamaýan ýok. Ol hazır raýonda ýeke-täk sünnet atamyş. Şonuň üçin başga oba äkidenlerinde, baş-он oglany hatarlap ýatyrýarmışlar. Toýly lök bolsa oglanlara seretmän, başlaýarmış bir çetinden. Orak orýan ýaly sandyraýan pákili elini buláylap bir goýberýärmiş. Görseler, ähli zat bolma-lyssy ýalymış. Toýly lök perişde ýaly adam welin, sandyrap ýörşünü görsem nebsim agyrýar. Adamyň soňy ýok-da, gyz. Garrasaň, sandan galýarsyň-da. Onsoň gideniňden gowusy ýok. Hut şu ýyl üç sany garry kempiriň ölümine janly şáyat boldum, gyz. Olary sizem tanaýarsyňyz. Biri Baba Permanyň ejesi Aýsoltan mama, ikinjisi, Toýly löküň aýaly, üçünjisi, Myrry masadyň ejesi Gurbangül daýza. Şu üç garry özleriniň hojalyga ýükdüğini, ýagdaý-larynyň gowulaşmajagyny bildiler-de, düseklerine geçip, o dünýä ýol saldylar, iýmediler, içmediler: «Isdäm ýok» diýen boldular. Olaryňky dogrumy, nädogrumy, bilmedim, gyz. Ýone bir zady-ha açık bilýarin: bu dünýäde öýüňe peýdasyz, diňe ýük bolup ýaşamak iň uly betbagtçylyk. Men Hudaýjan-dan her gün saba dileg edýarin: «Eý, Hudaý jan, hysyrdanyp işläp ýörmäge rabbat ber, düsege bag-lama» diýýarin. Hudaýa şükür, işe ýarap ýörün, şunuň özi allanäme. Biziň goňşymyz Aýbölekleri-hä sen tanaýarsyň, gyz. Hudaý görkezmesin...

Mälikgulynyň aňynda bu mahal diňe bir pikir bardy. Ol hem: «Hangulynyň gürrüňini eden gyzy Almagül bolaýmasyn?!» diýen pikirdi, ýone näme

üçin onuň ykbaly şeýle ters gelipdir?! Bibi daýza munuň aňyrsynda bir zadyň ýatanyny aýtjakdy we-lin, ýone ony gep alyp gaçaýdy-da.

– Bibi daýza, Almagül gelnejäniň etmişiniň uludygyny aýtdyňyz-da, yzyny aýtmadyňyz – diýip, Mälikguly çay içjek bolup säginen Bibi daý-zadan sorady.

– Ony nä obada bilmeýän barmy? Bilmeýän bolsaň, ony aýdypjyk beräýerin – diýip, Bibi eje Mälikgula ýiti-ýiti seretdi. – Tüweleme, tüweleme, Ogulbäbek, uly ogluň çyraýy düzelipdir, ýerine gelipdir. Geçen sapar gelenimde, ogluň ýüzi ýah ýalydy. Tüweleme, häzir allanäme.

Daşarda kimdir biri ardynjyrady, soňam gygyrdy:

– Mälikguly, aý, Mälikguly.

– Wiý, geldi ol-a. Geler diýip göwnüme-de gel-di. Göwnüme gelşi ýalagam boldy. Allaberdi agaňyz meniň yzymdan gelendir. Ýanynda bolmasam rahatlygy ýokdur onuň. Erkek garrasa, ýşanyň, aýalsyz ýeke salkynam oňup bilmez.

– Mälikguly, oturanmysyňyz? – diýip, Allaberdi uzyn gapydan boýununy uzatdy. Endigi boýunça dilini çykardy. – Mälikguly, «Gezegen iki öyi weýran eder» diýýärler, Hudaýa şükür, meniň gezege-nim weýran edýänlerden-ä däl, ýone özünü garaş-dyrýanlardan. Sesi-hä sizden çykdy.

– Ynha bardym – diýip, Bibi daýza howul-hara turmak bilen boldy.

– Mälikguly inim, menden saňa bir maslahat. Öylenseň seýkin-seýkin ýoreýän gyza öylengin, çalt ýoreýän gyzlar gyňyr, soňy bilen ärine höküm-

dar hem Bibijemal gelnejeň ýaly köp gürleýän bolýandyrlar. Wah, bu barada ata-babalarymyz birigiden pähimi goýup gidipdirler welin, ony unudaňkyrlap barýarys, şoňa gynanýan – diýip, Allaberdi aga dilini çala çykardy.

– Ynha-da, Ogulbäbek, peýweref oturyp, gürlesjek, çaylaşjak gümanyň ýokdur. Hökman bir zat tapylýar. Sag oturyň, bir nesibeli günü sizde ýazylýap-ýaýrap oturasym-a gelýär.

Gar näçe ýagsa-da, ýaza galmaz

Berdimuhamet mugallymdan her aýda hat gel-yärdi. Geldi mys-mysyň oglunyň ýowuz habaryndan soň welin, hat gelmesi kesildi.

Bir aý geçdi.

Soň ýene bir aý geçdi.

Geçdi, ýöne örän kyn, hunabaly geçdi.

Suhanberdi arada Mälikgulynyň ýüregine jüňk bolan bir söz aýtdy: «Hat gelmeýän bolsa, gowulyk-dyr. Bu Berdimuhamed mugallymyň janynyň sagly-gynyň subutnamasy. Sebäbini düşündireýin. Eger esger ýogalsa, ýa dereksiz ýitse, hökümet hökman ýogalanyň hossarlaryna hatyň ýazylmagyny talap edýär. Özem ol bir hepdä ýetirilmän ýazylmaly. Bir hepdeden ýekeje minut gjä galsa-da, degişli adam-lara berk käyinç berýärler. Size gara hat geldimi? Gelenok. Diýmek, Berdimuhamed mugallym sag. Hökümet onuň hat ýazmaýandygyny bilyän däl-dir, bilse, özi ýazdyrar. Hökümet şeýle, inim. Kakaň iki ýagdaýda hat ýazman biler. Birinjisi, daşary ýurda içaly hökmünde iberilende hat ýazyp bilmez. Ikinjisi, agyr ýaradar ýagdaýda ýazyp bilmez. Diý-mek, seniň kakaň ýaradar bolmaly. Ol bäri bakan dessine size hat ýazar. Ynha, seret-de duraý. Meniň aýdanym çyn bolup çykar. Onsoň ýene bir zady aýdaýyn. Näme üçin kakaň sagalar diýýärin men?!

Men muny saňa göwünlik bermek üçin däl, hakykat hökmünde aýdýaryn. Näme sebäbe görä?! Eger biri agyr ýaralansa, şonuň diri galjakdygynyň ýa oljekdiginiň görkezijisi üç gün. Eger näsag üç günläp ölmese, bu onuň ýaşajakdygynyň, ýarasynyň gutuljakdygynyň alamaty. Seniň kakaň ýaradar bolanyna üç günden köp geçdi».

Mälikguly Suhanberdiniň bu sözlerine ynandy.

Öň Nury gök atly poçtalýon görünse, öňünden ylgap çykylýardy. Ondan diňe gowy habarlara garaşylýardy. Indi welin Nury gök görünse, ähli kişä ol ýowuz habar getirýän ýaly görünýär. Ol göründigi Mälikguly onuň her bir hereketini synlap ugryáyar, onuň her bir hereketinden many tapjak bolýar. Onuň ýüzi gülüp durmy ýa ýüzi salykmy?

Kakasyndan hat gelyärkä, Nury gök Mälikguly bilen salamlaşyp, ondan-mundan gürleşýärdi. Hat gelmesi kesileni bäri onuň bolşy üýtgüýen ýaly duýulýar.

Soňky günler Mälikguluda bir müňkürlük döre-di: «Belki, kakamdan gara hat gelendir. Ony Nury gök kolhoz başlygyna berendir. Başlygam oňa gara hatyň gelendigini hiç kime aýtma diýip berk tabşyrandyr. Mody başlyk: «Mälikguly dagy, goý, bir günem bolsa umytly bolsunlar» diýyändir. Şu pi-kir bilen Mälikguly Nury gök gelende oňa şübheli seretdi. Nury gök ony ylla görmeýän ýalydy. Salamlaşanda-da sowuk salamlaşýardy. Göýä bir gaty möhüm işi bar ýalydy, gaty-gaty ýöräp gidýärdi.

Bir gezek Mälikguly Nury gögüň yzyndan ýetdi:

- Eý, dogan, saklan!
- Eýgilikmi?

- Sen menden hiç zat gizlemän göni aýt.
– Nämäni?
– Erkek bolup hakykaty aýt. Sen ähli zady bil-yän bolmaly. Bilip aňyrsyna-da geçýän bolmaly. Ejem ýa Mody başlyk saňa: «Mälíkgula hakykaty aýtma» diýdilermi?
– O nämäniň hakykaty?
– Mönsüreme-how, mönsüreme. Erkek bolsana. Kakamdan gara hat haçan geldi? Sen ony kime berdiň?
- Nury gök uludan bir dem aldy, soňam kybla yüzünü öwürdi:
- Gurhandan ant içýärin. Kakaňdan gara hat gelenok.

Mälíkguly ynandy:

– Indi saňa ynanýaryn.
– Men saňa bir zat aýdaýyn.
– Aýt.
– Eger biri ýogalsa, şol gün frontdan hossarlaryna gara hat ugradýarlar.
– Suhanberdem şeýle diýdi öz-ä...
– Özem ugradylýan hatlaryň ýekejesem ýolda eýlák-beýlák bolmaýar, ýitmeýär. Sebäbi berk gözegçilik edilýär. Ýeke haty ýitiren adamy göni türmä basýarlar. Seniň kakaňdan ýagşydan-ýamandan habar ýok, kakaň diri bolmaly. «Kakam ölendir» diýen gorkyny kelläňden aýyr. Biz-ä saňa meňzemäge çalysýarys, müzzerseň, ejizleseň, soň biz nadeli?
– Ber eliňi! – Mälíkguly Nury gögүn elini berk gysdy. – Sag bol, dogan. Sen maňa teselli berdiň. Ynan, göwnüme her hili mojuk-mojuk gorkular geldi.

Her hepdäniň duşenbe günü Nury gök Akmyrat takyr bilen furgonly gidip, raýon merkezinden kolhozyň poçtasyny alyp gelýär. Ol garaňky düşüberende gelýär. Muny kolhozda bilmeýän ýok, hemmeler bilyär.

Nury gök getiren poçtasyny şol gün däl-de, ertesi, birigüni öýme-öý paýlap çykýar. Ol diňe bir kolhozyň däl, üç kolhozyňam poçtalýony.

Hiç kimiň poçtalýón bolup işläsi gelenok. Sebäbi soňky günler gara hat köp gelýär. Şol betbagtlygyň sebäpkäri ylla sen ýaly bolýarsyň. Nury gök ýedinji klasda okaýar. Öň onuň kakasy Sapar ýemşik poçtalýondy. Ol arza berip urşa gitdi. Adamlar üýşüp gelip kakasynyň işini Nury göge tabşyrدylar. Yöne ol başlyk bilen gepleşipdir, gara hat gelse, ony başlyga tabşyrýar. Nury gögüňem bar arzuwy fronta gitmek. «Men gitsem, urşy derrew tamamlaryn. Onsoň gara hat gelmez» diýip, ol ejesine düşündirýär.

Nury gök gara hatlary sumkasynyň bir ýerle-rinde gizleyär. Çömmekdepäniň deňinde öňünden çykanlara ol frontdan gelen hatlary paýlaýar. Hatlary alan oglanlar begenýärler.

- Urra, kakamdan hat geldi!
- Agamdan hat geldi!

Çömmekdepäniň üstünde hata garaşýan oglanlar aýsaýyn azalýar. Başda depede otuz-kyrk oglan oýnardy. Ol oglanlar häzirem bar, häzirem oýnaýarlar. Yöne duşenbe günü Nury gögüň raýon merkezinden geljek uçurlary olar saýpallaşýar. Her kim bir bahanajyk bilen depeden gidýär. Sebäbi olar gara hat alanlaryndan soň, hata garaşanoklar.

* * *

Tomsuň ikinji aýy hem paýawlap ugrady. Ho-wa bu günem jazyrdadyp barýar. Suwa düseýin di-yere derýada-da suw ýok.

Giçlik on-on iki sany oglan Çömmekdepä gel-di. Olar kakalaryndan hata garaşýan oglanlar.

Ýene sähel salymdan Nury gök Akmyrat takyryň furgonynda pocta getirmeli. Oglanlaryň oýun bilen weji ýokdy. Olaryň ählisiniň nazary Tejene gidýän ýoldady. Depäniň üstünde howur gatyşykly agyr şemal ösýärdi.

Bu şemal Mälíkgulynyň öňem rahat bolmadyk ýüregini, näme üçindir, gozgalaňa saldy. Ähli oglanlar oturanam bolsa, Mälíkgulynyň oturasy gelmedi. Içi-içine sygmaýan ýalydy. Bu bir howpuň alamaty. Bu şum habaryň alamaty bolmaly. Ynha, görersiň, Nury gök maňa ýene hatyň ýokdugyny aýdar. Gara hat bolsa sumkasynyň aşagynda ýatan-dyr. Ol ony Mody aga eltip berer. Onsoň Mody aga Goçgar aga bilen öye barar. «Mert boluň!» diýer. Mälíkgulynyň ýüregi agzyndan çykyp barýan ýa-lydy. Ol eýlák-beýlák ýöredi.

– Gelýär! – diýip, oglanlaryň biri seslendi. Sä-hel wagtdan beýleki oglanlaram bu pikiri tassykla-dylar:

– Gelýärler!

Mälíkguly ýola seretmedi. Oňa seretmegiň ze-rurlygy ýokdy. Ol şonsuzam furgonyň gelşini öň köp gördü. Önde oturan Akmyrat takyrdyr. Furgo-nyň nowasynda bolsa Nury gök içi gazetdir hat-petekli sumkasyny gujaklap, aýaklaryny uzadyp, ırkiljiräp oturandyr.

Ýok, ol bir möhüm habar aýtjaga meňzeýär: furgonyň üstünde dik dur ol.

– Mälikguly, kakaňdan hat geldi-i! Buşluk! Kakaň diri! – diýip, Nury gök furgonyň üstünde böjkekledi.

– Kakam diri! – Mälikguly ellerini galgadyp gygyrdy. – Kakam jan diri. Hudaý jana döneýin. Hudaý bizi ýalkady. Hudaý jan mynajatymyzy eşitdi. – Mälikguly depeden bökejem atdy, ok ýaly bolup furgona bakan atylyp gitdi. Onuň yzyndan bolsa deňi-duşlary eňdi.

Begençden ýaňa Mälikgulynyň gözlerinden boýur-boýur ýaş akýardy. Ol Nury gögüň beren hatynty bagryna basdy, öýüne ylgady.

Sol gün öýde uly şatlyk-toý boldy. Haty üýşüp okadylar.

Salam haty

*Kim men diýende ara daşlykdan, ýürek ýakyndan
Türkmenistanyň Kirow rayonynyň gum içindäki Stalin
obasynda sag-gurgun ýören Annaýewleriň maşgalasy-
na Berdimuhamediň tarapyndan köp-köp dogaýy salam
bolsun. Berdimuhamed biraz ýaramaýanlygy sebäpli
hat ýazmagy menden hayýş etdi. Berdimuhamediň aý-
danlaryny men – ýagny Gurbanmuhammet diýen dosty
kagyza geçirýärin.*

*Berdimuhamediň tarapyndan maşgalama köp-köp
dogaýy salam bolsun. Goňşy-golamlara-da, obadaşla-
ra-da salam bolsun.*

*Ogulbabek, nähili ýagdaylaryňyz? İçeri sag-
lyk-gurgunlykmy?*

S.S.S.

*Özüm hakda aýtsam, söweşde ýeňil ýaralandym.
Şonuň üçin iki aýlap hat ýazara mümkinqiligim bolma-*

dy. Lukmanlar: «Biraz dynjyň al – diýýärler.— Öýüňe baranyňda niräňden ýara düşendigini bilmez ýaly etmek biziň bilen, ýöne biziň aýdanymyz bilen bol». Onsoň men olara garşy çykjak bolup duramok. Aý-gün diýeniň çalt geçýär. Indi ýagdayýym gowy boldy. Hiç hili gorkuly zat ýok.

Mälikguly, oglum, saňa kyn diišyändigini bilyärin. Ýone sen çydamly, juwanmert ýigit. Sen gaýrat etmelişiň. Başyň alyp durýan zat ýok, Enşallasa, bu agyr günlerem geçer gider. Hudaý bizi şeyle agyr güne salýan bolsa, deregine has eşretli günleri berjekdir. Hudaý bir zadyň alyp ýerine başga bir zat beryär. Ynha, biziň bu gören horluklarymyzdan soň eşretde ýaşajak wagtymyzam uzakda däldir. Mälikguly, men saňa bil baglayandyrym. Hojalygyň ähli işine ýetişjek bol. Ejené kömek et! Agyr iş etjek bolsa: «Eje, özüm ederin. Siz arkaýyn oturyň» diý. Ejeňi gora. Hoş onda, sag boluň. Salam bilen kakaňyz.

4.07.1944 ý.

Hatyň soňunda Berdimuhamed mugallymyň öz eli bilen ýazar: «Siz meniň ömrümiň manysynyňz» diýen ýazgysy bardy.

Mälikguly rahatlandy. Dünýäsi giňedi. Dünýäsi süýjedi.

– Eje jan, kakam her hatynda siz hakda ýörite ýazýar. Şonda-da mydama agyr iş edýärsiňiz, siz özüňizi aýaň. Siz diňe bize: «Arma!» diýseňiz bolýar. Ähli işi özüm ederin. Men ýadamogam. Biz hor bolmarys.

– Sen barkaň men arkaýyn, oglum – diýip, Ogulbäbek eje ogluna guwanç bilen bakdy.

Akyl sandyklary

Oba ýaşulularы her gün agşam biriniňkä ýygnanyp, ondan-mundan degdim-gaçdym söhbет edýärler. Her gün edilse, göräýmäge, edere gürrüň gutaraýjak ýaly. Ýok, gutaranok, näme gutarsa-da, edere gürrüň tapyljak durjak eken. Ýygnanyşmak üçin obada bir bahanajygam tapylyp dur. Asyl her gün agşam duşuşmak üçin bahana-da tapylmajak ýaly. Ýok, tapylýar, näme gutarsa-da, bahana gutarmajak eken. Kerosin çyranyň ölçugi ysygyna edilýän söhbетler giden bir mekdep. Ondan öwrenere zat kän. Mälikguly özünde ýakymly täsir galdyran täze rowaýatlaryny, tysmalleryny depderine ýazyp almagy endige öwürdi.

Ol soňky bir aý bәri ýaşulularыň ýygnanyşykla-ryna seýrek barýar. Onuňam sebәbi Mälikguly agşamlaryna nahardan soň, kakasynyň akyl sandyklaryndaky kitaplary, depderleri okaýar. Ejesi bilen doganlary wagt birçene barýança ony diňleýärler.

Soňky bir hepde bәri Mälikguly sandykdaky kakasynyň gök depderlerinden okaýar.

Gök depderler Berdimuhamed mugallymyň ýedi arkasy hakdaky söhbетler.

Mälikguly bir ýıldan gowrak wagtyň içinde bu depderleri öňem iki-üç gezek okapdy hem eýýäm ýatdan bilyärdi.

Onuň aýratyn okaýan depderlerem bardy. Ol depderler türkmenleriň geçmişsi, harby sungaty, harby esbaplary, düzgün-nyzamlary bilen baglanyşyklydy.

Onuň bu gün agşamky okamaga başlan ak depderi «Türkmenler we olaryň harby gurluşy» diýlip atlandyryylýardy.

Depderçäniň soňunda «Dowamy ýüzüne №57» diýlen san belgisi goýlan ak depderde» diýen ýazgy bardy.

Mälikguly №57 san belgili ak depderi hem sandygyň içinden dörüp tapdy.

Türkmeniň taryhy bilen baglanyşykly maglumatlary Mälikguly uly höwes bilen okaýardy. Bu maglumatlar giden bir ummandy. Ýöne Mälikguly köplenç, şejere daragty hakda öydäkilere okap bermeli bolýardy.

Ýene onuň daşyna üýşdüler.

Şejere hakdaky ýazgylar öydäkilerde her gezek diňlänlerinde täzeče täsir galдыrýar. Şejere daragtynyň ählisine bir mahsus aýratynlyk bar. Ol aýratynlyk hem ählisine döwletlilik, halallyk, ýatkeşlik, zehinlilik, il-günüň bähbidini öz bähbidiňden, ähli zatdan ileri tutmak, geçirimlilik ýaly sypatlařyň muwapyklygynda.

Mälikguly Anna aganyň özür ýoly hakdaky depderi eline aldy. Öten agşam Pyhy beg hakda okalypdy.

Depderiň sahabynda:

«Annamuhammet Gök»

(1868–1904)

Ýazylan wagty 27.06.1920 ý.»

diýen ýazgy bardy. Ýazgy jezitçedi. Şol döwürde ähli ýerde jezitçe ýörgünlidi.

Arap elipbiýini bilensoň, jezitçäni öwrenmek Mälikgula o diýen kyn düşmändi.

Depder Anna aganyň doglan günü bilen baglanyşykly wakalardan başlanýardy. Onuň hakyky adynyň Annamuhammeddigi, bu ady hemiše kakasy bilen ejesiniň tutandygy, ýöne deňi-duşlarynyň arasynda Anna adynyň ýörgünli bolandygy aýdylýardy.

Depderdäki wakalary, ýedi arka baradaky maglumatlary kim gürrüň berýär? Mundan bir asyr, iki asyr öň bolan wakalaram edil ýanynda durup gören ýaly gürrüň berýän ozanyň kimdigi Mälikgulyny gaty gyzyklandyrýardy. «Kakam bolaýmasyn? – diýip ol oýlanýardy. – Kakam atam hakda eşidendir. Ýone ýedinji, altynjy arkasy baradaky şeýle takyk maglumatlary nädip bilsin? Ýedinji, altynjy arkalar baradaky depderlerdäki poçerk hem kakamyňka onçakly meňzänok». Soňky üç arka baradaky depderlerdäki ýazgylary Mälikgulynyň kakasynyň ýazandygy belli. Mälikguly kakasynyň jezitçe, latynça, krilçe poçerklerini gaty gowy bilýär ahyryń.

Ýedi arkany kimdigi belli bolmadyk bir ozan gürrüň berýär. Ol käbir ýonekeýje wakalaram şeýle aýdyňlygy bilen beýan edýär. Okáýarsyň welin, ozan şu adamyň ýanyndan bütin ömrüne ýekeje günem aýrylmandyr-ow diýdirýärdi.

Anna aga babatda-da şeýle. Onuň remezan aýy-nyň üçünji annasy günü gije dünýä inendigi, şol gün Gök serdaryň mal yzyndan çole gidendigi, iki günden soň gelende Kakow atly on iki ýaşly goňşy

oglanyň buşlandygy, oňa bir öweç söýünji berlen-digi, çaganyň horjadygy, göbegenesiniň Gyzylgül diýen garry mamadygy, iki günläp toý tutulandygy, Amangeldi bagşynyň iki günläp joşup-joşup aýdym aýdandygy, at çapyşygynda bolsa Atow keliň aty-nyň çykandygy giňişleýin täsirli gürrüň berilýär.

Annanyň dört ýaşy dolanda baharda gyzamy-ga ýatýar. Kösenmek kösenýär. Bir gysym bolup galýar. Üç günläp uklap bilmeyär. Gyzamygy aňsat çyksyn diýlip öýüň içine gyzyl matalary asyşdyran ekenler, Anna-da gyzyl eşik geýdiripdirler. Şonda Gully Mommak diýen ozan-şahyr gelip, oglanyň gapdalynnda oturyp, iki sagat çemesi gyjak çalýar. Iki sagat geçensoň, Anna öl-myžzyk bolup derleýär, uka gidýär. Onuň eşigini çalyşýarlar. Saz Annany rahatlandyrypdyr, gyzamyk süňk ýaryp çykypdyr.

Üç günläp oňly uklap bilmedik oglanjyk agyr uka batypdyr. Uzynly gün ýatypdyr.

Gök serdaryň Akhal atly dor aty bar eken. Ol birki gezek kişňände Anna ukudan oýanypdyr.

– Akhal, Akhal – diýip, Anna ysgynsyz seslenipdir.

– Oýanaýdyňmy, oglum? – diýip, Gök serdar oglunyň gyzamykdan turanyna begenipdir. – Ýör, men seni Akhala mündüreýin. Göwnüň açylar.

Baý oglunu ata öňem mündürýärdi. Şonuň üçin ol oglunu göterip ata gypynçsyz mündürýär, eline-de gamçy berýär.

Gök serdaryň garaşmadyk ahwalaty bolýar. Ysgynsyz Anna birden güýç-gaýrat gelýär, ol basýar ata gamçyny.

Akhal düşüş: gamçy urulmagy – çapmaly diýildi-
gi. Ol düw gidýär, sähel salymda hem gözden ýityär.

Gök serdar gygyryp zowzuldaberyär:

– Haý, saklan! Annamuhammet, jylawy çek,
jylawy! Ýykylaýma. Gorkma!

Mücesi kiçi bolsa-da, atyň üstünde gunt düşen
ýaly oturan Anna jylawy çekjek bolanokdy, gaý-
tam ony doly goýberipdi.

Ýykylmady.

Gorkmady.

Gáytam göwni göterildi.

Gök serdar: «Oglum, ynha, hazır geler, ol aty
birinji gezek münenok. Önem köp mündi ahyryn.
Biraz şemallasy gelendir onuň» diýip özüne teselli
beripdir. Bir sagat garaşýar, iki sagat garaşýar, üç
sagat garaşýar. At-da gelenok, ogul-da. Baý galýar
bir ünjä.

Ol atbakary bilen gözlege çykýar. Annanyň gi-
den tarapyna at salýarlar. Önlerinden çykandan:
«Bir atly oglanjygy görmediňizmi?» diýip soraýar-
lar. Görenler: «Gördük, ol daga bakan ýuzin salyp
gitdi» diýýärler.

Daga çenli gidýärler. Daga çenlem, ep-esli ara-
lyk bar. Dagyn jülgelerini, zawlaryny dörüp çyk-
ýarlar. Hiç ýerden Annany tapmaýarlar.

Garaňky düşýär.

Ýarygije bolýar.

Annamuhammet ýok.

Belki, öye barandyr diýen ince tama bilen do-
lanýarlar. Öýde-de ýok.

Ertesi ertir Akhal gelyär, üstünde Annamuhammet
ýok.

Akhal Annamuhammedi alyp gaýdyp bilmändir, öý eýesiniň yzyndan gelipdir. Maksady Annamuhammediň nirededigini görkezmek. Gök serdar dilsiz janawara düşündi.

– Dirimi? – diýip, Gök baý atyň alma ýaly tegelek owadan gözlerine seredýär. Hiç hili many alyp bilmän ata atlanýar, Akhalyň jylawyny goýberýär.

Akhal öňden barýar. Gök baý birki sany do-gan-garyndaşy bilen atlaryny daýradyp barýarlar.

Gitdiler.

Uzak gitdiler.

Ine, Altyýabyň dagyň jülgesi bilen uzap gidýän Çüli çeşmesi. Gapdalyndan gider ýaly ýodajyk bar.

Cüli çeşmesiniň iki kenary çynarlara bürenip otır. Bu ýerleriň howasy hoşnema, salkyn.

Akhal aýak çekdi.

Diýmek, Annamuhmet şu ýerden uzakda bolmaly däl.

Eý, Hudáý jan, oňa näme bolduka?! Uzak gjäni ol bu adam-ebtatsyz ýerde gorkman nädip geçirdikä? Bir gurruga gaçan bolaýmasyn? Jany beri sagmyka? Oňa bir zat bolandyr. Ýogsam, ol öye barardy. Akhal ony taşlap ýöne ýere öye baran däl-dir. Bir betbagtçylyk gopandyr.

Gök serdaryň serine her hili ýaramaz pikirler kömeji gozgalan arylar deýin hüjüm edýärdiler. Näme üçindir, ýaramaz pikirler ýagşy pikirlerden mydama rüstem gelyär. Baý hem oglы babatda ni-jesar gowy pikirde bolmak islese-de, ýaramaz pikirler ony teý öz gününe goýanok, haýasızlyk bilen birsyhly hüjüm edýär.

– Annamuhmet, aý, Annamuhmet!

Ses-üýn ýok.

Annamuhammediň «Kaka!» diýip gygyrmaga mejaly ýokdur. Gürrüňsiz şeýledir.

Gök serdar atdan düşüp ýöräp ugrady. Atyň ýa-nynda duran üç ýegenine: «Siz şu ýerde duruberiň. Men ony hazır tapyp getirerin» diýip, ýeke gaýtdy, yhlas bilen töwerek-daşdan ogluny gözledi.

Bu ýerde möjek köp bolmaly. Turan gaplaňyny görenlerem bar.

Gök serdaryň uzak ýöremänkä, nazary kera-matly hasaplanýan gara öý ýaly bolup duran Parda-şynyň üstündäki äpet kepjebaşa sataşdy.

Ol bir zad-a edýär.

Ol asyl süýnüp ýatan Annanyň başujunda dur-a.

Kepjebaş Annany çakyp öldüren bolmaly. Indem bu meniň awum diýip, ony goran bolup dur-şudyr.

Asyl kepjebaş Annanyň yüzüne gonmakçy bol-ýan siňekleri ýeke-ýekeden «awlap» duran eken.

Etjegini edensoň, Annanyň yüzüne gonýan siňekleri «jik-jik» etdirip, awlap durmak nämä gerek bolduka?!

Ýylany nädip kowup bolar?

Ony öldürmeli!

Hökman öldürmeli!

Gök serdar kepjebaşyň kellesini almak üçin gylyjyny gynyndan sogrup aldy.

«Annamuhammet diri bolaýmasyn?» diýen gyldan ince tama Gök baýyň aňynda peýda boldy. Şonuň üçinem ol: «Annamuhammet, aý, oglum, Annamuhammet!» diýip birki ýola gygyrardy-da, öňe okduryldy.

Kepjebaş özüne tarap atylyp gelýän Gök baýa
tarap seretdi, birdenem gürüm-jürüm boldy.

– Annamuhammet, aý, Annamuhammet!

Anna, hakyatdan hem, uklap ýatan ekeni. Ol
gözlerini owkalap keremara dikeldi.

– Annamuhammet, sen dirimi? – diýip, baý bir
bökkende oglunyň ýanyna bardy, ony garsa gujaklady.

Anna hiç zat bolmadyk ýaly gerinjiräp, ýylgyr-
jaklap dur.

Oglanyň bu hokgasy üçin başga bir ýagdaý bo-
landa gulaktozuna ýelmemeli. Gowý ata-da gamçy
gerek. Gowý oglada has gowý bolmagy üçin ta-
ýak gerek.

Ogul taýak iýmän gowý ogul bolmaz.

Gök baý oglunu urmakçydy, ýöne dem salym
mundan öň kepjebaşyň Annamuhammediň ýüzü-
ne gonan siňekleri awlap, gondurman, rahatlygyny
bozdurman durşy el götermekden saklapdy. Kaka-
synyň: «Biziň neberämiz bihal nebere däldir. Biziň
neberämiziň her biriniň arkasynda bela-beterden
goraýan ýörite perişde bardyr. Humaý guşy depä-
mizde pelpelläp durandyr. Onuň birimiziň depä-
mizden gonjagy – han göterjegi, abraýa galдыrjagy
oraşan» diýen sözlerini ýatlady. Gök serdar «Hu-
maý atly döwlet guşy oglumyň depesinden gonjak-
dyr» diýip oýlandy.

– Janyň sagmy, oglum?

– Sag, kaka.

– Ýör onda öye gaýdaly.

– Akhal ýog-a?!

– Bar, bar, sen ony alada etme. Akhal saňa, ha-
na, garaşyp dur.

Gök baý bu ahwalaty hiç ýerde aýtmaly däl diýen karara geldi. Bu kararynda-da durdy. Ony ýany bilen gelen üç sany ýegeni-de görmedi. Baý ogluna şeýle diýdi:

- Oglum, seniň ölmäge hakyň ýokdur!
- Anna bu sözüň hikmetine düşünmedi:
- Nämä hakym ýok, kaka?
- Seniň ölmäge hakyň ýok, oglum. Sebäbi sende üç kişiniň ömri bar.
- Haýsy üç kişi?
- Haý, oglum, sen entek muňa düşünmersiň. Ulalaňda düşündirerin.

Dogrudanam, Annamuhammet kakasynyň sözüne düşünmedi.

Ol dünýä inmezden burun, baýyň iki oglu durmandy. Baý, ana, şol iki oglunyň ýaşamadyk ömrüni hem Annamuhammediň ömrüniň üstüne goşýardı. Türkmençilikde ýogalan çaganyň ömri, bagty, rysgaly soňky doglan çaga geçermiş diýilýär. Onsoň bimahal ýogalan çaganyň, adamyň gözü açyk gidermiş. Şol ýogalan çaganyň, adamyň ömrüni onuň neberelerinden biri mynasyp dowam etdirse, ana, şonda merhumyň gözleri ýumulýarmış.

Annamuhammet entek çagalykda ýogalan şol iki doganynyň ömürlerini-de ýaşamaly, olaryň döwletine-de eýe bolmaly, iki doganynyň – merhumlaryň dowamatdan razy bolup gözlerini ýummaklary üçin çalyşmaly.

Şol wakadan soň Annamuhammet bilen baglanyşykly köp howply-hatarly wakalar bolýar. Her gezek «Annamuhammet ýogalypdyr» diýip elew-

ränlerinde, kakasy kepjebaşly wakany ýatlap, gaty arkaýyn jogap berdi:

– Gorkmaň, meniň ogluma hiç zat bolmaz.

Ak patyşanyň ganojaklary Gökdepä cozuş edenlerinde-de howply pursatlar, ajal bilen ýüzbe-ýüzlük birnäçe gezek bolýar.

Annamuhammet bir gezek özi ýaly on-on iki ýaşly dört oglan bilen günortanlyk edinýän ganojaklaryň tüpeňlerini alyp gaçypdyrlar.

Oglanlaryň eli tüpeňli gaçyp barýanyny gören bir esger alagoh turzupdyr. Muňa goşun dergazap bolupdyr. Oglanlaryň yzyndan ok atmak atypdyrlar. Diňe bir top okuny atmak galypdyr şonda. Dünýäň okuny atypdyrlar.

Çabga ýaly guýulýan oklaryň aşagyndan diňe iki oglan gaçyp gutulypdyr, şolaryň birem Annamuhammet eken.

Annanyň çolarak meýdan görüp, ýaňy ýazylyp-ýáýrap oturan bir uly çinli ganojagy iki sany alabaýa daladyşy hakynda-da köp gürrüň etdiler.

Anna ýaslykdan zehinli hem ýatkes eken. Onuň her hili çylşyrymlı sanlary aňynda gysga wagtda hem goşup, hem aýryp, hem köpeldip bilşine adamlar haýran galypdyrlar. Ol obada mollada epdegi gutarypdyr, soň Aşgabadyň tuzem mekdebinde okapdyr. Özem mekdebiň iň ökde okuwçüssy hökmünde ýoldaşlaryndan saýlanypdyr. Ol ökde sazanda-da bolupdyr. Özem çepbekeý eken. «Çepbekeýiň çemi bolmaz, eden işiniň kemi bolmaz» diýleni dogry. Onuň eden işiniň kemi bolmandyr.

Anna bütin ömrünü Yzgantda geçiripdir. Obanyň atly baýý bolupdyr. Özem ol gaty döwletli, abraály

baý bolupdyr. Onuň döwleti näçe harç etse-de egsilmändir. Ýogsam, Gökdepäniň ýaşlarynyň köpüsiniň Peterburgda, Moskwada, Daškentde okap, ýokary bilim alyp gelmegi üçin harjyny öz üstüne alyp, pul baryny döküpdir. Ol Gökdepäniň obalaryna aýlanyp, zehinli, üzükli oglanlary gözläpdır. Olary tapybam, ata-eneleri bilen gepleşip, ylalaşyp, okuwa ýollapdyr.

«Annamuhammet baý, sen soňundan özüňe bir apbasy-da nepi bolmajak bu oglanlary okuwa ýollap ýörsüň. Sen mundan häzirem, soňam peýda görmejegiňem bilyärsiň. Beýdip bipeýda oglanlara pul harçlap ýörüşüne jüt galmagyňdan heder edeňokmy?» diýip ondan ýerli baýlar sorapdyrlar. Annamuhammet gaty arkaýyn jogap beripdir: «Ýigitler, hemme zatdan, her bir eden işiňden nep gözläp ýörmeli däldir. Halkyň ertirki gününiň hem aladasyny etmeli. Adamyň haýyr-sahawatam bolmaly ahyryny». «Halkyň ertiri üçin ýanyp-bişmek bize galypmy indi?». «Ýigitler, sen ýanmasaň, ol ýanmasa, arasynda kimdir biri ýanmaly bolar-a. Şol ýanan, goý, men bolaýyn. Hudaý ýüregime zehinli oglanlaryň okamaklary üçin harjyny çekmegi salypdyr. Menem ýüregimiň emri bilen, oglanlara hemdem bolýaryn. Berýänem Hudaý, alýanam Hudaý. Baýlygym ýaramaz zada harç bolanok, diňe gowy işle-re harç bolýar. Şu iş üçin jüt galsam gynanmaryn. Onsoňam wagt – aýna. Ol ähli zady görkezer» diýip, Annamuhammet sypaýy jogap beripdir.

Annamuhammediň harjyny gösterip okadan oglanlarynyň sany altmys üç bolmaly. Olar bu gün abraýly işlerde işläp ýörler. Olaryň arasynda meşhur alymlar, hünärmenler hem kän.

Anna aga ýogalanda, okadan oglanlarynyň iki-sinden özgesi (ol ikisi şol wagt Moskwada eken, olar diňe merhumyň ýedisine gatnaşmaga ýetişdiler) üýşüp geldi. Olaryň ählisi öz howandarlarynyň başujunda oturyp, hünübırýan gözýaş dökdüler. Tabydyny hem obadaşlaryna ýetirmän, özleri gezekleşip göterdiler.

Anna aganyň ömründe nähili sogap iş edendi-gi şol gün has açyk duýuldy. Adatça, mazarlykdan gaýdyljak pursady merhumyň nähili adam bolandygy soralýar. Şol gezek «Annamuhammet baý nähili adamdy?» diýlip soralanda adamlar: «Gowy adamdy, gaty gowy adamdy!» diýşip özlerine erk edip bilmän aglapdyrlar.

Türkmençilikde «ýedi arka» diýen düşünje bar. Bu düşünjäniň many hikmeti hüjre-hüjre. Şol hüjre-hüjre pikirleriň biri ýedi arka Allatagalanyň öz bendelerinden hasabat geçiriş çägi diýen pikir. Allatagala bendesiniň ömrüniň dowamynda eden ýagşy-ýaman işleriniň hasabatyny ýöredip, mizan terezisinde saldarlap otyr. Ýagşy işleri etseň ýalkanarsyň, ýaman iş etseň, jezaňy çekmeli bolarsyň. Ýöne Allatagalanyň bir bendesiniň eden etmişiniň jezasyny käte göni özünden däl-de, soňraky nebereleriniň birinden almagy mümkün. Ýöne ol jezalandyrış ogluň, agtygyň, çowlugyň, ýuwlugyň, gowulygyň biriniň çekmegi mümkün, jezasyz galmajagy-ha hak. Seniň etmişinj jezasy sekizinji arka ýetirilmän, ýedi arkanyň çäginde alynýar. Käte «Betbagtlyk yzly-yzyna gelýär» diýilýär. Betbagtlygyň yzly-yzyna gelmegini seniň haýsydyr bir geçen ata-babaň üçin jezany çekmeli bolýanlygyň üçindir.

Ýagşylyk, haýyr-sahawat miwesiz bolmaýar. Bu zatlar üçin hökman ýalkanarsyň. Hasapsyz zat ýok. Bu dünýä gelip, diňe halkyň hoşuna geljek, Hudaýyň hoşuna geljek gowudan-gowy işleri bitirmäge çalyşmaly. Ýagşylyk, haýyr-sahawat etmek – maksadyňa, bagta ýetmegiň basgańçaklarydyr.

Anna aga ýedi arka gelýän şejeräniň ýoluny berk saklapdýr, ýedi arka baradaky bu pikire gul-luk edipdir. Özi sebäpli nebereleriniň kösenmezikleri, diňe ýalkanmaklary üçin jan çekipdir.

Depderdäki ýazgylar Annamuhammet ba-ýyň men diýen ýaşda – otuz ýedi ýaşda, ogly Berdimuhamed entek üç ýaşyny-da doldurmanka, aradan çykandygy baradaky maglumat bilen gutarýar. Depderi bir gjede okap gutaryp bolanok. Ony her gezek iki gjede okaýarlar.

Anna aganyň terjimehaly hakda gaty gizlin bir syr bardy. Ol syr Anna aganyň terjimehaly bilen baglanyşykly iki sany depderiň gaty ýaşyryň saklanýanlygydy. Bir gezek Mälikgulynyň kaka-sy: «Bu iki depderde ýazylan zatlar biziň häzirki sowet düzgünimize dogry gelenok. Şonuň üçin bu depderlerde aýdylýan zatlary häzir biljek bolma. Wagty geler, ulalarsyň, ana, şonda okarsyň» diýip-di. Şonuň üçin ol depderde ýazylanlary her näçe bilesi gelse-de, Mälikguly ejesiniň, doganlarynyň ýanynda hiç zat aýdanokdy.

Ýalkasaň – ýalkanarsyň

Ýazlag, ýaýla ata-babalarymyzyň ýylyň deň ýaryny geçirýän ýeri. Ol hem wagty, hem giňişligi birbada aňladýar. «Altysy ýazdandyr, altysy gyşdan» diýip dessanlarymyzda aýdylyşy deýin, ež-datlarymyz üçin ýyl, iş ýüzünde, iki pasyldan ybarat bolupdyr. Wagtyň iki pasyl görnüşinde kesgitlenişi adam ömrüniň ölçegine-de giripdir: ýigitlik – ýaz, garrylyk – gyş.

Mälikguly tomusda «kümeçilik» diýlip atlan-dyrylýan ýazlagda – derýanyň aýagyndaky zoluň* kepellerinde – suwlary kepän tekiz meýdanlarda, kümäniň gapdalynda asmana bakyp ýatmagy go-wy görýär. Onuň üçin böreň-böreň ýyldyzly asmany synlap ýatmagyň özboluşly bir lezzeti bar.

Gözleriň asmandaky sansyz ýyldyzlaryň gözle-rine kaklyşanda, ýyldyzlaryň güýji kalbyňa dolýar. Asmanyň düzüm-düzüm ol gözlerinde – közlerinde (göz, köz – bir kökden, bir manydan bolmaly) bakylygyň suglasy duýulýar, Mälikgulynyn göwni ýyldyzlara sary telwas urýar, çünki ýyldyzly asmanyň gözelligi bilen deňeşdireniňde, Zemin gö-zelligi juda sadalaçdy. Asman gözelliginde Ýeriň gözelliginde bolmadyk beýik ruhanalyk, ylahylyk bar. Ten – Ýeri kүýseýär, ruh – Asmany. Asman diýmek belentlik diýmek ahyryny. Mälikgulynyn

göwnüne bolmasa, Asman gözelliginde özünüň geljegi ýazylgy duran, ony-da görmeýän ýalydy. Balyk çuňlugy, guş belentligi küýseýär. Ynsan kalby hem guş. Onuň telwasy Asmanda.

Suw kesilensoň, derýanyň zolunda hemem ýaýlyp ýatan giden tekiz kepellerde – meýdanlarda «gyzylçarwalylar» ýazлага çykypdylar, gaýra – çöle tarap hataran egenlek çetenlerden küme dikipdirler.

Hatar kümeleriň aşak tarapynda ýaýlyp, şemalıň ugruna ylla tolkun atýan ýaly bolup ygşyldaşýan künjüler, çowdarylar gözýetimde asman bilen birleşýärdi. Bu günler künji orulýardy. Bu ekiniň oragy gaty ynjkdy. Muny çalgy, aňñaldyr maňħal bilen orup bolanokdy. Diňe orak ýa hürsak* bilen ormalydy. Özem desseleri dik tutmaly, aşak sallamaly däl. Biri orup, başga biri bolsa künji dessele-rini gujagy dolýanca saklaýardy. Gujagy dolangoň, syryp-süpürip harman edilen takyr meýdança ug-raýardy.

Meýdançada Ata gürmen dagy elliň yanagaçly garaşyp durandyrlar. Dikligeň göterilip getirilen künji desselerini başsağlygyna tutarlar. Agzy açykçaňalaklardaky künji däneleri şagyrdasyp döküler. Künji kakýançylar şondan soň öz işlerine başlar: başsağ edilen künji desselerine ýana-gaçlary bilen kakyp ugrarlar. Özem desseleriň ähliçaňalaklary gacýanca kakarlar. Şondan soňky gury çöp bolup galan desseleri desse sajynlarynyň üstüne oklarlar.

Çaňħalakly, gury ýaprakly künjüleriň çajini almak üçin ilki iri göz elekden, soňundan usakgöz

elekden geçiriler. Uşakgöz elekden geçirilen künjüleri ýörite peýmenlere* salarlar. Bir hepdäniň dowamynda agyzlary göjelen künjüli peýmenler giden meýdany tutup gözüni dokundyrar.

Kümeçiliğiň gaýrasynda otarda talaba gelen on-ýigrimi garry-gurtynyň, aýal-ebtadyň kümeleri görünýär. Inçekesel derdine ýolugan iki oral aýalyňkümesi biraz aýryrak. Olar ýörite terne gawun iýip, dertlerinden saplanmak üçin gelipdirler. Hakykatdan hem, her ýyl terne iýip, kesellerinden saplanyp gidýänler az däl.

Kolhoz kümeçiliginiň ýokarsy bolsa giden bakja ekinleri. Gawun-garpyzlar eýýäm bir biş aşypydylar, hazır ikinji bişdi.

Her ýylky deýin gawun-garpyz bu ýylam gaty bitginli.

Mälikguly inisi bilen her gün künji oragyna gitse, irden Ogulbäbek eje iki gyzy bilen düye sagyp gelensoň, kak-sök taýýarlaýarlar.

Mälikguly inisi bilen künji oragynyň daşyndan ejesi daga hem kömekleşmeli bolýar. Sebäbi kaklary sermek üçin çaty gerek, serme gerek. Şonuň üçinem Mamur oýuň daş-töweregindäki ýylgynlykdan inisi bilen üç gezek hersi bir arka egenlek-çeten getiripdiler. Şol çetenlerden, egenleklerden kak serer ýaly çaty, serme ýasadylar. Özem şemala ýykylmaz ýaly, çuňdan gazyp berkitme kemi ni goýmadylar. Diňe bir kümäniň daş-töwereginde däl, pyşdalarda hem çatylardan goýuşdyryp dilnen kaklary asyp goýupdylar. Şeýle bolansoň tutuş gawun-garpyzly gollaryň pyşdalary durşuna serme, çeten hatary bolup durdy.

Mälikguly günortan inisi bilen çáýa gelende ejesi daga kak burmaga, burlan kaklary rejeläp örüp goýmaga kömekleşerdiler. Her gün Ogulbäbek eje sökem gaýnadardy. Sök gaýnatmak üçinem ýeterlik odun gerek. Mälikguly garaňky düşensoň, çöle gidip ep-esli çagşal getirerdi.

Agşamlaryna ýörite taýýarlanylan, getirilen läşeki gawunlary sök etmek için gyrardylar. Daň bilenem gazanda sök gaýnatmaga başlardylar.

Mälikguly sök gaýnadylyşyna seretmegi gowy görerdi. Bu kyn hem hysyrdyly işdi. Diňe gazanyň aşagyna ot salanyň, gaýnadanyň bilen iş bitenokdy, ony bulap durmalydy hem galladan talhan edip garmalydy.

Her çarşenbe günü ir bilen Kerim gatlakly bilen Akmyrat takyr gelerdi. Bir hepdäniň dowamynda taýýarlanylan künjüli, çowdaryly peýmenleri, sarganlary, kaklary, sökleri maşyn bilen araba mas yüklärdiler.

Akmyrat takyryň arabasyna, esasan, künjüli peýmenleri yüklärdiler. Galan önumleri Kerim gatlaklynyň maşynyna yüklärdiler. Toýly lök sandyraýan elli bilen her kimiň tabşyran zatlaryny birin-birin ýazyp alardy.

Aladaňandan tä giç agşama çenli şol bir işdi. Şol bir wakalardy. Kolhozçylaryň ählisi iş bilen başagaýdy, asyl gürleşjek, degişjek, gülüşjek bolýanam ýokdy. Yazlagda adam köpem bolsa, ylla ýok ýalydy, dym-dyrslykdy.

Mälikguly bu günem aladaňdan oýandy. Töwewegini synladı. Onuň ilki nazarynyň kaklyşany gaýradan gelýän arkasy çagşyllı adam boldy. Ol

gaty daýaw bolmaly. Sebäbi onuň göterip getirýän çagşaly azym-küjüm däldi, edil depe süýsen ýaly bolup gelýärdi ol.

Gelýän Bibi gyşyk bolmaly. Hakykatdanam, şol eken. Olaryň kümese Mälíkguly dagynyn kümessinden dört küme gaýradady. Mälíkguly ortadan pes boýly Bibi daýzanyň dynç alman, haýdap işleýşine haýran galyp serederdi. «Bibi daýza ýadamaýarmyka? Ol haçan dynç alýarka?» diýip oýlanýardı.

Mälíkgulnyň nazary kümeden ýigrimi-otuz metrlikdäki pyşdadaky çalam-çaş edilen çatylarda saklandy, biygtyýar şol ýere bardy.

Birgiden zaýaçylyk. Ýaňy sarygan kaklar pysdada guma garylyp ýatyrdы.

Ogulbäbek eje-de ýetip geldi. Guma bulaşyp ýatan sarygyşan kaklary düzediştiren çatylarynyň üstüne çykaryp ugrady.

– O görgüli özünüň senden asgyndygyny şindem boýun alyp bilmän, öz-özünü örtäp ýör-ow – diýip, Ogulbäbek eje kaklary kakysdyryp çatydan asmasyny dowam etdirdi. – Düýn seni ýaşulurak, abraýlyrak adamlaryň biri onuň ýanynda öwen bolmaly.

Mälíkguly ejesiniň bu sözlerine biçak geň galdy. Ol bu zatlary nireden bilýärkä?

– Düýn başlyk künji orýan ýerimize bardy. Salamlaşdy. Soňam ala-böle maňa: «Sag bol, Mälíkguly!» diýdi.

– Bu iş şol sagbol üçin bolmaly.

– Eje, siz kim barada aýdýarsyňyz?

– Permanyň ogly hakda.

– Onuň maňa bassaşlyk edýändigini siz nireden bilyärsiňz? Size kim aýtdy?

– Wiý, kim aýdar öydýärsiň? Bibi daýza aýtdy.

– Eje, men geň galýaryn: Bibi daýzanyň biriniň sözünü diňläp duranyny ýeke gezegem göremok. Mydama özi gürleyär. Gezek bermän tä gidýänçä gürleyär. Onsoň ol ili diňlemän, obanyň ähli habarynyň nädip jikme-jik bilyärkä? Şuňa teý düşünip bilemok.

– Adamsyndan eşidýän bolaýmasa, men-ä niреден eşidýänini anyk bilemok. Ýone oba adam-larynyň içdimagyny, gylyk-häsiýetini, düýn näme edendigini, näme diýendigini ähli jikme-jikligi bilen bilyändigi-hä hak. Esasy gürrüň-ä, ýalňyşmasam, adamsyndan eşidýän bolmaly. Görýärsiň-ä ol oňly işiň başyny tutman, meslekdeş tapynyp, diliňi zuwwa-zuwwa çykaryp, lik-lik gülüp oturandyr, özem adam ogluna göwni ýetýän däldir. Kimiň adyny tutsaň tutaý, şoňa hökman at dakar. Men bu wagta çenli Pudagyň ogly köşeşendir öýdüp ýördüm.

– Kakamyň urşa giden günü Altyn mugallymy-myzyň ejesi agyr syrkawlapdyr, şonda onuň okadýan ikinji klasynda men sapak geçmeli boldum. Muny menden Altyn mugallym bilen Bibisoltan mugallym haýyış etdi. Şirmämmet meniň ikinji klasyň okuwçylaryny okadanymy halamandyr. «Sapagy sen däl-de, men geçmeli» diýyär.

– Eşitdim, balam, eşitdim.

– Bä-ä, şu zatlaram Bibi daýza bilýär diýsenizzläň.

– Bilyär.

– Eje, Şirmämmet näme üçin maňa bassaşlyk edýärkä? Men oňa hiç zat diýemog-a.

Ökde bolsaň, il içinde abraáyň artsa, muňa ähli kişi begenmeyär. Arasynda Permanyň ogly ýalylar hökman tapylýar. Ähli kişi birinji, özgelerden artyk bolmak isleyär. Bu adamyň ganynda bar. Eger özünden ökdäni görse-de, ony gözü bilen iýäyjek bolýar. Bassaşlyk soňy bilen góriplige, góripligem bahyllýga sapýar. Ökde, abraály boldugyň, gürrüsiz, bassaş, górip gazandym hasap edäýmelidir. Seniň bassaşyň gowy. Ol eden işini senden ýaşyrjak bolup duranok. Ýöne kakaň bassaşy has misginlik bilen ýamanlyk edipdir. Ine, iň ýamany şu. Ýüzüňe gülüp bakyp, halymsyraýan, mähribansyraýan, dostsyraýan adama ynanylýar. Bir seretseň, ol seniň mähriban dostuň, seniň üçin hiç hyzmatyny gaýgyranok, ýürekdeş gürleşýär. Onsoň senem oňa ýüregiň açýarsyň. Ol bolsa içiňdäki oý-pikirleri bilip, seniň özüňden ökde bolmazlygyň, aýak astyna düşmegiň üçin ýamanlyk baryny edip ugraýar. Senem bu tapgyr-tapgyr ýamanlyklaryň eziz hasapláyan dostuňdan gelýändigi barada eger-eger pikirem edeňok. Biri hakykaty aýtsa-da, sen oňa kes-kelläm ynanmaýarsyň. Kakaň söwer dostunyň Daşkende okuwa gidilende resminamalary ýok edendiklerini eşitdiň-ä. Hemmesi bir ýerde duran resminamalaryň içinden kakaň resminamalaryny aýryp alyp, bir ýere taşlan onuň eziz dostlarynyň biri. Kakaň bu ýamanlygy eden dostunyň kimdigini başda bilmändir-ä. Gaýtam bir bigünä dos-tuna nähak müňkür bolupdyr. Garagum kanalyna işe girjek bolanda-da kakaňa ýamanlyk edipdirler.

Näme üçin? Bar sebäp kakaň öz dostlaryndan bir gez pähim-paýhaslylygynda. Haýsy okuwa bar-sa, abraý bilen okajaklygynda, özem dostlarynyň arasynda gornetin gowy okajaklygynda, hormat-lanjaklygynda. Bassaş hem muny islemeýär. Ýöne kalbyň pák, özüň halal bolsaň, bassaş menziliňden seni saklap bilmez. Halallygyň, päkligiň arkasynda Alla durandyr. Ol halal hem pák adamlary mydama goldaýandyr. Uly-uly derejelere ýetiryär. Halallyk bilen päkligi ýaran edilip, maksadyňa yhlas siň-dirseň, Alla seni hiç wagt hem katumyt goýanok. Permanyň ogly ähli zadyň aňyrsynda Allanyň durandygyny bilenok. Magtymguly atamyz aýdypdyr ahyryny:

Algyn pendim, akmak kişi,
Özüňe kylma käyişi,
Götermese döwlet guşy,
Uçup bolmaz per biläni.

Zehinli bolmak gowy zat. Ganatyň barleygy entek uçjakdygyň kepili däl...

Mälikguly ejesiniň sözlerini geňirgenip diňle-di. Sebäbi ol henize-şu güne çenli häzirkisi ýaly açylyp gürlemändi.

Aşyr dagy bir topar oglan bolup işe barýardy. Mälikguly olara goşuldy.

Toparyň içinde Şirmämmedem bardy. Ol Mälikgulyny göz astyndan synlap, ondan bäs-alty oglan aňyrda bolmaga çalyşýardy. Mälikguly muny duýup, bilgesleýinden oňa golaý-golaý süýşýärdi. Şirmämmet hasanaklap öňe okdurylýardy.

Öňler Şirmämmet Mälikgulyny görende «tatyry-r-tatyry-r» edip awtomat «atandan» bolardy. Bir gezek oňa Aşyr «Eý, Şirmämmet, awtomaty köp atýarsyň welin, birden kakaňa degäýmesin» diýip-di. Aşyryň diňe eňeginiň aşagynda, sag elinde däl, dilinde-de siňnil bar bolmaly. Ol dili siňnilli diýilýänlerdendi, bir zat diýse bolaýýardy: Şirmämmediň kakasynyň frontda wepat edendigi barada hem gara hat gelipdi. Şirmämmet şol habardan soň Mälikgulyny görse, «tatyrdadyp» atmasyny goýupdy. Yöne ol bu gün hem atdy, özem uzak atdy. Gözünde-de ýaş bardy. Şirmämmediň gözündäki ýaşlary gören Mälikguly oňa ýakynlaşjak, gorkuzjak bolmasyny goýdy.

— Mälikguly, öňe geçsene sen — diýip, Aşyr adaty endigi boýunça eňeginiň aşagyndaky siňnillini sypady.

Mälikguly öňe geçdi. Oglanlar onuň yzyna düşdüler. Şirmämmet iň yzdan gelýärди.

* * *

Mälikguly günortan kümä çáýa baranda, derden ýaňa arkasy öl-myžzyk bolan, ýüz-gözünden der syrygýan, Güne jyzyrap gap-gara bolan Bibi daýza aňyrdan dogumly ädimläp geldi. Salamlaşdy, hal-ahwal soraşdy:

— Sizi görsem, dünýäme giňlik, kanagat çáýylýar meniň, Ogulbäbek — diýip, Bibi daýza mähirli ýylgyrdy, görgüliniň agzynda ýeke dişem ýokdy. Biz gapyl gezip ýören gözli körler-dä. Dünýäniň-ä gürrüňem ýok, gyz, öz obamyzda näme bolup ýörenindenem habarymyz ýok, öten agşam Allaberdi

agaňyz oba eşeklige baryp geldi. Goçgar agalara barypdyr. Şol gün onuň bäsinji oglundanam öldi habary gelipdir. Gör-ä bu bolýan zatlary. Goçgar aga haýbaty bilen dagy talhan etjek, pähim-paýhasy bilen dagy bedew ata öwrüp çapjak ýalkawly kişidä. Görgüli aýalynyň, alty gelniniň öñünde bir gysym bolup galanmyş. Allaberdi agaňyz Mody bilen Goçgar aga göwünlik berýärmişler welin, o görgüli hasratyny daşyna çykarmen, diňe silkinip-silkinip otyrmyş. Görgüli çydaman melleginiň aýagyna gidipdir. Ol ýere barsa-da, ýorunjalykda bir sygyr ölüp ýatyrmış. Ol Ata gürmeniň sygry eken. Giye ýüpünden boşap, Goçgar aganyň ýorunjalygyna geçipdir. Nirede gören zady beýle elpe-şelpelik. Sygyr iýip-iýip ýarylypdyr. Ata gürmeniň aýalam: «Wah, ýorunjaňyz başyňzy iýsin. Meniň agtyklarymyň gözlerini dikip oturan ýeke-täk eklenjinden kesdiňiz» diýip aglaýarmyş. Ata gürmen diýeniňiz-ä özüňze belli. Onuň gara güýjem öküziňki ýaly, hakylam öküziňki ýaly. Sygryny egnine alyp ötägidipdir, gelip heleyiniň janynyň ýangyjyna aýdan sözü üçin Goçgar agadan ötünç sorapdyr. Soň-a Ata gürmeniň aýaly Aknabadyň özem aýdan sözüne pušeýman edip, Goçgar agadan ötünç soramaga baryp, gözýaş döküpdir.

Ata gürmen diýen adamyň çaganyň göwni ýaly göwni bar. Sähel zat üçinem jak-jaklap ýer sarsdyryp güler. Halal adam. Eline pil berseň, ýadamasam ýok, ýöne özünden bilip iş etjek adam däl. Aýdyp etdirmeli oňa. Biriniň baldyry szätzär diýseňem gyýlyp oturandyr. Goçgar aganyň bäsinji oglunyň hem gara hatynyň gelenini eşidip

görgüli sakgaldaşynyň aglap bilmedik agysynam aglap otyrmyş.

– Enesi, aý, enesi – diýip, Allaberdi uzynyň sesi eşidildi.

– Wiý, Ogulbäbek, Allaberdi agaňyz turupdyr, men gideýin, ony garaşdyryp bolmaz. Dünýä dursun, siziň Allaberdi agaňyz dursun. Ony maňa Hudaý jan «Bibijemal bagtly bolsun» diýip beripdir. Onuň bitiren işini «men-men» diýen ýigitlerem bitirip bilmez.

– Allaberdi aga näme iş edýär, Bibi daýza? – diýip, Mälíkguly gyzyklandy.

– Wiý, oglan, şonam bileňokmy? Il Allaberdi uzyn ýalta diýyändir. Allaberdi agaňyz ýatybam köp iş bitirýär, ýatmagam – iş. Ýatmak aňsat-dyr öýtmäň. Gaty kyn hem agyr iş ol. Allaberdi agaňyz ýatyp, gül ýaly ogul-gyz, gül ýaly agtyk ýetişdirdi. Olar Allaberdi agaňzyň ýatanyny görüp, ýatmaly däldigine düşündiler. Ýatany görse ýigrendiler. Onsoň ýatman işlediler, okadylar. Üç oglumyň üçusem Aşgabatda institut okady. Uly başlyk boldy. Sekiz agtygynyň başısı instituta girdi. Ýöne uruş başlanansoň, olary-da fronta alaýdylar.

Ogullarymyň, agtyklarymyň okuw okamakla-
ry Allaberdi agaňzyň hyzmaty. Olaram Allaberdi
agaňyz ýaly zehinli. Asyl Allaberdi agaňzyň ne-
beresi gaty zehinli, okumış nebere, ýöne biraz ýal-
tarak nebere. Hudaý jan hemme zady goşalandyryp
bermeýär ahyryń.

– Enesi, aý, enesi!.. – Ýene Allaberdi aganyň sesi eşidildi..

– Indi ol maňa käýär – diýip, Bibi daýza zut gitdi.

Mälikguly Bibi daýzanyň yzyndan seredip durşuna, näme üçindir, Hangulyny ýatlady. Onuň bir gyzы söýendigini, ýöne maýyp bolandygy sebäpli o gyza öýlenip bilmändigi, ol gyzыň bolsa durmuşa çykandygy, iki çagasyň dünýä inendigi, adamsynyň uruşda wepat bolandygy, eger sagalyp aýak üstüne galsa, şol aýala öýlenmek isleýändigi hakda aýdanlaryny ýatlady. Şol zenanyň kimdigi hakda Mälikguly köp oýlanypdy. Bibi daýza Meret köpbilmişiň bir ýyl öň wepat bolandygy, aýaly Almagülüň iki çagaly galandygy hakda aýdanda Mälikgulynyň aňynda Hangulynyň gürrüňini edýän aýaly Almagül bolaýmasyn diýip oýlanypdy. Soň görüp otursa, bu barada Weli gaty takyk bilyän eken.

Hanguly bilen Almagülüň ysnyşygy barada-ky habar oba dolupdyr. Almagüli ýakyndan synlan Meret köpbilmişem birden oňa aşyk bolupdyr. Meret köpbilmiş – baýyň oglı. Dokuzy düzüw. Demi bilen degirmen aýlaýar.

Özüne göwni ýetýän Meret köpbilmiş Almagüle ýüregindäkini açyk aýdypdyr: «Almagül, men seni haladym. Saňa öýlenjek. Öyüne sawçylar barar» diýipdir. Almagülem: «Goýaweri, oglan. Kakam dagy Hanguly tarapa eýyäm söz berdi. Guda bolundy. Mundan soň men ata-enemiň yüzüne gelip bilmerin» diýipdir. «Çykalga ýok-my?» «Hanguly öläýmese, başga çykalga ýok, oglan». «Onda men Hangulyny öldüräýerin». «Öldürseň, men saňa baraýaryn». Ana, şu maksat

bilenem Meret köpbilmiş Gowkuzereň obasyn-dan bir topar oglany hakyna tutýar-da, Hangu-lynyň ýanyna ugradýar: «Ony öldürmeli» diýip buýruk berýär.

Gelen hakyna tutulanlar Hangulyny öldürjek ekeni, wagtynda Berkeli aga baraýypdyr. Gelen-leriň dördüsini öldüripdir, galanlaryna-da agyr şikes ýetipdir. Biriniň aýagy döwlüpdır, ýene biri-niň eli, äni.

Almagül bilen Meret köpbilmiş Hanguly bu gün öler, ertir öler öydüp garaşypdyrlar, ýöne ol ölmändir. Hanguly Almagüle durmuşa çykmaga rugsat beripdir. Meret köpbilmişiň iki çagasy bolup, olar akyllaryndan azaşypdyr. Meret köpbilmişem ýaş wagty akylyndan azaşan eken. Hoja kelle öwlüyäsine, Kerimberdi işan öwlüyäsine ýyky-lyp, ony ölümniň öýünde akylyna getiripdirler. Asyl köpbilmişlik, akyldan azaşmak, dälilik olaryň to-humynda barmyş.

Almagülüň çagalaryny akyla dolap biljek bu giň dünýäde ýeke-täk bir gudratly adam barmyş, ol hem Hanguly Berkelimiş. Hangulynyň ýanyna barara ýüzi bolmansoň, Almagül öwlüyälere gatnap dyr, tebiplere gatnapdyr. Peýdasy bolmandyr. Bibi daýza «Hangulynyň ýanyna bar. Saňa ýok diýmez, aňsat işiňi kynlaşdyryp ýörme» diýse, Almagül hünübırýan aglaberenmiş: «Jan Bibijemal daýza, Hangulynyň ýanyna barara ýüzüm ýog-a meniň. Men oňa hyýanat etdim-ä. Meni Hangulynyň yh-lasy tutdy. Eden etmişim üçin Hudaý maňa göz görkezýär» diýýärmiş. Bolan wakany gürrüň be-renmiş.

– Gelň onda, agzybirlik bilen bir käse çáy içeliň – diýip, Ogulbäbek eje çagalaryny kümede ýazan saçagynyň başyna çagyrdы.

Mälikguly çorege bismilla etdi. Käsesine guýlan çáya seredip geňirgendi.

– Oho, boýcy!..

– Kakaň gelýän bolaýmasyn, balam?!?

– Aý, kakam däldir, myhman gelýändir. Kakam gelýän bolsa, bu wagta čenli Dagarman gelip buşlardy.

– Şo boýcyňyz-a men bolmaly!

Mälikguly tarsa ýerinden turup, daşaryk çykdy,

Daşarda çal eşegiň üstünde Suhanberdi ýylgyrjaklap otyr.

– Myhman alarmysyňyz?

– Alarys.

Suhanberdiniň keýpi galady. Ol Ogulbäbek eje, Mälikguly dagy bilen gadyrly salamlaşdy, hal-ah-wal soraşdy. Soň eşekden sypyrylyp düşdi-de, pişegine söýendi.

– Mälikguly, dogan, gaňña bökderilgi bir düwünçek bolmaly. Şony alyp bärík gel.

Mälikguly eşegiň ýüpüni ýabaly agaja daňyp, gaňña bökderilen düwünçegi alyp kümä girdi, Suhanberdiniň gapdaljygynnda oturdy.

Suhanberdi toýdan soň orta ýaşlaryndaky adam meňzäpdır. Wah, toýdan soň diýilýär, aslynda, Suhanberdi bilen Zybagülüň toýuny «toý» diýip atlandyrar ýaly-da bolmandy. Toý diýilse, giden märeke, aýdym-saz, sowhun-şagalaň göz öňüne gelýär. Ýöne olaryň toýunda bu zatlaryň birem bolmandy. Bibi gyşygyň aýdyşy, Suhanberdiniň is-

leýşi boýunça gudaçylyga Goçgar aga, Mody murt hemem Mälikguly gidipdi. Ýazly aga sawçylyga gelenlerden: «Agtygynyň daşyny dolap alyp gide-re Suhanberdiniň ýagdaýy barmyka?» diýip sorap-dy. Suhanberdide Zybagülüň daşyny dolara hiç zat tapylmadyk bolmaly. Bäş-on aýal-ebtat Zybagüli öýünden başyna kelaáy ýaglyk atyp, Suhanberdi-lere pyýadaja ýöredip getirdiler. Şonda Ýazly aga-nyň isleginiň bitmändigini Mälikguly aňypdy, se-bäbi Zybagülüň egninde sary giden köneje alaçasy bardy. Goçgar aga nika gyýypdy.

Toýdan bir hepde geçenden soň ýaş çatynjalar Mälikgulyny ýöriteläp myhmançylyga çagyrypdy-lar. Towuk çorba bişiripdirler. Olar ullaikan bir jam-da etlige edip, towugyň iki aýagyny, döşünü salyp, Mälikgulynyň öñünde goýupdylar. Mälikgulynyň işdä bilen iýşine Zybagül-de, Suhanberdi-de, be-genmek begenip, buýsanmak buýsanyp, seredişip oturupdylar. Mälikgulynyň işdä bilen iýmesi ola-ryň göwün guşlaryny al asmana göteripdi. Zybagül begenjine, näme üçindir, aglapdy.

– Başlyk ýazlagda öndürilen öňümleriň bir aý-lyk hasabatyny çykmaly diýse, «Başlyk, ony alada edip oturmaň. Men ýazлага eşeklige baryp geläýe-rin» diýdim. Ilki Mälikguly doganyma bir duşaýyn diýdim. Kümeçilige gitjekdigimi aýtsam, Zyba-gül, Mälikguly, seniň üçin ýörite byzmyk bişirip-dir. «Gyzgynjadyr, gyzgynlygy bilen iýsin. Özü-ňem iýip bolýança, garşysynda seredip otur» diýdi. Zybagül bişiren zadyny gaty tagamly edip bişir-yär, süýji bişirýär. Hany, Ogulbäbek gelneje, alyň. Ep-esli bar bu. Mälikguly, hany, sen al. Sen köpräk

iýmelisiň. Zybagül seniň üçin bulary gaty yhlas bilen bişirendir. Iýseň heziller edinersiň.

– Dogrudanam, gaty tagamly bolupdyr – diýip, Mälikguly işdä bilen iýdi.

– Ogulbäbek gelneje, size bir syr aýdaýyn men. Zybagülüň razylyk habaryny ýetiren – meniň mähriban doganym Mälikguly jan. Şonuň üçin bu ýigidiň meniň durmuşymda orny gaty uludyr, aýratyndyr. Uruşda agyr söweş boldy. Garma-gürmelikde agyr ýaralanyp, iki gün meýdanda ýatdym. Üçünji gün tötänden üstümden gelip, meni gospitala alyp gitdiler. Ana, şonda yzymdan gara hat gelipdir. Bu habary eşidip Zybagül aglamak aglapdyr. Şonda Mälikguly Zybagüle göwünlik beripdir. «Siz ýaly gözel gyzyň özünü söýyändigini bilýän ýigit ölmez. Siz gaty arkaýyn boluň. Suhanberdi ölmez» diýipdir. Zübagülem ynanypdyr. Ol: «Mälikguly şeýle bir ynamly aýtdy. Ynanmazlyk asla mümkün däldi» diýip maňa gürrüň berýär.

– Ýogsa-da, Mälikguly, Zybagül saňa başga-da bir zat iberdi. Onuň saňa bir köýnek bergisi bar eken. Ana şony iberdi – diýip, Suhanberdi ak ýaglyga dolanan ak ezýaka köýnegi çykardı. – Şuny saňa ýörite iberdi. Elini aňňal kesende sen köýneginden kesip beripsiň. Şol köýnegiňe derek şu.

– Sag bolsun. Ýakasynyň keşdesi gaty nepis eken.

– Geýip gör, balam!

Köýnegi ümsüm geýibermeli däl. Täze eşik geýjek bolanyňda, onuň üstünden üç gezek basyp, üç gezek: «Meniň ýaşym uzyn, seniň ýaşyň kelte» diýip gaýtalamaly.

Mälikguly hem bu köneden gelýän ýörelgäni saklady, şondan soň köýnegi geýdi.

– Köýneg-ä saňa şap bolaýdy – diýip, Suhanberdi ýylgyrjaklap synlady. – Çykarman geý.

– Ýok, men muny kakam jan gelen günü geýeyin.

Güýz ýaldyrakdan başlanýar

Sentýabryň başyndan raýonda ekiş üçin güýzki sürüme başlandy.

Raýkomyň birinji sekretarynyň gönüden-göni görkezmesi boýunça Geldi mys-mys sürümi «Täze ýol» kolhozyndan başlady. Ol 20-nji sentýabrdı «Azatlyga» geçmelidi. «Gyzyl çarwa» kolhozyna bolsa traktor 9-njy oktýabrdı gelmelidi. Ol gün hem ekişi başlap boljak däldi. Sebäbi köne çarwa hasaby boýunça her ýylyň dokuzyna, on dokuzyna hem ýigrimi dokuzyna ýyldyz ýerde hasaplanýardı. Şonuň üçin hem şol günler ekiş başlanmaýardı. Mody başlygyň içini it ýyrtýardı. Ol traktoryň gelерine garaşyp oturman, ekiše il deňinde başlamaý makul tapypdy. Ekişi başlamazdan bir hepde öň indi her ýyl edilişi ýaly obada garaçawuş* berdi.

4-nji sentýabry sähetli gün hasaplap, şol gün kolhozyň dördünji brigadasыnda nekirt* etdiler. Nekirdi, elbetde, eli ýeňil, abraýly Goçgar Gara «Bismilla, her bir dänäň müňlesin!» diýip ujallanyp-heşelenip* çykyylan ugur boýunça başlady.

Goçgar aga kolhozçylara garap:

– Tohum başy ýokary! – diýdi.

Kolhozçylar däbe eýerip – jem bolup jogap berdiler:

– Duşman başy aşak!

Goçgar aga dowam etdirdi:

– Tohumyňza bereket?

Kolhozçylar:

– Ömrüňze bereket! – diýip gygyryşdylar.

– Mälikguly, senem gel ýanyma – diýip, Goçgar aga elini bulaýlady. – Ekişi iki bolup başlaly.

– Goçgar aga, menem sepäyeýin?!

– Senem sep, Şirmämmet jan. Siz biziň gelejimiz ahyryn.

Bu ýyl üç kişi ekiše «Her bir dänäň müň bol-sun. Meniň elim däl, Babadaýhanyň eli» diýip pata berdi. Şondan soň beýleki brigadalarda-da ekiş başlandy.

Sol gün günortan bolsa kolhoz harmantoý* berdi.

Mälikguly bereketli güýz paslyny gowy görýär. Bu pasylda ol entek ýaş hem bolsa, näme üçindir, adam ömrüniň bu dünýä gelip bitiryän işleri hakda oýlanýar, çünki onuň göwnüne bolmasa, her pasyl adam ömri, onuň manysy bilen bitewüleşen ýaly duýulýar. Gyş – her bir täze döretmek, gurmak işiniň binýady, ýaz – onuň başlangyjy, tomus onuň dowamy, güýz bolsa onuň hasyly, netijesi.

Wagt hemiše az ýaly görünýär, ýöne ol şonda-da guitaranok. Ol adamlaryň ömür uşlybyny çösläp barýar. Güýzde wagta-da, ömre-de agraslyk berlen ýaly, ol haýal, argas geçýär.

Güýz ýaldyrakdan başlanýar.

Ak altyn bolup daňdan dogan ýaldyrak gündizem az görüp, gjelerine-de eyemsirän epgek bilen gyzgynyň öňüni kesýär. Şeýdibem ýuwaş-ýuwaşdan salkynyň hem gjäniň aýagy ýetýän ýer-

leri artyp ugraýar. Tomsuň gyzgynyndan basly-gan dünýäniň endamyndan howur çykyp, süňni sowap başlaýar. Endamynyň gyzgyny gaýdyşan sähranyň göwrümi hem göwni giňän ýaly bolýar. Gyzgynlyk döwrüni başdan geçiren gawun-gar-pyzlaryň tagamynyň üsti salkynlyk bilen ýetiriler, ir-iýmişli ağaçlar berekedini artdyryp ugrar. Asla, ýasaýyş hasyla durar. Güýzde Allanyň sa-hawaty bar.

Mälikguly bir zada haýran galýar: ol aladaň-dandan tä garaňky düşyänçä, yhlas bilen işleýär welin, barybir, bahardaky deýin ýadanok. Haýsy-dyr bir güýç oňa ganat, tekge berýän ýaly, joşgu-nyny, hyjuwyny artdyrýar, işledigiçe işläsi gelýär, süren ýerlerine – bitirýän işlerine seredip, tükenik-siz lezzet alýar. Mody başlyk önküleri ýaly «İçeri tarapa agdaryp sürüň*», «Çuň sürüň, gaty gatlaga ýetmeseňiz, eden işiňiz kör köpük» diýip gykylyk-lanok. Sebäbi ol sürümiň isleýishi ýaly gidip duran-dygyny bilýär.

Güýz – hasaplaşyk möwsümi. Seniň kimdigiň mizana münýän döwri.

Mälikguly türkmenleri güýze meňzedýär.

Türkmenler – güýz deýin argas, salykatly, ha-syllı, paýhasly. Mälikguly türkmenleri bereketli, agras, paýhasly güýze meňzedip goşgy ýazmak pi-kirine geldi. «Goşgyny kakam gelýänçä ýazaýyn, soňam oňa okap bereýin»...

* * *

Mälikguly dagyny howlukdymagyň zerurly-
gy ýokdy, olar ýagdaýa, howlukmalydygyna gaty

gowy düşünýärdiler. Şonuň üçinem olaryň gyssagy özleri bilendi.

Bu gün ekişiň on birinji günüdü.

Her gün Berkeli aga yzyna Ýazly ýatagy, Ata gürmeni tirkäp gelýär-de, sürülen ýerlere tohum sepýärler.

Şondan soň Mälíkguly dagy düýeleriň kündelerini aýryp, borona geçmeli bolýarlar. Herhal, sürümden boronalamak ýeňil hem tiz önýär.

Olaryň işleýişlerini raýondan iki-üç gezek gelip barlap gitdiler. Her gelen sürülen ýerleriň çuňlugyny ölçeýärdi. Sürümiň çuňlugyndan, hilinden kanagatlanybam «Azatlyk» kolhozyna geçip gidýärdiler.

Berkeli aga köp wagtyny oglanlaryň ýanında geçirýärdi. Nirä gitse-de tiz dolanýardı. Ýöne ol ekilmeli ýerleriň ýaňy üçden biri ekilende başlyk bilen Tejene gitdi. Duşenbede gidip çarşenbede giçlik dolandylar. Tohumlyk däne bolmansoň, Ýazly aga dagy däne sepip bilmändiler.

Iň esasy zat şüdüğärdi, ýeri sürmekdi. Şonuň üçinem oglanlar köpräk ýer sürmäge çalyşýardylar.

Berkeli aga gelen dessine – namazsam ammardan tohumlyk däne getirip, Ýazly agadyr Ata gürmen bilen gelip, tohum sepmäge başlady. Mälíkguly dagy bir günlük normalaryny artygy bilen dolup, öýlerine gaýtjak bolup durduular. Sebäbi garaňky mazaly gatlyşypdy.

Oglanlar gojalaryň tohum sepmäge başlamagyna ör-gökden geldiler. Aşyr bilen Weli Mälíkgula «Bu näme boldugy?!» diýen terzde bakdylar.

– Ertir boronalamagymyz üçin sepýändirler. Gije sepilen tohumlary guşlaryň gelip iýmejegi belli. Ertirem işe boronalamakdan başlarys.

Berkeli aganyň gelip beren sowaly Mälíkgulynyň pikir edişi ýaly däldigini aýan etdi.

– Bürgütlerim, düyeleriňize borona çatmagy-nyza kömekleşeyinmi?

«Bürgütler» brigadiriň bu sözüniň terjimesine – tohum sepilen ýerleri boronalap çykmaly diýilmesine gaty gowy düşündiler. Brigadiriň bolşy bu meseläni bireýýäm çözgen ýalydy, özem bu babatda hiç hili gep-gürrüň bolmaly däl ýalydy. Brigadiriň sözünü eşiden Weli özünü jalka aşak goýberdi. Aşyr hem onuň gapdalyna gelip çökdi:

– Garaňky düşdi-how.

– Bä-ä, hiç kimiň akyl ýetirip bilmejek gaty üýtgeşik habaryny aýtdyň. Muny nädip bildiň? – diýip, Weli gaşyny gerjeşirdi. – Şu habaryň bilen Nýutonyň bütindünýä dartylmak kanuny ýaly açys edendirin öydýärsiňmi? Nýutonyň üstüne gaçan alma indi seniň üstüňe gaçýarmy?

– Men garaňky düşdi diýýän-how.

Aşyryň gürlände «how» goşulmasyny köp gaý-talaýandygyna jany ýanan Weli oňa öykünip gepledii:

– Garaňkynyň düşenini bizem görýäris-how.

Sen muny näme üçin aýdýarsyň-how?

– Mundan soňam iş bolarmy-how?

– Boldursaň bolmajak zat hem bolar-how.

– Ýadadyg-a?

– Ýadaňda näme-how?

– Men-ä işe ýaramaýaryn indi.

- Böküp-böküp ýararsyň-how.
- Ýoldaş Çatakow, sen diliňi aýnadan bolma. Hakykatdan hem, zilläm-lütüm çykyp ýadadym-how men.
- Ýoldaş Baýsähedow, senem «Çatakow» diýen bolup diliňi aýnatma-how. Men saňa gara çynym bilen aýdýaryn. Iše ýaramaýanlygyň näme üçin maňa aýdýarsyň? Men seniň başlygyňmy? Arzyň Mälikgula aýt, brigadire aýt.
- Dogry, men seniň bilen nähak gepleşipdirin. Aşyr Mälikgula tarap öwrülip, özuniň gaty ýadan-dygyny yşarat etdi. Weli hem Aşyryň yşaratyny tassyklap gaýtalady. Mälikguly şondan soň Berkeli aganyň gapdaljygyna bardy.
- Berkeli aga...
- Gaýrat ediň, bürgütler!
- Berkeli aga!..
- Dogry, garaňkam nemedip ugrady. Ýöne siziň bürgütleriňki ýaly ýiti jöwher gözüňiz bar ahyryn.
- Berkeli aga!..
- Dogry, men däninim, siziň ýadandygyňyzam aňýaryn. Ýöne siz är bürgütler. Gamçynyň palta çuwdesine edip bilýän käri barmy? Ýokdur. Ýadawlygam size nemedip bilmez. Siz däninim, my-dama çapyljak at ýaly ahyryn!

Aşyr bilen Weli Berkeli aganyň ýanyna bardy:

- Bürgütleriňiz-ä sizi ýüňsakgal etmese ýagşy-dyr...
- Ýadadyk-how, Berkeli aga.

Berkeli aga birpaýyz böwrüni diňläp durdy. Onuň bolşy, ylalaşykly baş atmasy: «Aý, bolýar,

boronany ertir edäýersiňiz» diýjege meňzedi, ýöne onuň aýdan sözleri oglanlaryň garaşmadyk, islemeýän sözleridi.

– Meniň mähriban bürgütlerim, siz däninim, gerçek iş edýärsiňiz. Gerçek iş! Men däninim muň gaty gowy nemedýärin. Mody başlyk hem bu barada raýkomda bolan ýygnakda nemedipdir. Ýone däninim talap gaty ýokary. Ekişi tiz nemetmeli. Bu işde bize kömek berjek adam ýok. Geldi mys-mys hem näsaglapdyr. Ekişde kolhozyň ýeke-täk daýanýy siz, meniň mähriban bürgütlerim. Siziň däninim ýadaýandygyňyz hak, ýone ýadasaňyzam, işlemelisiňiz, neme etmeseňiz, kolhozda – bizde däninim, hiç hili ýagdaý ýok. Türkmen, «Galan işe gar ýagar» diýýär. Bu gün etmäge sähel mümkünçilik bolan işi ertire nemetmek, oňa gar ýagdymak mähriban bürgütlere nemetjek däninim zat däldir. Siz frontçylaryň ogullarysyňyz. Kakalaryňyz sizi öz orunlarynda däninim goýup gitdi. Siz hem özüňiz üçin, hemem däninim kakkalaryňyz üçin işlemeli.

– Berkeli aga, meniň aýaklarym häzir ys-gynsyzlykdan ýaňa saňyl-saňyl edýär, meni göstermejek bolýar, hiç ysgyn-deramatym ýok-how – diýip, Aşyr Berkeli aga naýynjar garady.

– Mähriban bürgütlerim, siz ýaňam nemedişim ýaly, gerçek iş edýärsiňiz. Muny menem bilýärin, Mody hem nemedýär. Siziň gowy işleýäniňiz hem şu süren ýeriňizi şu gün boranalan işiňiz üçin men size ertir Dagarmany her biriňize ýarym sagatlyk münmäge bereýin.

Bu garaşylmadyk teklipdi. Aşyr «ýýrş» edip Welä seretdi. Weli hem ýylgyrman saklanyp bilmedi. Ata münmek ganatlanmak ahyryñ! Ata münmek – uçmak.

Geçen ýyl, gör, nähili gowy bolupdy: oglanlar ol günleri şindem ýatlaýarlar. Her üç atyza tohum ekilensoň, Berkeli aga eçilerdi, Dagarmanyň tana-pyny oglanlara bererdi. Şonda olar biçak köp işläp-diler. Ýadamandylar. Şol arzyly pursada garaşyp işleyärdiler. Nämedir bir zada bil baglap, özem şol bil baglaýan zadyň hakykatdygyna ynanyп ýaşamak, işlemek, gör, nähili ýakymly.

Berkeli aga oglanlara ganat – ynam berýär. Onsoň olar, heý, ýylgyrmazlarmy, begenmezlermi?!

Aşyr howatyrlandy:

– Aý, ýok, gerek däl.

– O näme için?

– Geçen ýyldaky ýaly Dagarmana münüp ýör-kæk, birden raýon wekili geler, onsoň gürrüň has ulla gider-how.

Berkeli aga oglanlara ciňerilip bakdy:

– Üçüňizem şu pikirdemi?

– Han Geldiýewiçiň gelmejegi-hä hak, ýöne herhal, gepden-gürrüňden daşda bolanymyz gowy, Berkeli aga. Geçen ýyl sizi ardurja gepe galdyrdyk. Siziň öz aýdyşyňyz ýaly, işden soň münen bolsak, gepem boljak däl eken.

– Ine, munyňyz bolanok, bürgütlerim. Meni däninim gaty gynandyrdyňyz siz.

– Näme üçin gynanýarsyňyz, Berkeli aga? – di-ýip, Mälikguly örtendi.

– Bileňzokmy?

– Bilemzok...

– Men sizi däninim, maksada okgunly, dogumly bürgütler hasaplap ýördüm. Haýp, juda beýle-de däl eken. Raýon wekili käyedi diýip däninim maksadyňyzdan, islegiňizden el çekäýmek bolarmy? Gorkyňza maksadyňza ýetirjek atdan düşäýjekmi? Ýok, ýok, ýok, bir berebekgeý bize, birgäde käyedi diýip däninim, maksat atyňdan düşäýmek bolmaz. Arzuwlaryňz attaly bolsun, edýän işiňize berk ynanjyňz bolsun. Ynam atyňz ýöwsel bolsa, beýik adam bolup bilmersiňiz. Ynamyňza däninim, gulluk edip, oňa hezillik nemediň. Sähel zat üçin gyra çykyp durmak meniň bürgütlerime gelişjek zat däldir. Gyra çyksaňz, küýsän menziliňze ýetip bilmersiňiz, ganatlary gyrlan guş ýaly bolarsyňz. Edýän işiňiziň däninim käte ýalňyş bolmagy-da mümkün. Goý bolsun, ýöne siz oňa berk ynanyp, yhlas däninim siňdirseňiz, şol ýalňyş hasaplanan zat hem dogry zada öwrüler. Adama iň esasy gerék zat ynam, hemem däninim yhlasdyr. Ynam bilen yhlas adamyň goşa ganatydyr. At münmek, at çapmak aýyp zat däl. Bu gaýtam döwletliligiň nyşany. At çapan meýdana däninim döwlet, beraket ýagar. Siz geçen ýylky at çapdyran atyzlaryňzyň şu ýyl nähili hasyl berenini gördüňizmi! Edil bolsady ekilen ýaly boldy.

Size ruhdan düşmek asla bolmaýar. Raýondan gelen wekil käýär diýen pikiri aňyňyzdan aýryň, size käýemek bolmaýar, diňe düşünmedik adam käýäp biler. Edýän işiňizi gören adam size diňe sag bol aýdar.

- Geçen ýylky wakadan soň bir gözümüz gü-norta tarapda, raýon wekili geläýjek ýaly bolup dur-how.
- Aşyr, Han Geldiýewiç 26-njy aprelde fronta gitdi – diýip, Mälikguly raýon wekili bilen duşan-dygyny, onuň fronta elewräp gidendigini, gaty bi-jew, züwwetdin kişidigini gürrün berdi.
- Ony görendigiň näme üçin geleňsoň däni-nim aýtmadyň? – diýip, Berkeli aga sorady.
- Aý, onuň gürrüňinem edesim gelmedi. Onuň elewräp «Men ölerin» diýip durşuny görüp, ynana-ýyň, ony biçak ýigrendim.
- Algyr bürgütler, biz däninim, bu ýyl galla-ny geçen ýylkydanam köp nemetmeli. Bu bizden edilýän talap. Bu döwrüň talaby. Bizem däninim, döwre, ýagdaýa, talaba görä nemetmeli. Hakykat-danam, bu ýyl bize galla köp gerek bolar. Nesip bolsa, urşa gidenler ýeňiş bilen gelerler. Olar ge-lende «hiç zadymyz ýok» diýip, boş saçagymyzy olaryň öňüne ýazyp bilmeris. Biz olaryň öňünden nanly saçaklarymyz, özem bugdaý nanymyz bilen çykmały bolarys. Onuň üçinem däninim, gallany köp ekmeli. Muny adamlara-da düşündirmeli. – Berkeli aga birden dymdy. – Mälikguly, sen ýüni ýeten şahyr ahyryn. Sen kolhozçylara ýüzlenip, bar güýjumizi jemläp, bugdaý köp ekmek gerek diýip goşgy ýaz. Seniň goşgyň adamlary oýlandyr-syn hemem däninim galkyndyrsyn. Bugdaý köp ekmegiň möhümdigine düşünsinler. Goý, goşgyň adamlara çagyryş bolsun. Kolhozçylara goni ýüz-lenip ýaz. Her birimiziň gursagymyza Magtym-gulynyň «Ýeldim tuty» bolmaly. Ana, sonda biziň

öňümüzde döwem durup bilmez, hemem däninim, almajak galamyz bolmaz. Ganymaram tiz ýeňeris. Seniň «Ýaşasyn», «Biz ýeňeris!» atly goşgularyň biziň şu günümüzىň «Ýeldim tuty».

Berkeli aga gaty ynamly gürleýärdi. Onuň aýdýan zatlary oglanylaryň göwünlerine makuldy. Ola-ra güýç-kuwwat gelen ýaly boldy.

– Oglanlar, gaýrat edeliň, işläliň. Biz kakalary-myz üçinem işlemeli ahyryny.

– Sen näme diýseň, biz şoňa razy – diýip, Aşyr Mälikguly bilen göwünjeň ylalaşdy. – Berkeli aga ertir Dagarmany berjek diýdi. Özem herimize ýarym sagat.

Weli sesini çykarmış kenderisiniň* kündesini aýryp, borona çatmak üçin ugrady.

Berkeli aga bürgütlerine buýsanç bilen se-retdi.

Gojanyň sözleri bürgütleriň göwünlerini ganat-landyrypdy. Olaryň ýadawlyklary zym uçan ýaly bolupdy, hereketlerinde ýadawlyk duýulmaýardy. Düýeler belet işlerini kaýyllyk bilen edýärdiler. Olar öz hojaýnlarynyň içki ahwalatlaryna düşün-yän ýaly batly gadam urýardy.

Asmandaky egri Aý Goçgar Gara meňzeýän ýalydy. Göýä Goçgar aga asmandan bürgütleriň işleyişlerini hoşallyk bilen synlap duran ýalydy. Tö-werek ýap-ýagtydy.

Mälikguly düýäniň owsar bagyny çekip barsyna Berkeli aganyň tabşyrygy – çagyryş goşgusyny ýazmak barada oýlanýardy.

Kolhozçylary bugdaý ekişini çalt hem gowy hilli geçirmäge, özem köp ekmäge çagyryp goşgy

ýazmaly, Berkeli aga dogry aýtdy, bize galla köp gerek bolar.

Goşgynyň başky iki setirini tapmak kyn düşdi.
Kolhozçylar, bar güýjümüz sarp edip,
Gowy işläp, köp ekeliň dänäni!

Şu iki setir tapylandan soň, yzy şaglap git-di. Esasy zat goşgynyň äheňini, akymyny, owa-zyny tapmak eken. Şony tapanyňdan soň goş-gynyň durky aňyňa öz-özi geliberjek eken. Boronalamak işi guitarýanca, Mälikguly goşgyny aňynda ýazyp boldy, ony diňe kagyza geçiräý-mek galdy. Ol işi tamamlap öýe barýarka-da täze döreden goşgusynyň setirlerini aňynda gaýtalap gitdi. Ol «Ýaşasyn», «Biz ýeňeris!» diýen goşgularam çalt ýazypdy. Ýöne, barybir, olar «Köp ekeliň dänäni!» ýaly ap-aňsat döre-mändi.

Oglanlaryň yzyndan at aýagynyň dükürdisi eşidildi. Köp wagt geçmäňkä, Dagarman ýetip geldi. Onuň üstünde Berkeli aga ýokdy.

– Dagarman Berkeli aga bir zat bolandygyny habar bermäge gelipdir – diýip, Mälikguly elew-redi.

– Eýgilik bolsun-da hernä. – Aşyr näme edeli diýen terzde Mälikgula seretdi.

– Yörüň baralyň. Dagarman, ýör, görkez.

Dagarman önde, üç oglan hem yzdaha hälki boronalan atyzlaryna eňdiler.

Berkeli aga aýaklaryny uzadyp otyrды, töwere-gine garanjaklap telpegini gözleýärdi.

– Berkeli aga, näme boldy? – diýip, Mälikguly odandy.

– Bolan zat ýok-la, biraz garrylyk bildirjek bolýar indi – diýip, Berkeli aga ysgynsyz dil-lendi. – Dagarman, oňarmansyň, bulara aýtma-ly däl ekeniň. Biraz otursam, özümi dürseýän-ä men.

Aşyr Berkeli aganyň telpeginı tapyp getirdi, soň Mälíkguly bilen Berkeli aganyň ýerinden turmagyna tekge berdi.

Gojany Dagarmana mündürip, giç agşam oba ugradylar.

* * *

Mälíkguly mallara – iki goýna we göleli sygra ot berdi. Nowalaryna suw guýdy.

Daş işikdäki ojakda nahar atarylypdy. Gaýnadylyan kömelegiň ysy töwerege ýaýrapdy. Sentýabr aýynyň ahyrlarynda, güýzde kömelekli çorba içmek ýakymly ahyryn. Mälíkgulynyň ejesi guradylan kömeleklerden çorba bişirýän eken. Her gün agşam gazan atarylyp nahar bişirilenok. Bu gün agşam çorba içiljek. Mälíkguly ýuwdunanyň duýman galды.

– Geldiňmi, oglum? – diýip, daş çykan Ogulbäbek eje ojagyň oduny peseltdi.

– Geldim, eje.

– Onda men nahar guýjak. Bu gün seniň gowy görýän kömelekli çorbaňy bişirdik.

– Ýakymly ysyndan bildim. Eje, iýeli. Men-ä gaty ajykdym.

– Ajygarça wagt boldy.

Mälíkguly el-ýüzüni ýuwup, saçak başyna geçdi. Saçak başında doganlary garaşyp otyrdy.

Nahar öňe alyndy. Kömelekli çorbanyň tagamly, ýokumly, ýagly nahar ýaly däldigini, onuň bilen doýup bolmajakdygyny öýdäkileriň ähligesi bilyär, ýöne hijisem sesini çykaranok, sesini çykaraný bilen üýtgejek zadyň ýokdugyny bilyärler, öz işdäle-rini aldaýarlar.

Wah, etlige çorba bolsa başga gep. Mälíkguly özleriniň gaty bol-telki iýip-içyändiklerini, ýurduň ähli ýerinde – şäherlerde, zawod-fabriklerde, obalarda kartočka sistemasynyň girizilendigini, er-tirden agşama çenli işleýän her adamyň bir gününe kartočka – norma boýunça çörek berilýändigi-ni, köplenç, nygtamaga başlaýar. Doganlary onuň aýdýanynyň hakykatdygyna ynanýarlar. Ýone indi ol hakda gaýtalamazlygy üçin, başlaryny aşak salyp dymýarlar.

Mälíkguly gyş düşse, iki toklynyň birini soýup, etini kakadyp iýmek barada ejesi bilen maslahatlaşypdy. Ýeke galjak toklyny bolsa kakasy gelende soýmaly bolar.

Gysda olar tokly soýan günleri täzeje etden çorba bişirerler, heziller edip iýerler.

Hudaý jan şol günlere ýetirsin.

* * *

Wagt eýýäm birçen bolupdy. Mälíkguly ga-ty giç geldi ahyryny. Şonuň üçin ol nahardan soň «Köp ekeliň dänäni!» goşgusyny kagyza geçirmä-ge howlukdy.

– Eje, bu gün Mody aga bilen Berkeli aga ra-yonda ýygnakda bolupdyrlar. Onda-da bugdaýy köp ekmeli diýip tabşyryk beripdirler. Ýeňişden

soň urşa gidenler geler. Uly toý etmeli bolarys. Şonuň üçinem dänäni köp ekmeli diýipdirler. Halky açlyk belasyndan çykarmaly diýipdirler. Berkeli aga köp ekeliň diýip, çagyryş goşgusyny ýaz diýip maňa tabsyrdy. Soň menem goşgy goşdum.

- Berkeli aga raýondan haçan geldi?
 - Garaňky düşüberende.
 - Soňam işlediňizmi?
 - Şondan soň süren ýerimize Berkeli aga dagy tohum sepdiler. Tohum sepilen ýerleri ertir irden boronalap çykaýaly diýip ýalbarsagam razy bolmady. «Galan işe gar ýagar» diýdi. Onsoň bizem tohum sepilen ýerlere «gar» ýagmasyn diýip boronalap çykdyk.
 - Goşgyny haçan ýazyp ýetişdiň?
 - Ýerleri boronalap ýörkäk, kellämde gowy bishirdim.
 - Tüweleme, tüweleme.
 - Okap beräyeýin?
 - Oka, balam, oka, diňläli.
- Mälikguly ýazan goşgusyny howlukman okady.

Köp ekeliň dänäni!

Kolhozçylar, bar güýjümüz sarp edip,
Gowy işläp, köp ekeliň dänäni!
Ýerlerimizi sürüp, çöplerin çapyp,
Zarply işläp, köp ekeliň dänäni!

Agronomiýa usuly bilen tohum sepeliň,
Gerek bolan dökünleri dökelien;
Güýzlük, ýazlygy öz wagtynda ekeliň!
Ýaryş gurap, köp ekeliň dänäni!

Ekine zyýanly çöpleri çapalyň!
Işıň hilini gowy edeliň!
Duşmanyň depesinden uralyň!
Ýeňiş üçin köp ekeliň dänäni!

Bugdaýdan bol hasyl almagy üçin,
Açlyk belasyndan dynmagy üçin,
Duşman depesinden inmegin üçin,
Gaýrat edip, köp ekeliň dänäni!

– Tüweleme, tüweleme, balam, pikir ýöredi-
şin ökde şahyryňky ýaly yzygiderli, saldamly, örän
manyly.

Ejesiniň sözleri Mälikgulynyň göwnünü ganat-
landyrdy.

* * *

Harjagaz obasynyň adamlary her gün ir öryär-
ler. Asyl Günü üstünde dogurýan adam ýok. Ala-
daňdandan ähli kişi aýak üstündedir.

Obada ir turýanylaryň biri-de Mälikguly bolsun
gerek.

Ol oýanyp ejesiniň gaşyna barar, salam berer.
Şondan soň doganlary hem baryp ýeke-ýekeden
salam bererler.

Ogulbäbek eje her balasynyň Taňry salamyny
aýratyn bir mähir bilen alar.

Bu ýörelge – ata-baba gelýän ýörelge.

Mälikguly doganlary bilen daşaryk çykar: da-
şarynyň howasy arassadır, şypalydyr, bal deýin
datlydyr, göwnüni göterijidir. Bişen behiniň, şetda-
lynyň, almanyň, şeýle hem täze orlan ýorunja kü-
desiniň ysy gelýändir. Bu yslarda sahawatly güý-

züň ysy bar. Mälikguly her paslyň özboluşly ysyny bir zada meňzedýär. Ol güýzüň ysyny mähriban enelere, gyşyň garynyň ysyny talapkär atalaryň, ýazyň ysyny gyzlaryň, tomsuň ysyny bolsa adamlaryň aky deriniň ysyna meňzedýär.

Güýzüň sahawatly howasyndan öýkeniň dolduryp dem alsaň, gözleriň röwşenlener, çyrazlanar, nurlanar, göwnüň galkar.

Mälikguly dagy her säher biygtyýar demirgazyga serederler. Çünkü demirgazyk tarapda, alysda olaryň kakalary ganymalar bilen söweşýär, ol ýurduň azatlygy üçin janyny orta goýup söweşýär. Her gün şirin janyny töwekgellige salýar.

Doganlar her gün säher mähriban kakasynyň sag-aman ýeňiş bilen gelmegini beýik Biribara mynajat ederler. Ýüreklerde başga dileg-talwas ýokdur. Urşa giden kakaň sag-aman gelmegini dileg etmekden ulam bir talwas bolarmy?! Doganlar başga talwas-küýseg bardyr hem öýdenoklar. Mundan başga talwasyň olara geregi-de ýok.

Mälikguly bu gün säher biraz howlukdy: çäýdan bir käse içip, ejesiniň beren ýagly çöreginden iýip, «Sag-aman baryp gel» diýen patasyny alyp öýden çykdy. Ol kolhozyň daşy ýylgyndan çertekli mal agylyna baranda, Berkeli aga eýýäm gelen eken. Ol düýelere ot beripdir, suw beripdir. Öten aşsam atdan ýykylandygyny asla ýatlamak islänok, bu hakda Mälikgulynyň dillenmeginem islänok. Mälikguly muny duýdy. Şonuň üçin «Ýagdaýyňyz nähili?» diýip soramakdan saklandy.

Ol goşgusyny ýazan bir tagta kagyzzyny Berkeli aga uly buýsanç bilen gowşurdy.

- Bu näme, bürgüdim?
– «Köp ekeliň dänäni!» diýen goşgy.
– Bir gjijede ýazaýdyňmy?
– Men muny öýe barmankam – tohum sepen ýerleriňizi boronalap ýörkäk ýazyp boldum.
– Haý, berekella, haý, berekella. Bu alagaraňkylykda meniň gözüm kesenok. Hany, özüň okap ber!
– Ýatdan okap beräýeýin?
– Ine, Aşyr bilen Weli hem geldi. Bularam diňlesin, oka.
Aşyr bilen Weli gelip, Berkeli aga salam berdi-
ler, soňam ýagdaýyny soradylar.
– Ýagdaýym gül ýalak. Hany, geçen zady ýat-
laşyp durmalyň. Goşgy diňläliliň.
Mälikguly sag elini biraz ýokary göterip, göz-
lerini sözübräk, goşgyny ýatdan okamaga başlady.
Goşgyny mukyt-jäht diňlän Berkeli aga
Mälikgulynyn egnine elini goýup çalaja gysdy.
– Tüýs bolaýypdyr, hakyky şahyryň däninim
ýazaýjak goşgusy bu. Sag bol, Mälikguly, sag bol.
Munuň kemini goýmansyň, gerçek iş bitiripsiň.
Meniň çakymdan-a ymgyr köp ýagşy nemedipsiň.
Sen bu goşgyny günortan meýdan düşelgede-de
okap ber, goý, kolhozçylar diňlesin.
– Size ýaran bolsa bolýar, okaryn.
Goşguly kagyzy Berkeli aga goltuk jübüsine
saldy:
– Indi İsläliň, bürgütler.
Bürgütler sürüme ugradylar.

«Köp ekeliň dänäni!»

Şol günden bir hepde tōweregi wagt geçenden soň, gjara Berkeli aga Dagarmany sápjedip göründi. Elinde gazet. Ol aňyrdan Mälíkguly dagynyň sürüm geçirip ýören atyzyna gelşine gazeti galgadyp nämedir bir zatlar diýyär. Onuň näme diýyän-digini goşçy oglanlar ýanlaryna gelýänçä aňyp bilmeler.

Oglanlar düýelerini saklap, Berkeli aganyň öňünden çykdylar.

- Mälíkguly, gözüň aýdyň, çykypdyr!
- Näme çykypdyr? Kakam geldimi, Berkeli aga? – diýip, Mälíkguly Berkeli aga tarap ylgady.
- Mälíkguly, gözüň aýdyň.
- Kakam hazır nirede, Berkeli aga?

Berkeli aga kürtdürip durdy:

- O nähili «kakam nirede?» Kakaň frontda.
- Geldi diýdiňiz-ä.
- Haçan?
- Házır.
- Men-ä kakaň geldi diýemok.
- «Gözün aýdyň» diýdiňiz-ä.
- Hä-ä... – diýip, atan-satan Berkeli aga atdan sypyrylyp düşdi. Elindäki gazeti görkezdi. – Men gazetde goşgyň çykypdyr diýyärin. Gözün aýdyň diýyärin.

Mälikgulynyň bady gaçdy.
Wah, gazetde goşgyň çykmagy gowy zat, ýöne
kakasy gelen bolsa, hasam gowy boljakdy.
Mälikguly Berkeli aganyň uzadan gazetini al-
dy.

Ine, «Kirowçy» raýon gazeti. Onuň birinji sa-
hypasynda «Köp ekeliň dänäni!» diýen goşgy ýer-
leşdirilipdir.

– Birinji sahypany gör! – diýip, Berkeli aga ga-
zeten goşgyny görkezdi.

Ine, goşgy. Ol gazetiň ortarasından uly
harplar bilen berlipdir. Goşgynyň soňunda
«M.Berdimuhamedow» diýlip ýazylypdyr. Muny,
megerem, Mody aga ýazan bolsun gerek. Sebäbi
Mälikguly goşgusynyň aşagyndan adyny, famili-
ýasyny ýazmandy.

Aşyr bilen Weli gazeti görüp, begenmek be-
gendiler, Mälikgulyny gutladylar.

– Indi sen hakyky şahyr. Gazetde üç goşgyň
çykdy.

– Aşyr dogry aýtdy. Indi sen hakyky şahyr – di-
ýip, Weli Mälikgulyny elini berk gysdy.

– Mälikguly, meni diňle – diýip, Berkeli
aga sözüne dyngy berdi. – Erte aşsam kolhoz-
da uly ýygnak boljak. Oňa üç kolhozyň baş-
lyklary, brigadirleri, ähli kolhozçylary gatnaş-
jak. Raýondan raýispolkomyň başlygy Begenç
Parçamow hem geljek. Begenç Parçamowic
kolhoz başlyggymyza ýörite tabşyryk beripdir.
«Ýygnaga şahyr M.Berdimuhamedow gatnaş-
syn. Kolhozçylaryň öňünde «Köp ekeliň dänä-
ni!» diýen goşgusyny okasyn» diýipdir. Başly-

gam maňa tabşyrdy. Erte agşam işden soň bileje gideris.

Mälikguly goşgyny howul-hara okap çykdy. Gazetde çykansoň goşgy täzece öwüşgin alan ýaly bolýan eken. Ýöne onda nämedir bir zat ýetmeýärdi. Ol ýetmeýän zat goşgynyň soňky bendidi. Mälikgulynyná yazany dört bentdi, gazetde çykany bolsa üç bent. Mälikguly muňa gynandy. Agşam ýatanda-da, şol günüň ertesem bir bendiň ýoklugu onuň aňyndan aýrylmady. Näme üçin ol bendi aýyrdylarka?!

Mälikguly öylän sürümi görmäge gelen Berkeли agadan sorady:

– Berkeli aga...

– Näme aladaň bar, Mälikguly?

– Goşgy dört bentdi, ýone gazetde üç bent bolup çykypdyr. Soňky bendiň näme üçin düşürlen-diginiň sebäbini soramakçy boldum.

– Men-ä bilmedim, Mälikguly, ýone Mody başlyk goşgyny okanynda «Açlyk belasyndan dynmagy üçin» diýen setiriňi öz ýanyndan birki gezek gaytalady. Soňam: «Duşmanlar biziň açdyggymyzy, horlanýandyggymyzy bilmese gowy bolar» diýdi. Gazetdäkileriňem şeýle pikir eden bolmaklary mümkün.

* * *

Olar baranlarynda giň zal adamdan doludy.

Berkeli aga bilen Mälikguly gapynyň çep tara-pynda, bir çetde oturdy.

Köp wagt geçmäňkä ýygnak başlandy. Üç kolhozyň başlygy – «Gyzyl çarwa», «Azatlyk», «Tä-

ze ýol» kolhozlarynyň başlyklary, raýispolkomyň başlygy Begenç Parçamow prezidiumda oturdylar.

«Gyzyl çarwa» kolhozynyň başlygy Mody Akyýew ýygňagy açyp, gün tertibinde diňe bir meseläniň – ekişi çalt hem guramaçylykly geçirmek meselesiniň bardygyny aýdyp, raýispolkomyň başlygy Begenç Parçamowa söz berdi.

Begenç Parçamow ortadan ýokary boýly, bugdayreňk, ak saçly, tutuş bir kişi, ýiti sesi bardy. Ol sesine biraz bat berip gürlemäge ökde eken. Özem täsirli gürleyärdi, şeýle bolansoň, adamlar ony dykgat berip diňlediler. Begenç Parçamow ýurduň ýagdaýy, edilýän talap, frontda gahrymançylykly söweşyän watandaşlarymyzyň azyk önümleri bilen bökdençsiz üpjün edilmelidigi, ýurtta açlygyň ýowwuz howpdugy, ähli kolhozlarynyň öňünde galla bolçulygyny döretmek wezipesiniň durandygy, güýz ekişini haýal-ýagallyga ýol bermän gysga möhletde geçirmelidigi, haýal-ýagallyga ýol bermegiň Watanyň öňünde gaty uly jenaýatdygy barada elle-rini galgadyp, gaýtalap-gaýtalap aýtdy.

Zalyň içi alagaraňkydy. İçerde bary-ýogy üç sany panus çyra ýanýardy. Olaryň ikisi prezidiu-myň stolunyň üstünde, üçünjisi bolsa gapynyň de-peşinde çüýden asylgy durdy.

Begenç Parçamow öňünde duran papkasyndan raýon gazetini çykardy.

– Eziz adamlar, men size «Kirowçy» raýon gazetimiziň soňky sanynyň birinji sahypasynda çykan «Köp ekeliň dänäni!» diýen çagyryş goşgusy barada aýtmak isleýärin. Siz bu gazeti görensiňiz, okansyňyz. Men bu gazetdäki «Köp ekeliň dä-

näni!» goşgusyny ençe gezek okadym. Bu goşgy diňe bir raýonymyzyň däl, respublikamyzыň ähli kolhozçylaryna örän gowy çagyryş. Munda näme etmelidigi, nähili işlemelidigi – ählisi beletlik hem ussatlyk bilen şahyrana beýan edilipdir. Bu goşgyny ýazan ýat şahyr däl. Bu goşgyny ýazan şahyr si ziň obaňyzdan. Adamlar, indi şahyrymyzy şu ýere çagyralyň. Goý, ol öz ýazan goşgusyny size okap bersin. Mälikguly Berdimuhamedow, sizi ýanymyza çagyrýarys. Gelin, arkaýyn gelin.

– Bar, bar – diýip, Berkeli aga Mälikgulynu hürsekledi.

– Aýrylan bendimem okasam bolarmy, Berkeli aga?

– Bolar, näme bolman.

Mälikguly çekinjeňlik bilen adamlaryň öňüne

– Begenç Parçamowyň ýanyna bardy, oňa soragly nazaryny dikdi.

Begenç Parçamow sag elini Mälikgulynuň eg nine goýup özüne çekdi:

– Adamlar, tanadyňyzmy?

– Tanadyk, tanadyk!

– Ol biziň Mälikgulymyz!

– Ol Berdimuhamed direktoryň oglы.

– Eziz adamlar, şahyrymyz bize öz goşgusyny okap bersin.

Mälikguly goşgyny joşgun bilen okady, aýrylan dördünji bendi hem okady.

Adamlar el çarpdylar, olaryň el çarpyşmalary wagty bilen gutarmady. Olary esasy begendirýän zat goşgyny öz obasynyň oglanyň ýazandygydy, ol goşgyny raýispolkomyň başlygynyň hem gowy

görendigidi. Bu obanyň abraýynyň artmagy ahy-
ryn. Onsoň muňa, heý, adamlar begenmezmi?!

– Sag bol, şahyr, sag bol. Şeýle gowy goşgu-
lary köp-köp ýaz. «Biz ýeňeris» diýen goşgyň-a
birinji sekretarymyzyň diliniň senasy, ony ýat-
dan bilýär. – Begenç Parçamow äýnegini aýryp,
üns beriň diýen terzde süýem barmagyny ýo-
kary galdyrды. – Adamlar, men ýene-de bir za-
dy aýtmaly. Özem ony şahyrymyz Mälikguly
Berdimuhamedowa aýtmaly. Ony men, ine, şu
ýerde hemmäňiziň eşitmegiňizi isleýärin. Şu ýe-
re gaýtmazymdan öň men raýkomyň birinji sek-
retary Ýezden Mürzäýewiň ýanyna bardym, oňa
su ýere ugraýandyggym aýtdym. Şonda ol maňa
bir zady ýörite tabşyrды. Men häzir raýkomyň bi-
rinji sekretarynyň tabşyrygyny aýdaýyn. Ýoldaş
Mälikguly Berdimuhamedow, raýkomyň birinji
sekretary düýnki gazetde çykan goşgyňyz üçin
raýkomyň adyndan aýratyn sagbolsun aýdýar.
Ikinjiden bolsa size öz adyndan ýörite iki sany
galam, iki sany depder sowgat ugratdy, galamy-
ňyzyň ýiti bolmagyny arzuw etdi. Men häzir saňa
raýkomyň birinji sekretary Ýezden Mürzäýewiň
ugradan sowgatlaryny gowşuraýyn. – Raýispol-
komyň başlygy papkasyndan birinji sekretaryň öz
adyndan ugradan iki galamyny, iki depderini çy-
karyp, olary dabara bilen Mälikgula gowşurdy.

Oturanylaryň begençleriniň çägi bolmadı. Olar
el çarpyşyp, ýerli-ýerden alkyş aýdyp, Mälikgulynы
gutladylar.

Ýygnakda üç kolhozyň başlyklary, dört sany bri-
gadir çykyş etdi. Olar kolhozçylary Mälikgulynыň

goşgusynda aýdylýan pikirleri şygar edinip işlemäge çagyrdylar.

Mody başlyk Mälikgula çawuş çakdy:

– Ýygnakdan soň hiç ýere gitme. Senlik işim bar.

Ýygnakdan soň Mälikgulynyň ýanynda Berke-li aga-da galdy.

Mody başlyk raýispolkomyň başlygyny ugratmaga gitdi.

Mälikguly agşamyň alagaraňkylygynda köcäniň gyrasynda özüne biriniň seredip durandygyny saýgardy. Asyl duranyň kimdigini-de çaklady. Ýanyna baranda çakynyň dogrudygyny bildi.

– Nä dursuň?

– Men saňa teý düşünip bilemok.

– Nämé?

– Nämé üçin diňe seni gowy görýärler? Raýkomyň birinji sekretaram saňa depder bilen galam sowgat iberipdir. Goşgularyň gazetde çykýar. Men goşgy ibersem, «Çepeçiligi gowşaklygy sebäpli çap etmekden saklanýarys» diýip, pişigiň gulagy ýaly jogap gelýär. Sen menden ýaşkiçi bolsaňam ökdemi? Diýmek, meniň senden diňe boýum däl, akylym hem pesmi?

– Gel, ikimiz dost bolaly. Bilýän zatlarymyzy biri-birimize öwredeli.

– Sen menden ökde. Men muňa çydap bilemok.

Düşünýärmiň şoňa.

– Düşünýärin.

– Allamyrat pälwanlardan gelýärkäň, tutbalaklygyň arasyndan seni keseklän men!

– Bilyärin.

- Bileňok, bilen bolsaň, bir zat diýerdiň.
- Meniň «sözüm» gözünň aşagyny göm-gök etdi. Şol ýeterlik dälmi?
- Hawa, seniň kesegiň gözüme degdi. Tas görzüm çykypdy. Agylyňyzyň agzyny açyp, keýik owlagyňyzy gaçyranam men.
- Men seni gördüm-ä.
- Men saňa başga-da birnäçe ýamanlyk etdim. Hemmesini aýdaýynmy?
- Ýok, gerek däl. Men hemmesini bilyärin. Sonundan ökunjegiňem bilyärin.
- Ökünmerin.
- Ökünersiň, özem ikimiz ýegre dost bolarys.
- Men seni öldüräýsem näderkä?
- Ony sen başarmarsyň.
- Nämé üçin?
- Sebäbi seniň ýüregiň gowy. Sen meni öldürmäge dözmersiň.
- Onyň-a dogry. Men seni hem-ä ýigrenýärin hemem gowy görýärin. Seni gowy görýänligim üçinem özüme gaharym gelýär.
- Dost bolaly.
- «Sen gorip däl-de, bassaş» diýip ýüregimiň gowulygy üçin aýtdyňmy? «Seniň ýüregiň gowy» diýen sözi-de çynyň bilen aýtdyňmy?
- Meniň saňa ýalan bergim ýok.
- Mälikguly, gel ahyryn bări – diýip, Berkeli aga çagyrdy.
- Mälikguly sesini çykarman Şirmämmediň ýanyndan gaýtdy.
- Kolhoz başlygy raýispolkomyň başlygyny ugradyp geldi.

– Mälikguly, sag bol, inim. Sen biziň kolhozy-myzyň abraýyna uly abraý goşduň. Gör-ä, raýkomyň birinji sekretary saňa öz adyndan sowgat ug-radypdyr. Onsoň men seni kolhozyň adyndan sow-gatsyz goýsam nähili bolar?

Mälikguly näme jogap berjegini bilmän egnini ýygyrdy, Berkeli aga oňa kömege yetișdi:

– Gaty gelşiksiz bolar. Kolhoz raýkomdanam öň bermelidi.

– Berkeli aga...

– Mälikguly janyň öňki «Ýaşasyn», «Biz ýe-ňeris!» diýen goşgulary üçinem hiç zat berilmedi. Görgüli raýona gidip çykyş etdi. Keselläp, iki gün-läp galyp bilmedi.

– Duruň, duruň, Berkeli aga. Men şu goş-gusy üçin bir kolhozyň adyndan baýrak bere-yin.

Mody aga öz kabinetinde öňden taýýarlap goýan iki kile ýarmasyny Mälikgula gowşurdy.

– Sag bol, inim, sag bol. Raýispolkomyň başlygy ertir sagat dokuzda kolhoz başlyklaryny ekiş boýunça ýygnaýar. Begenç Parçamowïç oňa seni-de çagyrdy: «Baryp, başlyklaryň öňünde goşgusyny okap bersin» diýdi. Men irden Kerim bilen öyüňize bararyn. Maşynly gitsek kösenmeris.

Berkeli aga daşarda Dagarmanyň tanapyny Mälikgula uzatdy.

– Hany, mün bedewe!

– Berkeli aga, näme üçin?

– Näme üçindigiňi bileňokmy?

– Ýok.

- Raýkomyň birinji sekretary Ýezden Mürzäýew «Köp ekelïn dänäni!» diýen goşgyň üçin sowgat berdimi?
- Berdi.
- Goşgyň üçin kolhoz başlygy Mody Akyýew sowgat berdimi?
- Berdi.
- Olar näme üçin berdiler?! Biri raýonyň abraýyny götereniň üçin, ikinjisi kolhozyň abraýyny götereniň üçin. Dogrumy?
- Dogry.
- Üçünji baýragyňam öýüňe şu bedewli gitmegiň. Bu öwgülerden soň öýüňe pyýada gitseň bolmaz-a. Iň esasy hem sen biziň dördünji brigadamzyň abraýyny göterdiň. Şonuň üçinem dördünji brigadanyň brigadiri hökmünde brigadamzyň agzasy Mälikguly Berdimuhamedowa sag bol aýtmasam, ýagdayma görä sowgatjagaz bermesem nähili bolar?

Mälikguly hem Berkeli aganyň Mody başlyga aýdan sözleriniň äheňinde gürledi:

- Gaty geliksiz bolar. Siz raýkomyň birinji sekretaryndan, kolhoz başlygy Mody Akyýewden hem öň bermelidiňiz.
- Ine, munyň dogry. Mün.
- Geliksiz-dä.
- Geliksiz bolmaz. Dagarmanyaň şu gjelik saňa berýärin. Öňküje teblesine daň-da goý. Siz-ä ir bilen raýona gidersiňiz. Men bolsa baryp Dagarmanya alyp gaýdaryn.

Mälikguly Dagarmana mündi, ýola düşdi.

Berkeli aga-da pyýadalap ugrady. Ol hyýalyn-da bagtyýarlyk semendine* münüp uçup baryardy.

Bagtyýarlyk semendine münüp uçup barýan diňe bir Berkeli aga däldi. Mälikguly hem Dagarna-na däl-de, ylla öz süýji hyýal semendine münüp barýardy.

Bu mahal dünýäde göýä diňe iki sany bagtly adam bardy.

Olaryň biri atlydy.

Ýok, olaryň ikisem atlydy.

Biziň zamanamyzyň gahrymanlary

Mälikguly köpden bäri raýon merkezine gitmegiň arzuwyndady. Sebäbi ol Kolýa bilen duşuşmak, onuň bilen gürleşmek, oba myhmançylyga çağyrmak, alyp gaýdan Lermontowyň bir jiltlik kitabyny gowşurmak isleýärdi.

Ol kitabı bireýýäm okap gutarypdy. Peçoriniň başdan geçirmelerini içgin öwrenipdi. Onuň obrazy şeýle aýdyňlyk bilen göz öňünde janlanýardy. Ol A. Gulmuhammedowyň «Deňsinmedik dul galar» atly powestini okanda-da ondaky gahrymanlary şeýle aýdyň göz öňüne getiripdi.

Kitapda şahyryň goşgulary hem bardy. Mälikguly ol goşgulary gaýtalap-gaýtalap okapdy. «Parus» («Ýelken») atly goşgyny bolsa ýat tutupdy. Mälikgulynyn maksady bu goşgyny Kolýa ýatdan okap bermekdi.

Mälikguly irden Mody başlyk gelende Lermontowyň bir jiltlik kitabyny hem ýanyna aldy.

– Gel, senem biziň ýanymyzda otur. Bu sapar men atymy oka bermerin – diýip, Mody başlyk Mälikgulyn kabina çağyrdy. – Eliňdäki näme?

– Geçen gezek baranymda, Mody aga, men bu kitabı Nikolayýdan okamak üçin alyp gaýdypdym. Indi elin gowşuraýjak bolýaryn.

– Haý, haý! Durmuş-da bu. Munda garaşýan zadyňdan garaşmaýan zadyň köp bolýar – diýip, başlyk uludan öwhüldäp demini aldy.

– Bir zat boldumy, Mody aga?

– Boldy, Mälilikguly, boldy, onda-da gaty erbet boldy. Uruş-da bu. Çawup gelen ok «Bu deg-jegim gaty gowy adam eken» diýip yzyna gaýdaýanok. Ýagşy-ýamany saýgarman, degenini almak bilen ol.

– Nikolaýyň kakasyna bir zat boldumy?

– Boldy.

– Haçan?

– Iki aý mundan öň gara hat gelipdir. Men baranymda hatyň gelenine üç gün bolan eken. Aglamakdan ýaňa eneli-ogly tanar ýaly bolmandyr, gabaklary ýellenip, çişiп gidipdir. Men baranymdan soň-a olar hasam ejizlediler. Olar beýle agyr urga taýýar däl ekenler. Gaty ejizläp, dilden-aýakdan galypdyrlar. Aý, hawa-da, aýaly güne çykman lälik ulalan bay ýeriň gyzy. Nikolayam ony aýasynda saklady. Oglunam lälik saklady.

Şunuň bilen dymyslyk ara düşdi. Mody aga agyr gama batdy.

– Başlyk, ertiriň iri bilen gamlanma. Daňdan perişdeler aýlanyp, adamlaryň niyetlerine görä rysk-kysmat paýlarmış. Sen uly kolhozyň garamatyń çekýärsiň. Perişdeleriň aýlanyp ýören çagty yüzüň gülüp dursun. Niýetiň gowy bolsun. Islesen, men saňa aýdymjyk aýdyp bereýin. Şonda-ha göwnüň açylar.

– Aýt, aýt.

Maşyn birsyhly «gyg-gyg» edip gyjak çalýan ýalydy. Kerim gatlakly hem «gyjagyň şol sazyna» goşup aýdymyň elkyssasyna başlady:

– Elkyssa, bir mütürük ýaly, kakadylan balyk ýaly garry kempir bir gün Göröglynyn Gyratyny derhal aldy gidiberdi. Muňa Çandybil ili çoh-çoh hapa boldy. Görögly beg namys astynda galybil-jek, Gyratsyz oňubiljek beg däl. Onsoň Gyratynyň yzyndan gidermen boldy.

Agaýunus seýir dogasyny okap, kempiriň nişa-purly kempirdigini bildi.

Görögly: «Buý-ä destgire ýyglady – diýip pi-kir etdi. – Atyň yzyndan gitsem, geler-gelmezim güмана. Bilip bolmaz, sowuk, bet habarymy eşi-däýse, «Ýagşy ýigidiň ýasy – ýedi ýyl» diýip oturarmyka ýa ýedim geçensoň bir boýny ýogyny gözläberermikä?». Ol şeýle pikir bilen Agaýunusa garap:

– Agaýunus, ynha, men atymyň yzyndan git-dim. Nişapura bardym, baramsoň Göröglynny tanap öldürdiler. Men ölemde sen neneň edip aglajak, men eşidip gideýin – diýip, donuny gyá bürenip, ýanynda süýnüp ýatyberdi. Şu ýerde Agaýunus peri Göröglynyn başujunda oturyp, gözýaş edip, bir nama aýdar boldy:

Sen beg bolsaň kimler gelmez ýanyňa,
Bedew atly, demir donly, Görögly.
Köp ýezitler suwsamyşdyr ganyňa,
Bedew atly, demir donly, Görögly.

«Däh» diýende polat ýaýy çekedi,
Ýany ýere degmey, şeýle bökedi.

Aýyp zady – bir atadan ýekedi,
Bedew atly, demir donly, Görogly.

Bedew aty üç gün, dört gün saklarlar,
Goç ýigidiň saýasynda uklarlar.
Garyp olse, üç günden soň ýatlarlar,
Bedew atly, demir donly, Görogly.

Ogluň ýokdur seniň bilen gitmäge,
Gyzyň ýokdur seniň ýasyň tutmaga,
Kararym ýok sensiz ýalňyz ýatmaga,
Bedew atly, demir donly, Görogly.

Garşymyzdan burum-burum çanç cykar,
Är ogullar depelesip deň cykar,
Söweş günü goç ýigitden gan cykar,
Bedew atly, demir donly, Görogly.

Meniň ahym garly dagy erider,
Gözüm joşy suw degirmen ýörider,
Muny aýdan Agaýunus peridir,
Bedew atly, demir donly, Görogly.

Mälikguly Kerim aga şeýle göwnaçyk adam-dyr, aýdym aýdyp bilýändir öýdüp asyl pikir et-mändi. Görüp otursa, ol göwnaçyk, şahandaz adam eken.

– Sag bol, Kerim.
– Sag boluň, Kerim aga!

Kerim gatlakly jübüsinden «Pamir» çilimini çykaryp otlandy.

Kabinanyň içi öňem çilimiň ysyndan aňk ber-yärdi. Täze çekilýän çilimiň ysy sähel wagtda kabinany doldurdy.

Herhal, raýon merkezine tiz baryldy. Kerim gatlakly ilki barylmały gapyny bilyän eken.

Şol tanyş howly, gyzyl gapy.

Mody başlyk öten aşşam Mälíkgula berlen düwünçäge meňzäp duran düwünçegi alyp gapa ýöneldi.

Gapy ýapyk eken.

Başlyk öňki goýulýan ýerden açary tapmady.

Şol mahal gapy şarkyldap açyldy. İçerden uzyn boýly oral türkmen aýaly daşary çykdy. Ol juda garharlydy.

– Utanaňzokmy şu ýaşda jömrülik etmäge. Ýenil eklenç gözleýärsiňizmi? Özem maşynly gelip jömrülik edýärsiňizmi? Bir ýakımsız salpy murtam goýberen bolupdyr utanman. Haý, murty ütülmiş, mysalaň çüýresin. Haltaňyzdaky näme? Eýýäm gapy-gapy dörüp, ep-esli zat ýgınan ýaly-lasiz, bijewler.

– Bes et samramaň!

– Jömrülik edip, yzyndan haýbat atmaň näme? Öz eden jömrüligini az görüp, indi ýaş bigünä çagalara-da jömrülik öwretmäge başladyňyzmy? Siziň gözüñizi Sibirde açmaly. Size uruşdan gaçyp ýören ýelemýywlet, bihepbe diýerler. Getir haltaň!

Mody başlygyň gany çöwdesine urdy.

– Bes et diýdim men saňa! Gözüme seret!

– Waý, bu jomri meni bogup öldürjek bolýar.

– Ýene ýeke agyz gürle! – Mody murt uzyn şereňiz aýala bakan gözlerini alardyp ýöräp ugrady.

– Gözüme seret!

Ýylanyň gözüne gözü düşen jandarlaryň oňa biygytyýar aw bolşy ýaly, şereňiz oral aýalyň hem Mody başlygyň gözlerine gözü düşenden dili tutuldy, mumly ýüplüge döndi:

- Bagyşlaň!..
- Hany, Nikolaý dagy?
- Wiý, siz asyl öýüň öňki eýeleriniň tanyşlarymy?

Mälikguly oral aýalyň birden üýtgeýşine hemem «jömri» diýen sözüne geň galdy. Sebäbi ol öň «ogry» diýip, «ogry-jümri» diýip eşidipdi, ýöne «jömri» diýip eşitmändi. Ol kakasynyň sözlerini ýatlady: «Türkmen dili – baý dil. Biz türkmen sözleriň köpüsini bilemezog-a...»

- Nirede olar?
- Olar Orsyýede göçüp gitdiler. Adamsy uruşda ölüpdir görgüliniň. «Meni sorap gelenlere aýt, menden aýylaşmasynlar» diýip zynharlap-zarynlap, sargap gitdi. Oglam-a bir hat goýup gitdi onuň. «Meni sorap bir oglan geler» diýdi.

- Ine, şol geler diýen oglany şu oglan – diýip, Mody başlyk biraz köşeşen bolarly, Mälikgulyny görkezdi.

- Men hazır şol haty getireýin – diýip, şereňiz aýalyň sesi mylaýym çykdy. Uzak eglenmän eli kitaply geldi, kitabı Mälikgula berdi. – Ol oglan şu kitabı saňa bermegi sargady. İçinde haty bar.

Öýüň täze bikesiniň getiren kitabı A.Puškinin bir jiltlik gaty sahaply owadan kitabıdy. Onuň içinde depderiň bir tagta kagyzy bardy. Hat gysgady.

Mälikguly, salam!

Kakam uruşda wepat etdi. Ejem: «Kakaňyň dogduk obasyna gidip ýaşaly» diýdi. Ejem janyň islegi maňa kanun. Seni göresim gelýär. Kakamyň dogduk obasyna baryp, saňa hat ýazaryn. Puşkiniň, Lermon-towyň kitaplary menden saňa sowgat bolsun. Bu kitaplary her gezek eliňe alanyňda meni ýatlajakdygynyň ynanýaryn.

Doganyň Nikolay.

Mälikguly Nikolaýyň raýondan çykyp gidendigine biçak gynandy. Hyýalında ol Nikolaý bilen köp-köp söhbet edipdi. Oňa Magtymguly Pyragynyň goşgularyndan okap bermekçidi. Ony gaýdyp görmezekdigue biçak gynandy^{1*}.

Mody aga-da gynandy. Onuň ýüzüne şagga derindi.

– Aýtman gidiberipdirler. Haý, oňarmandyrlar
– diýip, ol birsyhly gaýtalady.

Mälikguly saryýagyz oglany hakydasından çykaryp bilmedi, raýispolkoma baranda-da, ol ýerde kolhoz başlyklarynyň öňünde «Köp ekeliň dännäni!» goşgusyny okanda-da aňyndan kiçi Nikolaý aýrylmady. Ol oglanyň gitmesi onuň ýüregine do-wul saldy, kakasyny küýsedi. «Kaka-a!» diýip dikine zowladyp gygyryberesi geldi. «Wah, ertekilerdäki symrug guşy hakykata öwrülse, oňa münüp kakamyň ýanyna barsam, onuň bilen didarlaşsam, bile söweše girsem, ýeňiş gazanyp symrug guş bi-

¹ Mälikguly Nikolaý bilen uruşdan soň hat alyşjakdygyny, mekdebi gutaryp bir ýokary okuw mekdebinde bile okajakdygyny, bile işleşjekdigini, dogan ýaly gatnaşjakdygyny entek bilmeýärdi.

len öye dolansak, mellegimiziň içine emaý bilen gonsak, ejem dagy bizi görüp begenseler, gör-ä, nähili gowy boljak».

Bir görse Mälikguly Kerim gatlaklynyň maşynyň öñünde dur.

Mody başlyk kabinany açyp Mälikgulynы çagyrdы.

– Gel, gir!

– Mody aga, men ýokarda – kuzowda gidäýeyin?

– Sypaýyçylyk etme, ýokarda birden ýel gaparmy – nädermi, bolmasyz bir zat bolaýmasyn.

– Men sypaýyçylyk üçin aýdamok, Mody aga. Cypbakayja-çynam. Maňa hiç zat bolmaz.

– Şofýor bagşynyň konsertini diňlejek dälmi?

– Men ýokarda diňlärin, Maşynyň üstünde töweregime seredip gidesim gelýär.

Başlyk kabinada oturmakdan boýun towlaýan Mälikgula şübheli seretdi. Onuň gara çynydygyna ynanan bolarly, ylalaşdy:

– Gowuja ýapyşgyn, birden ýykylaýma.

Mälikgulynыň süňni ýeňil gopdy. Bir «hopda» maşyna mündi.

Kerim gatlakly adaty barlagyna girişdi: maşynynyň daşyndan aýlanyp çykdy, ol-bu ýerini barlaşdyrды. Soňam kabinanyň gapysyny açyp, kuzowa seretdi. Ol häzir: «Aşak otur?» diýip buýurmaly.

Kerim gatlakly kuzowyň öñündäki tutawaçdan ýapyşyp dik duran Mälikgulynы birinji gezek görýän ýaly ciňerilip seretdi:

– Inibatyr, saňa otur diýmäge miltim bolmaz,
sen tarhansyň.

Maşyn niredesiň gum içindäki Harjagaz obasy
diýip «gyg-gyglap» ýola düşdi.

Ine, iki gyrasy ýylgynly, akbaşly gumak ýol.
Özem durşuna gazganak. Maşyn bökdürip-bökdü-
rip, siltäp-siltäp içini sanja doldurýar.

Wagt öylä sanypdy. Howa yssydy, petişdi.
Maşynyň üstünde ýüzüňe ýalyn gatyşykly şe-
mal urýardy. Barybir, symrug guşa münen ýaly
bolup gitmegiň lezzeti gaty ýakymlydy. Bu gu-
şuň bir kemi – uçup bilenok. Iň gowy tarapy oba
barýar.

Bu ýol Mälikgulynyň aňynda şu güne çenli diňe
raýon merkezine, Tejene alyp gidýän ýoldy. Çünkü
bu ýoluň obadan alyp giden adamlarynyň sany iki
ýüzden¹ geçdi.

Ylaýym bu ýol Tejenden gelinýän ýol bolsun.
Bu ýoldan köp-köp hoş habarlar gelsin.
Bu ýoldan urşa gidenler aman-esen gelsin.
Bu ýoldan oba agyr-agyr ýükler daşalsyn!
Mälikgulynyň şu sapary obanyň bagt çilesini
açsyn!

Maşynyň gapdaly bilen edil ýaryşýan ýaly, ki-
cijik garasar jürküldäp uçup barýar.

«Pederlerimiziň depesinde görnen humaý gu-
şy – bagt guşy haçan meniň depäme gonarkan?»
diýip, Mälikguly içini geplet-di, şol günüň tiz gel-
megini beýik Biribardan dileg etdi.

¹ Hazırkı döwürde «Täze ýol» diýlip atlandyrylýan, uruş ýyllary
«Gyzyl çarwa», «Täze ýol», «Azatlyk» kolhozlaryny birleşdirenen bu obadan
urşa 223 adam gitdi, olardan 83 adam wepat boldy.

Onuň elinde iki kitap bardy. Kitaplar onuň iki eli bilen tutawaçdan ýapyşyp gitmegine päsgel berýärdi. Olary aşakda goýsa boljaky, ýöne goýsa, kimdir biri duýman durka alyp ötägitjek ýalydy. Gerekli daşyň agramy bolmaýar.

Mälikguly Mihail Lermontowyň «Biziň zamanamyzyň gahrymany» romany barada Nikolayá aýtjak sözleri bardy. Aýtmak islän ol sözlerini Mälikguly içinden ençe gezek ölçerip-döküpdi. Ol 1927-nji ýyldan bări çykýan «Türkmen medeniýeti» žurnalynda rus ýazyjy-şahylarynyň eserleriniň türkmen dilinde terjimesiniň berilýändigini, ol terjimeleri uly höwes bilen okandygyny aýtmakçydy. Mihail Lermontowyň romany barada ol aýratyn söhbet etmekçidi. Be-la, Peçorin, Maksim Maksimiç ýaly gahrymanlaryň özünde galdyran täsirleri, olaryň şatlyklaryna begenip, gynançlaryna gynanandygy, mah-lasy, köp wagtlap gahrymanlaryň dünýäsinde ýaşandygy, ol dünýäniň biçak gözeldigi hakda aýtmakçydy. Bu esasy pikiri aýtmagyň girişidi. Onuň esasy aýtmakçy zady biziň döwrümiziň gahrymanlarynyň düýpgöter bagşa-başga adam-lardygy hakdady.

Mälikguly obadaşlaryny özboluşly gahrymanlar hasaplaýar, olaryň her biriniň içki dünýäsine düşünmäge çalyşýar, olaryň içki dünýäsine aralaşdygysaýyn bolsa, adamlar onuň öňünde beýgelip, mukaddesleşip barýar.

Ine, olaryň käbiri.

Kolhoz başlygy Mody Akyýew, çal murtly, ortadan pesräk boýly, dolmuş, abşanaklabrak ýöreýän, ýüzi gaty agyr, gabaklary gözünüň üstüne sallanyp duran, gazaply başlyk. Hyrsyz, yzgytsyz, rehimsiz görünýär. Haçan görseň gaharly, gykylyklap ýör. Asyl ol edilen işden aňsat-aňsat razy bolmaýar. Onuň Nury diýen ogly bar. Ol Mälikguly dagy bilen bir synpda okaýar. Oňa seretseň başlygyň ogly diýmersiň. Mydama arkasy şorlap dur. Günortan mekdepden çykyp, göni ekin üstüne işe gitmeli. Günortanlygyny çugutdyryp oturyp, howul-hara iýmeli. Başlyk birki gezek gara dere batyp işläp ýören Nuryny «Az işleýärsiň, nanýagy» diýip hakyt gamçyla-
dy. Şondan soň ähli kolhozçylar, oglanlar burny ganan ýaly bolup işlediler. Ähli adamlar ondan gorkýar. Ol ähli kolhozçylary gorkuda saklaýar. Aýaly görgülem mydama kolhoz içinde depesinden gum sowrup işleýär. Şonda-da başlyk kolhozyň aýal-gyzlarynyň ýanynda «Gyzym saňa aýdýaryn, gelnim sen eşit» diýen ýaly, aýaly Nabat daýza gygyrýar. Ülker ýaly bolup duran gelin-gyzlar hakyt sülgüniň jüýjelerine öwrülýärler, hersi işli-işine dyr-pytrak bolýar.

Mälikguly bir ýyldan gowrak wagtyň içinde Mody agany has ýakyndan tanady, tanadygyça-
da bu adama hormat-gadyry artdy. Görüp otur-
sa, ol hyrsyz, yzgytsyz däl eken. Ol öz oglu-
nam, aýalynam, obadaşlarynam jandan-tenden
ezizleyän eken, olar üçin şirin janyndan geçmäge
taýýar eken. Ol ähli obanyň garamaty boý-
nunda bolansoň, işine gaty jogapkärçilikli çe-

meleşýän eken. Başlygyň şahandaz, mähriban ýüregi bar. Oba adamlary başlykdan maňlaýly ekeni.

Onuň obada ýygy-ýygy duşuşýan, hem-söhbet bolýan adamlary bar. Olaryň käbirin-ä oba adamlary o diýen halabam baranok. «Mody akylly kişi welin, ýöne onuň şu mahaw bilen duz-emek bolup ýörşüne teý düşünemok-da» diýişyärdiler. Soň görlüp oturysa, ol ham-çam-laşýanlary obanyň hem gözü, hem gulagy eken. Olar obada bolýan ähli zatlaryň, ähli gürrüňleriň gylyny gymyldatman başlyga ýetirýän ekenler, onsoň başlyk ýygynakda kimiň näme edendigi-ni yüzlerine bazyrdadyp basýar welin, ähli kişi başyny aşak salyp otyr: «Eý, Hudaý, bu zatlary başlyk nädip bildikä?» Bu sowalyň jogabyны diňe başlyk bilýär.

Mody aga ýaska-da gaty dogumly eken. Şeýle bolansoň, ol bütin ömrüne wezipeli bolupdyr. Oba adamlary onuň «nanýagy» diýip käýemesini hi-iç halanoklar, şonuň üçin gaharlanyp ýörenem bar. Adamlar ir ertirden giç agşama çenli depesinden gum sowrup işleýärler, onsoň olar nädip «nanýagy» bolýarlar?! Munuň sebäbini-de diňe Mody Akyýew bilýär.

Berkeli aga.

Bu goja gapdaldan, gep-sözünden baha berseň, onuň hiç bir aladası ýoga meňzeýär, gönwaçyk, süýji dilli. Köneden köp bilýär. Hywada medresäni gutarypdyr. Hasap-hesibe ökde. Ol öň kolhozda ýonekeý suwçudy. Aşyryň kakasy Baýsähet Söýün brigadirligi-

ni goýup, urşa gidensoň, Berkeli aga brigadir bellenipdi.

Ýadaman-ýaltanman hysyrdanyp ýören goja gözüň gidýär, ony bagtly adam atlandyrasyň gelip dur. Aslynda, içgin tanasaň, ol obada iň betbagt adam. Adamyň başynyň daşdan gatydygy çyn bolmaly. Sebäbi gören horluk-hunabalary çekip-çydardan çökder, juda çökder. Öýündäki iki sany maýyby hiç zada har-zar etmän, ähli hajatlaryna ýarap, ýetişip ýören bu goja gahryman. Onuň toýda-ýasda köp görünmeýändigini aýdyp, nägile bolýanlar bar. Mälikguly iki gün näsaglanda halyny soramaga barmandygyny eşidip, ol hem başda öýkeläpdi. Soň welin, goja goýyan hormaty öýkesinden rüstem geldi. Hakykatdan hem, ol azap alla diýip dogan adam.

Allaberdi uzyn.

Obada iň ýalta adam hasaplanýar. Ol Jemşit baýyň ýalňyz oglы eken, lälik ulalypdyr. Kakasy akyllы adam eken. Ol bu ýalta, lälik ogluna bir edenli, hajyraw gelin alyp bermese, onuň soňy bilen gününü görüp bilmejegini aňypdyr. Şonuň üçinem gözlege çykypdyr: «Çalt ýöreýän gyz kimde bar?» diýip, baý obama-oba aýlanyp çykypdyr. Baýyň çalt ýöreýän gyz gözlemeginiň sebäbi bar. Ata-babalarymyzyň düşünjesi, tejribesi boýunça çalt ýöreýän gyz gaty galda, gaharjaň, iň esasy, hojalygy gül ýaly oñarjak, gaýratly maşgala bolmaly. Jemşit baýa oglы ahyr ýaşynda horlanmasa bolýar. Öz obalaryndan-a isleýän gelinligini tapmandyr. Ahyr Tejeniň Ma-

şatköw obasynda şeýle gyzyň bardygyny aýdypdyrlar. Ýöne ol gyzyň men-men diýen ýigitlere-de göwni ýetmeýärmiş. Ýigidiň özünü görjek diýyärmiş. Gyz hem Merdan baýyň ýeke dikrattyrymyş.

Maşatköwde toý bolan günü Allaberdini bezäp-besläp toýa – duşuşyga ugradypdyrlar.

Allaberdi o mahallar uzyn boýly, bir nazarkerde ýigit eken. Özem dilewar. Ol Bibä bir söz-ä diýipdir. Şol sözden soň gyz gepsiz-gürrüňsiz razylyk beripdir.

Uly toý tutupdyrlar.

Jemşit baý bilen eken: Bibi ot ýaly gelin bolupdyr. Adamsyny çaga saklan ýaly läliksi-redip saklapdyr, gaty gaýratly bolandoň, men diýen birki adamyň işini edipdir, häzirem şeýle. Gaty edenli, gaýratly aýal ol. Arman, gybat-keşräk-dä.

Goçgar aga, Ýazly ýatak, Omar awçy, Taýmaz aga, Akmyrat takyr dagy hem Mälíkgula juda mähriban, iň ýakyn adamlar. Olar biri-birine biçak ýakyn, biri-birinden aýry zatlary ýok. Küren oba bir saçagyň, bir ojagyň adamy ýaly. Bu adamlar obanyň baş gahrymanlary däl. Iki ýüzden gowrak baş gahryman bu günler ganymlar bilen Watan goramak üçin aldym-berdimli söweşerde gahrymanlyk görkezip söweşýärler. Ol gahrymanlaryň her biri hakda ajaýypdan ajaýyp dessan döredip boljak.

Şahyr bolsaň, «Zybagül – Suhanberdi» diýen dessan döretseň, ol hiç bir dessandan kem bolmaz.

Akgyz mugallym, Bibisoltan mugallym dagy nähili gowy, asylly gyzlar. Olara seredeniňde türkmen gyz-gelinleriniň dünýäde deňsiz-táysyzlygy kalbyňa dolýar. Bular ýaly owadan, bular ýaly näzik, bular ýaly asylly bolmak diňe Hudaýtarapyn bolmaly.

Türkmene bu gün Magtymguly, Puşkin, Lermontow ýaly ökde ýazyjylar, şahyrlar ýetenok. Eger türkmende şeýle ýazyjylar ýeterlik bolsady, onda olaryň her biri hökman türkmen barada «Biziň zamanamyzyň gahrymany» ýaly dünýä meşhur eserler dörederdi, türkmeniň ady dünýä dolardy.

Wah, türkmende dünýä nusgalyk, ýöne tanalman geçip giden, gör, näçe ärler bar.

Wah, türkmende bu gün dünýä nusgalyk, ýöne tanalmaýan, gör, näçe beýik ärler bar...

Ylhamyň Alla tarapyndan berilýändigi çyn bolmaly, Mälíkgulynyň serine goşgy setirleri yzly-yzyna geldi durdy, olary kagyza geçirere ýagdaýynyň – ne galamynyň, ne-de kagyzynyň ýokdugyna Mälíkguly gynanmak gynandy. Asyl, ol setirler ömürlik saklanmak için gelen eken.

Uruş ýyllaryna düşdi ykbalym

Diňe uruş! Uruş girýär düýşüme,
Ör-boýuna galýar Watan goragy.
Är ýigitleň güýç goşular güýjüne,
«Watan!» diýip urýar esger ýüregi.

Göge galýar därieriň tüssesi,
Ýaraly dünýäniň ahy-nalasy.

Weýrançylyk ýowuz urşuň hikmeti,
Döşün oka tutýar merdiň balasy.

Mertler gitdi. Peder gitdi söweše,
Ýola bakýar urşuň yzynda galan.
Watan jigere deň. Deňdir göreje,
Uruş ynsanýete, gör, neneň talaň!

Diňe uruş! Uruş girýär düýşüme,
Sebäp Günbatarda därierler ýanýar.
Ýürek sesin goşýar Watan güýjüne,
Halk Watana, Watan halka daýanýar!

Uruş ýyllaryna düşdi ykbalym,
Ýeňiş ähli ýaralara lukmandyr.
Eý, Biribar, gora halkyň yhlasyn,
Watan üçin diňe Ýeňiş hökmandyr!

Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar

Barça ýurek Watan bilen baglydyr,
Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar.
Watan ýarasynda jiger daglydyr,
Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar.

Mertlik-merdanalyk dünýäň gözbaşy,
Bedew atdyr goç ýigitleň ýoldaşy.
Merdiň depesine gonar bagt guşy,
Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar.

Mertleriň ýolunda duşman eglenmez,
Ýagy gaçar, soňky puşman eglenmez,
Ýeňiş bilen geler urşa gidenler,
Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar.

Aslymy yzlasam, mertdir pederim,
Şu toprak hakdadır beýik eserim,
Şu Watany söýüp-söýüp öterin,
Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar.

Geljege ynam bar mekdep jaňynda,
Durmuşa söýgi bar kalbyň ýaňynda.
Watan bolmaz şu Watanyň deňinde,
Är ýigitler gaýrat üçin dogulýar.

Gideliň biz atalaryň ýolundan

Ýol çekip, suw çekip, ýaplar gazdylar,
Gideliň biz atalaryň ýolundan.
Bu türkmeniň taryhyň ýazdylar,
Gideliň biz atalaryň ýolundan.

Gadymýetde Oguz, Görogly bardyr,
Togrul beg, Alp Arslan – är ogly bardyr,
Peder ykbalyna ýeňişler ýardyr,
Gideliň biz atalaryň ýolundan.

Pelleri depeliň, däne ekeliň,
Şu topraga maňlay deri dökeliň,
Watanyň öňünde dyza çökeliň,
Gideliň biz atalaryň ýolundan.

Nusga edip dünýä Oguzkendini,
Miras goýdy bize öwüt-pendini.
Mekdepdir olaryň her bir endigi,
Gideliň biz atalaryň ýolundan.

Ýürekleň buýsanjy – Watan

Şuny mydam ýatda saklaň, dostlarym,
Ýürekleň buýsanjy Watandyr, Watan!
Watana sežd etmek hökman, dostlarym,
Pederleň daýanjy Watandyr, Watan!

Okuwda mydama başlık okalyň,
Işläliň! Ýap çekip, ekin ekeliň.
Bu durmuşda taplanalyň, bekäliň,
Ýürekleň söýenji Watandyr, Watan!

Köp işläliň, ýadawlygy duýmalyň,
Şu sähralaň hiç mährinden doýmalyň,
«Watan» sözün dillermizden goýmalyň!
Dünýän baýlyk-genji Watandyr, Watan!

Ýürek mydam mähribanlyk küýseyär

«Watan» diýip urşa gitdi pederim,
Ýürek onuň didaryna suwsaýar.
«Ene» sözi meniň beýik eserim,
Ýürek mydam mähribanlyk küýseyär.

Gudrat bardyr eneleriň sözünde,
Mähir bardyr eneleriň gözünde,

Enem ýaşap ýörsün dünýäň ýüzünde,
Ýürek mydam mähribanlyk küýseýär.

Ak ekin ekersiň, ýandak çaparsyň,
Atalaň yzynda orun taparsyň,
Enäň didaryna doýman bakarsyň,
Ýürek mydam mähribanlyk küýseýär.

Eneler şat bolsun dünýäň ýüzünde,
Uruşlar ýat bolsun dünýäň ýüzünde,
Göwün şu Watanyň sähra-düzünde,
Ýürek mydam mähribanlyk küýseýär.

Geçer gider kyn günleriň barysy,
Diňer ene ýürekleriň agysy,
Ýakyn bolsun ynsanlaryň arasy,
Ýürek mydam mähribanlyk küýseýär.

Göz görmänkä köňül galkar ýa-da bu ýol Tejenden gelýär

Raýondan kolhoz başlyklaryna ýörite görkezme barmış. Bu görkezme raýona hem ýokardan gelenmiş. Şol görkezme boýunça 25-nji oktýabra çenli güýz ekişini gutarmalymış. Görkezme, buýruk – ýerine ýetirilmek üçin berilýär. Buýtar-suýtar etmek bolmaýar.

Mälikguly dagy 25-nji oktýabra çenli ekişi gutarjakdyklaryna berk ynanýarlar. Oňa çenli entek on baş gün bar. Sürlüp-ekilmeli ýer bolsa bary-ýogy Çömmekdepäniň ýanyndaky ýigrimi gektarlyk alty sany atyz. Galan ähli ýerlere galla ekildi. Haýdap işlenilse, ýedi gektary bir hepdede gutaryp boljak.

Mälikguly dagy sürümi ýoluň gyrasyndaky «Babadaýhandan» başladylar. Hakykatdan hem bu atyz ynkylapdan öň obanyň «Babadaýhan» atyzy eken. Bu atyzyň işleri mydama obanyň ähli adamynyň gatnaşmagynda edilerdi, suw paýy hem bardy. Atyzyň hasylyny ikä bölyärdiler. Bir bölegini obanyň garyp-gasarlaryna bererdiler, ikinji bölek paýy bolsa satardylar. Ondan düşen pula goýun satyn alyp, Babadaýhanyň hormatyna degsin ederdiler.

Bu atyzyň hasyly mydama bitginli bolardy. Adamlaryň pikiriçe, bu şeýle-de bolmalydy.

Berkeli aga uzynly gün goşy oglanlaryň ýanynda boldy. Günortan meýdan düşelgeden iki saňy tüňçe getirip çäý oturtdy. Çäý gaýnandan soň, oglanlary günortanlyga çagyrdy.

— Mälikguly, saňa ýuwun-ýuwun diýdiler. Ine, şonuň üçinem aýratyn mytarada suw getirdim. Näçe ýuwun-ýuwun bolsaňyzam suw ýeterlik bar. Ine, çäýyňyz taýýar, çäýy çäýjoşuň özüne atandyryň, siz garbak-gurbak ediniberiň. Men oňa čenli düýelere ot bereýin.

Berkeli aga mydama şeýledi: oglanlar çäýa oturanlarynda öňünden taýýarlap goýan otlaryny göterip düýeleriň ýanyna ugrabererdi.

Düýelere ot berip gelen Berkeli aganyň indiki aýtjak sözlerinem oglanlar bilýärler. Nädip bilmejek. Şol bir sözler her gezek gaýtalanyп dur ahyryн.

— Mälikguly, ýürekselik edinip turuberiň. Men häzir bir ýerik baryp geljek.

Berkeli aganyň «bir ýerik» diýyäni öýi bolmaly.

Mälikguly doga okady, töwir etdi, soňundan beýik Biribara aýratyn dileg etdi.

— Eý, Perwerdigär, özüň bizi gora, gowusyny et. Kakalarymyz ganymalary kül-peýekun edip, sag-aman gelsinler.

Oglanlar ör turup, ellerini asmana galdyryп, bilelikde Hactagala mynajat etdiler:

— Kakam jan sag-aman gelsin!

Oglanlar düýeleriniň ýanyna barýarkalar, öňle-rinden Mody başlyk çykdy. Ol ertir irdenem gelip gidipdi, işiň gidişi beýleki brigadalarda-da erbet däldi. 25-nji oktyabra čenli ekiş doly guitarjakdy.

Mody aga işleriň küsatlygyndan gaty razydy, keýpi kökdi:

– Oglanlar, sag boluň, gowy işleýärsiňiz. Men muny gaty gowy bilýändirin. Sizden gaty razydyryn, at segretjek, çapjak bolmaýarsyňyz-la? Ya entegem raýon wekili geler, käýär diýip gorkusyp ýörsüňizmi? Hiç zatdan çekinmäň, arkaňyzda özüm duraryn.

Oglanlar biri-birine begençli bakdylar. Sebäbi munuň ýaly sözleri başlykdan eşitmek gaty ýakymlydy.

Mody başlyk hem göwnühoş bolup ýoluny do-wam etdirdi.

Wagt ikindinara sandy.

Çömmekdepäniň üstünde oba oglanlary myg berýärdi. Olaryň ählisi Tejen tarapdan biriniň gelerine garaşýardy.

Bu mahallar Akmyrat takyr raýon merkezinden gelmeli.

* * *

Berkeli aganyň günortanky gidişi. Ol günortan onçakly köp eglenmeýärdi. Bir ýarym-iki sagatdan dolanyp gelýärdi. Bu gün welin ol eglendi. Eýgilik bolsun-da hernä? Ya özüne bir zat bolaýdymyka?

Belki, aýaly Näzik ejä bir zatlar bolandyr?

Belki, Hangula bir zatlar bolandyr?

Eý, Hudaý, hiç haýsyna hiç zat bolmasyn hernä!

Näme bolup biler?

Berkeli agany saklap biljek diňe bir zat bar. Ol hem diňe saglyk bilen baglanyşyklydyr. Galan ýag-

daýlarda ol eglenmez. Ol bu wagta çenli hökman gelmelidi. Diňe gelmeli hem däl, ol kolhoz amma-ryna gidip, sürülen ýerlere ýeter ýaly tohumlyk däne hem getirmelidi.

Eýýäm tohum sepip başlamaly wagt boldy.

Hana, Ýazly aga, Ata gürmen Çömmekdepäniň ýanynda otyrlar. Olar häli geldi. Berkeli aga garaşýar olar. Gojalaryň oturyşlary gaty arkaýyn görünýär, megerem, Berkeli aganyň näme üçin eglenyändigini bilýändirler.

Garaňky gatlyşyp ugrabерende, Berkeli aga göründi. Ol atyny gorduryp gelýär, tohumlyk dänänem alyp gelýär. Hana, atyň yzyna bökderilgi çalça görünýär.

Berkeli aga göni oglanlara tarap gelýär. Özem gjä galandyryň öýdenok. Keýpi gala onuň. Dagarmanyň üstünde galakyjaklap otyr.

Berkeli aga göni Mälikgulynyň ýanyна geldi.

– Berkeli aga, şu gün-ä birinji gezek gjä galyp geldiňiz. Ýalňışmasam, bir gowy habaryňyz-a bar.

– Gowy habarym bar, Mälikguly, ýalňışmasyň. Sen, tüweleme, ýaş hem bolsaň, adamyň içini bilip dursuň.

– Şeýdip begenjek günümize köp wagt bări ga-raşyp ýörüs-ä biz.

– Näme hoş habaryň bar diýip sora menden.

– Näme hoş habaryňyz bar, Berkeli aga?

– Mälikguly, men saňa bir geň-taň habar aý-daýyn. Günortan öye ýakynladym welin, görsem, köçe tarapda bir eli taýakly tanyş kişi dur. Birba-da men ony tanamadym, sebäbi ol bir ýylgyrýar, ol bir begenýär. Guş bolup uçaýjak bolýar. Ýa-

nynda iki sany çagalyja gelnem bar. Ol gelnem men öň nirede görenimi anyk hakydama getirip bilemok... Eli hasaly kişi hakyt Hangula meňzeýär...

Berkeli aga sözünü soňlamaga ýetişmedi. Çommekdepäniň üstünde oturanlar ör turup, bökjeklesip gygymaga durdular.

- Gelyär!
- Gelyär!
- Akmyrat aga gelýär!

Oglanlaryň gykylygyna Dagarman birden gorşaň-tebil tapdy, gulaklaryny gypyrdatdy, burnuny pyrryklatdy. Soňam ötgün bir ses bilen kişňap, çarpaýa galdy.

Dagarmanyň üstünde arkaýyn oturan Berkeli aga beýle ahwalata garaşmangoň ykjamlanmaga, eýerden, jylawdan ýapyşmaga ýetişmedi: atdan diň arkan gaýtdy. Bökderilgi tohumlyk dänäniň iki çalçasy-da böwsülip ak ýáýyn boldy.

Dagarmanyň bu bolşuny geňlemez-taňlamaz ýaly däldi. Ony biri çagyryan ýalydy. «Gelyär!» diýlen habar diňe oňa degişli ýalydy. Ol ýola çapdy. Hana, ol tanapyny süyräp ýol bilen ho allowarrada görünýän Akmyrat takyryň furgonyna tarap ok bolup barýar.

Dagarmanyň bu bolşuna Mälikgulynyň ini tikenekläp gitdi. Sandyrady:

- Kakamdyr! Dagarman kakamyň gelýänini bilendir. Kakam gelýändir! Hökman şeýledir.

Mälikguly atyň yzyndan eňdi. Ol ylgap däl, uçup barýardy. Kakasynyň aýdyşy ýaly, döwlet guşy ahyryn ol!

Ol bu güne, bu pursada, gör-ä, näçe günlüp, nä-
çe wagtlap garaşdy.

Hana, furgon görünýär!

Onda Mälíkgulyň mähriban kakasy oturan
bolmaly.

Hakykatdanam, şeýle eken.

Furgonyň nowasyndan harby eşikli biri böküp
düşdi-de, Dagarmana bakan ylgady.

Dagarman dälirän ýalydy.

Bir gezek çarpaýa galanyň az görüp, ötgün-öt-
gün kişňäp, iki gezek çarpaýa galdy.

Harby eşikli adam baryp Dagarmanyň boýun-
dan gujaklady.

Birden Mälíkguly gygyrdy, onuň sesi sandy-
rap, agy gatyşykly çykdy:

– Kaka-a! Kaka-a! Kakam-ow! Kakam ja-
nym-ow! Kakam geldi! Kakam geldi!

Berdimuhamet mugallym ýola seretdi. Görse
mähriban ogly – mähriban döwlet guşy Mälíkguly
ylgap gelýär.

Berdimuhamet mugallym ogluna tarap ylgady.

– Oglum-how, Mälíkguly janym-ow!

– Kaka ja-anym-ow!

Ataly-ogul garsa gujaklaşdy.

Mälíkguly erkek kişileriň aglamaýandygy-
ny, özüniňem indi aglamaly däldigini deň-duş-
larynyň arasynda aýdyp ýördi, ýöne bu mahal
gözýasyny saklap bilenokdy, sojap-sojap agla-
ýardy.

– Wiý, oglum, aglama, men geldim ahyry – di-
ýip, Berdimuhamed oglunu gujagyna berk basdy.

– Men begenjime aglaýan, kaka!

Çömmekdepede üýşüp oturan oglanlar uly topar bolup ylgaşlap geldiler. Diňe oglanlar däl, Mälikgulynyň Tüweleý atly düyesi hem azalyny süýräp, alatozan turzup gaýdyberipdir.

– Indi mydama bile bolarys, oglum.

Berdimuhamet mugallym Mälikgulynyň elinden tutup, oba pyýadalap ugrady.

Weli Berdimuhamet mugallymyň gelendigini Ogulbäbek ejä buşlap, eýýäm ýigrimi manat söýünji alypdy. Muňa Weliniň begenjiniň çägi ýokdy, çünki bu pula gaty köp zatlary satyn alyp bolýar.

Her kimiň öz begenji bar. Her kimiň öz gazanjy bar.

Begenmek, begendirmek hemise hemme kişä nesip etsin!

* * *

«Gyzyl çarwa» kolhozy güýzki ekişi 21-nji oktyabrda günortana golaý gutardy. Şol gün günortan Mody başlyk söwüş etdi: iki sany semiz işsek soýuldy, dört gazan ataryldy. Ogulbäbek eje dagy ir ertirden nan ýapmaga girişdiler. Şol gün on baş tamdyr çörek bişirildi.

Dördünji brigadanyň meýdan düşelgesine beýleki brigadanyň kolhozçylaram çagyryldy. Günortan hakyky toý boldy.

Gelinler-gyzlar, oglanlar-uşaklar-garrylar ýazlyp-ýáýrap täzeje etden bişirilen börtmeden heziller edip iýdiler. Düye çapdyryldy, baýrak goýuldy.

Kolhoz başlygy Mody aga günortandan soň dördünji brigadanyň kolhozçylarynyň Garaöýde-

päniň gaýrasyndan akbaşdyr ýandak çapmalydygyny, gyşa taýýarlyk görmelidigini brigadire aýtdy.

Kolhozçylar işe ugranylarynda Berdimuhamed direktor Mody başlyk bilen Mälikguly dagynyň ýanyna geldi. Oglanlar işe ugrajak bolup durdular. Mody başlyk Mälikgula ýüzlendi:

— Mälikguly, sen öz oglanlaryň bilen gaty gowy işlediň. Hemmäñize sag bol aýdýaryn. Siz kösenmek kösendiňiz, lütüňiz çykyp ýadadyňyz. Şonda-da «ýadadym» diýmän işlediňiz, ululardan birjik-de kem däl. Siz tyldaky frontda dyrjaşyp-gerjeşip gahrymançylyk görkezdiňiz. Siz ordenlere, medallara mynasyp işlediňiz. Asyl oýnamalydyram öýtmediňiz. Durmuş ýaşlykdan siziň gerdeniňize iner ýükünü ýükledi. Siz bu ýuki merdi-merdana lyk bilen çekdiňiz. Men sizi özüňize duýdurmanam köp synladym. Tüweleme, göz degmesin.

Bu gün kolhozymyzda uly toý, güýzki ekişi gutardyk. Ýaňy Berdimuhamed bilen maslahatlaşyp, şu gün size dynç bermegi makul tapdyk. Bu biziň size sagbolsunymyz, sylagymyz. Siz indi işe gitjek bolmaň. Arkaýyn oýnaň.

Oglanlar biri-biriniň yüzüne seredişip begenişdiler. Çömmekdepä gitdiler.

— Haýsy oýny oýnalyň? — diýip, Mälikguly Aşyr bilen Welä sala saldy.

— Maňa tapawudy ýok.

— Maňa-da tapawudy ýok — diýip, Weli Aşyryň sözünü gaýtalady.

— Oglanlar, geliň, biziň guşakgapdy oýnumyzy görүň — diýip, Ogulşypa Aşyry çagyrdy.

– Aýterek–Günterek oýnaňzokmy? Şony oýna-
saňyz-a men kimiň gerekdigini derrew aýdardym.

– Ýörüň onda.

– Oglanlar, gelin ortadurma oýnalyň – diýip,
Nury Mälikguly dagyny oýna çagyrdy.

Olar göwünli-göwünsiz oýna girişdilar. Bir ge-
zek oýnadylar, iki gezek oýnadylar, oýundan maza
almadylar. Şonuň üçinem oýny üýtgetdiler: ýedi-
top oýnuny oýnamaga başladylar.

Üçünji oýundan soň Aşyr gyra çekildi:

– Aý, men-ä oýnajak däl. Iki ýana manysyz yl-
gap ýörmeli-how.

Mälikguly bilen Weli hem oýundan çykdy.

– Onda akja süňk ýa takylatdy oýnalyň.

– Aý, ýok.

– Onda dokuz gumalak oýnalyň.

– Aý, ýok.

– Onda düzzüm, içýanagzy oýnarsyň?

– Aý, ýok.

– Peçiz oýnajakmy?

– Juk.

– Joňk-joňk oýnajakmy?

– Aý, ýok.

– Lukur ýa üçböküm oýnarsyň?

– Juk.

– Onda aşyratdy oýnaý.

– Aý, juk.

– Sen keçe-keçe oýnuny gowy görýärsiň-ä.

Mydama keçe-keçe oýny bilen ýüzük tapdy ikisi
bir oýun diýyärdiň-ä!

– Dogry.

– Onda, gel, keçe-keçe oýnaly.

– Aý, ýok.
– «Oýnasm gelenok» diý-dä onda.
– Oýnajak.
– Onda basyryndan oýnaýalyň – diýip, iki ýana ylgamakdan ýaňa şalpy-şaraň derlän Depbi Mälikgula seretdi.

Mälikguly zol «ýok» diýip durmagy gelşiksiz görüp razylaşdy.

– Bolýar, oýnalyň.

Bu oýunda oglanlar iki topara bölünýärler. Bije atylanda bijesi çykan toparça basyrynyar, çykmadık toparça-da eşekçi bolýar.

Eşekçiniň pellehanasyny elli ädimden bellediler. Eşekçi basyrynp ýatanlaryň biri birden turup tutmakçy bolanda, zyk ýetdirmän pellahana gelmegi başarmaly. Başarmasaň, utuldygyň.

Bijeli topar ýoldaşlary bilen eşiklerini çalşýarlar, kelleleri görünmez ýaly köýnekleri bilen örtýärler. Taýýar bolanlaryndan soň guk berýärler.

Gukdan soň eşekçileriň iň ýyndamy bijeli topara ýakynrak gelip, kimiň-kimdigini takylamaga başlaýar. Tanasa, näçenji bolup, nähilî ýagdaýda, nähili eşikde ýatandygyny aýdyp, turmagy buýurýar. Eşekçileriň hemmesi gelse, onda olaryň haýsam bolsa birini basyrynp ýatanlaryň biriniň turup, tutmagy mümkün. Şonuň üçin eşekçileriň birden ýa ikiden özgesi pellehana durýar.

Aşyr bilen köýnegini çalşyp basyrynp ýatan Mälikgula bu oýun manysyz, gyzyksyz göründi, ol ýerinden turdy.

– Tanadym, Mälikguly bu, Mälikguly bu – diýip, gygyrýan Durdymyradyň yzyndan kowalajagam bolmady.

– Aşyr, Weli, turuň-eý, gideliň!

Aşyr bilen Weli şu söze häliden bări garaşyp duran ýaly, gaty göwünjeň turdular.

– Gidelimi-how? – diýip, Aşyr köýnegini çykaryp Mälikgula berdi, ondanam özüniňkini alyp geýdi.

– Gideliň.

– Duruň-how, Mälikguly, menem siz bilen gitjek – diýip, Şirmämmet oglanlaryň yzyndan ylgady.

Nury bilen Derýa hem olara goşuldy.

Oglanlar Garaöýdepäniň gaýrasyna – ýandak çapmaga ugradylar.

Herki zat öz wagtynda gzyzkly, lezzetli. Wagtyň hem döwrüň üýtgemegi bilen gzyzklylyk, lezzet hem başga zatlar bilen orunlaryny çalyşýar.

Mälikguly Berdimuhamedow

*Gökdepe rayónynyň (etrabyynyň) 1-nji Birleşik oba Sowetiniň
16-njy orta mekdebiniň okuw bölümünüň müdiri
Berdimuhamed Annaýew. 1947-nji ýylyň iýuny.*

Личный листок по учету кадров

Имя — Аннаев
 1. Фамилия — Бердимухамет отчество —
 2. Пол — Муж. 3. Год рождения — 1904 4. Место рождения:
 а) по существующему адресу — Узб ССР Анж. дж.
Георгия Ага Узбекистан,
 б) существовавшему там, делению — Узб ССР Анж.
Георгия Ага Бирюзовка,
 5. Национальность — Киргиз 6. Сог. професия —
 а) быши, состоящие (заняты) в органах — Хресты
 б) основное занятие родителей до Октябрьской революции —
Крестьянин, жасы Оштурская
 г) профессия — Крестьянин Киргизских
 д) основная профессия (занятость) в настоящем учреждении — Членом, стаж работы по этой профессии — 1926 8. Соц. положение — Сирт, 9. Гарантийство — Да 10. Класс организацией принят в «День ВКП(б)»

11. Партизан — Нет № п/зарегистрации — Нет 12. Стаж пребывания в ВЛКСМ с — Нет по — Нет 13. Состоит ли в других партиях (если, где и по какое время) — В других партиях не состоял

14. Состоит ли в ВКП(б) Нет с — Нет по — Нет 15. Были ли колебания в проведении линии партии и участовании в движении? (если, когда)
Нет 16. Членом какого профсоюза состоит и с какого года — С 1982 года НСФЗ ССР

17. Образование — II курс педагогики

Подготовлен изъезжими учёбными заведениями (школы, училища, техникумы, колледжи, школы и пр.) и стаж мотономоногазина	Наличие физ. (физическая подготовка)	Оценка физ. (оценка физической подготовки)	Если не имеется, то указать полученные при этом звания, награды, заслуги
Бакалавриат	Нет	Нет	Нет
Педагогическое образование	Нет	Нет	Нет
Педагогическое и специальное	Нет	Нет	Нет
Педагогическое и специальное	Нет	Нет	Нет

18. Учетная степень (звание) — Учителя 19. Имеет ли научные звания и изобретения? (перечислить и указавши, во каких вопросах и где опубликованы, необходимо дать в приложении).
Нет

20. Был ли за границей? Нет (включая военную службу)
 (да, нет)

Дата (м-н, год) с какого (по какое время)	В какой стране (указать город)	Цель пребывания за границей
Нет	Нет	Нет
Нет	Нет	Нет
Нет	Нет	Нет
Нет	Нет	Нет
Нет	Нет	Нет

22. Работа по совместительству (в момент заполнения личного листка)

2	2
2	2
2	2
2	2
2	2
2	2

С какого и по какие времена, где и в каких должностях)

23. Находился ли на территории, временно оккупированной немцами в период Отечественной войны в какого и по какие времена, где, когда и работа в это время) Не находился

24. Семейное положение в момент заполнения личного листка Женат (перечислить состав семьи)
 жена — Сын
 25. Домашний адрес: Узб ССР Анжабадаков дж. Георгий Ага Узбекистан
 6-я улица Анжабадаков 1948г.
 (дата нахождения)

Личная подпись Аннаев (писать разборчиво)

ючая военную службу)

Местоположение учреждения, организация, предприятия (город, район, область, край, республика)

— Бишкекский р-н

— Бишкек

— Бишкекский р-н

— Бишкек

— Бишкекский р-н

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

— Бишкек

ТУРКМЕНИСТАН ССР
МАГАРЫФ МИНИСТРИЛГИ

ЕТИШЕНЛИК АТТЕСТАТЫ

Шу аттестат 1950 йылдын 23 айында дөгулан Бердимұхамедов Маликгұль
жадиди Орта мектебі № 16 орта мектебине 1940-жылда тириди ве бу мектебин
долы курсының гүшарып, отлично әзепләндик билен предметтер боюнча ашакәдәк
билимлере зе болды:

Түркмен дилинден	4 (доғарт)	СССР шарықындан	4 (доғарт)
Түркмен әдебияттындан	5 (бәш)	Умуми шарықындан	5 (бәш)
Рус дилинден	4 (доғарт)	СССР конституциясындан	5 (бәш)
Рус әдебияттындан	4 (доғарт)	Жүграffitiядан	5 (бәш)
Алгебрадан	3 (үр)	Физикадан	4 (доғарт)
Геометриядан	3 (үр)	Астрономиядан	3 (үр)
Тригонометриядан	3 (үр)	Химиядан	3 (үр)
Табигаттан	5 (бәш)	Дашоры юрги дилинден	—

Шу аттестат өз зесине ССР Союзының әкәрбى окув жайларына тирмек
хукугыны берійэр.

23. 06. 1950 йылда берилди.

Мектеп директоры

Бердимұхамедов

Атасүр

Окув шылдері боюнча
директорың орунбасары

Мугалымлар:

1. Ахметжан
2. Абай
3. К. Аманов
4. Жаныбай

№ 002090

Mälikguly Berdimuhamedowa orta mekdebi
guitaranda berlen ýetişenlik attestaty. 23.06.1950 ý.

Berdimuhamed Annayev (birinci hattaryň merkezinde) işdeş ýoldaşlary bilen.

Seržant
M.Berdimuhamedowyň
şahsy şahadatnamasy.
Çyrçyk ş., mart, 1954 ý.

*Mälikguly we Ogulabat Berdimuhamedowlar
ogullary Gurbanguly bilen.*

СЛУЖЕБНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

На слушателя школы мл.лейтенанта
БЕРДИМУХОМЕДОВА Маликуллы

Мл.лейтенант БЕРДИМУХОМЕДОВ М. за время учёбы в школе к занятиям относился прилежно. Много прилагал усилий при самостоятельной работе над программным материалом и заметно повысил свои знания по общественным, специальным, юридическим и военным дисциплинам. Учебную программу усвоил на хорошо.

В вопросах внешней политики СССР ориентируется.

Опыт работы в МВД имеет небольшой и поэтому полученные знания в школе помогут ему на практической работе.

К несению службы внутреннего наряда относился добровольно. В общественной жизни школы принимал активное участие.

Лично дисциплинирован. Выдержан. В коллективе с товарищами уживчив. На замечания старших реагирует правильно.

За добросовестное отношение к учёбе, примерную дисциплину и активное участие в общественной жизни школы объявлена благодарность в приказе по школе.

ВЫВОД: Занимаемой должности соответствует.

И.О.КОМАНДИРА ДИВИЗИИ НА
МАЙОР *Макаров* (БИСАРОВ)

ЗАМ.НАЧ.ШКОЛЫ ПО ПОЛИТЧАСТИ
МАЙОР *Миленников* (МИЛЕННИКОВ)

"СОГЛАСЕН" НАЧАЛЬНИК РАЗАНСКОЙ ШКОЛЫ УСОВЕР-
ШЕНОВАНИЯ ВАЧСОСТАВА МВД СССР
ПОЛКОВНИК *Ольхинский* (ОЛЬХИНСОВ)

"14" сентября 1959г.

Rýazanyň SSSR ПМ-ниň harby ýolbaşçylar düzümini
kämilleşdiriş mekdebiniň diňleyjisi, kişi leýtenant
Mälíkguly Berdimuhamedowa berlen gulluk häsiýetnamasy.
14.09.1959-njy ýylda berildi.

*Mälikguly Berdimuhamedow harby ştabyň diwar gazetiniň redaktory
ýefreytor Sergo Lukaşwili bilen gazetiň nobatdaky sanynyň
materiallaryny maslahatlaşýar. 1963 ý.*

Mälikguly Berdimuhamedow (çepde) gullukdaş-ildeşleri
Baýram Gulnyýazow (ortada) we Daňatar Magtymow bilen.
1952 ý.

ДИПЛОМ

Дүйнисхан
Түркменстан

Б-1 № 571449

Шы дипломы бердимухамедов
ал эзислүүса

берилди
оңдади түркмөн 1960-жылдын 2-дүйнештегинде
адынактакы түркменем дөш-
кел. Учын берсөттөмөнке
пирди ве 1966-жылды
учын берситтөмөн

одда күрсүнди
тарых

специальносты бойнана гүлгүлди.
Дөвlet академиялык комиссиянын

29 «Акад.» 1966-жылдын чыгарынын

1966-жылдын тарыхында
түркмен бересиндерине дүлгүчилесиз.

M.Berdimuhamedowa 1966-njy yýlda Türkmen döwlet universitetini
tamamlandı we taryhyçy; taryhy we jemgүyeti öwreniș mugalbymy hünarı
boyunça berlen diplom.

M.Berdimuhamedow (sagda) serkerdelik okawyny
gutarandan soň öz ýoldaşlary bilen. 1967 ý.

Диплом

С С С Р

МИНИСТЕРСТВО

В Н У Т Р Е Н Н И Х Д Е Л

Диплом № 12162

Настоящий диплом выдан Манитану
Бердымухамедову Азатханасе
 (фамилия, имя, отчество)

в том, что он в 1968 г. поступил и в 1969 г.
 окончил полный курс Гражданской обороны Краснознамен
ной Воинской школы им. С.М. Кирова МВД ССР - экспертиси
полном начальнике училища по специальности организация мероприятий.

Приказ Министра внутренних дел СССР
 № 221 от « 29 » апреля 1969 г.

Приказ о военное звание
 (фамилия, имя, отчество)

Регистрационный № 22

1968-nyi ýylda SSSR IIМ-niň S.M.Kirow adyndaky Oržonikidze Gyzyl Baydakly harby uçılışesiniň doly kursuny guitarandan soň, moto-attylyk goşunlatyný ofisi hünarı boýunça Mälikguly Berdimuhamedowa berlen diplom.

Dipperus cyathinus (Linné) - Dipperus
Uropygialis bocagei Gmelin spec. n.,
Libanum. Sunt
varia undatior in longiss.
crys. pectorali & supraoculari. Yerrea
nigricauda Yerrea na. repak, Melue
spec. citratus Yerrea spec. citratus Yerrea spec. n.
debilis Yerrea

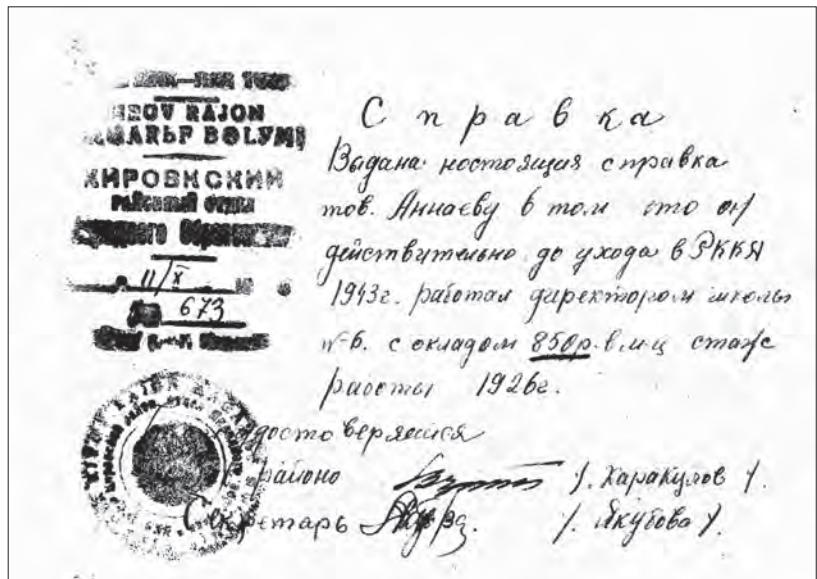
Cognitivistic begins!

Captain Clegg Outlays of Bug

7. с. с. р.
ИАНЦЕНТОР
ТУРДЕНСКИЙ
ПРОФЕССИОНАЛ
СВАСТИ
ГИИ. Мед. Упр. г.
9. Февраль 1926.
Секретарем санитарного
совета Юлии Николаевны Чаметовой
и Евгения Мухамади Айна Степановна
записано в служебном журнале по поже-
гою в здании земельной участковой рабочей
базы рабочих бывшего района

Büzmejin rayonynyň halk magaryf bölgüminiň «Goşçy» soyuzynyň azasy
Berdimuhamed Anna oglunu okuwa ibermäge ýollamanamasy.
1926-nyj ýylда Yzgant obasy şu rayonyň aňziminde bolupdyr.

1943–1945-nji ýyllarda Kirow rayonyň Stalin adyndały oba sovetiniň gullukçylarynyň hojalyklarynyň esasy görkezijilerini hasaba alyş kitabynda mekdep direktory Berdimuhamed Annayewiň maşgalasynyň düzümi we hojalygy häkynda edilen ýazgy Resminamadan görnişi ýaly. B. Annayew bilen ýanyoldaşy Ogulbäegin üç çagasy: iki oğly – Mälikguly (1932-nyi ýylla doğlan) we Amanguly (1935 ý.), gzy – Owadan (1928 ý.) bolupdyr. Maşgala mekdep binasynda ýasaýýş jayıny kärendesine alypdyr; olaryň 0,8 getkär meýdany bolan mellegi we sygry bar eken.

*Fronta gitmezinden öň Berdimuhamed Annaýewiň 6-njy
 orta mekdepde direktor bolup ißländigini tassyklayán Kirow
 rayonynyň halk magaryf bölüminiň güwänaması.*

В Доме было много гостей. Одна из винодельческих, находившихся в Доме, представила предложение: «Мистер Бардин».

Брэнко за присягу перешел на роль пасадинского спартакида в его спектакле «Гризли в его шоколадной шубке». Для этого спектакля Бруно До-стаза Наполеоновскую булавочную посыпал сухим.

Бриджитт воспользовалась случаем и заслала своего приезда, мистера Генриха, устроившего ее группу и посыпав с ней шоколад. Потом из той же посыпкой сухих басмачей, засыпанных пеплом поганки, рисунок сохранился квадратом, который Бруно До-стаза Бруно, тем самым изображив на конфетах лицо погибшего.

«Приходите ко мне в фарфоровую
778 спартаковскую пекарню 206 спартаковской Тибетии
1 декабря 1942г. недорого.

Награждено почетной химической премией
Дома. Встречено в Ресторане и чайном прибрежном
се мюзик и мюзик шоу. Шаш и единороги
Бриджитт Бруни Бруни, Юлия Константина
из фарфоровых чащек, из уксуса, только эта хи-
мическая сеть в кончинах архипелага, будущее так
же приобретенное к поганкам брунненским квад-
ратикам и засыпанным засыпкой из рулона.
Шаш брунненские поганки, с Римским представлением
от синих за теплый Римский поганки. Среди все
Римские всем Римо поганки в пакетиках бруннен-
ских поганок, с поганками расположенными брунненскими
и, брунненскими поганками из шоколада.

Закончен разгром Чемальско-Кашмистанских земельных полк в составе 206 стрелковой, Курдской, Краснознаменной, ордена Суворова, Кумурова, Богдана Хмельницкого дивизии, совершив великий исторический переход из Азиики на Финик и

27 августа 1945 года прибыл на место дислокации город Кызылчик, Винницкой области.

В период с 15 сентября 1945 года по 20 мая 1946 года полк был составлен из дислоцированных боевых и политической подготовкой по прохождение длительного периода обучения.

20 мая 1946 года на Освящении Государственного Совета Министров Союза ССР от 3.05.46г № 396-408сс, заслушавша начальника Генерального штаба Вооруженных сил Союза ССР от 3.05.46г № 109р/п. Принята воинская присяга № 0023 от 10.05.46г в Принята воинская

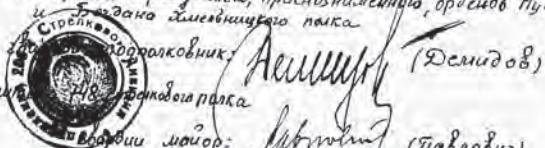
27 апреля № 00117 от 12.05.46г

748 стрелковой, Курдской, Краснознаменной, ордена Кумурова, Богдана Хмельницкого полк подчинен расформирован

Командир 748 стрелкового, Нижнекамского, Краснознаменного, ордено Кутузова

и Германа Григорьевича полка

Начальник штаба 748 стрелкового полка Алишеров (Денидов)

Воинский майор: Алишеров (Павлович)

748-nji atyjylyk polkunyn söweş ýolunyň sahypalary, ýefreytor Berdimuhamed Annaýew 1943-nji ýylde şol polkuň düzümünde söweşipdi. Çeşme: Russiya Federasiýasynyň Goranmak ministrliginiň Merkezi arhiwi,
748 sp g., 159754 ss ýaz., 1 iş, 1-202 tk.

Berdimuhamed Annayewiň öz eli bilen ýazan terjimehaly, 15.09.1948 ý.

2-ýägez, 04/09 8-ýägez kepecceler 2-ýägez
şen. 1948-ýängez Tigran Tigranovnam
-nachas ziegur, 1944-1945-ýagez oxoxox
-gəs şparas boýın 2-ýägez.
Münzgəz 2-ýeon, 1944-1945-ýagez önmüyis
-Birintegəs eke eugzandalarından 2-ýeon
-He bəndan, 1946-ýaňas 2-ýeon Tigran
-şəriñəzgəz 2-ýeon, 1946-ýaňa Tigran.
-şəriñəzgəz 2-ýeon, mə xəşxən bərəz
-xəlin eugzandalarından bəyneçeli
-lərin ryplegəz ökən, eugzandaları bərəz
-lərin bərəzənər, lərlə bərəzənər bərəz
-dan 1939-ýaňas 2-ýeon rep. lərlə
-eugzandalarından bərəzənər, eugzandaları
-mənşəsən 2-ýeon, 2-ýeon
-zələmətlerək ibzənecənər ləncə
-gəz. 1939-ýaňas 2-ýeon bərəzənər, eugzandaları
-zələmətlerək ibzənecənər ləncə

Х а р а к т е р и с т и к а

Берилди Гөкдепе район I-нжи Бирлешик оба № 16 орта мектебин, башленіңч клесың мугалымны ёл. АННАЕВ БЕРДИМУХАММЕДЕ.

Ёл. АННАЕВ 1904-нжи Ыылда дөглан, милләти түркмен, билими орта.

Ёл. Аниаев 1926-нжи Ыылдан бәри мугалымлық везиесинде ишләп гөләйер. 1943-нжи Ыылда ёл. Аниаев Совет Армиясының хатарына гиден ве 1944-нжи Ыылда гайдып гөлини, өзлини, өзки сеййән везиесинде ишләп башлады.

Ёл. Аниаев 1947/48-нжи окуу Ыылында өзлини, ёлбашчылық әдән 3 "б" класы боюнча 100 % этишик ве 100 % гатнашык газанды.

Ёл. АННАЕВ өзлини оқадыш усуулыны яш мугалымларга евредип ве оларың көмеги биләп чагалары коммунистик тәрбиесини бермекде бар үнсизни берип ишләйер.

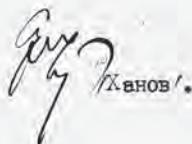
Өзиниң билимини арттырымак учын педагогик институтинде 2-нжи курсинде гайбана оқаюар. 1948-нжи Ыылда Мугалымлар Көмилләп-дириш институтинде бир ай ярымлық өнө дили предметиниң сөминвары на гатнашды.

Ёл. Аниаев мугалымларың арасында иң бир тәжрибелі ве абраїлы мугалымшары бири.

Гөкдепе район хали, магарыф белүмниң

мудири:

9-нжи август 1948-нжи Ыыл.

Ханов!

Gökdepe rayon halk magaryf bölümminiň müdiri tarapyndan
9.08.1948-nji ýylda mugallym Berdimuhamed Annayewe
berlen häsiýetnama.

СОВЕТ ТУРКМЕНИСТАНЫ

ТК(Б)П МК-НИҢ, АШГАБАТ ОБНОМЫНЫН, ШӨХЕРКОМЫНЫН ВЕ ТССР ЁКАРЫ СОВЕТИНИЦ
ПРЕЗИДИУМНЫНЫН ОРГАНЫ.

№ 49 (7340)

1949-НЖЫ ЫЫЛ, 12-НЖЫ МАРТ. ШЕҢБЕ.

БАХАСЫ 20 КӨПҮК.

СССР ЁКАРЫ СОВЕТИНИЦ ПРЕЗИДИУМНЫНЫН УКАЗЫ

Түркменистан ССР-НИҢ МЕКТЕПЛЕРИНИҢ МУГАЛЛЫМЛАРЫНЫ
ОРДЕНЛЕР ВЕ МЕДАЛЛАР БИЛЕН СЫЛАГЛАМАК ХАҚЫНДА

Көп Ыыллап ве үстүнликли ишләвликлери үчин сыйлагламалы:

«ХОРМАТ НЫШАНЫ» ОРДЕНИ БИЛЕН

1. Векилбазар районының «Социализм» колхозындакы 4-нжи долы дәл орта мектебинң директоры Меле Агахановы.
2. Гөкдепе районынын Куйбышев аудындакы колхозының 16-нжи орта мектебинң мугаллымы Бердимухамет Аннаеви.
3. Ашгабат районының Багыр обасындакы 5-нжи орта мектебинң мугаллымасы Зәхре Ишмухамедов на Аннаеваны.

СССР ЁКАРЫ СОВЕТИНИЦ
ПРЕЗИДИУМНЫНЫҢ БАШЛЫГЫ

Н. ШВЕРНИК.

СССР ЁКАРЫ СОВЕТИНИЦ
ПРЕЗИДИУМНЫНЫҢ СЕКРЕТАРЫ

А. ГОРКИН.

Москва, Кремль.

1949-НЖЫ ЫЫЛ, 2-НЖЫ МАРТ

Gökdepe rayonynyň Kuýbyşew adyndaky kolhozynyň 16-njy
orta mekdebinin mugallymy Berdimuhamed Annaýewi
«Hormat Nyşany» ordeni bilen sylaglamak hakynda SSSR
Ýokary Sowetiniň Prezidiumunuň 1949-njy ýylyň 2-nji
martynda çykaran Ukazy, ol respublikan gazetde çap edilipdir.

Трикоз № 120

Төңгөне Районо-соң болончы

§=1

2/ХІ - 48 жыл

1- ~~Ноябрь~~ 48-шамдаш үасап Аныев
Бердимұхамед. мембод- кабинеттің
мүдіршигіндең ер титрелеші жераралы
арадан токаннан сөзтес шаштада
бошатылған.

Дәсси: Менниң бурыгым.

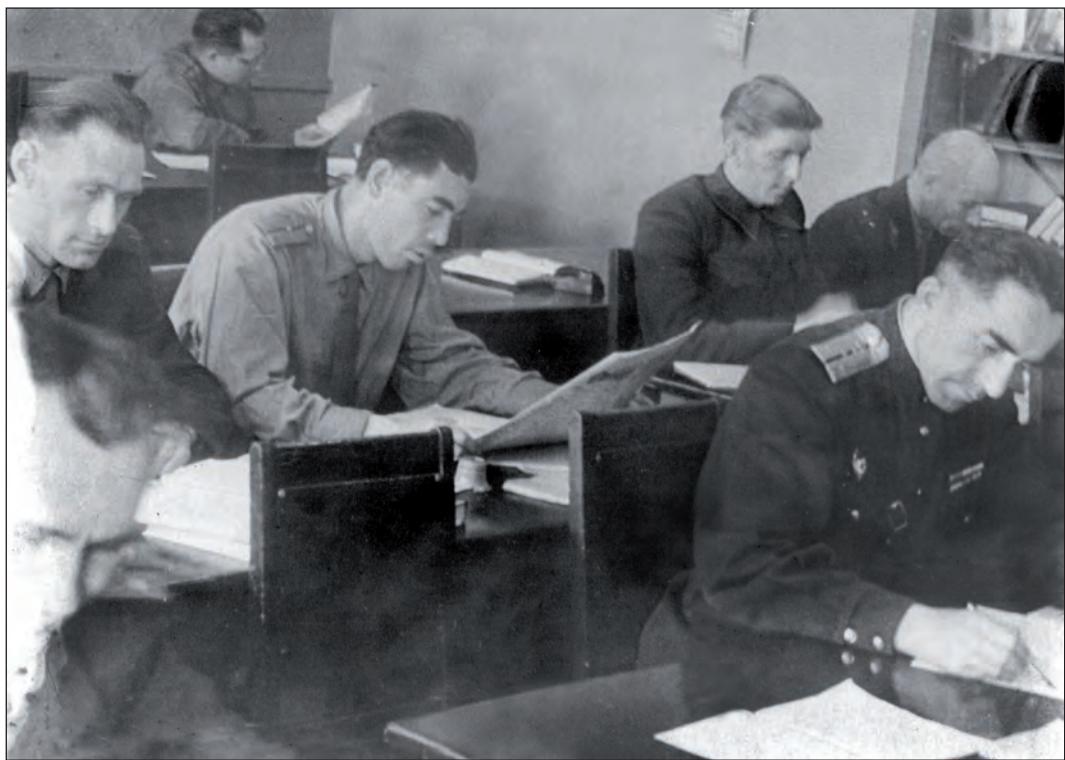
Зав. районо-соң болончы /Канов/.

Berdimuhamed Annayewiň Aşgabat ýer titremesinde wepat bolanlygy
sebäpli, usulyýet kabinetiniň müdiri wezipesinden boşadylandygy
hakında Gökdepe rayonynyň halk magaryf müdirliginiň
2.11.1948-nji ýyldaky 120-nji buýrugy.

Alfredus Jansson
Pärnu 1868
Ottedal 1868?
Cura, omis Rengaste or
Tallinnse Kesklinn - esite
R. & T. Engels - esite
gaal kult. Te nende pere

Командное Занятие

3^й группы

школы МТО в селе Чебоксары Чувашской
Арх. области.

С.М.Хамедов

23/IV-1959 года.

Проделаные цеха отработаны.

ДИПЛОМ

Городской училищаходов
Ильинской

в 19 66 г., поступил в 19 69 г. окончил
ВЕЧЕРНИЙ
УНИВЕРСИТЕТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА
при Бийской горной Доле ордера

и получит высшее политическое образование
в системе партийной учебы

Начальных политуправлений
(пограничного)
= Покровка (Бийск) (Улан-Удэ)

За период учебы на Ильин годичном
отделении — Сынчаго факультета
(факультет)

Университета марксизма-ленинизма
того Бийского училища Ильинской
прослушал учебный курс и сдал экзамена
по предметам:

История КПСС
Философия
Политическая экономия
Научный коммунизм
Хорошо

М.П.
Ильин
Начальник Училищетата
— Ильин: *Ильин*
11. июня 19 69 г.

ИТ МО 3300-60

Люкса орден заслуга и заслуги заслужил
аганын. Ал бириңінде жар-жар Етаптың 12-
жылдың Номинацияның алғаш шарынан Түзбек
народағы Ертегіншінің дарын тұрғыдан бары
халықаралық Қаруаң инцидентін туғызып, орденаға
Түркстан мемлекеттің қайтаңшыларының
ал

История ученых Финляндии, Удостоенных премий Фонда
Святого Иоанна Крестителя. Бюро фонда при Ректоре Финляндии
издало Четырнадцатую часть Списка наград. Оно включает
премии Фонда Турбакомиссариата Финляндии, присужденные
Балтийской научной ассоциации.

Демократија барају је 1948. године створио око шеф-републиканског Јончев Бановића који је у тој години био члан Савета народног обнове и члан председништва Народног сабора Југославије. Тада је било створено првото државно-правно тело које је имало да објављује законе и правилнике, али и да објављује „демократичне“ новине. Ово је било уједно и прво тело које је имало да објављује законе и правилнике, али и да објављује „демократичне“ новине. Ово је било уједно и прво тело које је имало да објављује законе и правилнике, али и да објављује „демократичне“ новине.

Он же Французский. Испанский же венчался на короне
все время Европейской империи.

Сер. 207, № 1007. Уголок пленки бороды "длинной" зеленой. Страна
Сирия. Краска на красной бумаге.

1998-1

F. D. 4. 1008 -

Члены биографии

16

Д. Гердшумская Евгения Ильинская, родилась 12 августа 1932 в селе 1^й Бирюсиха Борисоглебского района Нижегородской области в семье служащих.

Отец Илья Гердшумский родился 1904 в селе крестьянина - бедняка в селе Чугаево Борисоглебского района. До октюбровской революции был наемным пчеловодом, после Октябрьской революции работал в Советском учебном заведении и в 1926 году комиза избран председателем в Народное просвещение в земельной инспекции района Чугаево, землемер, директор школы в Борисоглебском, Павловском и Кировском районах. В 10 Октября 1948 г. по инициативе жителей

Ильи Гердшумской родился Духовский район в 1906 г. в селе крестьянки-бедняк и становился землемером.

Брат Гердшумская Ильин родился в 1935 г. селе 1^й Бирюсиха, окончил 10 классов в Нижегородской средней школе служащий в рядах Советской Армии.

Ильин умер учитель в 1940 г. в среднем классе № 16 селе 1^й Бирюсиха в окончании курса средней школы в 1950 г. Изучал рабочий язык в земельной инспекции Нижегородской области с августа 1949 г. по август 1950 г. в средней школе № 16 селе 1^й Бирюсиха. После окончания 10 классов в августе 1950 г. поступил в Борисоглебского района ОНО были переведены учеником фабричного училища 5-7 классов в Нижегородской области селе 2^й Бирюсиха.

С 05.10.1951г. был переведён из до-
 лжности завучом 3-го класса школы.
 22.09.1951г. был принят в ряды
 Советской Армии и проходил службу в одног-
 ом курсе молодёжи в 10-й школе в городе
 Павлодар. После окончания курса 19.06.1954г.
 мне присвоили звание сн. Рядово-
 пехотинца и с 05.10.1954г. учился в школе
 с 05.10.1954г. по 05.10.1955г. работал
 преподавателем боевого дела и физпод-
 готовки средней школы № 13 с/р Тадаров.
 С 15.10.1955г. по 20.11.1956г. 1956г.
 работал зав. школами Отделения
 Геокартинарного района Укр. армии.
 с 21.11.1956г. по настоящее время
 работал в средней школе № 13 с/р Тадаров
 в должности преподавателя боевого
 дела и физподготовки в 5-10 классах.
 Я в 1944г. окончил в ряды школы ВЛКСМ
 и в июне 1953г.- кандидат в КПСС.
 В 1956г. женился, семейное исполнение:
 1) Вершинаушеновская Оксана Ильинична,
 1937 года рождения, обладательница премии
 дошкольников.
 2) Олея Вершинаушенова Турбантасы,
 родилась 29 июня 1957г.

Олея Вершинаушенова - 1 Вершинаушенова.

28 IV-58г.

Mälikguly Berdimuhamedowyň öz eli bilen ýazan terjimehaly,
 28.04.1958 ý.

*M.Berdimuhamedow (sagdan 5-nji) Aşgabadyň medeni
aň-bilim tehnikumynyň harby bölüme myhmançylyga
gelen okuwçylary bilen. 1964 ý.*

M.Berdimuhamedow (2-nji hatarda çepden ikinji) partıja guramalarynyň sekretarlarynyň –
TKP MK-nyň ýanyndaky partıja we sowet işgärleriniň hünärini ýokarlandyrış kurslarynyş díňleyjileriniň arasynda.
24.03.1988 ý.

*Mälikguly Berdimuhamedowyň gelni – Türkmenistanyň
Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň aýaly
Ogulgerek Atayewna Berdimuhamedowanyň
dokan haly portreti. 1993 ý.*

*Mälikguly Berdimuhamedowyň
mynasyp bolan hökümet sylaglary.*

SSSR IIM-niň 7596-njy harby bölüminiň syýasy bölüminiň uly
instruktory mayór M.Berdimuhamedow. 1970 ý.

*Içerki gullugyň podpolkownigi M.Berdimuhamedowyň
SSSR IIM-niň buýrugy bilen Ukrainiananyň
Lwow oblastynyň içeri işler müdirliginde iş saparynda
ýören mahaly. Sentyabr; 1974 ý.*

Türkmenistanyň Milli bilim institutynyň gumanitar dersleriň
ylmy-usulyyjet bölümünüň müdiri M.Berdimuhamedow, noýabri; 1999 ý.

**Türkmenistanyň ylmy usulnamaçylyk ylmynyň
baýry wekili, ynsancylyk ylymlar bölmuniň müdiri
Mälikguly Berdimuhamedowa**

Hormatly Mälikguly aga!

Siz Türkmenistanyň ilkinji Prezidenti Saparmyrat Türkmenbaşynyň milli bilimiň ösdürmek, geljegimiz bolan yaş neslimize döwrebap bilim we asylly terbiye bermek baradaky syýasatlarynyň durmuşa geçirilmegi üçin ylasly zähmet çekip, Milli bilim institutyň baýry işgäri hökmünde uly işler bitirdiňiz. Siziň yaş ylmy işgärlere, alym-usulnamaçylara berýän maslahatlarynyz olaryň kämilleşmegine uly yardım etti.

Hormatly Mälikguly Berdimuhamedowı! Siziň tagallaňzyň, goldawyňzyň netjesinde Institutda öñegidişlikler gazanyldy. Ynsancylyk ylymlar bölmüne ýolbaşçılık eden döwrüňzde, Beýik Serdarymyz Saparmyrat Türkmenbaşynyň türkmen dilini ösdürmek, türkmen edebiýatyňň we türkmeniň geçmiş taryhyň öwrenmek baradaky sargylarynyň amala aşyrylmagyna saldamly goşandyňzy goşup, bu dersler boýunça okuw maksatnamalaryny, okuw kitaplaryny döretmäge ýolbaşçılık etdiňiz.

Hormatly Mälikguly aga! Siz ajayyp Adam hökmünde ähli işgärlere nusga bolmagy başarynyz. Siziň doğruçyllygyňz, berk tertip-düzgünlilikiniz, şonuň bilen birlikde hem ugurtapyjyligynyz, uly bilen uly ýaly, kiçi bilen kiçi ýaly ýürekdeş düşünişmegi başarysyňyz ýaşlara durmuş mekdebi bolup hyzmat etdi we eder.

Bu gün Siz hormatly dynç alşa çykýarsyňz, Siziň köpýillyk tejribäňze we ýaşulylyk abräýyňza heniz-henizler mätäçdik, şonuň üçünem Siziň peýdaly maslahatlarynyza mydama garasyarys.

Hormatly Mälikguly Berdimuhamedowı! Size uzak ömür, berk jan saglyk, maşgalabadançylygyny, durmuşda rowaçlyk arzuw edýäris. Siz Altyn Asyrymyzyň Altyn ýaşlusuya bolup, tówregiňizze şatlyk, ruhubelentlik saçyp mydama lowurdap geziň!

**Türkmenistanyň Milli bilim institutynyň işgärlериниň,
demokratik partiýasynyň ilkinji guramasynyň we kärdeşler
arkalasyňnyň adyndan**

TDP miň ilkinji guramasynyň
başlygyňň orunbasarı
Kärdeşler arkalasyň
guramasynyň başlyq

DIREKTOR

A.Gurbanow.

O.Soltanowa.

M. SARYHANOW

2000, 15 sentýabr.

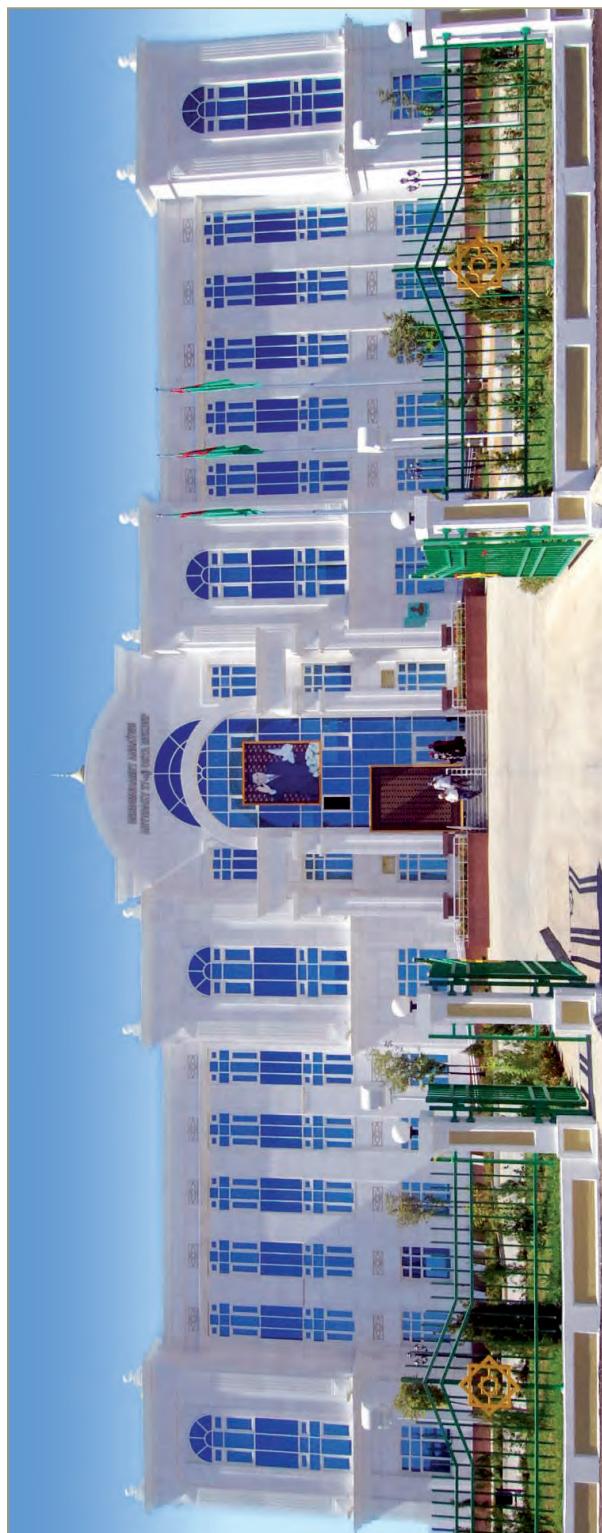

*Alty çagany terbiýeläp ýetişdirenligi üçin
Ogulabat Berdimuhamedowanyň mynasyp bolan II we I
derejeli «Enelik medallary».*

Mälikguly aga Ahal welajatyň Gökdepe etrabynyň Yzgant obasyndaky
Berdimuhamed Amayew atyndaky 27-nji orta mekdepde açylan muzeyde. 1.09.2009 ý.

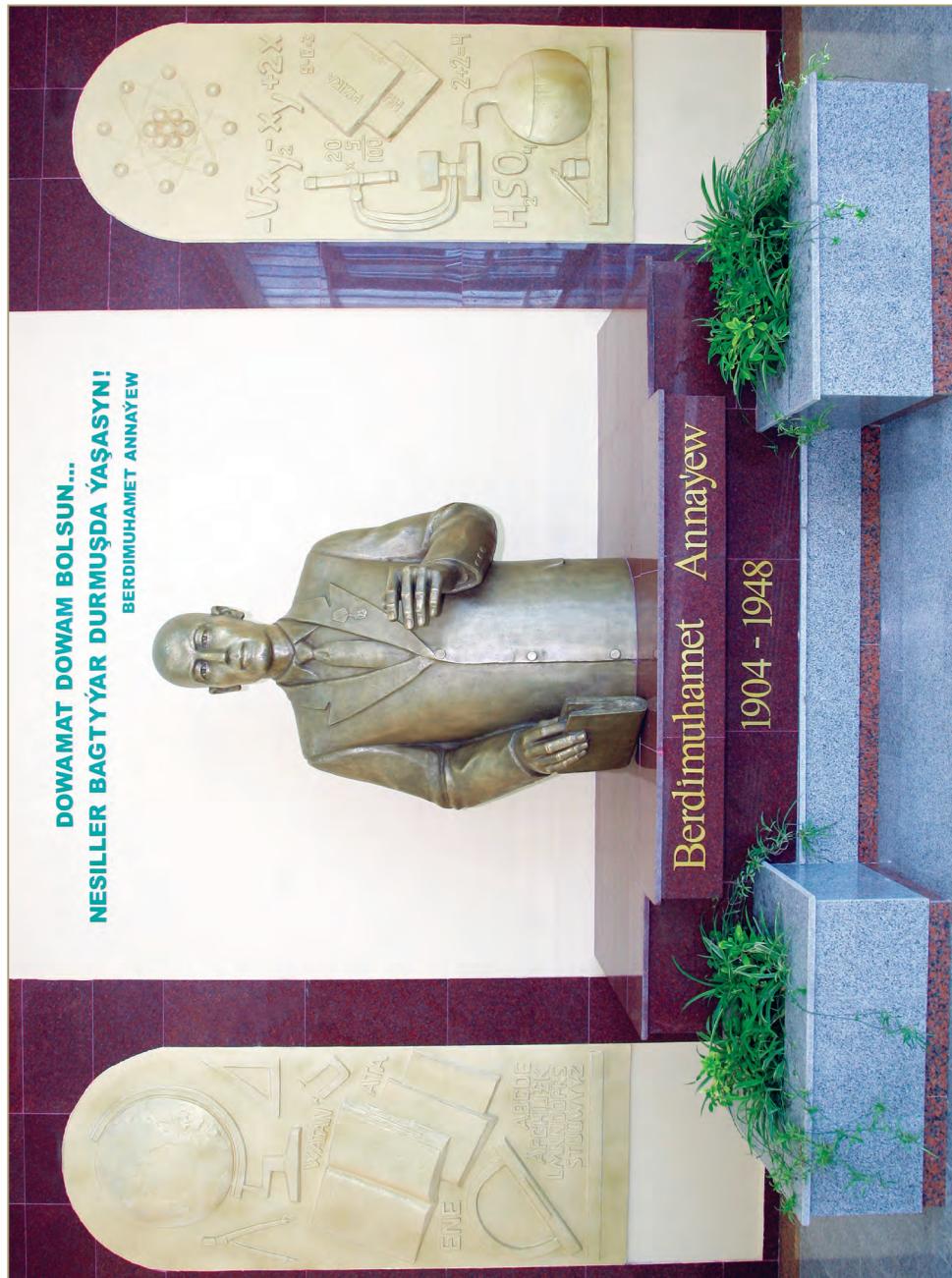

Gökdepe etrabynyň Yzgant obasyndaky Berdimuhamed Annajew adyndaky 27-ñji orta mekdep.

Mülikguly Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň HM-nň 1001-nji harby bolumündäki muzeyi. Ol 7.02.2012 ý. açyldy.

566

Berdimuhamed Annayeviň mekdebiň westibülinidäki býustý.

Gurbanguly Berdimuhamedow öz ejesi-kakasy bilen. 2007 ý.

SÖZLÜK

Buljura – guýynyň ýerden ýokarky daş örülen, germew edilen bölegi.

Zirek – ýiti, pähimli, akyllı.

Öjemel – erjel

Derrende – ýyrtyjy haýwanlar.

Perrende – guşlar, ganatlylar.

Okun – ökde, ezber, akgynly.

Girmiş – onuň ýowardan tapawudy, girmişciler gezekli-gezegine bir-birine kömekleşýärler.

Semerli – miwesi köp bolan, miweli bag.

Bajak – çayyr we ş.m. otlaryň ownuk kökleri bilen örtülen ýeriň üstki gatlagy, depilende dargamaýan çayyrly kesek bölegi.

Bajaw – atyzyň içindäki suw çykmaýan beýik ýerlere suw çykarmak üçin çekilyän egrem-bugram çiller. Suwarylýan uly atyzyň ortasyndaky suw çykmaýan belent ýerleriň ala galmaýlygy üçin, pes ýere akýan suwuň öňüni bajaw bilen bekläp, beýik ýere suw çykarýarlar.

Berekellaçy – agyr işlerde, esasan, gazy-haşar işlerinde işleyän adamlara ruhy goldaw bermek, agyr işden biraz ünsünü sowmak, gyzygyp işlemegini gazar mak üçin ýörите hakyna tutulan bimisil dilewar, wäşı, halk döredijiliginı aşa gowy bilýän adam. Berekellaçy işläp duranlaryň ählisi eşider ýaly, gerek ýerinde aýdym, dessan aýdypdyr, saz çalypdyr, netijede iş öndürabajılık bolupdyr.

Janymak – saýlananlardan hem saýlanan gowy kişi.

Çuwde – 1. Paltanyň ýeňsesi. 2. Kelläniň galyp duran ýeňse tarapy.

Serber – kesekli ýere mala basylanda malanyň agramyny atdyrmak üçin onuň üstüne basylýan ýük.

Omaç, künde, raht, sahty – topragy agdarmak, ýer súrmek we keş çekmek üçin at, öküz, käýerlerde eşek goşup işledilýän köne agaç gural. Omaç, esasan, ok, künde, gulakçöp, garawul, paza ýaly böleklerden ybarat bolýar. Paza metaldan (adatça, çoýundan) guýlup, omajyň ýeri dilip, sürüp barýan bölegine geýdirilip goýulýar we topragy dilip, sürüp barýar. Omaç ynkylapdan öň daýhançylykda esasy guraldy.

Ak ýer – arpa-bugdaý ekmek üçin suwarmaga taýýarlanylan ýer.

Köwseň – kömekleşen adama, ýetime berilýän bugdaý.

Mala – sürlen ýeriň yüzünü tekizlemek we kesegini döwmek üçin öküz, at ýa-da traktora tirkäp işledilýän agaç gural. Ýone, esasan, topragy owradyp, tekizläp barýan maladan hem-de malany boýuntyryga ýa-da traktora tirkemek üçin hyzmat edýän maladan ybarat. Malanyň dişli mala, dişsiz mala, borona ýaly hilleri bar.

Ujal – tohum sepilende tohumyň ýere tekiz düşmegi üçin sürlen kölçeleri hatara bölýän yz. Sürlüp, çillenen atyzlar uzaboýuna pil bilen çapylyp ujallanýar. Her ujalyň ugry bilen «Her bir dänäň müň bolsun!» diýip tohum sepi- lip başlanýar.

Jygyr – ýüzi usajyk kesekli, topursyz ekerançylyk ýer, jygyr kesekli ýer.

Par – öňki ýyl sürlüp üstüniden ýyl aşan ýer.

Nurhorda – ýerli dökün köp dökülip, ýumşap ýatan ýer.

Symış – öň sürlüp ekilen, emma hor düşeni zerařly bir ýyllikça ekilmän taşlanan ýer.

Serpme – bugdaý desselerini, saman we ş.m. daşamak üçin ýörite ýasalýan araba. Onuň nowasyna derek köp desse ýerleşer ýaly iki gapdalyna we öňüne, yzyna lakaşadan beýik germew edilýär. Dört tigriň üstünde duran nowa-la-kaşa özi agdarylyp, öz ýükünü özi dökýär.

Tedrim – öň ekilmedik ýa-da birwagt ekilip taşlanan, sürülmédik tarp ýer.

Orak salmak – sähetli gün oraga başlamak. Işıň düşümliliği, şowlulygy üçin ýaşululara orak başladylýar. Aňňal, çaluw bilen hem orak orlupdyr.

Nişeki – goş sürende öküzleri ýöretmek, gaýtarmak üçin goşçynyň peýdalanýan uzynlygy 1,5–2 metr çemesindäki ujy ýiti goşçynyň çybygy.

Küdüň – ýol çekmekde, ýap, käriz gazmakda gaty toprakly ýerleriň harsaň keseklerini owratmak üçin ulanylýan gural.

Däsir – artykmaç mümkünçilik, artyk ygtyýarlylyk, amatly ýagdaýda bolmak.

Peykal – bir bölek ekin meýdany.

Batman – ýigrimi kilograma barabar bolan agyrlyk ölçegi.

Täheki – dört orakçynyň birbada orup gidýän ugry. Her orakçy iki ädim giňlikdäki tabany alyp gidýär. Diýmek, sekiz ädim giňlikdäki ugur bir täheki bolýar. Ökde orakçylar bir tähekilik, ýarym tähekilik ýeri bir özi alýar.

Hoşmanzar – owadan görnüşli, boýy-syraty ýaraşykly.

Tagar – 1. galla salynýan kiçeňräk gap. 2. Tagar XIII–XIX asyrlarda ilatdan ýygnalýan däne görnüşli salgyt. Ol harwaryň möçberine deňdir.

Majar – desse, nahal çekmek üçin araba. Onuň tigri bolman, iki okuň üstünden taýyp gidýär. Soňky wagtlarda has ýeňil taýar ýaly okuň aşagyna demir kakypdyrlar.

Maňňal – 1. bugdaý, arpa ormak, ot ýatyrmak üçin ulanylýan uzyn saply dik durup orulýan oba hojalyk guraly, uly orak. Aňňal – maňňalyň kiçiräk görnüşi. Sözün başyndan m sesiniň düşüp galmagyndan ýasalan gural ady. 2. Bedräniň düýbi oýulyp ýasalan ojak.

Dakyk – minut.

Merz – ýer suwarylanda suw çykmaýan beýigräk ýerler. Merz, esasan, Köpetdag etegindäki ekerançylyk ýerleriniň arasynda duşýar. Mäne bilen Babadurmazyň araly-

gyndaky bar bolan uzynlygy 200 km. beýikligi 1,5–2 metre ýetýän uzyn raýşa meňzeş edilip galdyrylan çile merz diýilýär. Gadymy merz sil suwlaryny saklap, düme ekin ekmek üçin ulanylypdyr. Merz pars sözi bolup, araçák diýmekdir. Tejende oturmak üçin edilen sekä hem merz diýilýär.

Ymla – ýazuw işi, diktant.

Ymtykan – synag, ekzamen.

Üme toprak – düzümi toýunly, däneli ýumşak toprak.

Burda işlemek, – çiliň suw saklamaz ýaly bibat ýerini berkitmek.

Zol – derýalaryň ugry bilen inçeden bir ugra uzalyp gidýän ekerançylyk meýdany.

Hürsek – iki ýüzi hem kesýän orak.

Peýmen – galla salmak üçin ýörite dokalýan alty-ýedi putluk čuwal. Peýmen etmek – önen dänäni daýhan bilen ýer eýesiniň peýmene salyp bölüşmegi. Peýmeniläp ugrannda «bismilla bereket, babadaýhanyň eli» diýlip čuwalla salnyp başlanýar.

Nekirt – sürümi, ekişi başlamak. Ekine orak salmak ýaly ekerançylygyň belli, jogapkärli döwürlerini başlap goýbermek. Daýhanlar sähetli gün nekirt edýärler.

Heþelemek – ýer sürülmezinden ozal tohum sepmek üçin her ýerden, her ýerden azal ýöretmek. Tohum sepiljek ýerler heşelenip cykylýar.

Harmantoý – ekişe başlananda hasylyň gowy bolmagy niýet edilip geçirilýän toý.

İçeri tarapa agdaryp sürmek – plug bilen ýer súrlende agdarylýan keşin topragyny, gopýan kesegi atyzyň içersine agdaryp sürmek. Bu hili súrum atyzyň ortasyndan súrlüp başlanýýar; traktor atyzyň başyna bir baryp gelende peýda bolýan iki keşin topragy biri-birine ýaplanyp, atyzyň ortasynda merz peýda bolup galýar.

Garawul – omaç ýa-da araba boýuntyryga tirkende, tirkegi deň saklamak üçin onuň ortasyndan kakylýan kiçijik ağaç. Şeýle hem garawul goşçynyň goşy dogry çekmegi üçin nyşana bolýar. Deňeşdir: tüpeňin garawuly, garawula almak.

Goş – köne ýer sùrmek usuly. Goş, esasan, iki öküz, käte at, boýuntryyk we omaçdan ybarat bolýar. Orta Aziýada goş 1930-njy ýyllara çenli, hatda uruş ýyllarynda hem, ýagny entek traktor bolmadyk ýa-da az bolan wagtlarynda esasy ýer sùrum serişdesi bolupdyr. Ol bilelik, jübütlik manysyny aňladýar. «Goşa», «goşmak» sözlerine asyldaş.

Döšük – owjun tirkemek üçin gulak geçirilýän kündäniň okunyň ujundaky deşikler. Ol, köplenç, üç sany bolýar.

Toýnuk ýer – görnüşine görä egri ýer.

Boza çykmak – boz ýeri ekip, özleşdirip onuň üstüne göçüp barmak.

Ýanaw ýer – dilkaw ýer, ýerleşiş görnüşine görä uzyn süýnüp gidýän ýer. Dilik sözüne manydaşdyr.

Ödek ýer – gyzyltopur, sement ýaly gaty ýer.

Garagata etmek – pil bilen ýer agdarylanda topragyň 40-45 sm aşagyndaky gaty (iýimitsiz) gatlagyna ýetirmek, ösjek ösümligiň kök ýáýratmagyna päsgel berýän gaty gatlak pil bilen agdarylyp ýeriň ýüzüne zyňlsa, ýeriň gowy hilli agdaryldygy bolýar.

Gaýyr ýer – derýanyň ada taşlan ýerindäki ekeraneylyk ýer. Gaýyr ýeriň topragy küpürsäp duran ýumşak bolýar. Derýanyň ýakyndan akýanlygy üçin toprakdan yzgar çykyp durýar. Şonuň üçin oňa düme gawun-garpyz ekilýär.

Garata:p sùrmek – iki ýagyn geçen ýeri sùrmek. Iki ýagyn ýagan ýere, garatap bolan ýer diýilýär. Ýagyn köp ýagmasa, ýer suwarylýar. Eger köp ýagsa suwarylman, şol durşuna sürlüp ekilýär.

Garaçawuš – ygal bolmadyk ýyllary Burkut babanyň (ýagşyň, suwuň piri) ýoluna berilýän (umuman), tebigat şertleriniň oba hojalygy üçin amatly gelmegini niýet edinip berilýän hudaýóly.

Mazmuny

Birinji bölüm. Ynam – güýç.....	7
Bu ýol Tejene barýar.....	9
Är gaýrat üçin dogar.....	55
Bassaşlyk	62
Iner ýuki.....	71
Hassanyň köňli dar bolar	79
Palta çuwdesine gamçy kär etmez.....	94
Orak möwsümi	112
Olary näme ýakynlaşdyryar?!.....	121
Süýji nirede bolsa-da, soňy ajydyr	133
S.S.S. – salamdan soňky sözüm	149
Är ryskyny daşdan çykarar	200
Ikinji bölüm. Ynam – söýgi.....	209
Gözel söýgä toba ýok	211
Keýik owlagy.....	227
Ezizleyän ezizlener	243
«Ýeldim tut!».....	266
Biz ýeňeris!.....	278
Är deminden belli	288
Täsin ahwalat.....	298
Näsagyň ýanynda geçirilen wagtyň ömrüňe goşulmaýar.....	352
Hoşamaý söz süňk döwer	367
Ýürek mähribanlyk küýseyär.....	378

Üçünji bölüm. Ynam – ganat	387
Geljegi gelmiş bil	389
Garaşylmadyk hat	404
Gara habar ýerde galmaž	416
Gar näçe ýagsa-da, ýaza galmaž	429
Akyl sandyklary	436
Ýalkasaň – ýalkanarsyň	449
Güýz ýaldyrakdan başlanýar	466
“Köp ekeliň dänäni!”	484
Biziň zamanamyzyň gahrymanlary	495
Göz görmänkä köňül galkar ýa-da bu ýol Tejenden gelýär	514
Sözlük	569

Gurbanguly Berdimuhamedow

DÖWLET GUŞY

Roman

Redaktorlar

N. Aşyrmämmédow,

B. Orazdurdyýewa

Teh. redaktor

O. Nurýagdyýewa

Surat redaktory

G. Orazmyradow

Çap etmäge rugsat edildi 27.01.2014. Ölçegi 70x100^{1/16}.
Ofset çap ediliş usuly. Hasap-neşir listi 27,1. Şertli çap listi 46,44.
Şertli-reňkli ottiski 95,13. Çap listi 36,0. Sargyt 300. Sany 10 000.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy.
744000. Aşgabat, Garaşsyzlyk şáýoly, 100.

Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň Metbugat merkezi.
744004. Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.